ARSÈNE LUPIN

PIERRE LA MURE

Biografii romantate

UNIVERS

Coperta de *Peter Pusztai*

Pierre La Mure

MOULIN ROUGE

A novel based on the life of
Henri de Toulouse-Lautrec

Copyright, 1950, by Pierre La Mure

Random House
New York

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Edituril UNIVERS

PIERRE LA MURE

MOULIN ROUGE

Roman inspirat
din viaţa lui
Henri de Toulouse-Lautrec

În româneşte de
CORNELIU RUDESCU

Editura UNIVERS

Bucureşti — 1975

Ţie, Dolly,
cu veşnică recunoştinţă şi dragoste

CORTINA SE RIDICĂ

I

— *Te rog, Maman, nu mișca ! Vreau să-ți fac portretul.*

— Cum ? Încă unul ! Dar bine, Henri, abia ieri mi-ai făcut portretul.

Adèle, contesă de Toulouse-Lautrec, puse în poala crinolinei broderia la care lucra și zîmbi spre băiețelul chircit în fața ei pe iarbă.

— M-am schimbat oare, de ieri ? Am tot același nas, aceeași gură, aceeași bărbie...

Își plimbă privirea peste cîrlionții lui negri răvășiți, ochii căprui rugători, oarecum prea mari pentru fețișoara lui de forma unei inimi, costumul mototolit de marinar, peste creionul gata pregătit deasupra caietului deschis. Riri, preascumpul Riri ! Atîta avea pe lume, dar el îi răscumpăra totul — dezamăgirile, regretele, singurătatea.

— De ce nu-l desenezi pe Dun ? îi propuse ea.

— L-am mai desenat. De două ori.

Aruncă o privire prepelicarului care dormita sub masă cu botul între labe.

— Afară de asta, acum doarme, și cînd e adormit n-are nici o expresie. Oricum, prefer să te pictez pe tine. Ești mai frumoasă.

Ea primi grav naivul compliment.

— Atunci, fie ! Dar numai cinci minute, nici un minut mai mult.

Cu un gest grațios, își scoase pălăria de grădină cu boruri largi, descoperindu-și părul castaniu lins, cu cărare la mijloc, care i se arcuia peste urechi ca două aripi strînse.

— E aproape timpul să ne plimbăm cu trăsura. Joseph trebuie să sosească din clipă-n clipă. Unde mergem azi ?

Băiețelul nu răspunse. Creionul gonea acum pe foaia caietului.

Erau singuri în liniştea acestei după-amiezi însorite de septembrie 1872, înconjuraţi de compania mută a unor vechi şi binecunoscute lucruri, departe de lume şi fericiţi. În preajmă, peluza îşi etala întinderea verde ; soarele trîndăvea pe cer. Păsările sporovăiau pe marginea cuiburilor, apoi porneau repede în misiunile lor. Din frunzişul aproape îngălbenit al sicomorilor se înalţa silueta dantelată a castelului medieval, cu turnuri în colţuri, creneluri şi ferestre gotice înguste.

Cu puţin înainte „Bătrînul Thomas", gras şi solemn în livreaua albastră, ridicase tava de ceai cu aerul semeţ cuvenit majordomului unei străvechi case princiare şi plecase urmat de Dominique, simplu fecior, în vîrstă de cincizeci şi cinci de ani şi de numai doisprezece ani în serviciu. Cîteva minute mai tîrziu, „Tante" Armandine, care nu era mătuşa nimănui, ci doar o rudă îndepărtată venită la castel cu şapte ani înainte pentru o vizită de-o săptămînă, îşi împăturise ziarul, trăsese una din manieratele ei sforăituri şi se scuzase spunînd „că se duce să scrie cîteva scrisori", ceea ce însemna că se duce să tragă un pui de somn înainte de cină.

Cînd se va înserа, Joseph, vizitiul cu favoriţi, va apărea anunţînd că trăsura doamnei contese este gata. Mai tîrziu, *valets de table* vîrstnici, în livrele, vor servi o cină frugală, dar ceremonioasă, în preavasta sufragerie întunecoasă şi rece, decorată cu tapiserii mohorîte şi portrete de strămoşi împlătoşaţi, cu priviri încruntate. După desert, tînărul conte va urca somnoros monumentala scară spre odaia lui de culcare, unde mama nu va întîrzia să-l urmeze. Ea se va aşeza pe marginea patului, îi va povesti despre Isus, şi ce copil bun era El, despre Ioana d'Arc şi Prima Cruciadă, şi cum stră-stră-stră-stră-stră-străbunicul Raymond al IV-lea, conte de Toulouse, condusese cavalerii creştini la Ierusalim şi salvase Mormîntul Mîntuitorului de păgînii turci. Un sărut, o ultimă mîngîiere. Un somnoros *„Bonsoir, Maman"*. Cuvertura aranjată frumos, plapuma îndesată bine. Încă o privire şi va trece alături, în odaia ei de culcare.

Una cîte una, luminile ferestrelor cu cercevele se vor stinge. Şi o dată mai mult, ca de secole, noaptea îşi va aşterne mantia peste castelul conţilor de Toulouse.

— Unde mergem azi ? întrebă ea din nou. La vechea ţiglărie sau la capela Sfintei Ana ?

Gestul lui distrat din cap însemna că e de acord cu oricare din aceste locuri.

O strîngere de inimă îi tulbură seninătatea melancolică a feţei. Sărmanul Riri, nu bănuia că asta era ultima lor plimbare. Încă nu aflase că viaţa era un necontenit rămas bun şi că ziua de mîine s-ar putea să nu mai fie la fel cu cea de azi. Nu se va mai căţăra de-a buşilea în docar ; nu se va mai ghemui la pieptul ei cînd ea va apuca hăţurile ; nu va mai sporovăi la nesfîrşit în timp ce goneau pe drumuri de ţară ; nu-l va mai cicăli pe Joseph, aşezat pe locul din spate, cu braţele încrucişate şi neclintit ; nu-i va mai pune o mie de întrebări, uitîndu-se lacom în jur cu ochii lui scăpărători. Viaţa însemna îndeosebi suferinţă. Se rupea primul fir din ţesătura strîns împletită a legăturii dintre ei. Cu vremea altele se vor rupe, pînă ce urzeala se va destrăma şi, ca toţi băieţii, va pleca de lîngă ea...

Oftă şi buzele îi tremurară.

— Nu mişca ! gînguri el. Fac gura şi asta-i cel mai greu...

Privirea ei se plimbă iarăşi peste trupşorul ghemuit alături : sprîncenele împreunate, buza de jos suptă într-o reflexă atitudine de concentrare. De unde moştenise această surprinzătoare pasiune pentru desen ? Era inexplicabilă, chiar pentru ea care îi cunoştea cele mai tăinuite gînduri, această notă de perseverenţă, această nepotolită sete de afecţiune şi aprobare, această hămeseală a inimioarei lui care-l îmboldea să se întrerupă din joacă şi să se arunce în braţele ei. Pînă de curînd nu dovedise prea multă aptitudine pentru artă. Ei ! Îi va trece, ca şi ultima lui hotărîre de-a se face căpitan de marină...

— Ţi-am povestit că odată ai vrut să desenezi un bou pentru monseniorul arhiepiscop ?

— Bătrînul acela gras, care vine la noi pentru cină ?

— Nu „pentru“ cină, Henri, „la“ cină. Şi...

Vocea ei căpătă tonul „sever“, pe care el îl cunoştea prea bine.

— ...nu trebuie să vorbeşti despre monsenior numindu-l „bătrînul acela gras“.

— Dar este, nu-i aşa ?

Se uită la ea cu ochi mari, nedumeriți.

— E aproape la fel de gras ca „Moș Thomas".

— Da. Dar el este o făptură a Domnului și o foarte importantă persoană. De aceea noi îi sărutăm inelul și-i spunem „Da, preasfinția-ta. Nu, preasfinția-ta".

— Dar...

— În sfîrșit, zise ea ca să curme discuția, asta se întîmpla la botezul fratelui tău Richard...

— Frate ? N-am știut că am un frate. Unde e ?

— S-a întors în cer. Doar cîteva luni a trăit.

— Oh...

Dezamăgirea lui fu sinceră, dar de scurtă durată.

— Atunci de ce l-au botezat ?

— Pentru că fiecare trebuie să fie botezat, altfel nu se duce în cer.

— Eu sînt ?

— Bineînțeles.

Răspunsul păru să-i satisfacă curiozitatea, și începu iar să deseneze.

— Atunci, și eu am să mă duc în cer cînd mor.

În fața acestei perspective glasul lui nu exprima bucurie, doar certitudine.

— Poate... Dacă ești un copil bun și îl iubești pe Dumnezeu din toată inima.

— Nu pot. Tonul era categoric : Nu-l pot iubi din toată inima, pentru că pe tine te iubesc mai mult.

— Nu trebuie să vorbești așa, Henri.

— Dar așa e ! O privi în ochi cu acea dezarmantă bravare a copiilor. Pe tine te iubesc mai mult.

Ea îl urmărea, cu brațele pe genunchi. Asupra acestui punct, el n-ar fi cedat niciodată. Dar poate însemna să-i ceară prea mult unui copil, ca să iubească un Dumnezeu care niciodată nu l-a strîns la piept, niciodată nu l-a învelit cu grijă la culcare...

— Foarte bine. Și eu te iubesc, Henri, zise ea simțind că aștepta confirmarea ei. Și acum nu mă mai întrerupe, altminteri n-am să-ți mai pot povesti niciodată despre boul acela. S-a petrecut acum patru ani, și pe-atunci erai un țînc, abia aveai trei ani...

Cu glas șoptit, duios, îi povesti despre botezul fratelui său Richard, de care el nu-și amintea. După ceremonie,

arhiepiscopul își condusese oaspeții în sacristie, ca să semneze în registrul parohiei. În acel moment Henri, pînă atunci foarte cuminte, insistase să semneze și el în „cartea aceea mare".

— Dar copile, îl dojenise prelatul, cum ai putea să-ți semnezi numele cînd nici măcar nu știi să scrii ?

Henri îi replicase semeț :

— Atunci am să desenez un bou !

Nu păru însă că-l interesează prea mult întîmplarea și cu o mișcare degajată a brațului trase ultimele linii.

— Gata !

Îi întinse desenul cu un zîmbet triumfător [1].

— Vezi, nici cinci minute.

Ea se prefăcu că admiră entuziasmată portretul.

— Drăguț ! Foarte drăguț ! Ești un adevărat pictor.

Puse caietul de schițe pe bancă.

— Vino și așază-te aici lîngă mine, Riri.

Îndată deveni foarte atent. Numai Maman îi spunea Riri, și atunci doar în rare împrejurări. Era o parolă tainică între ei. Putea fi un semn de mare favoare — dacă, de pildă, fusese excepțional de cuminte la liturghie, sau numărase pînă la o sută — ori semnul rău-prevestitor al unor importante vești neplăcute.

— Ai împlinit șapte ani, începu mama după ce copilul se ghemui alături de ea. Ești băiat mare. Vrei să fii căpitanul unui vas grozav, nu-i așa ? Să navighezi în lumea întreagă și să desenezi lei, tigri și sălbatici ?

El încuviință stingherit din cap, și ea îl trase mai aproape, ca pentru a atenua lovitura.

— Așadar... a venit vremea să mergi la școală.

— Școală ? repetă el, oarecum îngrijorat. Dar nu vreau să merg la școală.

— Știu, *mon petit*, dar trebuie. Toți copiii merg la școală.

Îi mîngîie buclele negre.

---

[1] Uimitoarele portrete ale lui Lautrec, din vremea copilăriei, se găsesc la Muzeul din Albi (n. a.).

— La Paris este o școală mare, numită Fontanes. Toți copiii drăguți merg acolo. Se joacă între ei și se distrează. Oh, se distrează minunat !

— Dar eu nu vreau să merg la școală !

Ochii i se umplură de lacrimi. Nu înțelegea bine ce vrea ea să spună, dar simțea vag că lumea lui se prăbușea : plimbările în docar ; lecțiile cu Maman sau „Tante“ Armandine ; excursiile pe poneiul Tambour, cu Joseph alături ; vizitele la grajduri și portretele grăjdarilor ; jocurile de-a v-ați ascunselea cu Annette, pe coridoarele castelului...

— Sst ! Îi puse un deget pe buze. Un copil bun nu spune niciodată „Nu vreau“. Și nu trebuie să plîngi. Un Toulouse-Lautrec nu plînge niciodată.

Îi șterse ochii și nasul, în timp ce-i spunea că un Toulouse-Lautrec niciodată nu plînge sau se smiorcăie, ci totdeauna e zîmbitor și brav ca stră-stră-stră-stră-stră-străbunicul care condusese Prima Cruciadă.

— Afară de asta, adăugă ea, Joseph și Annette vin cu noi.

— Vin ?

Asta îl mai liniști puțin.

Annette era bătrîna doică a lui Maman. Era foarte mărunță, cu ochi albaștri-deschis și fața plină de zbîrcituri. Nu avea dinți și cu buzele ei supte părea că nu avea gură. Din zori și pînă-n noapte alerga de colo pînă colo prin coridoarele castelului, borurile bonetei ei albe fîlfîind ca niște aripi de pasăre. Cînd torcea lînă în odaia ei, îl așeza pe Henri pe scăunelul de la picioare și-i cînta balade provensale cu glas pițigăiat.

Prezența lui Joseph era de asemeni liniștitoare. Fusese tot timpul în preajma lui, la fel ca „Bătrînul Thomas“, ca sicomorii din grădină, ca portretele din sufragerie. Deși zîmbea rar, era un prieten de încredere și totodată un minunat subiect de portrete, cu pălăria lui împodobită cu cocardă, pantalonii albi încheiați la genunchi și haina albastră de vizitiu.

— Dar asta nu-i tot, continuă ea. La Paris ai să vezi... Ghici. O clipă se stăpîni să-i împărtășească ultima atracție. Ai să-l vezi pe Papà !

— Pe Papà ?

Oh, asta schimba mult situaţia. Papà era minunat. De cîte ori venea la castel, lecţiile erau date uitării, programul răsturnat. Viaţa devenea dintr-o dată clocotitoare, aventuroasă. Castelul însuşi părea că se trezeşte din somnolenţă şi răsună de tropotul cizmelor lui de călărie, de ecoul glasului lui poruncitor. Făceau lungi plimbări în trăsură, Papà pocnind din bici şi povestind întîmplări palpitante despre cai, vînători şi războaie.

— Vom locui împreună cu el, în castelul lui ?

Ochii îi străluceau de încîntare.

— La Paris oamenii nu locuiesc în castele. Locuiesc în case mari boiereşti sau în apartamente frumoase cu balcoane, de unde pot vedea ce se petrece în stradă.

— Dar vom locui împreună cu Papà ? stărui el bănuitor.

— Da, măcar un timp. Te va lua la plimbare în Bois de Boulogne, o pădure foarte mare, cu un lac unde lumea patinează iarna. Pentru că la Paris ninge iarna. Şi te va duce la circ. Lei adevăraţi, şi clovni, şi elefanţi ! Oh, sînt atît de multe lucruri încîntătoare la Paris ! Căluşei, spectacole cu păpuşi...

Asculta cu ochii mari şi buzele întredeschise, uitînd să-şi mai şteargă lacrimile care încă îi mai tremurau în vîrful genelor.

În zilele ce urmară, rînduiala lucrurilor la castel fu întoarsă pe dos. Oamenii alergau în toate părţile, ca găinile speriate. În loc să se joace cu el, Maman avea lungi consfătuiri cu „Bătrînul Thomas“, cu Auguste, grădinarul-şef, şi cu Simon, care avea în seamă grajdul. Coridoarele erau pline de cufere deschise. Nu mai lua lecţii de călărie...

Apoi, o săptămînă mai tîrziu, veni emoţia plecării. *Au-revoir*-urile, sărutările pe obraz, zarva de la gară, cu locomotiva pufăind nori grei de fum ca un cal de luptă înainte de bătălie. Apoi veni descoperirea compartimentului din tren cu banchetele elastice, plasa pentru bagaje şi ciudatele ferestre care alunecau în sus şi în jos.

Trei şuierături stridente, zăngănitul roţilor de fier, şi gara cu lumea ei porni să se mişte înapoi.

Curînd, plaiurile din Albi treceau în goană pe lîngă el : copaci, rîuri, case de ţară cu acoperişuri de ţiglă, pe care nu le mai văzuse pînă atunci.

— Uite, Maman ! Uite !

Toate acestea, la început fascinante, deveniră cu timpul plicticoase, apoi obositoare.

Adormi.

Cînd se trezi, trenul gonea prin suburbiile Parisului şi el sta cu faţa lipită de fereastră.

— Uite, Maman ! Plouă !

Case înalte, patrate, urîte, murdare şi acoperite cu ardezie, rufe întinse la ferestre. Coşuri de fabrici care fumegau. Între case, crîmpeie de grădini pline de buruieni, cu garduri dărăpănate. Grămezi de fiare răsucite rugineau în ploaie. Pe uliţele noroite, bărbaţi şi femei ca furnicile, înfofoliţi în pardesiuri, treceau grăbiţi, cu capetele plecate. În locul cerului albastru din Albi, un văl de nori cenuşii. Groaznic de urît loc, acest Paris...

În sfîrşit, locomotiva scoase un oftat adînc de uşurare şi se opri. Bărbaţi voinici în bluze albastre dădură buzna în compartiment, înşfăcară geamantanele de parcă erau ale lor, şi plecară. Maman îşi trase mănuşile şi îşi aranjă pălăria.

Pe peron o mare de feţe care aşteptau.

Şi undeva, dominînd mulţimea, zîmbind în barba-i tunsă scurt, arătînd foarte elegant cu jobenul lui lucios, bastonul cu măciulie de aur strîns sub braţ, o garoafă albă la reverul redingotei... Papà !

Cînd nu petrecea la pavilionul său de vînătoare, nu era în vizită la castelul vreunui prieten, nu vîna călare în Anglia, nu asista la derbiul din Longchamps, Ascot sau Epsom, nu împuşca potîrnichi însoţit de vreun duce cu aceleaşi pasiuni, nu vîna cerbi în Pădurea Orléans, nu sorbea vin de Xeres la Café de la Paix sau la Pré Catalan, nu mîngîia în foaierul Operei obrazul unei balerine în *tutu* [1] sau nu se pleca să sărute vîrfurile degetelor unei doamne, contele Alphonse de Toulouse-Lautrec putea fi găsit odihnindu-se, după viaţa de obositoare trîndăvie ce ducea, în apartamentul său de la Hôtel Perey, un hotel rezidenţial lîngă Place de la Madeleine, unde locuia în chip de burlac, printre trofee de călărie, puşti, slugi şi iubiţii lui şoimi, pe

[1] Fusta scurtă cu volane a balerinelor (n. t.).

care îi ținea într-o cameră întunecată, special amenajată în acest scop.

De la sosirea soției și a copilului acceptase în tăcere întreruperea traiului său obișnuit și rezistase brav efortului ce-și impusese. Îl dusese pe Henri la Cirque d'Hiver, se plimbase cu el în trăsură prin Bois. Colindaseră împreună pe *grands boulevards*, prin Grădinile Tuileries și petrecuseră o întreagă după-amiază la Jardin des Plantes, căscînd gura la maimuțe, la tigri și la lei somnoroși.

Seara, contele continua să-și îndeplinească îndatoririle de tată. Într-o haină de casă purpurie, cu picioarele întinse spre focul din cămin, își uimea fiul arătîndu-i ce înseamnă să te naști un Toulouse-Lautrec.

— Ei, fiule, era pe vremea cînd maiestatea-sa regele și fratele străbunicului tău Pons călăreau la trap prin Pădurea Fontainebleau, după vînătoare, reamintindu-și fericitele timpuri petrecute la Versailles, cînd erau tineri și Marie Antoinette, care avea atunci doar cincisprezece ani, venea să se joace cu ei. Asta, firește, înainte de acea blestemată revoluție și domnie a calicimii...

Se întoarse și luă paharul de coniac de lîngă el.

— Deodată...

Sorbi puțin și își trecu degetul peste marginea mustății.

— ...deodată calul fratelui străbunicului tău cabră și-l azvîrli jos.

— Vai, vai !

Exclamația de compătimire venea din partea lui Henri, care-l asculta foarte atent, instalat pe marginea confortabilului fotoliu din piele roșie.

— A murit ?

— Nu, n-a murit.

— S-a rănit ?

— Nu, nu s-a rănit. Orice călăreț de merit a fost azvîrlit de cîteva ori. O ușoară căzătură nu-i o dezonoare. Și eu am avut cîteva. Asta e, fiule. N-ai încotro ! Dar știi ce-a făcut fratele străbunicului cînd s-a ridicat de jos ?

— S-a suit iar pe cal ?

Contele scutură din cap.

— Nu. S-a descheiat la pantaloni și acolo, pe loc, și-a golit bășica udului.

— Vrei să spui... a făcut pipi ? În faţa regelui ? zise Henri înmărmurit.

— Pe barba sfîntului Iosif, chiar aşa a făcut ! Şi de ce ? Pentru că fratele străbunicului tău Pons era un gentilom foarte bine educat, care întotdeauna făcea ce se cuvenea. Cunoştea regulile etichetei de la Curte, şi-o veche regulă spunea că atunci cînd cazi de pe cal în prezenţa regelui trebuie să-ţi goleşti pe loc băşica udului. Pe loc ! Ţine minte asta, Henri. Încît, dacă maiestatea-sa se mai întoarce vreodată pe tron şi întîmplător călăreşti alături de el, iar calul tău cabrează şi te azvîrle, tu să nu te porţi ca un burghez netot şi să ştii ce să faci.

Cu un zîmbet care lăsă să i se vadă o clipă luciul dinţilor albi, sănătoşi, se uită spre Henri prin fumul obişnuitei havane de după cină, savurînd privirea plină de veneraţie din ochii băieţelului. Drăguţ copil, Henri... Cam timid şi naiv, şi îndopat cu catehism şi tot felul de nimicuri de acest fel, dar ce te puteai aştepta de la o mamă care mergea la liturghie în fiecare duminică şi în camera de culcare avea un scaun de rugăciune ? Dar mai lasă-l pe copil vreo cîţiva ani, şi atunci va fi momentul să-l iei în mînă şi să faci din el un gentilom.

— Da, Henri, asta-i deosebirea dintre un aristocrat şi un burghez. Aristocratul ştie totdeauna ce să facă. Pe cînd burghezul...

Henri se uită uimit la tatăl său.

Oare nu era minunat ? Putea cineva să aibă un Papà mai inteligent, mai frumos ? Pînă şi oamenii de pe stradă întorceau capul cînd trecea el răsucindu-şi bastonul. Totul în jurul lui era fascinant : să locuieşti împreună cu el în acest hotel elegant, să-l asculţi povestindu-ţi cum se cuvine să te porţi cînd călăreşti alături de rege, stînd treaz după cină ca un om mare, în loc să fii trimis la culcare — chiar dacă trebuia să te străduieşti din greu să nu ţi se închidă pleoapele...

Şi această cameră ! Nicăieri, în lumea întreagă, nu mai era alta la fel. Coarne şi picioare de cerbi, montate pe pereţii lambrisaţi cu stejar, cupe de argint pe consola căminului, puşti orînduite frumos în vitrine de sticlă, peste tot tablouri cu cai. Mirosea a piele veche, tutun şi aventură. Cînd se va face mare, va avea şi el o cameră ca asta. Şi va

purta un baston cu măciulie de aur, va fuma o țigară mare de foi și va bea tot ce bea Papà.

— Așadar, după ce făcu precum poruncea eticheta, fratele străbunicului tău se sui iar pe cal și continuă conversația cu regele despre vremurile de altădată, cînd erau tineri. Bineînțeles, regele nu era atunci rege. I se spunea Compte d'Artois. Ei, dar știi de ce i se spunea Compte d'Artois ?

Așteptă o clipă, zîmbind radios în barba-i scurtă și neagră.

— Nu știi, firește. Ei bine, am să-ți spun. Și doresc să mă asculți atent.

Se întoarse și mai sorbi o dată din coniac.

— În timpurile străvechi Franța era împărțită în provincii. Erau provinciile Artois, Champagne, Bourgogne, Aquitaine și altele. În fruntea fiecărei provincii se afla un mare senior, care uneori era un conte, alteori un duce. De aceea provinciile erau denumite cînd comitate, cînd ducate. Uneori, același senior era și conte și duce. Noi, de pildă, eram conți de Toulouse și duci de Aquitaine. Asta-i foarte important.

Făcu o pauză, ca aceste explicații să pătrundă bine în mintea copilului.

— Să nu uiți asta niciodată, niciodată ! Noi eram conți de Toulouse și duci de Aquitaine.

Rolul de pedagog era ceva nou pentru conte și-l savura.

— Ți-e somn, Henri ?

— Nu, Papà.

— Bun. Dar nu eram numai conți de Toulouse și duci de Aquitaine, ci și conți de Quercy, Louergue, Albi. Eram de asemeni marchizi de Narbonne și Gothia și totodată viconți de Lautrec. Dar... Își pironi ochii pătrunzători asupra lui Henri și glasul căpătă un timbru solemn, tunător : Dar mai presus de orice, fiule, să nu uiți niciodată că sîntem și în veci vom fi conți de Toulouse !

În ochi îi apăru o ciudată expresie afabilă.

— Azi eu sînt capul Casei noastre. Într-o zi va fi rîndul tău. Apoi va fi rîndul primului tău fiu, și al fiului său, și al fiului fiului său... Și așa mai departe, cît va exista Franța.

Observă privirea împăienjenită din ochii lui Henri.

— Ei bine, destul pentru astă seară. Pici de somn. La culcare, fiule. Şi nu uita ce ţi-am spus.

Copilul se ridică. În timp ce-şi săruta tatăl şi-i spunea noapte bună, contele îl prinse de mînecă.

— Ai să te faci un flăcău voinic, nu-i aşa ? zise el zîmbind. Joseph îmi spune că eşti un călăreţ desăvîrşit. Bravo, fiule. Pe barba sfîntului Iosif, dacă există ceva pe care noi conţii de Toulouse îl putem într-adevăr face, asta-i călăria ! Vara viitoare ai să vii la Loury şi ai să însoţeşti vînătoarea. Niciodată nu eşti prea tînăr ca să înveţi astfel de lucruri. Şi nimic mai bun ca vînătoarea de cerbi ca să înveţi cum să te ţii în şa.

În săptămîna ce urmă Henri află şi alte lucruri despre Casa de Toulouse şi primi lecţii despre deosebirile dintre spiţele nobiliare.

— Vezi, fiule, există conţi şi conţi. Aşa cum există vinuri şi vinuri, cai şi cai, şi, cum ai să afli peste cîţiva ani, femei şi femei.

Existau *comtes de petite noblesse*. Moşierii lipsiţi de importanţă cu castele mici şi nu mai vechi de o sută, două de ani. Existau *comtes de robe*. Mărunţi judecători, magistraţi şi mici demnitari din *ancien régime*. Existau chiar creaturi ridicole cum erau conţii lui Napoleon şi acei nespus de groteşti conţi papali ! Despre aceştia nu se putea spune decît că doar pe moştenitoarele din Chicago le mai păcăleau.

— Ce este Chicago ? întrebă Henri.

— Un oraş în America unde oamenii taie porci şi-şi mărită fetele cu aristocraţi de carton. Şi e păcat, pentru că americancele sînt în general al naibii de drăguţe.

În sfîrşit, existau adevăraţii *comtes*, care, asemeni conţilor de Toulouse-Lautrec, erau autentici seniori feudali suverani.

— Dar aceştia, fiule, sînt „altă căciulă“, cum obişnuia să spună străbunicul tău.

Aceştia erau adevăraţii *grands seigneurs*. Nobilimea spadei. Ei domneau peste provinciile lor, distribuiau dreptatea, făceau legi, aveau o Curte, schimbau ambasadori şi declarau război.

— Noi am declarat război chiar Papei ! Şi ca să-i arătăm că nu glumim, am început prin a-i spînzura ambasadorul. Pe atunci eram cei mai bogaţi, cei mai importanţi seniori din Franţa.

— Mai importanţi decît monseniorul arhiepiscop ?

— Arhiepiscopul !

Hohotul de rîs al contelui Alphonse răsună puternic în cameră.

— Păi, un Toulouse-Lautrec face cît o duzină de arhiepiscopi şi încă vreo doi-trei cardinali pe deasupra, ca să cîntărească la fel. Pe barba sfîntului Iosif, cine ţi-a mai spus că un arhiepiscop e o persoană importantă ?

— Nimeni, se grăbi să răspundă Henri.

Cînd nu vorbea despre Casa Toulouse, contele Alphonse îi arăta lui Henri puştile sale, i le punea pe umăr ca să se deprindă cu ele, îi vorbea despre vînătoare şi despre dresajul şoimilor, un sport care era marea lui pasiune şi în care era o autoritate mondială.

Apoi, brusc, ieşea din lumea tradiţiilor medievale, a dresajului de şoimi şi a vînătoarei, pentru a deveni un elegant bulevardier parizian. Cînd se plimba prin coridoarele aşternute cu covoare, ale hotelului, încălţat cu ghetre albe şi pufăind din ţigara de foi, cameristele îi făceau reverenţe şi-i adresau cu admiraţie cochetă „*Bonjour, Monsieur le Comte*". Dacă se întîmpla să fie tinere şi drăguţe, le mîngîia pe obraji ; dacă erau bătrîne sau urîte, se mărginea să ducă mîna la pălărie şi trecea mai departe.

Dar în scurt timp efortul impus contelui Alphonse de prezenţa soţiei şi a copilului începu să se facă simţit. Repezea servitorii, la masă vorbea rar. Nu mai povestea despre conţii Toulouse, nu mai ţinea prelegeri despre vînătoarea cu şoimi.

— Tatăl tău are multe preocupări importante, îi zise contesa într-o bună zi lui Henri. Cred că-l deranjăm.

În acea după-amiază se duseră cu trăsura la o casă de raport de pe Boulevard Malesherbes.

Intrarea era pardosită cu mozaic de marmură, scara aşternută cu covor roşu şi fiecare palier decorat cu palmieri în vase. Un domn chel, în redingotă, merse înaintea lor pînă la al doilea etaj, unde descuie o uşă şi se dădu

deoparte, invitîndu-i să intre. Pe Henri îl atrase coridorul spațios care se întindea pe toată lungimea apartamentului. Nimic, firește, asemeni minunatelor coridoare de la castel unde te puteai ascunde ziua întreagă, totuși destul de mare ca să se joace. Un candelabru uriaș atîrna de tavanul salonului gol.

— L-au uitat oamenii care au locuit înainte aici ? întrebă Henri.

După ce priviră atent prin multele camere goale, maică-sa zise :

— Asta va fi noua noastră casă, Henri. Crezi că o să-ți placă ?

Zise că o să-i placă, chiar foarte mult.

Cîteva zile mai tîrziu fu adus mobilierul. De la castel sosiră fel de fel de lucruri. Henri observă reapariția multor obiecte familiare. În salonul lui Maman sosi jilțul ei cu spătar înalt și covorul Savonnerie pe care făcuse primii pași șovăitori. De asemeni, *secrétaire*-ul din lemn de trandafir, pastelurile din secolul optsprezece și, pe consola căminului, orologiul de alabastru pe care-l cunoștea de cînd deschisese ochii.

Uneori avea impresia că nu plecase niciodată de acasă.

Prima zi de școală a lui Henri a fost o zi de revelație și de ușoară temere.

Părintele Mantoy, profesorul, începu lecția recitînd *Spiritus Sanctus*. După ce termină, ținu elevilor o scurtă cuvîntare de bun venit la Fontanes, subliniindu-le însemnătatea privilegiului de a primi o educație creștină și de a pătrunde în minunata lume a învățăturii.

Apoi, fără alte formalități, coborî de la catedră și începu să se plimbe prin clasă dictînd :

— Cerul este albastru... Zăpada este albă... Sîngele este roșu. Drapelul nostru este albastru, alb și roșu.

La un moment dat se opri și privi atent peste umărul lui Henri :

— Foarte bine, fiule, murmură el, foarte bine !

Își reluă plimbarea printre bănci, surîzător, cu mîinile la spate, poalele sutanei foșnind în jurul gleznelor.

— Marea este albastră... Copacii sînt verzi...

În timpul recreației Henri se pomeni singur. Așa cum îi spusese Maman, erau copii pretutindeni. Se jucau, alergau, strigau și se amuzau. Dar toți păreau că se cunosc între ei și aparent nu aveau de gînd să-l bage în jocurile lor.

Urmărea cu jind un joc de-a capra, cînd se apropie de el un băiat blond pistruiat, cu pantaloni scurți și guler Eton [1].

— Ești nou aici ? începu el, oprindu-se la cîțiva pași de Henri.

— Da.

— Și eu.

Se măsurară o clipă din ochi, cu necruțătoarea sinceritate a copiilor.

— Ce vrei să te faci cînd ai să fii mare ?

— Căpitan de marină.

— Eu am să mă fac pirat.

Băiatul blond făcu un pas înainte.

— N-ai vrea să te faci pirat ca mine ?

— Nu știu. Ce fac ei ?

— Au iatagane între dinți, capturează corăbii și-i ucid pe toți de la bord. Și pe măsură ce îi veneau în minte alte amănunte din povestiri, completă : Și apoi, după ce isprăvesc, se întorc pe insula lor, își îngroapă comorile în nisip, dănțuiesc și beau rom.

Ideea îl ispiti grozav pe Henri.

— Am putea să fim pe aceeași corabie ? Cum te numești ?

— Maurice. Maurice Joyant. Dar tu ?

— Henri de Toulouse-Lautrec.

— Ce nume lung !

Fiecare făcu un pas către celălalt.

După un moment de tăcere, Maurice întrebă :

— Cîți ani ai ?

— În curînd împlinesc opt.

— Eu am aproape opt și jumătate !

Tăcu o clipă, jubilînd ca după o primă victorie.

---

[1] Guler lat, alb, purtat inițial de elevii colegiului din Eton, Anglia (n. t.).

— De unde eşti ?

— Din Albi.

— Unde-i asta ?

— Departe. Foarte departe. Îţi ia o zi cu trenul ca să ajungi acolo.

— Acolo ninge ?

Henri scuturã descumpănit din cap.

— Dar pe munţi e uneori zăpadă.

— De unde sînt eu, iarna ninge tot timpul ! zise Maurice.

Victoria lui era deplină, totuşi continuă să se arate prietenos ; pe faţa pistruiată ochii îi zîmbeau :

— Vrei să ne jucăm ?

— Da.

— Hai să vedem care aleargă mai repede.

În seara aceea, Henri intră buzna în salonaşul mamei şi-i povesti pe nerăsuflate că-şi făcuse un prieten nou şi că se va face pirat.

— Vom captura corăbii şi-i vom ucide pe toţi cei de la bord. Apoi vom dănţui, vom cînta la acordeon şi ne vom ascunde comorile în nisip.

Din acel moment şcoala îl amuză. Şi alţi elevi de la Fontanes plănuiau să se facă piraţi, şi acest singur fapt se dovedi o bază trainică de înţelegere. Îl băgară în jocurile lor. Acum toate recreaţiile erau prea scurte. Alerga şi striga pînă ce sudoarea îi lucea pe faţă. Chiar orele de lecţii erau destul de plăcute. Părintele Mantoy era încîntat.

— Uite, Maman ! Uite !

În acea zi, părintele Mantoy îi agăţase pe bluza de marinar, în faţa întregii clase, Crucea de Onoare, o frumoasă imitaţie în smalţ şi alamă a Crucii Legiunii de Onoare.

Ea se arătă uimită, mîngîie crucea şi declară că e cel mai frumos lucru pe care-l văzuse vreodată.

— Sînt mîndră de tine, Riri.

Îl strînse la piept şi-l ţinu mult timp în braţe.

— Oh, nespus de mîndră !

Treptat, castelul, plimbările în docar, portretele, chiar partidele de călărie pe poneiul său Tambour se pierdură în

trecut. Viața lui era acum o treabă serioasă, cu program regulat, care începea în fiecare dimineață cu ciocănítul în uşă al lui Joseph.

— Ora şapte, *monsieur* Henri. E timpul să vă sculaţi !

Mai întîi, o baie în grabă. Apoi trecea în sufragerie, unde-l aştepta Annette, surîzătoare şi gătită cu bonetă albă. Cana cu ciocolată din care ieşeau aburi. O ultimă îmbucătură de cornuleț. Un sărut grăbit. Bereta cu pampon roşu şi pelerina smulse din cuier. În sfîrşit, la opt fără un sfert precis, coborîrea în fugă pe scările cu covor roşu, împreună cu Joseph în pardesiu negru peste livrea şi pălărie melon, la cîţiva paşi în urma lui, cum se cuvenea.

Între timp, Maurice şi Henri deveniseră nedespărţiţi. În orele de clasă îşi strecurau unul altuia bileţele ; în recreaţie se jucau împreună. Duminica mergeau în Parc Monceau unde îşi goneau cercurile şi se jucau de-a indienii printre coloanele micului templu grec de lîngă lac.

Dacă ploua, se jucau de-a piraţii în coridoarele apartamentului, îl luau prizonier pe Joseph, îl tîrau la corabia lor şi-l sileau să se urce pe punte. Se făceau că o înjunghie pe cameristă, că-l torturează pe bucătar şi, trăgînd din pistoalele lor cu dopuri, se năpusteau în odaia unde dormea Annette.

Într-o după-amiază, spre seară, în timp ce şedeau întinşi pe covor, în faţa căminului din salon, cu feţele încă mîzgălite de dop ars, Maurice zise pe neaşteptate :

— Ce-ar fi dacă în loc de piraţi ne-am face vînători canadieni de animale cu blană ?

— Vînători de animale cu blană ? strigă Henri luat prin surprindere de această neaşteptată schimbare a planurilor lor.

Îi plăcea să fie pirat, să înalţe drapelul negru şi să sară pe punţile corăbiilor engleze.

— Ce fac ei ?

— Hoinăresc prin pădurile virgine, vînează urşi şi se bat cu indienii. Vom locui într-o cabană din buşteni, lîngă un lac.

Henri reflectă asupra propunerii. Nu-i displăcea, îi suna atrăgător, mai ales perspectiva vieţii petrecute împreună

cu Maurice. Dar, pentru a-şi arăta independenţa, formulă cîteva obiecţiuni pe care Maurice le înlătură.

Pînă la urmă se declară de acord.

— Foarte bine, ne vom face vînători de animale cu blană, dar numai dacă locuim împreună şi nu lăsăm pe nimeni să vină cu noi. Să nu ne despărţim niciodată.

— Niciodată ! repetă Maurice.

— Cum putem fi siguri ?

O lungă tăcere de reflecţie.

— Nu-i decît o cale, declară într-un tîrziu Maurice. Trebuie să ne facem fraţi de cruce. După asta vom fi legaţi unul de altul pe viaţă şi pe moarte.

Citise expresia într-o carte şi-i plăcuse.

— Ce zici ? Vrei să fii fratele meu de cruce ?

Henri clătină din cap entuziasmat.

— Dar tu ?

— Şi eu. Dar nu uita, e pe viaţă. Nu te mai poţi lepăda. Şi nu poţi avea decît *un singur* frate de cruce. Înseamnă că ori de cîte ori unul dintre noi dă de greu, celălalt trebuie să-i sară într-ajutor.

În acea după-amiază, în timp ce ploaia de martie brăzda geamurile ferestrelor, îşi zgîriară încheieturile mîinilor cu un ac şi schimbară cîte o picătură de sînge. Îşi strînseră solemn mîinile.

— Acum trebuie să repetăm jurămîntul sacru, zise Maurice. *À la vie et à la mort*“ [1]

— *À la vie et à la mort !* repetă Henri cu inima palpitîndă. Să scuipăm în foc ca să-l facem şi mai sacru !

Scuipară.

— Acum sîntem legaţi pe viaţă şi pe moarte, zise Henri zîmbind fericit. Ca şi cum am fi fraţi... fraţi adevăraţi !

Aşa se scurse prima iarnă la Paris. Pe Boulevard Malesherbes castanii începeau să înmugurească. Într-o bună zi, Henri găsi apartamentul plin de cufere de-a valma, covoarele făcute sul, tablourile acoperite şi mobilele îmbrăcate în huse.

Înainte de a-şi fi dat seama, şcoala luase sfîrşit.

---

[1] Pe viaţă şi pe moarte ! (Fr.)

II

Vacanța era pe sfîrșite. Se apropia vremea să se întoarcă la școală.

Revenirea la castel fusese plăcută : făcuse noi portrete tuturor, își reluase jocurile de-a v-ați ascunselea prin întortocheatele coridoare, vizitele la grajd, plimbările matinale pe poneiul Tambour și, bineînțeles, scrisese fratelui de cruce Maurice lungi scrisori, pline de mîzgălituri, despre planurile lor canadiene. Petrecuse o vară încărcată și agreabilă sub toate aspectele.

La începutul lunii septembrie se duse împreună cu Maman și Annette la Celeyran, casa părintească a lui Maman. I se spunea Château de Celeyran, deși era o simplă clădire mare pătrată, cu obloane verzi, veche de numai două sute de ani, care se înălța la capătul unei lungi alei cu plopi.

Ca de obicei, bunicul îi aștepta în haine albe de in și pălărie de panama, cu un zîmbet ca semiluna răsturnată între favoriții lui zburliți. Îndată ce cupeul coti pe aleea ce ducea la castel, bunicul flutură din batistă și coborî în grabă scările, lanțul de aur săltîndu-i pe pîntece. Apoi, obișnuita agitație și emoție a sosirii : grăjdarul apucă de căpăstru caii asudați, Joseph alergă să coboare scara trăsurii, sărutări, mîngîieri pe obraz.

În zorii dimineții următoare, bunicul intră tiptil în camera lui Henri.

— Scoală-te, tinere ! Păsările s-au trezit de cîteva ceasuri.

Se așeză pe marginea patului.

— Ia să te privesc o clipă. Hmmm, arăți destul de bine ! Poate cam palid. Ai fost cumva bolnav astă-iarnă ?

— Nu, bunicule.

Ochii bătrînului îl priviră stăruitor.

— Ai să crești mare și voinic, nu-i așa, Henri ? Ca Papà.

Dar ce rost avea întrebarea asta ? Bineînțeles că va crește mare și voinic ! Oricine crește cu timpul. Poate nu ca Papà, dar măcar cît bunicul, care era mărunt și gras.

În acea zi porniră călări la cramă. Cînd și cînd, Léonce de Celeyran își strunea calul și se oprea să stea la taifas în dialect cu dijmașii, pălmașii și femeile care culegeau ciorchinii din vie.

— Asta-i nepotul meu, spunea el radios arătînd spre Henri. Strașnic strengar, nu-i așa ?

La cramă, bărbați și femei cu picioarele goale țopăiau în linuri enorme, ca indienii în dansurile lor războinice, și Henri făcu o schiță cu ei. A doua zi plecară călări la hambare ; în ziua următoare la crescătoriile de păsări ; în cealaltă zi, la ferma vacilor de lapte și la grajduri. Peste tot erau subiecte de schițe. Bătrînul măgar Toinon, trăgînd o cotigă cu bălegar [1], cocoși pășind țanțoși ca pe picioroange, rațe, oi, vaci...

Seara întreaga casă răsuna de muzică și rîs. Se întindeau mese cu lume multă și bunicul în capul mesei, foarte elegant în redingota cafeniu-deschis și vesta de brocart, încărcînd cu vîrf farfuria fiecăruia, vorbind, rîzînd, tăind și împărțind friptura, îndemnînd mesenii să bea vin, minunatul său vin de Celeyran, și la desert ridicîndu-se îmbujorat și puțin cherchelit, să toasteze în sănătatea tuturor.

Henri încă zîmbea amintindu-și de acele zile fericite de la Celeyran, cînd auzi pașii mamei.

Contesa intră în cameră cu o scrisoare în mînă.

— Papà dorește să te duci la Loury pentru vînătoare, zise cu glas scăzut și trist.

— Mergi și tu ?

Nu-i răspunse imediat. Ochii ei nu mai aveau strălucirea de la Celeyran.

— Mergi ?

Se aplecă și-l mîngîie pe obraz.

— Nu, *mon petit*. Dar Joseph...

— Atunci, nu mă duc ! Nu, nu, nu ! Nu vreau să mă duc fără tine ! De ce nu mergi și tu ? De ce...

Ea îi puse vîrfurile degetelor pe buze.

---

[1] Această acuarelă Toinon, precum și numeroase studii cu muncitori de la fermă și animale, se găsesc azi la Muzeul Albi (n. a.).

— Sst ! Un copil cuminte nu spune niciodată „Nu vreau.“ Papà dorește să devii un călăreț excelent ca el. Vei avea un costum drăguț de vînătoare cu un frumos veston roz. Și, ține minte, să nu spui niciodată că-i roșu, ci roz. Ai să însoțești vînătoarea, ai să cunoști lume agreabilă. Cum ? Ai să te distrezi grozav. Cînd ești prezentat unui gentilom, nu uita să te înclini și să spui „E o cinste pentru mine, domnule, să vă cunosc“. Și dacă o doamnă dorește să te sărute, nu trebuie să întorci capul, cum faci mereu. Și nu uita să-ți piepteni părul, să te speli cu periuța pe dinți și să-ți spui rugăciunile.

Glasul ei blînd îl liniști. Treptat, se lăsă cucerit de ispititorul gînd de a-l revedea pe Papà, de a galopa prin pădure într-un frumos veston roșu... nu, roz.

În noaptea aceea visă că era în fruntea Cruciadei și vîna cerbi în pădurile din Ierusalim, împreună cu străstră-stră-stră-stră-străbunicul Raymond și o mulțime de cavaleri îmbrăcați cu vestoane roz.

— Ei ! Ai sosit, fiule ! Ia să mă uit puțin la tine !

Timp de zece minute, Henri, în miniaturalul costum de vînătoare, șezuse neobservat în pragul vastei încăperi din bîrne de stejar, plină de gentilomi cu cizme și vestoane roz și doamne cu jobene lucioase și fuste lungi de călărie, care vorbeau, rîdeau și beau din pocale de argint. Acum sta în fața tatălui său, mai înalt și mai impunător ca niciodată în costumul de vînătoare, zîmbind în barba lui gen Medici, plesnindu-și cizmele cu cravașa.

— Întoarce-te. Nu-i rău, nu-i rău. Foarte bine ajustat. Trebuia să-i cer mamei să-mi trimită unul din costumele tale. Părul e însă prea lung. Cînd te întorci la Paris, să-i spui mamei să ți-l tundă. Cu buclele astea arăți ca o fată. Nu vrei să arăți ca o fată, așa-i ?

Continuînd să rîdă satisfăcut, îl luă pe Henri de mînă și-l duse la un grup de oaspeți lîngă cămin.

— Acesta, doamnelor și domnilor, e fiul meu Henri, anunță el pe-un ton ceremonios cordial. M-am gîndit că i-ar prinde bine să urmărească vînătoarea și să vadă cum se petrec lucrurile astea. Niciodată nu ești prea tînăr ca să le cunoști, nu-i așa ?

Se înclină și, arătînd pe rînd spre fiecare oaspete, continuă :

— Dînsa, Henri, e Madame la Vicomtese de la Tour-Jacquelain... Dînsa e Madame la Baronne de Vauban... Dînsul e Monsieur le Comte de Saint-Yves... Și dînsul e vechiul meu prieten Monsieur le Duc de Doudeauville. Calul său a cîștigat *Grand Prix* anul trecut. Și e președintele Jockey-Clubului, așa că ai face bine să te porți drăguț cu el, altfel nu-ți va mai îngădui să intri aici.

Henri se strădui să-și amintească sfaturile mamei, dar nici unul nu-i veni în minte. În timp ce se pleca stîngaci și murmura ceva cu ochii la vîrfurile cizmelor, simțea că-i năvălește sîngele în obraz.

— Cam timid, nu ? zîmbi ducele. Dar pun rămășag că-i va trece. Așa-s băieții la vîrsta asta.

Prezentarea continuă :

— Dînsa, fiule, e Madame la Duchesse de Rohan... Dînsul e Monsieur le Marquis de Villeneuve... Dînsul e Monsieur le Comte de...

Nume, nume, nume ! Nume lungi, greu de ținut minte... Zîmbete, reverențe, strîngeri de mînă, mîngîieri pe obraz... Cu bărbații treaba merse destul de ușor ; spuneau cîteva cuvinte, îți întindeau mîna și se întorceau la băuturile lor. Dar femeile ! Se învîrteau în jurul tău, se aplecau, își ridicau voaletele, te sărutau.

— Nu-i adorabil în hăinuța lui roz ?... Cîți ani ai, *chéri* ?... Ce delicioase bucle !... La iarnă să mă vizitezi neapărat la Paris.

Nu mai încetau sporovăind, gîngurind, foindu-se, trecîndu-i prin păr degetele lor cu unghii lungi. Le răspundea cuviincios „*Oui, madame... Non, madame...* Am opt ani și jumătate, *madame*, aproape nouă..." Și de fiecare dată își amintea să nu-și întoarcă fața cînd ele îl îmbrățișau și-i apăsau pe obraz buzele lor roșii, lipicioase.

În săptămîna cît șezu la Loury, Henri fu foarte ocupat. De cîte ori putea, se furișa la grajduri, dădea cailor să mănînce bucăți de zahăr, se lua cu binele pe lîngă grăjdari ca să-i pozeze pentru portrete. Făcu schițe cu cîini, cai și

doamne călărind ca amazoanele, voaletele fluturîndu-le în vînt [1].

Şi, bineînţeles, însoţi vînătoarea.

Văzu pe îngrijitorii cuştilor de cîini trăgînd de zgărzi copoi care lătrau, şi grăjdari ţinînd de căpăstru cai lucioşi care tropăiau nervoşi, în timp ce domnii se aplecau şi-şi făceau mîinile cupă ca să le ajute pe doamne să suie în şa. Căpătă o spoială de jargon hipic şi i se explică eticheta rigidă a vînătorii de cerbi. Sub ochiul vigilent al lui Joseph, însoţi vînătoarea cît putu mai bine, sărind peste gardurile scunde şi trecînd prin vad pîraiele mici. Auzi pe pîndari semnalînd poziţia aproximativă a unui cerb „legal" [2] şi urmări atent pe gonaci hărţuind animalul ca să iasă în luminiş. Învăţă cînd să-şi facă poneiul să meargă la pas, cînd să prindă strîns hăţurile şi, cu o lovitură de cravaşă, să pornească în galop. La sfîrşit, cînd cerbul fu doborît, ascultă sunetele jalnice ale cornurilor de vînătoare şi urmări ritualul uciderii. Dar cînd văzu animalul gîfîind, căzînd în genunchi şi din ochi ţîşnindu-i lacrimi, întoarse capul şi în adîncul inimii îşi zise că nu-i place vînătoarea de cerbi.

Se bucură cînd veni vremea să-şi ia rămas bun si să se întoarcă la Paris.

Părintele Jammes, noul profesor, era foarte sever şi nu tolera nici un şiretlic. Se sfîrşise cu suflatul, copiatul, bileţelele strecurate pe sub bancă. Privea inexpresiv peste rama ochelarilor, dar ochii cenuşii de pe faţa lui rotundă şi lucioasă erau pătrunzători şi atotvăzători.

Istovitorul program fu reluat. Dimineaţa, ciocănitul în uşă al lui Joseph. „Ora şapte, *monsieur* Henri. E timpul să vă sculaţi !" Baia în grabă, cana cu ciocolată din care ieşeau aburi, bereta şi pelerina smulse din cuier, coborîrea în fugă pe scările cu covor roşu.

Seara avea acum teme de lucrat acasă, la lumina lămpii din salon, cu Maman alături în jilţul de lîngă cămin, citind

---

[1] Cele mai multe desene de la Loury se găsesc la Muzeul din Albi şi sînt larg cunoscute datorită numeroaselor reproduceri (n. a.).

[2] De vîrsta (5—6 ani) la care legea permitea vînarea lor (n. t.).

sau cosînd, cînd şi cînd dîndu-i o mînă de ajutor la rezolvarea vreunei probleme mai grele. Cînd micul orologiu de alabastru de pe policioara căminului suna ora nouă, ea îi spunea : „Destul pentru azi, *mon petit* ! E timpul să te duci la culcare.“ O îmbrăţişare, un sărut tandru. Şi — somnoros, cu capul doldora de aritmetică şi verbe latineşti — se ducea la culcare.

Bineînţeles, viaţa nu se reducea la muncă. Mai rămînea timp şi pentru jocuri cu bile, săritul caprei în recreaţie, iar duminicile războaie indiene în Parc Monceau. Împreună cu Maurice şi alţi colegi de la Fontanes fuma pipa păcii la picioarele grupului statuar de marmură *L'Abandonnée*, al lui Cornu, îşi instala cortul printre arbuşti şi ţopăia în jurul unor focuri imaginare. Placidele *nounous* [1] înzorzonate cu panglici şi domnii în vîrstă care-şi citeau ziarele tresăreau la strigătele şi strîmbăturile irochezilor în pantaloni scurţi şi gulere Eton.

Aşa se scurse a doua iarnă la Paris, la fel de harnică şi fericită ca prima.

Henri avea nouă ani. Acum era un adevărat şcolar parizian, obişnuit cu larma bulevardelor, zăngănitul clopotelor de tramvai, nesfîrşitul torent de trăsuri şi scenele de ceartă dintre jandarmi şi *cochers* [2]. Din cînd în cînd îşi vizita tatăl în apartamentul de la hotel.

— De ce tu şi Papà nu locuiţi împreună ? o întrebă pe mamă într-una din zile.

— Pentru că Papà e un om foarte ocupat, îi răspunse ea repede. Acum spune-mi ce-ai făcut azi la şcoală...

Cu timpul, apartamentul din Boulevard Malesherbes deveni căminul lor. Pretenţioasa biserică La Madeleine — cu tavă aurită pentru colecte şi paracliser cu panaş la pălărie — înlocui străvechea şi primitoarea catedrală din Albi, ca loc unde în fiecare duminică se duceau în trăsură să facă o scurtă vizită lui Dumnezeu. Mama îşi făcu cîteva cunoştinţe noi printre doamnele din vecinătate. Cînd Henri se întorcea de la şcoală, o găsea uneori stînd de vorbă cu musafirii în salon. Doamna Proust, soţia celebrului doctor, care locuia la cîteva case mai

[1] Doici, în limbajul copiilor francezi (n .t.).

[2] Birjari (fr.).

departe, venea destul de des însoțită de cei doi băieți ai ei, Marcel și Robert. Cîteodată venea și doctorul. Henri îl considera excepțional de inteligent, pentru că medicul nu uita niciodată să-l felicite pentru Crucea de Onoare.

În acel an primi întîia împărtășanie, și în vederea acestui important eveniment fu supus unei perseverente instruiri religioase. Înainte de culcare recita curgător Poruncile și diferitele Fapte de Credință, Nădejde, Caritate și Căință, și ajunse să aibă ample cunoștințe despre Sfîntul Spirit, Treime, Fecioara Maria, îngeri și arhangheli, și de asemeni despre roiurile de sfinți, martiri, fecioare, schimnici și oameni cuvioși care, după vieți nefericite pe pămînt, acum se bucurau de preaslăvita tihnă a cerului.

Cît despre Dumnezeu, Henri avea unele tainice — foarte tainice — rețineri. Era, firește, foarte puternic. *Catehismul* și *Biblia* erau pline de faptele și nemaipomenitele lui învredniciri. Totuși, pus la anumite probe, răspunsul lui Dumnezeu fusese cu totul necorespunzător așteptărilor. De mai multe ori îi ceruse smerit cîteva miracole simple și de fiecare dată Dumnezeu nu izbutise să-l audă sau fusese prea ocupat ca să-l îndatoreze.

Pînă la urmă, ajunse la concluzia că Dumnezeu era foarte generos și puternic, dar grozav de grijuliu cu darurile și puterea lui. Se asemăna destul de mult cu unchiul Odon, despre care se spunea că era fabulos de bogat, totuși niciodată nu-ți trimitea nimic, în afară de-o carte poștală la Crăciun.

Încă o dată era primăvară. Pe Boulevard Malesherbes mugurii castanilor se deschideau ca niște mînuțe lacome. Contele își exprimă dorința să-și ducă fiul la Concursul Hipic, spectacolul monden de călărie al Parisului. Așadar, după liturghia din duminica următoare, contesa îl conduse pe Henri cu trăsura la hotel, învățîndu-l cum să se poarte, să se ferească a pune întrebări și să nu vorbească neîntrebat.

— Pe scurt, doresc să fii cuminte, zise ea netezindu-i cutele costumului alb de marinar.

Trăsura se opri în fața ușii. Cu mîinile ei albe delicate îi îndreptă pălăria de pai cu boruri largi și Crucea de Onoare de pe bluză.

O sărută repede și sări din trăsură. La ușă se întoarse ca să-i trimită bezele și să facă semn cu mîna lui Joseph. Apoi, dispăru în vestibulul hotelului.

Cînd fu introdus în camera tatălui, contele își potrivea cravata în oglinda dintre ferestre.

— Splendidă zi, nu-i așa ? zise zîmbindu-i lui Henri din oglindă. Văd că maică-ta ți-a tăiat în sfîrșit părul. Bun !

Își prinse o garoafă albă pe reverul de mătase al hainei, luă bastonul cu măciulie de aur din mîna valetului și, cu o ușoară lovitură în joben, porni spre ușă.

— Anul viitor vom merge călări la Bois, și nu în trăsură ca două babe ramolite, zise el în vreme ce trăsura gonea pe Champs-Elysées. Locul unui gentilom e pe spatele, nu dinapoia calului.

Henri privea entuziasmat în jur. Pe lîngă ei treceau, și pe o parte și pe cealaltă, cupee, trăsuri victoria, landouri și trăsuri de piață elegante. Copitele sclipitoare ale țanțoșilor cai cu cioltare de mătase ropoteau ca o ploaie deasă pe pavelele de lemn. Hamurile scînteiau în lumina soarelui de aprilie. Umbrelele de soare ale doamnelor și pălăriile înflorate păreau pete viu colorate pe fondul livrelelor întunecate ale valeților.

— Văd că porți Crucea de Onoare, observă contele. Bravo, fiule, bravo ! Maică-ta mă informează că ești în fruntea clasei. Zîmbi îngăduitor. Sper totuși că n-ai de gînd să ajungi un șoarece de bibliotecă. Cărților le stă bine la locul lor. Tot astfel pictura, muzica... asemenea lucruri sînt hărăzite pentru femei. Există lucruri mai importante în viață.

Din timp în timp se întrerupea ca să salute o cunoștință, și în fiecare salut era o întreagă viață de *Savoir faire* monden. Pentru ducele și ducesa de Rohan, un prompt salut curtenitor, care aducea a *ancien régime ;* pentru fiica unui bancher, căsătorită de curînd cu un aristocrat, o ușoară înclinare condescendentă corectă ; pentru Sophie Croisette, actrița, care făcea pe grozava cu noua ei pereche de buestrași, un semn amuzat cu capul și o înălțare din sprîncene plină de înțeles.

— Apropo, ai început să iei lecții de scrimă ? Nu ? Scrima, fiule, e mult mai importantă decît algebra sau

cuvîntările lui Cicero. Îți dă dreptul să le spui oamenilor ce gîndești despre ei. Dar dansul ? Trebuie să facem ceva și în această privință. Mari cariere s-au clădit pe iscusința de a dansa.

În timp ce trăsura victoria ocolea Arcul de Triumf. se aplecă înainte și atinse ușor spatele vizitiului cu măciulia bastonului.

— La Pré Catelan, François !

Cînd își reluă poziția confortabilă, se întoarse zîmbind spre Henri.

— N-ai mai fost, desigur, la Pré Catelan ?

Zîmbi cu toată gura și dinții lui albi sclipiră în lumina soarelui.

— Nu. Cred că n-ai fost. Maică-ta nu ți-ar fi îngăduit. Prea frivol pentru gusturile ei, îmi închipui.

În momentul cînd Henri și tatăl său intrară în veranda cu geamlîc a restaurantului, grupuri de doamne în toalete de primăvară viu colorate și domni cu favoriți și jobene, stînd în picioare sau așezați la mese albe de fier, sub umbrèle vărgate, sorbeau aperitive ori comandau dejunul.

— Un Xeres, se adresă contele chelnerului scoțîndu-și mănușile, iar pentru tînărul gentilom o grenadină roz [1].

Henri se uită emoționat în jurul încăperii ticsite.

Din spatele unui paravan de palmieri în vase de pămînt se auzeau acordurile languroase ale unui *valse lente*. Prin ferestrele arcuite lumina soarelui se cernea în fascicule diafane de culoarea paiului, scăpărînd cîte-o scînteie pe buzele paharelor și aprinzînd reflexe colorate în bijuteriile doamnelor. În ciuda mărimii, rotonda avea atmosfera intimă a unui salon aristocratic. Bărbații se salutau făcîndu-și de departe semne cu mîna, sau treceau de la o masă la alta pentru scurte vizite ; doamnele întindeau mîna, rîdeau grațios, clătinau din cap.

— Îl vezi pe domnul cu barbă albă de lîngă fereastră ? îi șopti contele, aplecîndu-se peste masă. E Victor Hugo. Senator. *Républicain, naturellement !* Azi toți sînt *républicains*. Cred că și scrie. Politică și literatură ! Sărmana Franță, piere din cauza lor !

[1] Sirop din suc de rodie (n. t.).

Se ridică şi se duse la o masă din apropiere. Henri îl urmări cum se apleacă să sărute vîrfurile degetelor unei doamne şi schimbă cîteva cuvinte rîzînd cu însoţitorul ei. Apoi se înapoie, la fel de brusc cum plecase.

— Vezi pe domnul acela cu barbă pătrată şi monoclu ? continuă el luînd o sorbitură de Xeres. Cel care vorbeşte cu doamna aceea foarte frumoasă. E regele Leopold al Belgiei.

— Rege ! zise Henri uimit, întorcîndu-se să se uite la domnul în vîrstă.

— Nu te uita ! Este o mojicie să te uiţi aşa la oameni ! În afară de asta, se află aici *incognito.*

O mînă îl atinse pe umăr şi contele se întoarse.

— Ah. *bonjour,* Doudeauville ! Îţi reaminteşti de fiul meu, Henri ? Ţi l-am prezentat la Loury. Înainte de a-l duce la Concursul Hipic de după-amiază vreau să simtă puţin gustul vieţii pariziene.

Henri sări repede de pe scaun şi-i făcu o adîncă plecăciune.

Ducele zîmbi, îl mîngîie uşor pe obraz, spuse cîteva cuvinte contelui şi plecă impasibil mai departe.

O clipă mai tîrziu, la masa lor se opri alt domn. Repede ! Săritura de pe scaun, plecăciunea.

— E o onoare, domnule, să vă...

Apoi, fu rîndul lui Papà să se ridice. De astă dată vizită cîteva persoane la celălalt capăt al încăperii. După cîteva minute se întoarse.

— O vezi pe doamna cu mănuşi albe lungi ? E Sarah Bernhardt, fiule. E cu ultimul ei — hm — cu vărul ei !

Aparent, aşa se petreceau lucrurile. Sorbeai din paharul cu Xeres. Te vizitau prietenii. Mergeai la masa cuiva, sărutai vîrfurile degetelor unor doamne, schimbai cîteva glume, te întorceai la locul tău. Mai luai o sorbitură de Xeres. Alţi prieteni te băteau pe umăr...

— Şi acum să mergem la Club să dejunăm, anunţă contele uitîndu-se la ceas. Trebuie să fii mort de foame.

Sala de mîncare de la Jockey Club avea o vagă mireasmă de ceară, lemn vechi şi tutun Havana. *Maîtres d'hôtel* de-o viaţă, cu glas şoptit, gîrboviţi după ani de

plecăciuni colindau printre mese ca niște fantome în livrele. După desert, contele comandă obișnuitul său coniac Napoleon.

— Și acum, fiule — remarcă el vesel, după ce goli enormul pahar în formă de lalea — mi-a mai rămas timp doar cît să-mi schimb hainele, după care vom pleca la Concurs.

Palatul Industriei, o impunătoare relicvă de prost gust a Expoziției Universale din 1855, se înălța pe Champs-Elysées. Ca să justifice păstrarea acestui gigantic talmeș-balmeș de statui, cornișe și colonade de stuc, autoritățile îi dădeau felurite întrebuințări. Aici se ținea faimosul Salon de Pictură și Sculptură al Artiștilor Francezi — *Le Salon*, cum i se mai zicea — un mare eveniment monden și visul miilor de artiști. Aici aveau loc, de asemeni, expoziții de vite, bazare filantropice, adunări patriotice și foarte snobul, foarte mondenul Concurs Hipic.

— Să-i urmărești îndeosebi pe săritori, îl instrui contele pe Henri, în timp ce intrau în sala cu cupolă de sticlă, transformată cu acest prilej în manej, și se îndreptau spre loja rezervată pentru membrii Jockey-Clubului.

— Călăreții se fac, fiule, dar săritorii se nasc. Urmărește-i cum se apleacă înainte cînd sar peste obstacole.

Luară loc în lojă și contele își potrivi binoclul.

— Ăsta-i secretul. Trebuie să-ți ajuți calul, aproape să-l ridici peste obstacol. Odată am pariat că pot sări cu iapa mea Juno peste o trăsură și, pe barba sfîntului Iosif, am sărit !

Deodată se opri, cu binoclul ațintit spre o doamnă care sta singură în lojă, dincolo de ring.

— Rămîi aici pînă mă duc să vizitez cîțiva prieteni, zise el ridicîndu-se.

Se aplecă și strigă spre un bătrîn mărunt, burtos, care sta în rîndul din față al lojii și desena de zor pe-un blocnotes.

— Domnule Princeteau ! N-ați vrea să aveți grijă...

Cum bătrînul nu se întoarse, contele strigă tare :

— Ei, domnule Princeteau ! N-ați vrea...

Înălță din umeri nervos.

— Oh, la ce bun ! E surd buștean. Du-te și te așază lîngă el, Henri. Dar nu încerca să-i vorbești. E și surd și mut. Poți să te uiți la el cum desenează. Pictează minunate tablouri cu cai. De aceea îl lăsăm să stea în loja Clubului. Mă întorc după spectacol.

Domnul Princeteau îl primi pe Henri lîngă el cu surîsul cald al oamenilor neobișnuiți să li se caute compania. Răsfoi prin caietul său de crochiuri și-i arătă lui Henri studii cu caï desenate de el. Nu trecu mult și conversau aprins, ca niște vechi prieteni, prin semne cu capul, zîmbete și gesturi.

Pentru Henri fu o după-amiază memorabilă, și la aceasta contribuiră atît marșurile războinice executate de orchestră și splendizii cai care săreau, se răsuceau, mergeau cînd în galop mic, cînd în buiestru, cît și aplauzele unanime care izbucneau ori de cîte ori juriul înmîna cupe de argint și insigne. Alături de el, bătrînul pictor continua să deseneze, străin de zgomotul din jurul său.

După un timp, scoase din buzunar un mic blocnotes.

— Îți place să desenezi ? scrise el.

Henri citi întrebarea și-i răspunse cu o clătinare emfatică a capului.

După care Princeteau îi întinse blocnotesul. Sub privirile pictorului surdo-mut, Henri începu să deseneze o pereche de cai la trap. Pictorul îl urmări cu un interes amabil, care la scurt timp se prefăcu în surprindere, apoi în sinceră uimire. Cîteva secunde îl privi lung, ca și cum nu-i venea a crede.

Cu mîna tremurîndă de emoție, scoase repede blocnotesul din buzunar și scrise în grabă : „Desenezi extrem de bine !“ Sublinie cuvîntul „extrem“.

Acesta fu primul lucru pe care Henri îl povesti mamei în acea seară, cînd intră buzna în salonul ei, gîfîind din cauza urcării în fugă a scării, cu ochii încă dilatați de emoția zilei.

— Maman, Maman ! zise el abia răsuflînd, uitînd s-o sărute. Am cunoscut un bătrîn... un pictor adevărat, care mi-a spus că desenez extrem de bine ! De fapt... n-a spus, pentru că nu poate vorbi. Dar a scris pe blocnotesul său. E și surd...

— Dumnezeule, ce *méli-mélo*[1] ! zise mama zîmbind, trăgîndu-l lîngă ea.

Îl mîngîie tandru pe păr, îi simţi bătăile repezi ale inimii sub bluza albă de marinar.

— Mai întîi liniştește-te, *mon petit*, şi sărută-mă. Ai alergat pe scară, nu-i aşa ? Acum povestește-mi despre bătrînul care nu poate vorbi. Şi începe cu începutul... din momentul cînd te-am lăsat la hotelul lui Papà, azi-dimineaţă.

Îi povesti entuziasmat minunăţiile zilei.

— Şi după aceea ne-am dus la Pré Catelan, unde era un rege *incognito !* zise cu aerul de copil care-şi dă importanţă. Era cu o doamnă...

— Ştii ce înseamnă *incognito* ?

Tocmai Maman să-i pună întrebări încurcate ! Scutură din cap descurajat.

— Înseamnă că cineva nu-şi spune numele sau titlul, pentru că îi e ruşine de ce face şi în compania cui se găseşte.

— Dar doamna era drăguţă !

— N-are importanţă ! replică ea, curmînd scurt o discuţie primejdioasă. Altceva ce-ai mai făcut ?

Îi povesti despre prînzul de la Jockey Club, emoţiile Concursului, întîlnirea cu bătrînul pictor surdo-mut.

— Atunci, el scoase repede blocnotesul din buzunarul jiletcii şi scrise : „Desenezi extrem de bine !“

Şi cum mama nu părea destul de impresionată, adăugă :

— E adevărat, Maman, e adevărat ! Ba chiar a subliniat cuvîntul „extrem“ !

— Vai, ce amabil ! zise ea calm. Şi după asta ce-ai mai făcut ?

După spectacol se duseseră la cofetăria Rumpelmayer. Mîncase două *babas au rhum*[2] mari şi un ecler cu ciocolată. Apoi se întorseseră la hotel, unde Papà îşi schimbase a treia oară hainele. De astă dată îmbrăcase un costum de seară. Arăta foarte elegant. Cinaseră la restaurantul Larue.

---

[1] Amestecătură, harababură (fr.).

[2] Prăjitură cu rom şi stafide (n. t.).

— Papà a comandat fazan și o sticlă de Château-Lafite. Mi-a spus că trebuie să învăț ce fel de vinuri să comand. E foarte important. Oh, și încă ceva, Maman ! Trebuie să iau lecții de scrimă și de dans. Papà spunea că sînt mai importante decît discursurile lui Cicero. Și cărțile sînt numai pentru femei.

Nu-i de mirare ca Alphonse să spună una ca asta, reflectă ea. De ce oamenii lipsiți de cultură se străduiau în fel și chip să ia în derîdere setea de cunoaștere și să laude ignoranța, de parcă asta ar fi ceva greu de realizat ?

Zise cu glas tare :

— Bineînțeles, scrima și dansul sînt foarte importante, dar un adevărat gentilom... oh, un *adevărat* gentilom cunoaște mult mai multe decît scrimă și dans ! Citește discursurile lui Cicero, învață gramatică și aritmetică, și ajunge un mare învățat. Acum sărută-mă dulce și du-te la culcare.

Îl strînse o clipă lîngă ea, cu obrazul lipit de al lui. Băiețelul ei, Riri al ei !... Nimeni nu-l va strica, nu-l va transforma într-un inutil membru de club filfizon. Nimeni... nici chiar tatăl său.

— Și acum, du-te ! zise ea zîmbind, bătîndu-l ușor pe spate. Pentru o singură zi ai avut destule emoții. Și nu uita să spui rugăciunile.

În toamna următoare se găsi timp și pentru lecțiile de scrimă și dans.

În fiecare duminică după-amiază, Henri se ducea la sala de gimnastică a maestrului Boucicot, unde îmbrăca pantaloni de mătase neagră încheiați sub genunchi, plastron strîns ajustat pe piept și se silea să deprindă una dintre iscusințele adevăratului gentilom francez.

În ciuda tenului de culoarea șuncii crude, Maître Boucicot era cumpătat la băutură, amabil și modest în toate privințele, cu excepția mustății de care era nespus de mîndru, și pe bună dreptate. Treizeci de centimetri măsura această mustață între vîrfurile pomădate și răsucite, și ca două iatagane arcuia de o parte și de cealaltă a insignifiantei sale fețe. Îi da un aer de nemărginită forță și de feroce, totuși atrăgătoare, bărbăție. De cîte ori te gîndeai la Maître Boucicot, în minte nu-ți apărea decît

mustața. Era trăsătura dominantă a personalității lui. Cînd își ridica floreta în semn de salut, își umfla pieptul cu o prelungă inspirație șuierătoare și răcnea *„En garrrrde !"*, Maître Boucicot merita să-l privești.

În schimb, *mademoiselle* Alouette, directoarea Academiei de Dans pentru Tinerii Domni și Domnișoare, era numai gingășie și grație de fată bătrînă. Dumnezeu o zămislise banală, și vărsatul făcuse restul. Dar glasul îi era ca mierea pură și avea un fel al ei de a zîmbi fără să-și arate dinții cariați, considerat o chintesență a rafinamentului.

De două ori pe săptămînă, seara, Henri se ducea cu trăsura la *mademoiselle* Alouette, de obicei însoțit de mama sa. Făcea pași stîngaci înainte și înapoi, se înclina, zîmbea inexpresiv la fetițele cu fundițe și rochii scrobite, în vreme ce undeva zdrăngănea un pian, iar Mademoiselle Alouette, o ectoplasmă în satin mov, bătea din palme și comanda pașii.

Pînă la Crăciun, Henri învață de bine de rău să danseze polca, scoțiana și cadrilul. Mama se gîndi că vacanța ar fi un moment potrivit ca să se achite de numeroasele obligații sociale, oferind o mică *réception-dansante*. S-au întocmit liste de invitați, s-au revizuit, s-au completat. Un prilej să constați uimit cît de multă lume cunoști. S-au trimis invitațiile gravate. A fost angajată o orchestră de patru instrumente. Contele, într-o dispoziție excelentă, făgădui să asiste și le oferi pe cei doi valeți ai săi și bucătarul personal, ca să ajute la serviciu.

Încă de la ora trei salonul era plin de lume. La ora patru mai soseau invitați, umplînd pînă la refuz salonașul, transformat cu acest prilej în salon-bufet.

Doamna Proust sosi foarte agitată, scuzînd îndelung absența soțului. Pe doctorii ăștia nu te poți bizui ! Mereu chemați la cele mai nepotrivite ore !

Henri își întîmpină colegii, pe măsură ce erau introduși în salon, însoțiți de familiile lor. Schimbau cîteva cuvinte de politețe, se priveau sfioși, fistîciți de prezența părinților, incomodați de pretențioasele lor haine de sărbătoare.

În sfîrșit, orchestra atacă primele măsuri ale cadrilului. Băieții, îmbujorați și fără să zîmbească, se precipitară spre partenerele lor dinainte stabilite, se înclinară țepeni

şi îşi trasera mănuşile albe de bumbac. Sub privirea îngăduitoare a părinţilor, paşii învăţaţi la *mademoiselle* Alouette fură executaţi cu gravitate. Aplauze politicoase marcară sfîrşitul grelei încercări. Ca un stol de păsări, copiii dădură buzna în oficiu, unde îi aşteptau îngheţată, *petits fours* şi grenadină roz.

Pe la ora cinci, în coridor izbucneau războaie indiene. Părăsite, fetiţele stăteau rezemate de pereţi, privind cu invidie cum fraţii şi verii lor se scalpau unul pe altul. La şase şi jumătate recepţia luă sfîrşit.

— Ţi-a plăcut, Henri ? îl întrebă mama mai tîrziu, în aceeaşi seară.

— Oh, Maman, a fost minunat ! Să facem o petrecere ca asta la fiecare Crăciun.

— Cred că-i o idee excelentă, zise ea zîmbind.

A doua zi de dimineaţă Henri nu se mai putu da jos din pat.

III

— *Cum ? O migrenă ? Un fleac de migrenă ?*

Doctorul rîse înfundat în barba-i căruntă, dreptunghiulară. Ei bine, va avea el grijă de această migrenă. Îi va veni el de hac... pft ! Febra, de asemeni : îi va veni el de hac... pft !

Sub privirea contesei, îndeplini conştiincios ritualul de rigoare pentru a-şi binemerita onorariul, căutînd ostentativ să-i arate cum ştie el să se poarte la căpătîiul micilor pacienţi bogaţi. În timp ce vorbea, luă pulsul lui Henri, îl examină atent în gît, îi ciocăni uşor braţele şi picioarele, îşi apăsă urechea rece pe pieptul bolnavului.

„Ca un Comanche [1] care ascultă cu urechea la pămînt tropotul îndepărtat al copitelor“, reflectă Henri somnolent.

În sfîrşit, medicul îşi închise cu pocnet scurt geanta de piele neagră şi se întoarse spre contesă. Nu era nimic, nimic serios. Unele mici simptome îi dădeau totuşi de gîndit.

[1] Indian din tribul Comanche (n. t.).

N-ar fi bine să aducă după-amiază un coleg, pentru consult ?

— Nici un motiv de alarmă, doamnă contesă, dar mai multă grijă nu strică, nu-i așa ? Copiii sînt mici organisme nespus de complicate și gingașe.

Colegul avea de asemeni barbă căruntă, drept-unghiulară. Și el făcu glume în vreme ce lua pulsul lui Henri, se uită atent în gît, îi examină limba și-i apăsă urechea pe piept. La sfîrșitul examenului, colegul privi de asemeni îngîndurat.

După o scurtă consfătuire în șoaptă, cei doi medici se adresară contesei.

— Copilul dumneavoastră, doamnă, e anemic. Anemia, mai ales cînd e asociată cu creștere rapidă, produce uneori fenomene inexplicabile. Nu aveți însă nici un motiv să vă neliniștiți. Apele de la Amélie-les-Bains sînt fără discuție infailibile în cazurile de anemie.

Se înclinară, se răsuciră pe călcîie, la ușă schimbară multe *Après-vous*, și în sfîrșit plecară.

— Sincer să vă spun, nu știu ce e — mărturisi în acea seară doctorul Proust — și al naibii să fiu dacă știe cineva.

Sta pe marginea patului, mîngîindu-și barba îngîndurat, cu o cută între sprîncene. Îndată ce aflase de boala lui Henri, în drum spre casă le făcuse o scurtă vizită prietenească. Era un doctor renumit și își putea îngădui să spună adevărul.

— Nu-mi place febra asta, murmură ca pentru sine. Nu mi-o pot explica.

Strecură cu multă delicatețe mîna lui Henri sub cuvertură.

— Încearcă să dormi, *mon petit*. Somnul e cea mai bună doctorie.

Cu un zîmbet pe jumătate oftat, se ridică și se întoarse spre contesă.

— Duceți-l la Amélie-les-Bains, zise el înălțînd din umeri. Duceți-l neapărat. Poate au dreptate, poate e anemie. Apele îi vor folosi. În orice caz, nu-i pot face rău.

În săptămîna ce urmă, oameni voinici în bluze albastre tropăiră prin apartament și intrară în vîrful degetelor în camera lui Henri. Făcură sul covoarele, acoperiră mobila,

luară jos perdelele și tablourile, cărară cufere. Veni Papà, cu garoafa albă la locul obișnuit, o perlă în cravata ascot.

— Grăbește-te să te faci bine, fiule. Și nu uita că în toamna asta vii la Loury.

Îi întinse stînjenit o carte subțire legată în piele.

— Ți-am adus acest mic manual pentru dresajul șoimilor de vînătoare. Sînt convins că te va interesa. Îl vei putea citi în timpul convalescenței.

Veni în vizită starețul școlii, îi zîmbi lui Henri, îi dărui o medalie binecuvîntată și, în numele școlii Fontanes, îi ură grabnică însănătoșire.

Și, bineînțeles, veni fratele de cruce Maurice, însoțit de mama sa.

— N-ai să uiți de Canada, nu-i așa ? îi șopti el cînd rămaseră singuri.

Henri clătină încet capul pe pernă. Își strînseră mîinile și repetară jurămîntul sacru, clipind printre lacrimi. Henri se ridică anevoie într-un cot și scuipă pe podea, pentru că scuipatul făcea jurămîntul inviolabil. Maurice făgădui să-i scrie în fiecare săptămînă. Cînd mamă-sa veni să-l ia, izbucni în hohote de plîns și se agăță de stîlpul patului. Fu nevoită să-l scoată tîrîș din cameră.

Grand Hôtel din Amélie-les-Bains era aproape gol cînd sosiră. Henri putea să vadă din pat crestele albe ale Pirineilor, ca niște valuri înspumate, înghețate de un viscol fără de sfîrșit. O tristețe de nedescris plutea peste faimoasa stațiune, de parcă fiecare pacient care trecuse cîndva pe acolo își lăsase în urmă o parte din suferință și amărăciune. O singură dată se simți îndeajuns de viguros ca să ia cina împreună cu Maman în luxoasa sufragerie a hotelului, unde puținii oaspeți se străduiau brav să pară veseli. După cină, cîțiva încercară chiar să danseze. Dar erau bolnavi, grav bolnavi, căci altfel nu s-ar fi aflat acolo în toiul iernii. După scurt timp, se împrăștiară la mesele lor și orchestra continuă să cînte pentru dansatori fantomatici.

Alți doctori îl examinară pe Henri. Ca și colegii lor din Paris, făcură glume, îl mîngîiară pe obraz, îi luară temperatura și priviră nedumeriți. Ținură, împreună cu

mama, lungi consfătuiri în camere cu uşi închise, de unde ea ieşea cu buzele albe şi trasă la faţă.

Apoi, dintr-o dată se simţi bine.

Perfect sănătos. Normal. Febra dispăruse — pft ! Vîjîitul din cap — pft ! O însănătoşire miraculoasă, la fel de inexplicabilă ca şi boala. Doctorii reapărură zîmbind radioşi. Nu se îndoiseră o clipă că apele de la Amélie îl vor însănătoşi. *Miraculeuses, Madame !* Apele astea sînt într-adevăr *miraculeuses !*

Contesa se gîndi că soarele cald al Rivierei i-ar grăbi convalescenţa. De pe acum vorbeau despre întoarcerea la Paris, după Paşti.

— Am să muncesc dublu şi am să-mi ajung colegii din urmă, făgădui Henri.

Scrise o lungă epistolă înflăcărată lui Maurice.

La Nisa sosiră în momentul cînd carnavalul era pe sfîrşite. Confetile încă împestriţau trotuarele şi de crăcile platanilor de pe Avenue de la Gare mai atîrnau serpentine colorate. Sezonul de iarnă era în toi, cu cel puţin trei mari duci ruşi în oraş, cîţiva lorzi posaci şi *milliardaires* americani, toţi mai mult sau mai puţin *incognito*. La Grand Hôtel de Cimiez mimozele din grădină înfloreau şi mireasma lor se simţea puternic în camera lui Henri.

Ce minunat, să fie iarăşi sănătos, să se trezească înviorat, să alerge desculţ în camera de alături, a lui Maman, să se suie în patul ei şi să-i spună cît de bine se simţea, ce poftă de mîncare avea şi ce frumoasă zi era pentru o plimbare în trăsură pe Promenade des Anglais.

Altă bucurie era micul dejun pe terasa apartamentului, împreună cu Maman în capot alb de mătase, arătînd iarăşi tînără şi fericită. Pardoseala de faianţă roşie împroşcată cu soare, păsări ciripind în copacii de jos. Şi, în depărtare, Baie des Anges scînteind prin frunzişul palmierilor ca un ciubăr de diamante împrăştiat pe-un covor albastru.

La ora zece venea meditatorul de curînd angajat. Era simpatic şi părea foarte înfometat. Într-o zi luase dejunul cu ei şi mai să mănînce şi farfuria.

După-amiază, plimbarea în trăsură cu Maman pe Promenade des Anglais era alt prilej de desfătare. Pe lîngă

ei treceau trăsuri victoria, faetoane „tilbury“ [1] şi docare, conduse de doamne elegante care plesneau din bici, ţîţîiau la cai, iar în spatele lor valeţi în livrea, şedeau cu braţele încrucişate, impasibili ca nişte idoli cu jobene. După ce se întorceau la hotel, toţi aceştia deveneau minunate subiecte de acuarele [2].

Pe neaşteptate, febra reveni. Tot astfel şi vîjîitul din cap. Fără de veste. Fără nici o explicaţie... Se sfîrşi cu fuga de dimineaţă în camera lui Maman, cu micul dejun pe terasă, cu plimbările în trăsură pe Promenade des Anglais.

Alt doctor veni. Acesta nu glumi, dar privi nedumerit ca şi ceilalţi. Şi el ceru să aducă un coleg pentru consult. Mormăiră mult timp între ei, clătinară din cap unul către celălalt, îşi mîngîiară bărbile. Verdictul lor fuse o pronunţată debilitate a organismului. Anemie gravă cu febră recurentă. Nimic serios, bineînţeles, totuşi ceva care trebuia urmărit atent. Iarăşi recomandară ape minerale. De astă dată apele de la Barèges.

Aşa că Henri şi mama se duseră la Barèges. Aici se petrecu acelaşi lucru. La scurt timp după sosire starea lui se amelioră. Putea să se plimbe prin grădina hotelului, să stea pe bancă în *Jardin Public*, unde în fiecare după-amiază concerta orchestra municipală. Apoi, iar apărură fără de veste aceleaşi nedesluşite simptome. Înapoi la pat... Acum, nici o speranţă de întoarcere la Paris şi de ajungere din urmă a colegilor de clasă.

— Apele de la Plombières, doamnă contesă, sînt fără îndoială miraculoase, ziseră doctorii. Vai, doamnă, apele de la Plombières !

Călătoriră la Plombières. Apoi la Evian. Cîteva luni mai tîrziu, la Guyon. Apoi înapoi la Nisa. Apoi încă o dată la Amélie-les-Bains. Cineva recomandă Lamalou-les-Bains, încercară şi acolo. Apoi Guyon, a doua oară... Barèges a doua oară... Amélie a treia oară. Pe măsură ce speranţa scădea, vizitară staţiuni puţin cunoscute, lătural-

[1] Trăsuri cu două roţi (după numele inventatorului) (n. t.).

[2] Aceste acuarele timpurii, de pe care s-au făcut foarte multe reproduceri, figurează printre cele mai cunoscute lucrări ale lui Lautrec (n. a.).

nice, tot mai nădăjduind într-o vindecare. Pretutindeni, ciudata boală urma acelaşi curs. Scurte însănătoşiri urmate de recidive tot mai lungi.

Curînd, Henri fu reţinut la pat cea mai mare parte a timpului.

Viaţa deveni o jalnică pribegie fără ţintă, în căutarea sănătăţii, o succesiune de camere de hotel asemănătoare, administratori de hotel îndatoritori şi medici nedumeriţi.

Lunile se făcură an.

Apoi, alt an.

Fontanes se pierdea în trecut, ca o corabie în zare. Boulevard Malesherbes, scările cu covor roşu, Parc Monceau, războaiele indiene, *réception-dansante* erau acum vagi amintiri. Singurele realităţi erau patul, febra, termometrul, doctorii, noptiera încărcată cu flacoane medicinale şi veşnicul ţiuit din urechi. Şi, firește, Maman ! Maman, cu faţa palidă, cu ochii obosiţi, tot timpul la căpătîiul lui, zîmbind, veghind, rugîndu-se...

Mai bine de un an, Maurice nu încetă să-i scrie în fiecare săptămînă. Rămînea nestrămutat fidel planului canadian şi îşi încheia scrisorile cu „Al tău tovarăş de vînătoare şi frate de cruce pe viaţă şi pe moarte !" Treptat, scrisorile lui se rărira. Pînă la urmă, încetară. Ce-ar fi putut să-i mai scrie ?

Veni în sfîrşit ziua cînd nu mai existară staţiuni de vizitat, ape miraculoase de încercat, doctori de consultat. După doi ani de la plecarea lor din Paris, se întorceau acasă — la castel.

Crenelurile, turnurile din colţuri, mirosul de mucegai, enormele cămine cu embleme heraldice, biblioteca şi sobrii Toulouse-Lautrec-i cu piepturile împlătoşate, privind încruntaţi cu ramele aurii — toate erau cum fuseseră dintotdeauna. Toate arătau la fel, cu excepţia lui „Tante" Armandine, care îşi cumpărase o perucă nouă roşcată şi arăta cu zece ani mai tînără. În grădină erau fluturi, întortocheatele coridoare îl pofteau la joc, iar Tambour îl mai aştepta în boxa lui.

Dar acum era prea slăbit ca să călărească, să se joace de-a v-aţi ascunselea sau să vîneze fluturi. Prea slăbit chiar ca să deseneze ; creionul cîntărea o tonă. Cînd cobora

din pat ca să se ducă pe terasă, Joseph sau Maman trebuia să-l sprijine de subsuori.

În iunie se simţi totuşi destul de înzdrăvenit ca să plece cu Maman la Celeyran, într-o foarte bună dispoziţie. În timpul călătoriei stătu la taifas cu Annette şi o puse să-i cînte balade provensale. Pe capră, Joseph plesnea vesel din bici. Primăvara era pe sfîrşite. Prin fereastră, fugarele păşuni arătau ca şi cum atunci fuseseră vopsite cu verde.

Bunicul îi aştepta, ca de obicei, în capul scării de la intrare. Cînd cupeul intră în aleea castelului, flutură batista şi coborî în grabă scara, ca altădată. Dar sărmanul bunic, cît de schimbat era ! Îmbătrînit şi slab, obrajii îi atîrnau, vesta de brocart îl putea cuprinde de două ori. Încercă să le ureze bun-venit zîmbind, dar cînd dădu să vorbească, buzele îi tremurară, glasul sună răguşit, şi o secundă, două, păru gata să-l podidească lacrimile şi să izbucnească în plîns.

A doua zi dis-de-dimineaţă veni ca de obicei în camera lui Henri şi se aşeză pe marginea patului.

— Cum te lauzi în dimineaţa asta, *mon petit ?* îi şopti el răguşit. Ai dormit bine ? Cum te simţi ?

Iar începea cu întrebările lui !

— Mă simt excelent, bunicule. Crezi că am putea să facem în dimineaţa asta o plimbare cu trăsura la cramă ?

— Sigur că putem ! Putem să facem tot ce ne place. Poţi lua cu tine şi caietul de schiţe.

În glas mai suna ceva din vechiul lui ton hazliu, şi cîteva minute continuă să glumească şi să se grozăvească în şoaptă.

Deodată se aplecă şi-l prinse de mînă pe Henri.

— Ai să te faci bine, *mon petit,* nu-i aşa ? Ai să te faci bine *de tot ?* Nu-i aşa ?

Cuvintele îi ieşiră sugrumate. Lacrimi mari, nestăvilite se rostogoliră din ochii roşii de plîns, prelingîndu-se de o parte şi de cealaltă a nasului.

— Te rog, *mon petit,* te rog !

Glasul i se curmă şi ultimul „te rog" fu un hohot de plîns.

Cu o sforţare disperată îşi încleştă gura şi rămase tăcut, privind tulbure spre copil, pieptul său lat palpitînd sub apăsarea durerii înăbuşite.

Nu, nu se va face bine niciodată... Uită-te la fața lui trasă și palidă, la încheieturile astea firave, la ochii ăștia enormi și lucioși din cauza febrei ! N-ar fi trebuit să se nască niciodată acest copil frumos. Era prea nobil, din părinți prea strîns înrudiți. Bine îi spusese doctorul familiei : „Léonce, te implor, n-o lăsa pe Adèle să se mărite cu contele Alphonse. Sînt veri primari.“ Dar ispita de-a avea un nepot conte de Toulouse-Lautrec, care putea adăuga un număr dinastic la numele de botez, ca regii, fusese prea puternică...

— Te rog, bunicule, nu plînge ! Mă simt excelent. Într-adevăr, așa mă simt !

Vocea plăpîndă a copilului îl trezi pe bătrîn din gînduri.

— Bineînțeles că te simți excelent !

Se sili să zîmbească.

— Ai să te faci bine. Cît ai bate din palme, ai să încaleci iar pe poneiul tău și iar o să ne plimbăm călări.

Se aplecă, își sărută nepotul și ieși repede din cameră.

Vizita la Celeyran fu scurtată. Starea lui Henri nu se ameliora. Dimpotrivă, părea să se înrăutățească. În drum spre castel, se ghemui lîngă maică-sa, într-o stare de somnolență între veghe și somn. Cînd și cînd deschidea ochii, îi zîmbea tulbure, arăta spre cireșii înfloriți de pe marginea șoselei. Pe scaunul din față, Annette adormise ; capul și boneta îi săltau în sus și-n jos în ritm cu legănatul trăsurii.

Spre sfîrșitul zilei cerul se făcu verde spălăcit. În depărtare, dealurile cenușii din Albi păreau niște elefanți îngenuncheați.

Trei zile mai tîrziu veni dezastrul.

Sala de bibliotecă a castelului... Contesa alegea o carte din rafturi... O clipă nesupravegheat, Henri își părăsește fotoliul, face cîțiva pași nesprijinit, în direcția ei... O șovăială, o insignifiantă șovăială pe pardoseala foarte lustruită... Pocnet sec de crenguță frîntă... Spre surprinderea lui, nu se mai poate ridica.

— I s-a fracturat piciorul, doamnă contesă, declară doctorul puțin mai tîrziu, în timp ce înfășura atela. Într-o lună va fi ca nou.

După o lună fractura nu se vindecase.

— Vedeţi, doamnă contesă, e o fractură complicată care necesită intervenţia unor specialişti. La Barèges au specialişti. Şi, bineînţeles, apele sulfuroase sînt foarte eficace. Nimic mai bun pentru întărirea rezistenţei, şi tocmai de aşa ceva are nevoie copilul. E plăpînd, doamnă, foarte plăpînd. De aceea nu s-a vindecat piciorul.

Încă o dată plecară la Barèges şi, culmea ironiei, prezicerea doctorului se adeveri. Fractura se vindecă. După două luni de la sosire, Henri se putea da jos din pat şi să umble prin cameră în cîrji. Curînd fu în stare să iasă din casă pentru scurte plimbări.

Apoi...

Duminică după-amiază... Grădina Publică şi elegantele ei răzoare de begonia... În chioşc, fanfara municipală executa maiestuos „*Sambre-et-Meuse*“... Jandarmi, cu degetul mare la centiron, se plimbau prin mulţime fredonînd. Vîrfurile de cauciuc ale cîrjelor lui Henri lasă urme adînci în nisipul aleilor cu grijă greblate... O pietricică, o mică pietricică, nu mai mare ca un bob de mazăre... Deodată, cîrjile nu mai pot fi stăpînite şi încep să se clatine periculos...

— MAMAN...

Plonjon cu capul înainte...

De astă dată ambele picioare se fracturaseră.

Durerea nu-l mai lăsă acum o clipă. Zi şi noapte pulsa, zvîcnea, creştea şi scădea, mocnea în el ca o hulă, care din timp în timp se prefăcea în uragane de suferinţă, cînd faţa i se crispa şi ochii deveneau sticloşi. Avea un nume pentru aceste crize ; le spunea *attaques*.

Durau cam un minut şi începeau cu un nestăpînit tremur al mîinilor şi clănţănit al dinţilor. Încet-încet, durerea creştea, îi cuprindea fiecare tendon şi ligament din picioare şi coapse, îi încovoia şira spinării, îi burdusea creierul, îi umfla craniul de parcă sta gata să plesnească. Treptat, urca sfredelitoare pînă la o culme de durere ascuţită ca un vîrf de ac, cînd întregu-i trup cădea într-o stare de adevărată agonie, care îi înăbuşea ţipetele prefăcîndu-le într-un horcăit gîlgîitor, şi ochii i se dădeau peste cap în orbite. Cîteva secunde zăcea în nesimţire, cu gura contorsionată şi unghiile îngropate adînc în palmele mamei. Apoi, cu tremurături convulsive, durerea da

înapoi. Viaţa îi revenea în ochi, aerul năvălea în plămîni, degetele i se destindeau. Îi zîmbea înceţoşat mamei, cînd ea se apleca să-i şteargă saliva prelinsă prin colţurile buzelor. *Attaque*-ul lua sfîrşit.

Durerea scădea pînă la un zvîcnet surd, care acum, faţă de ce fusese, aproape că nu mai conta. În momentele de acalmie putea să-şi vadă mama privindu-l deznădăjduită. Uneori schimbau cîteva cuvinte ; alteori îl săruta, îl mîngîia uşor pe frunte.

Apoi tremuratul reîncepea, răsuflarea iar i se accelera...

Reapărură doctorii, dar acum nu mai zîmbeau. Aduceau cu ei miros de cloroform şi în mîini ţineau bisturie sclipitoare. Şi ce-l mai chinuiră... îl chinuiră pînă ce i se făcea părul măciucă şi ţipetele lui opreau în loc lumea din grădina hotelului. În cele din urmă, nu mai avea putere să ţipe şi cădea într-o alinătoare stare de comă. Numai buzele continuau să se mişte scîncind monoton : „Maman !... Maman !... Maman !...“

După patru operaţii, specialiştii o informară pe contesă că lipsa de calciu şi a altor minerale din oasele lui Henri făceau străduinţele lor zadarnice.

— Oasele lui au nevoie de întărire... Apele de la Royan, doamnă, sînt cele mai indicate în asemenea cazuri...

Jalnicele peregrinări reîncepură. Royan... Châtel-Guyon... Mont Dore... iarăşi Plombières... iarăşi Barèges... iarăşi Evian...

Acum, însă, picioarele lui Henri erau întemniţate în mulaje de gips. Călătoria devenise o operaţie complicată, transferări de la o targă la alta, care începeau cu ridicarea lui din pat de către infirmieri îmbrăcaţi în alb, coborît pe scara de serviciu a hotelului la o ambulanţă care-l aştepta, după care era transportat la gară, urcat într-un compartiment de tren ; apoi, după multe ore, într-o gară similară, transferat în altă ambulanţă, transportat la alt hotel, dus în altă cameră, instalat în alt pat... doar ca să îndure chin, acelaşi vechi chin care-l aştepta.

Doctorii recomandau cînd una, cînd alta. Un chirurg celebru declară că toţi chirurgii dinaintea lui lucraseră de mîntuială şi stărui să i se fractureze iar oasele şi să i se facă o nouă operaţie, care îi aduse lui Henri alte torturi

şi se dovedi la fel de zadarnică. Timp de trei luni un renumit specialist îi aplică un tratament nou, miraculos, numit electroterapie ; un altul garantă rezultate bune prin masaj. Henri fu transportat în piscine cu ape sulfuroase fierbinţi, unde picioarele şi coapsele îi fură fricţionate de masori profesionişti care, oricît de căliţi erau, întorceau capul ca să nu vadă chinul din ochii copilului. Un specialist prescria ceva ; altul, altceva... Toate au fost încercate şi toate au dat greş.

De la o vreme, doctorii veniră tot mai rar. Cînd veneau, între ei avea loc un murmur confuz de cuvinte savante, rostite cu aer grav, care era felul lor de a-şi recunoaşte eşecul.

Cu timpul, suferinţa însăşi păru plictisită de cruzimile ei şi se fixă sub forma unei dureri pulsatile surde, care pentru Henri deveni parte integrantă din viaţa sa. Se obişnui cu durerea, aşa cum cel care trăieşte lîngă mare se deprinde cu necontenitele bufnituri ale valurilor... o zi mai furioase, a doua zi mai domoale, dar tot timpul nelipsite. *Attaques*-urile mai reveneau din cînd în cînd, dar, pe măsură ce lunile treceau, se răriră.

Aşa trecu un an.

În cele din urmă, ideea incurabilităţii deveni evidentă pentru Henri şi mama sa. Ca o năluca în văl negru, Deznădejdea sălăşluia în cameră, trăia laolaltă cu ei. Îi simţeau prezenţa, îi vedeau umbra dincolo de pat, se fereau să se uite unul în ochii celuilalt, ca să nu-şi citească gîndurile. El îşi spunea că nu va mai părăsi niciodată patul, că nu va mai umbla. În lumina trecutului, cîrjile folosite la Barèges îi păreau nişte vehicule fabuloase, de-o sublimă libertate de mişcări irealizabilă. Picioarele îi vor rămîne pentru totdeauna în gips. Îşi va trece viaţa în pat desenînd tablouri imaginare pe tavan, deprinzîndu-se să ghicească ora după culoarea peticului de cer din fereastră. Uneori, cînd se mai gîndea la Fontanes, la serbarea sfîrşitului de an, la Maurice, la bătăliile indiene, toate îi păreau vagi amintiri ireale, toarse din fuiorul viselor. Lumea exterioară pierise. Doar Maman îi mai rămînea. Maman !... Faţa ei era ultima imagine pe care o vedea înainte de-a adormi, prima cînd se trezea. Cufundată în gînduri, rugîndu-se deznădăjduit în tăcere...

Acum avea paisprezece ani. Suferința așternuse pe obrajii lui o paloare de ceară, îi lustruise coama dreaptă a năsucului, dar îi lăsase neatinsă netezimea pielii. De cînd părăsiseră Parisul, cu cinci ani în urmă, creșterea încetase cu desăvîrșire. Arăta tot ca școlarul de la Fontanes. Din cînd în cînd, mama se uita lung la pieptul lui îngust, la fragilele încheieturi ale mîinilor, la brațele subțiri, întrebîndu-se dacă nu va rămîne pentru totdeauna copil.

Miracolul s-a produs la Nisa. Ședeau tot la Grand Hôtel de Cimiez, unde își petrecuse prima convalescență. Din pat putea simți iarăși mireasma mimozelor din grădină.

— Maman ! Maman ! Astă-noapte nu m-au durut picioarele ! strigă el într-o dimineață, în clipa cînd ea intra în cameră. Și nici acum nu mă dor... Și...

Se opri, fistîcit de incredibila veste ce avea să-i comunice.

— ...și în dimineața asta nu mai am deloc febră.

— Deloc febră !

Ea știa că devenise expert în aprecierea temperaturii, dar nu se mai încumeta să spere.

— De unde știi ? Nu ești doctor.

— Ai să vezi, zise el zîmbind.

Cînd ea citi termometrul, încercă să-și ascundă emoția. Spusese drept ; nu mai avea febră. Prima dimineață fără febră în mai bine de doi ani ! Își domoli cu greu bătăile inimii.

— Trebuie să așteptăm pînă diseară, zise ea silindu-se din răsputeri să pară calmă. Ce ți-ar plăcea la micul dejun, *mon petit ?*

În acea seară nu avu febră. În dimineața următoare, cînd intră în cameră, ochii lui erau limpezi, fața liniștită și surîzătoare.

— O vizibilă ameliorare, declară prudent doctorul cîteva zile mai tîrziu, bătînd ușor în palmă ochelarii pincenez de aur, ca să-și ascundă nedumerirea.

În săptămîna ce urmă vindecarea progresa „remarcabil de bine, remarcabil de bine, într-adevăr !“ Pentru întîia oară fracturile păreau să se prindă. La sfîrșitul lunii doctorul vorbea despre scoaterea gipsului.

Nu se încumetau încă să creadă, nu se încumetau să-şi mărturisească speranţele. Se uitau unul la altul zîmbind, fiecare împărtăşind doar în inimă minunata taină.

Veni ziua cînd doctorul îi scoase gipsul şi declară că vindecarea e completă. Bineînţeles, picioarele fracturate în atîtea locuri nu vor mai fi niciodată rezistente, dar Henri va putea umbla. Îşi punea chezăşie reputaţia. Va putea umbla. În cîrje, la început. Apoi, ceva mai tîrziu, cine ştie ? s-ar putea să umble normal, la fel ca oricare. În cel mai rău caz, s-ar putea să aibă nevoie de-un baston.

— Da, doamnă contesă, o foarte miraculoasă vindecare, repetă medicul, luîndu-şi geanta şi pregătindu-se să plece. Între timp, băiatul nu are altceva de făcut decît să mănînce şi să doarmă cît mai mult şi să lase pe seama misterioasei alchimii a tinereţii întărirea şi întărirea organismului vlăguit. Nu m-aş mira cîtuşi de puţin dacă în scurtă vreme va începe din nou să se dezvolte.

După plecarea doctorului, Henri şi mama sa plînseră cu hohote, unul în braţele celuilalt, murmurînd incoerent, strîns lipiţi unul de altul, ascultîndu-şi zvîcnetele frenetice ale inimii.

Zilele treceau acum repede. Mama îi citea cu glas tare. Jucau şah cu tabla întinsă pe pat, strîngînd din sprîncene şi frămîntîndu-se la fiecare mişcare, rîzînd ca nişte copii. Îl rezema de perne, îi aducea trusa de desenat şi-i poză pentru nenumărate portrete. Îl convingea prin cuvinte tandre să mai mănînce puţin pui, încă o felie de pîine, încă o lingură de cremă.

Uneori, după-amiaza, ca să treacă timpul mai repede, îi istorisea amintiri din copilăria ei, din anii petrecuţi la Mănăstirea Sacré-Cœur din Narbonne. Într-o zi îi povesti despre prietenia ei cu Angélique.

— Eram nedespărţite, dar la scurt timp după ce-am plecat din mănăstire, s-a măritat cu un ofiţer de marină. De mulţi ani n-am mai primit veşti de la ea...

Cît despre Henri, viaţa îi părea un vis. Picioarele îi erau iar libere şi vii ! Putea desena ; se putea mişca ; avea să umble ! Nimeni, nimeni nu putea să înţeleagă cu adevărat ce însemnau toate astea. Era ceva cu neputinţă de exprimat, ceva de care să te bucuri numai în tăcere.

Nimeni nu putea să înțeleagă deliciul de a-ți răsuci degetele de la picioare, de a-ți îndoi picioarele, de a simți fluxul sîngelui prin mădulare... Ca un mînz ce se tăvălește în trifoi, se rostogolea și se sucea în pat, doar de dragul desfătării pe care o simțea în acest fel. Dar mai minunat ca orice era faptul că o vedea pe Maman iarăși fericită și surîzătoare, atît de fericită încît din cînd în cînd își pleca pleoapele, ca și cum nimeni nu avea dreptul să afle cît de fericită era.

Așa cum prezisese doctorul, începu să se dezvolte. Dar dezvoltarea era limitată la jumătatea de sus a corpului. Pieptul i se mări, umerii i se lățiră, în schimb picioarele rămaseră aceleași picioare fragile și pipernicite de copil, fără pic de păr și cu cicatrice purpurii.

Aerul copilăresc îi pieri de pe față ca o mască smulsă de-o nevăzută mînă. Vocea pierdu timbrul de băiețel. Nasul lui fin cizelat se dezvoltă ca o protuberanță cărnoasă diformă, flancată de nări cavernoase. Buzele i se îngroșară și se colorară stacojiu, ca un țesut intern tumefiat. Văzul îi scăzu și doctorii îi prescriseră lentile puternice. Ochelarii pince-nez cu șnur de mătase făceau acum parte integrantă din înfățișarea lui ; ultimul lucru de care se despărțea noaptea, primul pe care îl căuta bîjbîind dimineața. Pe față, pe brațe și pe piept îi apărură tuleie negre. Cu mai puțin de-un an în urmă arătase ca un copil ; acum arăta ca un bărbat. În graba ei, natura sărise peste adolescență.

Mama îl urmărea îngrozită cum se transforma într-un monstru, jumătate bărbat, jumătate copil. La întrebările ei disperate, doctorii răspunseră că această dezvoltare dezechilibrată, unilaterală, se datora unei afecțiuni glandulare necunoscute. La sfîrșit, clătinară din cap nedumeriți, îngăimară scuze. Știința, declarară ei, era neputincioasă.

Pentru întîia oară curajul ei cedă. O cuprinse panica. Se împăcase cu gîndul unui copil invalid țintuit la pat, chiar schilod. Dar nu cu gîndul unui pitic miop și grotesc, care stîrnea rîs și compătimire.

Noaptea, după ce adormea, se apleca deasupra lui, mușcîndu-și buzele ca să-și stăpînească lacrimile, și-i examina atent ciudata față păroasă, ca să găsească măcar o urmă

din splendidul copil de altădată. Era oare cu putință ca acesta să fie copilul ei, Riri al ei, care zburdase alături de ea pe peluza castelului, se aruncase în brațele ei cînd se întorcea de la școală ? Ce păcat săvîrșise ca să merite această pedeapsă ?

Scrise contelui, și el veni imediat. Cînd intră în camera lui Henri, se făcu vînăt la față. O clipă rămase în pragul ușii, incapabil să vorbească.

— Papà ! strigă din pat Henri. Am să umblu ! Doctorul spune că am să umblu ! Uite ! Nu mai am gips !

Dădu repede deoparte cearșafurile.

Contele nu auzi. Cine era acest străin ? Acest pitic bărbos respingător, care rînjea la el prin ochelarii aceia caraghioși ? Nu fiul său, desigur ! Fiul său, singurul său fiu, ultimul său coborîtor direct.

— Nu mă mai dor. Și doctorul zice...

Încă uluit, contele făcu cîțiva pași spre pat. Se uită o clipă la Henri cu ochii mari, nedumeriți.

— Sărmanul, sărmanul meu copil ! zise în sfîrșit, oftînd.

Apoi, se răsuci pe călcîie și ieși grăbit din cameră.

Cîteva secunde mai tîrziu ușa de la intrare se închise cu zgomot.

De ce-a plecat așa de repede Papà ? întrebă el cînd mama intră în cameră.

— Știi bine că Papà e totdeauna grăbit.

Își făcu de lucru cu perna.

— Se va întoarce curînd.

El simți că-l mințea, și cîteva zile mai tîrziu, cînd ea pomeni în treacăt că Papà fusese chemat pe neașteptate la Paris, el zise doar :

— Papà e un om foarte ocupat, nu-i așa ?

Într-o dimineață, o întrebă direct :

— Crezi că picioarele mele vor mai crește ?

— Picioarele... picioarele tale ? Bineînțeles că da... cu timpul. Au fost atîta vreme în gips încît mușchii au nevoie de mai multe luni. Poate un an sau doi...

El observă stînjeneala ei și după aceea se feri s-o mai întrebe.

Nu trecu mult și i se îngădui să se ridice și să stea la soare pe terasă. În depărtare, Baie des Anges scînteia prin

frunzișul palmierilor, ca înainte cu șase ani. Auzea iar ciripitul păsărilor și țîrîitul primilor greieri. În grădina de jos era mare animație din cauza reginei Victoria, care își alesese reședința în același hotel. Uneori îi putea zări silueta bondoacă, înfășurată în voaluri de doliu, cînd se suia în trăsură să-și facă plimbarea zilnică.

— Doctorul spune că în două-trei săptămîni vei avea destulă vigoare ca să umbli și că ne putem plimba în trăsură, zise într-o bună zi mama. Ai să ai nevoie de haine noi.

Fu chemat un croitor și instruit cu grijă. Cînd intră în cameră, nu-și trădă uimirea nici măcar printr-o înălțare din sprîncene. Cu fața numai zîmbete, își văzu de treabă, luînd măsurile lui Henri ca și cum în fiecare zi era chemat să facă costume pentru puști bărboși cu umeri atletici și picioare pipernicite.

În scurt timp, Henri și mama sa porniră în trăsură prin împrejurimile deluroase ale Nisei. Se plimbară la trap pe Grande Corniche, colindară prin înmiresmatele alei însorite de la Cap Ferrat.

Henri se simțea ca renăscut. Dinapoia ochelarilor pincenez ochii îi clipeau de emoție.

— Uite, Maman, uite ! striga el la fiecare nouă priveliște.

Uneori fericirea îl sufoca. Ochii îi lăcrimau. Lua mîna mamei, o ținea în a lui sau o apăsa pe obraz.

O dată își prelungiră plimbarea pînă la Menton și de-acolo putură zări domul rococo al catedralei din San Remo învăluit în ceața Rivierei italiene.

— Să mergem într-o zi acolo, tu cu mine, zise el. Să mergem în Italia.

La întoarcere rămaseră tăcuți, prinși de degete sub pledul de pe genunchi. În timp ce treceau pe lîngă Beaulieu auziră clopotele sunînd pentru *Angelus*. În lumina de amurg contururile întunecate ale chiparoșilor păreau, pe fundalul mării opaline, niște siluete cu glugi care se roagă.

Începură să vorbească despre întoarcerea acasă. Nici unul dintre ei nu dorea să se înapoieze la castel. Prea multe amintiri îi așteptau acolo.

Într-o dimineață, ea intră în camera lui și se așează pe marginea patului. O clipă îl privi lung, cu mîinile în poală. El reflectă că niciodată, chiar în zilele lui de *attaques*, nu arătase atît de istovită, palidă și nespus de tristă. Părul ei „tițian" lucios căpătase un colorit castaniu spălăcit. Sub ochi avea umbre de insomnie, în colțurile gurii cute de amărăciune.

— Riri, murmură ea după un timp. doctorii spun că acum ești sănătos. Ei au făcut tot ce-au putut. Dacă dorești, ne putem întoarce la Paris...

Nu mai putu continua. Ca o floare frîntă se prăbuși pe pat și-și îngropă fața în cuvertură. Îi putea vedea doar albul cefei și spatele scuturat de plîns înăbușit.

INIMA FLĂMÎNDĂ

IV

— *Sînt mîndră de tine, Henri.*

— Eşti... eşti într-adevăr, Maman ?

— Da, Riri, foarte mîndră.

Îl privea tandru din cealaltă parte a căminului. Nu se schimbase ; mereu va fi dornic de aprobare — acelaşi băieţel care obişnuia după şcoală să dea buzna în camera ei ca să-i arate Crucea de Onoare.

— Ca să fiu sinceră, nu te-am crezut în stare să recuperezi atîta timp pierdut.

— Am ştiut că te îndoieşti şi de aceea am muncit atît de îndîrjit, zise el cu un zîmbet strengar. Îţi dai desigur seama că pentru tine am luat acea stupidă diplomă. Personal, prea puţin îmi păsa dacă am să fiu sau nu vreodată bacalaureat.

Pornise în această îndrăzneaţă acţiune cu şaisprezece luni în urmă, la scurt timp după întoarcerea lor la Paris. I se angajase un meditator, Monsieur Tetard, un tînăr savant cu păr blond, burduf de diplome de la Sorbona. Masa din salonaş fusese încărcată cu teancuri de cărţi. De braţele fotoliului pe roate fusese prins în balamale un raft mobil, ca să aibă la îndemînă voluminosul dicţionar latin. Luni de zile, pînă şi aerul fremătase de hexametri, date istorice şi funcţii algebrice. Acum ajunsese la capăt ; în acea zi Henri obţinuse diploma de bacalaureat.

— Vino şi te aşază aici — zise ea zîmbind, făcîndu-i semn spre scăunelul de la picioare — aşa cum obişnuiai cînd erai băieţel.

O strîngere de inimă îi umbri faţa, în timp ce-l urmărea ridicîndu-se anevoie din fotoliu şi făcînd cîţiva paşi şovăitori spre ea, sprijinit în bastonaşul cu vîrf de cauciuc.

— Monsieur Tetard mă asigură că ai putea încerca să obţii diploma de licenţă, zise ea aplecîndu-se înainte, după ce el reuşi să se chircească la picioarele ei. Nu ţi-ar plăcea ? Cărţile sînt o mare mîngîiere, poate cea mai mare.

Da, cărţile fuseseră o mîngîiere şi o binecuvîntare. Îl ajutaseră să uite singurătatea, dureroasa dezamăgire aflînd că fratele lui de cruce Maurice părăsise Parisul împreună cu familia şi că doctorii se înşelaseră în privinţa picioarelor lui. Oh, da, nu se mai folosea de fotoliul pe roate. Putea sta în picioare, chiar să facă vreo cîţiva paşi tîrşîiţi, sprijinit în baston. Dar asta era aproape tot, şi acum ştia că mai bine nu va fi niciodată cu putinţă. Îşi dădea seama că picioarele nu-i vor mai creşte niciodată, nicicînd nu se vor mai vindeca îndeajuns ca să umble normal şi că nu vor înceta niciodată să-l doară. Despre asta se ferea să vorbească, dar ea îşi dădea seama că el ştia ; citise în ochii lui. Cărţile îl ajutaseră să uite ; poate că-l vor ajuta şi să trăiască...

— Cărţile sînt prieteni credincioşi, continuă ea, şi un izvor de fericire durabilă.

Şovăind, îi dezvălui planurile de care ajunsese, în ultimele luni, să-şi lege toate speranţele : o existenţă studioasă, retrasă, în nobila companie a cărţilor. Deodată se opri, văzîndu-l că scutură din cap.

— Nu, Maman, zise el, nu doresc să obţin diploma de licenţă. Cărţile sînt foarte bune, dar aş muri de plictiseală dacă ar trebui să-mi petrec viaţa nefăcînd altceva decît să citesc.

— Ai putea eventual să scrii ?

— Despre ce ? Ca să poţi scrie, trebuie să fi trăit înainte.

Citi pe faţa ei dezamăgire.

— Îmi pare rău, Maman, murmură el mîhnit.

— Atunci ce vrei să faci, *mon petit* ? îl întrebă ea după un moment de tăcere. Cum ai să-ţi treci timpul ?

— Nu ştiu.

Întoarse capul şi privi spre focul din cămin.

— Am să mă gîndesc.

Ea continuă să-i mîngîie absent părul. Era dornic de viaţă, la fel cum era de dragoste. Dorea să trăiască şi nu bănuia cît de crudă ar putea fi viaţa cu el.

— Henri, îl întrebă ea deodată grav, tu îți mai spui rugăciunile ?

Falca lui luă o postură dîrză.

— Nu, Maman.

Se aşteptă să-l dojenească, dar ea tăcu şi el continuă :

— Nu m-am mai rugat din acea zi de la Nisa, îţi aminteşti... ziua cînd tu ai plîns. În acea zi mi-am zis : mai bine să recunosc că nu există Dumnezeu decît să tot născocesc explicaţii şi scuze pentru un Dumnezeu care îi încearcă greu pe cei ce-l iubesc, iar pe cei ce nu-l iubesc doar îi mustră. Care îl sileşte pe nevinovat să plătească pentru vinovat şi care te-a făcut să plîngi.

Îşi ridică încet capul şi privi spre ea.

— Încearcă, te rog, să înţelegi, Maman. Nu mai puteam continua să mă rog unui Dumnezeu pe care n-am fost în stare nici să-l înţeleg, nici să-l iert, nici să-l respect, nici să-l iubesc.

Ea îşi întoarse mîhnită privirea. Sărmanul Riri ! Schilod, urît, chinuit în fiece clipă şi lipsit de prieteni, pierduse alinarea rugăciunii, singura care mai putea să-i facă soarta suportabilă. Poate că dincolo de-o anumită limită tinerii nu mai sînt în stare să ierte...

— Înţeleg, zise ea cu glas stins. Uneori e greu să crezi în îndurarea lui Dumnezeu.

În acel an petrecură vara la Château de Malromé, pe care îl cumpăraseră de curînd. Splendoarea falnică a castelului din Albi fusese totdeauna apăsătoare pentru ea ; de la accidentul lui Henri devenise insuportabilă. Malromé nu le evoca nici o amintire. Era o fostă reşedinţă seniorială cu turele, din secolul al şaptesprezecelea, ascunsă între copaci bătrîni, situată în provincia Gironde, nu departe de Bordeaux, într-o regiune de vii cu dealuri line, care-i aminteau de Celeyran-ul ei de baştină.

Lui Henri îi plăcu Malromé, grădina liniştită a castelului împrejmuită de ziduri, poarta înaltă din fier forjat, aleea acoperită cu prundiş, răzoarele de dalii multicolore. Făcea scurte plimbări la grajduri, dădea cailor să mănînce morcovi şi sta de vorbă cu grăjdarul. Se aşeza pe marginea heleşteului cu nuferi şi urmărea visător maiestuoasele volte ale peştişorilor aurii în apa de culoarea smaraldului

întunecat. După masa de prînz moţăia în şezlongul de răchită de pe mica terasă din spatele casei, unde luau adesea masa. O tachina pe „Tante" Armandine, care venise de la Albi ca să petreacă doar cîteva zile cu ei şi rămăsese toată vara. Discuta cu doctorul Mouré, medicul acelor locuri, care venea cînd şi cînd la cină ; se ducea cu trăsura la casa parohială să joace şah cu abatele Soulac, preotul parohiei din Saint André du Bois, satul vecin, şi cu timpul prinse drag de acest simplu şi amabil preot de ţară. După-amiaza făcea mici plimbări în „victoria" albastră, împreună cu mama, pe drumuri liniştite de ţară acoperite de praf, cu Joseph pe capră tot în uniforma lui pompoasă de vizitiu.

În seara dinaintea întoarcerii lor la Paris, sta pe terasă cu mama, ascultînd monotonul ţîrîit al greierilor, savurînd răcoarea plăcută a brizei de noapte.

Deodată se întoarse spre ea.

— Maman, zise el sfios, mi-ar plăcea să mă fac pictor.

Ea tresări surprinsă.

— Pictor !

Cuvîntul îi răsună în minte asociat cu semnificaţii dezonorante. În afară de cîţiva academicieni, pictorii erau nişte boemi dezmăţaţi şi depravaţi, care duceau o viaţă josnică şi disprețuită în mansardele din Montmartre, bînd absint şi pictînd femei goale. Trăiau la periferia societăţii, ca şi actorii, scriitorii şi muzicanţii. Fiul talentat al unui prăvăliaş oarecare putea eventual dori să se facă pictor, asta da ; nu însă un tînăr de condiţie bună şi bogat. Sigur, nu un Toulouse-Lautrec...

— Pictor ! repetă ea. Dar, Henri...

— Ştiu ce vrei să spui, o întrerupse el, bănuindu-i obiecţiile. Dar n-am prea mult de ales. Ce pot face eu, Maman, sincer vorbind, ce pot face eu ? Pe de altă parte, totdeauna mi-a plăcut să desenez. Îţi aminteşti portretele pe care le făceam la castel ? Şi boul pe care am vrut să-l desenez pentru monseniorul arhiepiscop ? Bineînţeles, continuă el repede, primul lucru pe care trebuie să-l aflu e dacă am sau nu cîtuşi de puţin talent. M-am gîndit că, poate, domnul Princeteau... ţi-l aminteşti, bătrînul pictor pe care l-am cunoscut la Concursul Hipic... ar accepta să-mi dea cîteva lecţii de desen...

Ea privea lung, dusă pe gînduri, în noaptea autumnală. Cîteva lecții de desen n-ar fi mare lucru. L-ar ajuta să uite de singurătate și ar avea o preocupare. Și tocmai asta era important — să aibă o preocupare, să aibă o preocupare...

De la început, între bătrînul surdo-mut și infirmul de șaptesprezece ani se legă o caldă prietenie. Se înțelegeau printr-un limbaj din semne cu capul, încruntări, zîmbete și, la nevoie, cîteva rînduri scrise în grabă pe-un bloc-notes.

Cu toate că nu era un pictor de vază, Princeteau își dădu repede seama de talentul excepțional al elevului său ; era pur și simplu consternat. Păi, băiatul are impresionismul în fire ! E numai culoare, cutezanță, originalitate ! Asta era rău. Lumea nu dorea picturi originale, în culori vii ; dorea picturi migăloase, lucioase, întunecate, ca ale sale. Spre binele lui, tînărul trebuia frînat, convins să picteze într-o manieră corectă, agreată. Mai întîi, s-a sfîrșit cu culorile. Negru, nimic altceva decît negru...

Într-o dimineață, Henri găsi pe masă modelul de gips al unui cal cabrat, o foaie curată de hîrtie Ingres bătută în ținte pe planșetă și batoane de cărbune fin ascuțite, de diferite grosimi. Se așeză voios la șevalet, execută repede desenul și-l arătă maestrului. Acesta clătină din cap aprobator, răsuci modelul cu cîteva grade și se întoarse la lucrul său fără să schițeze un zîmbet. Către sfîrșitul după-amiezii, pardoseala era plină de schițe în cărbune după armăsarul cabrat, iar Henri executa al douăzeci și optulea desen, bombănind și scăpărînd din ochi.

După aceea, în fiecare dimineață găsi alt model de gips și un stoc proaspăt de cărbune și hîrtie pentru desen.

— Domnule Princeteau, protesta el cînd și cînd cu gesturile cuvenite de disperare, mă veți lăsa *vreodată* să pictez ?

Princeteau scutura din cap și Henri se întorcea la planșetă, întrerupîndu-se doar ca să arunce priviri furioase spre maestrul său, care se făcea că nu le observă.

— Cai ! Cai ! Cai ! se văită el la cină. Știi, Maman, de cîte ori m-a obligat azi să desenez același cal nenorocit ?

De treizeci şi şapte de ori ! Aş putea şi-n somn să desenez cai ! Eu care doream să ajung pictor portretist !

Ea îl compătimi, dar în ascuns spera că se va plictisi şi va renunţa.

Nu renunţă însă, şi se încăpăţînă să se ducă zilnic la atelier.

Într-o dimineaţă observă o pînză goală rezemată de şevaletul său. Alături, pe-o măsuţă, se afla o cutie nounouţă cu tuburi de vopsele. De capac era prins un bilet. „De la René Princeteau, iubitului şi talentatului său elev."

— Oh, vă mulţumesc, domnule Princeteau !

Îşi manifestă recunoştinţa prin priviri însufleţite şi gesturi grăitoare ale mîinilor.

— Nu ştiu cum să vă mulţumesc.

Într-o clipă deşurubă tuburile şi stoarse pe paleta nounouţă panglici lucioase de vopsea.

— Ciudat ! remarcă el încruntat, aplecîndu-se să examineze şirul de tuburi frumos orînduite. Am impresia că nu-i nici un fel de galben... şi nici verde ! Şi nici albastru ! Şi nici ROŞU ! ! !

Cu fiecare exclamaţie, glasul lui creştea. Se uită furios spre cel considerat cu o clipă înainte binefăcătorul său.

— DOMNULE PRINCETEAU !

Sprijinit în baston, se aplecă şi citi etichetele.

— Ascultaţi ! Cafeniu-tabac ! Cafeniu-mumie ! Cafeniu-roşcat ! Cafeniu-Vandyke ! Roşu-mahon ! Ombră arsă ! Sienna ! Ocru ! Terre verte [1] ! Şi, bineînţeles, negru ! Negru-ivoire [2], negru-de-fum ! Negru cît să vopseşti o locomotivă !

Se uită la profesorul său cu poza patetică a avocatului adresîndu-se juriului.

— Cum credeţi că am să pictez cu cafeniu-mumie şi cu negru-de-fum ? Domnule Princeteau, cum aţi putut face una ca asta ?

Apăru micul blocnotes.

---

[1] *Terre verte*, pămînt de culoare verzuie, conţinînd silicat de fier şi potasiu, folosit ca pigment colorant (n. t.).

[2] *Negru-ivoire*, preparat din fildeş ars (n. t.).

— Culorile vii sînt periculoase, scrise bătrînul artist. Trebuie să le foloseşti cu zgîrcenie. Rembrandt putea face ca întunericul să arate foarte luminos. Învaţă să faci la fel.

— Dar eu nu sînt Rembrandt ! protestă Henri după ce aruncă o privire pe bilet. Nu doresc să pictez ca Rembrandt ! Rembrandt era un bătrîn...

Princeteau se întorsese deja la şevaletul său. Henri stoarse oftînd puţin Vandyke pe paletă şi începu să picteze.

Urmară cîteva săptămîni fericite.

În ciuda ploilor de iarnă care băteau în ferestre, timpul se scurgea repede în atelierul liniştit şi cald. Cafeniul-mumie, Vandyke şi terre verte nu erau cele mai fascinante culori din lume, totuşi tè puteai întrucîtva amuza cu ele. La fel cum ai cînta la pian în registre joase, dar tot mai bine decît să nu cînţi deloc...

Cînd şi cînd se ducea şchiopătînd la şevaletul maestrului şi cu gesturi dramatice şi priviri rugătoare îi cerea o picătură de culoare deschisă.

— Vă rog, domnule Princeteau, daţi-mi, vă rog, puţin galben ! Îmi trebuie. Veniţi să vedeţi.

Artistul se ridica fără tragere de inimă, examina pînza, se întorcea la cutia cu vopsele, alegea un tub şi cu multă grijă storcea pe paleta lui Henri o picătură microscopică de galben-crom.

Apărea iar micul blocnotes.

— Galbenul e cea mai periculoasă culoare. Trebuie folosită cu cea mai mare prudenţă... ca talgerele în muzică.

În timp ce Henri citea atent însemnarea de pe blocnotes, pe faţa rotundă şi complet bărbierită a bătrînului se aşternea un zîmbet afectuos. Încreţiturile din colţurile ochilor rămîneau o secundă, două, răsfirate ca un evantai. Apoi, cu o clătinare a capului, se întorcea la şevaletul său.

Puţin înainte de Crăciun, Princeteau se îmbolnăvi grav. Din pat, scrise contesei că pleacă din Paris. Cît despre Henri, adăuga el, acum era apt să-şi înceapă pregătirea academică de portretist şi în acest scop ar trebui să se înscrie la un *atelier* cu renume, cum era, de pildă, cel al profesorului Bonnat.

— N-ai prefera să iei lecţii acasă ? îi sugeră ea după ce aşteptă ca Henri să citească scrisoarea. Am putea să transformăm una din camere în atelier.

— Dar, Maman, protestă el înfierbîntat, n-ar mai fi acelaşi lucru. Gîndeşte-te la avantajele pe care le-aş avea studiind sub supravegherea unui om ca Bonnat, unul dintre cei mai mari portretişti ai lumii.

— Da, dar te-ai gîndit că s-ar putea să te simţi stingher într-un *atelier*, mai ales sosind ca acum, la mijlocul cursului ?

— Cum am să ajung vreodată portretist, dacă nu mă alătur unui *atelier* ? Nu pot lucra toată viaţa numai după modele de gips. Şi apoi, adăugă el cu glas scăzut, la *atelier* aş putea eventual să-mi fac cîţiva prieteni.

Nota jinduitoare din glasul lui umezi ochii mamei ; îşi stăpîni totuşi emoţia şi continuă :

— Ai putea, zise ea fără convingere, dar te expui la un mare risc. Tinerii au de obicei cercurile lor şi-i privesc cu ochi răi pe intruşi. Afară de asta, tu eşti foarte sfios cu străinii, şi oamenii confundă adesea sfiala cu snobismul. Şi încă ceva. Aceşti tineri vor avea probabil vîrsta de douăzeci şi ceva de ani, iar tu n-ai nici optsprezece. Nu-i poţi înţelege, iar ei nici măcar nu vor încerca să te înţeleagă.

Glasul stăruitor al mamei trăda teama de neplăcerile ce-l aşteptau.

— Ştiu la ce te gîndeşti.

Ochii lui mari căprui o privire lung, cu acel aer nespus de trist care-i umbrea adesea.

— Şi eu mă tem. Dar pot să stau acasă şi să mă ascund la nesfîrşit ?

Profesorul Léon Bonnat îşi făcea turul săptămînal de inspecţie, păşind agale printre şevalete, cu mîinile la spate, oprindu-se ici şi colo ca să arunce o privire peste pînza unui student.

— Portretistica — perora el adresîndu-se clasei în timp ce se plimba — este nu numai cea mai înaltă expresie a artei, dar şi cea care îţi dă cele mai mari satisfacţii băneşti. Pentru a ajunge un pictor portretist cu succes trebuie să ţineţi minte următoarele reguli de bază. Dacă

modelul vostru e un om de acţiune... un general, un industriaş, un bărbat de stat... trebuie să-l pictaţi stînd în picioare şi încruntat, cu două degete în vestă, ca Napoleon. Dacă e un gînditor... un savant, un scriitor sau un prinţ al Bisericii... atunci îl pictaţi stînd jos, cu bărbia sprijinită în mînă şi cu un aer meditativ. Vă dau ca exemplu portretul cardinalului Lavigerie pictat de mine.

Tremurînd de teamă, Henri sta cocîrjat pe scăunelul lui pliant, mînuind şovăitor pensula, clipind timorat spre modelul de pe platformă, luînd măsura cu degetul mare. Ce va spune de astă dată Bonnat ? Va face pe grozavul rînjind ironic şi batjocorindu-l în faţa clasei, cum obişnuia adesea ?

— Dar în toate cazurile, continuă academicianul făcîndu-şi drum printre şevalete, tehnica e aceeaşi. Mai întîi, încadraţi figura, faceţi o schiţă preliminară corectă şi apoi umpleţi primele umbre cu ombră crudă. Ombră crudă, auziţi ? repetă el ridicînd brusc glasul. Nimic altceva. Lăsaţi-i pe impresionişti şi pe fandosiţii de independenţi să pună albastru sau stacojiu pe primele umbre. *Voi* veţi folosi ombră crudă.

Cînd ajunse, în sfîrşit, la şevaletul lui Henri, îşi întrerupse peroraţia ca să se uite chiondorîş la pînza lui, mîngîindu-şi tot timpul nervos barbişonul. O tăcere de aşteptare se aşternu peste *atelier*. Distracţia săptămînală era pe punctul să înceapă.

— Numeşti asta cumva pictură ? începu el cu subtilă ironie. Dacă da, trebuie să te previn că greşeşti.

Apoi, cu un fornăit furios exploziv :

— Ştii cum o numesc eu ? *Une cochonnerie* [1] !

Îi adresă cuvintele răstit, în hohotele de rîs ale studenţilor.

— De ce mai stărui să vii aici ? continuă el cînd rîsul încetă. Crezi într-adevăr că ai să ajungi vreodată pictor ? De cîte ori trebuie să-ţi spun că instinctele dumitale picturiceşti sînt complet greşite, că nu ai cîtuşi de puţin talent, nici cît negru sub unghie. Că nu ai deloc simţul frumosului, ci doar al urîtului, că nu vei fi niciodată în stare să pictezi şi că ne-ai face o mare favoare rămînînd

[1] O porcărie ! (fr.).

acasă și cruțîndu-mi greaua încercare de a privi grotesca dumitale mîzgăleală !

Se scărpină în bărbie ca și cum mai avea ceva de spus, apoi ridică din umeri și se îndepărtă. Un moment mai tîrziu, își luă jobenul din cuier, își îmbrăcă paltonul și plecă.

— Cinci minute pauză, zise tărăgănat *massier*[1]-ul atelierului, bătînd din palme.

Pe podium, modelul ieși din amorțeală și își aruncă un capot murdar în jurul umerilor. Scoase apoi un ziar și începu să-l citească în timp ce se scobea în dinți cu un chibrit. Studenții își așezară paletele pe cutiile de vopsele și se strînseră grupuri-grupuri în jurul șevaletelor, șușotind.

Henri continuă să picteze, abia stăpînindu-și lacrimile. Nu mai avea nici un rost să continue, ridiculizat în fiecare săptămînă în rîsetele unei săli pline de studenți zdraveni și potrivnici. Maman îl prevenise că nici măcar nu vor încerca să-l înțeleagă, și ca de obicei avusese dreptate. Respinseseră timidele lui avansuri, îi arătaseră dureros de limpede că nu-l doreau. De ce... de ce le displăcea atît de mult ? Pentru că era infirm ? Nu, nu din cauza asta. Ceea ce îi revolta era vîrsta sa prea tînără, hainele scumpe, faptul că în fiecare zi îl aducea la *atelier* o trăsură cu vizitiu în livrea. Pentru ei era un amator, unul din acei „băieți ai mamei" bogați, care se jucau de-a pictura ca să-și treacă vremea. De l-ar putea ei înțelege ! Dar nu-l înțelegeau, și era absurd să mai stăruie. Mai bine să renunțe. Poate, pînă la urmă, va încerca să obțină acea diplomă de licență, la care rîvnea Maman...

— Nu te lăsa descurajat de ticălosul ăsta bătrîn !

Vocea tunătoare din spate îl făcu să tresară. Se răsuci pe scaun. Un tînăr înalt, îmbrăcat cu o redingotă jerpelită, pantaloni cadrilați și lavalieră, îi zîmbea privind în jos spre el. Henri îl remarcase dintre studenți din cauza staturii înalte, a glasului puternic și tărăgănat din Sud și a

[1] Într-un atelier de pictură sau sculptură, cel care strînge cotizațiile lunare *(masse)* și se îngrijește de cheltuielile comune de întreținere ale atelierului (n. t.).

bărbii cîrlionțate care-i acoperea ca o spumă neagră aproape întreaga față.

— Lasă-l să țipe, lasă-l să facă pe grozavul, continuă voinicul meridional. Ai plătit cotizația ? Ai plătit-o. Atunci, ce-ți pasă ? Nu te poate da afară, iar tu poți să-l scuipi în ochi. Numele meu e Rachou... Henri Rachou. Ce-ar fi să luăm prînzul împreună la Agostina. După aceea, dacă vrei, am să-ți arăt atelierul meu. Nu-i cine știe ce, dar are o vedere minunată spre cimitirul Montmartre. Ai mai fost în Montmartre ?

Restaurantul Agostinei se afla în cel mai gălăgios moment al zilei cînd Henri și însoțitorul său își făcură drum spre o masă mică din colț. Pictori hirsuți din Montmartre, în costume de catifea reiată și pălării enorme de fetru, stăteau aplecați peste farfurii cu *risotto*, sau strigau unul la altul, fluturînd șervete de masă mototolite în aerul îmbîcsit cu miros de usturoi. O brunetă chipeșă cu ochi jucăuși circula printre mese, urmată de doi cîini-lupi credincioși, purtînd ca o generoasă Iunonă farfurii cu *minestrone* din care ieșeau aburi, nepăsătoare la harmălaia din jur, glumind, discutînd, rîzînd cu un farmec seducător.

— Asta-i Agostina, îi șopti Rachou, arătînd spre ea cu coada pipei. A fost multă vreme model.

La treizeci și nouă de ani, Agostina Segattori era o legendă a Montmartre-ului. Sosise la Paris cînd avea șaisprezece ani, venind din Sicilia ei de baștină, desculță, fără para chioară, dar fermecător de frumoasă. Șase luni mai tîrziu era cel mai căutat model de pictură și sculptură din capitală. Venerabilii academicieni se luptau să-i obțină serviciile și favorurile. Sculptorii înghițeau cu noduri privindu-i perfecțiunea pelvisului și ciocăneau în dălți cu sporită ardoare. Vreme de două decenii, pieptul atițător și profilul ei clasic constituiseră trăsătura caracteristică a Salonului anual, iar forma sculptată în marmură a trupului ei fusese dusă să împodobească nenumărate scuaruri publice, în chip de Diana, Democrația sau Spiritul Marseillaise-ei. De-un temperament romantic, se dăruise din belșug în atelierele unde pozase, și mîngîierile ei consolaseră legiuni de artiști în ceasurile de descurajare ale carierei lor. Cu trei ani înainte, cînd își deschisese restau-

rantul, un roi de pictori recunoscători își oferiseră serviciile în amintirea scurtelor episoade romantice din trecut. Întrucît nu putea să-i îndatoreze pe toți, rugase pe fiecare să decoreze cîte una din tamburinele care atîrnau înșiruite pe pereți, și localul îl botează „Le Tambourin". Numărul acestor mărturii adeverea firea generoasă a Agostinei.

Henri o urmări cum se apleacă grijulie peste unul dintre clienții obișnuiți, un sculptor cu barbă roșcată, și-i șoptește destul de tare ca să fie auzită :

— Te rog, Roberto, nu mînca *risotto*. Am pus usturoi și știi că usturoiul îți dă coșmaruri. Mai bine mănîncă *pepperoni*. Îți înfierbîntă sîngele și la noapte ai să-ți uimești nevasta și ai s-o faci fericită, ce zici ?

Își însoți vorbele de-un semn drăgăstos cu cotul ; apoi, încă rîzînd, se întoarse spre cei doi studenți.

— Ah, *bambini* — toți studenții, indiferent de vîrstă și talie, erau *bambini* pentru Agostina — vă e foame, *hein?* Foame de lup? Ei bine, mai întîi vă dau *minestrone*. Apoi, un *meravigliosissimo risotto*. Un *risotto* cum n-ați mai mîncat niciodată. Aidoma unei muzici. E ca o mîngîiere pentru burtă.

Clienții de fiecare zi ai Agostinei erau obișnuiți cu limbajul ei liric, la fel de natural ca buclele din părul ei negru-albăstrui.

— Și după aceea, vă dau...

— Orice, orice vrei dumneata, zise grăbit Rachou, de felul lui lacom. Ca totdeauna, de altminteri, adăugă el.

În timpul prînzului, colegul său vorbi puțin și hăpăi mîncarea cu îmbucături mari și plescăind. Henri era însă prea emoționat ca să-i ardă de mîncare. Localul era extraordinar. Nu mai văzuse un restaurant atît de fascinant. Mirosurile acestea ciudate, și zgomotul acesta, și artiștii aceștia care gesticulau, strigau unul la altul de la un capăt la celălalt al sălii sau discutau aprins despre ceva.

Cîtva timp urmări pe-un bătrîn îndesat, cu ochi blînzi, care sta de vorbă cu un tînăr cu barbă blondă și trăsături foarte fine, pufăind dintr-o lulea arcuită, aproape carbonizată.

— Bătrînul acela cu barbă mare albă... e Pissaro, zise Rachou cu gura plină. Pictor impresionist. Celălalt e Theo

van Gogh. Ține o galerie de pictură pe Boulevard Montmartre.

Observă farfuria aproape neatinsă a lui Henri, și ridică glasul amenințător.

— *Merde alors,* mănîncă-ți *risotto*-ul, altfel foc și pară se face Agostina !

După ce sfîrșiră prînzul, cei doi studenți parcurseră pe jos mica distanță pînă în rue Ganneron, unde se afla atelierul lui Rachou.

— Uite ce priveliște ! zise tărăgănat Rachou, deschizînd ușa și plimbînd un braț peste panorama de pietre funerare, mausolee și statui de îngeri îndureraţi.

— E ca și cum ai locui în secția de sculptură a Luvrului, nu-i așa ? Și n-ai să crezi niciodată ce efect are asupra fetelor. Mai ales crematoriul. Le înspăimîntă și le aprinde simțurile.

Arătă spre un pat hîrbuit, acoperit cu o imitație de cuvertură orientală.

— D-aia am pus patul acolo, ca să le poată vedea.

Întinse absent brațul său lung de urangutan, luă mandolina atîrnată într-un cui din perete și începu să cînte cunoscuta romanță din Montmartre : *Ah, Que Tu Fais Bien l'Amour !*

Încetul cu încetul, Henri își făcu obiceiul să ia masa de prînz cu Rachou și să-și petreacă după-amiaza în atelierul lui. Acolo picta, cînta împreună cu el refrenele cîntecelor de *atelier,* urmărea procesiunile funerare care treceau pe sub fereastră și ciocnea pahare cu vizitiii dricurilor, groparii și mecanicii crematoriului, care veneau la atelier să pozeze, să savureze o sticlă de *vin ordinaire* și să petreacă cîteva clipe de veselie, atît de necesare în meseria lor.

— Știi, remarcă într-o zi Rachou, uitîndu-se atent la Henri, tu nu ești zău, băiat rău. Bineînțeles, ești aproape un copil, adăugă el privindu-și binevoitor prietenul de la înălțimea celor douăzeci și doi de ani ai săi, dar nu ești, zău, prost. Și știi să desenezi. Chiar dacă ticălosul ăla de Bonnat zice că nu ești în stare.

Asemenea complimente aveau asupra lui Henri efectul unui balsam tămăduitor. Era nespus de recunoscător acestui colos rabelaisian care-i dăruise prietenia.

— Oh, Rachou, cît aş dori să-ţi pot spune...

— Tacă-ţi fleanca !

Grosolănia replicii avea ca scop să-i arate puştiului că manifestările sentimentale erau rău privite printre studenţi. Prietenia trebuia ascunsă sub masca vulgarităţii şi întreţinută cu înjurături.

— Partea ta rea, continuă el, făcîndu-se că nu ia în seamă mina consternată a lui Henri, e timiditatea, politeţea exagerată şi că te porţi prea îngrijit. Păi, uită-te la unghiile tale. *Merde alors,* puţină murdărie nu strică nimănui. Şi încă ceva. Ar trebui să spui din cînd în cînd *merde,* şi *nom de Dieu,* şi „te scuip în ochi", ca oricare. După asta, băieţii n-or să mai spună că eşti altfel decît ceilalţi.

În săptămînile ce urmară, Rachou îl iniţie pe Henri în jargonul, particularităţile şi comportarea adevăraţilor studenţi de la bele-arte.

— Acum, să presupunem că discutăm despre ceva, propuse el pe neaşteptate într-o liniştită după-amiază noroasă de martie. Să zicem, despre Rubens. Şi eu aş spune : „Rubens e cel mai mare pictor care a existat vreodată". Tu ce-ai spune ?

— Aş spune că nu ştiam.

Pe Rachou răspunsul lui Henri îl dezamăgi. Cîteva secunde privi lung la prietenul său, clătinînd din cap.

— Nu, nu, nu ! zise el pînă la urmă, ca şi cum se adresa unui copil înapoiat. Ar trebui să spui : „Rubens ? *Merde alors,* îl scuip în ochi pe Rubens al tău. E o băşică dezumflată. Mă şterg la *derrière* cu Rubens al tău !" Înţelegi ? Atunci oricine ar pricepe ce vrei să spui.

Ochii lui mici şi puchinoşi priveau binevoitor cînd şi-i plecă spre protejatul său.

Henri înţelese că, pe ocolite, mentorul său îl pregătea pentru debutul în lumea studenţească. Chiar aşa fu. Într-o după-amiază, pe înserate, Rachou zise ca din întîmplare :

— Să mergem la Nouvelle. Vreau să cunoşti cîţiva dintre prietenii mei.

Nouvelle era de fapt Café de la Nouvelle Athènes, un loc de întîlnire al artiştilor, îmbîcsit de fum, situat în Place Pigalle ; prietenii, trei studenţi ai lui Bonnat — François Gauzi, Louis Anquetin şi René Grenier — care, ca şi Rachou, locuiau în Montmartre. Desigur, consimţiseră să-l cu-

noască pe „amatorul bogat“ numai de hatîrul lui Rachou, care se bucura de foarte mare trecere. Pe Henri îl întîmpinară cu răceală. După o scurtă clătinare a capului, îl ignorară cu desăvîrşire şi continuară să discute numai între ei. La rîndul său, Henri îşi sorbi berea în tăcere şi rămase tot timpul rezervat.

Ciudat, dar probabil tocmai această atitudine rezervată le risipi ideile preconcepute împotriva lui. Vorbăreţi din fire cum erau, jinduiau după un auditoriu, orice auditoriu. În Henri descoperiră un agreabil ascultător al istorisirilor despre aventurile amoroase şi încurcăturile lor, care totdeauna erau de ordin financiar.

Gauzi fu primul care apelă la bunele oficii ale lui Henri. După mai puţin de-o lună de cînd se întîlniseră la Nouvelle, se apropie de Henri în timpul unei pauze de cinci minute la *atelier*.

— Ce crezi că mi s-a întîmplat astă-noapte ? începu el cu aerul celui care cu puţin înainte trecuse printr-o împrejurare neobişnuită.

Era sfrijit, cu obrajii supţi, naiv, mîndru de privirile lui cuceritoare, ceea ce era o simplă închipuire, şi modest cu talentul său, care era real. Avea o pasiune pentru vestele de culoare deschisă, pentru care îşi cheltuia cea mai mare parte a mijloacelor lui de existenţă — altminteri foarte reduse — şi era foarte convins că femeile nu puteau rezista comenzilor hipnotice şi bărbilor parfumate. De aceea făcea exerciţii de priviri magnetice în oglindă şi îşi scălda puţina-i barbă în colonie de liliac.

Mă îndreptam spre casă — începu el încurajat de privirea lui Henri — şi m-am oprit întîmplător la micul bistrou din colţ. Şi ce crezi că am văzut ?

O tînără de o rară frumuseţe, singură şi înlăcrimată. Se aşezase lîngă ea şi o întrebase de ce e necăjită. Printre hohote de plîns, ea îi destăinuise că proprietăreasa n-o mai lăsase să intre în cameră pentru că nu-i plătise chiria. Gauzi se arătase înţelegător şi o compătimise călduros. Privirile hipnotice pe care i le aruncase şi mireasma bărbii, pe care o apropiase de faţa ei, creaseră o atracţie reciprocă. Plecaseră împreună din bistrou şi, din una în alta, se pomeniseră în camera lui Gauzi, unde nu trecuse mult şi proaspăta lor prietenie se transformase în dragoste fierbinte. În

cursul unei *nuit d'amour* de neuitat, Babette — acesta îi era numele — se dovedise *une femme parfaite*, o femeie de-o nemărginită înţelegere, de-un temperament năvalnic şi de-o depravare din cele mai rafinate.

Totul ar fi fost minunat, afară de un lucru : Babette intrase în viaţa lui Gauzi în cel mai nepotrivit moment.

— Vezi, abia acum două zile am cumpărat vesta asta.

Arătă spre superba vestă limonie pe care o purta :

— Aşa că...

Henri înţelese. Îi întinse discret o monedă de aur de douăzeci de franci, pe care Gauzi o acceptă cu un amestec de opunere şi grabă.

O săptămînă mai tîrziu veni rîndul lui Anquetin să apeleze la consolarea lui Henri.

— Am pierdut-o ! se tîngui el dezolat. O fată atît de minunată !

Spre deosebire de Gauzi, care se înverşuna cînd îşi pierdea metresele, Anquetin le idealiza.

— N-ar fi trebuit s-o duc la Luvru !

Anquetin era un bărbat frumos în genul blond ciufulit. Midinetele întorceau capul după acest tînăr cu barbă blondă şi joben ponosit, care veşnic gesticula. Ignoranţa şi prostia lor îl îngrozeau. Încerca să îndrepte minţile metreselor, aşa cum unii încearcă să le îndrepte purtările — şi cu aceleaşi rezultate. Cînd simţea nevoie de linişte, începea să discute cu ele în termeni intelectuali. Sau le tîra la Luvru şi le silea să îndure înălţătoarea ambianţă a marei arte, deşi ele ar fi preferat distracţiile simple de acasă.

— Da, am pierdut-o în sala Flamanzilor Primitivi, zise Anquetin cu un oftat. N-am să mă mai duc niciodată la afurisitul ăsta de muzeu.

Cînd sfîrşi să se destăinuie lui Henri, se simţea mult mai bine. O săptămînă mai tîrziu îndrepta de zor intelectul unei tinere spălătorese, pe care o cunoscuse într-o sală de dans.

René Grenier fu ultimul care-şi învinse prejudecăţile împotriva lui Henri. Cu timpul, rezerva lui se schimbă totuşi într-o cordialitate precaută şi curînd în camaraderie sinceră. Îl duse pe Henri în apartamentul său de două camere din rue Fontaine.

— Vezi fereastra aceea ? zise el arătînd spre curte. E atelierul lui Degas. Uneori îl poți vedea citind ziarul sau fumînd.

Henri simți că fusese acceptat. Avea prieteni ; era fericit.

Într-o dimineață de iunie profesorul Bonat veni la *atelier* cu fața-i triunghiulară încreștită de zîmbete. Din cauza lucrărilor personale, anunță el, era nevoit să-și desființeze clasa.

— Dar nu vă alarmați, îi liniști el pe studenții care jubilau. L-am convins pe eminentul meu coleg de Academie, profesorul Fernand Cormon, să facă loc în *atelier*-ul său din octombrie viitor acelora dintre voi care doriți să vă continuați studiile.

Cînd clasa luă sfîrșit, băieții nu-și mai putură stăpîni bucuria.

La colțul cu Place Clichy, François Gauzi se cățără pe-un stîlp de felinar de unde făcea bezele fiecărei femei care trecea, în timp ce Rachou, cu mîinile prinse la ceafă, făcea *danse du ventre* în acompaniament de muzică orientală executat de Louis Anquetin la armonică. René Grenier începuse să umble cu cheta pe la cei din jur, cînd doi jandarmi cu favoriți opriră reprezentația pe motiv că era obscenă și încălca morala publică.

— În afară de asta, blocați circulația, zise unul dintre ei răsucindu-și mustața. *Nom de Dieu,* ce s-ar întîmpla dacă fiecare ar începe să facă *danse du ventre* pe stradă ?

Totul se sfîrși amical, după nesfîrșite explicații, declarații de patriotism, multe gesturi și o invitație la un pahar de vin.

După un gălăgios prînz la Agostina, studenții plecară la Nouvelle, care la acea oră timpurie era aproape gol. Îmbujorați, răgușiți din cauza țipetelor și într-un avansat stadiu de exuberanță, din prea mult Chianti, o sărutară pe Thérèse, casierița cu ochi sașii, care nu mai fusese sărutată de cînd era prunc, și se îndreptară spre masa lor obișnuită, unde luară loc tăcuți, neștiind ce să mai facă.

În acel moment, Rachou propuse să meargă la bordel.

— *Nom de Dieu de nom de Dieu !* Trebuie să sărbătorim evenimentul, răcni el bătînd cu pumnul în masa cu placă de marmură. Ascultați, cunosc un loc, nu departe

de aici, unde sînt foarte multe fete drăguțe. Drăguțe ca niște picturi și goale pușcă. Ce-ar fi să mergem să ne distrăm puțin.

Adăugă smerit :

— Nu sîntem obligați să ne culcăm cu ele. Doar să bem ceva.

— M'nunată idee ! zise Henri printre sughițuri. Să mergem.

— Ei, bine, cred că e-n regulă, zise Grenier. Dar cît o să coste ?

— Da, cît? întrebară în cor Gauzi și Anquetin.

Deși vorbeau tot timpul despre fete și se lăudau cu succesele lor, aveau totuși o nemărturisită repulsie pentru femeile de bordel și saloanele cu pluș roșu, unde ele își exercitau meseria.

— Cui îi pasă de bani într-o zi ca asta ? Eu plătesc băutura, răcni Rachou, care de cîte ori se îmbăta devenea mînă-spartă.

Cu asta, discuția luă sfîrșit. Ieșiră gălăgioși din cafenea și se înghesuiră într-o birjă.

— *Cocher* [1], strigă Rachou. La Perroquet Gris, rue Steinkerque.

V

În octombrie următor Henri se înscrise la clasa profesorului Cormon și începu al doilea an ca student la belearte.

În fiecare dimineață pleca din apartamentul mamei, se ducea cu trăsura în Montmartre unde se afla *atelier*-ul și cobora tiptil la colțul străzii ca să nu-l vadă colegii ieșind din landou sau să rîdă de Joseph în livreaua lui albastră și pălăria cu cocardă. Sprijinit în bastonașul cu vîrf de cauciuc, se îndrepta tîrșind picioarele spre studenții în redingotă care se plimbau încoace și încolo pe trotuar, gesticulînd, discutînd între ei și fumînd din pipă.

Schimba cîteva cuvinte cu Rachou sau cu alt prieten și, cînd suna ora nouă, urca anevoie cele patru rînduri de

[1] Birjar (fr.).

scări pînă la *atelier*. Intra gîfiind în marea încăpere de formă imprecisă, ticsită cu şevalete şi încălzită de-o sobă de fier care duduia. Îşi atîrna în cuier melonul şi pardesiul, şi îşi făcea drum şchiopătînd printre şevalete spre scăunelul său pliant de lîngă podiumul modelului ; apoi, după ce îşi aşeza bastonul la picioare, începea să-şi încarce paleta, privind în acelaşi timp la Venus, sau Diana, sau Leda de pe şevaletul său, sau indiferent ce altă zeiţă se nimerea să fie subiectul săptămînii.

Curînd, larma vocilor din sală scădea. Schlumberger, un fost sergent cu mustăţi de morsă, *massier*-ul atelierului, făcea semn modelului să se dezbrace şi să ia poza indicată. Iar în următoarele trei ore Henri era unul dintre cei treizeci de studenţi împrăştiaţi în sală, care priveau la model cu ochii pe jumătate închişi, se trăgeau de barbă, îşi înclinau capul, luau măsura cu degetul mare, fluturau pensula şi treceau prin toată gama de mişcări şi grimase ale creaţiei artistice.

O dată pe săptămînă, profesorul Fernand Cormon — membru al Academiei de Bele-Arte, membru al juriului de admitere la Salon, membru al Consiliului Consultativ al Muzeelor Naţionale, membru onorar a numeroase academii străine, ofiţer al Legiunii de Onoare, pictor de vaste murale pentru bănci şi clădiri municipale, portretist de văduve aristocrate şi *femmes du monde*, autor de nenumărate nuduri, scene de harem şi alte *peintures de boudoir* de mare succes — vizita atelierul şi inspecta lucrările elevilor. La uşă înmîna graţios pălăria de mătase, bastonul cu măciulie de argint şi mănuşile galbene lui Schlumberger, care apoi îl ajuta să iasă din opulentul palton căptuşit cu blană. Despuiat de acest compliment vestimentar, academicianul apărea simţitor redus în înălţime şi volum — un bărbat de vîrstă mijlocie, gălbejit, gîrbov şi sfrijit, îmbrăcat cu jachetă la modă, ghetre şi cravată ascot.

Păşea printre şevalete cu mers de barză precaută şi începea să vorbească cu glas afectat, pedant modulat, fluturîndu-şi descărnatele mîini manichiurate, oprindu-se ici şi colo ca să adauge cîteva trăsături îndemînatice pe pînza unui student, sau să facă o observaţie tehnică pe ton bonom îngăduitor, dar uşor dispreţuitor.

În cursul acestor conferințe săptămînale, Henri află că grația era cheia de boltă a artei, și misiunea artistului în timpul vieții era să picteze tablouri grațioase. Învață că vopseaua trebuie aplicată delicat pe pînză și bine „linsă" cu pensula, că fondul trebuie să fie totdeauna negru sau cafeniu-închis, iar compoziția unei picturi neapărat triunghiulară.

Dar mai ales află multe lucruri despre portretistica femeilor.

— Portretul unei femei ! exclama Cormon cu o răsucire a mîinilor lui ca niște păianjeni. Ah, *mes amis,* cît tact, cîtă dibăcie, cîtă intuiție cere !

Deoarece, în general, numai doamnele mature își pot îngădui luxul de-a li se picta portretul, artistul mai trebuie să dea dovadă de mult cavalerism și adeseori numai și numai de generozitate. Din fericire, cele mai multe femei nu știu cum arată și nutresc cele mai grozave iluzii despre înfățișarea lor. Cu toate că sînt cum nu se poate mai obiective cu vîrsta celor mai bune prietene, și nu departe de decrepitudine, ele cred sincer că, în virtutea nu știu cărei dispense speciale, arată cu zece, mai adesea chiar cu cincisprezece ani mai tinere decît sînt în realitate.

— Așadar, îi îndemna Cormon cu un mic chicot vulgar, tot ce vă rămîne de făcut e să descoperiți iluziile modelului dumneavoastră despre sine și să le transpuneți pe pînză.

În acest scop îi îndreptai nasul, îi făceai o gură de fetișcană, îi măreai ochii, îi împrospătai tenul, îi lungeai gîtul, îi rotunjeai umerii, îi subțiai brațele, îi înălțai pieptul, îi îngustai talia și lăsai deoparte toate ridurile, negii, alunițele sau orice alte cusururi. Acordai cît se poate de multă atenție obiectelor de felul broșelor, inelelor, corsajelor și brățărilor de diamante ; impregnai tabloului un aer de supremă eleganță, opulență și rafinament ; și modelul tău se va declara încîntat de izbitoarea asemănare pe care ai reușit s-o realizezi. În acel moment te aflai pe drumul ce te ducea la succesul artistic și financiar.

— Să nu vă fie niciodată teamă că măguliți prea mult o femeie, conchidea Cormon. E-un lucru pur și simplu cu neputință.

Cu toată bonomia lui aparentă, acel „*Ah, mes amis !*“ al lui şi fluturarea mîinilor, profesorul Cormon era uneori cuprins de neaşteptate crize de furie. Cea mai mică încercare de originalitate, cea mai uşoară abatere de la regulile picturii academice provocau acestui afabil schelet ambulant accese de indignare, manifestate printr-un torent de cuvinte rostite cu glas piţigăiat.

— Poate ai uitat că sînt membru al juriului de admitere la Salon, dar am să te fac să nu uiţi. Am să am grijă ca *envoi* [1]-ul dumitale să nu fie primit la Salon. Asta te va învăţa minte să acorzi respectul cuvenit artei şi învăţăturii maeştrilor dumitale.

De obicei, studentul vinovat nu mai venea la *atelier*, şi cum Salonul îi era interzis, renunţa la cariera artistică.

Henri, conştient acum că instinctele lui pictoriceşti erau „greşite“, şi le supraveghea atent clipă de clipă. Nu uita să umple primele umbre cu ombră crudă, să „lingă“ fiecare trăsătură de pensulă. Străduinţa lui era atît de vădită încît pînă şi Cormon o observa şi uneori îl încuraja cu o amicală bătaie de mînă pe umăr.

— Curaj, Lautrec ! îi spunea el. N-ai deloc talent natural, dar eşti plin de bunăvoinţă. Respecţi îndrumările mele şi lucrezi harnic. Curaj ! Cu timpul s-ar putea să pictezi destul de bine. Şi cine ştie ? Într-o bună zi s-ar putea chiar să expui la Salon.

După aceste cuvinte emoţionante, trecea la studentul de alături, lăsîndu-l pe Henri cocîrjat pe scăunelul lui, aproape sufocat de fericire.

După terminarea orelor de studiu, lua prînzul împreună cu amicii săi la Agostina, în hărmălaia infernală a localului, sporovăielile colegilor şi discuţiile înfierbîntate, tot mai aprinse, de la mesele vecine. Asculta nesfîrşitele ocări la adresa negustorilor de tablouri, criticilor şi academicienilor, proferate de gălăgioşii membri ai Societăţii Artiştilor Independenţi, recent întemeiată.

---

[1] *Envoi* (fr.), trimitere, colet ; tabloul pe care fiecare student îl trimitea juriului de admitere la Salon, după absolvirea cursului (n. t.).

Acolo îl văzu pe Georges Seurat, pointilistul, un tînăr liniștit cu față de heruvim, favoriți și fizic de grenadir, trăgînd visător din pipă lîngă ceșcuța lui de cafea ; pe Renoir, pictorul de nuduri opulente, cu înfățișare de ascet ; pe Claude Monet, cu capul lui de formă dreptunghiulară, degete dreptunghiulare și înfățișare de moșier normand prosper, cum de fapt și era. O singură dată îl zări pe Cézanne, într-una din rarele lui deplasări de la Aix-en-Provence, prînzind singur, privind tot timpul posac și bănuitor.

Și tot acolo, într-o zi memorabilă, Henri și prietenii lui fură invitați de Camille Pissaro, impresionistul cu barbă albă ca zăpada, să ia cafeaua cu el și Degas, cu care prînzea în acea zi.

— Așadar, sînteți studenți la bele-arte, *hein ?* rînji pictorul baletistelor. Toți pictori de viitor, sînt sigur. Nerăbdători să ofere lumii roadele geniului lor.

Henri era prea emoționat ca să remarce sau măcar să audă aceste cuvinte pline de sarcasm. În ultimul timp luase cunoștință de lucrările lui Degas și nutrea pentru artist o admirație aproape idolatră. Privea cu venerație, din cealaltă parte a mesei, la barba lui căruntă și fața palidă brăzdată cu icsuri adînci de amărăciune. Degas ! Lua cafeaua cu Degas !

— Pentru o clipă, pictorul trase nervos din țigară, apoi, cu glasul lui întretăiat, izbucni :

— Nu vedeți că n-aveți nici o șansă ? Ce satisfacție vă poate oferi pictura ? Faimă ? În întreaga istorie a picturii nu există mai mult de șaizeci de nume mari. Cum secolul nostru a produs deja pe Géricault, Daumier, Manet, Ingres și Delacroix, șansele imortalității sînt aproape zero. Bani ? Pictura e cea mai nemiloasă...

— Te rog, Edgard, interveni Pissaro, nu vorbi așa. Sînt tineri și-i descurajezi.

— Chiar doresc să-i descurajez. Îmi vor fi toată viața recunoscători.

Se întoarse spre studenți.

— Pictura e cea mai nemiloasă profesiune. Nu cred să treacă de cincizeci numărul pictorilor care cîștigă abia cît veterinarii cu succes mediocru. Ceilalți — continuă el îndreptînd un deget noduros spre ei — mor de foame. Și ei

au fost cîndva pictori de viitor. Orice zugrav din Paris a fost cîndva pictor de viitor...

Vorbea tot mai înfierbîntat despre acest subiect, cînd fu întrerupt de Agostina.

— Signor Degas, zise ea cu cel mai provocator zîmbet.

— Ce dorești ? îi răspunse el nervos, fără să se întoarcă.

— Aveți cumva nevoie de un model nou ? Adineauri a sosit de la Palermo vara mea... o splendidă *ragazza*.

— Nu mă interesează dacă e sau nu drăguță. E protestantă ?

— *Protestante !* exclamă uimită Agostina. *Madonna mia*, nimeni nu-i *protestante* la Palermo.

— Altceva. Ce fel de *derrière* are vara dumitale ? În formă de pară sau de măr ?

— *Derrière !* zise Agostina cu răsuflarea tăiată, zăpăcită de aceste întrebări. Vara mea are un *derrière* drăguț, ca oricare fată.

— Tocmai aici greșești. *Derrière*-ele sînt cum nu se poate mai felurite. Dacă vara dumitale are un *derrière* în formă de măr, nu doresc s-o văd. Dar dacă are un *derrière* în formă de pară, trimite-mi-o mîine dimineață la atelier. Acum lasă-ne în pace. Doresc să stau de vorbă cu acești tineri.

Se întoarse iar spre Henri și colegii lui.

— Și voi veți muri de foame.

Rînji sarcastic.

— Veți bate străzile cu găuri în tălpile ghetelor, iarna veți îngheța în atelierele voastre, veți tremura la vederea proprietarului, cînd ați putea să fiți niște fericiți funcționari de bancă onorabili, polițiști sau factori poștali.

— Te rog, Edgar, îl imploră Pissaro. Le nărui încrederea în ei, credința în viață.

— Nici un pericol, îi replică Degas arțăgos. Privește fețele astea infatuate, înfumurarea lor arogantă. Fiecare se crede un Michelangelo. Nu, eu nu-i voi descuraja. Dar viața, da.

Se ridică și își luă melonul din cuier.

— Vă urez o zi plăcută, zise el cu o scurtă clătinare a capului și se îndepărtă urmat de Pissaro, care își ridică brațele în semn de zadarnică scuză.

— Nu-i dați atenție... Digestia e de vină. Așa e el totdeauna după masa de prînz...

— Un amărît amuzant, Degas ăsta, nu-i așa ? comentă Rachou, primul care-și recăpătă calmul.

Cuvintele lui părură să rezume destul de fidel reacția studenților după întrevedere. Cu un amestec de indignare și sfidare, se ridicară și ieșiră îngînduraţi din restaurant.

La fel ca în anul precedent, Henri își petrecea după-amiezile în atelierul lui Rachou, pictînd, cîntînd, străduindu-se să deprindă cît mai bine limbajul și comportarea unui autentic student la bele-arte din Montmartre. Spre sfîrșitul după-amiezii îl însoțea pe voinicul meridional la cafeneaua La Nouvelle, unde se întîlneau cu amicii lor.

Acum era unul dintre băieți — sau aproape. Îi făcuseră confidențe, le împrumutase bani, plătise nenumărate rînduri de bere. Lua parte la jocurile lor de cărți, se amesteca timid în disputele lor despre pictură, fuma primele țigări, risca primele *nom de Dieu* și „te scuip în ochi" și asculta interminabilele lor discuții despre *l'amour* și femei, mai ales despre femei.

Asupra acestui ultim subiect locvacitatea lor era inepuizabilă. La început se întrebase dacă se vor plictisi vreodată să tot vorbească despre fete ; acum știa că asta nu se va întîmpla niciodată. Aparent, subiectul avea mii și mii de fețe, la nesfîrșit.

Femeile pe care le avuseseră. Femeile pe care aproape le avuseseră. Femeile pe care ar fi putut să le aibă. Calitățile pe care le cereau de la femei. Ce-i învățaseră femeile și ce le învățaseră ei pe femei. Fiziologia femeilor și de ce în *amour* era necesar s-o cunoști. Arta de a anihila mijloacele de apărare ale femeilor și de a le stîrni misteriosul lor libido. Cum să te porți cu fecioarele. Cum să le faci pe femei să se uite la tine cu dorință carnală, să lase deoparte orice sfială feciorelnică, să geamă și să se zvîrcolească în extaz. Costul femeilor. Primejdiile femeilor. Și mai ales, cum să cucerești femeile...

Discuția asta ar putea cu timpul să devină ceva nespus de plictisitor, reflecta în sinea sa Henri. Văzuse femeile lor și nu reușea să înțeleagă ce puteau vedea la ele. Spălătorese sfrijite, cu ochi ca niște mărgele, cunoscute într-o

sală de dans, modele care se culcaseră în toate atelierele din Montmartre, midinete la un pas de prostituție. Cele mai multe nu erau drăguțe ; unele nici măcar curate. Purtau rochii cusute în casă, gulere din blană de iepure ; sorbeau supa cu zgomot și foloseau parfumuri ieftine și puternic mirositoare. Totuși, după părerea prietenilor săi, erau minunate. Aveau farmece nebănuite și ascundeau abisuri de indescriptibilă voluptate. Toate astea îl lăsau oarecum nedumerit. Personal, nu vedea nimic la aceste fete, și de fapt nici la altele.

Păstră pentru sine aceste gînduri, mulțumindu-se să savureze atmosfera fascinantă a cafenelei, zgomotul farfurioarelor, acel du-te-vino al chelnerilor cu șorțuri albe. Și cînd te gîndești ! Doar cîțiva ani trecuseră de cînd zăcea în pat, cu picioarele în gips, resemnat să nu mai umble niciodată. Și acum uită-te la el ! Nouăsprezece ani și student la bele-arte ca oricare altul, sorbind bere, discutînd despre Michelangelo sau Primitivii Italieni, ascultînd conversații obscene despre femei !

Totul era atît de captivant încît îi venea greu, foarte greu, să-și ia rămas bun la ora șase și să se întoarcă cu birja acasă, în liniștea apăsătoare din salonașul lui Maman. Ei, de-ar putea s-o convingă să aibă și el o cameră în Montmartre...

— Iar am întîrziat, iartă-mă, zise el într-o seară, în timp ce intra șchiopătînd în sufragerie. Mi-au trebuit patruzeci de minute ca să vin cu birja din Montmartre. O circulație înfiorătoare.

— Dacă ai fi plecat mai devreme, n-ai fi întîrziat de la cină. În definitiv, clasa ta de pictură sfîrșește la prînz, nu-i așa ?

Intrarea în cameră a fetei care aducea cina puse capăt stînjenelii de-o clipă. Se grăbi să-și toarne supă în farfurie.

— Și birjele astea sînt atît de friguroase, continuă el cînd rămaseră singuri. Nu m-aș mira să capăt o pneumonie într-una din zilele astea.

Ea îl urmărea din celălalt capăt al mesei. Pneumonie, nu zău ! Oh, necugetata cruzime a tinerilor ! Cît de ușor se foloseau de cele mai neloiale arme ca să-și atingă scopurile ! Dorea o cameră în Montmartre. De multă vreme o dorea.

Rezistase cît putuse, dar tinereţea trăgea la tinereţe. Dorea să fie laolaltă cu prietenii lui, să meargă oriunde mergeau ei, să se simtă liber, matur. Care băiat n-a simţit aşa la vîrsta lui ? Nu era egoist sau nesimţitor — doar tînăr.

— Doreşti să locuieşti în Montmartre, nu-i aşa ? zise ea calm.

Felul direct în care îi pusese întrebarea îl descumpăni. El plănuise o campanie pe căi ocolite, de uzură, şi iată că ea îl silea să-şi dea în vileag intenţiile.

— Montmartre ? repetă el cu prefăcută surprindere. Nu m-am gîndit la asta, dar fiindcă spui tu, da, ar fi mai bine. Pentru lucrul meu, bineînţeles. Aş fi mai aproape de atelier şi...

— ...şi ai putea să petreci mai mult timp în cafenele cu prietenii tăi, se grăbi ea să completeze cu un zîmbet trist.

Niciodată nu se pricepuse să mintă, slavă Domnului !

— Şi ai putea să ieşi cu ei seara.

La ce bun să fie abil cu Maman ? Cu ochii aceia calmi ai ei, îţi putea ghici orice gînd.

— Da, Maman. Mi-ar plăcea să locuiesc în Montmartre, recunoscu el, renunţînd să se mai prefacă.

— N-am nimic împotrivă să locuieşti acolo, dar nu doresc să locuieşti singur. Ai putea să cazi, să-ţi răneşti picioarele şi să n-ai cui cere ajutor.

El se gîndise dinainte la obiecţiile ei.

— Întîmplător, Grenier are un apartament de două camere. Ţi-am povestit despre Grenier, nu-i aşa ? Are douăzeci şi trei de ani şi e foarte serios. Chiar ieri m-a întrebat dacă nu cumva ştiu pe cineva care l-ar putea ajuta participînd la chirie.

— „M-a întrebat", ai spus ?

Urechile lui se făcură stacojii.

— Păi, propriu-zis, nu, mărturisi el. Eu l-am întrebat.

Un zîmbet trist trecu peste faţa ei.

— Nu încerca niciodată să minţi. N-ai deloc talent. Poţi să-i spui prietenului că eşti de acord.

Uşurinţa cu care obţinuse victoria îl uimi. Poate că trebuia să-i ceară un atelier al său propriu ? Nu. Asupra acestui punct n-ar fi cedat uşor. Nu dorea ca el să stea singur. Mai bine să aştepte pînă la anul, cînd va începe să lucreze la tabloul pentru Salon. Atunci, va ceda.

— Vrei să spui că pot să am o cameră a mea și să locuiesc în Montmartre ? întrebă el, încă îndoindu-se de succesul său.

Ea încuviință din cap.

— Da, Henri. Poți locui în Montmartre.

— Mulțumesc, Maman !

Rosti cuvintele dintr-o răsuflare. Se ridică repede de pe scaun și o sărută.

— Oh, îți mulțumesc. Știam că ai să mă înțelegi. Una dintre ferestrele apartamentului dă spre curte, exact vizavi de atelierul domnului Degas. Închipuiește-ți, să pot privi în atelierul lui Degas !

— Și cine e domnul Degas ? întrebă ea indiferentă.

— Degas ! Păi, Maman, e aproape cel mai mare pictor în viață, atît. Ar trebui să vezi baletistele lui, nudurile lui, spălătoresele lui. Săptămîna trecută, m-am dus cu Rachou să vedem expoziția lui de la Durand-Ruel...

Ea nu-l asculta. O părăsea... Viața i-l răpea. Clocotind de încredere și iluzii, pornea pe drumul lui. Speranțele ei de a-l păstra alături de ea, de a-l ocroti de lume, se spulberaseră. Cît de trist va fi fără el, singură în acest vast apartament...

În acea seară, după ce Henri se culcă, ea se furișă în camera lui. Ridică lampa și privi atent sărmana lui față. Ochii i se plimbară încet peste forma trupului de sub cuvertură. Cît de mic, cît de nespus de mic era ! Nu mai mare decît școlarul sprinten și zvăpăiat de altădată. Cît de liniștit dormea ! Nici măcar crisparea dureroasă, care-i încrețea cînd și cînd fața, nu-i tulbura pacea somnului. Nu, furtuna nu venise încă. Trivialitatea vieții din Montmartre, conversația din cafenele, modelele goale, nu-l întinaseră încă. Dar timpul trecea repede. Curînd inima i se va trezi, simțurile își vor spune cuvîntul. Va căuta orbecăind compania femeilor, dragostea. Atunci, adevărul despre sine îi va țîșni brutal în față. Și atunci ce va face, oh, Doamne, ce va face ?

— Trezește-te, Grenier ! E timpul să te scoli !

Din camera vecină se auzi un bombănit somnoros.

— *Merde alors* trebuie neapărat să strigi ? Cît e ceasul ?

— E timpul să te scoli ! Aproape opt.

Zgomot de multă apă împroşcată din lighean, amestecat cu sunete guturale vesele.

— O să ajungem tîrziu la Cormon ! Scoală-te.

— Du-te la dracu şi nu te mai juca de-a foca în ligheanul ăla ! Nu ştiu de ce ţi-oi fi închiriat eu camera aia !

La fel se petrecea în fiecare dimineaţă, şi asta de asemeni făcea parte din farmecul vieţii din Montmartre, încîntarea zilnică de a se trezi în această cămăruţă cu patul ei îngust de bronz, garderobul alb de brad şi ligheanul stîlcit ; de a fi liber, matur şi departe de atenţiile prevenitoare ale Annettei, de vigilenţa lui Joseph şi de ochii sfredelitori ai lui Maman.

Acum locuia şi el în Montmartre, într-o casă veche dărăpănată, ca Rachou şi ceilalţi ; nu mai era băiatul mamei, un amator. De astă dată era *cu adevărat* unul dintre băieţi. Lua micul dejun cu Grenier într-un bistrou şi plecau împreună spre *atelier*. Nu mai era nevoit să oprească landoul la colţul străzii, ca să evite glumele răutăcioase ale colegilor ; nu mai era nevoit să se smulgă cu greu din discuţiile de la cafenea şi să vină cu birja în liniştea sufocantă a apartamentului de pe Boulevard Malesherbes. Viaţa devenise încîntătoare. Putea să-şi petreacă serile cu prietenii, să meargă cu ei în acele fascinante *cafés chantants* cu miros puturos. Sau la acel palpitant Cirque Fernando, unde mîncai portocale spaniole privind la acrobaţi şi trapezişti şi la călăreţe în *tutu* pe cai neînşeuaţi, la pudeli dresaţi şi clovni. Sau la Mirlinton, un subsol jilav şi rece, care duhnea groaznic a fum de pipă şi bere stătută, unde puteai să faci oricîtă gălăgie doreai, să iei parte la coruri de cîntece patriotice şi să asculţi pe Aristide Bruant.

Dar, mai plăcut ca orice, acum se putea duce la Ely.

Elysée-Montmartre, „L'Ely" cum îi spuneau toţi, era o veche sală de dans prăpădită, ieftină, zgomotoasă şi veselă. Ca şi fîntîna din Place Pigalle unde se strîngeau modelele artiştilor, ca şi morile de vînt părăsite cu aripile lor neclintite, această sală fusese acolo dintotdeauna — o relicvă din vremea cînd Montmartre era o mică aşezare rustică îndepărtată şi un refugiu pentru ucigaşii, codoşii şi prostituatele din capitală, care îi preţuiau izolarea şi lipsa poliţiei.

Mai bine de un secol L'Ely fusese o instituție strict locală, frecventată numai de clientela din cartier și neavînd nimic de-a face cu lumea din afară. Generații după generații de *grisettes* din Montmartre veniseră aici să danseze, să zburde și să bea *vin chaud,* vin fiert îndulcit cu zahăr, servit în stacane ciobite, de chelneri în cămașă. Rîsul lor și foșnetul crinolinelor mai răsunau vag sub străvechiul tavan din bîrne. Inițialele împletite și inimile străpunse, scobite în stejarul meselor, nivelate și înnegrite de timp, grăiau despre idilele din vremea de demult. Locul era plin de năluci, dar nălucile erau prietenoase, iertătoare.

Pentru tinerele spălătorese, croitorese, modele și midinete care frecventau localul, L'Ely era mai mult decît un loc de distracție ; era castelul fermecat al aventurilor romantice și al cîntului, unde pentru cîțiva gologani puteau să uite de greul vieții lor și să-și înece în dans poftele nedeslușite ale inimilor. Se simțeau acolo ca acasă și credeau sincer că-și pot îngădui orice nesăbuință, socotind că tot ce făceau la L'Ely se petrecea strict *en famille* și nu aveau să dea nimănui socoteala. Père la Pudeur [1], un bătrîn sfios cu țeastă roz, avea imposibila sarcină de a păstra în local o aparență cît de cît decentă.

La L'Ely, Henri bea *vin chaud,* făcea pe furiș mici schițe, urmărea pe prietenii săi țopăind pe parchetul de dans și le făcea semne cu mîna de cîte ori le întîlnea privirile, ca să le arate că și el se amuză. Uneori, Père la Pudeur se oprea la masa lui și, în vreme ce-și sorbea vinul, îi vorbea despre necazurile sale.

— Fetele astea din Montmartre, domnule, au apucăturile pisicilor din drum ! Întrucît și mamele și bunicile lor au venit aici și au făcut dragoste pe sub mese, își închipuie că sînt stăpînele localului și pot face tot ce doresc. Dacă ați vedea, domnule, ce se petrece prin unghere și la toalete, vi s-ar face părul măciucă ! Și din ce în ce mai rău. De cînd acel *cochon* [2] de Dufour — zise el îndreptînd un deget acuzator în direcția șefului de or-

[1] Moș Rușine (n. t.).

[2] Porc (fr.).

chestră — a compus cancanul acela nenorocit al lui, situaţia a ajuns cu desăvîrşire de nestăpînit.

La L'Ely, Henri o cunoscu pe La Goulue[1], care dansa adesea cu Rachou executînd extraordinarele figuri improvizate de voinicul meridional pe ringul de dans. Era o spălătoreasă blondă, de optsprezece ani. Avea faţa lată, statura bondoacă, iar părul şi-l purta răsucit într-un coc înalt, care-i sta pe creştetul capului ca un imens pòlice. Conversaţia ei consta îndeobşte din hohote de rîs, gesturi deşucheate şi cuvinte triviale ţinînd de cel mai autentic argou vulgar din Montmartre. Dar, ca dansatoare de cancan, La Goulue era neîntrecută. Poseda un simţ unic al ritmului, o lascivitate înnăscută a mişcărilor, care o deosebeau de celelalte *cancanières*. Pentru Henri era fascinantă, era prototipul acestor spălătorese din Montmartre, care, după zece ore de muncă obositoare la ciubăr, îşi dădeau banul cîştigat cu trudă ca să vină la L'Ely şi să se avînte în alte ore de cabrări, ţopăieli şi sărituri într-un picior, numai pentru a putea să-şi încheie seara cu cancan, cea mai trudnică şi istovitoare formă de dans născocită vreodată.

Între dansuri, prietenii lui Henri reveneau la masă. Se aşezau ştergîndu-şi faţa de sudoare, îşi aprindeau pipele, trăgeau cu sete lungi înghiţituri de vin cald, vorbeau, flirtau, îşi pupau partenerele, care scoteau chiote isterice, schiţînd doar slabe proteste prefăcute. Îşi lipeau genunchii de ai fetelor şi mîinile colindau pe sub masă. Se auzeau dojeni cu jumătate-gură, „Nu face asta, *chéri*. Nu aici...“ La primele măsuri ale următorului dans, plecau grămadă spre ringul de dans, ca îndată să se piardă în vîltoarea mulţimii.

Rămas singur, Henri îşi trecea vremea privind dansatorii care se perindau pe lîngă masa lui. Lumina slabă, pîlpîitoare, răspîndită de nevolnicele lămpi cu gaz, învăluia străvechea sală de dans într-o semiobscuritate chihlimbarie, din care perechile îmbrăţişate apăreau, treceau învîrtindu-se prin preajma lui şi piereau ca arătările din vis. Bărbaţii — îndeosebi apaşi, borfaşi şi codoşi înce-

[1] *La Goulue* (fr.), Lacoma ; personaj dintr-o cunoscută pînză de Toulouse-Lautrec (n. t.).

pători — dansau bățos și flegmatic, după moda de atunci, cu țigările ținute piezișe pe buzele lor subțiri, mîndri de tricourile lor, de cîrlionții lipiți pe frunte cu scuipat, de șepcile așezate șmecherește peste părul pomădat. Iar fetele se îndesau în parteneri, se țineau strîns de ei, cu ochii închiși și buzele întredeschise, lăsîndu-se în voia farmecului amețitor al îmbrățișării.

Tot la L'Ely, Henri întîlni și făcu cunoștință cu un bărbat de vîrstă mijlocie, fantastic de înalt și slab. Măsura aproape opt picioare de la fundul jobenului pînă-n vîrful pantofilor de lac. Numele lui era Jean Renaudin, dar lumea din Montmartre îl cunoștea sub porecla de Valentin-cel-fără-de-oase. Era un burlac înstărit, un singuratic amabil cu vorbă blajină, care avusese ghinionul să arate aidoma unui cadavru. Marea lui pasiune era dansul. Cu puțin înainte de miezul nopții pleca de acasă, străbătea zorit străzi pustii și întunecoase, ca să vină la L'Ely, unde dansa cancanul — de obicei cu La Goulue — după care imediat dispărea.

Pentru Henri orele treceau fără să se plictisească. Era ceva pasionant să se afle acolo în acea sală de dans învălmășită și zgomotoasă, să privească dansatorii, să facă schițe, să soarbă vin și să rîdă de glumele prietenilor. Exact la ora cînd suna miezul nopții, se auzea un pocnet strident de talgere, urmat de-un prelung bubuit de tobe. Cancanul !

Într-o clipă, spectatorii de la toate mesele se năpusteau spre ringul de dans, făcînd cordon în jurul perechilor de executanți, care ședeau unul în fața celuilalt, încordați, ținîndu-și respirația : fetele cu poalele fustei prinse în mîini, bărbații cu mîinile ridicate gata să bată din palme. Orchestra izbucnea într-un galop înverșunat și în același moment dansatorii se puneau brusc în mișcare ca niște jucării cu arc. Fetele săreau, se cabrau, își foșneau și-și sumeteau jupoanele, în vreme ce bărbații pășeau înapoi și înainte, băteau din palme, se plesneau peste coapse, se lăsau pe vine, se ridicau, se răsuceau în atitudini obscene sau excentrice și își îmboldeau partenerele prin răcnete. Scăpărînd din ochi, cu părul despletit, La Goulue era un adevărat vîrtej uman ; își arunca poalele peste cap, zvîrlea

din picioarele cu ciorapi negri și își scutura trupul ca și cum dorea să-și lepede bluza. Sudoarea îi șiroia pe față ; sînii arătau ca de piatră sub bluza strîns lipită de piept ; mușchii îi ieșeau în relief din albul coapselor. Pe podiumul drapat cu pînză de culorile drapelului, Dufour își îndemna spasmodic oamenii să execute bucata tot mai tumultuos, tot mai repede. O nebunie colectivă punea stăpînire pe dansatori, pe spectatori și nu mai puțin pe muzicanți, coborînd asupra străvechiului ring de dans, care părea că se cutremură din temelii. Aerul fremăta de bătăile palmelor, de pocnetul călcîielor, de răcnetele partenerilor masculi, de comentariile triviale ale spectatorilor, de vacarmul crescînd al alămurilor.

Dansatorii zoreau tot mai mult ritmul răsucirilor și al piruetelor, pînă ce deveneau adevărate simboluri de mișcare învîrtejită în salturi. Bărbații își plesneau coastele cu coatele, își ciocneau genunchii, își apropiau și depărtau coapsele cu mișcări de acordeon, în vreme ce fetele, ca înnebunite, ciufulite, cu gurile schimonosite și ochii închiși sau zgîiți, săltau și țopăiau într-un picior, pe celălalt ținîndu-l de gleznă deasupra capului, perfect vertical, lăsînd să se vadă cele mai intime detalii ; și la sfîrșit, odată cu o ultimă izbucnire a talgerelor, se aruncau spre podea, ca spintecate pe mijloc, cu picioarele îndepărtate, trupurile moi, capetele plecate, aidoma unor marionete stricate.

La *atelier* Henri „lingea" cu evlavie, își frîna „greșitele" lui instincte pictoricești și rîdea supus la vorbele de duh ale lui Cormon. Se ducea adesea în Boulevard Malesherbes și-i povestea mamei despre progresele pe care le făcuse în pictură, micile întîmplări din viața lui și că la ultimul tur de inspecție Cormon îl felicitase pentru felul cum realizase armonia cromatică la *Venus culcată*. Îi povesti despre vizitele lui prin galeriile de artă împreună cu Rachou, și că la Boussod și Valadon îl cunoscuse pe Théo van Gogh, directorul, un olandez simpatic cu barbișon roșu. Încercă s-o convingă a-i împărtăși entuziasmul pentru Degas și simpatia crescîndă pentru Montmartre. Îi descrise farmecul întortocheatelor și șerpuitelor străduțe, animația din primele ore ale dimineții de pe rue Fontaine, cînd el și Grenier se duceau să-și ia micul dejun într-un bistrou, casele vechi dărăpănate, spălătoresele

cu brațele îngropate în clăbuc, vînzătorii ambulanți, acrobații în tricouri roz murdare care-și așterneau covorașele pe trotuar... Dar aceste lucruri erau greu de exprimat prin cuvinte, Montmartre era o stare de spirit și un mod de viață. Maman nu-l înțelegea. Trăiau în două lumi diferite, la cîțiva pași una de alta.

Ascultă tot mai multe confidențe ale prietenilor și-i ajută discret la nevoie. Gauzi descoperi o altă *femme parfaite*, care după trei săptămîni îl părăsi, lăsîndu-i un bilet de adio prins de perna fostului lor *lit d'amour*. O lună de zile umblă de colo pînă colo, ocărînd crunt dragostea, acuzînd întregul sex feminin de perfidie și jurînd să nu mai aibă de-a face cu femeile. Anquetin pierdu altă metresă la Luvru — de astă dată în sala Primitivilor Italieni, iar Grenier avu o scurtă dar furtunoasă aventură amoroasă cu o *lorette* [1] din cartier. Henri dormi profund, în ciuda scîrțîitului de somieră și a zgomotelor nedesluşite din camera vecină.

Rachou ademeni cîteva midinete credule în atelierul său, cu rezultate mulțumitoare. În veşnica goană după *l'amour*, descoperise o strategie personală de război-fulger. Arma sa era surprinderea ; momeala, compasiunea ; domeniul de vînătoare, strada. Cu pălăria în mînă și un zîmbet inofensiv pe fața-i păroasă, se apropia de pradă. „Mă iertați, domnișoară. Nu obișnuiesc să intru în vorbă pe stradă cu tinerele domnișoare, dar mi-a fost pur și simplu cu neputință să mă stăpînesc. Știți, sînt pictor, pe punctul să încep *envoi*-ul pentru Salon... o madonă... și cînd am zărit profilul dumneavoastră distins, farmecul irezistibil al feței..."

De nouă ori din zece, reușea. Fata consimțea să-i pozeze pentru ipotetica madonă și-l însoțea la atelier. Acolo o așteptau afrodiziaca panoramă a cimitirului, mandolina și sticla de calvados de sub pat. Aceste efemere episoade romantice îi erau de ajuns pentru nevoile lui și ca să-i întrețină buna dispoziție.

---

[1] *Lorette*, sub al doilea imperiu, femeie de moravuri ușoare ; denumire derivată din numele cartierului Notre Dame — de-Lorette, unde îndeosebi erau întîlnite (n. t.).

Puțin după primul semestru, la atelierul lui Cormon se înscrise un student nou, care se alătură grupului de prieteni ai lui Henri. Paul Lucas era un tînăr excepțional de chipeș, leneș și ponderat, exceptînd unele bruște impulsuri inexplicabile. Sub un astfel de impuls luase hotărîrea să se facă pictor și venise la Paris din Normandia lui de baștină, lăsînd în urmă, uluită, o familie cu stare. Aspirațiile lui artistice amuțiseră cînd încă nu coborîse din tren, iar la *atelier* se înscrisese numai ca să justifice prezența în Montmartre față de tatăl său, un cucernic bancher provincial, care îi trimitea în fiecare lună o alocație de înfometare, însoțită de blesteme.

Față de femei, Lucas manifesta impulsuri similare, care spre regretul lui erau de fiecare dată încununate cu un neîntîrziat și desăvîrșit succes. În scurt timp, mohorîta lui cameră din rue des Abbesses prinsese mireasma amestecului de parfumuri lăsate de midinetele, loretele și tinerele spălătorese care-l vizitau. Ușurința acestor cuceriri îl plictisea, fiindcă interesul lui pentru femei se reducea la amuzamentul ce i-l ofereau și nu dura mai mult decît greutățile întîmpinate în căutarea lor. Nu era fericit decît atunci cînd obiectul pornirilor lui sentimentale rămînea inaccesibil. Victoria îl dezgusta. Înflăcărarea pălea odată cu laurii izbînzii.

Iarna era acum pe sfîrșite. După vînturile reci din februarie urmară obișnuitele revărsări de ape din martie, care prefăcură Sena într-un torent mocirlos. Pe străzi și pe acoperișuri, ultimele petice de zăpadă se topeau și se tîrau încet spre șanțurile de scurgere, ca niște șerpi de apă leneși. Veni aprilie, aducînd cu el adieri calde, puful galben-verzui al castanilor de pe Boulevard Clichy, nori albi vălătuciți și ploi repezi sîcîitoare, care sileau lumea de pe stradă să-și caute în grabă adăpost sub apărătoarele de soare ale cafenelelor.

Apoi, veni primăvara. Printre pietrele caldarîmului de pe străzile din Montmartre încolțeau firișoare de iarbă. Spălătoresele cîntau plecate peste ciuberele lor și jandarmii pășeau agale, cu degetele mari în centiron, zîmbind blajin pe sub mustățile lor ca niște ghidoane. Pentru Henri, niciodată Montmartre nu era mai încîntător ca primăvara. Se simțea clocotind de fericire, fredona de

unul singur şi-l urmărea pe Degas de la fereastra odăiţei lui. Amurgurile, tot mai lungi, le petrecea pierzînd vremea cu prietenii săi pe terasa cafenelei La Nouvelle, sorbind bere, sporovăind despre pictură, bătînd cu pumnul în masă şi spunînd *merde* şi *nom de Dieu* ca un desăvîrşit student la bele-arte, cum era acum.

Şi astfel, într-o atmosferă de neumbrită încîntare, cel de al doilea an al său la *atelier* lua sfîrşit.

Malromé îi păru foarte liniştit după viaţa agitată din Montmartre. Era plăcut, bineînţeles, să fie iar lîngă Maman, s-o tachineze iar pe „Tante" Armandine, să se plimbe după amiezile în victoria albastră şi să joace şah cu Abbé Soulac. Dar toate astea nici pe departe nu se asemuiau cu prînzurile de la Agostina, discuţiile de la La Nouvelle şi stacanele cu *vin chaud* de la L'Ely.

Într-o seară, spre sfîrşit de septembrie, zise mamei :

— Anul viitor va fi pentru mine ultimul la atelierul lui Cormon şi va trebui să lucrez *envoi*-ul pentru Salon. Voi avea nevoie de-un atelier al meu, Maman.

Ea nu se împotrivi şi croşetă mai departe fără să-şi ridice privirea.

— Înţeleg, zise ea. Cînd ne întoarcem la Paris, poţi căuta un atelier.

VI

Pe rue Coulaincourt, la numărul douăzeci şi doi, se afla o casă cu patru etaje, obloane verzi şi balcoane graţioase, din fier forjat. Aerul ei trist evoca amintirea unor grandioase experimente, care nu numai că dăduseră greş dar fuseseră dintru început sortite eşecului.

Construită la scurt timp după războiul franco-prusian, de un anume Monsieur Levallier, un capitalist parizian bine intenţionat, această casă urma să fie primul exemplar dintr-un vast proiect de locuinţe, destinat să ofere apartamente spaţioase şi confortabile familiilor onorabile, cu dare de mînă şi pretenţioase. La început, locatarii fuseseră încîntaţi de aerul curat de ţară din Montmartre, luxoasele instalaţii interioare, bec de gaz la fiecare palier, toa-

letă la fiecare etaj, două apartamente cu camere de baie proprii — și, în plus, finețea și amabilitatea portăresei, Madame Micheline Loubet.

Nu trecu însă mult și descoperiră aspectele nefaste ale atmosferei morale din Montmartre. Noaptea erau nevoiți să-și facă drum cu greu printre roiurile de prostituate, care îi luau fără rușine la braț, făgăduindu-le nemaipomenite plăceri perverse, pe care soțiile lor nu puteau nicicum să le ofere. Unii dintre acești domni izbuteau să ajungă acasă ; alții nu. Urmau furtunoase certuri familiale. Doamna Loubet îi privi, ștergîndu-se la ochi cu colțul șorțului, cum părăseau casa unul cîte unul — cîte-odată în grupuri.

Casa rămăsese cîteva luni goală. Moștenitorii domnului Levallier — capitalistul murise, din fericire, înainte de tristul epilog al aventurii — dăduseră instrucțiuni doamnei Loubet să reducă clauzele morale ale închirierii pînă acolo încît oricine, absolut oricine consimțea să plătească chiria, putea fi acceptat. Așa că, după cîteva zile, cînd în loja sa intrase, legănîndu-se din șolduri, o femeiușcă îmbrăcată după moda din Montmartre — crinolină, guler boa din pene, ciorapi de plasă — și se interesase de apartamentul din spate de la etajul doi, doamna Loubet n-avu încotro și-i primi banii murdari.

După aceea, la etajul patru se mutase un pictor, un uriaș cu părul roșu. Cum venise, se apucase de lucru. Mai întîi dărîmase zidul despărțitor dintre cele două camere de la stradă, contopindu-le într-un vast atelier. Scosese molozul pe palier și-l lăsase acolo. Apoi, în zidul din față croise o imensă fereastră. Oamenii de pe uliță se pomeneau cu fărîmături de zidărie în cap. Cînd îl amenințară cu pumnul, pictorul îi scuipă. Doamna Loubet fusese nevoită să intervină. Ciocăni de mai multe ori la ușă. Cînd în sfîrșit i se deschise, în față îi apăru tabloul în mărime naturală al pictorului, asudat, gol pușcă, cu ciocanul în mînă și moloz în barbă.

— *Magnifique, n'est-ce pas ?* strigă el. Acum pot să pictez. Acum am un atelier !

Începuse să dea găuri mari în ușă pentru mai bună aerisire, cînd jandarmii îl evacuară cu forța.

De atunci casa domnului Levallier fusese locuită de o lume pestriță de chiriași dubioși, de genul celor din Montmartre. Zugrăveala de pe pereți dispăruse. Apoi, tavanele începură să se coșcovească. Pe coridoare mișunau gîndacii. Doamna Loubet renunțase oftînd la cocheta ei rochie de alpaca și la corsetul din fanoane. Se deprinsese să închidă ochii și să accepte chiriași fără să-i mai aleagă, așteptîndu-se la tot mai răi și de obicei de aceștia avînd parte. Își petrecea zilele în lojă, citind ziarul, îngrijind răsadul de mușcată — pe care la prima adiere a primăverii îl așeza pe pervazul ferestrei — și stînd îndelung de vorbă cu Mimi, o pisică galbenă pripășită de pe stradă, singura ei prietenă și confidentă. Se îngrășase, obrajii îi atîrnau și își ducea viața ei singuratică și fără de prihană în mijlocul păcătoșeniilor din Montmartre.

În zorii acestei dimineți de octombrie, 1885, sta lîngă fereastra bucătăriei, sorbindu-și obișnuita *café au lait* și urmărind cum din pîntecele nopții pe sfîrșite se zămislea o altă zi mohorîtă și ploioasă. Iar fătul era atît de hidos și respingător — reflecta ea — încît, din parte-i, putea să se întoarcă direct de unde venea.

— Ce loc groaznic acest Montmartre ! oftă ea, cu o clătinare a obrajilor fleșcăiți. Ce loc !

Rămase o clipă nemișcată, cu ceașca în aer, uitîndu-se lung la ochiurile ferestrei brăzdate de ploaie. Era o femeie măruntă și grasă, cu față rotundă ca luna, îmbrăcată cu o fustă cafenie largă și un șal maro ; părul cărunt și-l purta răsucit într-un coc cît oul pe creștetul capului, iar ochii aveau privirea pierdută, nostalgică a oamenilor de la țară nevoiți să trăiască la oraș.

Afară ploaia bătea monoton în acoperișurile de ardezie ale mansardelor, se prelingea ca niște lacrimi grele de jale pe fațadele caselor dărăpănate, picura din streșini sau susura din burlane și șerpuia printre pietrele lucioase ale caldarîmului, adunîndu-se ici-colo în ochiuri de apă ca niște oglinzi cu margini ciobite. Ploaia din Montmartre avea o tristețe a ei, mai apăsătoare ca oriunde în Paris. Era dezolare în stare lichidă, gînduri negre prefăcute în apă.

Ridică ceașca de cafea ca să soarbă ultima picătură și, după ce mai aruncă o privire indignată, se îndreptă

cu mers legănat spre fotoliul burdușit cu perne de lîngă fereastră, unde își petrecea cea mai mare parte a timpului și de unde putea să vadă ce se întîmplă pe stradă. Cu un geamăt, se trînti în fotoliu, își îndesă fusta în jurul genunchilor, își potrivi perna de la spate, apucă nervos ochelarii cu rame de oțel de pe masa de alături și, cu un fel de mînie stăpînită, deschise foșnind ziarul. Ca toate portăresele pariziene, era o cititoare avidă a ziarelor, dar numai a anumitor rubrici. În această dimineață își aruncă repede privirea peste un cutremur în Japonia, un masacru în India, o răzmeriță în Peru, un alt război în Balcani și trecu la lucruri mai interesante. Citi primele rînduri ale unui articol despre Marea Expoziție Universală ce urma să aibă loc peste patru ani, în '89, și pentru care avea să se construiască, drept în inima Parisului, un nemaipomenit turn de fier.

Turn de fier, haida-de! Ridică enervată din umeri, întoarse pagina și începu să citească *mondanités* [1]. De obicei, îi ofereau vederi din saloane somptuoase sau sere pline de palmieri, unde aristocrați nespus de manierați, în haine de seară, și *femmes du monde* nespus de rafinate, în rochii de tafta cu trenă și mănuși pînă la coate, valsau fermecător sau doar se plimbau cu un indolent aer distins.

Dar în dimineața asta rubrica *mondanités* era anostă. Ghemui ziarul pe genunchi și din buzunarul șorțului scoase șiragul de mătănii. Îndată ce buzele începură să murmure *ave maria,* gînduri triste o furară, apoi amuțiră. Capul i se lăsă în jos, bărbia se sprijini pe șalul maro de lînă. Adormi.

Cînd se trezi, ploaia încetase. Din streșini tot mai picurau mărgele de apă, dar pe cer apăruseră petice mari de senin. Se pregătea să-și reia rugăciunea, cînd auzi huruitul unei trăsuri care se apropia. Dădu deoparte perdelele, privi atent în stradă și zări un domn cu barbă neagră, melon și pardesiu coborînd din trăsură sprijinit într-un baston scurt cu vîrf de cauciuc.

— Uite, Mimi, un pitic, zise ea mirată, uitîndu-se la vizitatorul care se apropia.

Se ridică să deschidă ușa lojii.

---

[1] Rubrica știrilor mondene (n. t.).

— Da, domnule, zise ea cu răceală.

Străinul își scoase politicos melonul cu boruri drepte și ea observă că avea păr scurt, pieptănat cu grijă pe o parte.

— Ați putea să-mi arătați apartamentul-atelier din anunțul de afară ? zise el.

— Desigur, domnule.

Sta în fața ei, doar de patru picioare înalt, politicos cum rar se mai vedea, privind în sus surîzător prin ochelarii pince-nez.

— Dar e la etajul patru, adăugă ea cu o notă de regret în glas, privind în jos la picioarele lui. Iar treptele sînt destul de repezi.

— Par într-adevăr repezi ! zise el privind spre scările de la capătul vestibulului. Pot totuși să-l văd ?

Ea îi aruncă o privire șovăitoare, își prinse fusta cu ambele mîini și începu să urce. El o urmă, ținîndu-se cu o mînă de balustradă, opintindu-se în baston, silindu-și din răsputeri picioarele să ridice disproporționata greutate a trunchiului său.

Cînd ajunse la etajul patru, gîfîia. Pe obraji îi sclipeau broboane de transpirație.

— Ați avut dreptate ! zise el cu sufletul la gură, silindu-se să zîmbească. Sînt într-adevăr repezi !

Scoase din buzunar o batistă și-și tamponă fața.

— O adevărată ascensiune în Alpi, nu-i așa ? zise el zîmbind.

Are dinți frumoși — observă ea — și ochi căprui neobișnuit de mari și, curios, ca de copil. La prima vedere arată foarte tînăr, în ciuda bărbii.

— Domnul e pictor ? întrebă ea bănuitor.

— Nu. Nu încă. Doar student la bele-arte.

Pe buzele lui groase, stacojii zăbovi un zîmbet.

— Abia am început anul trei la atelierul profesorului Cormon și mă pregătesc să lucrez tabloul pentru Salon. De aceea am nevoie de un atelier.

Se uită spre el, nehotărîtă. *Mon Dieu,* alt pictor în casă ! Dar, cine știe, poate că-i altfel ? Arată atît de tînăr și mic, și e atît de politicos. Și are ochi atît de frumoși. Poate că nu-i va pricinui nici un necaz.

Răsuci cheia în ușă și o deschise.

— O-o-o-o-o-oh !

Rosti exclamația prelung, cu o intonație de vădită încîntare.

— Ăsta da, mai zic și eu atelier !

Rămase cîteva secunde în prag, cu gura deschisă, admirînd vasta cameră goală, cu pereți gri-deschis, soba burduhănoasă din mijloc, imensa fereastră înaltă pînă-n tavan.

Traversă entuziasmat camera șchiopătînd și privi o clipă la panorama de hornuri și acoperișuri neregulate, ca niște zimți de ferăstrău.

— Splendidă vedere ! zise el fără să se întoarcă. În zilele senine trebuie să se vadă Notre-Dame.

Se întoarse și aruncă o privire la scara dreaptă și îngustă, care ducea la un balcon interior cu balustradă de fier.

— Pot să mă uit sus ?

— La stînga e camera de dormit, îl îndrumă ea în timp ce el se urca pe scară sprijinit în baston.

De jos, îl urmări aruncînd o privire fugară în mica încăpere tapetată și-l auzi spunînd :

— Drăguță, foarte drăguță !

Deschise altă ușă și exclamă surprins :

— *Mon Dieu,* o baie !

— Da, domnule. Casa asta a fost construită pentru oameni bogați și cumsecade. Nu pentru gloata de aici din Montmartre ! Dar trebuie să vă spun că toaleta nu funcționează. Pictorul avea obiceiul să arunce gips în ea. Închipuiți-vă, să facă una ca asta ! Există însă o toaletă drăguță la capătul coridorului și o puteți folosi pînă pun s-o repare pe-asta. Nici cada băii nu funcționează, dar dacă domnului îi place să facă baie...

Tonul subînțelegea că oamenii cumsecade nu făceau baie în cadă.

— ...aș putea de asemeni s-o repar.

— Nici o grabă, nici o grabă, răspunse el vesel, coborînd scările balconului. Oricum, nu voi locui aici. Voi veni numai să lucrez. Locuiesc împreună cu un prieten în rue Fontaine.

Deodată redeveni bănuitoare. Două apartamente, haida-de ! Nimeni nu are două apartamente...

Drumul în jos îl făcu tăcut și cu multă trudă. Ea îl urmări îngrijorată cît de greu reușea să coboare fiecare treaptă. sprijinit în bastonul scurt. Într-o bună zi, sigur se va poticni și-și va frînge gîtul...

— Am să-l iau, zise el îndată ce ajunseră în lojă.

— Sînteți într-adevăr hotărît să-l luați ? zise ea, neputîndu-și ascunde temerile. Treptele astea sînt prea repezi.

— Oh. sînt foarte bune, zise el cu un gest de nepăsare. Sînt obișnuit cu scările. Atelierul unde studiez se află la etajul patru și scările sînt aproape la fel de rele ca astea. E un bun exercițiu fizic. Ce chirie ?

— Pentru un an ?

El dădu afirmativ din cap.

— Patru sute douăzeci de franci, zise ea, pregătindu-se pentru obișnuitul protest și cuvenita tîrguială.

— E-n regulă. Cînd mă pot muta ?

Uimirea ce-i provocă prompta lui acceptare fu atît de puternică încît o goni pe Mimi de pe fotoliu și-l pofti să ia loc.

— Oricînd. Dar mai întîi trebuie să vă trec numele în registrul meu.

Începu să scotocească în căutarea registrului. Cînd îl găsi, se așeză la masă, își potrivi ochelarii și se întoarse spre el.

— Acum, mai întîi numele dumneavoastră de familie, zise ea, înviorată, ținînd tocul aplecat deasupra paginii. Asta-i pentru poliție, înțelegeți. Vor să știe orice.

— Firește. Toulouse. Henri de Toulouse...

— Nu v-am întrebat unde v-ați născut. Doar numele dumneavoastră de familie.

— Înțeleg. Dar acesta e numele meu, Toulouse.

Lăsă tocul jos.

— Toulouse nu e un nume, domnule. E un oraș.

Vocea era calmă dar fermă.

— Oamenii nu-și spun Paris sau Marseille, nu-i așa ? Prin urmare, spuneți-mi numele dumneavoastră.

Ridică tocul și așteptă.

— V-am spus... Toulouse, protestă el. N-am ce să fac dacă...

— Văd că domnului îi place să glumească, zise ea strîngînd din buze. Mi-e indiferent dacă domnul își zice Napoleon sau Jeanne d'Arc, dar poliției nu-i va plăcea.

Degetele i se înțepeniră pe toc.

— În sfîrșit, spuneți-mi numele dumneavoastră, unde v-ați născut, în ce an... tot.

El începu să dicteze rar :

— Henri Marie Raymond de Toulouse-Lautrec-Monfa. Născut în Albi, la 24 noiembrie, 1864...

În acea zi, ca de obicei, doamna Loubet își pregăti și luă solitara ei masă de prînz, conversă cu Mimi, mătură scările, reaminti cîtorva chiriași de plata chiriei, omorî cu talpa gîndaci și spre sfîrșitul după-amiezii aprinse lampa și se așeză iar în fotoliul burdușit cu perne, să-și citească ziarul.

În acel moment auzi, pentru a doua oară în acea zi, zgomotul unei trăsuri ce se apropia. Deschise iar fereastra și privi atent în josul străzii. Făcu ochii mari, uimită. Ei drăcie ! Asta nu-i trăsură obișnuită ! Vizitiii de birjă nu poartă pălării cu cocardă, pantaloni albi încheiați la genunchi și cizme. Păi sigur, ăsta-i landou particular ! Ei, cine naiba...

Urmări emoționată trăsura închisă oprindu-se în fața casei și vizitiul în livrea coborînd de pe capră ca să deschidă ușa.

O doamnă subțire în talie și cu păr cărunt coborî din trăsură, spuse cîteva cuvinte vizitiului, aruncă o privire iscoditoare spre casă și intră în vestibul.

— Da, doamnă ? zise curtenitor doamna Loubet, care recunoștea de la prima vedere o adevărată doamnă. *A votre service, madame.*

— Pot să stau puțin de vorbă cu dumneavoastră ? zise cu glas scăzut vizitatoarea.

Dintr-o privire doamna Loubet observă fața palidă distinsă de sub broderia neagră a voaletei ; rochia neagră simplă, capa de zibelină ; manșonul tot de zibelină. O pofti pe străină să ia loc în fotoliul ei, insistă să-i îndese

perna la spate. Apoi se așează pe scaun și așteptă cu mîinile în poală.

— Fiul meu mi-a spus că a închiriat azi-dimineață un apartament...

— Fiul dumneavoastră ! exclamă mirată doamna Loubet. Vreți să spuneți... piticul...

Cuvintele îi scăpaseră înainte de a-și putea duce mîna la gură.

— Iertați-mă, doamnă, îngăimă ea. N-am avut intenția...

Buzele doamnei se făcură albe. Fața luă o expresie de profundă îndurerare.

— Da, e fiul meu, zise după un moment de tăcere. Și-a fracturat picioarele cînd era copil...

La lumina lămpii și în liniștea lojii îi vorbi despre Henri. Misterioasa boală, oasele fracturate, zadarnicele operații, *les attaques*. Cînd și cînd, doamna Loubet ofta compătimitor. Barierele sociale dintre ele dispăruseră.

— Iată de ce-am venit, încheie vizitatoarea. Vă rog să vegheați asupra lui, vreți ? Dacă se întîmplă ceva, dacă își rănește picioarele, vă rog să mă anunțați imediat.

— Fiți fără grijă, doamnă, zise doamna Loubet, care acum plîngea de-a binelea și-și sufla nasul în imensa ei batistă. Nu-l voi slăbi din ochi, ca și cum ar fi propriul meu fiu. Am să am grijă ca atelierul să fie curat și încălzit cînd vine, să-și îmbrace pardesiul cînd e frig, și tot ce-ar mai fi nevoie. Și n-am să-i spun că ați venit. Știu cum sînt ei la vîrsta asta.

În timp ce-o conducea pe mama lui Henri prin vestibul, o întrebă :

— Înainte de a pleca, n-ați vrea să-mi spuneți numele lui adevărat ? Mi-a spus că se numește Toulouse, dar mi-am dat seama că glumește. Ne-am cam sfădit pe chestia asta.

— Acesta e, Toulouse. Tatăl său e contele Alphonse de Toulouse-Lautrec.

— Conte ! Atunci... și el e conte !

— Da, zise plictisită vizitatoarea. Dar el nu face uz de titlul său. În orice caz, aceste lucruri contează prea puțin.

Se opriră o clipă în prag, una lîngă alta.

— Vă mulţumesc, doamnă Loubet, zise contesa întinzîndu-i mîna.

Doamna Loubet urmări landoul dispărînd în josul străzii. Se lăsase noaptea. Ici şi colo cîteva ferestre luminate, galbene în întunericul ceţos. Departe, un tren pleca din Gare du Nord, mugind prelung ca o fiară rănită. Deasupra Parisului plutea melancolia marilor oraşe.

Cîteva zile mai tîrziu, populaţia din rue Coulaincourt rămase surprinsă la vederea unei neobişnuite procesiuni funerare.

Dricul, tras de-o iapă costelivă care abia mai sufla, era încărcat pînă la refuz cu mobilier din răchită, trei şevalete, o masă de desen, o scară lungă şi un maldăr de diverse alte obiecte, printre care o reproducere în gips de mărime naturală după Venus din Milo, care ieşea în afară ca un cadavru luptîndu-se să revină la viaţă. Pe scaunul vizitiului, un tînăr uriaş, cu barbă cîrlionţată, plesnea din bici fredonînd un cîntec de *atelier*, întrerupîndu-se cînd şi cînd pentru a-şi scoate pipa lungă din gură ca să schimbe glume de Montmartre cu spălătoresele şi codoaşele cu ochi buhăiţi de la ferestre.

Înapoia dricului veneau gesticulînd patru tineri şlampeţi, cu redingote jerpelite şi lavaliere fluturînde, pe care doamna Loubet îi recunoscu numaidecît de la fereastra lojii că erau *artistes-peintres*. În urma lor îl zări pe noul ei chiriaş, suflînd greu şi zorind din răsputeri.

Cînd ajunseră în faţa casei studenţii se strînseră în jurul dricului şi începură să desfacă frînghiile care ţineau mobila, iar Henri intră şchiopătînd în vestibul.

— *Bonjour*, Madame Loubet, zise el cu sufletul la gură, scoţîndu-şi melonul şi încercînd să-şi recapete răsuflarea. N-am putut găsi oameni de meserie care să mă mute şi prietenii mei s-au oferit să-mi dea o mînă de ajutor. Nu vă temeţi, vom fi foarte liniştiţi şi atenţi.

Un moment mai tîrziu casa răsuna de tropăituri, cîntece de *atelier* şi măscări. Tinerii urcau pe scară în şir indian, ducînd în spate mobilă, zgîriind pereţii, izbind rampa, strigînd unul la altul între etaje, producînd o nemaipomenită hărmălaie şi dezordine.

În atelier, Henri, fără haină și asudat, șchiopăta agitat prin vasta cameră, dirijînd operațiile și oferindu-și însuflețitele dar inutilele sale servicii.

— Ei, Lautrec, întrebă Lucas din prag, ducînd sub fiecare braț o legătură de pînze. Unde vrei să pun cîrpele astea ?

— Oriunde... Colo în colț. Fii atent. Una din ele nu e încă uscată.

Lucas trînti jos pînzele și se întoarse să examineze camera.

— Ăsta mai zic și eu atelier ! Ei, de m-ar lăsa zgîrciobul meu de tată să am și eu unul ca ăsta !

— Poți veni să lucrezi la mine, dacă vrei.

Simplul gînd de a lucra îi displăcu lui Lucas și se grăbi să iasă din cameră în momentul în care Rachou intra clătinîndu-se, cocîrjat sub greutatea unei mese masive de desen.

— *Merde alors !* bombăni el dînd drumul mesei pe podea și îndreptîndu-se de mijloc. Trebuia neapărat să-ți iei un atelier la etajul patru. Dacă asta ai vrut, de ce nu te-ai mutat în vîrful Columnei Vendôme, sau chiar îți place să te cațări pe scări ?

Încă pufăind ca o locomotivă, se îndreptă cu mers obosit spre sofaua instalată deja sub fereastră și se așeză. Privi un moment în jur, cu mîinile lui voinice aduse în formă de cupe peste genunchi.

— Strașnic loc, zise el clătinînd aprobator din cap. Lumină din nord și tot ce vrei.

— Îți place într-adevăr ?

Henri veni să se așeze lîngă el. Ar fi vrut să-i apuce mîna prietenului, dar își aminti că eticheta studenților interzicea orice manifestare sentimentală.

— Îți mulțumesc pentru dric.

Rachou trecu peste subiect cu o înălțare din umeri, continuînd să examineze camera ; apoi, cu un geamăt, se ridică în picioare.

— Aș face bine s-o iau din loc. Mai sînt încă multe de adus.

În timp ce trecea pragul, pe scări se auzi gălăgie de voci care se certau. Henri ieși repede pe palier.

— Vă rog, nu mai faceţi atîta tărăboi ! strigă el aplecînd capul peste balustradă.

— Fetusul ăsta de Gauzi a insultat o fată pe care cîndva o cunoşteam bine, zise Anquetin de la două etaje mai jos. A făcut-o hoaşcă.

— N-am spus decît că toate portăresele sînt hoaşte, iar prietena lui era portăreasă, replică Gauzi de dinapoia şevaletului pe care-l căra.

— Da, era portăreasă, încercă să explice Anquetin, dar era frumoasă. Mă duceam deseori în loja ei cînd bărbatul era plecat să livreze cărbuni.

Rezemă paravanul-triptic pe care-l ducea în spate şi se aplecă peste balustradă ca să arunce o privire adversarului de la un etaj mai joş.

— Vino tu sus, îl provocă el, vino sus dacă îndrăzneşti şi-am să-ţi arăt eu dacă Emilie era hoaşcă. Tu, babuin ceacîr, n-ai avut niciodată o fată ca ea. Să-i fi văzut sînii ! Erau... erau ca de marmură !

Forăitul dispreţuitor al lui Gauzi răsună în toată clădirea. Abia cu o săptămînă înainte găsise alt bilet de adio, de astă dată prins de poala cămăşii lui proaspăt spălate, şi trecea printr-o criză de misoginism sumbru.

— Emilie a ta era ca toate celelalte ! O băbătie cu burta încreţită şi sînii pînă la buric !

— Pînă la genunchi ! strigă Lucas.

— Sta pe ei ! completă Grenier de sub un fotoliu pe care-l ducea pe cap.

— Călca pe ei ! răcni Rachou coborînd scările.

Acum rîdeau cu toţii, făcînd să răsune casa scării de veselia lor galică plină de umor. Pe coridoare, uşile se deschideau. Chiriaşii scoteau capul şi făceau haz de glumele lor.

— Pentru Dumnezeu, tăceţi ! se rugă Henri de la ultimul etaj. S-ar putea să vă audă doamna Loubet !

De fapt, ea îi auzi şi-i mulţumi în gînd pentru încercarea de a-i cruţa demnitatea de femeie. Pictorii erau într-adevăr vulgari şi gălăgioşi, dar *el* nu era ca ei...

Gauzi şi Anquetin continuau să discute cînd ajunseră în atelier.

— Îți spun că Emilie era într-adevăr frumoasă, zise Anquetin într-un ultim efort de împăciuire. Și atît de pătimașă !

Propti paravanul de zid și își șterse cu mîna sudoarea de pe frunte.

Încet-încet mutarea lua sfîrșit. Unul după altul băieții intrau tîrșindu-și picioarele în atelier, lăsau jos povara, se tolăneau pe podea sau se trînteau pe sofa, pufăind, privind inexpresiv în gol.

— Ăsta-i ultimul obiect, zise gîfîind Rachou, cu copia lui Venus din Milo în brațe. O tonă cîntărește femeia asta. Dar, *mes amis*, ce *derrière* are, ce mușchi *gluteus maximus* ! Am studiat-o în timp ce-o căram și dați-mi voie să vă spun...

— Vă mulțumesc tuturora, începu Henri, pentru ajutorul...

— Mi-e sete ! îl întrerupse Grenier.

— Dricul e jos, se oferi Rachou. În drum spre cimitir, vă pot lăsa La Nouvelle.

Propunerea fu imediat acceptată. Tinerii se ridicară și-și îndesară pălăriile pe cap.

— Dați-i drumul, zise Henri. Eu vin mai tîrziu.

Casa scării răsună de tropăitul lor. Apoi, treptat, ecoul glasurilor se stinse. Peste camera cu lucruri aruncate de-a valma se așternu tăcere. Henri se așeză pe marginea sofalei și își plimbă surîzător privirea peste pînzele atîrnate alandala pe pereți, scaunele puse unul peste altul, șevalete, scară, Venus din Milo aruncată într-un colț.

Atelierul său ! Avea, în sfîrșit, propriul său atelier... Aici are să fie fericit. Își dădea bine seama. Era punctul de plecare al carierei sale. Chiar dacă ar ajunge un portretist de renume, nu va uita niciodată această cameră vastă, cu soba ei burduhănoasă, fereastra asta imensă, balconul cu cameră de dormit și baie...

Încă zîmbind, se ridică de pe sofa, își puse melonul, își îmbrăcă pardesiul, aruncă o ultimă privire fericită asupra camerei și ieși șchiopătînd, închizînd încet ușa în urma lui.

Observă că becurile de gaz de pe paliere erau aprinse. Drăguță femeie, doamna Loubet. Avusese grijă să aprindă becurile, ca el să nu-și frîngă gîtul pe scările astea. Da, are să fie foarte fericit aici...

La Nouvelle era ticsită de lume și îmbîcsită de fum cînd Henri deschise ușa și se îndreptă spre masa obișnuită a prietenilor săi, la capătul sălii. Sosirea lui nu reuși să întrerupă discuția în continuare dintre Gauzi și Anquetin. Cei doi tot se mai priveau furioși peste paharele cu bere, aruncîndu-și insulte, trăgînd nervos din pipele lor lungi și suflînd fumul în fața celuilalt.

Henri se așeză pe bancheta de piele lîngă Rachou, își șterse lentilele pince-nez-ului, comandă o bere și privi în jurul sălii. Era *l'heure de l'apéritif*, sacră pentru artiști. Chelneri cu șorțuri albe se strecurau grăbiți printre mese, cu tăvile lor rotunde abia cumpănite pe vîrfurile degetelor. Afară, în Place Pigalle, se auzea zgomotul circulației de seară care, de cîte ori se deschidea ușa, răbufnea în cafenea cu vuiet de valuri furioase, acoperind pentru o clipă larma conversațiilor și troncănitul farfurioarelor pe mesele cu tăblie de marmură. Ici și colo, alți studenți la bele-arte discutau despre artă și femei, trecîndu-și degetele prin păr, în timp ce alții jucau cărți într-o tăcere vicleană, cu cărțile strînse la piept, miza fiind băutura din acea seară. Boemi de vîrstă mijlocie, în pantaloni mînjiți de vopsea și pelerine negre, se odihneau după o zi de muncă citind ziarul cu paharul de absint alături, sau se adunau în mici grupuri ca să se plîngă de cîinoșenia negustorilor de tablouri, neomenia criticilor și prostia fără de margini a publicului care refuza să le cumpere picturile.

Pînă la ora șase prietenii lui Henri se insultaseră copios, își spuseseră părerile despre Veronese, Goya sau Delacroix și despre știința de a-ți face femeile sclave și de-a le duce de nas. Băuseră cîteva rînduri de bere, fumaseră o groază de tutun puturos și începeau să se simtă puțin obosiți.

În acest moment, Lucas îi anunță că are un *rendez-vous* cu Julie.

— Lucrează la Le Chapeau Fleuri, una din casele alea de modă *chichi* [1], unde o pălărie costă cincizeci de franci. E foarte drăguță, dar nu vrea să cedeze. Am încercat s-o sărut și știți ce-a făcut ? M-a pălmuit.

Se trezise în el instinctul de cucerire. Posibilitatea înfrîngerii îi aprindea în ochi scîntei.

— Simt o nemaipomenită slăbiciune pentru fata asta, adăugă el împingîndu-și scaunul înapoi.

— Biata fată ! oftă Grenier. Dacă o tratezi ca pe celelalte, mai bine s-ar arunca de pe-acum în Sena.

Lucas plăti calm chelnerului și băgă mărunțișul în buzunar.

— Ce-ați vrea să fac ? Să mă îndrăgostesc ? Femeile au haz numai dacă nu te îndrăgostești de ele. Dacă te îndrăgostești, te-ai ars. Devin dezagreabile și încep să caute un altul care să-și bată joc de ele. E în firea lor. Le place să fie înșelate în dragoste. Dacă au o aventură nefericită, toată viața numai la asta se gîndesc și despre asta vorbesc. Dacă te porți drăguț, într-o săptămînă te-au uitat.

Cu o fluturare a mîinii, le ură noapte bună.

— Pe mîine la Cormon.

Se făcu tăcere. Plecarea lui Lucas risipise vraja conversației.

— Ți-e lehamite cum i se aruncă femeile în brațe, remarcă invidios Gauzi.

Unul dintre ei dădu ideea să meargă la Agostina și după aceea la L'Ely. Ideea păru o clipă să-i atragă, dar pînă la urmă renunțară.

— Nu astă seară, zise Rachou. Sînt obosit. Blestemata aia de Venus din Milo cîntărea o tonă.

Grenier se ridică și plecă, urmat un moment mai tîrziu de Gauzi și de Anquetin, care ieșiră împreună. Henri și Rachou mai rămaseră o oră, singuri la masă, într-o muțenie plăcută.

— Ce-ar fi să mergem să mîncăm ceva ? propuse deodată Rachou, ciocănind pipa de marginea mesei. Mi-e foame.

---

[1] Fandosite (fr.).

Vremea cinei trecuse cînd ajunseră la restaurant. Le Tambourin era aproape gol, afară doar de un domn în vîrstă cu barbișon care molfăia un măr în timp ce citea ziarul proptit de o sticlă cu Chianti, și o loretă blondă cu trăsături aspre, care își înfuleca supa. În sală, o îmbîcseală plăcută, amestecată cu aromă de bucătărie. Dincolo de draperie se auzea clinchet surd de tacîmuri spălate și un glas de femeie care fredona o *ritornella* italiană.

Cei doi studenți nu se așezaseră bine la masă cînd cîntecul se întrerupse și Agostina veni grăbită spre ei.

— *Madonna mia !* De ce-ați venit așa de tîrziu ? Mi-am zis că, poate, *bambini* au găsit un local mai bun ca al Agostinei.

Era dornică de complimente și ei o asigurară că nimic nu i-ar putea momi să renunțe la bucătăria ei. Ea recunoscu modest că Le Tambourin nu era poate cel mai distins restaurant din lume, dar era infinit superior acelor restaurante pariziene *chichi*, de care se făcea atîta caz.

— Știți unde există cea mai bună bucătărie din lume ? La Palermo ! Ce mîncăruri îți dau acolo ! Pentru o liră poți mînca și bea ca un porc. Ce vin, ce *spaghetti !* Să te lingi pe buze ! Ah, Palermo !

Pe măsură ce amintirile îi umbreau nostalgic frumoșii ochi, elanul ei liric creștea.

— La Palermo soarele nu-și ascunde niciodată fața. Și cerul e albastru... ca mantia Madonnei. Și aerul înmiresmat...

După ce lăudă Palermo în fel și chip, se duse în bucătărie și, cît ai clipi, se întoarse cu două farfurii adînci de *minestrone*.

Cei doi prieteni mîncară tacticos. După cîtva timp, domnul care molfăia mărul plecă, cu jurnalul împăturit sub braț. Loreta de la masă acum fuma, privindu-și absent chipul reflectat în geamul gros al ferestrei. De pe locul său, Henri îi urmărea mișcările lente ale mîinii, pliul indolent al buzelor, tremurul fin al nărilor cînd fumul se strecura prin nas. Lumina de gaz îi îndulcea trăsăturile și-i așternea reflexe aurii pe păr.

— Ți-ai ales subiectul pentru *envoi* ? îl întrebă deodată Rachou.

— La început m-am gîndit la un subiect biblic. Ştii, *Abraham sacrificîndu-şi fiul,* sau *Moise lovind în stîncă.* Dar sînt prea migăloase.

— Ai dreptate, zise Rachou clătinînd din cap. Prea multe detalii.

— Ce-ai zice de Icar ? Ştii, cel care a fugit din Labirint şi a încercat să zboare cu aripi de ceară. Ar putea fi o compoziţie triunghiulară, aşa cum se cere. L-aş prezenta pe o stîncă, cu aripile întinse, gata să se avînte în înălţimi.

— Nu ştiu, zise Rachou nehotărît. Nimeni n-a auzit de el. De ce nu faci o Venus sau o Diană. Sînt la fel de potrivite. Nu-ţi mai rămîne decît să te duci la Luvru, să copiezi un Boucher, să modifici cîteva detalii şi gata.

Cîtva timp discutară diferitele subiecte de tablouri acceptabile la Salon.

— Ce-ai zice despre o „Răstignire" ? sugeră Rachou, după ce Venus fusese înlăturată. E de asemeni un subiect foarte potrivit. Şi Luvru e plin de Răstigniri, adăugă el ca să-l încurajeze.

Discutară îndelung *le sujet religieux.* Juriul ezita să refuze o „Răstignire", o „Pietà", o „Maria Magdalena ştergînd cu părul ei picioarele Mîntuitorului", un „Sfînt Sebastian oferindu-şi pieptul epicen necruţătoarelor săgeţi".

— Am găsit ! strigă inspirat Rachou, bătînd cu pumnul în masă. O clasică şarjă a cavaleriei. Asta, *mon vieux.* e floare la ureche ! Te duci la Luxembourg, copiezi una de Detailles, schimbi două-trei uniforme şi gata. Poţi chiar să obţii o medalie de bronz, încheie el ca să-l ispitească.

Ideea unui *sujet patriotique* fu serios discutată. Dificultăţile tehnice şi imensul număr de detalii pe care le cerea pledau împotriva subiectului. Cu sinceră părere de rău, Rachou consimţi că un cal împăiat, mărime naturală, s-ar putea dovedi cam stînjenitor într-un atelier.

— Bineînţeles, propuse el ca ultimă alternativă, mai e *le sujet de famille.*

— Ştiu. „Fetiţă plîngîndu-şi păpuşa sfărîmată" sau „Copil furînd marmeladă", zise Henri oarecum ironic.

Lui Rachou nu-i plăcu tonul.

— *Merde alors*, ce găsești rău la „Copil furînd marmeladă“ ?

— Nimic. Nu-i rău nici să faci caca sau pipi în pat, dar odată și odată crești mare și nu mai faci, nu crezi ?

— De acord, zise Rachou cedînd. Dacă asta-i părerea ta, atunci Icar e cea mai bună alegere. E impunător și clasic. Dar caută să-l „lingi“ bine. Cunoști părerea lui Cormon despre „lins“.

Observă că Henri nu-l ascultă.

— La ce te uiți ?

Henri făcu semn din cap în direcția loretei, care acum sta la masă cufundată în gînduri.

— Interesantă față, nu crezi ? șopti el. Observi umbrele verzui de pe gîtul ei ?

Ca și cum ghicise că vorbeau despre ea, prostituata își strivi țigara în farfurie, își potrivi boa, puse pe masă prețul mîncării și plecă legănîndu-se din șolduri.

— Ce-i cu tine ? zise Rachou, uitîndu-se îngrijorat la Henri.

— Nimic. Am spus doar că avea o față interesantă. Asta-i tot. Ar fi un subiect bun. Unele fețe sînt ca pereții, altele sînt străvezii ca ochiurile de ferestre. Vezi prin ele. Dar să lăsăm asta. Vorbeai despre „linsul“ lui Icar...

— Într-una din zilele astea ai să dai de bucluc, zise Rachou.

Glasul era sever, ochii nu zîmbeau.

— De ce dracu ai vrea să pictezi tîrfa aia ? Pentru că are umbre verzi pe gît și fața ca un ochi de fereastră ?

— N-am spus asta. Am spus că...

— Tacă-ți fleanca și lasă-mă să vorbesc ! Foarte bine, să zicem că o pictezi pe fata aia, ce-ai să faci cu pînza ? Ai s-o vinzi ? Cui ? Ai s-o expui ? Unde ? Cine va dori portretul unei prostituate din Montmartre ?

— Nimeni, probabil. Ar fi totuși mai interesantă de pictat decît blestemata aia de *Șarjă a cavaleriei* a ta sau *Copil furînd marmeladă*. N-ai pictat niciodată numai din plăcerea de-a picta, numai din dorința de-a spune ceva ? Cînd eram copil, nu mă săturam făcînd portretul mamei și-i cicăleam pe toți să-mi pozeze.

— Și acum ? zise Rachou cu un calm amenințător, ca avocatul care-și momește martorul într-o capcană. Și acum nu-ți mai place să pictezi, nu-i așa ?

— Nu, nu-mi mai place ! Detest. M-am scîrbit de aceste stupide Venere și Diane pe care le pictăm la *atelier*. M-am scîrbit să umplu primele umbre cu ombră crudă. De ce o compoziție trebuie să fie totdeauna triunghiulară ? Și blestematul ăla de „lins" ? Cine a spus că orice trăsătură de pensulă trebuie linsă ? Cine a hotărît asta ? Este arta una din acele dileme „Te duci la liturghie sau te duci în iad" ? De ce nu pot picta ce vreau, să fac umbre albastre sau verzi, dacă le văd albastre sau verzi ? De ce nu pot...

— Pentru că nu poți !

Vocea lui Rachou răsună tunătoare.

— Pictezi ce vrea Cormon să pictezi și cum vrea el să pictezi, altfel nu vei fi niciodată admis la Salon. Și dacă nu ești admis la Salon, știi ce înseamnă ? Poți să-ți iei adio de la cariera de pictor.

— Ai dreptate, zise Henri clătinînd din cap. Nu știu ce m-a apucat. Nu-ți fie teamă. Îl voi „linge" pe Icar al meu și voi fi admis la Salon, dacă asta-i tot ce-mi mai rămîne de făcut.

Clinchetul clopoțelului de la ușă îi întrerupse. În restaurant intrară doi bărbați.

Henri îl recunoscu pe Théo Van Gogh, directorul Galeriei de artă Boussod și Valadon.

— Dar celălalt cine e ? întrebă el în șoaptă.

Rachou ridică din umeri.

— Un vagabond căruia îi plătește o masă, bănuiesc.

Însoțitorul lui Théo era un bărbat spătos, neglijent îmbrăcat, cu pantaloni de diftină pătați de vopsea și jerseu albastru jerpelit, strîns lipit de toracele robust. Nu purta pălărie, și părul ciufulit îi cădea peste urechi în cîrlionți negri soioși. La ușă aruncă țigara pe podea, își roti sfidător peste sală ochii bulbucați inexpresivi, apoi, cu aerul fanfaron specific marinarilor, se îndreptă alene spre o masă.

Théo Van Gogh îi recunoscu pe cei doi studenți, se scuză în grabă și veni spre ei.

— Doi oameni pe care tocmai doream să-i văd. Pot să iau loc ?

Trase un scaun și strigă peste umăr :

— Comandă ce dorești, Paul. Eu am luat masa de seară.

— Cine e ? îl întrebă Rachou.

Théo se aplecă peste masă și zise cu glas scăzut :

— Paul Gauguin. Era agent de schimb, dar a renunțat ca să se facă pictor.

— Ce nerod ! oftă Rachou compătimindu-l sincer.

Théo clătină din cap.

— Nu e singurul. Și fratelui meu i s-a năzărit să se facă pictor. A încercat din toate cîte puțin și nu s-a oprit la nimic. O vreme a crezut că dorește să fie predicator și a trăit printre minerii belgieni. Dar nici asta n-a durat.

— Ce vîrstă are fratele dumitale ? întrebă candid Henri.

Regretă imediat întrebarea, pentru că fața îmbujorată a lui Théo exprima stînjeneală.

— Treizeci și trei ! Mult prea vîrstnic ca să înceapă să studieze pictura. Oricum, nu știu dacă se va opri sau nu la asta.

Tăcu și își trecu încet mîna slabă prin părul lui roșu ondulat.

— E totuși fratele meu și doresc să-l ajut cît pot. Mi-a comunicat că după vacanța de Crăciun vine la Paris și l-am înscris la Cormon pentru trimestrul doi.

Glasul lui deveni stăruitor, aproape implorator.

— Vă rog să fiți amabili cu el. Nu-i faceți obișnuitele feste de atelier. E foarte susceptibil și irascibil. Nu vă bateți joc de el, de accentul și de vîrsta lui.

— Cum se numește ?

— Vincent. Vincent Van Gogh. Îl veți recunoaște ușor. Poartă barbă roșie, ca mine, adăugă el zîmbind. Și e o ființă minunată, îndată ce-l cunoști.

A doua zi, Henri se duse la prăvălia lui Père Tanguy, din rue Clauzel, să-și cumpere vopsele și să comande pînza pentru *envoi*-ul la Salon.

Rue Clauzel era fără îndoială cel mai nepotrivit loc pentru o prăvălie cu articole de pictură. Nefrecventată în timpul zilei, această străduţă din Montmartre se bucura de oarecare animaţie doar în toiul nopţii, cînd devenea refugiu pentru ucigaşii şi prostituatele din vecinătate, care-i preţuiau desăvîrşita întunecime. Dar Tanguy, un anarhist consacrat, se simţea legat de ea pe motiv că arta era o expresie a conştiinţei sociale şi trebuia deci gustată într-un mediu proletar. Cu această convingere, ţinea în mica vitrină a prăvăliei lui zugrăvite în albastru pînze de Cézanne neînrămate, puse de-a valma, pe care nimeni nu le privea.

Cînd Henri intră, Tanguy sta dinapoia tejghelei şi fuma somnoros din pipă.

— Ah, domnul Toulouse, ce plăcere ! strigă el, grăbindu-se să se ridice şi să salute unul din rarii clienţi care-i plăteau peşin. Şi cum aţi dus-o în ultima vreme cu preţioasa dumneavoastră sănătate ?

Faţa rotundă, nebărbierită exprima îngrijorare.

— Dar domnul Rachou ? Cum o duce cu preţioasa-i sănătate ?

Dar domnii Anquetin, Gauzi şi Grenier, cum o duceau cu preţioasa lor sănătate ? Şi vremea asta nu era pentru ei nespus de dezgustătoare ? Afacerile stagnau cu desăvîrşire. Artiştii nu puteau picta pentru că lumina nu era bună. Aşadar, nu cumpărau vopsele sau pînză. Prin urmare, afacerile stagnau.

— Dar nu-i nimic...

Coborî glasul şi aruncă o privire spre uşă.

— ...cînd vine *la révolution,* totul va fi altfel. Toţi artiştii buni... adică cei care au cu adevărat o conştiinţă socială... vor fi întreţinuţi de stat în condiţii luxoase. Pe ceilalţi, îi vom împuşca.

Asta îi aduse în minte un episod petrecut în timpul Comunei, acele săptămîni furtunoase ce urmaseră după căderea celui de al doilea imperiu şi în care jucase un rol mărunt. Povestirea — pe care Henri o auzise de mai multe ori — dură cîteva minute. Apoi, Tanguy bătu voios cu palma în tejghea.

— Şi acum, domnule Toulouse, cu ce vă pot fi de folos ?

— Am nevoie de şase tuburi de ombră crudă şi patru tuburi de Vandyke.

— Şase mari ombră şi şase mari Vandyke, repetă Tanguy cu glas de trompetă, ca şi cum se adresa unei legiuni de invizibili rîşnitori de pigmenţi coloranţi.

De dincolo de draperia din fundul camerei se auzi vocea obosită a unei femei.

— Peşin sau pe datorie ?

Tanguy nu-şi putu stăpîni un gest plictisit.

— Dar, *chérie*, peşin, firește. E pentru domnul Toulouse.

— Slavă Domnului !

În acea după-amiază, Henri comandă o pînză enormă cu ţesătură fină, de peste opt picioare înaltă şi aproape la fel de lată. Trei zile mai tîrziu începu să lucreze la pictura sa pentru Salon, „Icar încercîndu-şi aripile".

Din acel moment, zi de zi şi chiar noaptea, fu vizitat de spiritul Atenianului Zburător. Cariera sa, întreaga sa viaţă depindea de el. După ce lua prînzul cu prietenii la Agostina, se grăbea să ajungă în rue Coulaincourt, suia gîfiind cele patru rînduri de trepte pînă la atelierul său şi se lăsa pradă unei frenezii de ombră crudă şi „lingere" conştiincioasă.

Prima oară cînd doamna Loubet îl zări cu paleta în mînă, urcînd şi coborînd pe scară, cu picioarele lui şontoroage, fu cît pe-aci să leşine şi ajunse la concluzia că înnebunise.

— Trebuie într-adevăr să faceţi o pictură atît de mare ?

Se strecura pe nesimţite în viaţa lui. Îndată ce el se apuca de lucru, ciocănea la uşă şi cu un zîmbet îmbietor întreba dacă poate să arunce o privire în sobă. Intra cu mers legănat în cameră, înfunda vătraiul în pîntecul de somon al sobei, scormonea cu zgomot cărbunii, punea la loc capacul, plîngîndu-se îndelung de cărbunii din Paris, care nu erau buni de nimic şi nu dădeau deloc căldură. După ce sfîrşea cu această operaţie, mai zăbovea în cameră sub un pretext sau altul, pînă ce el o poftea să stea jos.

Accepta invitația.

— Dar numai un minut, adăuga trîntindu-se în fotoliul de răchită. Uneori îi vorbea despre domnul Levallier, amabilul capitalist idealist, a cărui menajeră fusese înainte de a deveni portăreasa ghinionistei lui clădiri. Alteori îi citea ziarul.

Așa își trecea după-amiezile. Perseverent, se cățăra în sus și în jos pe scară, umplea primele umbre cu ombră „crudă", „lingea" fiecare trăsătură de pensulă pînă ce vopseaua de pe canava se netezea și lucea ca o panglică de satin. Totuși, cînd și cînd, această trudă anostă îi punea la grea încercare răbdarea. Cît timp îi va mai trebui ca să termine fața aia stupidă de manechin, cu ochi inexpresivi, nas perfect drept și buze carmin de fetiță ? Și aripile acelea de ceară, fără noimă ? Mușchii aceia bombați ? Toracele acela ca o tobă ? Îi revenea amenințătoare în minte prevenirea lui Rachou și, scrîșnind din dinți, continua să lucreze, trăgînd apăsat pensula, înjurînd fiecare trăsătură, fiecare umbră lucioasă, fiecare centimetru din acel trup spelb de culoarea untului.

Uneori, însă, se revolta. În ciuda dîrzeniei, cobora de pe scară, așeza o mică pînză pe alt șevalet și picta o scenă din Montmartre. O spălătoreasă surprinsă coborînd rue Coulaincourt, cu coșul de răchită pe braț. Fața unei lorete zărite în treacăt pe stradă sau într-o cafenea. O scenă de cancan creionată cu o noapte înainte la L'Ely. În chip miraculos plictiseala dispărea. Vechea spontaneitate se trezea. Și, odată cu asta, apăreau nuanțele de verde aprins, albastru-ardezie, mov delicat. Bucuria de a picta îi revenea, acum și mai vie datorită proximității mustrătoare a lui Icar.

Se destindea de zor în acest fel cu o mică scenă de cancan, cînd într-o după-amiază auzi un ciocănit în ușă și în cameră intră tatăl său. Doamna Loubet îi aruncă o privire speriată și se retrase degrabă.

— Mama mi-a spus că ai închiriat un atelier și am venit să văd ce fel de loc ți-ai găsit.

Cu mîinile prinse la spate, bastonul cu măciulia de aur sub braț, aruncă o privire în jurul camerei.

— Nu-i rău, nu-i rău deloc. Casa e cam dărăpănată, dar bănuiesc că toate casele din Montmartre sînt la fel.

Se duse la fereastră și zăbovi un moment, cu picioarele depărtate, privind afară.

— Frumoasă privelişte. În zilele senine cred că vezi pînă dincolo de Notre-Dame.

Se întoarse, își plimbă încă o dată privirea în jurul camerei.

— Da, în acest loc poți mîzgăli cît îți poftește inima. Cînd erai copil aveai pasiunea desenului. Poți ajunge un bun pictor de cai... ca sărmanul Princeteau.

Henri îl urmărea palpitînd, impresionat de înfățișarea schimbată a tatălui său. Pălăria de mătase, garoafa albă, ghetrele nu lipseau, totuși suferise o schimbare mai profundă decît o justifica trecerea anilor. Ochii aveau o neobișnuită fixitate, o privire aproape stranie. Zvonuri ciudate circulau pe seama lui. Bietul tata, își dorise atît de mult un fiu care să poată călări alături de el, să vîneze cerbi la Loury alături de el...

— Sus e o cameră de dormit cu baie. Vrei să le vezi, tată ?

— Ce-i asta ? exclamă contele făcîndu-se că nu aude propunerea și arătînd cu bastonul spre Icar încă în lucru.

— *Envoi*-ul meu pentru Salon.

— Ce naiba face cu aripile alea caraghioase ?

— Dedal, tatăl lui, îi făcuse o pereche de aripi din ceară ca să zboare peste mare. Dar a zburat prea aproape de soare, ceara s-a topit și s-a înecat. E o veche legendă greacă.

— Un idiot mai puțin pe lume !

Contele dădu din umeri și își întoarse fața de la tablou.

— Acum trebuie să plec. Mă bucur că ești mulțumit.

Era pe punctul să pornească spre ușă, cînd ochii îi căzură pe mica scenă de cancan de pe șevalet. Se apropie de pînză, se aplecă înainte ca să examineze pictura cu jupoane învîrtejite și picioare azvîrlite în aer.

— Mama s-ar scandaliza, dacă ar ști ce prostii pictezi, remarcă el îndreptîndu-se de mijloc. Curată pornografie. Tîrfele își au locul lor, și acest loc nu-i pe pînză.

Ridică din umeri și se îndreptă spre ușă.

— Nu-i nimic. Ce mai contează !

În pragul ușii se priviră un moment în față, ca și cum încercau să arunce o punte peste abisul dintre ei. Contele fu primul care-și întoarse fața.

— Ei bine, la revedere, Henri.

— La revedere, Papà. Mulțumesc că ai venit să mă vezi.

Contele nu răspunse. De pe palier, Henri își urmări tatăl coborînd treptele scării.

La începutul lunii decembrie asupra Parisului cobora agitația veseliei de Crăciun, așternînd un efemer zîmbet peste fața posomorîtă a iernii. În vitrine apăreau jucării. Oamenii trepădau prin noroi, cu brațele încărcate de pachete.

Într-o dimineață, în timpul obișnuitei pauze de cinci minute, Lucas se apropie de Henri.

— Fata aceea, Julie...

— Cea care lucrează la modista *chichi* ?

— Da. Ei bine, nu se urnește. Zice că o va pedepsi Dumnezeu dacă cedează.

— De ce nu cauți alta ? Oricum, nu o iubești.

— Nu asta-i problema. Pentru mine a devenit o chestiune de amor-propriu. Afară de asta, simt o slăbiciune tot mai mare pentru fata asta. Dacă ar accepta să-i fac un mic dar de Crăciun, poate m-ar lăsa s-o sărut. Cînd e vorba de sărut, femeile sînt tare ciudate. Lucrează asupra ovarelor, asupra canalelor fallopiene sau mai știu eu ce le apucă, dar, îndată ce te lasă să le săruți, devin mult mai înțelegătoare. Chiar deunăzi văzui un guleraș de blană drăguț în prăvălia aia cu lucruri de ocazie din rue Provins...

Cu neplăcută surprindere, Henri descoperi că prietenii săi își făcuseră planuri pentru Crăciun fără să-l includă și pe el. Gîndurile lui Lucas erau ațintite asupra lui Julie, neînduplecata midinetă. Grenier îi vorbise în treacăt că și-a dat întîlnire cu o misterioasă *jeune fille*, în privința căreia se arătase extrem de discret. Rachou își „vînduse" Ajunul Crăciunului unei mătuși bătrîne care, *după* liturghia de la miezul nopții, îi dăruia o monedă de aur de douăzeci de franci. Anquetin era mort după Jeannette, una dintre dansatoarele de cancan de la L'Ely.

Gauzi dibuise încă una din acele *femmes parfaites* ale lui — o actriță de astă dată.

Neașteptata împrăștiere a prietenilor săi îl zgudui și-l făcu să-și dea seama cît de șubredă era această camaraderie de *atelier*, pe care ajunsese să și-o închipuie de fiecare clipă. Peste cîteva luni vor pleca de la Cormon. Micul lor grup strîns unit se va răzleți. Adio prînzurile vesele de la Agostina, adio discuțiile de la La Nouvelle, adio serile de la L'Ely.

Aceste tulburătoare gînduri îi umblau prin minte în ajunul Crăciunului, în timp ce privea îngîndurat la bușteniii aprinși din salonașul mamei. Lampa reflecta pe tavan o elipsă de lumină galbenă, și pe policioara de marmură a căminului micul orologiu de alabastru picura timp, ca o canea stricată. Afară zăpada se așternea liniștit pe pervazul ferestrei. Cînd și cînd, din stradă ajungea pînă la el zgomotul înfundat al circulației și larma petrecerilor de Crăciun. Apoi, iar numai tăcere și lumina lămpii.

— Cum merge Icar ? întrebă mama, întrerupîndu-se din croșetat. Îți place ?

— Merge splendid.

Scumpa Maman, încerca să-i arate că o interesează cariera lui artistică.

— Primele umbre sînt toate gata și fața e terminată. Totuși a mai rămas mult de „lins".

În timp ce vorbea, se uita la ea. Ca o perdea străvezie atîrna între ei înstrăinarea tot mai pronunțată. O undă de duioșie îl străbătu. Biata Maman, cît de singură trebuie să se simtă !

— Îndată ce se deschide Salonul, vom putea să plecăm la Malromé, zise el ca să-i facă plăcere. Și pentru că voi termina cu Cormon, am putea petrece toamna acolo. Chiar să stăm pînă la Crăciun.

Ochii mamei îl sorbeau, umezi de înduioșare. Dorea să-i ofere o compensație pentru camera din Montmartre, pentru serile petrecute cu prietenii, cînd ar fi putut s-o viziteze. Dorea să-i arate că o iubește. Și, fiindcă era Riri, dorea să facă asta somptuos, extravagant, ca un mare senior, aruncîndu-i săptămîni, luni, din timpul său — la

fel ca Alphonse, care lăsa bacşişuri de sute de franci în restaurante...

— Mi-e teamă că Malromé nu e prea agreabil toamna. Plouă foarte mult după octombrie.

El stărui, dornic s-o silească a-i primi sacrificiul. Vremea nu putea, de bună seamă, să fie mai rea ca la Paris, şi i-ar fi plăcut să meargă cu trăsura la Saint-André-du-Bois pentru liturghia de la miezul nopţii.

— Am putea să-l invităm pe Abbé Soulac la cina de Crăciun, continuă el. Te rog, Maman, spune că vom rămîne pînă la Crăciun.

Glasul lui calin îi readuse în minte chipul băieţaşului de pe peluza castelului implorînd-o să-i pozeze. Nu se schimbase. O parte din el va rămîne mereu de copil.

— Vom vedea.

Încuviinţă din cap şi zîmbi.

Cîtva timp vorbiră despre atelierul pe care intenţiona să-l închirieze anul următor. Nu în Montmartre, bineînţeles, ci într-un cartier liniştit, aristocratic.

— Apropo, zise ea, va trebui să ai o menajeră. Te-ai gîndit la doamna Loubet ? Din cîte mi-ai spus, pare să fie o persoană foarte agreabilă.

O excelentă idee. Va vorbi cu ea de îndată ce Icar va fi acceptat la Salon.

Îşi întoarse privirea spre foc. Urmări distrat firavele flăcări albastre dansînd ca nişte minuscule balerine peste buştenii aproape stinşi. Ce făceau prietenii săi în acest moment ? A căpătat Lucas, în sfîrşit, sărutul dorit ? A cedat Julie în faţa acelui guleraş de ocazie ? Trebuie să fie plăcut cînd te sărută o fată...

Mama îl urmărea pe deasupra andrelelor. Părea tulburat, oarecum speriat. Pînă acum fusese prea fascinat de descoperirea vieţii ca să se întrebe ce însemna a trăi. Ieşea din acel extaz inocent al ochilor lui larg deschişi. Evada din întîrziata lui adolescenţă şi ignoranţa senzuală. Încă nu era conştient de această schimbare, dar ea o intuia. Ochii îşi pierduseră limpezimea. În vinele lui începea să clocotească sîngele fierbinte al Toulouse-Lautrec-ilor.

Nu, furtuna nu se dezlănţuise încă, dar era pe drum.

VII

Sărbătorile Crăciunului trecuseră ; de fapt, trecuseră de trei săptămîni. Jucăriile dispăruseră de mult din vitrine. Cine mai dorea să se uite la jucării după Crăciun ? Pînă şi serpentinele şi confetile din ajunul Crăciunului fuseseră măturate, sau mînate de ploile din ultimele zile în canalele de scurgere. Oamenii uitaseră zîmbetele voioase şi absurdităţile sentimentale din timpul Crăciunului şi se întorseseră la treburile lor. Henri revenise la Icar şi la monotona sa viaţă de student harnic şi fără griji.

În această dimineaţă sta cuminte în *atelier*, cocîrjat pe scăunelul lui de pînză, lucrînd de zor la *Diana ieşind din baie*, combinînd tonurile cărnii, atent la amănuntele anatomice şi armonia cromatică, uitîndu-se din cînd în cînd spre *la grosse* Maria [1], care sta în picioare, ţeapănă şi goală, pe podiumul modelului, la cîţiva paşi mai departe. Totul era ca de obicei. Soba duduia molcom. În cameră era cald, aproape prea cald, dar nu neplăcut. Schlumberger, *massier*-ul, citea ziarul într-un colţ în aşteptarea pauzei de cinci minute. Studenţii şedeau în picioare la şevaletele lor, păşeau înapoi şi înainte, se aplecau să scotocească în cutiile lor şi să stoarcă vopsea pe palete. Şi, firește, ploua. Picăturile de ploaie cădeau pe luminator cu zgomot liniştitor, ca tropotul unei turme de mieluşei gonind cu copitele lor micuţe. Da, totul era ca de obicei ; nimic nu se schimbase doar că... doar că nimic nu mai era cum era şi totul se schimbase. Ciudat, nu ? Şi de ce totul era altfel ?

Mintea refuză să-i răspundă. Se aplecă înapoi pe scaun să-şi examineze pînza. Încă puţină ombră la acea primă umbră. Braţul ăla stîng mai trebuie puţin „lins“... Se va sfîrşi odată cu „linsul“ ăsta ? De ce stăruia Cormon atît de mult asupra acestui punct ? Şi blestemata aia de graţie a lui ? În definitiv era un om inteligent ; făcuse desigur reproduceri după Michelangelo şi Greco, Hals şi Velasquez, şi trebuia să ştie că pictura celebră, frumuseţea

[1] Un studiu de *atelier* executat de Lautrec, avînd ca model *la grosse* Maria, se află azi expus la Muzeul din Stockholm (n. a.).

celebră, nu era grațioasă. Cu toate acestea, nu mai departe de ieri trăncănea despre nudurile grațioase pe care le puteai aștepta de la un pictor bun. Grațioase și lascive, caste și seducătoare ! „Sînii să-ți atițe imaginația, dar nu mai mult. Pelvisul să fie feciorelnic, totuși să-ți sugereze delicii ascunse. Pubisul să fie spelb, de preferință acoperit cu un voal sau sub o mînă delicată adusă în formă de cupă, ca la Venus a lui Tițian.“ Credea cu adevărat în prostiile astea ? Probabil, căci era din ce în ce mai intransigent. Cu o săptămînă înainte, un student strecurase puțin mov în tonurile cărnii și ai fi crezut că venise sfîrșitul lumii ! „Impresionism ! V-am spus că nu voi tolera impresionism în clasa mea ! Ați uitat, poate, că fac parte din juriul Salonului ?“ Studentul nu mai apăruse. Ce rost mai avea ? Știa că profesorul îi va respinge *envoi*-ul. Și mai știa că fără Salon cariera lui de artist era încheiată. În fine, destul cu asta. Înapoi la lucru. Unde-i blestemata aia de ombră crudă ?

Alegea o pensulă curată, îi mlădia perii în palmă, o înmuia în pata de vopsea cafenie de pe paletă și cîtva timp se consacra plicticoasei îndatoriri de-a aplica prudent vopseaua pe pînză.

Mintea îi zbura iarăși la frămîntările ei. Reflectă că acasă îl aștepta Icar, și-un val de scîrbă îl cuprinse la gîndul unei alte după-amieze de conștiincioasă „lingere“. Va sfîrși odată cu acest blestemat atenian ?

Violența repulsiei sale îl surprinse. Ce se petrecea cu el ? Știuse că Icar va fi plictisitor de cînd îl începuse, dar mai știa că era cheia de intrare la Salon și deci trebuia făcut. Atunci de ce această bruscă aversiune, această criză de temperament artistic ? Ce naiba se petrecea cu el ? Pînă și prietenii lui observaseră o schimbare. Ceva nu era în regulă. El care obișnuia să doarmă buștean, acum se răsucea, se zvîrcolea și mormăia în somn. Grenier îi pomenise despre asta. Și acele bruște schimbări de dispoziție ? Ba se simțea foarte fericit, rîdea și vorbea ca o moară stricată, ba dorea să alerge la Maman, să-și îngroape fața în poala ei și să plîngă. Haida-de, ce-i asta ?

Julie ! Ca o vinovăție tăinuită, numele se șoptea singur într-o firidă a creierului și încet-încet îi inunda con-

știința. Asta se petrecea cu el. Încercase să-l alunge din gînd și știuse asta tot timpul. Nu-i dăduse un moment pace din acea seară cînd Lucas o adusese pentru prima oară la L'Ely.

Apăruse pe neașteptate înaintea lui, suplă, blondă, arătînd ca *La Primavera* — o *Primavera* preschimbată în midinetă, cu o pălărioară nostimă, voaletă cu picățele și gulerașul ieftin de blană pe care Lucas i-l dăruise de Crăciun. Oricît de sincere fuseseră mustrările ei de conștiință, cert era că le redusese la tăcere. În orice caz, nu mai dorea să-l pălmuiască. Nu, sigur. Dragostea ei pentru mediocrul și chipeșul normand se trăda în fiecare gest, în fiecare privire, în felul furiș cum bîjbîia pe sub masă căutîndu-i mîna. Era palpitant — și oarecum indecent — să urmărești această curte clandestină în prezența altora ; această capitulare totală și fără rușine a unei fete cuminți în fața chemării inimii și a simțurilor. Lucas avusese dreptate, sărutul lucrează ciudat asupra femeilor...

În acea seară schimbaseră doar cîteva cuvinte de politețe. Ea îi zîmbise de două ori din cealaltă parte a mesei. O urmărise sorbind *vin chaud* între dansuri, rîzînd în felul ei drăgălaș, gîngurind tot timpul despre Chapeau Fleuri, că acolo nu aveau decît modele „originale", confecționate exclusiv pentru clientelă bogată și că odată o servise pe doamna Sarah Bernhardt. În timp ce ea vorbea, îi savurase farmecul cu coada ochiului. Își plimbase în ascuns privirile de-a lungul trupului, își imaginase sînii ei tineri, nurlii, de sub bluza cusută în casă, tuleii blonzi de la subsuori, rotunjimea voluptuoasă a coapselor. Fusese o senzație nouă și ciudată, încîntătoare și totodată penibilă — această contemplare în taină a unei femei, atît de aproape și totuși departe și intangibilă ca o stea. Atunci începuse schimbarea din el.

Mai tîrziu, în aceeași noapte, cînd se întorsese în mica lui cameră de dormit, ea revenise. În vis, bineînțeles, dar un vis ca și cum ar fi fost aievea.

Se trezise gîfîind, cu senzația nouă a unei sfîrșeli fermecătoare și o stare generală excelentă, pe care n-o mai trăise și nici nu știuse că există. Pînă și picioarele

încetaseră să-l mai doară. Nu-şi da seama dacă mai visa ori nu, şi rămase nemişcat în patul său îngust de bronz, abia îndrăznind să răsufle, prea tulburat ca să gîndească, prea fericit ca să adoarmă, zîmbind în întuneric.

Şi aşa se întîmplase în fiecare noapte. În timpul zilei, era de asemeni cu el, invizibilă pentru ceilalţi, dar atît de reală încît de cîte ori se întîmpla ca ea să vină la L'Ely sau la La Nouvelle, el n-o vedea decît ca în vis. Îi zîmbea din luciul fondului întunecat al lui Icar, îl tachina în timp ce doamna Loubet îi citea ziarul sau prietenii săi discutau suflîndu-şi în faţă fumul de tutun. Uneori era glumeaţă, aproape provocatoare. Alteori nespus de tandră. Alteori tăcută, rea. Ce nechibzuit era! Nu-l iubea şi nici nu l-ar iubi vreodată. Bine, dar abia îl cunoştea...

Cu o mişcare bruscă, se smulgea din gînduri ca să-şi mai examineze o dată lucrarea. Bine, foarte bine... Braţul ăsta stîng arată ca o mănuşă din piele de ied împăiată. Lui Cormon îi va plăcea. Şi acele prime umbre sînt chiar frumoase. Cafeniu compact ca noroiul...

Irezistibil, gîndurile i se întorceau la Julie, dar într-o stare de spirit cu totul diferită, de astă dată privindu-se degajat şi jovial, aproape ca un unchi. Nimic nu se petrecea cu el. Dorea să facă dragoste, să se culce cu o fată — atîta tot. Surprinzător era că înainte nu dorise. Poate că îndelunga lui boală era singura explicaţie... Cît despre Julie, era de bună seamă o plăsmuire a imaginaţiei lui, una din acele femei frumoase care stau plecate peste umerii poeţilor cînd scriu sonete. Ea doar întruchipase vagile, nedesluşitele lui jinduiri. N-avea decît să găsească o fată, o fată adevărată în carne şi oase, şi să facă dragoste cu ea. Foarte simplu. Nimic extraordinar. Montmartre mişuna de fete. Fete uşuratice, dornice să iubească şi să fie iubite, avide de tandreţe, de pălării drăguţe, de rochii drăguţe şi de prînzuri în restaurante bune. Şi, de ce n-am recunoaşte, avide de bani. Nici o problemă, absolut nici o problemă...

— Çinci minute pauză.

Vocea *massier*-ului îl smulse din această împletire de gînduri fericite. Cu o ultimă fluturare a penelului, lăsă

jos paleta, își luă bastonul de pe podea și se îndreptă tîrșind picioarele spre un student slăbănog cu barbă roșcată, îmbrăcat cu un costum ieftin de serj albastru, care părea că uitase de pauză și continua să picteze cu sîrguința penibilă a începătorului.

— Dumneata ești Vincent Van Gogh, nu-i așa ? Fratele dumitale mi-a spus că te aștepta să sosești după vacanță.

— Și dumneata ești Toulouse-Lautrec, nu-i așa ?

Noul student se opri din lucru și își pironi asupra lui Henri cele două opale sclipitoare ale ochilor.

— Théo mi-a vorbit despre dumneata.

— Cînd ai sosit ?

— Abia ieri, dar m-am și dus la Luvru !

Pronunță numele atît de entuziast încît Henri nu-și putu reține un zîmbet. Într-o clipă fața străinului încremeni și ochii i se înăspriră.

— De ce rîzi, de ce faci haz de mine ? Am spus ceva rău ?

— Nu, nu ! Te rog, iartă-mă.

Théo avusese dreptate, fratele lui era într-adevăr susceptibil.

— Nu rîdeam de dumneata. Mă gîndeam doar că n-ai așteptat prea mult ca să vizitezi străvechiul cimitir.

— Cimitir ?

Vincent încruntă din sprîncene nedumerit, apoi o sclipire de înțelegere apăru în ochii lui.

— Luvru, cimitir ! Asta-i grozav de amuzant ! Ha-ha-ha ! Ho-ho-ho !

Rîsul îi cuprindea treptat întregul trup, inundîndu-i cu rîulețe de ilaritate nestăpînită obrajii bronzați, săltîndu-i în sus și-n jos mărul lui Adam din gîtul lui slăbănog, zgîlțîindu-i umerii, pieptul și brațele lungi. Din ce rîdea, ilaritatea sporea, pînă ce se prefăcu în hohote răgușite, șuierătoare.

— Cimitir ! Ha-ha-ha !... Ho-ho-ho !

Se încovoie de mijloc ca prins de-o durere ascuțită și rîsul țîșni din el ca apa dintr-un burete stors. Ai fi zis un om posedat de demonul rîsului.

Henri urmărea stînjenit această neliniştitoare veselie torenţială. Oare toţi olandezii rîdeau aşa ? În *atelier*, studenţii se opriră din trăncăneală, ca să asiste la această explozie de veselie. Pe podium, *la grosse* Maria încetă să-şi mai lustruiască unghiile pe reverul chimonoului negru şi rămase cu ochii holbaţi la el.

În sfîrşit, rîsul se prefăcu în cascade de chicoteli gîlgîitoare, din ce în ce mai potolite.

— Asta a fost într-adevăr grozav de amuzant ! zise el, rîzînd înfundat şi ştergîndu-se la ochi. *Kolosaal* ! Cum spuneţi voi în franceză ? *Epastrouillant* !

Folosi colocvialismul din acea dorinţă caracteristică a străinilor de-a arăta ostentativ cît de bine cunosc argoul altei limbi.

— Vorbeşti excelent franceza, zise Henri în speranţa că remarca sa nu-i va provoca olandezului un alt acces de rîs. Ai învăţat-o la şcoală ?

— Nu. Am învăţat-o la Paris, cu mulţi ani în urmă, cînd încercam să ajung negustor de tablouri, ca Théo. Chiar am predat-o cîtăva vreme într-o mică şcoală din Anglia. Nu există metodă mai bună de-a învăţa singur o limbă decît predînd-o.

În ochi îi reapărură licăriri albastre de rîs, şi Henri îşi ţinu răsuflarea.

— Iei, bineînţeles, prînzul cu noi, zise el repede. Trebuie neapărat să guşti bucătăria Agostinei. După aceea, putem să mergem la atelierul meu, dacă doreşti.

De astă dată proaspătul sosit nu mai rîse, ci consimţi zîmbind. Henri observă că avea un zîmbet de-o neobişnuită mobilitate.

În timpul prînzului Vincent fu hărţuit cu nenumărate întrebări despre Olanda, morile de vînt, canale, lalele, brînză şi pronunţia exactă a numelui său, care pentru urechile francezilor suna ciudat, ca o gargară. Aveau în Olanda *ateliere* ca al lui Cormon ? Aveau un Salon şi tot aşa trebuia să „lingi" şi să te îndopi cu anatomie. Dar Rembrandt ? Văzuse multe pînze de Rembrandt ? Îi văzuse casa din Amsterdam — sau Rotterdam — în sfîrşit, pe undeva în Olanda ? Dar fetele, cum erau ? Aveau *élan* ? Aveau *savoir-faire* ? Sau erau anoste ca o mîncare de tăiţei ? Păi, aici în Montmartre fetele îţi rezistau puţin

la început, dar după aceea îți mulțumeau, dacă te purtai brutal cu ele. Cu cît te purtai mai brutal cu atît te iubeau mai mult. Fetele olandeze erau la fel ?

Studenții îl priveau cu sentimente îndoielnice pe acest patriarh cu păr roșcat în vîrstă de treizeci și trei de ani, care picase pe neașteptate în mijlocul lor și le răspundea la întrebări într-o franceză guturală, ceremonioasă, pironindu-și asupra lor ochii albaștri și hipnotici ca de șoim.

— Ați văzut, desigur, Mona Lisa noastră de la Luvru ? zise Anquetin în cel mai corect limbaj de salon. O capodoperă, nu-i așa ? O operă de artă fără seamăn. Numai divinul Leonardo putea s-o picteze. E cea mai splendidă pînză de pe pămînt și...

Aruncă o privire provocatoare în jurul mesei.

— ...îl scuip în ochi p-ăl de spune că nu e.

Se întoarse spre Vincent zîmbind amabil.

— Săptămîna trecută m-am dus la Luvru și am privit-o atent. Era atît de desăvîrșită, atît de grațioasă, atît de sublimă încît îmi venea să îngenunchez în fața ei.

— De ce n-ai îngenuncheat ? îl întrerupse Henri cu un zîmbet provocator. Și de unde știi că e cea mai splendidă pînză de pe pămînt ? Și mai întîi, de unde știi că Leonardo a pictat-o ?

— De unde știu ?

Anquetin se uită încruntat la Henri. Era un semn rău prevestitor. Ținea foarte mult la titlul său de campion al grupului în materie de discuții. Cine-l provoca, o făcea pe riscul său. Se uită la studenți chicotind îngăduitor.

— Acest răhățel de muscă dorește să afle de unde știu că Leonardo a pictat-o pe Mona Lisa !

Goliath trebuie să fi chicotit la fel cînd s-a întîlnit față-n față cu David.

Trase repede o dușcă de *vino rosso* ca să prindă puteri, își șterse cu șervetul mustața blondă și bătu cu pumnul în masă.

— Ei bine, am să-ți spun, cretin bălos ! strigă el, uitîndu-se fioros la Henri, așezat de cealaltă parte a mesei. Am să-ți spun de unde știu că Leonardo a pictat-o pe Mona Lisa ! *Simt*, înțelegi ! Simt *aici*, în inima mea !

— Nu te-am întrebat unde simți. În definitiv, și eu pot să simt *aici*, în inima mea, că ești un măgar, dar asta nu-i de ajuns. Sau este ?

Studenții rîseră. Vincent își aprinse pipa scurtă și dreaptă. Anquetin se înroși. Contase să-l facă knockout dintr-o lovitură.

— Zîmbetul ăla al ei ! izbucni el, ca și cum atunci îi venise în minte ideea. Și un făt chior ca tine ar fi putut să observe acel uluitor zîmbet șovăielnic, derutant al ochilor. Dacă spui că nu zîmbește din ochi, te scuip !

— Din partea mea poate să zîmbească și din buric. Ceea ce doresc să aflu e de unde naiba știi că a pictat-o Leonardo.

Urmă un scurt moment de reflecție.

— Foarte simplu ! forăi disprețuitor Anquetin, ca după altă inspirație de moment. Tehnica ! Da, tehnica, *mon vieux*. Tușele. Oricine cunoaște tușele lui Leonardo.

Se lăsă pe speteaza scaunului, contînd pe deruta adversarului.

— Răspunde-mi la asta, dacă poți.

— Fii atent, creier de amibă, zise zîmbind Henri, și ține-ți clanța o clipă, dacă poți. La Londra există un muzeu. Se numește National Gallery. E, ca să zic așa, Luvrul lor, și acolo au o variantă a „Fecioarei între stînci", diferită de cea pe care o avem noi. Se bănuiește că a fost pictată de Leonardo cu ajutorul unuia dintre elevii săi... Așteaptă. Nu mă întrerupe, zise el, observînd că Anquetin da să deschidă gura. Nimeni n-a fost în stare să identifice părțile pictate de Leonardo și cele pictate de elevul său. Tușele sînt identice. Poate că elevul a pictat-o în întregime.

Anquetin își aprinse pipa și acum pufăia nori groși de fum în fața lui Henri, o binecunoscută tactică de luptă.

Henri se înecă și alungă fumul cu mîna.

— Dacă mă lași, am să-ți spun de unde știi că Leonardo a pictat-o pe Mona Lisa.

— Foarte bine ! zise Anquetin zîmbind sarcastic, încîntat de schimbarea pozițiilor. Spune-mi !

— Plăcuța de alamă de pe ramă... de acolo știi !

Zîmbi spre adversar.

— Da, *mon vieux*. Plăcuța aia de alamă pe care scrie „Leonardo da Vinci, 1452—1519". De acolo știi. Dacă ai găsi-o pe Mona Lisa într-o casă de amanet, neînrămată și prăfuită, ai zice, după multele crăpături și grosimea lacului, că e un portret din epoca Renașterii, pictat de o mînă pricepută, și eventual ai da pe el cinci sute de franci.

— Ce n-aș face eu, de-aș avea cinci sute de franci ! îl întrerupse Rachou privind visător.

— Dar la Luvru — continuă Henri cînd studenții sfîrșiseră să-și spună unul altuia ce n-ar face de-ar avea cinci sute de franci — oh, la Luvru, e cu totul altceva ! Îți scoți pălăria, mergi în vîrful picioarelor, vorbești în șoaptă ca în biserică. Pe măsură ce înaintezi, citești plăcuțele de alamă. Coreggio... Rembrandt... Tițian... și Rubens... De fiecare dată faci o genoflexiune mintală și te închini. Cînd ajungi la Mona Lisa, ești amețit de plecăciuni. Nu vezi o obscură gospodină florentină de vîrstă mijlocie cu mîinile împreunate peste stomac, surîzînd fandosit cu coada ochiului. Îl vezi pe Leonardo. Pe legendarul, romanticul, literatul Leonardo, învăluit în barba-i de patriarh și nimbul geniului. Vezi Florența, Ponte Vecchio, doamnele în brocart cîntînd din lăută, porumbeii, Medici... și îți vine să îngenunchezi.

— Asta-i o minciună ! tună Anquetin. Vezi geniul, asta vezi ! Geniul, sărmane imbecil, e ca diamantul. Îl recunoști dintr-o privire. Îți sare-n ochi. Îl vezi clar ca lumina zilei la un Rembrandt, un Tițian, un Leonardo ! Oricine îl poate vedea !

— *Merde alors !* strigă Henri, în timp ce Rachou îi zîmbea radios, mîndru de progresul elevului său. Atunci, de ce soțul Monei Lisa n-a văzut asta ? A refuzat portretul, știi bine. Dă-o dracului, dacă-i atît de ușor să recunoști geniul, dacă-ți sare în ochi, de ce Lorenzo di Medici nu și-a dat seama ? De ce l-a pus pe Leonardo să-i deseneze meniuri și costume pentru baluri mascate, în loc să-l lase să picteze în tihnă ! Și dacă, așa cum spui, oricine poate recunoaște geniul, de ce lumea a rîs cînd a văzut „Rondul de Noapte" al lui Rembrandt și l-a lăsat să moară sărac ? Și Watteau, care a fost nevoit să picteze firme ? Și Teniers, care a trebuit să lanseze știrea că a murit, ca să-și vîndă tablourile pentru cîțiva franci ?

Şi Chardin, care a dat un tablou pentru o jiletcă ? De ce contemporanii n-au văzut geniul lor, dacă noi îl putem vedea atît de clar ? Şi dacă sîntem atît de isteţi şi clarvăzători cînd e vorba de maeştrii vechi, de ce sîntem din cale-afară de orbi cînd e vorba de artiştii în viaţă ? De unde ştii că Cézanne, bunăoară, nu e un mare geniu şi într-o zi va fi la Luvru alături de divinul tău Leonardo ?

— Cine-i Cézanne ? întrebă Vincent.

— Nimeni, îl asigură Gauzi din capul mesei. Lautrec încearcă să facă pe deşteptul.

Rachou se întoarse spre Henri cu aer de tutore.

— Poate că e un miez de adevăr în ce spui, dar mergi prea departe. După cîte ştim cu toţii, Cézanne nu se pricepe să picteze. Chiar impresioniştilor le era ruşine cu el. Întotdeauna îi atîrnau tablourile în colţul unde nimeni nu putea să le vadă.

Se uită cu afecţiune dojenitoare la protejatul său ; băiatul mamei devenise un autentic student la bele-arte.

— *Merde alors,* nu-i uşor să ajungi la Luvru. Cînd spui că Cézanne va ajunge la Luvru într-o zi, vorbeşti copilăreşte. Ca şi cum ai spune că într-o zi şi *tu* vei ajunge la Luvru.

Conversaţia reveni la Vincent. I se dădură ample sfaturi contradictorii, unde să cumpere vopsele pe credit, ce marcă de fixativ pentru cărbune să folosească şi unde să cumpere de ocazie un bun manual de anatomie. Prînzul se sfîrşi cu un înverşunat dezacord general şi cu o violentă discuţie despre valoarea relativă a compoziţiei triunghiulare, a armoniei cromatice şi a „rafinamentului pictural", în realizarea unui *envoi* acceptabil la Salon.

Ieşiră din restaurantul Agostinei în grup, încă vorbind, şi se împrăştiară în diferite direcţii.

— Cam nedumerit, nu-i aşa ? zise Henri privind în sus spre Vincent, în timp ce urcau pe rue Coulaincourt.

Însoţitorul său îşi continuă drumul cu capul plecat, ţinîndu-şi strîns mapa sub braţ.

— Am crezut că, venind la Paris, voi învăţa cît de cît să pictez şi să ajung pictor, zise el pînă la urmă. Acum

nu mai sînt sigur. Poate că Théo avea dreptate ; poate sînt prea bătrîn.

Rîsul îi dispăruse cu desăvîrşire. Arăta atît de dezorientat, atît de străin şi pierdut în această stradă din Montmartre, încît lui Henri i se făcu milă de el.

— Nu te descuraja, Vincent. Pot să-ţi spun Vincent ? Nu te lăsa tulburat de această conversaţie despre compoziţia triunghiulară şi cromatică. Treaba asta nu-i chiar atît de complicată pe cît pare. Şi pentru că de obicei compătimirea se exprimă prin vorbe amăgitoare, adăugă : Nu va trece mult şi ne vei ajunge din urmă.

După multe opriri, urcară întortocheata stradă şi ajunseră în sfîrşit la atelier, unde găsiră pe doamna Loubet în balcon, strîngînd în făraş resturi de gips şi bombănind posomorîtă.

— Instalatorii ăştia, domnule ! strigă ea adresîndu-se de sus lui Henri. Uitaţi-vă ce-au făcut ! Dacă ştiam că fac atîtea stricăciuni, nu-i chemam niciodată să repare cada.

Clătină scurt din cap spre Vincent, mai trase nervos cîteva ultime mături şi începu să coboare anevoie şirul de trepte înguste, într-o mînă ţinînd făraşul şi în cealaltă găleata.

— Vă rog, doamnă, daţi-mi voie să vă ajut, se oferi Vincent, întinzînd braţul ca să apuce găleata din mîna ei.

Gestul fu atît de spontan şi curtenitor încît ea clipi uimită. Un zîmbet îi rotunji obrajii.

— Drăguţ din partea dumneavoastră, dar mă pot descurca şi singură. Acum, staţi frumos de vorbă şi distraţi-vă.

Plecă şi închise uşa în urma ei.

— Ai cîştigat inima doamnei Loubet, zise Henri, atîrnîndu-şi în cuier pălăria şi haina. Ai să vezi, într-o clipă va fi aici cu o ceaşcă de *tisane*. Să-l bei chiar dacă n-ai chef şi să nu te împotriveşti. Eu unul am încercat. E ca şi cum ai încerca să te pui în calea unei locomotive. Şi acum ce-ar fi să-mi arăţi schiţele tale ?

Se duse spre o masă lungă şi dădu deoparte lampa cu petrol, ca să facă loc pentru mapa lui Vincent.

— Aș putea mai întîi să mă uit la tablourile tale ? zise olandezul examinînd Icar-ul încă în lucru. E splendid pictat. Se poate vedea cît de bine cunoști anatomia. Aș vrea și eu s-o cunosc.

— Nimic mai simplu, o listă de denumiri latine pe care trebuie să le memorezi. Dacă vrei, o vom studia împreună.

Străinul acesta cu păr roșcat avea ceva care-l atrăgea în chip ciudat.

— Te rog să vii aici ori de cîte ori dorești. Și să nu te simți stînjenit. Eu am folosit doi ani atelierul lui Rachou.

Vincent se întoarse spre Henri, dar ochii lui priveau peste el, ca pironiți asupra unei viziuni dinlăuntrul lui.

— Știi ce-aș face eu dacă aș putea picta ca tine ? Aș picta țărani pe ogoare. Aș încerca să prind istoveala lor, durerea lor de șale la sfîrșitul unei zile, felul cum se îndreaptă de mijloc cînd ajung la jumătatea brazdei, ca să-și șteargă sudoarea de pe față cu mîneca. Aș picta ferme, copaci, flori, soarele. Aș folosi galben, mult galben, foarte mari pete de galben ! Galbenul e culoarea lui Dumnezeu, pentru că galben a făcut El soarele !

Ciudățenia acestei ultime remarci îl făcu pe Henri să se uite la el întrebător. Nu cumva era oleacă smintit ?

— Se prea poate ca lui Dumnezeu să-i placă galbenul, dar lui Cormon îi place cafeniul.

Zîmbi.

— E preferabil să ai cît mai mult cafeniu Vandyke și ombră crudă. Te duc la Père Tanguy, unde ți le poți procura ieftin... Ce e ? întrebă Henri cînd Vincent traversă grăbit camera și ridică de jos micul tablou cu scena de cancan.

— Oh, acela ! un mic tablou cu fetele care dansează cancan la L'Ely. Te vom duce acolo într-o seară, poate chiar în seara asta.

— E splendid ! Splendid ! Splendid ! strigă Vincent.

Cu fiecare exclamație, tonul entuziast suna mai înflăcărat.

— Mult mai bun decît tabloul cel mare ! Fetele astea sînt vii. Le vezi dansînd, auzi muzica, simți învălmășeala,

mirosi atmosfera localului. *La joie de vivre*[1] ! De ce n-ai terminat-o ?

— Pentru că n-am avut timp. Afară de asta, tata spunea că e o lucrare pornografică fără valoare artistică.

— Trebuie să-l termini, strigă poruncitor Vincent.

— Am să-l termin într-una din zilele astea. Nu te mai agita atîta. Știam că olandezii sînt flegmatici, dar tu ești desigur o excepție care întărește regula. Mă bucur totuși că-ți place. Și mie îmi place. Din astea aș picta toată ziua, dacă aș putea.

— De ce nu pictezi ?

— Pentru că doresc să fiu admis la Salon, iar fetele de la cancan nu te duc la Salon. Acum, hai, arată-mi schițele tale. Începe să se întunece.

Fără tragere de inimă, Vincent rezemă tabloul de perete, se așeză la masă și începu să desfacă panglicile mapei.

— Nu uita, te rog, că sînt începător, zise el. N-am fost niciodată într-un *atelier*, n-am studiat niciodată pictura.

Îi întinse o foaie liniată de blocnotes, îndoită la un colț.

— Asta e una din cele mai timpurii. O copie după Millet, executată după o ilustrație dintr-o carte.

Îi înmînă schițele peste masă, una cîte una.

— Ăștia sînt pescari din Rotterdam... Ăsta e un bătrîn țesător din Nuenen... Asta e Sien, o fată pe care o cunoșteam bine... Ăștia sînt țărani din Brabant. Mîncători de cartofi, le zicem noi...

Cînd ajunse la ultima, în atelier se întunecase.

— Păi, asta-i tot, ce părere ai ?

De teamă, glasul îi tremura.

— Crezi că mai pot ajunge pictor ?

Henri puse încet pe masă desenul pe care-l ținea în mînă. O clipă, se uită lung la Vincent, uimit de modestia acestui bărbat cu față pistruiată, care-l privea fix din cealaltă parte a mesei, așteptînd încordat răspunsul său.

---

[1] Bucuria de a trăi (fr.).

— Vrei să spui că nu știi ? Dar, Vincent, schițele tale sînt superbe ! Splendide ! Cum poți avea cea mai mică îndoială despre valoarea lor sau despre tine însuți ?

— Așa crezi ? Așa crezi într-adevăr ?

Emoția îi înecă o clipă glasul ; ai fi zis că un arc interior se destinsese brusc.

— Spui asta numai din politețe ? Sincer crezi că mai pot ajunge pictor ?

— Să ajungi ? Dar, Vincent, tu *ești* pictor !

Fața lui Vincent încremeni într-o expresie extazială.

— Îți mulțumesc. Îți mulțumesc, Henri, îngăimă el. Nu-ți dai seama ce înseamnă asta pentru mine. Simțeam nevoia să mi-o spună cineva.

Un moment, se uitară unul la altul, zîmbind, neștiind cum să-și exprime sentimentele prin cuvinte.

— Cred că vom fi prieteni, zise în cele din urmă Vincent, cu un zîmbet lent, șovăitor.

— Și eu cred la fel, zise Henri dînd din cap. Sînt cît se poate de bucuros că ai venit la Paris, Vincent. Sincer îți spun.

Și cum cuvintele nu exprimau tot ce-ar fi vrut să-i spună, înălță neputincios din umeri și se ridică de pe scaun.

— Hai să mergem la La Nouvelle, să bem o bere.

Se auzi un ciocănit discret în ușă. Doamna Loubet intră aducînd pe tavă două cești cu *tisane* din care ieșeau aburi.

Henri făcu semn cu ochiul lui Vincent.

— Ți-am spus eu ? îi șopti el.

Încă înainte de Crăciun, Henri observase o schimbare la prietenii săi. Tot mai discutau despre pictură și femei, mai scuipau unul în ochii celuilalt, mai pufăiau din pipe lăudîndu-se cu desfrîurile, senzualitatea și prodigioasa lor virilitate, dar sub această aparență emfatică Henri simțea că-i frămîntă o neliniște nouă, o vagă teamă de viitor, care se trăda prin bruște exclamații de regret și suspine posomorîte.

— Vă aduceți aminte ce ne spunea anul trecut la Agostina amărîtul ăla de Degas ? remarcă într-o seară Gauzi. Despre artiștii care mor de foame și umblă cu găuri în

tălpi. Pe atunci nu l-am luat în serios, dar acum vorbele lui îmi dau de gîndit...

— Și mie, zise oftînd Anquetin. Cînd mă gîndesc că aș fi putut să capăt slujba aia minunată de la poștă !

Gauzi scoase șovăitor din buzunar un catalog de obiecte casnice.

— În pozele astea din catalog găsești extraordinare surse de cîștig, zise cu un aer de bravadă înduioșător.

Degetul i se opri pe poza unui castron de supă.

— N-ați crede cît de bine se plătește un lucru de nimic ca ăsta... Și apoi sînt storurile de la ferestre. Există oameni cărora le place să aibă storuri pictate...

Rămaseră un moment tăcuți, cufundați în aceleași gînduri. Doriseră să fie pictori. Ei bine, în curînd vor fi. Și după aceea ? Cum naiba își vor cîștiga existența ? Prin spoiala subțire a boemei lor se întrezărea îngrijorare. Puternicele lor instincte de *petits bourgeois* francezi îi avertizau că viața nu însemna a petrece necontenit la L'Ely sau a bea bere la La Nouvelle, că prostiile lui Cormon, cu Dianele și Venerele culcate de care făcea atîta caz, te puteau duce la Salon, dar nu-ți asigurau prînzuri regulate.

— În cartierul Temple, zise Anquetin silindu-se să pară degajat, există un om care îți dă douăzeci și cinci de franci pentru o Înălțare de Murillo și douăzeci și șapte pentru o Naștere. Și îți ia oricîte poți face.

Rachou anunță că depusese o cerere pentru un post de ajutor de custode clasa a doua.

— E cel mai neînsemnat post care există, zise umil, tînguitor. Dar odată intrat, ai ce mînca.

Cîteva zile mai tîrziu, Grenier îl întrebă la un moment dat pe Henri :

— Te pricepi la tapete ?

Se petrecea în timp ce-și lua micul dejun la bistroul lor obișnuit, în drum spre *atelier*. Afară, rue Fontaine forfotea de animația din primele ore ale dimineții și răsuna de strigătele vînzătorilor cu cărucioare de mînă și de limbajul jovial licențios al căruțașilor. Gospodine în papuci și cu părul pe moațe se tîrguiau cu vînzătoarele de pește sau examinau căpățîni de lăptuci cu aerul lui Hamlet adresîndu-se craniului. Negustori de haine vechi,

ușor de recunoscut după cele trei pălării puse una peste alta pe cap, repetau la nesfîrșit vechile lor strigăte ; reparatori de porțelanuri își agitau clopoțelele ; tocilari cu un picior pe pedală, aplecați peste tocilele lor scăpărătoare. Cîini vagabonzi colindau prin mulțime. Cînd și cînd un geamgiu trecea agale cu teancul de geamuri prins în chingi la spate, privea în sus sperînd să descopere ferestre sparte și intona cu modulațiile specifice străvechiul *„Viiiiiiiiiitrier !“*

Pentru Henri scena arăta ca o gravură vie de Rembrandt și era pe punctul să-și exprime această impresie, cînd Grenier zise mai departe :

— Interesantă treabă tapetele astea. Se cîștigă bine. De asemeni, foarte artistică. Te-ai pricepe, de pildă, să desenezi un model frumos de tapet ?

— Nu cred, mărturisi Henri, rontăind un *croissant* [1]. E un meșteșug.

— Un meșteșug ! *Merde alors*, e o artă !

Se aplecă peste masă și coborî glasul.

— Îți amintești de domnișoara cu care m-am întîlnit de Crăciun ? O cheamă Lili. Și e o adevărată *jeune fille*, nu ca fetele astea din Montmartre care se culcă cu oricine. Foarte sever crescută. Ei bine, e nebună după mine, iar tatăl ei are un atelier de tapete. M-a condus prin atelier și mi-a arătat cum aș putea, cu pregătirea mea artistică, să-i fiu nespus de prețios.

Henri îl urmărea, uitîndu-se la el peste marginea ceștii. Bunul, sensibilul Grenier ! Și el își dădea seama că viața nu se reduce la zbenguielile din Montmartre și la dansul de la L'Ely...

— Ai perfectă dreptate ! zise el după ce colegul său de cameră își încheie confidențele. Căsătoria s-ar părea că e ceva minunat.

În acea iarnă, Henri se văzu des cu Vincent. Îi făcu un portret [2], stînd în fața unui pahar cu absint ; îi ascultă remușcările, vehementele lui discursuri politice și tumultuoasele efuziuni ale unei minți înfierbîntate de misticism,

[1] Corn (n. t.).

[2] Acest pastel se află expus în Muzeul Municipal din Amsterdam (n. a.).

alcool, boală și geniu în trezire. Treptat, se obișnui cu glasul lui tînguitor, cu zîmbetul șovăitor și rîsul lui straniu, cu exaltările vulcanice și tăcerile lui meditative. La L'Ely îl urmări pe fostul predicator înghioldindu-se cu midinetele pe ringul de dans și încercînd să flirteze neîndemînatic cu spălătorese adolescente care rîdeau pe-nfundate de accentul lui străin, de stîngăcia și favoriții lui portocalii. La La Nouvelle îl urmări bînd absint după absint, fluturîndu-și pipa scurtă și expunînd planuri nebuloase despre o colonie a artiștilor.

— Ar fi organizată după principiile falansterului lui Fourier. Am pune laolaltă tot ce cîștigăm. Ori de cîte ori unul dintre noi ar vinde un tablou, ar aduce banii...

Singuri, nu erau niciodată de acord. Prietenia strînsă și adînca lor înțelegere își trăgea seva din dezacorduri. Deosebirile de temperament și de educație duceau la ciocniri violente, care îi lăsau răgușiți, privindu-se fioros, dar și mai buni prieteni ca înainte.

— Colonia ta de artiști e o nebunie ! îi spunea Henri strîmbînd din nas. Vincent, ai gărgăuni la cap. Nu știi că pictorii nu pot trăi laolaltă ? Închide doi pictori într-o cameră și după o săptămînă își vor reteza unul altuia beregata cu cuțitele de paletă.

— Într-o după-amiază Vincent dădu buzna în atelier și-l anunță că în sfîrșit se lămurise : va deveni pointilist.

— Oh, Doamne, tu pointilist !

Henri, care lucra la Icar, se întrerupse ca să-i zîmbească peste umăr.

— Săptămîna trecută erai impresionist, îți reamintești ? Ca Renoir și Monet.

— De astă dată e altceva, zise Vincent, cu o expresie extaziată în ochi. Aseară a venit la cină Seurat și la desert și-a expus teoriile. Te asigur că rezolvă toate problemele picturii. Și atît de simplu ! Nu-ți rămîne decît să studiezi optica, legile de reflecție ale luminii, principiul dominantelor, durata impresiei luminoase pe retină...

— ...și să trudești un an la o pînză, ca Seurat ! Te vezi punînd puncte pe aceeași pînză un an de zile ? Tu, dintre toți !

Discutau și subiecte politice.

— Nu pot înțelege cum un idealist cu capul în nori, ca tine, e în stare să fie atît de realist în desenele lui, îi aruncă Henri în toiul discuției. După toate regulile, ar trebui să pictezi tablouri siropoase ca eroul tău Millet, dar, slavă Domnului, nu. Mîncătorii tăi de cartofi sînt reali. Îți dai imediat seama că au dinți stricați, că nu se spală prea des că put de te trăsnesc și că sînt întru totul vrednici de plîns.

— Țăranii au fost dintotdeauna vrednici de plîns. Pe vremuri o duceau și mai rău, cînd regele le fura recoltele...

— Unde ai citit prostia asta ?

— E adevărat !

— Nu-i adevărat !

— Ba da, așa e !

— Nu, nu-i așa ! *Nom de Dieu,* du-te la Luvru și uită-te la tablourile pictorilor Breughel, Hals, Teniers și spune-mi dacă țăranii lor arată flămînzi ! Uită-te la burțile lor, la fundurile lor grase ! Și ce fac sărmanii tăi țărani înflămînziți ? Dănțuiesc sub copaci, se îndoapă cu mîncare, destupă butoaie de vin sau cidru. Iar nevestele lor ? Rotofeie ca niște prepelițe și cu sînii revărsați din corsaj !

— Atunci de ce-au dezlănțuit revoluția ?

— Nu ei. Ei s-au împotrivit din răsputeri. Afurisita ta de republică i-a înfometat pe țărani, inventînd serviciul militar obligatoriu. Un rege n-ar fi îndrăznit niciodată să ia un om de pe ogorul lui... Dar ce rost are să ne ciorovăim pe chestia asta ? Hai la La Nouvelle să facem o partidă de cărți. Simt că am noroc în seara asta.

Curînd după sosirea la Paris, cronicul neastîmpăr al lui Vincent se făcu iarăși simțit. Nu putea îndura corvoada rutinei de *atelier.* Prefera să-și instaleze șevaletul într-o străduță murdară din Montmartre sau să stea acasă, la fratele său, și să picteze naturi moarte cu bocanci plini de noroi sau cărți cu coperte galbene. Uneori dispărea fără de veste cîte două-trei zile, ca să reapară ud pînă la piele, cu hainele mototolite și barba-i roșcată zburlită.

— M-am dus să privesc copacii, declara el pe tonul cel mai firesc. În oraș nu pot respira. Unde am dormit ?

Știi că ești nostim, Henri ! Nu-mi amintesc unde am dormit. Probabil într-o baracă de pe malul Senei. Ploaia ? Asta-i bună. Nu știi că olandezilor nu le pasă de ploaie ? Uite, Henri. Uite ce-am făcut cît am fost plecat...

Rușinat, scuzîndu-se, se apleca și rezema de perete o pînză. Ceva pictat la repezeală în trei ore. Un amestec bizar de Pissaro, Declaroix, Seurat, totuși extrem de personal. Totul anapoda, și totuși splendid.

Sau, pe neașteptate, intra buzna în atelier, gîfîind din cauza urcușului, cu mapa sub braț, avînd pe cap o căciulă rotundă de blană, cu clape, care-i da înfățișarea unui vînător exotic din Tennessee.

— Henri, ai făgăduit să mă înveți anatomie ! Ca să ajung un bun pictor, trebuie neapărat să cunosc anatomia ! Dar cum îți place căciula mea ? *Kolosaal, n-est-ce pas ?* Foarte practică. Iarna poți să-i lași în jos clapele ca să-ți țină de cald la urechi.

Trăgea o dușcă bună de rom din tărtăcuța atîrnată la gît, apoi răsufla lung, fericit.

— *Allons, au travail !* [1]

Și lecția începea.

— Acesta, Vincent, e mușchiul sterno-cleido-mastoidian... Acesta e latissimus dorsi... Gluteus maximus e mușchiul pe care stai... Principalele forme caracteristice ale oaselor capului sînt : coronoidă, condiloidă, mastoidă și zigomatică...

Nu trecea mult și Vincent azvîrlea batonul de cărbune în perete.

— Degeaba ! N-am să învăț niciodată denumirile astea. Sînt prea bătrîn, prea greu de cap. Hai să gustăm puțin *stokvish.*

Plecau spre micul apartament locuit de frații Van Gogh, din rue Laval, unde Henri făcea cunoștință cu *stokvish* și ceapă prăjită, sau alte specialități ale bucătăriei olandeze, și totodată cu cîțiva pictori independenți recunoscuți, foarte vorbăreți — ale căror lucrări Théo se străduia să le vîndă în prăvălia sa printre gravuri de Meissonier și pastorale Barbizon — și care nu conteneau cu zadarnica lor sfidare a unei lumi incapabile să-i apre-

[1] Hai, la muncă ! (fr.)

cieze, fluturîndu-şi mînecile zdrenţuite şi declarîndu-se victimele unor misterioase conspiraţii mişele.

Aşa decurgea viaţa lui Henri în ultima lui iarnă de student la bele-arte. Dar acestea erau numai aparenţele şi, ca mai toate aparenţele, erau înşelătoare. Henri ducea o viaţă dublă. Era un om care avea o taină. Cum ar face să aibă o fată ?

Îi păruse simplu în acea dimineaţă la *atelier*, dar cînd se gîndi mai bine, constată că nu era deloc simplu. Mai întîi, unde te duci s-o cauţi ? La L'Ely ? Prietenii lui acolo îşi găseau de obicei fetele. Mereu dibuiau cîte-o croitoreasă cu ochii ca mărgelele sau o tînără spălătoreasă dornică de aventură şi idilă. Le îmbiau cu *vin chaud*, dansau cu ele şi, în timp ce se învîrteau pe ringul de dans, le spuneau cît de singuri erau şi ce minunate *nuits d'amour* ar putea petrece împreună. Mai curînd sau mai tîrziu — adeseori în prima noapte — le conducea în camerele lor, şi aventura dura o săptămînă sau două. Dar ca să faci asta trebuia să fii în stare să dansezi. Aşa că... se excludea.

Strada ? Oh, da, strada îţi oferea uneori excelente prilejuri. „Asta vor toate, spunea Rachou, maestru recunoscut al atacului prin surprindere. Dacă eşti îndeajuns de stăruitor, nu se poate să nu reuşeşti. Matematic..." Făcuse spectaculoase cuceriri pe scurta distanţă dintre Place Pigalle şi Place Clichy. Dar pentru asta trebuia mai întîi să iei fata prin surprindere. Cum puteai s-o iei prin surprindere, cînd tu abia puteai să te tîrăşti pe tine şi erai nevoit să te opreşti la fiecare cîţiva paşi să-ţi odihneşti picioarele ? Şi să zicem că o luai prin surprindere, ce i-ai spune ? Dar ce ţi-ar spune ea, cînd ar privi în jos şi te-ar vedea gîfîind, sprijinit în bastonul cu vîrf de cauciuc ? Aşa că şi strada se excludea.

Şi atunci ? Bordelul ? Perroquet Gris, pe rue Steinkerque, unde se dusese cu prietenii săi în ziua cînd Bonnat îşi închisese *atelierul*. Treptele înguste cu covoare roase, care duceau la *salon*, cromolitografia Cleopatrei de pe perete, banchetele cu pluş roşu, duhoarea de parfum ieftin şi de piele goală. Fetele cu nimic pe ele în afară de cămăşuţele lor străvezii sau şalurile cu franjuri lungi.

Mîinile lor reci, buzele boite care arătau ca niște plăgi stacojii pe fețele lor. Ți se făcea lehamite numai la gîndul să le săruți, dar să mai și faci dragoste cu ele. Exalau un miros fetid ; îți aminteau de vespasiene. Nu... orice afară de bordel. Orice...

Și atunci ? Atunci continuai să visezi despre Julie, să dezbraci fete în gînd, să simți că te apucă toate năbădăile de cîte ori trecea pe lîngă tine o midinetă. Te zvîrcoleai în pat, gemeai în somn și te trezeai obosit, irascibil, căutînd ceartă cu lumînarea ca să-ți descarci nervii. Dar, de bine de rău, o duceai așa mai departe. În *atelier* trudeai la o blestemată de Venus sau Muză Dormind, te stăpîneai cînd Cormon trăncănea despre grație și rafinament pictural. Lucrai la Icar, beai bere la La Nouvelle și *vin chaud* la L'Ely. Și în acest fel căutai să-ți duci viața de la o zi la alta, ascunzîndu-ți taina ca pe-o boală rușinoasă ; și cum nu aveai pe nimeni în care să te poți încrede, tăceai. Poate că acest nou gen de suferință, această mistuitoare flămînzire a întregii făpturi va trece pînă la urmă. Poate că lucrurile se vor îndrepta de la sine... într-un fel sau altul.

În martie Lucas le aducea la cunoștință că „slăbiciunea" lui pentru Julie era în scădere și că începea să se plictisească de ea.

— E fată drăguță și are tot ce vrei, iar la început, cînd spunea „nu" și mă pălmuia, era amuzantă. Ducea cu mine o adevărată luptă și fiecare minut era o desfătare. Dar, fir-ar să fie, acum lupta s-a sfîrșit, și-ar trebui să-și dea seama că a venit timpul să zică *au revoir*. În definitiv, te poți trudi din răsputeri să ajungi la Polul Nord, dar asta nu înseamnă că dorești să rămîi acolo toată viața, nu-i așa ?

Încurajat de aprobarea prietenilor, descria cu un aer de îndreptățită revoltă cum Julie nu respecta regulile jocului și devenise absurdă, hărțuindu-l cu scene de dragoste și pofte amoroase veșnic nepotolite.

— După cît de mult poftește, n-ai crede că această fată era acum trei luni fecioară ! E moartă tot timpul de nerăbdare să-și scoată rochia și să sară în pat...

Toate astea arată, comenta Rachou, că femeia, odată ce i-ai stîrnit glandele, e ca pisica în perioada de rut și

că în braţele tale ai o tigroaică, iar blondele astea suple şi vaporoase adesea te uimesc, în vreme ce femeile cu ochi de Cleopatră de obicei se dovedesc a fi doar nişte brunete molii cînd îţi ajung sub plapumă.

În chip ciudat, vestea că Julie nu mai era în graţiile iubitului şi cea despre nepotolita ei senzualitate o făcea în ochii lui Henri mai accesibilă, mai dezirabilă şi oarecum mai reală. Fusese doar o vagă plăsmuire voluptuoasă ; acum devenea o femeie în carne şi oase, nestăpînită, senzuală şi flămîndă de dragoste, ca el.

În mintea lui luau formă tot felul de închipuiri năstrușnice. Încercă să-şi ia în derîdere fantezia, dar cum să tăgăduieşti ceva pe care puteai să-l vezi, să-l auzi, să-l atingi ? Căci putea să-i vadă sinuozităţile roz ale urechilor, curbura nărilor, să-i audă şoaptele, să-i simtă sub degete frăgezimea sînilor, umezeala lacrimilor, luciul mătăsos al părului blond. Devenise o halucinaţie tridimensională, mai aievea decît doamna Loubet, Cormon sau prietenii săi. Era ciudat cum ceva imponderabil ca gîndul putea să-i pricinuiască o suferinţă la fel de reală ca pătrunderea unui ac în carne. Dar aşa era, la fel de reală ca vechile lui *attaques* de altădată.

Văpăi de furie nestăpînită îi cuprindeau întreaga făptură, asemeni vîlvătăilor de la gura unui cuptor. Îi venea să răcnească, să bată cu pumnii în perete, să măsoare podeaua cu paşi mari, furioşi. Da, asta l-ar ajuta, să se plimbe cu paşi mari, să-şi potolească prin umblet încrîncenarea. Dar el nu putea să facă paşi mari, de-abia putea să umble, aşa că rămînea chircit pe scăunelul lui, punea jos paleta, îşi scotea pince-nez-ul şi îşi acoperea ochii cu mîinile, numai ca s-o găsească pe Julie, goală şi provocatoare, încolăcită în palmă ca un minuscul şarpe cu piele fildeşie.

Alteori îşi spunea că, dacă nu s-ar mai împotrivi, dacă s-ar lăsa în voia fanteziei şi s-ar bălăci cît îi poftea inima în mocirla gîndurilor, ar ajunge poate la istovire şi ar scăpa de asemenea obsesie, de această jinduire, sau Dumnezeu ştie ce era, care-l înnebunea. Şi într-o seară, cînd nu mai putu îndura, se duse la Brasserie Moncey din Place Clichy.

Deşi teritorial făcea parte din La Butte [1], Place Clichy nu avea nimic asemănător cu atmosfera din Montmartre. Rareori pictorii se aventurau într-acolo. Era un centru comercial agitat, cu prăvălii una lîngă alta, ornată cu o statuie uriaşă a generalului Moncey, care se înălţa în mijlocul pieţei ca o imensă piesă de şah.

În momentul cînd intră în Brasserie Moncey ştia că venise la locul potrivit. O cafenea orbitor luminată şi gălăgioasă, frecventată de-o clientelă în trecere. Nu zări nici o figură cunoscută. Şi femei — femei oriîncotro te uitai ! Pe care dintre ele ? Cea blondă cu pelerină verde, sau bruneta aceea plinuţă care se sufoca de moarte în corset ? Nu interesa, nu interesa cîtuşi de puţin...

Comandă o benedictină şi-şi făcu de joacă cu piciorul fragil al paharului, urmărind manevrele femeilor. Lucrurile păreau să se desfăşoare după o rutină bine stabilită. Intra un bărbat, se aşeza la masă, comanda o băutură. Aproape imediat, o loretă se îndrepta spre el cu mers fandosit şi-l întreba cît e ceasul. Dacă clientul în perspectivă îi răspundea morocănos, arătînd cu degetul spre imensul orologiu din perete, negocierile se întrerupeau brusc. Cu o înălţare din umeri, fata se întorcea la masa ei. Dar dacă clientul în perspectivă îşi scotea ceasul din buzunar, îl punea la ureche şi, zîmbind, îi spunea că e zece fără un sfert, atunci ea se strecura felin lîngă el, începea să sporovăiască aprins despre ceasuri, cît de puţin te puteai bizui pe ele şi cum odată pierduse trenul — sau o întîlnire hotărîtoare — fiindcă ceasul ei nu-i arătase ora exactă. Asta avea drept scop să creeze o ambianţă jovială propice şi să-i ofere clientului în perspectivă prilejul de a aprecia farmecul fetei, să-i aspire parfumul violent, să-i simtă apăsarea coapsei de a lui.

În această situaţie, una din două : ori bărbatul o anunţa dintr-o dată că îşi aşteaptă soţia sau o prietenă şi *mademoiselle* să aibă amabilitatea să plece şi să nu-l mai piseze ; ori îi oferea o băutură. În a doua alternativă preliminariile erau considerate ca încheiate şi începeau negocierile...

---

[1] *La Butte* (colina), denumire prescurtată a colinei (cartierului) Montmartre (n. t.).

Douăzeci de minute mai tîrziu, ea se întorcea proaspăt pudrată și rujată — dar singură.

Henri fusese atît de captivat de spectacolul mai multor întîlniri de acest fel încît tresări surprins constatînd că se afla de aproape o oră în cafenea și nici o fată nu venise încă să-l întrebe cît e ceasul. Surprinderea se prefăcu în uimire amestecată cu mînie. Ce se petrecea cu aceste fete ? Nu vedeau că e singur ? Se gîndeau că e prea tînăr că n-are bani ?

Aruncă o privire în jur și se fixă asupra unei fete cu păr șaten, care sta la o masă vecină și fuma cufundată în gînduri, cu bărbia sprijinită în palmă. Avea ochi lucioși, gură voluntară și sub pălăria înflorată o atrăgătoare coafură pompadour. O privi cu atîta insistență încît pînă la urmă își întoarse capul spre el. Se înroși, îi zîmbi sfios și mișcă din buze în chip de discretă invitație. Fata nu se ridică, ci îl privi lung prin fumul țigării. Henri îi simți privirea plimbîndu-se încet pe fața sa, ca antena unei insecte, coborînd la bastonul cu vîrf de cauciuc, zăbovind o clipă la picioare, care îi atîrnau la o șchioapă deasupra podelei. Apoi, cu aceeași imperturbabilă încetineală, trase iar din țigară și întoarse capul.

Stupoarea îi paralizâ gîtlejul. Respirația i se tăie și rămase un moment uitîndu-se la ea buimac, nevenindu-i a crede, cu paharul tremurînd între degete. Așadar îl refuzase ! Îl refuzase o tîrfă de zece franci ! Nu dorea să fie văzută ieșind cu un schilod care de-abia își tîra picioarele...

Cînd își reveni, gîfîia. Inima îi bătea puternic, gîndurile i se învîrtejeau în creier. Nici una din aceste tîrfe nu-l dorea. De aceea nu se apropiase nici una de el, nu-l întrebase cît e ceasul. Poate că nici o fată nu-l va dori vreodată, poate că toate își vor întoarce capul de la el...

Își luă bastonul, coborî de pe banchetă și ieși în grabă din cafenea, lăsînd băutura neatinsă.

În următoarele zile căută să ocolească adevărul și, dintr-un reflex de autoconservare, să se amăgească cu o șubredă explicație liniștitoare. Fata nu avusese intenția să-l refuze... Oricine putea să vadă că era cufundată în gînduri, așteptînd pe cineva... Celelalte ? Erau prea ocu-

pate, iar cele care erau libere nu-l observaseră asta-i tot. Prea multă lume împrejur, prea mult zgomot...

Își însuși această explicație și încercă să alunge din minte episodul de la braserie. Ba chiar încercă să alunge subiectul femei în general, și întrucîtva izbuti.

Se lăsă absorbit de lucrul său. La *atelier*, Venus și Leda ale lui deveniră minuni de „lingere" minuțioasă, iar Cormon era acum entuziasmat.

— Foarte bine, Lautrec, foarte bine. Cu toate că n-ai simț plastic, vreau să spun talent natural, ai dovedit totuși că munca stăruitoare poate să țină loc de orice.

În atelierul său trudea sîrguincios la Icar, sporovăind tot timpul cu doamna Loubet, de teamă ca momentele de tăcere să nu-i abată mintea pe poteci periculoase. La La Nouvelle își uimea prietenii cu vorbăria lui și-i trezea din posomoreală cu multe rînduri de bere și discuții provocătoare despre artă. Cînd conversația ajungea la femei, se silea pe cît putea să nu-i asculte. Nopțile erau cele mai grele. În timpul somnului, lipsa oricărui mijloc de apărare lăsa drum liber viselor să-l tortureze. Luă obiceiul să citească în pat pînă ce, istovit, adormea cu cartea încă deschisă pe cuvertură, cu lampa încă arzînd pe noptieră.

Așa se scurse primăvara și într-o dimineață fu trezit de ciripitul rîndunelelor. Se dădu jos din pat, întinse mîna, apucă bastonul și se duse la fereastră. Rămase acolo în picioarele goale și numai în cămașa lungă de noapte, țesută din lînă, arătînd ca un înger bărbos grotesc. Urmări zîmbind păsărelele jucîndu-se, întrecîndu-se în zbor, executînd căderi imaginare, trecînd pe lîngă el ca niște gloanțe înaripate, umplînd curtea cu ciripitul lor strident. Ce superbă zi !

— Minunată pentru un picnic.

Rosti cuvintele în șoaptă, dar necruțătorul miraj îndrăgit se grăbi să-i ia în stăpînire gîndul înainte ca el să i se poată împotrivi. Un țărm de rîu — poate Sena, sau Marna, sau un oarecare rîu leneș fără nume... Julie întinsă pe iarbă lîngă el, prefăcîndu-se că doarme... Soarele de după-amiază iscodind prin frunziș, presărîndu-i fața cu puncte mișcătoare de lumină, pe care el încerca să le sărute... Joaca de-a sărutul pe furate transformîndu-se în sărut de-a binelea, în dezmierdare, apoi în dragoste...

Părul ei blond despletit, ca o băltoacă de lumină împroşcată pe pămînt... Braţele întinse, palmele întoarse, ca răstignită de plăcere... Extaz sub copaci... Apoi, mai tîrziu, mult mai tîrziu, Julie ridicîndu-se pe jumătate, potrivindu-şi în grabă fusta, prefăcîndu-se că se ruşinează de purtarea ei necuviincioasă. Iar el, zîmbind, dînd vina pe primăvară, explicîndu-i că de aceea fuseseră născocite picnicurile, nu ca să prînzeşti mîncare cu furnici.

Cu un efort, se smulse din torturanta fantezie, îşi întoarse faţa de la fereastră şi se îndreptă şchiopătînd spre lavabou.

— Trezeşte-te, Grenier ! E timpul să te scoli !

În acea zi migăli la *Andromeda pe stîncă,* subiectul săptămînii. Cormon le povestise vechea legendă a prinţesei mitice, sacrificată de regalii ei părinţi pentru a împlini pofta trupească a unui fioros monstru marin care bîntuia ţărmurile regatului.

— Imaginaţi-vă, dacă puteţi, groaza acestei fermecătoare adolescente, stînd în noaptea furtunoasă, despuiată, fără apărare şi înlănţuită de stîncă, atunci cînd zăreşte monstrul înotînd spre ea ! Aceasta, *mes amis,* este poza, efemera clipă de dramatică frumuseţe pe care trebuie să vă străduiţi a o prinde. În acest scop, îi veţi înălţa sprîncenele, îi veţi îndrepta privirea în sus, îi veţi întredeschide buzele, ca şi cum printre ele ar ieşi un strigăt neauzit. Totuşi, nu uitaţi că şi în acest moment de deznădejde Andromeda trebuie să rămînă ispititoare, artistic seducătoare...

Se uită oftînd spre *la grosse* Maria, care sta în picioare pe podiumul modelului. Cum naiba s-o faci ispititoare, artistic seducătoare ? Uită-te la faţa ei de brută istovită, dizgraţioasele smocuri negre sub braţe, coapsele ei mătăhăloase ! Oh, fie... doar cîteva săptămîni şi se va sfîrşi cu Andromedele, cu „lingerea".

În după-amiaza aceleiaşi zile îl termină pe Icar. Doamna Loubet îl urmări cu ochii în lacrimi cînd îşi puse semnătura pe colţul din dreapta al enormei pînze.

— E splendid, domnule Toulouse. Întocmai ca o fotografie.

Faptul de a-l avea chiriaş fusese pentru ea o plăcere. Totdeauna politicos şi amabil, şi plin de atenţii delicate.

Acum totul lua sfîrşit. Iarna viitoare nu va mai fi aici. Îşi va închiria un atelier într-un cartier elegant, nu în acest dezgustător Montmartre plin de derbedei şi de femei uşoare. Fără el se va simţi singură în hărăbaia asta de casă. Nu-i va mai auzi paşii tîrşiţi trecînd pe lîngă loja ei, nu va mai avea cum să-i poarte de grijă, să-i ducă ceşti de *tisane*...

— Parcă stă să zboare din pînză, adăugă ea abia stăpînindu-şi lacrimile.

Henri puse jos paleta şi se întoarse zîmbind.

— Mă bucur că vă place, doamnă Loubet. Să vă spun ce-am să fac cu el. După Salon, am să vi-l dau dumneavoastră, ca eventual să-l atîrnaţi în lojă. Da, da, aşa voi face.

Observă că era gata să izbucnească în plîns şi o luă de mînă.

— Va fi un mic dar în amintirea a tot ce-aţi făcut pentru mine şi a minunatelor ore petrecute împreună. Ne-am distrat plăcut în iarna asta, nu-i aşa, doamnă Loubet ?

Se gîndi s-o întrebe dacă vrea să vină cu el iarna viitoare, ca menajeră. Dar nu era încă momentul. Mai întîi să fie acceptat la Salon...

— Acum trebuie să mă duc la Tanguy şi să-i comand o ramă, adăugă el repede. Credeţi că ar fi bine să-mi îmbrac pardesiul ? E destul de cald afară.

Într-o clipă bătrîna îşi reveni.

— Trebuie, de bună seamă, să îmbrăcaţi pardesiul, domnule Toulouse. Ştiţi doar că timpul la Paris e înşelător. Acum e cald de te sufoci şi-n clipa următoare te alegi cu o răceală straşnică...

Vorbele ei grijulii încă îi răsunau în urechi cînd ieşi din casă şi porni în josul străzii Coulaincourt. Vremea era caldă, cerul albăstrui şi fără pic de nor. Picioarele nu-l mai dureau şi Icar era gata — slavă Domnului ! Se simţea liber, fericit, clocotind de porniri tandre neîmplinite. Bătrîn Montmartre iubit ! Iubită rue Coulaincourt, cu toată duhoarea ta ! I-ar părea rău să părăsească această stradă, casele ei dărăpănate cu faţade soioase, pietrele de caldarîm tocite, lumea ei prietenoasă. Pînă şi duhorii ei îi

va duce dorul... Era o duhoare subtilă, complexă, un amestec de diferite mirosuri, nici unul plăcut : grăsime prăjită, gunoi putrezind netulburat în ganguri întunecoase, miasma jilavă a sărăciei — a sărăciei de secole, reală, neromanțată.

Cînd și cînd se oprea să-și odihnească picioarele, apoi pornea mai departe, răspunzînd spălătoreselor aplecate peste ferestre ca să-i adreseze un salut de bun vecin în clipa cînd trecea grăbit pe lîngă ele. Nu le cunoștea, dar le răspundea ridicîndu-și pălăria, și curtoazia lui le încînta.

— Un adevărat *monsieur*, chiar dacă e pitic ! oftau ele întorcîndu-se la ciubere.

Spălatul rufelor acasă era singura industrie din Montmartre, tolerată numai fiindcă oferea un mijloc de trai femeilor prea urîte, prea bătrîne sau prea tinere ca să se întrețină pe alte căi mai ușoare, mai plăcute. Toate femeile din Montmartre erau sortite să practice această meserie ; unele nu o părăseau niciodată ; cele mai multe mureau așa. Începeai la șapte ani, ca fetiță cu cosițe, distribuind în cartier rufele spălate. La paisprezece ani erai promovată la ciubere. Zece ore pe zi, doi franci. Frecai cu peria, apoi cu mîna, storceai, băteai cu bătătorul, îndurai usturimea leșiei pe mîini, stăteai ore în șir aplecată deasupra albiei, în aerul îmbîcsit de aburi, cu picioarele în mocirla de săpun. Apoi, într-o bună zi plecai, jurînd să nu te mai întorci niciodată. Prostituția era o profesie fină ; muncă ușoară față de truda la ciubăr. Dar asta nu dura la nesfîrșit. Venea ziua cînd și cel mai ordinar bordel nu te mai dorea. Și atunci ? Cum să faci rost de-ale gurii ? Nici un pod nu era prea strîmt, nici un subsol prea murdar pentru un ciubăr, așa că te întorceai la aburul înăbușitor, la leșie, la durerea de șale, la bătătorul pătrat, pînă ce într-o bună zi mureai [1].

La colțul cu bulevardul Clichy făcu semn unei birji de piață.

— Rue Clauzel, strigă el către birjar.

---

[1] Una din cele mai bune lucrări ale lui Lautrec este portretul unei tinere spălătorese din Montmartre privind visător pe fereastră. Colecția Daru (n. a.).

Cînd trăsura se opri, Père Tanguy sta în pragul prăvăliei cu faţadă albastră, fumînd din pipă şi dogorindu-se la soare. Cum îl zări pe Henri, sări în picioare, deschise larg braţele şi se interesă de preţioasa lui sănătate.

— O ramă, o ramă pentru *envoi*-ul dumneavoastră la Salon, zise el încruntat cîteva minute mai tîrziu, cînd Henri fu în sfîrşit lăsat să-i explice scopul vizitei. Am să v-o fac, dar mai întîi trebuie să-mi precizez poziţia... Pentru mine e o chestiune de principiu, şi cînd e vorba de principiu sînt stîncă, nu mă urnesc un deget. Ca anarhist trebuie să vă previn că dezaprob Salonul şi orice manifestări artistice burgheze şi capitaliste. După părerea mea, toţi academicienii ar trebui împuşcaţi.

După această declaraţie de principiu se vîrî sub tejghea şi reapăru cu patru modele de rame prăfuite.

— *Voilà !* Alegeţi.

Henri alese unul dintre modele şi Tanguy luă notă de dimensiunile ramei pe un petic de hîrtie. Apoi, cu un gest teatral, duse degetul la buze, se îndreptă în vîrful picioarelor spre o mapă din colţ şi trase afară o stampă japoneză.

— Ceva *extraordinaire !* şopti el, ţinînd stampa de parcă era Giulgiul Sfînt. Un Utamaro, domnule. Un triptic Utamaro.

Stampa reprezenta trei gheişe la ţărmul mării. Una îşi pieptăna părul, alta sta în genunchi pe nisip căutînd scoici şi a treia privea visătoare spre valurile sclipitoare. Era ceva de-o rară graţie, un murmur gravat, muzică în trăsături de peniţă.

— E splendidă, zise Henri aşezîndu-se pe scaun şi luînd stampa din mîna lui Tanguy ca s-o examineze mai atent. Cît vrei pe ea ? întrebă după o clipă.

Tanguy luă un aer jignit.

— Nu-i de vînzare. Am dorit doar să v-o arăt. Sînt legat de aceste fete ca şi cum ar fi propriile mele fiice.

— Dar nu sînt fiicele dumitale, Tanguy. Au murit acum o sută de ani. Hai, fii drăguţ şi spune-mi cît vrei ?

— V-am spus că iubesc aceste fete ca şi cum le-aş fi tată. Nu-mi puteţi cere să-mi vînd propriile fiice, nu-i aşa, domnule Toulouse ?

— Dar, Tanguy, nu sînt fiicele dumitale. Dumneata nu ai fiice.

— Nu pot ! zise Tanguy cu un gest dramatic. Cereți-mi orice, dar...

Din spatele lor se auzi o voce plictisită.

— Doisprezece franci, și paisprezece dacă o doriți înrămată.

Tanguy se răsuci pe călcîie cînd din fundul camerei apăru soția sa, cu un maldăr de tuburi de vopsea în brațe.

— *Chérie !* Cum te-ar lăsa inima ? Un Utamaro, un triptic Utamaro !

Fără măcar să-i arunce o privire, ea se duse la tejghea și începu să ambaleze calm tuburile într-un ziar vechi.

— Nu-l luați în seamă, domnule Toulouse. N-ar vinde niciodată nimic. Săptămîna trecută a intrat cineva și a cerut un Cézanne... primul care dorea să cumpere așa ceva, rețineți bine ce vă spun... și Tanguy i-a cerut zece mii de franci ! Noroc că eram eu aici și i l-am vîndut cu douăzeci și cinci. Închipuiți-vă, doar trei merișoare.

— Femeile nu apreciază arta, zise iritat Tanguy dînd din brațele lui scurte. Nu se gîndesc decît la bani, bani, bani !

Un moment, soțul și soția se sfădiră ca două ființe care nu se îndoiau de dragostea lor. La sfîrșit se sărutară și se împăcară.

— Acum pleacă și du-i domnului Degas vopselele astea, zise ea punîndu-i pachetul în brațe. Și nu sta toată ziua de vorbă cu Zoé, în bucătărie, spunîndu-i ce grozavă bucătăreasă e și cît de mult ai dori să te poți însura cu ea.

Tanguy își luă repede pălăria rotundă de paie și-l însoți pe Henri pînă la trăsură.

— Între noi fie zis, femeile sînt o specie inferioară, spuse el cînd ajunse la distanța de unde nu putea fi auzit. Nu apreciază lucrurile fine.

Henri îi spuse la revedere și se întoarse spre birjar.

— La Nouvelle Athènes... și nu te grăbi...

Se așeză confortabil în birjă și privi în sus. Fîșia de cer dintre acoperișuri începea să se înroșească. Era ora apusului de soare, care trece neobservată la oraș, dar cît de încîntătoare și impresionantă e la țară. Se duse cu gîndul

înapoi la apusurile de soare de altădată, la castelul din Albi. În minte îi apărură o clipă peluza cu umbrele crăcilor de sicomori ca niște vine, Dun adormit sub masa din grădină, mama aplecată peste broderia la care lucra, și el la picioarele ei cu caietul de schițe în mînă. „Te rog, Maman, nu mișca. Vreau să-ți fac portretul." Cît de departe îi păreau toate !

La La Nouvelle își găsi prietenii vorbind despre *envoi*-urile lor.

— Eu trimit un Creștin Primitiv, zise Rachou. Cu un *sujet religieux* nu poți da greș.

Discutară la o bere despre femei și alte subiecte, dar în minte îi frămînta viitorul.

— Dacă ar fi s-o iau de la capăt, m-aș face farmacist, zise Gauzi. De cîte ori se îmbolnăvește cineva, devii mai bogat.

— Dentistica, asta-i carieră ! reflectă Anquetin dintr-un nor de fum. Fiecare gură, o mină de aur.

Căutau oarecum un vinovat și, cu lipsa de loialitate a tinereții, își concentrau indignarea asupra lui Cormon, care-i îndrumase spre o carieră neproductivă.

— Stîrpitura aia trebuia să ne spună că nu-ți poți cîștiga existența ca pictor — zise Grenier ciocănind gura pipei de marginea mesei — în loc să trăncănească despre blestematele lui de Venere și Andromede.

— Andromeda ! se schimonosi Gauzi imitînd glasul pițigăiat al profesorului. *Ah, mes amis, quel sujet dramatique !* Imaginați-vă groaza acestei sărmane copile cînd zărește monstrul marin înotînd spre ea !

— Și cînd te răpește un monstru marin, dă-mi voie să-ți spun că ești pentru totdeauna răpit, chicoti Rachou ca un ecou al vechii lui exuberanțe.

Cinară la Agostina și după aceea se duseră la L'Ely. Pentru Henri seara se scurse ca nenumărate altele. Bău *vin chaud*, își urmări prietenii țopăind pe ringul de dans, le făcu semn cu mîna de cîte ori le întîlnea privirea și desenă mici schițe.

Era ora zece și jumătate cînd pe lîngă el trecu învîrtindu-se o fată în brațele unui derbedeu îmbrăcat cu jerseu. Din cauza luminii slabe din sală nu putu să-i distingă

prea bine trăsăturile, dar bănui că era tînără. Tînără și foarte îndrăgostită de acest prostănău înfumurat...

Deodată, fără nici un motiv justificat, șubredul edificiu al liniștii lui se prăbuși. Cît ai clipi, mintea i se învîlvoră și întreaga-i ființă se răzvrăti împotriva nedreptei lui soarte. Cu ce greșise de nu putea să danseze ca prietenii lui ? De ce nu putea ține o fată în brațe, de ce nu putea fi iubit, el care dorea cu atîta disperare să iubească ? Ce crimă săvîrșise, de ce era pedepsit ? De ce ? De ce ? Palmele îi erau umede, dinții încleștați de mînie, trupul încrîncenat într-un chinuitor spasm de dorință și furie. Trebuia să aibă o fată — orice fată. Acum, chiar acum...

Fără să mai aștepte sfîrșitul dansului, ieși repede și se sui într-o birjă.

— Brasserie Moncey.

De ce la Brasserie Moncey ? N-ar fi putut spune. Era primul nume care-i venise în minte.

Cafeneaua era așa cum fusese în acea primă noapte. Lămpi orbitoare, chelneri care se grăbeau încoace și încolo, în vreme ce alții ședeau în picioare, cu șervetele pe braț, supraveghindu-și mesele cu aerul unor ciobani posomorîți. Loretele se îndreptau cu mers fandosit spre clienții în perspectivă, întrebîndu-i cît e ceasul.

Comandă un absint, aruncă o bucată de zahăr în pahar, adăugă puțină apă și-l dădu pe gît. Alcoolul nu avusese timp să se dizolve și-i lăsă un gust vîscos, uleios. Da, va avea una din aceste fete. De astă dată va fi îndrăzneț, îi va arăta limpede intenția sa.

— Încă un absint, strigă un moment mai tîrziu, cînd chelnerul trecu pe lîngă el.

Acum bancheta se legăna sub el, tăblia de marmură a mesei unduia. În sală, fețele oamenilor tremurau, becurile de gaz arătau în globurile lor mate ca niște gheme scămoase de lînă galbenă. Se simțea extraordinar de ușor și zvelt. Un schilod — cine era schilod ? Păi, putea să sară peste masa asta ! Putea să zboare ca Icar. Și puternic ! Să-i spună cineva un cuvînt nelalocul lui, sau să-i zîmbească strîmb, și-i va arăta el ! Un brînci, doar un brînci, atît și nimic mai mult...

O tănără loretă plinuță luă loc la masa vecină. Avea buze rujate țipător și față de femeie vicioasă. Se așeză picior peste picior, aprinse o țigară și scoase o scrisoare din geanta neagră de piele. O urmări în timp ce citea silabisind cuvintele ; fumul îi ascundea jumătate de față. Asta era cea pe care... Ca să-i cruțe orice jenă, o va întîlni afară, vor lua o birjă și se vor duce împreună la hotel...

Se aplecă spre ea.

— Mademoiselle, îi șopti el, sînteți dispusă să beți ceva cu mine ?

Ea își ridică privirea.

— Nu vezi că sînt ocupată ? Dacă aș avea fața dumitale și picioarele alea boante, m-aș duce și m-aș ascunde.

Se întoarse și continuă lectura scrisorii.

Cuvintele avură asupra lui efectul unui șoc electric. O clipă crezu că moare. Închise ochii. Așadar, era adevărat... Nici măcar o tîrfă nu-l dorea. Nici o fată nu-l va dori vreodată. Va fi mereu singur... în veci. Pînă acum faptul de-a fi un schilod însemnase doar durere de picioare, gîfîială, opriri în timpul mersului, bastonul cu vîrf de cauciuc. Acum mai însemna că nu va fi niciodată iubit, niciodată nu se va duce la iarbă-verde cu o fată, niciodată nu va primi un sărut de dragoste... Ei bine, pe barba sfîntului Iosif, le va arăta el că poate să aibă o fată. Le va arăta că poate să cumpere ceea ce oricine putea să cumpere la Paris, cu zece, cinci, trei franci. Se va duce la bordel, da, la bordel...

Deschise ochii. Fata se mutase la altă masă. Își luă bastonul și ieși.

— La Perroquet Gris, rue Steinkerque, strigă el către birjar. Și repede !

Cînd se întoarse acasă în acea noapte, se prăbuși pe scăunelul de lîngă fereastră și rămase nemișcat în întuneric, cu mîinile încleștate între genunchi, prea obosit ca să se dezbrace sau să aprindă lampa de pe noptieră. Nu, nu fusese la bordel. Se suise totuși pînă la ușă... gata să sune... Apoi curajul îl părăsise. Dincolo de perdelele cu dungi galbene se auzea zdrăngănitul înfundat al unui pian mecanic și zgomot de rîs. Își imaginase salonul plin de lume și îmbîcsit de fum ; bărbații îmbujorați de vin și

de pofte trupești, fetele tolănite pe banchete, seducătoare, obscene ; madama, stînd dinapoia tejghelei, ca un idol grotesc. Ce vor spune cînd va intra tîrșindu-și picioarele ? Vor rîde, vor face glume grosolane pe seama picioarelor lui, a dorinței lui de a face dragoste ? Nu, nu va intra niciodată în asemenea locuri. Nu putea, pur și simplu nu putea... Și de va trebui să o ducă așa mai departe, gemînd în somn, chinuit de acele vise cu picnicuri și femei goale, ei bine, va geme și se va chinui.

Privi afară absent, urmări un moment silueta lui Degas trecînd prin fața ferestrei luminate. Își plimbă încet privirea peste carourile de lumină galbenă din curtea interioară. Poate că dincolo de acele ferestre erau perechi care făceau dragoste. Ei bine, n-au decît... La această oră, în fiecare colț al Parisului sute, mii de perechi se drăgosteau căutîndu-și buzele. Ei bine, n-au decît... El era un infirm... un infirm pitic cu înfățișare grotescă. Și nu va fi niciodată iubit.

— Ești un infirm, Henri. Un infirm hidos. Nu uita asta niciodată...

Disperarea creștea în el ca un bocet. Simți umezeala lacrimilor prelinse pe obraji. Își îngropă fața în palme. Cu un hohot de plîns, buzele rostiră :

— Maman, de ce nu m-ai lăsat să mor ?

VIII

Castelul Malromé pirotea în toropeala acelei după-amieze de august. Era ora siestei cînd ogoarele și viile zăceau părăsite în soare, iar pălmașii, cu pălăriile trase peste față, dormeau la umbra căpițelor de fîn. Pretutindeni acalmie, zăpușeală, tăcere. Dar la Malromé tăcerea nu era răgazul odihnitor care dă puteri noi și gust de viață oamenilor, ca și animalelor ; era încremenirea apăsătoare a ținuturilor vrăjite din basme, mutenia locurilor din care viața a pierit, calmul timpului oprit în loc, ce se așterneau peste vasta grădină împrejmuită de ziduri, aleea șerpuitoare acoperită cu nisip, răzoarele de dalii,

lacul artificial cristalin și poarta de fier ornată cu stema, înaltă și neagră ca poarta unui cimitir.

Pe terasa umbrită din spatele casei, Adèle, contesa de Toulouse-Lautrec sta de veghe lîngă Henri, îmbrăcat cu costum alb de in și espadrile, întins pe șezlongul unde obișnuia să tragă un pui de somn după masa de prînz. Dormea liniștit, cu pince-nez-ul așezat strîmb pe nas, o mînă pe piept, cealaltă atîrnîndu-i moale în lături. Buzele groase, stacojii și jilave, se mișcau imperceptibil cu fiecare răsuflare. Cartea pe care o citise zăcea pe pardoseala de lespezi, lîngă un pahar cu limonadă pe jumătate gol.

Venise în sfîrșit acasă ! Incursiunea în lume sfîrșise dezastruos, totuși dezastrul era încă suportabil. Bietul Riri, îl duruse nespus de mult insuccesul de a „face" Salonul, cum se exprima el, dar durerea începea să se domolească. Nu mai era agitat ; părea mulțumit, aproape fericit. Dimineața se plimba prin grădină, cînd și cînd se ducea cu trăsura la casa parohului să joace o partidă de șah cu Abbé Soulac ; citea, dormea foarte mult. Spre sfîrșitul după-amiezii făcea lungi plimbări în trăsură. Nu se plînsese niciodată de monotonia acestei vieți sau de lipsa prietenilor, nu pomenise niciodată de Montmartre. Suferise, suferise cumplit. Aflase adevărul despre sine. Poate că se împăcase cu soarta. Resemnarea e o formă a fericirii. Poate că în anul care vine se va întoarce la cărțile lui. Cărțile l-ar ocroti. N-ar mai suferi...

Maman observă că se mișcă pe șezlong și repede își plecă ochii spre el.

— Îți faci siesta ? zise ea zîmbind, potrivindu-și degetarul.

— M-a trezit o muscă.

Îi zîmbi și el.

— De ce oare musca trebuie să se așeze totdeauna pe-un vîrf de nas, cînd are o lume întreagă unde să coboare ? Am dormit totuși îndeajuns. Cît e ceasul ?

— Exact două și cincizeci și cinci, zise „Tante" Armandine ghemuind în poală ziarul ca să arunce o privire la ceasul-lavalieră.

— Henri, zise contesa după un moment de tăcere, ți-ar plăcea să petrecem iarna în Italia ?

— Foarte mult.

Scumpa Maman, știa că moare de plictiseală și-i oferea distracția unui voiaj.

— Dar parcă plănuisem să stăm aici pînă la Crăciun ?

Într-o clipă își aminti ajunul de Crăciun precedent din salonașul mamei, cît de stăruitor îi ceruse să petreacă toamna la Malromé, cum ea îi sugerase s-o roage pe doamna Loubet să-i fie menajeră. Fusese oare o vreme cînd credea că ar putea deveni un portretist la modă, cu un atelier elegant într-un cartier aristocratic ? Doar patru luni trecuseră de atunci și deja acest gînd îi părea la fel de fantezist ca planurile canadiene pe care le făcuse cu Maurice.

— Îți amintești ce-am discutat în legătură cu asta ? zise el.

— Da, dar eu n-am fost niciodată prea dornică să petrec iarna aici. Malromé nu e un loc unde să stai iarna. Ți-ar plăcea Riviera italiană ?

— Ce-ar fi să mergem la San Remo ? se grăbi el s-o întrebe, bucuros că nu mai era nevoit să se sacrifice. L-am văzut de departe, îți amintești, în ziua cînd ne-am plimbat cu trăsura pînă la Menton. Se zice că e nespus de frumos. Mai tîrziu am putea să mergem la Florența și la Roma. Aș dori să văd plafonul lui Michelangelo din Capela Sixtină. Se zice că Rafael aproape a leșinat cînd l-a văzut întîia oară. Crezi că am putea merge la Roma ?

— Nu văd de ce nu. Am putea pleca pe la mijlocul lunii octombrie.

— De ce să nu plecăm la întîi... sau chiar luna viitoare ?

Ea zîmbi. Nerăbdătorul, nestăpînitul Riri, gata să-și facă bagajul și să plece în primul minut ! Ca Alphonse, care nu putea admite nici o amînare.

— Cincisprezece e destul de curînd. Pînă atunci vor începe ploile de toamnă și cu atît mai mult vom prețui soarele de la San Remo.

— În seara asta voi scrie la Bordeaux să ne trimită niște pliante de voiaj.

Henri se aplecă, ridică de jos paharul și-l goli într-unul din ghivecele de pe balustrada terasei.

— Annette s-ar simți jignită dacă ar vedea că n-am băut limonada. Își închipuie probabil că sînt burete.

— E felul ei de a-și arăta afecțiunea.

Nu sfîrșise bine de vorbit cînd se auzi un foșnet de pași ușori și apăru Annette cu boneta ei albă fluturîndă și cu un pahar în mînă.

— Ah, mulțumesc, Annette, exclamă Henri luînd limonada proaspătă. Tocmai spuneam că faci cea mai delicioasă limonadă pe care am gustat-o vreodată.

Bătrîna slujnică îl urmări sorbind nedorita băutură, îi zîmbi în felul ei drăgăstos, cu buzele strînse, și plecă.

Goli iarăși paharul în ghiveci.

— Mușcata asta va da lăstari de lămîi.

Puse paharul pe pardoseală lîngă șezlong și ridică de jos cartea. Un moment se făcu că citește, dar ochii îi alunecară pe cer și se lăsă pe spatele șezlongului. Norul acela de acolo era alt nor sau fusese acolo tot timpul ? Norii erau înșelători. Unii apăreau la orizont, nu mai mari decît o coadă de iepure și cînd ajungeau deasupra casei erau mari cît aisbergurile. Alții se răsfirau și dispăreau. Despre nori se puteau scrie istorioare cu adînc înțeles moral... Existau nori prietenoși care îți zîmbeau radios, ca niște fețe joviale de clovni ; alții se încruntau și se strîmbau. Existau nori burlaci și nori familiști, înconjurați de cîrdul lor de norișori...

Își plimbă alene privirea peste cerul de vară. Ce superbă zi... Zîmbi în sine reamintindu-și cuvintele. Le spusese și în dimineața cînd urmărise zborul rîndunelelor...

Imaginea lui, stînd în picioarele goale la fereastră, aduse pe aceea a himericului picnic cu Julie. Se văzu iar sărutîndu-i punctele de lumină de pe față, dar de astă dată nu îngădui gîndului să meargă mai departe. Gata, destul... Era un infirm, și infirmii nu se duc la picnicuri, nu fac dragoste sub copaci. Stau acasă. Unii oameni reușesc să trăiască și fără dragoste ; trebuie să se deprindă să facă la fel, să uite de aventurile romantice, săruturile pe clar de lună și toate prostiile astea. Trebuie să uite de femei. Nu l-au costat pînă acum destul de scump ? Nu l-au costat Salonul, cariera sa ?

Ce-l apucase în acea dimineață la *atelier* ? Pentru a mia oară îi revenea în minte întrebarea, dar tot fără răs-

puns. Ce-i venise să-l sfideze pe Cormon ? Nu-şi da seama, nu-şi putea explica, decît doar că uneori ajungi la un anumit punct al disperării, la o anumită limită a oboselii şi a descurajării, cînd spui lucruri pe care niciodată n-ai avut de gînd să le spui, îţi pierzi stăpînirea de sine şi o clipă eşti aproape nebun. Nu dormise. Toată noaptea auzise cuvintele tîrfei din *brasserie* : „Dacă aş avea faţa dumitale şi picioarele alea boante, m-aş duce şi m-aş ascunde". Cînd intrase în *atelier* se simţea rău şi avea febră ; dar de ce se mai dusese în acea dimineaţă, tot nu-şi putea explica... Încă avea în gură gustul amar al absintului. Ochii îi erau congestionaţi şi împăienjeniţi, nervii ca nişte filamente de carne sfîrtecată.

Cormon se oprise la şevaletul său şi începuse după şablonul lui obişnuit : „Foarte bine, Lautrec. Se vede că-ţi dai toată străduinţa. Bineînţeles n-ai deloc simţ plastic, cîtuşi de puţin talent natural, dar nu oricine poate fi talentat, *n'est-ce pas ?*" În orice altă zi n-ar fi însemnat nimic. Ar fi rămas pe scăunelul lui şi ar fi continuat calm să picteze. Dar nu în acea dimineaţă ! Ceva se aprinsese în el. Dintr-odată îl cuprinsese o furie nestăpînită. Se întorsese şi-i spusese lui Cormon tot ce gîndea despre simţul lui plastic, despre picturile lui graţioase şi nudurile de femei cu aer distins. Oh, avusese cinci minute amuzante ! Ţipase, zeflemisise şi rîsese... Oh, da, fusese un spectacol grozav ! Şi tot timpul fusese conştient că-şi distruge viitorul, că se sinucide ca pictor, dar în acel moment nu se sinchisise. Fusese una din acele inexplicabile izbucniri, una din acele clipe de nebunie cînd nu mai ai nici un control asupra ta şi nimic nu mai contează, de nimic nu mai ţii seama...

Se răsuci pe şezlong, să se uite la Joseph, care urca pe terasă cu o tavă mică de argint în mînă.

— Trăsura e la poartă, doamnă contesă.

Contesa luă cartea de vizită, se uită la ea şi tresări surprinsă ; apoi, uitînd obişnuita ei reţinere, sări în picioare.

— *Mon Dieu !* strigă ea. Angélique !

Angélique ? Angélique ? Cine naiba era Angélique ? Şi ce intenţii avea venind în vizită la ora siestei ? Şi el, surprins în espadrile şi fără cravată !

Se ridică morocănos din şezlong ca să-şi însoţească mama, care acum pornise spre peron ; în urma ei se grăbea foarte agitată Armandine. Luă cartea de vizită de pe masă şi citi : „Madame la Baronne André de Frontenac". Pînă la jumătatea drumului spre terasa din faţă numele nu-i spuse nimic. Apoi, deodată îşi aduse aminte. Dar, bineînţeles ! Angélique e fosta colegă de şcoală a lui Maman, de la Mănăstirea Sacré-Cœur din Narbonne. Acea prietenă inseparabilă, care se măritase cu un ofiţer de marină şi plecase după el în Martinica. Sau în Madagascar ?

Cînd ajunse la peron, un cupeu de modă veche aştepta în faţa treptelor de la intrare. Valetul sări repede, deschise uşa şi coborî scara trăsurii.

În trăsură se produse o mişcare confuză de voaluri. În pragul uşii se ivi, ca un cap de şarpe prudent, vîrful unui pantof negru delicat. În clipa următoare îşi făcu apariţia o doamnă grăsuţă, de vîrstă mijlocie, înfăşurată în voaluri de doliu, care se prăbuşi cu un ţipăt de pasăre în braţele deschise ale contesei.

— Adèle !

— Angélique !

Atît de dramatică şi de impresionantă fu îmbrăţişarea doamnelor încît Henri era cît pe-aci să nu observe apariţia celuilalt musafir din uşa trăsurii : o domnişoară de şaptesprezece sau optsprezece ani, aprecie el, îmbrăcată în doliu, care îşi ridică cu mare grijă fusta pînă la înălţimea gleznei cînd păşi pe scara trăsurii. Îşi ţinu răsuflarea. Julie !... Dar confuzia dură doar o clipă. Nu era, bineînţeles, Julie... Julie era blondă ; părul acestei fete era castaniu, aproape şaten-deschis. Afară de asta, nu avea cîtuşi de puţin înfăţişarea unei midinete.

— Fiica mea, Denise, o prezentă baroneasa, plîngînd în hohote şi dînd deoparte voalurile lungi ca să-şi caute batista în poşeta din fir de aur. S-a născut la Fort-de-France.

Denise făcu o reverenţă graţioasă şi primi smerită sărutul pe frunte al contesei.

O oră mai tîrziu, Henri ascultase nesfîrșite amintiri de la mănăstire și aflase genealogia, încercările dureroase și tribulațiile din ultimii douăzeci de ani ale familiei Frontenac, căci baroneasa era o neobosită vorbăreață. Putea să vorbească și în același timp să se fîțîie cu voalurile de doliu, să-și facă vînt cu batista, să soarbă ceai și să-și afunde mîna mică și grasă în farfuria de Sèvres cu fursecuri.

— Și acum, după moartea sărmanului meu soț — din ochi îi țîșniră lacrimi în timp ce strecura în gură un *petit four* — Denise și cu mine sîntem singure pe lume.

Se întoarse spre fiică.

— *Chérie,* de ce nu te duci să cînți la pian pentru domnul Toulouse-Lautrec ?... Este o excelentă pianistă, adăugă ea întorcîndu-se spre Henri.

Cei doi tineri se ridicară supuși de pe scaune. Henri se duse șchiopătînd spre ușa salonului, o deschise și așteptă să treacă fata.

În timp ce cînta — și cînta într-adevăr bine, fără manierismul obișnuit al fetelor — o examina de pe sofa, cu mîinile pe mînerul bastonului, urmărindu-i silueta grațioasă, conturată pe fundalul de lumină din fereastra pînă-n podea de la spatele ei. Reflectă că mama lui trebuie să fi arătat în tinerețe cam ca Denise acum.

— Să continui, sau te-ai săturat ? îl întrebă ea pe neașteptate, zîmbindu-i din cealaltă parte a pianului. Stai ! strigă ea înainte ca el să poată răspunde. Vreau să-ți cînt bucata mea favorită. E de César Franck, un compozitor contemporan, nu prea cunoscut. Lui Papă îi plăcea mult. Cînd era acasă, mă punea adesea s-o cînt. Se numește „Preludiu, Coral și Fugă".

Cînd ultimul acord amuți, se răsuci pe scaunul pianului, cu o mînă încă pe claviatură.

— Văd că într-adevăr îți place. Mă bucură atît de mult ! E ceva într-adevăr splendid, nu-i așa ?

Se ridică și veni să se așeze lîngă el pe sofa.

— Îmi pare rău că am picat la voi așa pe neașteptate, dar de azi-dimineață, cînd a venit să ne viziteze Abbé Soulac, Maman nu-și mai găsește astîmpăr. Ca să aibă despre ce conversa, l-a întrebat ce familii își petrec vara în vecinătate. Nu pentru ca eventual să vizităm pe ci-

neva, Doamne ferește, sîntem în mare doliu, dar ai văzut cum e Maman, îi place să vorbească.

Schimbară zîmbete cu înțeles, ca tinerii cînd fac aprecieri despre părinții lor.

— În clipa în care a pomenit că mama ta locuiește la numai patru kilometri, am crezut că Maman face un șoc ! Abia a putut mînca, și, îndată ce s-a ridicat de la masă, a sunat să i se aducă trăsura. Cînd te gîndești, ce uimitoare coincidență să se regăsească după atîția ani, nu-i așa ? Mi-e teamă însă că ți-am întrerupt siesta. Te-am zărit din trăsură și arătai tare furios cînd am sosit.

El jură că, dimpotrivă, e încîntat de vizita lor. Ea îi răspunse, rîzînd, că nu crede o vorbă din ce-i spune. El o asigură încă o dată. Ea nu vru totuși să-l creadă.

— Nu te pricepi să minți, îl tachină ea. Eu știu foarte bine să mint, cînd e nevoie.

— Poate că a minți e ceva natural pentru femei, îndrăzni el zîmbind.

După aceea, conversația trecu la minciună în general, la talentul natural al femeilor de a minți, la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un mincinos priceput, la deosebirile dintre „adevăratele" minciuni și curtoaziile din societate. Zece minute mai tîrziu erau vechi prieteni și își spuneau pe nume.

— V-ați plimbat prin regiune ? întrebă el. Împrejurimile sînt foarte frumoase.

Ea nu pierdu ocazia.

— N-am fost nicăieri. Ți-am spus că abia de cîteva zile am sosit. Henri, crezi că am putea să ne plimbăm cu trăsura ? În definitiv, și lumea în doliu se poate plimba cu trăsura, nu-i așa ?

Cu o imperceptibilă clipire din ochi, adăugă :

— Ar fi un mijloc de-a mai scăpa de sub tutela familiilor noastre, adăugă ea. Afară de asta, mamele noastre sînt atît de vechi prietene încît ne-am putea considera aproape veri, nu-i așa ?

O rînduială nouă se statornici de la sine. În fiecare după-amiază, familia Frontenac venea la Malromé, iar Denise și Henri plecau să facă lungi plimbări cu trăsura,

în vreme ce mamele și Armandine ședeau la taifas pe terasă.

Pentru Henri, sosirea lui Denise întrerupse sufocanta monotonie a verii și-i oferi prilejul să guste subtilele plăceri ale companiei feminine, pe care nu le cunoscuse niciodată. Îi preocupa mintea chinuită de regretul unei cariere distruse și de perspectiva unei vieți fără rost. Mai mult : domolea clocotul bărbăției, care începea să-și spună cuvîntul. Înlătură de la început orice gînd al unei eventuale idile între ei, dar nu rămase indiferent la neașteptata șansă care adusese într-o viață solitară ca a lui această încîntătoare *jeune fille*. Pierdea mai mult timp ca de obicei cu toaleta, își aranja barba cu mai multă grijă, își lustruia unghiile pînă ce sclipeau ; trimise să i se aducă urgent de la Grande Maison du Blanc de la Paris o duzină de cămăși din cea mai fină pînză și-i explică Annettei că dunga pantalonilor trebuie să fie ca ascuțișul briciului — *absolument comme un rasoir* — și începu să poarte masivul inel de aur cu sigiliu dăruit de mama sa cu prilejul celei de a douăzeci și una zi de naștere. Dar toate astea le făcu fără vreo intenție romantică ascunsă, ci numai pentru că avea gusturi rafinate și Denise aprecia eleganța.

În timp ce-și lua micul dejun, stabilea cu Joseph planul plimbării din acea zi, variind ingenios itinerariul, alegînd cu grijă obiectivele pitorești ale excursiilor. Împrumută de la Abbé Soulac o carte despre istoricul regiunii și deveni un erudit și totodată agreabil ghid. Dacă vizitau un vechi sanctuar, era gata să facă o expunere despre minunile înfăptuite acolo. Cînd ajungeau la ruinele acoperite de licheni ale vreunei fortărețe medievale, putea să povestească istoria seniorilor care o clădiseră.

Deoarece se aflau pe vechiul pămînt al Acvitaniei, peste care domnise timp de secole familia lui, era natural ca în explicațiile pe care le da să strecoare numele diferiților conți de Toulouse-Lautrec, și atunci în ochii Denisei apărea o sclipire de admirație.

— Ce mîndru trebuie să te simți că ești un Toulouse-Lautrec ! remarcă ea într-o zi, în timp ce se întorceau acasă, pe-un liniștit apus de soare tomnatic. Și noi, cei din familia Frontenac, sîntem de prin partea locului, dar

castelul familiei a fost de multă vreme distrus. În timpul Revoluției, cred. Poate că strămoșii mei erau vasalii strămoșilor tăi ? Îl vezi, desigur, pe stră-stră-stră-stră-străbunicul meu făcînd „plecăciune“ — folosirea străvechiului cuvînt îl încîntă — în fața stră-stră-stră-stră-străbunicului tău ? Poate că au fost împreună în Cruciade ?

Această înrudire socială, adăugată la camaraderia lor sinceră și asemănarea gusturilor, creă o intimitate firească între ei. Nu era o midinetă din Montmartre ; era o aristocrată ca el. Aparținea lumii lui, împărtășea aceleași tradiții, aceleași prejudecăți, același cod al etichetei. Asta contribuia să-i pară foarte apropiată, uneori mai că i-ar fi plăcut să-i fie soră.

Octombrie aduse primele ploi abundente și fură nevoiți să-și întrerupă plimbările cu trăsura. Dar acum găsiră altă distracție. Îi pictă portretul.

Ea continua să vină în fiecare după-amiază, se oprea în veranda cu geamlîc să facă o reverență contesei și Armandinei ; apoi, în timp ce mamă-sa se alătura doamnelor și își scotea din sacoșă lucrul de mînă, ea urca degrabă în „atelier“.

— *Bonjour,* Henri, striga ea din pragul ușii, răsuflînd întrucîtva greu din cauza urcușului și începînd deja să-și desfacă panglica de la pălărie. Cum merge azi capodopera noastră ?

Continuînd să sporovăiască, se ducea la oglindă, își potrivea părul, își plimba mîinile peste șolduri.

— Ei bine, *monsieur le portraitiste* crede că întrunesc condițiile ?

Se suia pe podiumul modelului și își relua poza.

Cu o încruntare profesională, Henri o îndruma.

— Apleacă puțin capul, Denise... Nu atît de mult... Bine. Coboară un pic umărul drept... Perfect. Acum vezi dacă poți să stai un moment nemișcată.

Cînd ea obosea, Henri anunța o pauză de cincisprezece minute și suna să li se aducă ceaiul. Trăncănind și rîzînd, devorau munți de *petits fours*-uri, în timp ce afară ploaia bătea în ferestre și vîntul zgîlțîia obloanele. N-are decît să plouă, vijelia să vuiască ! Unde putea fi mai minunat ca aici, în această cameră, departe de lume, buștenii trosnind în cămin... și Denise...

Într-o zi, ea puse ceaşca pe masă şi impulsiv îi luă mîna.

— Henri, şopti ea, n-am să ştiu niciodată cum să-ţi mulţumesc. Ai fost atît de amabil. Nu, nu, nu protesta ! Dacă nu te-aş fi întîlnit, nu ştiu ce m-aş fi făcut. Cred că aş fi murit de plictiseală. Eşti cel mai drăguţ bărbat pe care l-am cunoscut vreodată.

— N-am făcut nimic, Denise.

Această neaşteptată abatere de la obişnuita ei rezervă îl luă prin surprindere şi-i îmbujoră obrajii.

— Eu eram cel care murea de plictiseală, cînd aţi sosit. Eşti cea mai drăgălaşă fată pe care am întîlnit-o vreodată.

O clipă, se uită la ea lung şi tandru. Apoi îi mîngîie uşor degetele şi întinse repede mîna după baston.

— Această admiraţie reciprocă nu ne va ajuta însă la terminarea portretului tău. Grăbeşte-te să-ţi bei ceaiul şi înapoi la lucru, domnişoară !

Cuvintele pot stîrni sentimente. Acest neînsemnat episod, această spontană izbucnire de gratitudine din partea Denisei schimbă prietenia lor în legătură strînsă. Pe nesimţite, melancolia toamnei sporea simţămîntul de izolare şi al unuia şi al celuilalt ; relaţiile dintre ei deveniră singurul mijloc de manifestare a tinereţii lor. În intimitatea atrăgătoare a şedinţelor de pictură începură să-şi facă destăinuiri. Ea îi povesti despre tatăl ei, care murise de curînd în urma frigurilor galbene contractate în campania din Indochina şi pe care îl iubise enorm, mult mai mult decît îşi iubea mama ; despre mănăstirea de unde nu demult ieşise şi despre festele pe care fetele le făceau călugăriţelor, despre Fort-de-France, unde se născuse ; şi despre *nounou* a ei, o creolă care practica în ascuns vrăjitoria şi o silea să poarte amulete contra deochiului ; despre copilăria din Tahiti, unde tatăl fusese trimis pentru mulţi ani.

La rîndul său, el îi povesti despre boala de care suferise, despre fratele de cruce Maurice şi proiectul canadian, despre anii petrecuţi în Montmartre ca student la bele-arte, despre La Nouvelle şi Agostina, cum îi mutase Rachou mobilă într-un dric şi cum doamna Loubet refu-

zase să creadă că numele său era Toulouse — „Toulouse nu e un nume, domnule, e un oraș".

— Nu ți-a fost niciodată dor de Montmartre ? îl întrebă ea într-o zi.

— Cîtva timp, da... Teribil. Dar acum nu.

Era adevărat. Privea cu nepăsare înapoi, la ambiția lui de a „face" Salonul și de a deveni un pictor profesionist de portrete. Alungă din gînd vechile lui fantezii cu idile și picnicuri și cu grizete care-i zîmbeau tandru, socotindu-le fanteziile unui tînăr fără experiență și nespus de ridicol. Viața era ceva serios ; viața însemna onorabilitate. Aproape fără să-și dea seama, începu să se vadă în chip de Grand-père Celeyran tînăr, un pașnic gentilom-fermier trăind retras pe moșia sa, supraveghind exploatarea domeniului, vizitîndu-și arendașii și ciocnind pahare cu ei, ducîndu-se în șaretă la cramă, privind recoltele. Îmbătrînind fără regrete, fără amărăciune, într-un cămin încălzit de prezența unei soții afectuoase și înveselit de rîsetele copiilor.

În alegerea acestei soții imaginare, gîndurile lui se îndreptau tot mai des spre Denise. Treptat, încetă să mai vadă în ea doar nesperata diversiune dintr-o vară anostă, ci pe viitoarea contesă de Toulouse-Lautrec, tovarășa lui de viață. Dar, odată cu această schimbare de atitudine, liniștea lui sufletească încetă.

Îl plăcea : de asta era sigur. Dar îl plăcea oare destul — nu se încumeta să spere că-l va iubi — ca să-i devină soție ? Era, ce-i drept, urît și infirm. Cuvintele tîrfei de la *brasserie* încă îi mai răsunau în urechi. Existau totuși fete care se măritau cu infirmi. După fiecare război, multe dintre ele își dăruiau inimile veteranilor schilozi, orbi sau mutilați. Era oare Denise una din acele admirabile fete altruiste, sau... ca orice fată obișnuită, era atrasă de-o față plăcută și un fizic chipeș ? Înțelegea ea că a iubi era mai mult decît o efemeră pasiune romantică, și că fericirea trainică se întemeia pe ceva mai mult decît o pereche de picioare robuste și trăsături regulate ? Venea la Malromé pentru că dorea mult să fie împreună cu el ? Sau venea din plictiseală, deoarece compania mamei era mai puțin atrăgătoare chiar decît a lui, iar doliul o obligase să evite cîtva timp compania tinerilor mai atrăgători ?

Ca vînătorul la pîndă, începu s-o urmărească pe Denise, observînd, analizînd și interpretînd orice privire, orice modulație a vocii, orice gest al ei drept un semn al sentimentelor pe care le nutrea față de el. Pentru o inimă flămîndă orice firimitură e hrană. Mintea lui pierdu puterea de discernămînt ; curînd, rîsul ei avea un timbru nou, cald ; cele mai banale remarce ale ei ascundeau aluzii tandre. Da, îl plăcea, îl plăcea enorm, mai mult decît pe oricare alt bărbat cunoscut de ea vreodată, erau vorbele ei. Era impresionată de titlu, de averea lui. Aparțineau aceleiași clase sociale. Ce altceva mai trebuia pentru o căsătorie fericită ?

În virtutea unui foarte vechi, foarte simplu, foarte omenesc proces de autoînșelare, ajunse să descopere în Denise acele calități pe care dorea să le descopere și să creadă ceea ce dorea să creadă. Ca în zilele de convalescență, o veselie clocotitoare, de nestăvilit, puse stăpînire pe el. Trăia un vis minunat. Lumea, chiar lumea mohorîtului noiembrie, răsuna de cîntece numai de el auzite.

Între timp, toată lumea din preajmă trebuia să participe la tainica lui fericire ; simțea nevoia să fie înconjurat de fețe zîmbitoare. Bine dispus fusese ; deveni exuberant, un apostol al voioșiei, un propovăduitor al optimismului. Dimineața îl saluta pe Joseph cu un jovial *„bonjour, Joseph !“* Dacă întîmplător nu ploua, remarca : „Superbă toamnă, nu crezi ?“ Dacă ploua torențial : „La primăvară recoltele vor arăta splendid. Pentru recolte nimic nu e mai bun ca ploaia, știi doar “! În timp ce lua micul dejun îl dojenea pentru lipsa lui de jovialitate.

— Joseph, începi să îmbătrînești. Bătrîn și posomorît !

— Da, domnule Henri.

Bătrînul servitor se învîrtea apatic prin cameră, trăgînd sertare, aranjînd hainele lui Henri.

— Asta numai din pricină că nu te-ai căsătorit niciodată. Orice om trebuie să se căsătorească. Omul nu-i făcut să trăiască singur.

— Da, domnule Henri.

— Ai fost vreodată îndrăgostit ?

— Da, domnule Henri.

— Atunci de ce nu te-ai căsătorit ?

— Nu i-am propus niciodată.

— Asta-i, vezi ! Lipsă de înflăcărare, de *élan*. Femeile iubesc bărbații întreprinzători, îndrăzneți.

— Da, domnule Henri. Vreți să faceți baie acum sau mai tîrziu ?

Dar îndeosebi dorea să-și vadă mama fericită. De curînd, observase la ea o schimbare. La început privise cu ochi buni vizitele Denisei ; le încurajase plimbările ; dar în ultimele săptămîni îi surprinsese ochii sfredelitori privindu-l lung în timpul cinei, din celălalt capăt al mesei. În repetate rînduri îi reamintise de proiectul lor de a petrece iarna pe Riviera italiană. Nu știa, de bună seamă, nu avea cum să știe că un eveniment important, un eveniment extraordinar avea să se petreacă... Denise se va mărita cu el. În curînd o va cere în căsătorie...

Așa că, într-o seară, pe cînd ședeau în fața căminului din salon, rămase uluit cînd ea puse jos dantela la care lucra și-i zise liniștit :

— Henri, cu regret îți spun că am dat ordin să împacheteze. Poimîine plecăm la San Remo.

O privi cu ochi mari, mut de uimire. Nu era cu putință ca Maman să dea ordin de închiderea casei fără ca măcar să-l consulte, tratîndu-l ca pe-un copil !

— Dar n-am terminat portretul Denisei, zise el în cele din urmă.

— Îmi pare rău...

Fața ei era severă, vocea glacială — cîtuși de puțin vocea ei obișnuită.

— ...ai făgăduit demult să-l termini. Am ajuns la douăzeci noiembrie și urma să plecăm la mijlocul lui octombrie. Nu mai pot amîna.

— Dar de ce ? Ce importanță are dacă plecăm săptămîna asta sau cealaltă ? Sau cealaltă lună ? Sau anul viitor ? Nu ne așteaptă nimeni.

În timp ce rostea repede cuvintele, un gînd îi trecu prin minte. Era bolnavă ! Răcise în această casă imensă, unde peste tot simțeai curenți de aer rece. De aceea arăta atît de palidă, de aceea îl zorise să termine portretul. Ca de obicei, nu spusese nimic, se sacrificase, așteptase, ca să-i facă lui plăcere. Dragostea pe care o purta mamei își spuse pînă la urmă cuvîntul.

— Iartă-mă, Maman, nu mi-am dat seama. Bineînțeles, trebuie să plecăm neîntîrziat. Dar... dar crezi că ai putea aștepta pînă la ziua mea de naștere ? Mai sînt doar patru zile. Ar fi mult mai plăcut s-o petrecem aici decît într-un hotel străin.

Ea îl privi grav, cu îndoială.

— Nu știu...

— Te rog, Maman, te rog !

Fără să-și dea seama, revenise la vocea lui alintată de copil, cînd dorea să obțină de la ea un hatîr.

— Mai sînt doar patru zile.

— Foarte bine, zise ea în cele din urmă, clătinînd din cap. Pînă după ziua ta de naștere.

Henri sorbi lung din cupa de șampanie și își îndreptă plastronul bombat al cămășii de frac. Aruncă o privire îngîndurată peste fața de masă dantelată, trandafirii albi din vasul de Limoges de la mijloc, tacîmurile de argint și paharele de cristal care sclipeau discret la lumina lumînărilor, peste fragilele cupe de șampanie în formă de potir. Privirea îi lunecă repede peste baroneasă, foarte impunătoare cu egreta aceea și în toaleta de culoarea prunei ; apoi, „Tante“ Armandine, mai tînără ca niciodată, cu peruca nouă de culoare mai deschisă ; Maman, care arăta frumoasă în rochia simplă de catifea neagră și cu solitarul de smarald atîrnat la gît ; *Abbé* Soulac, cu fața lui tăbăcită luminată de-un zîmbet, arătînd ca de obicei în sutana peticită ; Denise, încîntătoare în rochia decoltată de tafta albă... aproape o rochie nupțială.

Oare se înșela ? Îl plăcea Denise pe cît gîndea el, îndeajuns ca să-i devină soție ? Ultimele patru zile fuseseră o tortură. N-o ceruse încă în căsătorie doar pentru că nu i se oferise nici un prilej s-o ceară. Cum puteai să faci o asemenea cerere unei fete care sporovăia tot timpul, spunîndu-ți cît de mult îi vor lipsi după-amiezile din „atelier“, pauzele de cincisprezece minute, ceaiurile, *petits-fours*-urile ; care gîngurea ca și cînd habar n-avea că tu fierbeai, mureai de nerăbdare să-i iei mîna și să-i spui cuvintele care-ți stăteau pe buze să le rostești. „*Chérie*, știu că nu pot spera să mă iubești, dar întreaga-mi viață mi-o voi trece...“ Cine spunea că femeile au

un simț al lor ? Poate că vorbăria ei fusese un paravan ? Poate că-și ascunsese adevăratele sentimente sub o aparentă însuflețire ? În definitiv, nu te puteai aștepta, de bună seamă, ca o *jeune fille* castă, rezervată, să izbucnească în lacrimi ? Își goli paharul. Unul dintre cei doi *valets de table* în livrea se grăbi să i-l umple iar cu șampanie.

Ce frumoasă era în seara asta ! Umerii aceia ca o mătase întinsă ! Lumina lumînărilor îi aprindea sclipiri în ochi. De-ar putea s-o picteze așa cum arăta acum ! La naiba cu pictura ! Dorea s-o sărute, să... Închipuie-ți să faci dragoste cu o fată ca asta, aristocrată, rezervată... totuși plină de pasiune... Ce mai încoace și-ncolo, a lui era, îi aparținea ! Îi dăduse o dovadă a sentimentelor ei — da, îi dăduse. Felul cum îi luase mîna, de pildă, felul cum îi spusese : „Ești cel mai drăguț bărbat pe care l-am cunoscut vreodată". O fată ca ea n-ar fi spus astfel de vorbe dacă nu înțelegea mai mult... mult mai mult ! Și nu va fi atît de prost să plece fără să vorbească cu ea, și la întoarcere s-o găsească logodită cu altul, numai fiindcă fusese prea sfios ca s-o ceară în căsătorie !

Observă că mamă-sa era pe punctul să se ridice de la masă și dădu repede pe gît șampania din pahar. Se simți furat de-o plăcută amețeală. Cînd întinse mîna să-și ia bastonul și începu să umble, pardoseala îi păru nesigură sub picioare.

Intrară unul după altul în salon, ca să ia cafeaua. *Abbé* Soulac se scuză și plecă. Doamnele se strînseră în jurul căminului.

Denise se aplecă spre Henri :

— Ți-ar face plăcere să-ți mai cînt o dată Preludiul... știi, cel care ți-a plăcut, cel pe care l-am cîntat în prima zi ?

Șezu alături de ea tot timpul cît cîntă. Mai departe, mama ei vorbea într-una, fără să le dea atenție.

— N-ai crede că abia trei luni au trecut de atunci, remarcă ea melancolic după ce termină de cîntat. Am petrecut minunat, nu-i așa, Henri ?

Acum era momentul...

— S-o ștergem sus în atelier, îi șopti el.

— Acum ?

— Da, acum, stărui el cu glas scăzut. E vorba de ceva important.

Ce bine făcuse că lăsase lămpile aprinse și foc în sobă ! reflectă el cînd intră gîfîind în cameră. Șampania îl făcea vesel și îndrăzneț. Nu, nimeni altul, numai el o va lua în căsătorie. Acesta era cel mai potrivit loc să-i ceară mîna, locul în care se simțiseră atît de fericiți. De nu i-ar bate inima așa tare...

— Ce doreai să-mi arăți ? întrebă ea.

— Vino și așază-te aici pe sofa.

Ea se supuse. Cu o agilitate care-l surprinse, se pomeni alături de ea, imobilizînd-o între el și brațul sofalei.

— Am dorit să stau de vorbă cu tine, zise el repede, ca și cum se temea că ar putea fi din clipă-n clipă întrerupt. Mă voi întoarce în aprilie. Ai să mă aștepți, da ?

— Bineînțeles.

Îl privi cu un aer dezamăgit. Pentru asta o adusese aici ?

— Ți-am spus că am închiriat vila pentru un an, iar doliul nostru se sfîrșește abia în iunie, adăugă ea.

— Nu asta vreau să spun.

Se aplecă spre ea și-i prinse amîndouă mîinile.

— Vreau să spun, ai să *mă* aștepți ?

Ea îl privi încruntînd din sprîncene.

— Nu înțeleg.

Vocea era iritată, bănuitoare.

Henri avu senzația că în fața lui se căsca un abis amețitor. O spaimă cumplită îl cuprinse și cîteva secunde se luptă disperat cu sine, încercînd să se oprească înainte de-a fi prea tîrziu. Dar buzele nu mai putură stăvili mult repetatele cuvinte.

— *Chérie*, știu că nu pot spera să mă iubești, dar întreaga-mi viață mi-o voi trece încercînd să te fac fericită. Jur că nu vei regreta căsătorindu-te cu mine. Te voi face fericită. Ai să vezi. Voi face tot ce dorești. Voi merge oriunde dorești, voi face tot ce spui.

Îi sărută pasionat una din mîini.

Ea îl privi lung, prea uluită ca să se opună ; gura îi rămăsese întredeschisă, iar pe față se vădea o luptă între uimirea, mila și hazul pe care i le stîrnea enormitatea erorii lui.

— Dar... eu nu te iubesc, Henri. Niciodată nu mi-a trecut prin minte că tu...

— Știu... zise el clătinînd din cap în semn de înțelegere. Știu că nu poți hotărî singură, că ar fi trebuit să vorbesc mai întîi cu mama ta. Înțeleg, dar înainte de-a pleca, doream...

— Dar nu înțelegi !

Își recăpătă stăpînirea de sine și tonul vocii se înăspri.

— Nu înțelegi deloc ! Nu te iubesc. Îmi pare rău, dar nu te iubesc. Dă-mi, te rog, drumul la mîini.

Lucrurile se petreceau prea repede. Șampania îi întuneca mintea.

— N-am spus că mă iubești. Am spus doar că-ți plac. Îți plac, nu-i așa ? Amintește-ți ziua cînd mi-ai luat mîna și mi-ai spus...

— Ești nebun ! Dă-mi, te rog, drumul la mîini, mă dor... Îți arătam doar gratitudinea mea pentru tot ce-ai făcut ! Asta nu însemna nimic. Nu te-am iubit niciodată și nici nu te voi iubi vreodată. E o idee absurdă.

Acum era speriată. Puterea lui de înțelegere începea să se trezească, dilatîndu-i ochii ; buzele îi tremurau. La lumina lămpii, urîțenia lui lua forme monstruoase, de gargui.

— De ce e absurdă ? De ce ?

Fața i se îngălbeni. Degetele îi strîngeau ca într-o menghină încheieturile mîinilor.

— Pentru că sînt schilod ? De-aia ? Pentru că sînt schilod ?

De durere și mînie, ea uită de spaimă. Îl privi în față ; printre lacrimi, ochii îi scăpărau.

— Da ! strigă ea. Da, da ! Pentru că ești schilod și pentru că ești urît. Ești cel mai urît bărbat pe care vreodată...

Nu sfîrși. Cu o smucitură, o trase spre el își lipi gura de a ei, ca o ventuză. Timpul se opri în loc. Ca într-un vis cu lumini de fulgere, îi savură umezeala dinlăuntrul buzei, încercă să pătrundă cu forța prin zidul dinților încleștați. Îi simți arcuirea coloanei vertebrale, apăsarea sînilor pe plastronul scrobit, unghiile înfipte în palmele lui.

Cu o sforțare disperată, se smuci din brațele lui și fugi spre ușă. Se întoarse, cu o mînă pe clanță, știind că nu putea să vină după ea. El nu se mișcase, rămăsese încremenit pe sofa, privind țintă spre podea ; mînia îi trecuse.

— Bufon urît și hidos ! Nici o fată nu se va mărita cu tine ! Niciodată ! Auzi. Henri ?

Furia răzbunării îi lărgea nările, îi schimonosea gura. Repetă cuvintele rar, ca și cum dorea ca fiecare vorbă să i se împlînte adînc în minte.

— Niciodată ! Auzi ? Niciodată !

Nu o văzu plecînd, dar auzi zgomotul cadențat al pașilor ei pe covorul scării, ecoul înăbușit al vocilor agitate din salon, clinchetul nervos al clopoțelului, și după un răstimp scîrțîitul roților pe nisipul umed al aleii. Apoi, doar liniște, liniștea învăluitoare, caldă, a camerei, lumina ei gălbuie, mîngîietoare.

Și afară, noaptea îi îngîna jalea.

Cîteva minute nu simți nimic. Absolut nimic. Apoi, ca niște firave scame de fum după un incendiu, crîmpeie de gînduri fără nici o legătură porniră să-i colinde prin golul creierului. Bătaia inimii îl făcu conștient de trecerea timpului. Oare inima omenească bătea mai repede sau mai încet decît un orologiu ? De cîtă suferință era nevoie ca o inimă să se frîngă și să înceteze a mai bate ?

Peste puțin va coborî și va da ochii cu Maman. Cum de nu s-a suit repede să-i pună întrebări și să-l dojenească ? Sta desigur în salon, așezată lîngă cămin, așteptîndu-l. Biata Maman, îl va ierta vreodată ? Cîtă mîhnire îi pricinuise !

Căută bîjbîind bastonul și ieși șchiopătînd. Din capătul scării o văzu așteptînd lîngă cămin, așa cum bănuise, privind în gol spre flăcări, cu mîinile împreunate în poală. profilul încremenit ca săpat în piatră.

Se așeză de cealaltă parte a căminului, în fotoliul ocupat cu cîteva clipe înainte de baroneasă. Puse bastonul jos și își împleti degetele peste vesta de mătase.

Cîtăva vreme nici unul nu vorbi.

— Ți-ai dat tot timpul seama că mă voi face de rîs, nu-i așa, Maman ? începu el privind spre foc. Cred că un-

deva, adînc în mine, îmi dădeam și eu seama. Dar doream atît de mult să cred că Denise era altfel decît celelalte fete, că m-ar putea iubi, încît pînă la urmă am ajuns să cred. N-ai idee, Maman, ce ușor te poți amăgi cînd ești un infirm ! Cu timpul ajungi să-ți subapreciezi urîțenia, infirmitatea. Înainte de a-ți da seama, te crezi un tînăr foarte prezentabil care șchiopătează puțin, și nu piticul hilar, cu picioare pipernicite, cum ești în realitate.

— Te rog, Henri, te rog, nu vorbi așa !

— Dar ăsta sînt, nu-i așa, Maman ? zise el înciudat pe sine. Știi că de două ori m-am dus la o *brasserie* ordinară din Montmartre ca să găsesc o femeie, orice femeie, și de două ori am fost refuzat ? Știi că aproape n-a fost zi să nu fiu torturat de viziuni cu femei goale, că de nenumărate ori m-âm trezit din vis și am constatat că eram leoarcă de transpirație ? Trebuie să știi, pentru că tu știi totul despre mine. Tu mă cunoști mai bine decît mă cunosc eu. Îți jur că nu am încurajat cu nimic aceste gînduri. Dimpotrivă, le-am alungat. Dar n-au încetat să revină, iar și iar, pînă ce-am ajuns să cred că voi înnebuni !

Ea rămase nemișcată. Fața îi era scăldată de incandescența focului din cămin. Pe faldurile rochiei întunecate jucau dungi de lumină portocalie.

— Pînă la urmă, continuă el după un moment de tăcere, într-o bună zi descoperi fără să vrei adevărul despre tine. E ca și cum ai călca pe un șarpe. Ce-ai făcut nu se mai desface, dar te înveți minte. Iată de ce, Maman — se întoarse și o privi în ochi — trebuie să mă întorc în Montmartre.

Observă tremurul nestăpînit al buzelor ei și încleștarea mîinilor împreunate în poală.

— Iartă-mă, Maman, zise el îndurerat. Iartă-mă că iar îți pricinuiesc durere. Dar e singura soluție. Ce s-a întîmplat în seara asta trebuia să se întîmple. S-ar fi întîmplat la San Remo, sau la Florența, sau oriunde. Denise a fost doar un pretext. Orice fată ar fi făcut la fel. Peste șase luni sau un an s-ar repeta. Și nu doresc să se mai repete... niciodată ! Numai în Montmartre voi putea să-mi duc o viață a mea. Și cel puțin acolo n-am să te mai mîhnesc niciodată, ca în seara asta.

Ea își coborî pleoapele. Pe obraji i se rostogoliră încet două lacrimi.

— Vei fi groaznic de singur în Montmartre, *mon petit.*

— Voi fi singur oriunde, Maman. O știu de pe-acum.

Luă bastonul de jos și se duse șchiopătînd spre ea. Se opri un moment în fața ei.

— Te rog, Maman, nu plînge. Amîndoi avem nevoie de curaj. Știi bine că nu am altă cale. Voi veni des să te văd...

Cuvintele i se opriră în gît. Se aplecă înainte și o sărută.

— Și nu uita niciodată, îi șopti el la ureche, orice s-ar întîmpla, nu uita niciodată că te iubesc și în veci te voi iubi din toată inima.

Nu încercă să-l reţină. Avea dreptate. Altă cale nu avea.

Îl văzu traversînd încet camera și dispărînd. Auzi îndepărtîndu-se bocănitul înfundat al bastonului pe covorul scării și după un timp pocnetul scurt de închidere al ușii de la camera lui de dormit. Ochii i se abătură iar spre focul aproape stins.

Pleca, dar de astă dată nu se va mai întoarce. Se înșelase crezînd că-l va putea ocroti împotriva destinului. Ce se va întîmpla cu el ? Era infirm, urît, flămînd de dragoste și neresemnat. Ce va face ? Nu știa. Un singur lucru știa. Era copilul ei și va avea de suferit. Dar nu-l va părăsi. Îl va iubi, se va ruga pentru el, și-l va aștepta — pînă la sfîrșit.

Cartea a doua

MARIE CHARLET

IX

— *Domnul Toulouse* !

Cu fusta prinsă în mîini, dînd la iveală o pereche de glezne groase în ciorapi de bumbac, doamna Loubet ieşi valvîrtej din casă.

De la primirea telegramei trăise într-un tumult de îngrijorare amestecată cu încîntare. Ceva cu totul neobişnuit trebuie să se fi petrecut ca să revină în acest dezgustător Montmartre ; totuşi se întorcea, şi asta era minunat ! Se simţise singură fără el. În fiecare dimineaţă se foise prin lojă, incapabilă să citească ziarul sau să-şi spună rugăciunile, la fiecare cîteva minute uitîndu-se pe fereastră.

Acum, în sfîrşit, sosea !

— Domnul Toulouse ! repetă ea cînd birja încetini şi se opri. Atelierul e exact aşa cum l-aţi lăsat. Am aprins focul în sobă şi locuinţa e curată şi...

Deodată se opri.

Ceva nu era în regulă. Arăta la fel, şi totuşi nu. Ochii ! Asta-i. Erau mai mari, mai întunecaţi, nu mai erau veseli şi copilăroşi.

— Vă simţiţi bine ?

Cînd coborî din trăsură îi zîmbi ; un zîmbet cald, trist.

— Da, mulţumesc, doamnă Loubet, mă simt foarte bine. Şi mă bucur că m-am întors, v-am simţit lipsa.

Cînd ajunseră la al patrulea etaj, deschise larg uşa şi se duse direct la fereastră. Rămase un moment în picioare, sprijinit în baston, privind afară la familiara panoramă de hornuri şi acoperişuri neregulate. Cerul de iarnă avea un întîrziat colorit plăcut de toamnă, care-i amintea de ultimele plimbări în trăsură cu Denise.

Se întoarse, inspiră mirosul slab de terebentină care mai dăinuia în aer.

— Mă bucur că m-am întors, repetă el

Încă zîmbind, se uită la pînzele de pe perete, la şevalete, la mobila de răchită, la soba burduhănoasă, la Venus din Milo, tot în colţul unde o pusese Rachou. Parcă se întorcea în mijlocul unor vechi prieteni.

— De-acum încolo voi locui aici, doamnă Loubet. Nu doar ca să lucrez. Aici va fi căminul meu şi n-am să mai plec niciodată.

Camera de la balcon, cu fereastra ei luminoasă şi tapetul cu margarete alb-galbene, îi păru mai agreabilă decît şi-o reamintea. Aşeză pe măsuţa de noapte o veche daghereotipie a mamei, atîrnă pe pereţi cîteva schiţe de la Celeyran şi o fotografie gălbejită a clasei de la Fontanes, în care fratele de cruce Maurice şi el şedeau alături sfioşi, cu gambele goale. Două zile mai tîrziu sosiră cuferele. Doamna Loubet îi aranjă cămăşile în scrin şi atîrnă costumele în *armoire*. Cînd văzu în camera de baie prosoapele sale cu monogramă, *savonnette*-ele şi garnitura de toaletă din argint încrustată cu stema sa, începu să se simtă ca acasă. Da, aci s-ar putea simţi foarte fericit.

Îl vizită pe Rachou. Se aşteptase să-l găsească pictînd sau cîntînd la mandolină, bînd bere cu prietenii lui de la cimitir sau distrînd o midinetă. Dimpotrivă, găsi un uriaş obosit şi îngrijorat, înfofolit în palton, aplecat peste tomuri de istoria artelor, într-un atelier rece ca gheaţa.

— După cum vezi, zise Rachou cu un zîmbet jenat, ridicîndu-se anevoie în picioare, tocesc pentru examenul ăsta afurisit de custode. N-ai să crezi niciodată cîte trebuie să înveţi ca să ajungi portar la muzeu !

Aerul lui boem şi rîsul hohotitor dispăruseră. Se trezise burghezul din el, dornic de-o viaţă tihnită, onorabilă. Nu-l mai atrăgea să ţopăie la L'Ely sau să bea bere la La Nouvelle.

— Lucrurile astea merg cît eşti student, dar la ce-ţi folosesc ?

Cîtva timp vorbiră ba de una, ba de alta, încercînd să revină la intimitatea lor din trecut.

— Știi că Grenier s-a însurat și Lucas s-a întors în Normandie ?

Henri clătină din cap.

— Mi-ai scris despre ei. Ce face Vincent ?

Oh, Vincent era tot acolo, sorbind absint după absint, continuînd să-i piseze pe toți cu blestemata aia de colonie și frăție a artiștilor. În timpul verii avusese o expoziție la restaurantul Agostinei — un fiasco, firește.

— I-a propus Agostinei să se mărite cu el. Bineînțeles, ea i-a rîs în față. „*Mio piccolo Vincente*", știi cum vorbește ea, „ești nebun, ești *pazzo* ! Ai gărgăuni la cap !" Între noi fie zis, cred că are dreptate. E băiat simpatic, dar are ceva deranjat aici.

Făcu un semn cu mîna la frunte.

Pe Gauzi și Anquetin, nu, nu-i văzuse aproape deloc, deși amîndoi erau în Montmartre. Amîndoi erau foarte preocupați, foarte preocupați să-și găsească un mic rost ca să nu moară de foame. Minunată profesie, pictura !

În general, fusese o vară monotonă și foarte călduroasă. Noroc că într-o zi, în drum spre atelier, zărise o fată la poarta cimitirului Montmartre.

— I-am ținut obișnuitul meu logos, propunîndu-i să-mi pozeze pentru Madonna și s-a prins. Nu e prea deșteaptă, și puțin surdă, dar o fată de treabă. O inimă de aur. E casieriță la un hotel... așa spune ea, dar cu femeile niciodată nu știi cînd spun adevărul. Ba chiar i-am pictat portretul... o mică schiță pe-un petic de pînză. A plîns cînd i l-am dat.

Zîmbi înduioșat.

— Fată drăguță, Berthe.

Cîteva secunde tăcu îngîndurat, cu mîinile lui imense petrecute ca două cupe peste genunchi.

— Și tu, ce-ai de gînd să faci ?

— Să pictez, cred. Ce altceva pot face ?

— Tu, cel puțin, n-ai nevoie să te zbați ca să-ți cîștigi existența. Acum poți picta tot ce naiba vrei. Ți-o amintești pe loreta aceea de la Agostina, cea pe care doreai s-o pictezi pentru că avea o față străvezie și umbre verzi pe gît ?

— Da. zise Henri, clătinînd visător din cap. Acum pot picta umbre verzi cîte vreau. Ăsta-i avantajul de a

fi pictor amator. Poţi picta orice doreşti. Nu dai socoteală nimănui.

La un moment dat nu mai avură nimic să-şi spună. Le-ar fi plăcut să mai fie prieteni, dar între ei îşi făcuse loc viaţa. Drumurile lor se despărţiseră. Tot ce-i legase, dispăruse. Erau doar nişte străini cu cîteva amintiri comune.

— Trebuie să plec, zise Henri ridicîndu-se de pe marginea canapelei. Nu vreau să te ţin din lucru. Sper să ne mai vedem din cînd în cînd.

La uşă îşi strînseră mîinile zîmbind stînjeniţi. Ochii lor îşi spuneau adio.

— O să ne vedem destul de des înainte de a pleca, zise Rachou. Apropo, ai aflat de Julie ?

— Nu.

— S-a înecat... la o săptămînă după ce-ai plecat.

— Unde e îngropată ?

Rachou dădu din umeri.

— Ştii cum e în astfel de împrejurări. Fără bani, fără rude apropiate... Costă bani ca să ai un mormînt al tău.

Henri se stăpîni pînă ce ajunse la primul etaj. Apoi se aşeză pe-o treaptă şi plînse în tăcere.

Seara, la La Nouvelle, aceeaşi dezamăgire.

— Pictura comercială, asta da, zise Gauzi fluturîndu-şi mînecile destrămate. Cu asta se cîştigă o avere. Ilustrarea cataloagelor, reclamele, au un viitor formidabil... Chiar firmele aduc bani buni... dacă poţi să le capeţi.

Anquetin se lăudă cu îndemînarea lui ca pictor cu ridicata de *sujets religieux*.

— O Înălţare de Murillo îmi ia trei zile. Aş putea s-o fac în două zile, dar blestemaţii ăia de îngeri îmi iau o groază de timp. O Naştere ia patru zile. Multe accesorii, ştiţi.

Încercară pe cît putură să fie veseli. Răscoliră trecutul, îşi reamintiră vechi glume de *atelier*. Dar după scurt timp epuizaseră inventarul anilor de studenţie, care le păruseră atît de fascinanţi.

Dincolo de bravada lor, Henri simți grija viitorului, regretul anilor irosiți.

— Nostim, nu ? chicoti Gauzi posomorît. Asuzi și trudești ca să fii primit la afurisitul ăla de Salon și, odată primit, descoperi că nu-ți slujește la nimic.

— Jumătate din artiștii care mor azi de foame la Paris au fost primiți la Salon, întări Anquetin. Avea dreptate amărîtul ăla de Degas. Pictura nu-i o profesie ; e o formă lentă de sinucidere. Ei, tu cel puțin nu vei fi niciodată nevoit să te zbați...

Din primul moment simțise surprinderea lor față de întoarcerea sa în Montmartre, și involuntara lor invidie. *El*, bineînțeles, își putea permite să nu reușească la Salon ; asta nu-l impiedica să mîzgălească tot ce dorea în frumosul său atelier ; nu va fi niciodată nevoit să se zbată pentru banii de mîncare, haine, chirie. El era bogat și ei erau săraci. Acest gînd le învenina relațiile, trecea cu buretele peste anii de camaraderie. Dintr-un singur salt înapoi era iarăși amatorul bogat din zilele de la Bonnat.

Plecară jurînd să se vadă cît mai des, în inimile lor știind că nu va fi așa.

Vincent fu singurul care se arătă sincer bucuros de întoarcerea sa. Ochii îi sclipeau ca două nestemate cînd îi întinse mîna lui osoasă și pistruiată.

— Ți-am simțit lipsa, Henri. Am o sumedenie de lucruri de vorbit cu tine. Hai, să mergem la mine acasă și să luăm o gustare din *stokvish*-ul lui Théo.

Adînca lor înțelegere reciprocă rămăsese nezdruncinată și petrecură cîteva seri fericite discutînd ca în trecut. Dar Vincent era un om bolnav, prins în propria-i vîltoare. Și el se schimbase în ultimele luni. Ceva nefiresc, îngrozitor lucra în el, întunecîndu-i cînd și cînd mintea.

— Doresc să plec de-aici ! strigă el. Doresc să mă duc unde e soare ! Doresc să pictez soarele, ogoarele...

Nu mai putea suporta Parisul. Neastîmpărul lui cronic îi ascuțea nervii. Buzele îi tremurau convulsiv. Ochii aveau uneori priviri halucinante, aproape de om nebun. Părea că-l pîndește un dezastru iminent.

Într-o zi, intră clătinîndu-se în atelierul lui Henri, beat, înspăimîntat și ud pînă la piele.

— Crezi că sînt *fou* ?[1] mormăi el de pe sofa, cu capul între mîini. Crezi într-adevăr că sînt *fou* ? Crezi că mă vor închide ?

În acea după-amiază îl întîlnise în prăvălia lui Père Tanguy pe Cézanne, care, după ce-i examină picturile, declară cu vorba lui fonfăită : „Sincer să-ţi spun, domnule, pictezi ca un om nebun !“ Cuvintele căzuseră peste Vincent ca o scînteie peste un butoi cu pulbere.

După această întîmplare nu mai avu o clipă de liniște. Bău şi mai mult. Cînd venea în atelier vorbea incoerent, gesticulînd, trecînd în olandeză. Gîngăveala lui deveni tot mai pronunţată, bruştele lui dispariţii tot mai frecvente.

Pînă la urmă, într-o dimineaţă mohorîtă de februarie plecă la Arles. Pentru Henri, ultima imagine a prietenului său fu aceea a unui alcoolic cu ochii injectaţi, aplecat peste fereastra unui vagon de clasa a treia, zîmbind în barba-i zburlită, îndepărtîndu-se într-un nor de abur, făcînd semne cu mîna ca un om care se îneca.

Cîteva zile mai tîrziu veni rîndul lui Rachou. Reuşise la examen şi fusese numit ajutor de custode la muzeul din Darguignan, un oraş fără viaţă, ars de soare, în Provence. Henri se duse iar cu birja la gară şi rosti admirabilele cuvinte inutile, obişnuite în gări.

Se rupea ultima verigă cu trecutul.

Se aşternu hotărît pe lucru. Începea două, trei, patru pînze deodată şi nu pleca de lîngă şevalet cît încă mai licărea puţina lumină în vasta fereastră a atelierului, pictînd cu tot mai mare iuţeală şi siguranţă a mîinii, în vreme ce doamna Loubet îi citea ziarul. Dar cînd se înnsera, singurătatea devenea o lume de şoapte şi supliciu. Singurătatea înseamnă amintiri. În întunecimea crescîndă a atelierului, amintirile se strecurau prin ziduri, pluteau pe dinaintea ochilor, se încolăceau în jurul lui. Ca să scape de ele, îşi punea pălăria şi ieşea.

Se duse la La Nouvelle şi constată cît de străine pot deveni cele mai familiare locuri. Cafeneaua, atît de fascinantă şi îmbietoare cu un an înainte, era acum o ta-

[1] Nebun (fr.).

vernă zgomotoasă care nu-i mai spunea nimic. Studenții se opreau din discuții ca să se uite la el, întrebîndu-se ce mai căuta acolo din moment ce nu reușise să fie primit la Salon. Pictorii mai vîrstnici erau prea absorbiți de problemele lor sau cufundați în jocuri de domino ca să-l observe. La douăzeci și doi de ani era un ratat mai mult în Montmartre, prea vîrstnic pentru unii, prea tînăr pentru ceilalți, pentru toți nemaiprezentînd nici un interes.

Serile se transformară în hoinăreli fără țintă. Cunoscu tristețea deprimantă a singurătății în locuri aglomerate. Se duse singur la diferite *cafés chantants* și la Cirque Fernando, unde privi la clovni, la călărețele în fustițe de balerine pe caii fără șa, la pudelii dresați și la acrobații în maiouri roz.

Se duse și la L'Ely, unde La Goulue veni cîteva minute la masa lui, după care plecă grăbită și uită de el. Père la Pudeur îl primi cu urări de bun-venit și cu noi lamentări în privința purtării fetelor, și îi povesti despre vajnicul agent de moravuri care venise de curînd în Montmartre.

— Numele lui e Patou, Balthazar Patou, șopti el înspăimîntat. Și vă urez să n-aveți niciodată de-a face cu el. E o teroare ! Dă tîrcoale noaptea prin cartier și dibuie fetele care fac trotuarul fără condicuță... știți cărțuliile acelea eliberate de prefectură, pe care prostituatele sînt obligate să le aibă asupra lor. Întrucît nu poartă uniformă, ele n-au cum bănui că-i polițist, așa că le înhață prin surprindere și le trimite pachet la Saint-Lazare. Dacă vine cumva aici și le prinde pe fete fără *culottes*, iese scandal, o să vedeți...

În cele din urmă banalele *brasseries* zgomotoase de pe Boulevard Clichy deveniră locul său de refugiu obișnuit. Acolo petrecea seri de-a rîndul, cu melonul tras pe ochi, picioarele atîrnîndu-i deasupra pardoselei, căscînd plictisit. Cu bastonașul terminat în vîrf de cauciuc alături, sta ceasuri întregi, citind ziarele de seară, urmărind loretele la lucru, făcînd schițe pe furiș, privind lung imaginea feței lui urîte reflectată în curbura paharului, așteptînd nici el nu știa ce.

Îi spusese Maman că va fi singur. Ei bine, era.

Apoi, într-o bună zi, comandă un coniac. Apoi altul; apoi încă unul. Se petrecu ceva extraordinar. Picioarele încetară să-l mai doară. Și altceva — gîndurile negre dispărură. Un infirm ? Cine era infirm ? Se vedea dansînd cu o fată frumoasă, și ea se îndesa în el așa cum făceau fetele de la L'Ely... Își rezema capul pe umărul lui, cu ochii închiși, lăsîndu-se în voia farmecului ameţitor al îmbrăţișării lor în mișcare...

Cu ascunsă bucurie descoperi că e un băutor „înnăscut", în stare să dea pe gît o uimitoare cantitate de alcool fără ca aparent să-i pricinuiască vreun rău. Acest fapt îi dădu o nespusă satisfacţie. Unii oameni puteau să se cațere pe munți sau să sară cu calul peste un gard de șase picioare. Ei bine, era ceva pe care-l putea face și *el* — putea să bea ! .

Alcoolul îi mai dădu ceva. Îi dădu curajul să-și învingă groaza de-a se duce la bordel.

De astă dată coborî din trăsură în fața ușii și trase hotărît de clopoțel. Alesese înadins această tristă după-amiază cu burniță, sperînd că salonul cu pluș roșu era gol și fetele leneveau.

— Intră, intră, grăbește-te.

O femeie șlampătă, cu ochi urduroși, îi făcu semn să intre.

— Nu vezi că plouă ? continuă ea, închizînd ușa în urma lui.

Peste fața ei murdară trecu o tresărire de recunoaștere.

— N-ați mai venit aici cîndva, acum doi-trei ani ? Cu cîțiva prieteni ? Am o memorie care nu iartă.

El clătină din cap și-i strecură moneda de argint pe care o ținea în mînă gata pregătită.

— Ei, ăsta mai zic și eu bacșiș !

Femeia se uită mirată la monedă.

— De-ar fi mai mulţi ca dumneavoastră, m-aș putea retrage la țară. După cîte văd, o să devenim prieteni.

Îl privi lung, dar nu răutăcios, părînd să-i fi simţit sfiala.

— Veniți într-un moment bun, îi șopti aplecîndu-se spre el. Nu e nimeni sus.

Deodată se uită la el bănuitor.

— Chiar dacă sînteţi pitic puteţi face dragoste, *hein* ?

El clătină imperceptibil din cap şi ea deveni iarăşi comunicativă.

— Atunci e-n regulă. Înalt sau mărunt, bătrîn sau tînăr, pentru noi e totuna. *L'amour*, pentru asta sîntem aici. Acum mergeţi sus şi eu chem fetele.

Cu o mînă prins de balustradă, se urcă pe scara dreaptă aşternută cu covor subţire şi, abia răsuflînd, intră şchiopătînd în salonul gol, cufundat în întuneric. Nimic nu se schimbase. Recunoscu imediat draperiile conabii, banchetele cu plușul tocit dinapoia şirului de mese din fier vopsit, pianul mecanic, palmierii prăfuiţi din colţuri, oleografia pătată de muşte, „Cleopatra la Baie", atîrnată între două oglinzi cu rame poleite, mirosul de pudră şi duhoarea fumului de tutun stătut. Camera avea un aspect de decădere resemnată, neclintirea vîscoasă a mlaştinei.

Se aşeză la o masă, îşi puse melonul udat de ploaie pe bancheta de alături şi aşteptă ; inima îi bătea puternic. Se petrecuse mai uşor decît crezuse. În încăperile de sus se produse o agitaţie nevăzută. Auzi pocnetul unei uşi care se închidea, apoi zgomot de paşi care coborau repede pe scară.

În cameră dădu buzna o fată în capot străveziu şi papuci roz cu tocuri înalte. Cînd îl văzu, se opri brusc, cu un zîmbet încremenit. O clipă, Henri nu observă decît doi ochi care-l priveau înmărmuriţi.

Deodată, fata se răsuci şi dispăru.

În afară de bătăile puternice ale inimii, mai auzi alţi paşi, zgomot confuz de rîsete înfundate şi şoapte agitate în coridor.

O mînă îndepărtă puţin perdelele. Cinci feţe de femei se îmbulziră în deschizătură şi zece ochi ca nişte mărgele se pironiră asupra lui. Simţi că se făcuse roşu ca racul.

— Dumnezeule, ăsta-i Henri !

Urmări cu surprindere îndreptîndu-se spre el o brunetă plinuţă cu ochi bovini şi sîni mari care-i săltau sub brasieră.

— Nu-i așa că nu mă cunoști ? zise ea prietenoasă, oprindu-se în fața lui. Dar eu vă cunosc pe *dumneavoastră* !

Fața ei rotundă mai păstra o prospețime rustică. Fără să vrea, îi amintea de doamna Loubet — o doamă Loubet de douăzeci și cinci de ani în brasieră mov.

— Eu sînt Berthe.

Se aplecă peste masă, cu un zîmbet în ochii ei bulbucați, adresîndu-i-se ca și cum îi da răspunsul la o cimilitură pentru copii.

— Prietenul dumneavoastră Rachou mi-a vorbit despre dumneavoastră.

Înainte ca el să poată spune ceva, se întoarse spre fetele care cu teamă o urmaseră în cameră.

— Nici o grijă. E pictor ; pictează tablouri, ca *chouchou* al meu.

Asta păru să lămurească întrucîtva totul. Încordarea scăzu. Fetele se strînseră în jurul mesei.

— Ea e Véronique, începu Berthe, arătînd spre o brunetă slabă cu dinții zîmbați, care aducea cu un șoarece melancolic. Nu lucrează de mult timp aici. Abia de trei luni.

Véronique îi întinse politicos o mînă moale. Dădu să spună ceva, dar Berthe arăta deja spre altă fată.

— Ea e Suzanne. E din Bretania, ca mine.

Luîndu-și în serios îndatoririle de gazdă, se întoarse spre o femeie înaltă, voinică, fără nimic pe ea în afară de un șal galben spaniol.

— Ea e Giannina. Italiancă.

Cu Giannina termină repede. Tonul lăsa să se înțeleagă că e o străină fără importanță, care nu merită nici un comentariu.

— Și ea e Minette, încheie ea așezîndu-se lîngă Henri. Se află aici cam de tot atîta timp ca mine.

Fetele dădură mîna cu el și, zîmbind timid, luară loc la masă, cîtuși de puțin stînjenite de goliciunea lor. Situația lua aspectul unei reuniuni mondene.

În cameră intră pîș-pîș un chelner în papuci și cămașă, în mînă cu un șervet de masă murdar făcut mototol. În timp ce i se comanda consumația, șterse mecanic masa. Henri le oferi pe rînd țigări turcești din cutia pe

care o cumpărase pe drum, aprinse chibrit după chibrit, se aplecă înainte ca să le ducă flacăra pînă la buze. Nu erau obişnuite cu astfel de atenţii şi-i mulţumiră cu buzele ţuguiate şi glas afectat de cucoane. Priveau pe furiş la picioarele lui, apreciau croiala hainelor, cu un vag sentiment de compătimire pentru acest tînăr infirm, atît de politicos şi elegant îmbrăcat, care venise acolo pentru că nu putea să aibă o fată numai a lui.

— Pictaţi tablouri, domnule ? întrebă Véronique, ca să deschidă conversaţia. Orice fel de tablouri ?

Îi răspunse Berthe, înţepată ca o cunoscătoare. Firește că pictează orice fel de tablouri ! Cînd cineva e *artiste-peintre*, poate picta orice.

— *Chouchou* al meu putea picta tot ce-i trecea prin minte. Dacă voia îţi putea face portretul, iacă aşa !

Plesni din degete ca să arate că portretele erau o nimica toată pentru Rachou.

— Am pozat şi eu odată unui pictor, îşi aminti Giannina. Un austriac.

Avea ochi umezi cu gene lungi, şi trăsături regulate întrucîtva şterse de grăsime. Părul ei des, strîns slab la ceafă, îi reamintea maiestuoasele ţărănci romane din pînzele lui Poussin.

Cu vocea ei veneţiană, melodioasă, descrise cum pictorul austriac, un bărbat melancolic, între două vîrste, lăsa din timp în timp paleta din mînă şi venea să-i mîngîie sînii şi fesele, după care se întorcea la şevalet şi, cu un aer visător, adăuga cîteva trăsături de penel.

— Spunea că-l inspir, încheie ea.

Suzanne protestă vehement. N-avea nimic împotrivă să se culce cu un bărbat, dar n-ar poza goală unui pictor. Nu, n-ar face una ca asta.

— E dezgustător, declară ea.

Sub brasiera de dantelă sînii îi tremurară în semn de întărire a spuselor.

— Da, într-adevăr... dezgustător.

— Dar nu înţelegi, obiectă calm Giannina, un pictor nu-i ca orice bărbat. Nu se uită la tine cu ochi de bărbat. Mai degrabă ca...

— Ca un doctor, interveni Berthe autoritar.

Legătura ei cu Rachou îi da dreptul să se pronunţe ca o cunoscătoare în probleme de ordin artistic.

— Ai ceva împotrivă să-i arăţi doctorului *derrière*-ul cînd vine lunea la *visite*, ai ? Ei bine, un pictor e acelaşi lucru...

Peste puţin, toate fetele participau la discuţie. Henri le urmări zimbind cum se holbau una la alta, sorbind din băutură, fumînd neobişnuitele ţigări cu capăt aurit.

Bine, dar aceste fete nu erau fiinţele fetide la care se aşteptase... Erau drăguţe, prietenoase ; nu păreau să le supere picioarele lui. Cît de simplu, cît de nespus de simplu fusese ! Cît chin şi-ar fi cruţat, dacă ar fi venit aici mai curînd !

— Spunea adesea că sînteţi simpatic...

Henri se întoarse şi observă că Berthe se retrăsese din discuţie şi se uita la el.

— E adevărat, continuă ea cu un zîmbet în ochii ei albaştri bulbucaţi. Sînteţi simpatic. Şi el e simpatic, nu-i aşa ? Ce minunat cînta la mandolină ! Şi ce voce avea ! Şi, aşa mare cum era el, putea fi atît de delicat ! Ştiţi, mi-a pictat portretul. Am să vi-l arăt.

Tăcu, amintirile îi umbriră ochii.

— E sănătos ? întrebă ea, şi pe Henri îl izbi tremolo-ul din glasul ei atît de aspru şi înţepat cu o clipă înainte. Aveţi veşti de la el ? Înţelegeţi, nu-mi poate scrie pentru că nu i-am dat adevărata adresă. I-am spus că sînt casieriţă la un *hôtel de famille*.

Lăsă ochii în jos.

— Nu vreau să ştie...

— E ajutor de custode la muzeul din Draguignan...

Nu-l lăsă să termine.

— Un muzeu ! Lucrează într-un muzeu !

Cît ai clipi, se întoarse spre fete, silindu-le să-şi întrerupă conversaţia.

— Nu v-am spus eu că *chouchou* al meu e un mare pictor ? Ba încă lucrează într-un muzeu !

— Am avut şi eu cîndva un *chouchou* care era şef de serviciu în Ministerul Agriculturii, se lăudă Véronique ridicînd semeţ din sprîncene. Spunea că-i amintesc de fiica lui.

Începea să se întunece. Octave, chelnerul, aprinse becul cu gaz și servi alt rînd de *vermouth-cassis*. Nu trecu mult și începură să sosească primii clienți. Luară loc stînjeniți pe banchetele cu pluș roșu, evitînd să se uite unul la altul, răsucindu-și șepcile în mîini.

Fetele se ridicară una cîte una, scuzîndu-se.

— *Au revoir*, îi spuneau întinzîndu-i mîna. Ne-a făcut plăcere.

Le urmări îndreptîndu-se cu mers legănat spre bărbați, trecîndu-le brațul în jurul gîtului, mormăind tărăgănat obișnuitul „*Alors, chéri*, îmi oferi ceva de băut ?"

Cineva porni pianul mecanic. La Perroquet Gris începea noaptea.

Acum numai Berthe rămăsese la masa lui.

— Poate vreți să mergem sus ? îi propuse ea, amintindu-și de scopul vizitei lui.

El dădu din cap și ieși în urma ei.

În lunile ce urmară Henri rămase tot singur, dar liniștit — uneori aproape fericit.

Revenea la bordel, de obicei după-amiaza. La sugestia Berthei se duse „sus" și cu celelalte pensionare, și constată că toate aveau tact, iscusință și dorința de a-i face pe plac. Îl încînta felul cum îl acceptau supuse, îi prețuiau dărnicia bacșișurilor. În brațele lor găsi o scurtă dar deplină alinare și oarecum o răzbunare. Îl învățară alfabetul senzualității. Cu ajutorul lor exploră ascunzișurile voluptății și descoperi farmecul rece al erotismului pur, dezbrăcat de complicațiile aparențelor romantice.

În compania lor găsi chiar un fel de camaraderie. Ca în zilele de la *atelier*, darul său de-a asculta păsurile altora îi prinse bine. Cu timpul încetă să mai fie privit ca un simplu client generos și deveni un confident, căruia îi istorisiră viețile lor, necazurile lor, speranțele și frămîntările lor, adevărate sau născocite. Încă o dată descoperi nestăpînita nevoie a celor mai mulți de a vorbi despre ei înșiși.

Le aducea parfum, bomboane și mult savuratele țigări turcești. Își nota în carnet zilele lor de naștere și le trimitea coșuri cu Beaujolais și cutii cu *pâté de fois gras*.

Treptat, sub anonimatul lor începu să deslușească trăsături personale. Suzanne avea un copil și orice ban cîștigat îl trimitea prin poștă familiei care i-l creștea, undeva la țară. Véronique juca la cursele de biciclete și de fiecare dată pierdea, deși irosea ore întregi cufundată în lectura paginii sportive a ziarelor. Minette își petrecea ziua liberă la teatru, unde asista la melodrame sfîșietoare, pe care le povestea la întoarcere cu amănunte înfiorătoare.

Și apoi era Berthe, buna, materna Berthe. Stăteau de vorbă despre Rachou. Nu se mai sătura retrăind încîntătoarele ore petrecute în sărăcăciosul atelier din rue Ganneron. Portretul ei pictat de Rachou — o mică pînză în tonuri întunecate pe care o încadrase într-o impresionantă ramă aurie — atîrna în camera ei la loc de cinste. Portretul acela ! Pentru ea era o icoană. Vai de clientul care ar fi scăpat din vedere să-l admire ! „E o capodoperă !“ declara Henri. La aceste cuvinte, ochii ei mari, bulbucați, se umpleau de lacrimi și obrajii i se îmbujorau de smerită mîndrie [1].

Aceasta era viața lui Henri cînd, după mai bine de un an de la întoarcerea în Montmartre, intră într-o seară la Mirliton. Îi plăcea acest subsol aglomerat, plin de fum, așezat adînc sub nivelul străzii încît gălăgia, oricît de mare, nu atrăgea atenția poliției.

În timp ce-și croia drum spre o măsuță din colț și făcea semn unui *garçon*, pe-o minusculă scenă, Aristide Bruant [2], în obișnuitu-i costum de catifea neagră, cu cizme pînă la genunchi și fular roșu, cînta o *ballade réaliste*, compoziția lui.

— Un coniac dublu, zise el chelnerului în șoaptă, ca să nu întrerupă vraja lacrimogenă ce se lăsase peste femeile din sală.

---

[1] Lautrec a pictat două celebre portrete intitulate Berthe-cea-surdă : unul pozîndu-i în atelierul său și celălalt în grădina lui Père Forest (n. a.).

[2] *Aristide Bruant* (1851—1925), cunoscut cîntăreț și compozitor de șansonete realiste, cu subiecte din lumea cartierelor periferice (n. t.).

Îndată ce i-l aduse, ridică fragilul pahar cu picior şi-l goli dintr-o înghiţitură. Cîteva secunde rămase nemişcat, cu capul aplecat înapoi, ochii închişi, savurînd furnicătura plăcută a alcoolului strecurîndu-i-se prin membre. Apoi deschise ochii, zîmbi satisfăcut şi-şi trecu limba peste marginea mustăţii. Minunat lucru coniacul, minunat...

Participă din toată inima la aplauze şi primi un zîmbet de salut din partea lui Bruant, care-l văzuse intrînd şi, cu toate că era poet, cunoştea de la prima vedere un client bun.

— Şi acum, zise *le chansonnier* cînd sfîrşi să-şi şteargă de sudoare obrajii bucălaţi, cu binevoitoarea dumneavoastră îngăduinţă vă voi cînta balada mea „A Saint-Lazare".

Un fior de emoţie trecu prin sală. Acompaniatorul execută grav cîteva acorduri funebre, pe un pian hodorogit. Faţa lată, complet bărbierită a lui Bruant luă o mască de profundă îndurerare ; îşi aruncă fularul peste umăr şi începu să cînte.

A Saint-Lazare era capodopera lui Bruant. Toată lumea, inclusiv el, erau de acord asupra acestui punct. Tînguitoarea melodie era captivantă ; din cuvintele ei se desprindea un sentimentalism siropos, pe care loretele din Montmartre îl găseau irezistibil. Ca şi celelalte *ballades-réalistes* ale lui Bruant, subiectul acesteia era o femeie de stradă, fată drăguţă, vrednică de iubit, care „făcea" bulevardele, nu din lăcomie, trîndăvie sau pornire naturală — nu, nu, nu — ci din prea mult *amour*.

Prinsă fără condicuţă — faimoasa cărţulie roşie eliberată prostituatelor de prefectura poliţiei — fusese trimisă la Saint-Lazare, îngrozitorul spital-închisoare pentru femeile de stradă. În această grea situaţie, oare gîndurile i se îndreptau spre nenorocirea ei ? Nu. Se îndreptau spre omul iubit, acum lipsit de cîştigurile ei şi desigur frămîntat de grija viitorului. Cine îi va mai plăti paharul cu *vermouth-cassis* şi pomada de păr ? Îndurerată, luă tocul în mînă şi-i scrise o scrisoare de compătimire, adorare şi îmbărbătare, plină de greşeli ortografice şi asigurări de neclintit devotament. Cît de mult o frămînta soarta lui, singur şi fără o lescaie, în

vreme ce ea lîncezea în această blestemată gherlă, în neputință să-l ajute ! Dar *courage, mon homme* ! Curînd va fi pusă în libertate şi cu cîtă bucurie şi grabă se va întoarce la stîlpul de felinar ca să-şi răscumpere timpul pierdut.

O asemenea fidelitate, atîta abnegație în îndeplinirea unei îndatoriri ridica prostituția la rang de martiriu, iar femeilor din sală le smulgea lacrimi fierbinți gîndindu-se la propriile lor suferințe.

Pe scenă, Aristide Bruant scotea vaiete tot mai jeluitoare, cu o mînă înfiptă ca o gheară în haina de catifea. Pe față îi şiroia sudoarea.

În sfîrşit, cîntă ultima strofă :

J'finiș ma lettre en t'embrassant.
Adieu, mon homme,
Malgré qu'tu soy'pas caressant
Ah ! je t'adore... [1]

În acest moment, toate loretele din sală, care în diferite rînduri primiseră nemiloase lovituri de picioare fără greș de la iubiții lor, uitau totul şi izbucneau în hohote de plîns. Cît de bine o înțelegeau pe prostituata care scria acea scrisoare ! Ce mare lucru între îndrăgostiți cîteva lovituri de picioare în *derrière* ?

Bruant îşi sfîrşi numărul în aplauze tunătoare şi omagii exprimate prin smiorcăielile şi ochii înlăcrimați ai femeilor. Se înclină, zîmbi trist, coborî de pe scenă şi veni la masa lui Henri.

— Sînt frînt ! oftă el, trîntindu-se pe banchetă cu toată greutatea lui de o sută de kilograme.

Încă gîfîind, îşi şterse fața cu batista.

— Cîntecul ăsta, de cîte ori îl cînt, mă secătuieşte. Pun prea mult suflet în el.

Henri îşi stăpîni un zîmbet. Oare omul ăsta îşi lua în serios ieftinele lui sentimentalisme ?

— Pot să vă ofer o băutură ? îl întrebă Henri.

— Să-mi oferiți o băutură ! Nu, nu, nu, domnule ! Dimpotrivă, eu insist să vă ofer o băutură. Da, da, insist.

[1] Sfîrşesc scrisoarea mea îmbrățişîndu-te. / La revedere, iubitul meu, / Cu toate că nu mă alinți / Ah ! te ador... (n .t.).

Se întoarse spre chelner, fără să mai aştepte răspunsul.

— Jacques, încă un coniac pentru domnul.

Pe Henri îl miră mult această generozitate neobişnuită, dar mirarea îi fu de scurtă durată. Îndată ce li se aduse băutura la masă, Bruant se aplecă spre el confidenţial şi cu glas scăzut îl informă că *A Saint-Lazare* era pe punctul de-a fi editată.

— Da. Am găsit în sfîrşit un editor. Ce-mi lipseşte acum...

Ce-i lipsea — atitudinea lui deveni şi mai confidenţială — era un mic desen, un mic „ceva" care putea fi folosit ca ilustraţie pe coperta partiturii.

— M-am gîndit că eventual dumneavoastră aţi avea bunăvoinţa să mi-l faceţi. Nu ceva complicat. Doar o mică schiţă care nu v-ar lua prea mult timp. Bineînţeles, se grăbi el să adauge, n-aş putea plăti prea mult. Sînt poet şi ştiţi cum o duc poeţii.

Oftă şi ridică resemnat din umeri.

— Mereu flămînzi, mereu fără un ban...

Faptul că poseda unul din cele mai prospere cabarete din Montmartre părea să-i fi scăpat cu desăvîrşire din vedere. Vorbea atît de convins, încît Henri ajunse la concluzia că Bruant e într-adevăr un poet care crede în scornelile lui.

— În privinţa banilor, vă rog să fiţi fără grijă, îl linişti el. Vă voi face bucuros acest serviciu.

După cîteva zile îi duse lui Bruant schiţa şi în aceeaşi clipă dădu totul uitării.

Cu desenul lui Henri pe copertă, *À Saint-Lazare* avu din primul moment un succes extraordinar. Bruant şi editorii lui se îmbogăţiră pe seama lacrimilor vărsate de femeile de stradă, pensionarele bordelelor, prostituatele vagabonde, cele din jurul gărilor şi al cazărmilor, tîrfele din *brasseries*, damele pe cont propriu, femeile întreţinute, demimondenele şi *cocottes de luxe* — cu alte cuvinte, femeile uşoare de orice categorie şi tarif, care se recunoşteau în prostituata care scria acea scrisoare. *À Saint-Lazare* deveni un fel de cîntec de breaslă, imnul preoteselor Venerei.

Lui Henri nu-i aduse bani, dar îi schimbă viața. Augusta și distanta lume a artelor, care înainte nu luase niciodată seama la un lucru atît de mărunt ca ilustrația de pe coperta unui cîntec, manifestă un ciudat interes pentru desen.

„O dureroasă și profundă tălmăcire a străvechii probleme a prostituției..."

„Un crochiu de-o uimitoare intuiție și siguranță a mîinii, opera unui tînăr artist pînă acum necunoscut..."

„Viitoarele lucrări ale acestui tînăr, care de pe-acum vădesc o excepțională măiestrie, ar trebui urmărite cu interes de iubitorii artei..."

Nu trecu mult și Bruant edită un alt cîntec. Bineînțeles, și de astă dată se adresă tot amabilului pictor care îi înțelegea atît de bine pe poeți. Din nou criticii ridicară surprinși din sprîncene și se repeziră la călimări ca să scrie despre „vigurosul realism", „necruțătoarea obiectivitate" a acestui „tînăr și îndrăzneț" pictor. Încîntat de această „prestigioasă" publicitate, Bruant înrămă originalele lui Henri și le atîrnă în cabaretul său, unde stîrniră un remarcabil interes.

Acum persoane pe care nu le cunoștea duceau mîna la pălărie cînd îl întîlneau pe stradă. Spălătoresele din rue Coulaincourt aveau în glasurile lor un timbru nou, de mîndrie, cînd îl salutau de la ferestre. În chip misterios, chelnerii îi aflaseră numele și se înclinau respectuoși cînd îi luau comanda. „*Certainement, monsieur* Toulouse... *Tout de suite, monsieur* Toulouse... Mai doriți ceva, *monsieur* Toulouse ?" Bineînțeles, bacșișurile lui generoase nu erau străine de această atitudine, dar în măgulirile lor era și ceva sincer. La Perroquet damele șopteau clienților că piticul cu barbă e un mare pictor și ca dovadă arătau cu mîna spre copertele de cîntece bătute în ținte pe pereții odăilor lor sau vîrîte în ramele oglinzilor de la mesele de toaletă.

Ca din pămînt apărură editori nevoiași de periodice efemere. N-ar avea cumva un mic crochiu, un mic „ceva" de care s-ar putea lipsi, sau să le creioneze ceva la repezeală, pe care l-ar putea reproduce în magazinele lor ? Natural, nu puteau plăti nimic. Revista urmează abia să apară și începuturile sînt totdeauna grele... Dar mai tîr-

ziu, oh, mai tîrziu ! Cu o cordială fluturare a mîinii, Henri trecea peste problema banilor şi le făcea desenele. De obicei periodicele îşi încetau apariţia după al treilea număr, dar altele le luau locul. Lucrările lui începură să fie cunoscute şi să se vorbească de ele, chiar dacă nu erau plătite.

Apoi veni rîndul negustorilor de tablouri. Nu cei de seamă : cei mărunţi, cei necunoscuţi, cu prăvălii mucegăite aşezate pe străzi lăturalnice. Băteau la uşa atelierului, încă gîfîind din cauza urcuşului, cu zîmbete ca feliile de pepene pe feţele lor şirete. Pasiunea lor, îl informau ei, era să „descopere" noi talente. Nimic nu-i bucura mai mult decît faptul de-a oferi prima şansă unui tînăr necunoscut care promite, cum era el. Poate are o mică pictură, un fleac azvîrlit pe undeva, pe care ar putea să-l pună în vitrinele lor ? Ieşeau pîlcuri-pîlcuri din atelier, surîzători, cu braţele încărcate de pînze, pentru care uitau să dea chitanţe.

— Hoţi, domnule Toulouse, protesta doamna Loubet revoltată de acest jaf, da, asta sînt, hoţi !

El o liniştea, asigurînd-o că nu conta. Tablourile acelea fuseseră pentru el o joacă. Ocupau pur şi simplu locul degeaba.

Pe neaşteptate, fu vizitat de Gauzi şi Anquetin. Văzuseră crochiurile lui ; toată lumea din Montmartre vorbea de ele. Oare ticălosul ăla de Cormon nu s-o fi mirînd ? Îţi mai aminteşti de *atelier, „la grosse* Maria", Agostina ?... Ce frumoase vremuri, nu ? Apropo, cum naiba convinsese revistele-magazin să-i publice desenele ? Oare criticilor le plătise ca să scrie despre el ? Ce-ar fi să le strecoare o vorbă şi despre lucrările lor ? Ce-ar fi să bea cu ei o bere la La Nouvelle, într-una din serile astea ?...

Apoi, într-o bună zi veni Pissaro. Arătînd aidoma unui cioban boem, decanul Impresionismului se înclină graţios în faţa doamnei Loubet şi rămase în picioare lîngă sobă încălzindu-şi mîinile. Da, acele coperte de cîntece şi micile crochiuri din revistele-magazin erau cît se poate de interesante.

— Şi lui Degas îi plac. Doreşte să te vadă, vrei să vii la cină săptămîna viitoare ? Adu cu dumneata cîteva cro-

chiuri. Îți va spune probabil că sînt grozave, dar să nu-l crezi o vorbă.

În cafenele, oameni care înainte nu-l băgaseră în seamă acum se opreau la masa lui.

— *Pardon, monsieur.* Sînteți domnul Toulouse-Lautrec, *n'est-ce pas ?* Permiteți-mi să vă felicit pentru ultimul dumneavoastră desen. *Magnifique ! Superbe, absolument superbe !* Cîtă finețe, cîtă economie de linie ! O băutură, ați spus ? De ce nu, cu plăcere. *Garçon, une absinthe !* Cum spuneam, sînt un admirator al lucrărilor dumneavoastră. Și eu sînt pictor...

Sau un sculptor, un ilustrator, un gravor, un romancier, un dramaturg. Gen Montmartre. Mereu în ajun de a cuceri Parisul cu o pînză în pregătire, un roman aproape terminat, o tragedie de cinci acte în versuri. Cei mai mulți, *bons garçons.* Grozav de pricepuți să vorbească, să dea din mîini. Bărbi, ochi inteligenți, unghii negre. Jobene ponosite, pălării negre de fetru cît roata carului, paltoane cu mîneci zdrențuite. Cei mai mulți între treizeci și patruzeci de ani, unii puțin peste patruzeci, care, dintr-un vag sentiment de sfidare a vieții, persistau în bravada din zilele de studenție, într-un fel de adolescență pietrificată. Tot mai aveau planuri mari, speranțe mari. Nu se putea să nu le surîdă într-o zi norocul...

— Dar fii fără grijă, fii fără grijă ! Nu mai e ca pe vremuri. Acum avem Salonul nostru și putem arăta lumii lucrările noastre. Apropo, Lautrec, ești membru al Societății artiștilor independenți ? Nu ?... Trebuie, neapărat trebuie. Dacă nu, înseamnă că nu faci parte din Montmartre...

Oh, păi dacă pentru a face parte trebuia să fie alături de Independenți, atunci desigur... Se săturase de singurătate. Simțea nevoia să aibă prieteni, ca altădată la *atelier*...

Fu primit cu multă căldură în mijlocul gloatei urlătoare a „deviaționiștilor". Numele său ilustru, ca și faima în devenire, făceau din el un nou adept de elită. Curînd fu ales în *Comité Exécutif*, forul conducător al Societății. În foarte scurt timp ajunse o personalitate a lumii din Montmartre.

Apoi, într-o bună zi, se petrecu una din acele nebănuite întîmplări melodramatice, care numai în viața reală sînt cu putință.

X

— *Maurice !*

Sta în pragul ușii, în palton și joben, înalt, blond, cu o mustăcioară nostimă, elegant, arătînd aidoma lui Théo Van Gogh, un Théo fără barbă, dar aceeași față serioasă, deschisă, aceiași ochi albaștri, calmi, loiali, amabili.

— Henri !

Din ce urmă nu se putea nimic înțelege, dar doamna Loubet care pusese ziarul deoparte și urmărea scena pe deasupra ochelarilor, își zise că *le petit monsieur* devenise dîntr-o dată *fou*, iar tînărul înalt care dăduse buzna în cameră trebuie să fie un fugar dintr-o casă de nebuni. Abia după cîteva minute de gesturi incoerente, strîngeri de mîini frenetice și exclamații cu glas sugrumat, i se dezvălui misterul.

— Doamnă Loubet, vă prezint pe domnul Maurice Joyant, cel mai vechi prieten al meu, cel mai bun prieten, fratele meu de cruce... Nu ne-am văzut de cincisprezece ani. Eu am crezut că e la Lyon, el a crezut că sînt la Albi ; și amîndoi am fost tot timpul aici, la Paris... Ne duceam la școală împreună, ne jucam de-a indienii în Parc Monceau... Plănuisem să plecăm împreună în Canada și să prindem urși...

Această introducere, rostită dintr-o răsuflare, cu fața iradiind de fericire, nu o lămuri prea mult, dar o convinse că era vorba de o împrejurare fericită. Cît ai clipi trăi emoția momentului, ochii i se umplură de lacrimi și declară că nimic nu era mai prețios ca prietenia, și domnul Toulouse avea de bună seamă nevoie de-un prieten adevărat...

Coborî repede să aducă două cești cu *tisane* și nu-i lăsă pe cei doi tineri să plece înainte de-a le bea, explicîndu-le că erau abia în luna aprilie, iarna nu tre-

cuse și aerul era încă foarte înșelător, mai ales urîciosul aer de noapte din Montmartre.

O oră mai tîrziu, într-un restaurant liniștit, Maurice îi istorisi lui Henri șirul de întîmplări mărunte care dusese la miracolul reîntîlnirii lor.

— O simplă coincidență. Cum ți-am spus, sînt redactor-adjunct la *Paris Illustré* și azi după-amiază m-am dus la tipograful nostru cu cîteva șpalturi pentru numărul viitor. Traversam secția de litografie în drum spre zețărie, cînd privirea îmi fu atrasă de corectura unui desen nou. Deodată observai în colț semnătura „Lautrec" și imediat m-am gîndit că *s-ar putea* să fii tu... Nu-ți închipui cum am alergat ! Eram atît de sigur că te afli la Albi, încît niciodată nu mi-a trecut prin minte să mă interesez de adresa ta. Ei bine, într-un suflet m-am repezit în Boulevard Malesherbes, unde portăreasa mi-a spus că mama ta locuiește în același apartament. Din două salturi eram la etajul doi și Joseph mi-a deschis ușa. Mama ta mi-a spus unde locuiești și... iată-mă !

Așadar, după o absență de cincisprezece ani, Maurice reintra în viața lui Henri. Vechea legătură strînsă de la Fontanes se restatornici de la sine. Frații de cruce petrecură împreună multe seri și multe duminici, retrăind amintiri, discutînd, făcîndu-și unul altuia confidențe.

— Știi, Henri, zise într-o zi Maurice, nu ți-am spus, dar în ultimii doi ani am încercat să capăt o slujbă într-o galerie de artă. Aș vrea să deprind această meserie și să mă fac negustor de tablouri.

— Negustor de tablouri ?

Henri se răsuci pe scaun, cu paleta în mînă.

— Dorești să fii negustor de tablouri, cînd peste cîțiva ani poți fi redactor-șef la cea mai importantă revistă ilustrată din Paris ! Ești nebun ! Păi, meseria asta e la fel de rea ca aceea de pictor. Nu știi că în Franța toată lumea pictează și nimeni nu cumpără tablouri ? De ce-ar mai cumpăra, cînd pot picta ei înșiși tablouri care să le placă mai mult ?

Și așa trecu generoasa primăvară din 1888. Henri era fericit, mai fericit ca niciodată. Bucuria lui părea să fie a întregii lumi.

În anul următor avea să se sărbătorească centenarul Revoluției și al luării cu asalt a Bastiliei. Pentru comemorarea acestor glorioase evenimente, guvernul pregătea una din acele gigantice *Expositions Universelles* pentru care Parisul era pe bună dreptate renumit.

Pe vasta întindere aridă din Champs de Mars începea să ia ființă un oraș fermecat din *O mie și una de nopți*, un simulacru de metropolă cu palate din stucărie albă, haremuri și moschei, curți interioare *patio* pardosite cu marmură, fîntîni decorate cu mozaicuri, minarete, colibe tahitiene cu acoperiș din frunze de palmier, temple cambodgiene, sate din jungla Ubangi, bazare tunisiene și cartiere *casbah* algeriene. Turnul Eiffel era în construcție, cu fiecare săptămînă crescînd tot mai înalt și mai zvelt. O armată de muncitori stăteau cățărați ca furnicile pe gigantica structură împletită din fier și îndreptată spre cer asemeni unei săgeți sfidătoare. Redactorii ziarelor îl ridicau în slavă, născocind tot felul de superlative. Nu mai conteneau amintind cititorilor că e cel mai înalt edificiu din lume, mai înalt decît Flatiron Building din New York, domul Sfîntul Petru și Obeliscul lui Washington, de două ori mai înalt decît piramida lui Cheops ; că temeliile lui se afundau patruzeci și opt de picioare în pămînt, că va fi nevoie de două milioane patru sute de mii de nituri pentru fixarea barelor de fier.

Montmartre era de asemeni fericit în acel an. Nu din cauza *Expoziției*, cu care nu se aștepta să aibă în vreun fel de-a face, ci numai pentru că era primăvară, jandarmii treceau multe cu vederea și vrăbiile ciripeau în castanii de pe Boulevard Clichy.

Curînd se făcu vară. Pe terasa de la La Nouvelle pictori cu bărbi stufoase sorbeau absint și-și făceau vînt cu pălăriile lor enorme. Familiile își luau cina pe balconașele apartamentelor, stînd tacticos la taifas cu vecinii de peste drum. În rue Coulaincourt spălătoresele își ștergeau sudoarea de pe frunte cu brațele pline de clăbuc. Birjarii moțăiau pe capră cu hățurile slobode în mînă, în vreme ce caii, purtînd pe cap acele caraghioase pălării de pai cu găuri pentru urechi, ședeau resemnați la bordura trotuarului, gonind muștele de pe capră cu cîte-o plesnitură din coadă.

Așa se prezenta Montmartre în acea vară a anului '88 : o oază de hedonism candid într-un univers victorian, enoria veselă a boemei și a idilei nepăsătoare, un cartier semirural la periferia Parisului, unde cireșii se încăpățînau să înflorească pe maidane, îndrăgostiții se sărutau în pragurile caselor și spălătoresele adolescente se distrau dansînd cancan, pentru că aveau mîncărime la tălpi și fire ușoară.

Era același bătrîn Montmartre dintotdeauna — dezmățat, tribal, sentimental.

Dar în curînd avea să nu mai fie.

Îngerul Morții începuse să circule printre oamenii din Montmartre, dar nimeni nu-l recunoștea ca atare, căci era un bărbat îndesat, cu păr rar și mustață deasă căruntă. În pardesiul de gata și clasicul melon, putea trece drept un fermier în haine de oraș, un birocrat la pensie sau chiar un polițist în concediu. Fără să se zorească și nebăgat în seamă de nimeni, colinda La Butte cu un capăt de trabuc neaprins în colțul gurii, oprindu-se cînd și cînd să se scarpine în bărbie și să scuipe în rigolă, dus pe gînduri.

Într-o seară, la L'Ely, Henri se pomeni față-n față cu el, în timp ce sfîrșea de schițat o scenă de cancan.

Necunoscutul se apropie de masa lui și duse politicos mîna la pălărie.

— Numele meu e Zidler, zise el. Charles Zidler.

Henri își ridică o clipă privirea.

— Încîntat să vă cunosc, domnule Zidler, zise el continuînd să deseneze. Al meu e Toulouse-Lautrec. Nu vreți să luați loc și să beți o cană de vin cald ?

Străinul se așeză comod pe scaun.

— Nu, mulțumesc. Am băut una adineauri.

Un moment, îl urmări pe Henri desenînd, cu mîna lui tăbăcită sprijinită pe masă în chip de crab îngîndurat. Apoi zise :

— Vin aci de aproape o lună...

— Sînteți alsacian, nu-i așa ? zise zîmbind Henri, recunoscînd accentul. Cel mai bun prieten al meu e din Mulhouse. Poate îl cunoașteți ? Maurice Joyant.

Omul scutură din cap în semn să nu-l cunoștea.

— M-am născut în Alsacia, dar nu la Mulhouse. Afară de asta, nu aveam cum să-l cunosc pe prietenul dumneavoastră, doar dacă era copil sărac ca mine. La șapte ani îmi cîștigam deja existența într-o tăbăcărie. Și pentru un copil, credeți-mă, nu era o muncă ușoară. Am învățat să citesc abia la douăzeci de ani.

Henri îl studie pe străin dinapoia lentilelor. Avea ceva care în chip ciudat îți impunea o energie ascunsă, tenacitatea țăranului și de asemeni agerimea țăranului. Ce naiba dorea și ce căuta la L'Ely ?

— Cum vă spuneam, continuă Zidler, vin aici în fiecare seară de aproape o lună și am observat că desenați mici scene de cancan. Vă interesează cancanul, nu-i așa ? Și pe mine.

Încă zîmbind, aruncă o privire în jur ca să se convingă că nu putea fi auzit de alții.

— Se pot cîștiga bani mulți cu cancanul, adăugă el.

— Cu cancanul ?

Zidler clătină din cap.

— Foarte mulți. Dar numai de omul care știe cum.

— Ce înțelegeți prin cum ?

Vizitatorul zîmbi amuzat, observînd uimirea de pe fața lui Henri.

— Cum să-l exploateze. Să-l comercializeze, dacă vreți. Și să nu vă închipuiți că nu știu ce vorbesc. Lucrez în teatru. Douăzeci de ani de meserie. Acum sînt director la Cirque Hippodrome.

Îi întinse protocolar cartea de vizită.

Pe Henri îl impresionă. Hippodrome era cel mai mare circ din Paris.

Tot în acea seară, mai tîrziu, în larma aglomerației de la miezul nopții a unei *brasserie* din Montmartre, Zidler își expuse planurile.

— Da, zise el punînd paharul cu bere pe masă și ștergîndu-și cu mîna mustața plină de spumă. De mai bine de un an caut ceva nou. Ceva diferit. Ceva care să-mi aducă un milion.

— Un milion ! Dumnezeule, nu doriți prea mult ?

— Exact cît să trăiești o viață fără griji. Aș putea să mă mulțumesc cu ce am. Vreau însă un milion sau nimic.

— Și cancanul vă va aduce un milion... asta vreți să spuneți ?

— Da, îl asigură Zidler, clătinînd calm din cap. Cancanul îmi va aduce un milion.

— Atunci, să bem pentru asta.

Băură. Henri făcu semn unui chelner care trecea.

— Încă un coniac.

Zidler își șterse iar mustața cu dosul mîinii și buzele schițară un zîmbet șiret.

— Nu mă credeți. Socotiți că sînt nebun, nu-i așa ? Dar nu sînt. Cînd am să pun totul la punct, întreaga lume va afla ce-i cancanul. M-am gîndit foarte bine și nu văd cum aș putea da greș. Fiți atent !

Cu un gest grăbit, împinse deoparte paharul de bere.

— În primăvara viitoare se va deschide Expoziția. Mii și mii de oameni vor veni la Paris. Ce vor face ?

— Vor vizita Expoziția, bănuiesc.

— Oh, da ! Se vor urca în vîrful turnului acela ce se construiește ; vor căsca gura la negri și la îmblînzitorii de șerpi. La cămile și la elefanți. Dar altceva ce vor mai face ? Cum își vor petrece serile ?

Scoase din buzunarul vestei un capăt de trabuc și-l puse în gură fără să-l aprindă.

— Vedeți, continuă el molfăind chiștocul între dinți, oamenii sînt ciudați. Nu le place să stea singuri, caută societate. De unul singur omul nu se poate amuza. Altul trebuie să-l amuze. Simte nevoia să fie amuzat. Dorește distracții. Și distracție, domnule, înseamnă un singur lucru și numai unul. Femei ! Dacă am învățat ceva în cei douăzeci de ani petrecuți în lumea spectacolelor, asta am învățat. E o prostie, dar așa sînt oamenii. Și pentru asta cancanul se potrivește de minune și de aceea mă va îmbogăți.

— S-ar putea să aveți dreptate, zise Henri, arătîndu-și politicos neîncrederea. S-ar putea să aveți dreptate. Totuși la L'Ely se dansează cancan de atîția ani și după cîte știu n-a îmbogățit pe nimeni.

— L'Ely !

Zidler rosti cuvîntul cu vădit dispreț.

— Nu-mi spuneți mie de L'Ely. Cum ați crede că oamenii bogați, englezi și americani, s-ar putea duce la un

local ca ăsta ? Un local care nici măcar nu are bar. Îl cunosc pe Desprez, proprietarul, nu se pricepe la spectacole. Habar n-are de meseria spectacolelor. De fapt, nu-şi deosebeşte burta de fund, dacă-mi îngăduiţi expresia. A stat pe o mină de aur. Dar aşteptaţi. Am să-i arăt eu ce-ar fi putut face cu cancanul.

— Cum ?

Întrebarea pătrunse în creierul lui Zidler ca un *banderillo* în coasta taurului.

— Cum ? Am să vă spun cum. Mai întîi, am să angajez toate fetele alea care dansează cancan la L'Ely. Îndeosebi pe-aia blondă, cu cocul ăla nostim.

— La Goulue ?

— Nu-i cunosc numele, dar fata aia ştie să danseze. Va fi o senzaţie. După aceea, voi angaja pe dirijorul orchestrei. Apoi, cînd îi voi avea pe toţi angajaţi, îmi voi clădi propriul meu local. Şi acest local va avea un bar. Un bar, domnule, cu asta se cîştigă bani.

— Depinde de care parte a barului stai, zise Henri rîzînd înfundat.

Zidler nu dădu atenţie glumei şi continuă să-şi expună planurile.

— Ca să cîştigi bani trebuie să ai băuturi veritabile şi un barman priceput. Ca barmani, femeile sînt de zece ori mai bune ca bărbaţii, şi cea la care mă gîndesc face cît o sută de bărbaţi. Am urmărit-o lucrînd şi e grozav de îndemînatică. Dintr-o privire îi simte pe beţivi, pe cei care nu ţin la băutură, pe cei care plîng în pahar, pe cei care caută pricină cu luminarea. E şi frumoasă. La felul drăgălaş cum spune : „Încă un pahar, dom'le ?“ nimeni nu poate rezista. Şi peste toate astea e cinstită şi harnică.

— Unde se află această remarcabilă persoană ?

— La Folies Bergères. Se numeşte Sara şi ţine barul de acolo. O voi angaja pe fata asta chiar de-ar fi să-i dau o sută de franci pe lună şi zece la sută din vînzare.

Deodată se opri, reflectînd speriat că se pripise.

— Nu, nu zece la sută. Dar am să merg pînă la cinci la sută.

— Fiindcă veni vorba de băutură, ce-ar fi să mai luaţi o bere ? Eu am să iau tot un coniac.

Zidler scutură din cap.

— Nu, mulțumesc, domnule. Nu sînt băutor. O bere mi-e de ajuns. Doar rareori, cînd mă simt abătut, mai iau și un rom. Dar cam asta-i tot.

Henri comandă coniacul și Zidler continuă să vorbească despre planurile lui.

— Și voi avea nu numai un bar bun și un barman bun, dar și un spectacol bun.

— Un spectacol ? Într-o sală de dans ?

— Da. Oamenii nu pot dansa tot timpul și, cum spuneam, simt nevoia să fie amuzați. Voi avea un spectacol în toată regula. Și nu pe scenă, ca la Folies, unde îți trebuie un telescop ca să vezi picioarele fetelor. Exact în mijlocul ringului de dans, unde toți le pot vedea. Și încă ce spectacol ! La început, cît încă mai sosesc clienți, le ofer, așa zicînd ca *hors-d'œuvre*, pe Yvette Guilbert. Ați auzit-o vreodată ?

Henri scutură din cap.

— O veți auzi, zise Zidler. Am descoperit-o într-un mic *café-concert*, unde nu este apreciată. Vă asigur că fata are talent. Un stil al ei aparte. Cu ochii plecați și aerul ei de fecioară refulată, îți cîntă niște șansonete decoltate de ți se face părul măciucă. O veți cunoaște cînd încep repetițiile. O să vă placă, veți vedea. Va fi o senzație. Apoi, îi las cîtva timp pe clienți să danseze, ca să se încălzească și să li se facă sete. După asta, în vreme ce ei comandă băuturi, le ofer pe Aicha. Nu o cunoașteți desigur nici pe Aicha ? Fără să mai aștepte răspunsul lui Henri, continuă: E o tîrfuliță proastă ca noaptea. Dar cînd începe să-și legene fundul și să facă *danse du ventre*, te vîră-n draci. Fata asta are un buric care doar că nu cîntă Marseieza ! După Aicha, încă puțin dans. Apoi le ofer cuplul Morelli, un număr de acrobație, pe care l-am avut la Hippodrome. Asta pentru femeile din sală. Știți cum sînt ele. Le place să vadă bărbați musculoși în maiouri roz. Le dă fiori. Apoi iar dans, alte cîteva numere, pînă la cancan, și, ca final, veți recunoaște că nimic nu poate fi mai captivant decît cancanul.

— Îți fură ochii, recunoscu Henri. Uneori, însă, fură și ochii poliției, adăugă el zîmbind.

Cu o fluturare a mîinii, Zidler înlătură obiecţia. Deodată îl încolţi o temere. Faţa i se îmbujoră şi luă un aer stînjenit.

— Poate că, vorbindu-vă în felul acesta, mă credeţi smintit ?

Henri schiţă un gest de protest.

— Poate că gîndiţi : „De ce-mi spune mie toate astea ?“ continuă Zidler. În definitiv, nu-i nici o oră de cînd vă cunosc. Dar, ştiţi, am reflectat mult asupra acestor lucruri şi vine un moment cînd simţi nevoia să le împărtăşeşti cuiva. Cineva în care simţi că te poţi încrede. Aţi simţit vreodată că nu mai puteţi ţine ceva ascuns şi trebuie să-l spuneţi cuiva care ştiţi că o să vă înţeleagă ?

Ochii i se pironiră asupra lui Henri şi o clipă privirile lor se întîlniră.

— Aşa am simţit eu, domnule, în clipa cînd v-am zărit... apropo, cum aţi spus că vă numiţi ?

— Toulouse-Lautrec, dar lumea îmi spune Toulouse. E mai scurt.

— Ei bine, domnule Toulouse, aşa am simţit.

— Apreciez încrederea ce-mi acordaţi şi nu o voi dezamăgi. Unde aveţi de gînd să construiţi sala dumneavoastră de dans ?

— Chiar aici în Montmartre.

— Nu e prea peste mînă ? E destul de departe de Expoziţie.

— Nu, domnule Toulouse. Montmartre e cel mai potrivit loc. L-am studiat foarte bine şi are tot ce trebuie. E pitoresc, depravat, boem. Exact ce place turiştilor. Ei cred că artiştii sînt romantici.

— Cei mai mulţi artişti sînt, chiar prea romantici, zise Henri zîmbind. Dar aţi ţinut seama că în Montmartre există deja multe săli de dans ?

— Nu ca a mea, domnule ! Nu ca a mea. Vă asigur că n-a existat vreodată sală de dans ca a mea, nici chiar pe Barbary Coast la San Francisco. Şi acolo au cîteva localuri destul de nostime, credeţi-mă. Al meu va fi altfel, fără seamăn. Va fi o combinaţie de bar, sală de dans şi bordel. Nu s-a mai văzut o asemenea combinaţie. Nici clădirea nu va fi ca a celorlalte. Va avea forma unei mori de vînt. De ce ? Tocmai ca să fie altfel. Şi va fi vopsită

în roșu. Totul roșu, și pe dinăuntru și pe dinafară. De ce ? Pentru că nu există nici o clădire roșie în Paris. Afară de asta, roșu e o culoare agreabilă, mai ales noaptea. Pe femei le arată mai frumoase și bărbaților le stîrnește sete de băutură și poftă de dragoste. Și va avea aripi adevărate, care se învîrtesc, cu sute de becuri electrice din acelea noi aduse din America. Roșii, bineînțeles. Să le vezi de la zece mile. Vi le puteți într-adevăr imagina ?

Tăcu, privind în gol, cu ochii minții ațintiți spre niște aripi stacojii, strălucitoare, rotindu-se în noapte. Apoi ridică paharul, îl goli dintr-o înghițitură și-și șterse spuma de pe favoriții zburliți.

— Da, domnule Toulouse, cu Expoziția care-i pe drum și cu turiștii englezi și americani ce vor sosi la Paris, dați-mi răgaz șapte-opt luni și voi avea cea mai faimoasă sală de dans din Franța. Din Franța ? Ce zic eu ? Din lume ! Vă asigur că nu pot da greș. Am calculat totul pînă la ultimul amănunt. I-am găsit deja numele. Cel mai potrivit nume. Știți cum am să-i spun ?

— N-am cea mai mică ideea, mărturisi Henri ducînd paharul cu coniac la buze.

— Am să-i spun *Moulin Rouge*, domnule, Moara Roșie. Rețineți acest nume, *Moulin Rouge*. MOULIN ROUGE !

XI

La 2 aprilie 1899 drapelul francez fu înălțat în vîrful Turnului Eiffel. Domnul Sadi Carnot, Președintele Republicii, impresionant în hainele de seară la ora zece dimineața, declară *La Grande Exposition Universelle* oficial deschisă. Și un milion de francezi își împliniră visul de a vedea lumea fără să plece de acasă.

Luni de-a rîndul mulțimi nesfîrșite se scurseră prin sintetica metropolă de pe Champs de Mars, căscară gura la tuaregii în voaluri albastre, la țesătorii de scoarțe din Timbuctu, la eunucii sudanezi, la amazoanele cu sînii goi din Dahomey, la prinții malgași vărgați cu humă roșie, la pescuitorii de perle din Tahiti, la căpeteniile de triburi din Congo, la îmblînzitorii de șerpi din Annam, la preoții-vrăjitori din Martinica ; o omenire care cînta

monoton, bătea ritmic în tobe, se învîrtea, purtînd *pareu* [1]-ri, turbane, *chéchias* [2], piei de tigru, *şort* [3]-uri, *sarong* [4]-uri ; chimonouri sau *sari* [5]-uri înflorate. Şcolarii parizieni se cocoţau pe spinările răbdătorilor elefanţi şi midinetele călăreau chicotind pe cămile şi ponei arabi. Doamnele cu pălării „farfurioară" şi mîneci „picior-de-oaie" [6] încercau parfumurile algeriene şi cumpărau brăţări tunisiene, în vreme ce soţii lor se pierdeau în mulţime şi, nu ştiu cum, se pomeneau în cortul dansatoarelor *nacca* [7].

Din Anglia veni un *bon vivant*, mărunt, gras, cu ochi bulbucaţi de broască, ghetre albe, veston cu revere de mătase, şi cît ai clipi inimile a mii de cocote fremătară în corsetele lor cu fanoane. La patruzeci şi opt de ani, Eduard, Prince of Wales, era tot *enfant terrible* la curtea Victoriei, dar la Paris era rege. Nepoţii acelor *sans culottes*, care decapitaseră pe castul lor rege, strigau pînă ce răguşeau de cîte ori îl zăreau pe jovialul bulevardier trecînd cu trabucul în gură, fără a mai ţine seama că era dăruit cu toate viciile îngăduite unui rege. Cînd domnul Edison, făcătorul de minuni, cel care dăduse grai maşinilor şi capturase soarele în baloane de sticlă, traversă Atlanticul şi se urcă în vîrful Turnului Eiffel cu „cabina zburătoare", entuziasmul atinse culmi isterice.

Aşa cum preziseseră ziarele, Parisul era invadat de univers. Pe terasele cafenelelor se vorbeau acum toate limbile. Chelnerii şi patronii barurilor aflară că un dolar

---

[1] Pînză de bumbac imprimată, purtată în jurul şalelor de femeile din Tahiti (n. t.).

[2] Fesuri roşii înalte, purtate de zuavii şi spahii din trupele coloniale franceze (n. t.).

[3] Îmbrăcăminte care acoperă doar şalele, purtată de unele triburi din regiunile cu climă foarte caldă (n. t.).

[4] Îmbrăcămintea bărbaţilor şi femeilor din arhipelagul Malay, care constă dintr-o fîşie lungă de pînză, de obicei viu colorată, purtată în jurul părţii de jos a corpului ca o fustă (n. t.).

[5] Veşmîntul femeilor hinduse, care constă dintr-o bucată lungă de pînză înfăşurată în jurul corpului şi trecută apoi în jurul capului (n. t.).

[6] Mîneci ajustate pe braţ, iar la umăr bufante (n. t.).

[7] Dansatoare indiene profesioniste (n. t.).

valorează cinci franci, o liră sterlină douăzeci și cinci, o rublă patru, un creițar austriac numai doi *sou* [1], iar un fiorin olandez doi franci și cincizeci de centime. Cocotele deveniră poliglote și acostau bărbații adresîndu-li-se în idiomuri ciudate. „You Ongleesh, yes ? Ongleesh men veree nice, very *gentils*, but London veree sad, veree *triste*. No amour in London. In Paree, much amour. In Paree, women veree lov'ly, veree passionate. Me, veree passionate with gentil Ongleesh men. Oh-la-la ! You buy me a little dreenk, yes ?“ [2]

În Montmartre, Moulin Rouge începu să-și rotească strălucitoarele aripi stacojii, și Henri deveni cel mai fidel dintre obișnuiții localului. În toamna și iarna anului precedent urmărise cum căpăta viață năzdrăvănia rotitoare a lui Zidler și pe bătrînul om de circ transformîndu-se într-un motor uman, lucrînd șaisprezece ore pe zi, supraveghind fiecare detaliu, cățărîndu-se pe schele, țipînd la lucrători, alegînd covoare și veselă de porțelan, angajînd personal, dirijînd repetițiile, tîrguindu-se cu angrosiștii, tunînd, glumind, molfăind trabucul neaprins. Cunoștința lor se transformase în sinceră prietenie.

— Vă asigur, domnule Toulouse, că nu pot da greș ! Am chibzuit totul și cu Expoziția aia care se deschide peste cîteva săptămîni... Scuzați-mă ! Ei, dumneata de-acolo ! Mișcă pensula aia ! *Nom de Dieu !* Crezi că te plătesc doi franci pe zi ca să prinzi muște ? Da, domnule Toulouse, cum vă spuneam... Apropo, cum vă place barul? Mahon veritabil. Costă o avere, dar așteptați pînă ce Sara se instalează dinapoia lui ! V-am spus că am angajat-o ? Da, am angajat-o ! N-a fost ușor s-o smulg de la Folies, dar am convins-o, în sfîrșit, am angajat-o...

Cînd dormea, cînd se odihnea ? Nimeni nu știa. Toți în jurul lui arătau istoviți. Trémolada — un bărbat mărunt și îndesat, cu păr alb, care fusese cîndva un faimos clovn

---

[1] Monedă măruntă franceză egală cu 5 centime (n. t.).

[2] Dumneata, ongliș, da ? Bărbații ongliși, forte drăguți, forte *gentils*, dar Londra forte tristă, forte *triste*. Deloc amour la Londra. In Pari, mult amour. In Pari, femei forte frumo'se, forte pasionate. Eu, forte pasionată cu ongliș gentil. Oh-la-la ! Îmi oferi o mică băutură, da ? (n. t.).

și acum era mîna dreaptă a lui Zidler — alerga de colo pînă colo, neglijent îmbrăcat, ștergîndu-și fața de sudoare cu o batistă roșie.

În martie începură repetițiile în pocnituri de ciocane, zăngănit de fiare și scîrțîit de fierăstraie, strigătele electricienilor și miros înțepător de vopsea. Henri se reîntîlni cu La Goulue, Sardine, Nini-Patte-en-l'Air și alte spălătorese cu picioare sprintene, pe care le cunoscuse la L'Ely. Între orele de repetiții veneau la masa lui, gîfîind și asudînd, căci cancanul nu mai era acum o improvizație, ci o treabă ordonată și istovitoare.

Cînd și cînd, Zidler se trîntea obosit pe scaunul de lîngă Henri, plimbînd trabucul neaprins dintr-un colț în celălalt al gurii.

— Ei bine, cum vă place spectacolul, domnule Toulouse ? După cum vedeți, am angajat toate fetele alea, și pe La Goulue am făcut-o șefa trupei... Vă asigur că va fi o senzație... Dar așteptați pînă îmi apare afișul ! N-ați văzut niciodată ceva mai amuzant. Am plătit o groază de bani, dar ăsta va atrage mulțimile... Reclama, domnule, ăsta-i secretul... Scuzați-mă. Ei, dumneata, de la balcon ! Nu sta din lucru... Scuzați-mă... Aicha ! Aicha, vino-n-coace ! Aud că te-ai bătut cu La Goulue, ce înseamnă asta ? Crezi că asta-i cîrciumă ordinară ca aia unde obișnuiai să te duci ? Dacă vă mai prind bătîndu-vă, știi ce fac ?... Vă ard cîte-un picior în fund la amîndouă și vă dau afară... Doresc ordine desăvîrșită, înțelegi ? Acum du-te la treaba ta și repetă... Apropo, domnule Toulouse, n-ați avea cumva un tablou pe care l-aș putea atîrna în vestibul ? Ceva cu mult roșu ?

După deschidere, Moulin Rouge deveni pentru Henri căminul său. Cunoștea pe fiecare, putea să facă orice-i plăcea. Pentru el nu existau reguli. Deși în local nu se servea mîncare, el putea să comande și să ofere mici supeuri ori de cîte ori dorea. Fetele de la cancan se așezau la masa lui și-i istoriseau aventurile amoroase. Aicha încerca să-l atragă de partea ei în cearta cu La Goulue ; Sara, barmana, îi ținea lungi predici despre efectele nocive ale alcoolului.

Așa trecu și minunata primăvară și vară din '89. Parizienii se obișnuiră cu prezența străinilor și cu Turnul

Eiffel în mijlocul lor, localnicii din Montmartre cu rotitoarele aripi roșii de la Moulin Rouge. În octombrie străinii începură să plece acasă. O lună mai tîrziu, Expoziția își închidea porțile. Orașul fermecat de pe Champs de Mars dispărea odată cu primele zăpezi. Palatele exotice își dezgoliră sărăcăcioasa structură din scîndură ordinară și în curînd nu mai existară. Pitorești hoarde de sălbatici fură expediate cu vaporul în insulele, pustiurile și junglele lor. Numai Turnul Eiffel rămase pe loc, ca o girafă rătăcită, uitată după plecarea unui circ. Parisul redeveni ce fusese dintotdeauna.

Sfîrșitul anului îi aduse lui Henri o scrisoare de-un format neobișnuit, purtînd o marcă poștală străină, pe care doamna Loubet i-o înmînă cu sumbre presimțiri.

— Sper că nu-i ceva rău, zise ea încercînd să afle despre ce e vorba. N-a murit nimeni.

— Dimpotrivă, exclamă el după ce sfîrși de citit scrisoarea. Société des Vingt mă invită să expun la Bruxelles, în ianuarie.

Îndată intră la griji.

— Asta înseamnă că vă veți duce ?

— Bineînțeles, doamnă Loubet. E o mare cinste.

— Cinste, hîm ! N-au pictori la Bruxelles ? Nu mă privește dacă domnul dorește să facă pe cochetul într-o țară străină. Domnul e liber, liber ca aerul. Domnul se poate duce și în China, și în Africa, dacă dorește.

Buzele subțiate, tremurul fălcilor, trădau zbuciumul lăuntric. Deodată atitudinea ei belicoasă se domoli, ochii i se umplură de lacrimi.

— Și dacă... și dacă vi se întîmplă ceva ? Dacă o să cădeți... Și dumneavoastră, singur-singurel printre toți ăia ?

Îi trebui mult timp ca s-o convingă că Bruxelles era la numai cîteva ore de Paris, că belgienii vorbeau franceza și aveau doctori excelenți.

— Afară de asta, domnul Seurat... știți, tînărul acela înalt care vine aici din cînd în cînd... a fost de asemeni invitat. Vom călători împreună.

Iarăși era ajunul Anului Nou și Henri sta alături de mama sa, în fața căminului. În acea după-amiază îi tri-

misese trandafiri albi, florile ei preferate, pentru care plătise un preţ exorbitant. La cină încercaseră să fie veseli. Îi istorisise despre doamna Loubet şi cum luna trecută, cînd el răcise, devenise un adevărat balaur scoţînd flăcări pe nări, se instalase lîngă patul lui şi-l torturase cu cataplasme fierbinţi.

— Mai să mă înece în *tisane* şi mi-a citit *Cei trei muşchetari.*

Imitase bombănelile şi privirile ei posomorîte, iar Maman se prefăcuse că o amuză. Trecuseră apoi în salonaş ca să ia cafeaua şi conversaseră politicos despre vreme, despre Annette şi Joseph. Conversaţia se redusese treptat la cîteva remarci stinghere. Acum şedeau unul în faţa celuilalt, de o parte şi de cealaltă a căminului : ea sta plecată peste împletitura la care lucra şi, în lumina lămpii, faţa ei luase o culoare chihlimbarie ; el, în haine de seară, privea absent spre focul din cămin, căutînd un alt subiect potrivit de conversaţie.

De cînd se întorsese în Montmartre relaţiile lor deveniseră un joc trist, nespus de subtil, pe care amîndoi îl jucau cu desăvîrşit tact. Trăind în lumi diferite, ajunseseră la convingerea că orice încercare de apropiere era zadarnică. Ştia că ea nu putea să aprobe genul lui de viaţă şi se ferea cu grijă să-i vorbească despre acest subiect. Nu încetaseră să se iubească ; dar se înstrăinaseră. Şi dragostea lor, oricît de indestructibilă, nu făcea decît să le adîncească amărăciunea înstrăinării şi chinul singurătăţii.

— Apropo, Maman, ţi-am spus că Société des Vingt m-a invitat să expun la Bruxelles luna viitoare ?

— Într-adevăr ? Grozav !

Îi zîmbi privindu-l peste împletitura din mînă.

— Mă încîntă ce spui.

O privi trist prin lentilele groase ale ochelarilor. Sărmana Maman, buna Maman, respecta regula jocului... Încerca să pară încîntată, deşi nici n-o încînta, nici n-o impresiona, nici măcar n-o interesa. Nu avea, bineînţeles. nici cea mai vagă idee ce însemna Société des Vingt, dar chiar dacă ar fi ştiut, pentru ea era totuna. O frămînta atît de mult viaţa „păcătoasă" pe care o ducea el

în Montmartre și faptul că bea — îndeosebi, că bea — încît nu înțelesese că începea să-și facă un nume al său...

Văzuse ea, de pildă, coperta de la „À Saint-Lazare" ? Desenele lui din revistele ilustrate, picturile lui care începeau să fie expuse în cîteva magazine de tablouri, măgulitoarele comentarii pe care criticii le scriseseră despre el, avea ea cunoștință de toate astea ? Nu scăpase niciodată o vorbă. Poate că această invitație într-o țară străină ar impresiona-o, ar convinge-o că era mai mult decît un simplu pierde-vară din Montmartre, că viața lui nu se reducea la băutură și la petrecerile de la Moulin, că muncea, muncea din răsputeri...

Îi vorbi înflăcărat despre Société des Vingt.

— E un grup de pictori belgieni care invită în fiecare an cîțiva străini să-și expună lucrările alături de ale lor.

Importanța invitației consta în faptul că în trecut „les Vingt" dovediseră un uimitor fler în descoperirea cîtorva oameni care mai tîrziu deveniseră celebri. Oameni ca Renoir, Whistler, Sargent, Rodin...

— Iar eu sînt cel mai tînăr dintre cei invitați pînă acum, zise el în speranța că ea îl va lăuda.

— Asta e într-adevăr grozav.

— Arsène Alexandre, criticul de artă de la *Le Figaro*, a scris un articol despre această invitație. A spus că...

Pe măsură ce vorbea, speranțele i se spulberau. Degeaba. N-o interesa ce a spus Arsène Alexandre, ce semnificație avea invitația. Pentru ea va fi în veci un ratat, un ratat pe care îl iubea nespus de mult, totuși un ratat. Nu va uita niciodată că nu reușise să fie admis la Salon. Avea prejudecățile clasei ei sociale : muzicienii buni erau absolvenți ai Conservatorului, actorii buni jucau la Comédie Française, cîntăreții buni cîntau la Operă și pictorii buni expuneau la Salon.

Își ascunse dezamăgirea și continuă să vorbească numai ca să nu tacă. Trimitea la această expoziție mai multe tablouri, printre care portretul Domnișoarei Dilhau. (Nici o vorbă, bineînțeles, despre celelalte portrete, cele ale fetelor de la Perroquet, pe care le făcuse în vară...) Domnișoara Dilhau era o onorabilă fată bătrînă, pe care o cunoscuse prin domnul Degas. Dădea lecții de pian și locuia împreună cu cei doi frați ai ei, tot muzicieni. Désiré,

cel mai vîrstnic, cînta la fagot în orchestra Operei (ei ...! asta ar trebui să sune onorabil!), iar fratele lui cînta la flaut. În fiecare duminică fraţii Dilhau ofereau la ei acasă serate muzicale în cerc intim, de la care domnul Degas nu lipsea niciodată, pentru că adora muzica, îndeosebi Mozart...

Brodă cît putu mai mult pe tema fraţilor Dilhau : ce familie cultă şi încîntătoare era, oamenii interesanţi pe care îi întîlnea la seratele lor muzicale, cît de bine se simţea în acele seri. Ea îi spuse cît de multă plăcere îi făcea să afle că are prieteni atît de drăguţi, cît de amabilă era domnişoara Dilhau sacrificînd din timpul ei ca să-i pozeze pentru portret... Apoi, ca o cortină, între ei se lăsă tăcerea, o tăcere plină de gînduri nerostite.

Mai trecu o oră în acest fel, întreruptă cînd şi cînd de scurte încercări de a părea comunicativi. Micul orologiu de alabastru de pe policioara căminului sună.

— A fost drăguţ din partea ta, Henri, că ţi-ai petrecut ajunul Anului Nou cu mine, dar îmi dau seama că mai ai desigur şi altă invitaţie... şi n-aş vrea ca...

O sărută tandru, îi şopti „Un An nou fericit, Maman", şi plecă.

În stradă făcu semn unui cupeu care tocmai trecea.

— Moulin Rouge ! strigă el intrînd repede în trăsură.

În timp ce cupeul se urnea de la bordura trotuarului, Henri se aplecă înainte ca să arunce o ultimă privire spre fereastra mamei, a cărei lumină abia se zărea printre ramurile încîlcite ale castanilor. Sărmana Maman, singură în ajunul Anului Nou ! Poate ar fi trebuit să petreacă întreaga seară cu ea ? La ce bun, nu şi-ar fi făcut decît rău unul altuia...

Închise oftînd fereastra cupeului, îşi potrivi pulpana pelerinei de seară şi se instală confortabil în colţ.

Era foarte adevărat că bea un pic prea mult, şi ce-i cu asta ? Ştia să bea ca un gentilom. Şi se putea opri oricînd dorea. Afară de asta, alcoolul îi calma durerea din picioare, afurisita aia de durere care nu-l lăsa o clipă... Oamenii nu înţelegeau...

Deschise nervos ferestruica.

— *Nom de Dieu,* nu poţi să mergi ceva mai repede ?

Vocea birjarului se auzi slab prin ploaie :

— Fac tot ce pot, *m'sieu*... Toată lumea a ieșit astă-seară în oraș... e ajunul Anului Nou.

— Ei bine, vezi dacă poți să ajungi acolo înainte de celălalt ajun de An Nou !

În timp ce închidea ferestruica auzi rîsul înfundat al birjarului, și veselia robustă a acestuia făcu să se simtă ceva mai bine dispus. Viața nu era atît de urîtă din moment ce birjarii puteau să chicotească și pe ploaie. Să rîzi, ăsta era secretul. Să rîzi cît mai mult și să gîndești cît mai puțin. Cum exprima asta La Bruyère ? „Nu aștepta să fii fericit ca să rîzi, căci s-ar putea să mori fără să fi rîs vreodată.“ Deștept tip, La Bruyère ăsta...

În sfîrșit, cupeul trase la bordura trotuarului din fața Moulin Rouge-lui, ale cărui aripi stacojii, împodobite pentru această ocazie cu țipătoare ghirlande de becuri electrice roșii, străluceau orbitor în noapte.

— Bună seara, *monsieur* Toulouse... Bună seara, *monsieur* Toulouse... Bună seara, *monsieur* Toulouse...

Cu o amicală fluturare a mîinii spre clănțăul de la ușă care îndemna trecătorii să intre, spre casieriță și ceilalți salariați, traversă holul fără să se uite la imensul său tablou cu subiect de circ atîrnat de perete [1].

— An Nou fericit, *monsieur* Toulouse, zise jovial Trémolada, împingînd ușa de sticlă care despărțea vestibulul de foaier. Sosiți devreme în seara asta.

— Ofer o mică petrecere și am venit să văd cu ochii mei dacă totul e-n regulă. Vino mai tîrziu să bei ceva cu noi.

— Am să încerc, dar în noaptea asta ne așteptăm să vină lume multă. Cel puțin așa sperăm, adăugă el cu glas scăzut.

Schimbară o privire cu înțeles. Moulin nu avea succesul scontat. Chiar în timpul Expoziției treaba mersese adesea destul de slab.

— Ei bine, încearcă să vii dacă poți.

Ajunse în sala de dans. Aici becurile erau atît de strălucitoare încît fu nevoit să-și pună mîna la ochi. La prima vedere sala era fascinantă, dar de cîte ori in-

[1] Acest tablou, *Fernando, maestrul de arenă*, se află azi la Institutul de artă din Chicago (n. a.).

trase îl izbise vastitatea ei și decorația țipătoare de prost gust. Nu avea nimic din poezia stricăciunii străvechiului L'Ely, nici intimitatea vechilor localuri sărăcăcioase din Montmartre. Era nouă, împopoțonată, impunătoare, un loc unde se întîlnesc oameni care nu se cunosc între ei, o imensă gară transformată pentru o noapte într-un coliseu de dans. La celălalt capăt al vastei săli, pe-o platformă de lemn, orchestra începuse deja să cînte. Lumea lua loc la șirurile de mese din jurul ringului de dans. În vederea Anului Nou, de-a lungul balustradei balconului și pe candelabrul din mijloc fuseseră atîrnate flamuri tricolore din hîrtie creponată, care dădeau localului un aspect festiv studiat.

Își continuă drumul șchiopătînd spre barul de mahon, unde Sara sta aplecată peste chiuvetă clătind pahare, în fața unui fundal sclipitor de oglinzi și sticle cu băuturi alcoolice.

— Ei ! Sosiți devreme în noaptea asta, îi strigă ea de departe.

Un zîmbet însufleți fața ei drăgălașă, cu ochi mari și breton negru drept.

— Ba încă îmbrăcat elegant. Arătați drăguț în haine de seară. De ce mergeți atît de repede ?

Acum sta în picioare în fața barului, gîfîind, încercînd să zîmbească, agățat cu o mînă de marginea tejghelei.

— Dă-mi un coniac. zise el suflînd greu.

Fata umplu cu îndemînare un pahar mic cu picior înalt și se aplecă peste tejghea să i-l dea.

— Vedeți, abia mai răsuflați. N-ar trebui să mergeți atît de repede.

Îl urmări dînd pe gît băutura.

— Și n-ar trebui să beți atît de repede. Vă arde stomacul.

Henri puse paharul pe tejghea și se urcă pe unul din scaunele înalte înșirate lîngă bar. Deodată păru înalt, umerii lui lați ajungînd aproape la același nivel cu ai ei. Sara putea să-și vadă fața reflectată în lentilele ochelarilor lui.

— Într-adevăr, *monsieur* Toulouse, beți prea repede. De ce nu sorbiți, cum fac toți ?

— Mi-era sete.

Își scoase jobenul și-și desfăcu pelerina.

— De fapt, încă mi-e sete. Am luat masa de seară acasă și nu mă simt în apele mele. N-am băut de la ora șase.

Aprinse o țigară și stinse chibritul.

— Ce-ar fi să-mi mai dai un coniac ?

— Ce-ar fi să vă dau un simplu pahar cu apă, dacă sînteți atît de însetat ? Coniacul nu vă potolește setea.

— Ha-ha, aici greșești ! Coniacul potolește setea, ajută digestia, întărește mușchii, primenește sîngele, spală ficatul, stimulează rinichii, încălzește măruntaiele și-ți dă curaj. Acum fii fată de treabă și dă-mi băutura aia. Și nu te mai uita atît de posomorîtă. E ajunul Anului Nou și... oh, apropo, fiindcă veni vorba de Anul Nou...

Bîjbîi sub pelerină și scoase o cutie subțire pătrată.

— ...ai aici un flecușteț pentru dumneata. Nu pentru că meriți, reține. Îmi faci mereu morală, obligîndu-mă să cerșesc fiecare păhărel de băutură. Totuși îmi placi.

— Pentru mine ? strigă ea emoționată, ștergîndu-și mîinile pe șorț și luînd cutia. Oh, *monsieur* Toulouse, sînteți foarte drăguț !

Se aplecă repede peste tejghea și-l sărută.

— Ei, ce înseamnă asta ? O propunere ? Stăpînește-te ! Ascultă, ce-i cu băutura aia ?

Ea se prefăcu că nu aude și despachetă cutia.

— Splendide ! Și cu inițialele mele !

Pipăi încîntată pînza fină.

— Și brodate de mînă !

— Pe vremuri, de Anul Nou se ofereau țucale. Splendide, cu portrete de oameni iluștri pictate pe fund. Noi sîntem mai rafinați, oferim batiste. Acum, pentru Dumnezeu, unde-i băutura aia ? Bătu cu palma în tejghea. Serviciul e deplorabil în localul ăsta.

— Ați mai băut unul, zise ea fără să-și ia ochii de la batiste. Alcoolul nu vă face bine.

— Ce vorbă-i asta ? Așa îți faci meseria ? Și Zidler crede că ești o barmană extraordinară !

În ochii ei apăru o ciudată expresie de tandrețe.

— Nu-mi pasă dacă ceilalți doresc să-și ardă mațele, dar dumneavoastră, *monsieur* Toulouse...

— Ți-am spus că alcoolul nu-mi face rău.

— Așa spun toți.

— În cazul meu, întîmplător e adevărat. M-ai văzut vreodată beat ? M-ai văzut ?

— Nu, admise ea cu jumătate de gură. Totuși, nici pentru dumneavoastră nu-i bun.

— Degeaba discuți cu femeile ! *Nom de Dieu*, ai de gînd să-mi dai sau nu...

— Foarte bine, zise ea bosumflată. Poftîm !

Îi umplu în silă paharul.

Bău, plescăi din buze și zîmbi mulțumit.

— Acum pune deoparte batistele alea și să vorbim serios. A trimis Drouant homarii ?

— Sînt aici în răcitor, zise ea tot bosumflată.

— Bun. Ce-i cu șampania ?

Ea arătă spre un șir de sticle cu capsule aurii puse la gheață în găleți argintii.

— Moet et Chandon, '78. Așa cum ați spus.

— Ești un giuvaer, Sara.

Aruncă o privire în oglinda din spatele barului și zări imaginea reflectată a lui Zidler îndreptîndu-se spre el, adus de spate și abătut, cu veșnica țigară de foi neaprinsă în gură.

— Ce-i cu dumneata, *mon vieux* ? îi strigă Henri, răsucindu-se pe scaun. Arăți de parcă ți-ai îngropat ultimul prieten. O băutură, asta-ți trebuie. Repede, Sarah, *două* romuri duble !

Zidler se sui pe scaun și se aplecă obosit peste tejghea.

— Nu pot pricepe, mormăi el privind în gol. Nu pot cîtuși de puțin pricepe.

— Ce nu poți pricepe ? zise Henri trecîndu-i brațul în jurul umerilor. Nici eu nu pricep unele lucruri. Ce nu merge ?

— Tocmai asta-i, că nu știu.

Se uită descurajat la Henri.

— Îți amintești cum spuneam întruna că nu pot da greș, că am să cîștig un milion ? Ei bine, adineauri m-am uitat în registre, și treaba nu merge bine. Dar nu pot pricepe de ce. Spectacolul e bun, muzica e bună, băutura e bună, prețurile sînt convenabile. Atunci de ce localul nu e plin în fiecare noapte ?

— În noaptea asta e plin, îl consolă Henri. Uite, vine mereu lume.

Zidler dădu din umeri.

— Orice local e plin în ajunul Anului Nou. Nu. E ceva care nu merge. Chiar în timpul Expoziției, n-au venit nici jumătate din englezii la care mă aşteptam şi foarte puţini americani. Şi un local ca ăsta nu-l poţi ţine fără americani.

Răsuci absent între degete piciorul paharului.

— Cred că m-am încrezut prea mult. M-am înşelat.

— Nu te-ai înşelat deloc cu Moulin-ul dumitale, dar lumea n-a aflat de el.

Descurajarea lui Zidler se prefăcu în iritare.

— *Nom de Dieu,* ce mai vor ? Am cheltuit o avere pentru publicitate. Afişul meu se găseşte pe orice chioşc, pe orice *pissotière* [1]. Nu faci un pas fără să-l vezi.

— E adevărat, dar lumea nu-l vede.

— Ce vrei să spui, cum adică nu-l vede ? De ce nu-l vede ?

— Pentru că afişul dumitale nu e un afiş.

— Nu înţeleg. A fost făcut de cel mai priceput om de meserie.

— Nu mă interesează, chiar de l-ar fi făcut Michelangelo. E o pictură drăguţă, dar nu-i un afiş.

O licărire de înţelegere miji în ochii lui Zidler.

— Care-i deosebirea ?

— Cam aceeaşi ca între un bubuit de tun şi un piuit de flaut. Un afiş trebuie să fie izbitor, original, chiar scandalos. Trebuie să-ţi sară în ochi, să te oprească brusc din drum, să ţi se prindă de creier ca o căpuşă de spinarea cîinelui. Ascultă, Zidler, ce vedea lumea în afişul tău ? O fată drăguţă stînd pe-un măgăruş, zîmbind prosteşte şi arătîndu-şi picioarele. Ce are asta de-a face cu Moulin ?

— Ce-ar trebui atunci să facă ?

Buzele lui Henri se căscară într-un zîmbet larg.

— Dar, *mon vieux,* e clar ca bună ziua. Să danseze cancan, asta ar trebui să facă.

— Cancan !

Ochii lui Zidler se căscau tot mai mari.

---

[1] Vespasiană (fr.).

— Pe legea mea, cred că ai dreptate ! Cred că ai dreptate ! Cred că ai ghicit.

— Ar trebui să-şi fluture jupoanele şi să-şi zvîrle în sus picioarele, continuă Henri, înfierbîntîndu-se pe măsură ce vorbea. Şi asta ar trebui s-o facă în mijlocul unui grup de spectatori, ca să arate că acest gen de spectacol are loc în fiecare noapte, şi nu pe o scenă, ci chiar pe ringul de dans, unde toată lumea, îl poate vedea. Ar trebui...

Deodată se opri, căci îi citi gîndul lui Zidler pe faţă.

— Ei, stai niţel. Dacă te gîndeşti la ce cred eu că te gîndeşti, mai bine taci din gură. N-am de gînd să-ţi fac afişul. E cu neputinţă ! Nici peste o mie de ani... N-am făcut niciodată un afiş, n-am studiat niciodată litografia. Ani de zile îţi ia ca să înveţi desenul pe piatră.

— Ar putea să-ţi arate Père Cottelle, îl întrerupse mieros Zidler. El a tipărit celălalt afiş. E foarte amabil.

— Nu-mi pasă cît e de amabil. Nu doresc să-ţi fac afişul. Nu mă interesează afişele. N-am timp, luna viitoare mă duc la Bruxelles, şi am o groază de lucruri de făcut. Nu-i chip, orice-ai spune sau ai face...

O jumătate de oră mai tîrziu, după ce declarase categoric că nimic nu-l putea convinge să-i facă afişul, explicîndu-i de repetate ori că nu făcuse niciodată un afiş, că nu-l interesa litografia, ţipînd la Sara care stăruia alături de Zidler — argumentînd, demonstrînd, pledînd, mai cu vorbă bună, mai dînd înapoi, mai răstindu-se, bătînd cu pumnul în tejghea şi ameninţînd să nu mai pună niciodată piciorul la Moulin — pînă la urmă Henri cedă.

— Va fi un afiş extraordinar, zise Sara încîntată, după ce Zidler îi mulţumi lui Henri cu lacrimi în ochi şi plecă.

Henri o privi încruntat.

— Piei din faţa mea ! Ţi-aş suci gîtul. Aproape îl convinsesem cînd te-ai vîrît tu spunînd că toţi se opresc să privească tabloul meu din hol.

— E adevărat. Aşa fac.

— Se prea poate să fie aşa, dar nu trebuia să-i spui. De ce nu pot femeile să-şi ţină gura ? Acum, uite ce-ai făcut. Voi fi nevoit să-l vizitez pe blestematul ăla de Père Cottelle şi să mă apuc să învăţ litografia. Cinci ani îmi va lua ca să fac afişul ăsta.

Se uită la ceas, îl învîrti absent și-l băgă la loc în buzunar.

— Cred că aș face bine să mă duc la masa mea. Peste puțin îmi vor sosi prietenii. Spune-i lui Gaston să-mi aducă o sticlă de coniac. Și de astă dată scutește-mă de predici ! Bagă de seamă, nu-mi dai coniac, nu fac afișul.

Ea îl urmări îndepărtîndu-se de bar cu pași tîrșiți ; în hainele lui de seară arăta ca o siluetă caraghioasă care-ți inspira milă.

— Mulțumesc pentru batiste, îi strigă ea din urmă. Și An Nou fericit, *monsieur* Toulouse.

El se opri și-i zîmbi peste umăr. Un moment privirile lor se întîlniră și pe ea o izbi tristețea din ochii lui negri. Sărmanul omuleț urît, cît de greu se străduia să uite...

În sala de dans nu contenea să intre lume, umplînd *promenoir* [1]-ul, invadînd balconul circular, staționînd în picioare pe locurile de trecere dintre scaune, căutînd din ochi mese libere. Ici și colo, petrecăreți care-și puneau pe cap pălării de hîrtie și claxonau din trompetele de carton, oferite de conducerea localului. Primele serpentine vîjîiau prin aer, descriind uriașe arcuri și căzînd drept în vîrtejul mulțimii de dansatori. La mese, femeile își descheiau nasturii de la mănuși și agrafele de la pelerine, în timp ce bărbații își dezbrăcau paltoanele, dînd grav comenzi chelnerilor.

Henri luă loc la masa lungă de lîngă ringul de dans, gata aranjată pentru supeu. Atenția îi fu o clipă atrasă de un grup de americani veseli și îmbujorați, care îi explicau chelnerului în franceza lor colectivă că doresc cea mai mare sticlă de șampanie a casei și patru din cele mai drăguțe fete.

— *Vous comprenay, garsonn ? Cat joo-lee p'tit femms. Oui, oui. Tray joo-lee. Oh-la-la. Vive la France !* [2]

---

[1] Acea parte a unei săli de spectacol unde se poate circula sau sta în picioare (n. t.).

[2] Înțelegi, garson ? Pat' frumoase femeiuș. Da, da. Forte frumose. Oh-la-la. Trăiască Franța ! (n. t.).

— *Bonsoir, monsieur* Toulouse. V-am adus coniacul, zise Gaston punînd sticla şi paharul pe masă. Sara a zis să vă spun...

— Nu mă interesează ce-a zis. Bănuiesc. Cum se simte soţia ?

— Ceva mai bine, cred. Azi după-amiază m-am dus la spital şi mi-a spus să nu uit să vă mulţumesc pentru că v-aţi dus s-o vedeţi. Scuzaţi-mă, *monsieur* Toulouse. În noaptea asta toată lumea e zorită.

Henri îl urmări plecînd grăbit în direcţia unei mese cu clienţi nerăbdători. Îşi umplu paharul şi începu să numere alene farfuriile albe sclipitoare, murmurînd în acelaşi timp numele oaspeţilor. Primul, Maurice ; apoi ceilalţi... Prieteni din Montmartre, colegi din *Comité Exécutif*, paraziţi care veneau pentru homar, şampanie, distracţie gratuită...

Bău dînd coniacul pe gît dintr-o înghiţitură, ca de obicei.

Îşi tampona mustaţa cu batista cînd îl zări pe Maurice venind grăbit spre el. Simţi un fior de afecţiune pentru acest tînăr chipeş, care era singurul său prieten adevărat. Ce plăcut să-l aibă iar alături, să petreacă Anul Nou cu el...

— Am întîrziat. Iartă-mă.

Maurice îşi dezbrăcă pelerina de seară şi se aşeză la masă, vizavi de el.

— A început să ningă şi circulaţia e foarte anevoioasă. M-am întîlnit nas în nas pe stradă cu Dreyfus. Ţi-l aminteşti ? L-ai cunoscut la mine acasă. Am stat doar un minut de vorbă. Acum e căpitan şi aşteaptă să fie mutat zilele acestea la statul-major. Mi-a spus că la primăvară se căsătoreşte.

— Foarte bine. Ce-ar fi să bem ceva ? Mai tîrziu ni se va servi şampanie.

— Chiar acum, nu.

Privi cu înţeles spre sticla de coniac de pe masă.

— Văd însă că tu ai început. Sincer vorbind, n-ar trebui, Henri.

— Te rog ! Adineauri mi-a ţinut Sara o predică. Dă-mi voie să mă simt bine de Anul Nou.

Maurice încuviinţă din cap fără tragere de inimă.

— Bine.

Aruncă o privire de-a lungul mesei.

— O adevărată recepţie. Cine vine ?

— Cîteva distinse personalităţi din lumea artelor şi a literelor. Dacă ai de gînd să te faci negustor de tablouri... Fiindcă veni vorba de negustorii de tablouri, de ce nu te duci să-l vezi pe domnul Boussod ?

— Pe cine ?

— Pe domnul Boussod. Ţi-ar putea da o slujbă ca ajutor al lui Théo. Nimeni altul nu te poate învăţa meseria ca Théo, şi cred că ar fi bucuros să aibă pe cineva care să-l ajute. Ultima oară cînd l-am văzut, mai să nu-l recunosc. Părea tare amărît. Acum e căsătorit, şi mai întîi i s-a îmbolnăvit grav copilul. Apoi, s-a petrecut chestiunea aceea cu Vincent, la Arles, despre care ţi-am vorbit. Îţi închipui ce-a însemnat pentru el...

— Îţi mulţumesc. Am să mă duc să-l văd după sărbători. Apropo, ai văzut articolul din *Figaro* în legătură cu Société des Vingt ?

Fu întrerupt de sosirea unei tinere doamne atrăgătoare şi vizibil foarte agitată.

— L-ai văzut pe Sharlie ? întrebă ea, ochii ei negri, lucioşi ca smalţul, scăpărînd de furie. Mi-a spus că-l voi găsi aici.

— Peste un minut va fi aici. Ia loc, Germaine, şi bea ceva.

Henri arătă în direcţia lui Maurice.

— Ţi-l prezint pe prietenul meu, Maurice Joyant. Şi dînsa, Maurice, e domnişoara Germaine. Logodnica... lui Conder.

— Logodnică ! Asta-i bună !

Clătină scurt din cap spre Maurice şi se aşează pe scaun.

— Cu el sau cu Papa tot atîtea şanse am să mă mărit. De ce mă mai culc cu acest englez trîndav, beţiv şi de nimic bun, zău nu ştiu. E o dovadă cît de proastă sînt.

Îşi scoase mănuşile, îşi ridică voaleta şi continuă pe nerăsuflate :

— A ieşit cu prietenul ăla al lui, mare şi gras... cel cu părul ondulat şi obrajii fardaţi ca o fată...

Henri făcu semn cu mîna spre Gauzi şi Anquetin, care-şi croiau drum prin mulţime. Anquetin purta tot

vechiul joben stîlcit, pe care-l purtase ca student. Barba lui blondă era la fel de creață ca totdeauna, totuși ceva mai stufoasă ca altădată. Gauzi era același ins gălbejit, sfrijit, cu priviri neliniștite.

— Brrr ! Ce vreme ! zise el tremurînd, cînd ajunse la masă. Ghetele îmi sînt ude leoarcă. Am să mă aleg cu o răceală strașnică.

— Descalță-te, îl invită prompt Germaine.

— Nu pot. N-am ciorapi.

Dădu mîna cu Maurice.

— Sper că nu e pictor, zise Gauzi. Dacă am să am vreodată un copil care ar dori să se facă pictor, îl înec.

Între timp, Anquetin sufla zăpada de pe borul jobenului, împrăștiind stropi reci pe gîturile doamnelor de la mesele vecine.

— Nu vă supărați, le explică el jovial. Doar olecuță de apă.

Sosi alt grup de invitați, conduși de Desboutins, bătrînul gravor, îmbrăcat cu o pelerină neagră soioasă, lungă pînă-n pămînt, iar din barba-i căruntă, zburlită, îi ieșea în afară o pipă lungă de lut.

— Bun găsit tuturora ! răcni el cu o reverență adîncă, măturînd pardoseala cu pălăria lui ponosită.

Curtoazia medievală făcea parte din maniera lui și, cu fiecare stadiu succesiv de beție, se manifesta tot mai exagerat. În momentul culminant atingea apogee de retorism.

— Bachus și Venus să vă fie în veci călăuze, iar criticii de artă și negustorii de tablouri să se prăjească în uleiul veșnic. Amin !

În timp ce bătrînul boem se îndrepta poticnindu-se spre un scaun, Henri îi făcu repede cu ochiul lui Maurice.

— Mîncarea ! Cea mai fermecătoare privelişte de pe pămînt !

Luă unul din homarii pe care chelnerul îi adusese la masă și-l examină tandru.

— Priviți aceste linii, aceste planuri, aceste curbe, această expresie tristă din ochii lui ! Ce minunată gravură aș putea face după el ! Un alt Rembrandt, un alt Dürer. Dar sînt prea flămînd și mă văd nevoit să-l mănînc !

În înfruntările dintre inimă și stomac, totdeauna cîștigă stomacul.

Alți invitați soseau, perechi sau pălăvrăgind în mici grupuri. Maurice era prezentat, și femeile îi aruncau scurte zîmbete frivole de apreciere. Peste puțin, toți mîncau, sorbeau șampanie, sfărîmau gheare de homar, strigau unul la altul peste masă.

— Ei, Lautrec, cum ai reușit să fii invitat la Bruxelles ? strigă Dethomas din capătul mesei. De ce nu m-au invitat și pe mine ?

Henri nu-i răspunse.

— În al doilea act, scenariul meu cere prezența pe scenă a douăzeci și opt de elefanți, strigă Bouleval, dramaturgul.

— Căsătoria ar trebui abolită ca imorală și nebiologică...

— Ai văzut expoziția lui Renoir de la Durand-Ruel ?

— ...cel mai mare pictor de femei de la Rubens încoace...

— ...Boucher al slujnicuțelor de la bucătărie. Numai pelvis și funduri...

— Ei, Lautrec, ai auzit de Seurat...

— Viitorul meu tablou va fi un amestec de Veronese și Cézanne...

Și conversația continuă tot așa, în larma crescîndă, vîjîitul serpentinelor, rîsetele de la mesele vecine, confeti, behăitul răgușit al trompetelor de hîrtie. Bărbații, stimulați de mîncare abundentă și de proximitatea femeilor, vorbeau cu gesturile largi și înflăcărarea oamenilor pentru care conversația devenise ultima cale de a epata și singura ca să-și înăbușe presentimentul ratării. Din cînd în cînd se întrerupeau ca să înfulece o îmbucătură de homar, să ducă la buze paharul ; sau se ridicau să danseze, pentru ca un moment mai tîrziu să revină roșii la față și gîfîind, gata să participe la discuțiile în curs, indiferent despre ce se vorbea. Sau, într-o dispoziție care îi îmbia la libertinaj, flirtau cu amantele prietenilor, trecînd la discrete dar stăruitoare explorări pe sub masă.

Femeile — opt la număr — erau femei tipice din Montmartre, cu bluze „picior-de-oaie" și pălării confec-

ţionate în casă. Se îndeletniciseră cu multe, dar niciodată cu prea mult succes. Fuseseră modele de pictori, figurante de music-hall, croitorese sau modiste semiprofesioniste ori cocote semiprofesioniste. Nu iubiseră nici din calcul, nici din pasiune, ci doar în repetate rînduri. Acum, la aproape treizeci de ani sau ceva peste treizeci tăinuiţi cu grijă, renunţaseră la visurile lor de tinereţe şi se resemnaseră la ce le mai oferea viaţa.

Se simţeau bine în iadul asurzitor din noaptea asta, care le gîdila simţurile şi le reducea la tăcere regretele. Îmbujorate, cu ochii lucind din cauza şampaniei, cu feminitatea stîrnită sub înrîurirea animalităţii dezlănţuite în sală, sporovăiau, rîdeau, aruncau serpentine, dansau, murmurau proteste nesincere la propunerile ruşinoase ale bărbaţilor, fericite să participe la această noapte de orgie, să fie curtate, să li se spună că sînt fiinţe fermecătoare... dar neînţelese.

— Ghiceşte cît a oferit tîlharul ăla de negustor pentru gravurile mele ?

— Dar, *chéri,* zise ea soţului, cum puteam să-i rezist ? Seamănă atît de mult cu tine.

— Nu e adevărat că cele mai plăcute lucruri din viaţă se obţin pe nimic ; sînt al dracului de scumpe.

Răguşit de prea multă conversaţie, puţin ameţit de băutură, Henri întinse mîna spre sticla de coniac din faţă şi îşi umplu maşinal paharul. Privirea i se abătu spre grupul de americani, care se strînseseră unul lîngă altul şi intonau duios *Geneviève, iubită Geneviève* [1], uitînd cu desăvîrşire de cele patru prostituate de la masa lor. La bar, Sara, acum un miracol de îndemînare profesională, se precipita de la un capăt la celălalt al barului, de parcă ar fi cîntat la un imens xilofon. Chelnerii alergau încoace şi-ncolo, ca nişte jucării mecanice lăsate din mînă, cu tăvile lor rotunde purtate pe sus în vîrfurile degetelor.

Odată cu apropierea Anului Nou, în sală se dezlănţui o adevărată isterie în continuă creştere. Pe ringul de

[1] *Geneviève,* patroana Parisului (n. t.).

dans, femeile se lipeau de parteneri, cu buzele strînse sau cu buzele întredeschise, ca prinse de-o vagă teamă. Aerul, viciat de respirație și îmbîcsit de fum, era împroșcat cu confeti și brăzdat de serpentine.

Da, asta era amuzant, asta însemna viață, așa se cuvenea să-și petreacă Anul Nou. Mult mai plăcut decît să clocească lîngă focul din salonașul lui Maman. La Bruyère avea dreptate : „Nu aștepta să fii fericit ca să rîzi..."

Bău, își trecu peste mustață degetul încovoiat. Căldura alcoolului îl învăluia ca o plapumă.

Îl zări pe Charles Conder, înaintînd cu pași nesiguri spre masă, însoțit de-un bărbat corpolent, înalt, cu păr castaniu ondulat, căzut peste urechi, a cărui față complet bărbierită se legăna ca un pendul, părînd că se scurge sub formă de falduri adipoase în imensul guler cu revere. Amîndoi erau în frac. Plastroanele cămășilor erau mototolite și jobenele puse strîmb pe cap. Amîndoi erau beți turtă.

— Sosește Sharlie al tău, zise el făcînd-o atentă pe Germaine, care ajunsese la stadiul de autocompătimire lacrimogenă și acum își descărca inima pe umărul ospitalier al lui Anquetin.

Într-o clipă se răsuci pe scaun ; ochii îi scăpărau de furie.

— Porcul ! Uitați-vă la el ! Nu v-am spus eu că o să vină beat ca un porc ?

— Băt'îne Henri, rosti încîlcit Conder, în stil protocolar britanic, îți pre'int pe ve'hiul meu prieten Oscar Wilde. Scriitor es'epșonal, și tot ce vrei. Abia a picat de la Londra...

Efortul prezentării îl extenuă. Genunchii i se îndoiră și se prăbuși pe-un scaun.

— Ah, Paris ! exclamă proaspătul sosit, depunînd pe scaun povara trupului său mătăhălos. Singurul oraș civilizat din lume. Acum două zile soseam istovit de grijile familiale... o soție și doi băieți, știți... gîgîitul stăpînelor londoneze, micile discuții bănești. Și deja încep să reînviez.

Își umflă pieptul și inspiră adînc aerul îmbîcsit de fum.

— Aici, în acest fermecător Paris, pot respira, pot gîndi... Ce văd ? Şampanie !

Henri studia prin fumul ţigării fizionomia bărbatului. Complexă, totuşi uşor de descifrat, trăda conflictul lăuntric al oamenilor care nu sînt împăcaţi cu ei înşişi. Ochii bulbucaţi, veşnic agitaţi, tăinuiau pofte păcătoase. Gura, uşor rujată, era mică, ţuguiată, feminină ; dar fruntea era superbă, marmoreană, iradia o măreţie aproape imperială [1].

I-ar fi plăcut să-l asculte pe acest tulburător şi atrăgător străin, dar fu strigat de Anquetin.

— Ei, Lautrec, nu-i aşa că negustorul de tablouri din rue des Martyrs e un pungaş ?

Negustor de tablouri ! Abia rostite, cuvintele stîrniră o spontană agitaţie în jurul mesei. Desboutins, Ibels, Gauzi, Dethomas, toţi aveau serioase motive de nemulţumire împotriva negustorilor de tablouri, iar acum şi le manifestară cu o nestăpînită, aproape voluptuoasă satisfacţie, care le umfla vinele gîtului şi le aprindea în ochi fulgere de mînie.

— De obicei căpătam douăzeci şi şapte de franci pentru o Înălţare, strigă Anquetin, şi acum blestematul ăla de Shylock îmi plăteşte numai douăzeci şi cinci. Zice că sentimentul religios e în descreştere. Voi, însă, ştiţi bine că-i o minciună. Duceţi-vă în orice biserică în zilele de duminică. Pline pînă la uşă.

Henri schimbă o privire rapidă cu Maurice.

Ah, negustorii de tablouri ! Aceştia erau adevăraţii viermi ai artei, ticăloşii care făceau averi — da, averi — din geniul şi mizeria marilor maeştri. Cît de încîntaţi erau cînd vedeau artişti originali, strălucitori, zbătîndu-se în desperată lipsă, în cumplită sărăcie !

Conversaţia, deja însufleţită, se înfierbîntă şi mai mult cînd Bouleval pomeni de nemulţumirea lui împotriva regizorilor de teatru.

---

[1] Lautrec a pictat portretele aproape tuturor participanţilor la această petrecere. Portretul lui Boileau se află în muzeul din Cleveland. Portretul lui Oscar Wilde, pictat în 1895, e celebru (n. a.)

— Iată o specie întru totul vrednică de dispreț ! Nu mai departe de săptămîna trecută directorul de la Comédie Française a declinat onoarea de a pune în scenă piesa mea *Moartea lui Hanibal.* Și vreți să știți ce-a spus acest idiot din naștere ?

Nimeni nu vru să afle, și dramaturgul continuă să-și profereze ocările în mijlocul indiferenței generale, ca un fel de contrapunct bubuitor la corul lamentărilor împotriva negustorilor de tablouri.

— Ei, Dujardin, strigă Henri pe care-l plictiseau aceste veșnice plîngeri, cum a mers în ultimul timp comerțul de pornografii ?

— Înfloritor, regret că trebuie s-o spun, strigă vesel Dujardin. Cît se poate de înfloritor, ca toate afacerile comerciale întemeiate pe stupiditatea fără de margini a Omului.

Ridică mîna de sub masă și-și îndreptă barba ca o torță în direcția lui Henri.

— În prezent dau zor să scriu *Les Secrets Mémoires d'Amour,* pe care ar fi trebuit să le scrie Madame de Pompadour, dar nu le-a scris. Biata fată era frigidă, dar în această carte pîrlește cearșaful. Se va vinde ca *frites* [1]-ele la bîlci.

— Să-ți fie rușine, domnule Dujardin ! Rușine !

Mustrarea venea din partea lui Georgette, o brunetă cu ochi delicioși, cunoscută în cercurile din Montmartre sub numele de „Canibala".

Dujardin își potrivi monoclul în orbită și o măsură cu privirea într-un fel care exprima cît se poate de clar calda prețuire pe care o acorda farmecelor ei vizibile și totodată că-i trecea cu vederea însușirile mintale.

— Aveți dreptate, domnișoară, perfectă dreptate. Ar trebui să-mi fie rușine. Mintea mea este asemeni brînzei de Gorgonzola. Pute. Sînt însă prea sărac ca să-mi pot permite o conștiință literară. Acum doi ani i-am dus editorului meu un splendid manuscris despre incunabule și cărțile de rugăciuni din secolul al paisprezecelea. A

[1] Cartofi prăjiți (fr.).

doua zi mi l-a azvîrlit în față. De atunci scriu despre *l'amour* și mănînc regulat. E, bineînțeles, un subiect foarte limitat și oarecum anost. În definitiv, strict vorbind, *l'amour* e ceva care începe la un capăt al aparatului digestiv și se termină la celălalt.

Își mîngîie barba ca o flacără încremenită și oftă.

— Dar n-am ce face, din moment ce lumea nu dorește decît cărți din astea să citească. Îndeosebi femeile.

La această remarcă femeile îi replicară cu un cor de gîgîituri protestatare.

— Femeile nu citesc cărți obscene ! țipă strident Ponpon, o drăgălașă croitoreasă care nu știa defel să citească. Bărbații, ei le citesc. Toți au minți stricate.

Aceste remarci reduseră la tăcere celelalte discuții purtate în jurul mesei, anunțînd o dezbatere generală asupra subiectului dintotdeauna agreat, *l'amour*.

Pînă și Bouleval se opri din acuzațiile împotriva regizorilor de teatru, ca să declare că femeile nu aveau minte de nici un fel — stricată sau altminteri.

— Agerimea mintală a femeii e în medie cea a hipopotamului chircit într-un banc de nămol.

Dezbaterea fu un moment întreruptă de înștiințarea lui Desboutin că pleacă să urineze.

— O simplă aluzie a bășicii e mai silnică decît porunca unui rege, declară el.

Dispăru maiestuos în direcția toaletei, cu pălăria de fetru mototolită pe ceafă, în timp ce pelerina mătura în urmă podeaua.

Îndată după plecarea lui Desboutin, bătălia sexelor fu reluată cu proaspăt avînt de ambele părți. Femeile atacau cu lovituri joase, lipsite de sportivitate, și cu comentarii defăimătoare la adresa performanțelor amoroase ale bărbaților.

— Vorbesc de parcă fiecare ar fi un Hercule, zise zeflemitor Canibala, referindu-se fără îndoială la amintirile ei personale. Dar după cîteva hărțuieli gîfîie, gem și horcăie de te vezi nevoită să cobori din pat și să le dai săruri.

Se apropia miezul nopţii. Sala de dans devenise un gigantic cazan de suflete în fierbere înăbuşită. Pe ringul de dans, acum prea mic pentru mulţimea înghesuită pe el, dansul se transformase într-o învălmăşeală de paşi tîrşiţi, o promiscuă frecare de spinări şi funduri. În tumultul asurzitor, trompetele de hîrtie sunau ca behăitul oilor pe vreme de furtună. Pe podium, Dufour, dirijorul orchestrei, se legăna din şolduri, dădea din coate şi-şi fluiura bagheta.

Henri îşi umplu din nou paharul, bău şi se lăsă pe spătarul scaunului. Era momentul minunat cînd picioarele încetau să-l mai doară, cînd suferinţa dispărea. Figurile din jurul mesei îi păreau pete de vopsea estompate ; sporovăiala glasurilor ajungea pînă la el ca un bîzîit confuz.

Da, aşa se cuvenea să petreci ajunul Anului Nou ! În definitiv, viaţa se trăieşte minut cu minut — aşa cum mănînci boabele de struguri, unul cîte unul... Dacă ai reuşi să te bucuri de fiecare minut în parte, de fiecare dumicat de timp, viaţa ar fi ceva plăcut...

Deodată orchestra se opri la mijlocul unei măsuri. Dirijorul bătu puternic cu bagheta în pupitru, se întoarse şi întinse braţele.

— *Mesdames et messieurs,* vesti el cu glas subţire sugrumat, nu mult diferit de lătratul unui căţeluş. Este exact miezul nopţii ! În numele conducerii Moulin Rouge-ului, vă urez un An Nou fericit şi prosper. *Vive la nouvelle année !*

Se răsuci repede înapoi şi cît ai clipi fu prins de-un adevărat acces epileptic. Orchestra dădu un scheunat de alămuri. În sală izbucni un tumult asurzitor. Oamenii se sărutau, ţipau, băteau din picioare, îşi strîngeau mîinile.

Maurice se aplecă peste masă.

— *Bonne année,* Henri. *A la vie et à la mort.*

— *Bonne année,* Maurice.

Henri îşi puse pe cap o pălărie caraghioasă de hîrtie, înşfăcă o trompetă de pe masă şi, umflîndu-şi obrajii, suflă în ea cu toată puterea.

Începea un an nou.

1890... Anul Mariei Charlet.

— *Ei, cum a fost la Bruxelles* ?

Degas își așternu un șervet de masă pe piept, își trase înapoi manșetele și presără cu grijă puțină sare într-o lingură mare de os, pentru salată.

— Cum a fost expoziția ? Ce-au spus criticii ?

— Expoziția în sine a avut succes, răspunse Henri. Dar criticii ! Ce de-au mai spus !

— Criticii !

Degas avu un hohot de rîs piţigăiat și se întoarse spre Camille Pissaro, care-l urmărea din cealaltă parte a mesei mîngîindu-și barba aidoma cu a sfîntului Nicolae.

— Auzi, Camille ? Nu le-au plăcut criticilor tablourile lui. Sună a ceva cunoscut, nu-i așa ? Îți amintești ce scriau acum zece ani despre baletul meu ?

În seara asta era foarte bine dispus. Aceste cine simple, la el acasă, erau o diversiune de la viața solitară pe care o ducea. Buna lui dispoziţie se manifesta prin mișcări nervoase de pasăre și un torent de observații pesimiste. Fiecare fel de mîncare îi stîrnea o nouă nemulțumire. Pînă ce fu adusă friptura la masă de către Zoe, credincioasa lui menajeră cu profil de toporișcă, prorocise cataclisme nimicitoare și dezastre universale.

— Mai întîi, oțetul ! zise el întinzînd mîna după serviciul de oțet și untdelemn. Condimentarea unei salate...

Privi peste umăr ca să se încredinţeze că Zoe se întorsese în bucătărie.

— ...e o operație mult prea subtilă ca s-o lași la bunul plac al unei slugi ignorante.

Cu deosebită ceremonie, turnă cîteva picături de oțet peste sare și piper, apoi le amestecă pînă ce se făcură o pastă grunjoasă.

— Acum untdelemnul !

Atitudinea lui devenise solemnă, măsurată.

— Camille, cum îți place salata ? Din partea cu foarte mult untdelemn sau din aceea cu foarte puțin ?

— Mi-e indiferent, zise chicotind Pissaro. Cum vrei. *Mon Dieu,* cîtă tevatură pentru o căpăţînă de lăptucă!

Degas se întoarse spre Henri.

— Poftim! Vezi?

Rosti cuvintele cu un fornăit ţifnos.

— Uite-l pe impresionistul dumitale! Nu poate înţelege de ce e necesar să sacrifici puţin timp ca să chibzuieşti asupra condimentării unei salate! Vai, orice metodă veche e bună! Presară puţină sare, aruncă deasupra cîţiva căţei de usturoi, toarnă untdelemn, amestecă-le laolaltă, şi gata salata dumitale! Toţi impresioniştii sînt la fel! De ce să-ţi pierzi vremea cu lucruri mărunte, cum e anatomia sau desenul? De ce să te trudeşti? Întinde un strop de vopsea groasă, împroaşcă toată pînza cu pete roz şi albastre, numeşte această bălmăjeală *une impression*, şi gata!

— Ei, ei, Edgar, nu te enerva! îl dojeni cordial Pissaro. Împrăştii salata pe toată masa.

— Cine se enervează? Sînt absolut calm! se piţigăie Degas, împrăştiind în dreapta şi-n stînga frunze de lăptucă.

Îşi întoarse capul de la invitatul său cu un aer de indiferenţă sfidătoare şi se adresă lui Henri:

— Istoriseşte-mi despre Bruxelles. Bineînţeles, ai văzut Saint Gudule[1] şi amvonul Verbruggen? Splendide, nu-i aşa? Dar ai putut să te duci la muzeu şi să studiezi tablourile lui Van Eyck? Acolo, tinere, găseşti perfecţiune! Perfecţiune absolută! Acele mîini, acele draperii! Numai Dumnezeu le-ar fi putut picta mai bine, şi eu unul tare mă îndoiesc. Dar aud că te-ai bătut în duel, ce-i cu asta? Ei, ei, hai! Nu sta aşa de parcă ţi-ai fi înghiţit limba.

Henri se aştepta la întrebare. Vestea „duelului" său se răspîndise în întregul Montmartre.

— Nu m-am bătut în duel, domnule Degas, zise el roşind. Doar l-am provocat la duel pe un oarecare De Groux. N-am putut îndura comentariile pe care le făcea

[1] Biserică gotică (sec. XIII) purtînd numele patroanei oraşului Bruxelles. (n. t.)

în legătură cu Vincent. S-a petrecut la banchetul de închidere al expoziției.

Descriind incidentul, Henri aminti serviciul impecabil, masa lungă acoperită cu față de masă albă, paharele sclipitoare, plastroanele lucioase. zumzetul conversațiilor, îmbinat cu clinchetul discret al cuțitelor și furculițelor. Deodată atenția îi fusese atrasă de acest De Groux, un estetician blond, gălbejit, așezat la coada mesei, care își agita mîinile împodobite cu inele de ametist, exprimîndu-și peltic părerea că Vincent Van Gogh n-ar fi trebuit să fie invitat să expună. De ce ? Pentru că era un nebun de legat. Și-a sfîrtecat propria-i ureche ! Cît privește opera lui... ei bine, ce te poți aștepta de la un pensionar al azilului de nebuni ! .

Pentru o clipă, Henri încercase să se stăpînească ; dar curînd mînia îi întrecuse răbdarea.

— Domnule De Groux !

Pumnul său bătuse în masă atît de violent încît de jur împrejurul mesei se auzise un freamăt de pahare ciocnite. Pînă și chelnerii rămăseseră încremeniți, cu sticlele de șampanie în aer.

— Numai un laș e în stare să atace un om care nu se poate apăra. Toți oamenii mari au fost considerați nebuni de către proști ca dumneata ! Dacă Vincent ar fi aici, te-ar culca la pămînt. Sau poate te-ar ierta... nu știu. Dar eu sînt prietenul lui și nu te voi ierta. Aș fi dorit să te pot provoca la duel cu sabia. Mi-ar fi oferit plăcerea să-ți ciopîrțesc *ambele* urechi. Dar pe un trăgaci pot apăsa, și...

— ...Și dacă domnul Toulouse e ucis, strigase Seurat sărind în picioare, vă provoc eu !

În vacarmul ce urmă, De Groux încercase să îngăimeze bîlbîit cîteva cuvinte de protest, dar președintele clubului îi tăiase scurt vorba și-l invitase răstit să părăsească sala.

— Așa că, după cum vedeți, încheie Henri zîmbind timid spre Degas, duelul n-a avut loc. De Groux și-a azvîrlit șervetul pe masă și a ieșit cu pași semeți din sală. Președintele s-a scuzat în numele Societății. Și cu asta incidentul a luat sfîrșit.

— Splendid !

Degas era încîntat.

— Asta îmi aminteşte duelurile la care se provocau oamenii pentru *Olympia* [1]. Se sculau cum se crăpa de ziuă, plecau în trăsură la Bois şi pentru o pictură se alegeau cu o răceală strașnică. Îţi aminteşti, Camille ? Apropo, ce s-a mai întîmplat cu fata aceea care a pozat pentru *Olympia* ? Era drăguţă puştoaica, nu-i aşa ? Cum naiba o chema ?

— Victorine. Victorine Meurend. Acum trebuie să fie bunică.

— Avea cei mai provocatori sîni din cîţi am văzut, continuă Degas, luat de valul amintirilor. Şi cel mai frumos *derrière* în formă de pară. De-ai fi văzut-o cum şi-l legăna, avea foarte mult *savoir-faire*... Dumnezeule, e aproape opt ! se întrerupse el, uitîndu-se la ceas. Le-am spus fraţilor Dilhau că după cină vom veni la serata lor muzicală. Clémentine mi-a promis că va cînta pentru mine ceva de Mozart. Mozart ! Ah, ce muzician !

Sfîrşiseră cina. Henri o complimentă pe Zoe pentru *confiture à l'orange* [2] pregătită de ea şi bătrîna menajeră roşi încîntată.

— Personal, detest *confiture à l'orange*, bombăni Degas în timp ce ieşeau din apartament. Dar ea crede că o prepară ca nimeni alta şi o serveşte în fiecare zi. Femeile sînt extraordinar de înfumurate de cele mai mărunte aptitudini ale lor, chiar de cele imaginare.

La colţul străzii, Pissaro se despărţi de ei, îşi trase pe ochi pălăria neagră rotundă şi se îndreptă spre Gare du Nord. Degas şi Henri parcurseră pe jos mica distanţă pînă în rue Frochot, unde locuiau fraţii Dilhau. Era o noapte vijelioasă de ianuarie, cu rafale de vînt care zgîlţîiau obloanele şi brăzdau băltoacele lăsate de ploaie între pietrele caldarîmului.

Cînd începură să urce scările, auziră arpegiile grave executate la fagot de Desiré Dilhau, îmbinate cu gamele mai înalte la flaut ale fratelui său. În această zben-

---

[1] Tablou celebru de Manet (n. t.).

[2] Dulceaţă de portocale (fr.).

guială dintre instrumente era o notă de nepăsare, ceva de codru, care amintea joaca unei ursoaice cu puii ei într-un afund de pădure.

Cînd Degas trase de clopoţel, se făcu tăcere deplină.

— Intraţi, intraţi, zise radios Desiré Dilhau deschizînd uşa. Aţi sosit tocmai la timp ca să ascultaţi muzică bună.

Cu mustaţa lui fioroasă şi nasul acoperit de vinişoare albastre, arăta mai degrabă a *cocher* beţiv, decît a onorabil fagotist la Operă.

— Clémentine pregăteşte cafeaua în bucătărie, continuă el luîndu-le pălăriile şi paltoanele şi atîrnîndu-le într-un dulap. Cafeaua se împacă bine cu muzica. La fel, berea. Îmi amintesc că, în timpul repetiţiilor la *Tannhäuser*, Wagner obişnuia să bea butoaie întregi de bere. Ne-a obligat, vă rog să mă credeţi, să repetăm de o sută cincizeci de ori blestemata asta de operă, ca la premieră să ne alegem cu ouă clocite !

Continuînd să vorbească, îşi conduse invitaţii într-un salon cu aer închis, ticsit cu mobilă, unde se strînseseră deja cîteva persoane. Tocmai atunci intră aferată Clémentine, cu faţa ei osoasă de fată bătrînă îmbujorată de căldura sobei din bucătărie.

— *Mon Dieu*, zise ea îngrijorată, aşezînd tava pe masă. Sper că bietul om nimereşte casa noastră ! I-am scris adresa pe-o bucată de hîrtie, dar e atît de distrat încît probabil a uitat-o. Tot timpul se gîndeşte numai la muzică...

Observă pe Degas şi pe Henri.

— Ah, domnul Degas şi domnul Toulouse, ce drăguţ din partea dumneavoastră că aţi venit pe-o noapte înfiorătoare ca asta !

Era nespus de tulburată. Îşi aranjă absentă o şuviţă de păr desprinsă, uitîndu-se la orologiul aşezat sub un clopot de sticlă pe policioara căminului.

— *Mon Dieu*, e deja nouă ! murmură ea ca pentru sine. Sînt sigură că s-a rătăcit. Ei bine, să ascultăm puţină muzică. Vom începe cu Sonata I-a de Mozart, făgăduită domnului Degas.

Era pe punctul de a începe, cînd clopoţelul sună. Fratele ei se duse repede la uşă şi se întoarse însoţit de-un

bărbat îndesat, cu față rotundă și favoriți cărunți zburliți, care zîmbea jenat.

— Am crezut că v-ați rătăcit.

Clémentine se duse repede spre el, cu mîinile întinse.

— Așa e, recunoscu bătrînul, strîngîndu-i îndelung mîna. Știu că mi-ați dat adresa, dar nu știu unde am pus-o. Iartă-mă, buna mea *demoiselle*. La șaizeci și opt de ani, știți, se mai întîmplă să uiți unele lucruri... Ba uneori uit și adresele elevilor mei. Dar în timp ce căutam casa voastră, *bon Dieu* mi-a trimis o încîntătoare modulație... oh, atît de încîntătoare ! Doar o septimă micșorată și un piculeț de contrapunct invers. Am însemnat-o repede la lumina unui felinar.

Clémentine nu-l lăsă să-și continue scuzele, îl prinse de mînecă, ca și cum se temea să nu fugă, și-l prezentă invitaților.

— Domnul César Franck...

În acea dimineață, la ora trei, Henri, istovit, ud pînă la piele, ședea într-un bistrou puchinos și privea pe fereastră la trotuarul necunoscut din față, întrebîndu-se unde se află și cum ar putea să se ducă acasă la acea oră tîrzie.

— Cum naiba fac să găsesc o birjă ? mormăi el, uitîndu-se fix la chipul său reflectat în geam.

Dar nu asta îl preocupa îndeosebi. Localul era o mică bombă agreabilă, caldă și liniștită — oh, prea liniștită — în ciuda becului cu gaz care sîsîia și a calendarelor pătate de muște, cu poze de doamne frumoase în rochii de seară bînd vermut.

Criza, slavă Domnului, aproape trecuse ! Fusese o criză grea. Și atît de neașteptată !

Totul se petrecuse foarte plăcut. Clémentine cîntase sonata de Mozart, delicată ca clinchetul unui pahar de cristal. Apoi cineva scosese o vioară și acest domn Franck se dusese la pian și își acompaniase propria sonată. Întîmplător, foarte frumoasă.

Atunci se întîmplase. Clémentine, calină ca o pisicuță, îl rugase să mai cînte ceva.

— Vă rog, domnule Franck !

Iar el, ca să-i facă pe plac, se supusese. Şi, ca naiba, execută chiar Preludiul cîntat de Denise ! Ei, dar asta îi adusese în minte întreaga scenă de atunci.

Ce ciudat ! Puteai să trăieşti luni de-a rîndul liniştit, aproape să uiţi că eşti un schilod urît şi pipernicit. Şi deodată, poc ! Te pomeneşti lovit în plină faţă. Aceleaşi vechi gînduri. N-ai să poţi umbla niciodată ca toţi oamenii ; nici o fată nu te va iubi vreodată ; vei fi veşnic singur...

Se întoarse spre tejghea, unde patronul sta de vorbă în şoaptă cu un codoş în costum ajustat pe corp, melon cafeniu şi mutră de nevăstuică.

— Cum se numeşte strada asta ?

— Rue Lallier, domnule, răspunse patronul, cu un zîmbet graţios pe faţa-i bucălată.

— Sîntem departe de Boulevard Clichy ?

— Nu, nu, domnule. La capătul străzii faceţi la stînga, şi-aţi ajuns.

— Mulţumesc. Mai dă-mi, te rog, un coniac.

Se aplecă iar spre fereastră şi se chiorî în întunericul de afară. Încetase să plouă, dar tot se mai auzea vuietul vîntului. Ce noapte ! Ei bine, în Boulevard Clichy va găsi o birjă şi se va duce acasă.

Privi o clipă la flacăra becului de gaz în formă de evantai. Minunat lucru ! Necontenită, vie, zvîcnind ca un fluture de lumină prins într-o pînză de păianjen. Într-un colţ, o prostituată în bluză albă de stambă dormea prăbuşită peste masă, cu faţa îngropată în braţe şi o sticlă goală de vin dinainte. Pălăria îi căzuse pe podea şi zăcea în rumeguşul de la picioare. Răsufla liniştit ca un copil, doar din cînd în cînd scotea un sforăit abia perceptibil.

Îl auzi pe patron spunînd codoşului : „Scuză-mă, te rog“ şi-l urmări cum se duse lipa-lipa la femeie, o scutură de umăr şi aşteptă să se trezească. Femeia se mişcă alene, îşi ridică faţa îmbujorată spre el şi-l privi lung, zîmbind buimacă. Bărbatul o lovi cu dosul mîinii peste faţă.

— Linişte ! Gueule-de-Bois [1] ! Ştii că nu-mi place sforăitul. Afară de asta, nu-i politicos. Data viitoare te dau afară.

---

[1] Mahmura (fr.).

Se întoarse calm la tejghea.

— Scuză-mi întreruperea, zise el codoşului. Dar trebuie să păstrez ordine în local.

— Firește, aprobă insul cu melon cafeniu. Firește.

Se petrecuse atît de repede încît Henri nu sesizase imediat brutalitatea rece a scenei. Acum era furios.

— Porcul, porcul scîrnav, ticălosul ! se mînie el în sine. Oh, de-aş fi înalt şi voinic ! Ce l-aş mai înşfăca de gît şi i-aş arde un pumn în mutra aia bucălată şi nătîngă.

Dar în aceeaşi clipă alt sentiment lua locul indignării. Încă buimacă din cauza loviturii, femeia rămase neclintită. Îşi freca obrazul cu dosul mîinii, privind absentă la sticla de vin goală. Faţa ei îndobitocită avea culoarea cenuşie, caracteristică istovirii alcoolice. Un moment fu imaginea vie a degradării umane.

Scoase repede din buzunar un ciot de creion şi un petic de hîrtie. Numai de-ar sta aşa măcar un minut... Te rog, nu mişca... Creionul alunecă febril pe hîrtie. În cîteva secunde profilul ei abrutizat prinsese viaţă. Părul încîlcit, despletit, ochii sticloşi, privind absent spre sticlă... Dar modelul se şi destrăma, pierea văzînd cu ochii. Femeia se aplecă încet-încet. Pleoapele i se închiseră. Cu un uşor zgomot surd, se prăbuşi peste masă şi adormi buştean. [1]

Henri îşi plăti băutura.

— Şi banii ăştia pentru o sticlă de vin. Dă-i-o ei.

Aşteptă pînă ce sticla fu dusă femeii. Apoi ieşi şchiopătînd din bistrou.

Aerul rece îl pătrunse pînă la oase. Îşi ridică gulerul de catifea al paltonului şi-şi croi cu greu drum în susul străzii, aplecat contra vîntului, ţinîndu-şi melonul cu o mînă. Sus pe cer o lună palidă de iarnă înota printre nori de furtună. La colţ se uită în jur după o birjă, dar larga stradă, de obicei atît de animată, era goală şi înfricoşător de tăcută. Porni mai departe opintindu-se în baston, răsuflînd zgomotos pe gură. Constatase că în acest fel putea să facă douăzeci, uneori treizeci de paşi, fără a fi nevoit să se oprească. Încă douăzeci de minute şi va fi în pat...

---

[1] Această schiţă a devenit celebra pînză „Gueule-de-Bois", una dintre capodoperele lui Lautrec (n. a.).

Trecuse de Moulin Rouge, acum întunecat și tăcut ca o ruină carbonizată. Înainta anevoie de-a lungul bulevardului pustiu, cînd auzi zgomot de pași sprinteni alergînd în urma lui.

Lîngă el apăru o fată.

— Vă rog, domnule, se rugă ea în șoaptă, gîfîind. Vă rog, spuneți-i că sînt cu dumneavoastră.

Imediat se auziră alți pași. O mînă de bărbat se întinse din întuneric și prinse mîna fetei din încheietură.

— Arată-mi condicuța !

Fata îl lovi cu piciorul, îl zgîrie, încercă să-i muște mîna. Bărbatul trase o înjurătură printre dinți și-i răsuci brutal brațul. Ea țipă și se încovoie de durere.

— Acum, zise el, vrei să vii ? Sau te iau cu de-a sila ?

— Dă-i drumul la mînă, interveni Henri. Nu vezi că o doare ?

Bărbatul se întoarse.

— Am văzut-o acostînd pe cineva și nu are condicuță. Ca să facă trotuarul trebuie să aibă condicuță. Afară de asta, ce te privește pe dumneata ?

— Cum ar fi putut să acosteze pe cineva, cînd a fost cu mine toată seara ?

Minciuna îi venise firesc pe buze.

— Toată seara ? repetă zeflemitor bărbatul. Nu încerca să-mi vîri pe gît minciuna asta. Îți spun că am văzut-o cu ochii mei.

Se opri brusc și în glasul lui apăru o nuanță de respect.

— Sînteți domnul Toulouse ?

— Da. Și te voi reclama poliției dacă nu încetezi să brutalizezi oamenii.

— Poliției ? Asta-i bună. Păi, eu sînt poliția.

— De unde știu ? De ce nu ești în uniformă ? Arată-mi autorizația dumitale.

Vrînd-nevrînd, bărbatul liberă mîna fetei și începu să-și descheie haina.

— Sînt sergentul Balthazar Patou de la brigada de moravuri. În timpul serviciului nu purtăm uniformă.

— Lasă. Te cred. Am auzit despre dumneata la L'Ely, de la Père la Pudeur. Îmi spunea că ești cel mai conștiincios ofițer de politie din cartier. Ar fi bine, desigur, să avem cît mai mulți ca dumneata. Dar, crede-mă, asupra

acestei fete te înşeli. A fost într-adevăr toată seara cu mine.

— Dar vă spun că am văzut-o eu, cu ochii mei.

— În întunecimea asta cum poţi să fii atît de sigur ? De fapt, cu o clipă înainte am văzut o femeie alergînd într-acolo. Arătă în josul străzii. Trebuie să fie cea pe care o căutaţi.

— I-aţi văzut faţa ?

— Cum puteam ? A trecut pe lîngă noi ca fulgerul.

Siguranţa cu care vorbea îl descumpăni pe Patou.

— Aţi spus că alerga într-acolo ?

— Da. A dispărut în rue Fromentin.

Se întoarse spre fată.

— Ai văzut-o şi tu. Nu-i aşa, *chérie* ?

— Da, am văzut-o, bombăni ea îmbufnată, continuînd să-şi frece încheietura mîinii. A coborît într-acolo, adăugă ea cu o smucitură a capului.

Poliţistul îşi răsuci şovăielnic mustaţa, uitîndu-se cînd la unul, cînd la celălalt.

— Dacă a luat-o pe rue Fromentin, cred că n-o mai prind în veci, mormăi el ca pentru sine. Scuzaţi-mă că v-am deranjat, domnule Toulouse. Dar avem şi noi ordinele noastre, înţelegeţi, nu-i aşa ? Trebuie să aibă cineva grijă de sănătatea publică şi să nu le scape din ochi pe fetele astea.

— De bună seamă ! Înţeleg foarte bine. Atunci... *bonsoir*, domnule Patou.

Făcu semn fetei :

— Hai, *chérie*. E tîrziu.

Se îndepărtară tăcuţi, simţind ochii poliţistului asupra lor.

Se grăbi cît putu, conştient de senzaţia ciudată pe care i-o da prezenţa fetei alături de el şi oarecum indignat de mersul ei sprinten. De ce naiba consimţise la această minciună sfruntată ?

— Ascultă, nu poţi să mergi ceva mai iute ? îl îmboldi ea în şoaptă, cînd se opri a doua oară. Ce-i cu picioarele dumitale ?

În glasul ei nu era nici compătimire, nici repulsie, nici măcar curiozitate, ci numai iritare din pricina întîrzierii.

Cuvintele ei îl înfuriară. Asta era tot ce putea găsi de spus ?

— Dacă nu-ţi place cum umblu, de ce nu-ţi continui drumul ? Acum nu mai e aici. Nu eşti obligată să rămîi cu mine. N-are să te mai fugărească.

Fata tăcu o clipă.

— Aşa te-ai născut, sau ce s-a întîmplat ? întrebă ea un moment mai tîrziu pe acelaşi ton indiferent. Am cunoscut cîndva un bărbat care şi-a prins braţul într-o maşină. Ce noroc pe el, a căpătat cinci sute de franci de la Societatea de asigurări. Îi aruncă o privire peste umăr. Te rog, grăbeşte-te.

— Pentru Dumnezeu, nu vezi că mă grăbesc cît pot ? Gîfiiala îl împiedica să vorbească. Ţi-am spus că acum poţi să te duci. N-are să te mai fugărească. Eşti în afară de orice primejdie.

— Ah. ce plăcere aş avea să-i mut fălcile ! Murmură cuvintele cu setea răzbunării. Tare mi-ar plăcea să-l scuip în gură !

— Totuşi ţi-a dat drumul, nu-i aşa ?

— Şi ce dacă, e un *rouquin* [1], şi tuturor blestemaţilor ăştia tare mi-ar plăcea să le ard un picior în burtă !

În cuvintele ei se simţea o vrăjmăşie fanatică, totuşi impersonală, străvechea ură a urmăritului împotriva urmăritorului.

— Dar l-ai păcălit. E greu să păcăleşti poliţia, zise ea deodată după un moment de tăcere. Eşti om deştept.

În glasul ei era şi de astă dată aceeaşi indiferenţă. Nu-i mulţumea, nu-l complimenta — constata pur şi simplu că e „om deştept".

Ajunseră la colţul cu rue Coulaincourt şi el se opri sub un felinar.

— Uite, acolo e un hotel.

Arătă spre globul de lumină înceţoşat de deasupra uşii unei clădiri dărăpănate.

— E deschis toată noaptea şi poţi să-ţi iei o cameră. Ai bani ?

— Nu vreau să mă duc la hotel, zise ea îmbufnată. Mai întîi, nu te primeşte dacă n-ai condicuţa în ordine.

[1] Argotic : ticălos (n. t.)

Iar dacă te primeşte, îţi ia dublu, şi dimineaţa anunţă poliţia, să capete recompensa de zece franci.

De-abia acum putu să-i vadă faţa. Era blondă şi mai tînără decît bănuise. Optsprezece-nouăsprezece ani, cel mult. În întuneric ochii ei erau *terre-verte* — probabil căprui-deschis la lumina zilei. Gura era foarte mobilă, mare şi neîndemînatic rujată. Nu purta nici pălărie, nici haină, şi presupuse că sub rochie era goală. Totuşi nu părea să-i fie frig. Stofa subţire îi sta strîns lipită pe sînii proeminenţi, scoţîndu-le în evidenţă conturul, ca la statuile eline. Era vulgară, murdară, facilă, şi periculoasă — dar nespus de ispititoare.

— Locuieşti pe-aici ? îl întrebă ea.

— Da. Am un atelier ceva mai departe, în capul străzii.

— Lasă-mă să dorm la dumneata.

Pentru prima oară în glasul ei era o notă calină, şi el simţi un fior plăcut.

— N-am să te supăr cu nimic şi mîine dimineaţă plec.

Îi aruncă o privire cu pleoapele coborîte.

— Şi dacă mă doreşti, mă poţi avea. Pe gratis. Zău, nu te costă un ban. Ai o ţigară ?

El îi întinse tabachera de aur.

Ea o examină, trecu repede un deget peste ea şi după ce luă o ţigară, i-o înapoie.

— Pare să fie de aur adevărat. Am primit şi eu odată de la un bărbat o pereche de cercei de aur, dar i-am pierdut. Ai un foc ?

El scăpără un chibrit şi ea se aplecă, cu mîinile aduse pîlnie în jurul flăcării.

— Dumnezeule, că urît mai eşti ! mormăi ea, uitîndu-se la el printre gene, în timp ce pufăia.

Sîngele îi pieri din obraji.

— Pleacă ! zise el scrîşnind. Pleacă şi lasă-mă în pace ! Nu te doresc.

— Oh, ba da.

Suflă calm în chibrit şi trase din ţigară.

— Îţi citesc asta în ochi.

— Lasă-mă în pace ! Se îndepărtă de ea şchiopătînd. Lasă-mă în pace, sau te dau pe mîna poliţiei.

Din cîțiva pași sprinteni fata fu lîngă el.

— De ce te-ai supărat ? Nu ți-am cerut decît să mă lași să dorm în camera dumitale, atîta tot. N-am să fur nimic. Și dacă-ți plac, mă poți avea. Nu-mi pasă dacă ești schilod. Voi fi totuși drăguță cu dumneata. Glasul ei deveni iarăși calin. Ai să vezi, cînd vreau, pot să fiu drăguță.

El nu răspunse și continuă să înainteze cu greu în susul străzii pustii și tăcute, ocolind băltoacele lăsate de ploaie, sclipitoare sub clarul de lună. Ea merse alături de el scoțînd fum pe nări, stînd pe loc de cîte ori îl vedea oprindu-se.

— Dacă ai un atelier, atunci trebuie să fii pictor, remarcă ea cînd se apropiară de casă. Am cunoscut și eu odată unul care picta cupidoni pe farfurii de supă.

Trecură unul după altul pe lîngă loja doamnei Loubet și începură să urce scara. Becurile de gaz sîsîiau liniștit, desenînd pe pereți forme tremurătoare de lumini și umbre.

— Nu încui ușa ? întrebă ea după ce el răsuci clanța.

— De ce s-o încui ? N-au ce să-mi fure. Așteaptă pînă aprind lumina.

Pășind schiopătînd prin întunericul cu care se obișnuise și aprinse lampa cu petrol de pe planșeta de desen. În luminiscența chihlimbarie, vasta cameră prinse viață, dînd la iveală plafonul din bîrne, pînzele de pe pereți, siluetele triunghiulare ale șevaletelor. În centru, soba răspîndea o lumină roșietică.

Fata aruncă o privire în jur.

— Ai o cameră mare. Și soba încă arde. Arde tot timpul ?

Porni agale spre fereastră, se așeză pe sofa și începu să se dezbrace fără cea mai mică jenă.

El o urmărea, continuînd să țină chibritul stins între degete. Prima femeie care rămînea peste noapte în atelierul său !... Cît de grațioasă era ! Pînă și umbrele gesturilor ei mărite pe pereți erau grațioase. De ce-l irita atît de mult ? Pentru că nu-i mulțumise ? Nu, nepăsarea ei îl irita, calma certitudine că o dorește. De unde știa ? A putut într-adevăr să-i citească în ochi că o dorește ? Nici cinci minute nu trecuseră de cînd se afla acolo și se dezbrăca de parcă era la ea acasă. La Perroquet

fetele flecăreau în timp ce se dezbrăcau, îţi spuneau „*chéri*“. Poate era prefăcătorie, dar cel puţin simulau. Fata asta nici măcar nu-şi dădea osteneala să simuleze.

— De ce te uiţi aşa la mine ? zise ea ridicîndu-şi ochii de pisică. N-ai mai văzut pînă acum o fată dezbrăcîndu-se ?

Scoase chiştocul dintre buze şi-l strivi de podea.

— Deşi eşti pictor, s-ar părea că nu vorbeşti prea mult, continuă ea văzînd că nu-i răspunde. Cel despre care ţi-am spus că picta farfurii de supă era tare vorbăreţ. Tot timpul povestea şi făcea fel de fel de glume nostime.

Simţi o împunsătură de gelozie pentru pictorul care ştiuse cum s-o amuze, pentru toţi bărbaţii care o văzuseră dezbrăcîndu-se, care o posedaseră. De cîte ori îşi scosese ciorapii ca acum în faţa străinilor, dormise în camere străine, în paturi străine... această fată de nouăsprezece ani ?

Fata se ridică şi îşi scoase rochia. Aşa cum bănuise, nu purta jupon. Îşi lepădă repede *culotte*-ul. Acum sta înaintea lui într-o brasieră străvezie tivită cu panglică ieftină.

— Unde-i toaleta ?

Nu, nu-i va da voie să folosească frumoasa lui cameră de baie. Las-o să colinde prin toată casa, las-o să răcească ! Asta o va învăţa minte cum să se poarte...

— La capătul coridorului.

Îngîmfarea îi fu de scurtă durată.

— Adică la acelaşi etaj ? exclamă ea uimită. Uneori trebuie să urci două-trei şiruri de trepte ca să ajungi la toaletă.

Se uită la ea. În ce case păduchioase, prin cîte coridoare nenorocite orbecăise ? De cît timp era prostituată ? Probabil din copilărie.

— N-aş putea să iau chibriturile ? întrebă ea cu o imperceptibilă ezitare şi o vagă urmă de rugăminte în glas. Nu cunosc casa.

— Uite, ia lampa.

Regretă imediat cuvintele. I se făcuse milă de ea văzînd-o cum stă acolo în picioare, înduioşător de ridicolă numai în cămaşă şi desculţă. Dar nu trebuia să-şi urmeze

impulsul ; trebuia să-i azvîrle cutia de chibrituri. Așa ar fi făcut ceilalți bărbați, pictorul și toți ceilalți. Așa ar fi tratat-o — ca pe-o tîrfă vagabondă ce era. Nu s-ar fi sinchisit de ea. Nu era obișnuită cu amabilitatea, n-o înțelegea...

Luă lampa din mîna lui fără să scoată o vorbă și traversă camera.

Rămase singur în întunecimea albastră. Dacă s-ar zori, ar avea timp să se vîre în pat înainte de-a se întoarce... Nu i-ar vedea picioarele. Noroc că sofaua avea așternut de pat...

Își desfăcu repede șireturile de la ghete și-și aruncă hainele la întîmplare pe fotoliu. De-abia se strecurase în pat, că îi auzi lipăitul picioarelor goale.

— Deja în pat ? Dumnezeule, nu ți-ai pierdut vremea degeaba.

Puse lampa pe masă și își scoase brasiera peste cap.

— Vrei să las lampa aprinsă ?

— Nu. Stinge-o.

Ea se aplecă și își aduse mîna în jurul sticlei de lampă într-o atitudine nespus de grațioasă. O clipă, o singură clipă, îi zări conturul șofraniu al profilului, rotunjimea gîtului, sînii cu sfîrcuri roz. Apoi — doar o umbră mlădioasă în întunecimea de cobalt a camerei.

— Te-ai temut c-am să-ți văd picioarele ?

Nota de sarcasm din glasul ei îl înfurie.

— Ieși afară ! strigă el tremurînd de mînie. Ieși afară, du-te la dracu ! Ia-ți hainele și pleacă de aici ! Nu te doresc. Nu te-am rugat să vii.

Oh, de-ar fi înalt și voinic ! Să-i poată arde o palmă peste mutră, sau să-i răsucească brațul cum făcuse Patou !

— Nu te-ai culcat niciodată cu un infirm ? Te-ai culcat cu oricine ți-a ieșit în cale !

Ea dădu calm deoparte cearșaful și se strecură în pat. Îi simți întregul trup catifelat lipit de al său.

— Nu mai striga așa, zise ea încet. Ai să trezești toată lumea din casă. N-am spus decît că nu doreai să mă uit la picioarele dumitale, atîta și nimic mai mult. Ce-mi pasă mie de picioarele dumitale ? Nu-mi pasă că ești infirm. Ți-am spus că am să fiu drăguță cu dumneata, dacă mă lași să rămîn. Dorești să rămîn, da ?

Vorbele ei îi așterneau pe gît adieri calde. Vîrfurile degetelor i se plimbau de-a lungul șalelor. Glasul fetei se făcu șoaptă.

— Ai să vezi. Am să fiu drăguță cu dumneata. Cînd vreau, pot să fiu drăguță.

Se înălță cu grație de reptilă, își strecură brațul sub el, își încleștă gura de a lui.

Și deodată nu mai fu nimic, doar învăluirea trupului ei gol, umezeala limbii ei...

Și sus, în fereastră, luna.

Cînd se trezi, își dădu seama, după duduitul focului din sobă, că doamna Loubet trecuse pe-acolo. Venise... și plecase. Tăcerea ei însemna dezaprobare. Afară, o burniță urîcioasă brăzda ochiurile ferestrei. Altă zi mohorîtă de iarnă.

Își întoarse cu grijă capul pe pernă și se uită la fata de lîngă el. Dormea cu obrazul pe braț, buzele întredeschise, un sîn descoperit. În ciuda gurii fardate și a liniilor de creion negru de pe sprîncene, îi reamintea fecioarele adolescente din pînzele lui Clouet. Cît de liniștit dormea ! Ar dormi la fel de profund în orice pat... Sau pe paie, ori pe-o bancă publică. Sau chircită într-un gang... Era obișnuită să doarmă oriunde, așa cum era obișnuită să colinde noaptea prin coridoare întunecate, să cutreiere străzile fără pălărie și haină. Întîmplarea o adusese aici pentru cîteva ore, ca pe acele musculițe albăstrii care se rătăceau vara în atelier. Peste puțin se va trezi, se va îmbrăca și va pleca. Unde ? Doar Dumnezeu știa. Va colinda prin ploaie, dînd tîrcoale pe străduțe puturoase, ferindu-se de poliție, mulțumindu-se drept prînz cu un măr șterpelit dintr-un cărucior de mînă. Va aștepta umilă în întuneric să se ofere unor necunoscuți pentru cinci, patru, trei franci — poate numai pentru un pat, un loc de dormit, așa cum făcuse cu el. La noapte alt bărbat o va privi dezbrăcîndu-se, va poseda mlădiosul ei trup voluptuos. Alt bărbat îi va simți atingerea degetelor, va descoperi rafinata perversiune a gurii ei. I se va dărui cu aceeași patimă, cu aceeași destrăbălare care-l îmbătase — fără dragoste, fără tandrețe, numai

pentru că se născuse vicioasă, cu geniul depravării încă din fașă.

Poate că... poate că... dacă ar plăti-o, dacă ar plăti-o bine... Nu fii neghiob ! Las-o să plece ! E o tîrfă, nimic altceva decît o tîrfă abrutizată, ieftină, înrăită... O fată ca ea nu-ți poate aduce decît necazuri...

Era la șevalet cînd ea se trezi.

— Bună dimineața, îi zise el de pe scaun. Ai dormit bine ?

Ea se ridică în capul oaselor și-și prinse brațele în jurul genunchilor. Cu o smucitură a capului, își aruncă înapoi o șuviță de păr blond.

— Ai o țigară ?

Simți iar că clocotește de furie. De ce nu putea fi politicoasă ? Nu-i nimic, peste puțin o să plece... Se duse șchiopătînd spre fotoliul de lîngă sofa și, cu voită încetineală, îi aruncă tabachera de aur.

— Mai bine scoală-te. A trecut de ora douăsprezece și am de lucru.

— Ai un chibrit ?

Trase din țigară, înghițind fumul.

— Dumneata faci toate tablourile astea ?

Își plimba privirile pe pereți.

— Ce faci cu ele ? Le vinzi ?

Cu vîrful bastonului ridică *culotte*-ul de pe podea și i-l azvîrli în pat.

— Puneți-l și scoală-te. Vreau să lucrez.

Nu se clinti și continuă să fumeze.

— *Merde !* făcu ea privind pe fereastră. Iar plouă. Ai mai pomenit atîta ploaie ?

Cum sta privind în sus, fața îi era scăldată de lumina mohorîtă a zilei. Observă că are ochi căprui-deschis, mai deschis decît se așteptase. Umbrele omoplaților și mai jos subsuorile erau albastre-cobalt. Se gîndi s-o roage să rămînă în poziția asta și să-l lase să facă o schiță, dar se stăpîni.

— Ce-i aia de pe cap ? zise ea rîzînd, întorcîndu-se spre el.

Îl indispunea că fusese surprins cu pălăria lui caraghioasă, pătată de vopsea.

— Pălăria mea de lucru, zise el posomorît. Îmi șterg pensula de ea. Un obicei al meu.

— Asta-i o prostie.

Din nou simți că-i piere sîngele din obraji.

— Dacă nu-ți place, n-ai decît să nu te uiți. Acum ți-aș rămîne îndatorat dacă ți-ai lua lucrurile și ai pleca. Patou nu te mai așteaptă jos, iar eu aș vrea să lucrez.

— Repede îți mai ieși din fire! Mereu țipi și-mi spui să plec. Puțin îmi pasă de pălăria dumitale. Doar că-ți dă un aer caraghios, asta-i tot.

Îi aruncă o privire amuzată și se aplecă într-o parte ca să scuture scrumul țigării pe podea.

— Ce-i acolo sus? întrebă ea observînd scara care ducea la balcon.

— Camera mea de dormit și baia.

— O BAIE!

Cît ai clipi, coborî din pat și se sui fuga pe scară. Îi auzi exclamația de încîntare la vederea căzii.

Se întoarse repede și se aplecă peste balustradă.

— Te rog, te rog, dă-mi voie să fac și eu baie. Vocea ei avea intonația plîngăreață a copilului care se roagă să i se dea o jucărie. Am s-o curăț bine. Promit.

O voce slabă dinlăuntrul lui îl avertiza: „Refuz-o. Spune-i să se îmbrace și să plece."

— Dacă dorești, n-ai decît.

Vorbele îi părură rostite singure, și avu straniul sentiment al unei prezențe străine în el, a unui ins răzvrătit asupra căruia n-avea nici o putere.

— Dar nu sta prea mult, adăugă el morocănos. Am de lucru.

Se ridică de pe fotoliu sprijinindu-se în baston și se întoarse la șevalet.

Auzi șuvoiul apei, zumzăitul și zăngănitul țevilor și, puțin mai tîrziu, agitație însoțită de-o ploaie de înjurături triviale.

Fata apăru iar la balustradă.

— Te rog, vino! Nu pot să închid robinetul. O să dea apa pe dinafară.

Cînd ajunse în camera de baie, era liniște deplină. Sta culcată în cadă și chicotea.

— E-n regulă. L-am dres. Află că n-am făcut niciodată baie... vreau să spun o baie adevărată. Într-o cadă.

O urmări din prag împroşcîndu-şi umerii cu apă, răsucindu-şi degetele de la picioare, dîndu-se mai afund în apă, cu mici ţipete de voluptate. Emoţia ei era înduioşătoare ; bucuria unui puşti hoinar intrînd pentru prima oară în mare. Părul blond, adus în pripă pe creştetul capului într-un coc abia strîns, îi da un aer de copil obraznic. Nişte sîni, mici, lucioşi, de fetiţă. Arăta de şaisprezece ani. Din nou îl izbi graţia nestudiată a mişcărilor ei. La un moment dat îşi ridică braţele să-şi prindă mai bine părul care sta să se despletească, şi cîteva secunde luă poza unei figurine pompeiene pe care o desenase la Luvru. Curtezanele adolescente, care frecventau băile stabiene, trebuie să fi arătat ca ea...

Cu muşchii încordaţi, o sorbea din ochi.

O noapte... încă o noapte cu ea, cu coapsele ei nervoase, cu gura ei suculentă... Nu. E perversă, periculoasă... Dar cum putea să fie perversă ? Priveşte-o. *Une gamine* [1] de şaisprezece ani... Poate mai era ceva neîntinat în ea, o urmă ascunsă de prospeţime...

— Ştiu de ce nu mi-ai spus că ai o baie.

Îşi săpunea subsuorile împroşcînd clăbuci de săpun pe piept.

— Pentru că nu doreai s-o folosesc şi să văd lucrurile astea frumoase ale dumitale. D-aia m-ai trimis noaptea trecută la capătul coridorului. Îmi dau seama că nu-ţi plac. Mereu ţipi la mine.

Se uită la el printre pleoapele umede.

— Dar am fost drăguţă cu dumneata, nu-i aşa ? M-am ţinut de cuvînt, nu-i aşa ? Ţi-a plăcut, nu-i aşa ? Nu spune nu, pentru că aşa e. Dacă n-ai purta ochelarii ăia, ai avea ochi frumoşi, remarcă ea fără nici o legătură.

Henri îi auzea vocea printr-o negură de gînduri.

— Ce importanţă are dacă te plac sau nu ?

N-are să-l amăgească ea cu privirile alea linguşitoare şi sporovăiala ei nătîngă...

---

[1] O puştoaică (fr.).

— Te-am scos din încurcătură, ai dormit într-un pat și ai făcut o baie. Asta doreai, nu ? Ei acum îmbracă-te și lasă-mă în pace. Am de lucru.

Se întoarse să plece.

Ea se scufundă lascivă în apa caldă.

— Dacă vrei...

Vocea ei avea ceva din torsul lingușitor al pisicii.

— ...mă pot întoarce diseară. Și am să fiu iar drăguță cu dumneata.

Ispita... Uite-o, în carne și oase, îți usucă gîtlejul, îți înmoaie mădularele... Așa arată desigur la chip, așa sună în urechi... În acest fel trebuie să fi vorbit șarpele în grădina raiului, cu acest glas îmbietor, insinuant. „Spune-i nu, spune-i nu !“ stăruia vocea slabă din el. „Nu dorește decît atelierul tău, camera ta de baie, banii tăi...“ Dar și cealaltă voce se făcu auzită, vocea răzvrătită. „Încă o noapte... încă o noapte doar...“

Vreme de două-trei secunde cele două voci se înfruntară, în timp ce inima îi bătea puternic. Își scoase pincenez-ul, șterse încet lentilele, ca să cîștige timp.

— Cum vrei. Ridică emfatic din umeri, chiar prea emfatic. Mi-e indiferent.

În ochii ei licări o imperceptibilă sclipire.

— Nici măcar nu-ți știu numele cel mic. Al meu e Marie. Al dumitale care e ?

— Henri.

— Drăguț nume !

Întinse din cadă un braț lucios :

— Dă-mi prosopul, Henri.

Două ore mai tîrziu, cobora grăbit rue de Coulaincourt, ocolind cu îndemînare băltoacele lăsate de ploaie, fredonînd de unul singur cu timbrul său fălos de bariton profund, cum făcea de fiecare dată cînd se simțea fericit.

Îi venea să sară, să facă tumbe, să trimită bezele spălătoreselor.

Marie se va întoarce !

Plecase de zece minute spunîndu-i : „La ora șapte. Nu, n-am să uit. Și ai să vezi. Am să fiu drăguță cu tine...“ Ecoul vorbelor ei zăbovise în urechile lui tot timpul cît

îi ascultase paşii sprinteni coborînd scara. Abia atunci descoperise că e un nesăţios.

Bineînţeles, nu se mai putea duce la Père Cotelle, cum plănuise. Oricum, era prea tîrziu. Afară de asta, mintea îi era la lucruri mai interesante, mult mai interesante decît litografia... Afişul lui Zilder n-avea decît să aştepte, şi, în definitiv, ducă-se dracului !

Marie — un nume atît de simplu şi de drăguţ ! Va lua cina cu el. Îi făgăduise. La început plănuise s-o ducă la restaurantul Drouhant, dar acum avea o idee mai bună. Vor cina în atelier. Numai ei doi, cum fac îndrăgostiţii din romane. O cină aleasă, cu vinuri într-adevăr bune. Şampanie ? De ce nu ? Şampania o va stimula să rîdă, să-şi încreţească nasul, să spună lucruri hazlii. Şi cîteva flori. Nimic mai potrivit decît florile, ca să dai unui loc aspect de cămin. O să vadă ea ce înseamnă să fie tratată amabil, care e deosebirea dintre un gentilom şi brutele cu care avusese de-a face pînă acum !

Căci, în definitiv, asta se petrecuse cu ea. Sărmana fată fusese toată viaţa chinuită. Frig, foame, frică. Nu-i deloc de mirare că se înăsprise. Şi cîinii se înrăiesc cînd sînt bătuţi. Bunătatea, asta doreau oamenii, de aşa ceva avea lumea nevoie. Doar un pic de bunătate. Şi el avea să i-o ofere, s-o facă să uite nopţile reci, poliţia, artistul care picta farfurii de supă, şi pe toţi ceilalţi...

E uimitor cît de greşit poţi să judeci uneori oamenii ! O considerase egoistă, aspră, stupidă, şi în realitate nu era cîtuşi de puţin aşa. Firește că era incultă, dar toţi ne ivim pe lume inculţi. Îşi crease o carapace protectoare. Cine n-ar fi făcut la fel, cu genul de viaţă pe care fusese silită s-o ducă ? Sub această aparenţă, avea totuşi o minte ageră şi o inimă bună.

Schimbarea părerii despre ea se petrecuse la scurt timp după ce-i înmînase prosopul. Cu o desăvîrşită graţie — toate mişcările le avea graţioase — sărise din cadă, se ştersese şi, încă goală, începuse să-şi pieptene părul, sporovăind tot timpul ca o ţarcă. Poseda darul puştanului parizian de a maimuţări. Îl imitase uimitor de bine pe Patou şi vocea lui guturală. Ţinînd pieptenele deasupra buzei superioare, mimase mormăitul lui prin mustaţă. „Sînt sergentul Balthazar Patou, de la brigada de mora-

vuri. În timpul serviciului nu purtăm uniformă." Nu trecuse mult și făcea haz de gesturile ei poznașe, de ripostele ei în argou. Îi zicea pe nume, Marie, înfiorat de apropierea cărnii ei, de senina ei nerușinare cînd își ruja buzele, cînd își făcea sprîncenele cu un chibrit ars. Ba chiar glumiseră pe seama „pălăriei de lucru". Numai în *culotte*, își pusese pe capul ei blond pălăria împroșcată cu vopsea, pe-o sprînceană, cum și-o pun craii, și se strîmbase în oglindă. Un gest stupid, dar fermecător.

Astă-seară, cînd se va întoarce, va purta o rochie nouă. Oh, nu fusese ușor s-o convingă să primească bani! „Ți-am spus că mă poți avea pentru nimic, ți-am spus ?" protestase ea. Pînă la urmă a trebuit să admită că poartă o rochie ca vai de lume, că lenjeria poate fi mai bună. Glumiseră pe seama *culotte*-ului. Mici glume decoltate — de felul celor pe care le fac îndrăgostiții între un hohot de rîs și un sărut. Pînă la urmă acceptase banii, și nu va uita niciodată cuvintele ei la vederea bancnotei de o sută de franci. „O sută de franci !..." De fapt, se bîlbîise și înghițise în sec. Sărmana fată, viața fusese nemiloasă cu ea ; nu cunoscuse decît murdărie și asprime. Dar el avea să schimbe toate astea...

Pe Boulevard Clichy chemă o birjă și se duse la Drouhant, unde comandă să i se trimită cina acasă.

— Și nu uitați șampania. Moet et Chandon '78. Trimiteți și cîteva sticle de coniac.

Apoi, se duse la o florărie ; cînd ieși din prăvălie, dădu drumul birjei. În timp ce se îndrepta spre o *crémerie* din apropiere, auzi lîngă el o voce tunătoare cordială.

— *Bonjour*, *monsieur* Toulouse. Închipuiți-vă, să vă întîlnesc chiar așa, pe negîndite. Ce coincidență ! Tocmai cînd aveam intenția să vă fac o mică vizită !

Era Patou, același Patou care cu o noapte înainte îi răsucise Mariei brațul și o făcuse să țipe de durere. Cordialitatea lui părea destul de sinceră, dar neașteptata lui apariție nu prevestea nimic bun. Coincidență, nu zău !

— De ce doreați să mă vedeți ?

Același zîmbet jovial.

— Oh, un fleac, domnule Toulouse, o nimica toată. Vă duceţi să luaţi o gustare ? Vă e foame, nu-i aşa ? Ehei, nimic nu-ţi dă mai multă poftă de mîncare ca un mic *amour*. Vă incomodează dacă vă însoţesc ?

Crémerie era o unitate dintr-un lanţ de *restaurants sanitaires* patronate de municipalitate ca să combată alcoolismul şi să încurajeze consumul de produse lactate în păturile de jos. Prînzurile constau din ouă, unt şi brînză ; singura băutură servită era laptele. Aceste localuri se mîndreau cu desăvîrşita lor curăţenie, pereţii placaţi cu faianţă albă şi atmosfera austeră. Slab frecventat tot timpul, localul era pustiu la acea oră a după-amiezii !

Se aşezară la o masă cu tăblie de marmură şi Henri dădu comanda unei chelneriţe cu halat scrobit şi aspect aseptic.

— Regret, domnule Patou, dar nu vă pot oferi decît un pahar cu lapte, zise el căutînd să se arate cordial.

În acelaşi spirit de sociabilitate, agentul acceptă. Îşi scoase tacticos melonul, îl puse pe scaunul de alături şi începu să-şi umple luleaua. Părea să nu fie cîtuşi de puţin zorit şi, în timp ce Henri mînca lacom omleta, îi vorbi îndelung despre vreme şi de scandalul afacerii Panama care izbucnise de curînd în presă.

Abia la desert remarcă degajat, ca şi cum în clipa aceea îi venise în minte :

— Ştiţi, domnule Toulouse, straşnică festă mi-aţi jucat noaptea trecută. Pentru o clipă, m-aţi păcălit. Versiunea dumneavoastră cu fata aceea care a dispărut în rue Fromentin a fost o idee isteaţă. Atunci mi-a părut destul de convingătoare.

Chicoti amuzat, în timp ce cu degetul mare îndesa tutunul în pipă.

— Dar după ce dumneavoastră şi *demoiselle*-a dumneavoastră — ironia tonului îl făcu pe Henri să-şi ridice privirea din farfurie — vă îndepărtaseraţi, am început să reflectez. „Cum adică, mi-am zis, cum vine asta că a putut s-o vadă pe fata aia dispărînd în rue Fromentin, cînd era atît de întuneric de nu puteai vedea un elefant la zece paşi. Balthazar Patou, băiatule, mi-am zis, acest

domn Toulouse e un om deştept. Te-a legat la gard. Ţi-a pus cioc", scuzaţi-mi expresia.

Sorbi din paharul cu lapte şi îşi supse marginea mustăţii.

— Ei, domnule Toulouse, sînteţi tînăr şi-aş vrea să vă dau un mic sfat.

În atitudinea lui interveni o imperceptibilă schimbare.

— N-ar fi trebuit să faceţi asta. N-ar fi trebuit, într-adevăr. Nu mă supăr că m-aţi păcălit, totuşi ştiu bine că Marie nu era cu dumneavoastră, cum aţi spus, dar...

— De unde îi ştiţi numele ?

Pe faţa lui Patou trecu un zîmbet condescendent.

— Avem mijloacele noastre de informaţie. Nu e greu să afli ceva despre oameni, dacă într-adevăr vrei. Am să vă spun mai tîrziu de unde-i ştiu numele. Deocamdată, aş dori să vă previn să nu aveţi nici în clin nici în mînecă cu ea. Nu e cinstită, credeţi-mă. E o stricată. Ştiu că s-a culcat cu dumneavoastră noaptea trecută, şi foarte bine aţi făcut. Nu văd nimic rău în asta. Dar n-o lăsaţi să se aciueze la dumneavoastră. Goniţi-o !

Ultimele cuvinte le rosti sec, cu tonul categoric al chirurgului.

— Goniţi-o !

— De unde ştiţi că a rămas la mine noaptea trecută ?

— De unde ? Zîmbi iarăşi condescendent. Foarte simplu. V-am urmărit. Am văzut cînd aţi cotit amîndoi în rue Coulaincourt, unde locuiţi.

Făcu un gest dojenitor cu mîna.

— Şi nu încercaţi să-mi spuneţi că a dormit la Hôtel de la Lune, pentru că am verificat. Oh, foarte bine. Nu e o crimă să dormi cu o fată, mai ales cu una drăguţă ca ea. Toţi am fost tineri cîndva şi înţelegem aceste lucruri, dar... Tăcu şi zîmbetul îi dispăru de pe faţă... nu... o... vreau... în... sectorul... meu. Sublinie fiecare cuvînt bătînd cu degetele în marginea mesei. N-are condicuţă, nici un drept aşadar să acosteze. E o vagabondă. S-ar putea să fie sănătoasă, dar s-ar putea la fel de bine să nu fie. Avem îndatorirea să veghem asupra sănătăţii publice. De-aia sîntem plătiţi. Vă rog să nu credeţi că mă amestec în treburile dumneavoastră, domnule Toulouse,

dar țineți-vă departe de ea. Goniți-o. ascultați-mă, goniți-o ! Și dacă nu vrea să plece, dați-mi imediat de veste. Am eu grijă de ea. Am văzut sute de-astea. Se nasc în mahalale ; sug viciul odată cu laptele mamei. Cresc pe marginea drumului. Părinții le trimit de la cinci ani să cerșească. La doisprezece ani se dau pentru o băncuță în ganguri și *pissotières*. La cincisprezece ani încep să facă trotuarul. Dar nu vor să fie înregistrate ca prostituate la Prefectură și să obțină condicuță, pentru că le e frică să se prezinte de două ori pe lună la Saint-Lazare pentru *visite médicale*. Afară de asta, cred că-i mare grozăvie să facă trotuarul fără condicuță ; le place să vadă cît de mult timp ne pot trage chiulul. Mi-e perfect egal, dar n-o doresc în sectorul meu.

Tonul lui deveni iar amenințător.

— Ce face în altă parte, nu mă privește, dar dacă încearcă să-și facă meseria în sectorul meu, o expediez la Saint-Lazare cu propunerea de detenție pe șase luni. Și-o potolesc.

Henri privea fix spre vîrful țigării.

— S-ar părea că știți foarte multe despre o fată pe care ați văzut-o doar un minut în întuneric. Nu v-ați gîndit că ați putea să vă înșelați ?

Polițistul zîmbi.

— De astă dată nu, domnule Toulouse, de astă dată nu ! Despre fata asta știu tot. Cine este, de unde vine... tot. Vă amintiți cînd v-ați oprit sub felinarul din stradă și v-a cerut o țigară ? Nu m-ați văzut, dar mă aflam la mai puțin de zece metri în spatele dumneavoastră. Cînd s-a aplecat să-și aprindă țigara, m-am uitat atent la ea și am recunoscut-o. Nu chiar imediat, dar mi-am zis : „Balthazar Patou, băiatule, ai mai dat ochii undeva cu această *hooplapla* [1]“. Și azi-dimineață mi-am amintit. Așadar, m-am dus și am făcut o mică verificare. Nu m-am înșelat.

Savură aerul surprins de pe fața lui Henri. Își umplu iar luleaua și pufăi de cîteva ori cu zgomot.

— Da, nu m-am înșelat, clătină el din cap, alungînd cu mîna norul de fum. Se numește Marie Françoise

[1] Argotic : pațachină, paceaură (n. t.).

Charlet. S-a născut în rue Mouffetard. Nu cunoașteți rue Mouffetard, *hein* ? Ei bine, n-ați pierdut nimic. Nici în cartierul Temple nu sînt asemenea străzi. Exact în centrul cartierului vinului și al băuturilor spirtoase, cu o duhoare de ți se întorc mațele. Acolo s-a născut Marie. Tatăl ei umplea sticle într-un depozit de rom și era, firește, un beţiv. Mama ei făcea trotuarul cînd era tînără, dar acum are autorizație de vînzătoare cu cărucior. Sora mai mare a Mariei, Rose, a fugit de acasă cînd avea șaisprezece ani și s-a stabilit în cartierul Sébastopol, unde aveam atunci postul. Marie s-a dus după ea doi ani mai tîrziu. Cum spuneam, acolo aveam postul, și așa s-a făcut că mi-am adus aminte de ea. Era imposibil să n-o remarci cu claia aia de păr blond și ochii ăia piezișI. E o stricată, ce mai.

Înainte de-a continua, își făcu un moment de lucru cu luleaua, ca și cum dorea ca vorbele lui să pătrundă adînc în mintea lui Henri.

— Așadar, azi-dimineață m-am dus să-l văd pe vechiul meu prieten, inspectorul Rempart, de la brigada de moravuri Sébastopol. I-am istorisit despre Marie și, bineînțeles, aveau un dosar al ei. Maria avea codoșul ei, un oarecare Bébert, un derbedeu din aceia care nu se mulţumesc să stoarcă bani de la fete, dar se mai dedau și la mici jafuri, sfîrșind prin a ucide și a-și lăsa capul pe ghilotină. Ei bine, era nebună după Bébert. Tot timpul îi da tîrcoale, nu se dezlipea de lîngă el, și cînd avea bani îi cumpăra băuturi și pomadă de păr. O adevărată cățea în călduri. Într-o bună zi a gonit-o.

Henri îndură sarcasmul usturător al vorbelor lui Patou fără să-și ridice privirea de la vîrful ţigării. De ce suferea atît de mult ascultînd aceste lucruri ? Știa că e o vagabondă. Acum află că are trecutul obișnuit, aproape clasic, al unei prostituate Un tată beţiv, o mamă decăzută, o soră care se prostituează, un codoș... Atunci de ce suferea atît de mult aflînd că-l iubise pe acest Bébert, că nu se dezlipea de lîngă el, că-i cumpăra băuturi și pomadă ? Va să zică avea o inimă, era în stare să iubească... Și, bineînțeles, și-a ales un cretin, brutal și voinic. Și asta se potrivea cu trecutul ei „clasic". Atunci de ce suferea atît de mult, de ce-i venea să-și îngroape fața în palme ?

Sperase cumva să se îndrăgostească de el ? Putea fi chiar atît de neghiob...

— De ce a gonit-o ? întrebă el, încercînd să pară doar curios.

— De ce ?

Patou izbucni în rîs.

— Pentru că nu-i aducea destui bani, bineînţeles. Era prea tînără... abia şaptesprezece ani la vremea aceea... şi prea îndrăgostită ca să fie un bun *pigeon* [1]. Mintea nu-i era la treabă. Prefera să stea în preajma lui, în loc să alerge în căutare de *michés* [2]. Pînă la urmă Bébert şi-a pierdut răbdarea şi a gonit-o. Asta se întîmpla acum doi ani şi poate că pînă acum i-a mai venit ceva minte la cap. Dar mă îndoiesc. Oricum, un lucru e sigur, nu s-a mai întors în cartierul Sébastopol. Dar n-o vreau aici, în sectorul meu.

Se aplecă înainte şi în ochi îi apăru o neaşteptată reţinere.

— Îmi dau seama că suferiţi auzind toate astea, domnule Toulouse, dar trebuia să vă fac dovada că e o stricată. Un gentilom de stirpe atît de aleasă ca dumneavoastră...

Privirea mirată a lui Henri îl făcu să zîmbească.

— Oh, da, şi despre dumneavoastră ştiu tot ! Vedeţi, datoria noastră e să ne informăm despre oricine din sectorul nostru. Chiar despre domnul conte, tatăl dumneavoastră, ştiu tot. Caii, păsările...

— Întrucît s-ar părea că v-aţi informat despre toată lumea, zise Henri cu un zîmbet forţat, n-aţi vrea să-mi spuneţi dacă aveţi o familie a dumneavoastră ?

Pe faţa lui Patou se petrecu o schimbare izbitoare. Vioiciunea pupilelor, linia aspră a fălcii, nota de brutalitate sugerată de conturul colţuros al bărbiei — toate parcă dispăruseră deodată.

— Numai o fată, domnule Toulouse, dar ce fată ! Nimeni nu şi-ar putea dori o fată mai bună ca micuţa mea Eulalie. O comoară ! Găteşte ca un înger, îşi lu-

---

[1] Argotic : cu înţeles de „damă" (n. t.).

[2] Argotic : clienţii unei femei uşoare (n. t.).

crează singură rochiile, ţine casa curată ca o oglindă. Să vedeţi papucii pe care mi i-a croşetat !

În mintea lui Henri apăru o clipă imaginea agentului de moravuri în papuci croşetaţi.

— Sînteţi un om foarte norocos.

Spre surprinderea sa, Patou oftă şi clătină trist din cap.

— Aşa mă consideram, dar acum nu mai sînt. Micuţa mea Eulalie se mărită. Nu că aş avea ceva împotrivă să se mărite, vă asigur. Nu, departe de mine acest gînd. Logodnicul e un om de treabă. M-am informat...

— Sînt sigur.

Ironia trecu neobservată de Patou, care continuă entuziasmat :

— Un tînăr cinstit şi prezentabil. Şi de viitor. Acum e paznic la închisoarea Roquette, dar de curînd a fost avansat la secţia ghilotină. Un post de încredere. Ţineţi minte ce vă spun, într-o zi va ajunge căpitan, poate şi inspector.

Mai luă o sorbitură de lapte şi-şi şterse mustaţa stufoasă cu dosul mîinii.

— Totuşi, am să-i simt lipsa micuţei mele Eulalie.

Henri se întrebă de ce nu-l poate urî pe acest ins amărît care-i distrusese fericirea. Şi el era, în felul lui, singur. Stinse ţigara şi făcu semn chelnăriţei.

— Vă rămîn îndatorat pentru ce mi-aţi spus despre Marie. Sînt de acord cu dumneavoastră şi regret că v-am înşelat noaptea trecută. Trebuia s-o trimiteţi la Saint-Lazare. Dacă mă pot plăti în vreun fel de necazul ce v-am pricinuit, o voi face bucuros...

— Cred că da, domnule Toulouse.

Ceva care aducea cu îmbujorarea acoperi faţa aspră a lui Patou.

— De multă vreme doresc să am un portret al fetiţei mele. Acum cînd se mărită, dacă aş avea un portret al ei, l-aş atîrna deasupra căminului. Nu m-aş mai simţi singur.

Viaţa era într-adevăr plină de ironii ! Un om îţi frînge inima şi tu îi mulţumeşti pictîndu-i fiicei sale portretul.

— Voi picta cu plăcere portretul domnişoarei Eulalie. Aduceţi-o la atelierul meu, oricînd doriţi. Zîmbi. Nu mai

e nevoie să vă dau adresa. S-ar părea că știți absolut totul despre mine.

Cînd se întoarse în acea seară la atelier, observă că doamna Loubet aranjase masa pentru cină. O sticlă de șampanie sta la rece într-o căldare. Florile îi zîmbeau dintr-o glastră. Camera fusese măturată, soba de curînd încărcată, patul pregătit. Drăguță femeie, doamna Loubet ! Nu era greu să ghicească ce gîndise. Aproape că-i auzea țîțîitul reprobator.

Ei bine, mîine totul va fi uitat și iertat. În noaptea asta, după cină, îi va spune Mariei să-și ia tălpășița... Patou avea dreptate. Era o stricată...

— Uite !

Sta în pragul ușii, îmbrăcată cu o rochie ieftină de catifea neagră, iar pe umăr îi atîrna un guler boa din pene, cum purtau loretele.

— Catifea adevărată ! Drăguță, *hein* :

Făcu cîțiva pași prin cameră.

Era aproape miezul nopții. De cinci ceasuri sta cocîrjat pe marginea sofalei, cu o sticlă de coniac la picioare, trăgînd cu urechea la fiecare zgomot, simțind cum inima îi zvîcnea de cîte ori auzea pași pe scară, cu fiecare dezamăgire devenind tot mai furios. Tîrfa, tîrfa ordinară ! Nu mai venea ! Ce trebuie să rîdă cu Bébert de piticul șontorog care-o scăpase de poliție ! Cu siguranță că alergase la codoșul ei pomădat și-i pusese în palmă bancnota creponată de o sută de franci, dăruită de schilodul ăla nătîng...

Se uită lung la ea, prea furios, prea obosit — prea fericit să poată rosti vreun cuvînt. Se întorsese la el...

— Ce-i cu tine ? Ești bolnav ? De ce nu spui ceva ? Nu-ți place rochia mea ? Am luat-o ieftin de la o prietenă.

Se așeză lîngă el pe sofa.

— A trebuit totuși să dau cincizeci de franci pe ea. Catifeaua veritabilă e scumpă. Pune mîna.

— Cincizeci de franci pentru zdreanța asta ?

Pe măsură ce-și descărca indignarea, furia îi revenea

— Nici zece franci n-ai dat pe rochia asta ! Dar nu-mi pasă. Ce-i cu cina noastră ? Parcă ziceai că ai să fii aici la ora șapte.

— Zece franci ! exclamă ea disprețuitor. Se vede cît de puțin te pricepi la rochii ! Ce știi tu despre rochii ? La o rochie materialul contează. Pune mîna pe material.

Se îndesă în el.

— Pipăie-l ! Vezi dacă-l poți lua cu zece franci !

O îmbrînci. Ea reveni pe sofa și Henri simți cît de surprinsă fusese de forța mîinilor lui, mîinile lui cu mușchi oțeliți în efortul zilnic de-a se ține prins de rampa scării.

Deodată dori să fie singur, să se culce, să n-o mai revadă niciodată. Dorea să dispară din fața lui, cu minciunile ei, cu glasul ei vulgar, cu rochia ei ieftină.

— Foarte bine ! zise el clătinînd din cap plictisit. Da, e catifea veritabilă și ai dat pe ea cincizeci de franci. Ești o fată de treabă și mă bucur că te-ai întors. Dar m-am gîndit bine și ar fi preferabil să...

— Din cauza cinei ? Pentru că n-am putut veni la cină ? Și eu care credeam că ai să te bucuri atît de mult văzîndu-mă în rochia nouă ! Am umblat toată după-masa s-o găsesc pe fata aia, și numai așa am putut s-o cumpăr de la ea. După aia m-am dus s-o văd pe soră-mea. Și era bolnavă, serios bolnavă. M-a rugat să mai rămîn, dar i-am spus că am făgăduit...

— Oh, încetează cu minciunile ! Nu contează. Nu-mi pasă de cină, nu-mi pasă de rochia ta, de prietena ta, de sora ta... Numai lasă-mă în pace, vrei ? Sînt obosit. Aș vrea să dorm. Uite, ia asta...

Întinse mîna spre buzunarul dinăuntru al hainei, dar ea își încolăcise deja brațul de gîtul lui. Putea să-i simtă sînii, încordarea suplă a taliei.

— Dar e adevărat, jur !

Buzele ei îi atingeau ușor urechea.

— Crede-mă că m-am dus s-o văd, era în pat cu febră. M-a rugat să mai rămîn, dar i-am spus „nu". Și, cum vezi, m-am întors. Nu m-am întors ?

În zadar încercă să scape din strînsoarea ei.

— Da, da, mormăi el plictisit. Foarte bine, te-ai întors. Mă bucur că te-ai întors. Mă bucur că ai cumpărat rochia, dar te rog...

Împotrivirea lui amuți sub vraja sărutului. Din nou simți strecurarea alunecoasă a limbii ei, arcuirea șalelor. Pleoapele i se închiseră.

Toată noaptea se luptă cu ea și cu sine. În vălmășagul îndrăgostirilor, mereu încerca să i se împotrivească, ba poruncind mînios, ba pe ton rugător, la sfîrșit bolborosind confuz, ca narcotizat. Dar ea nu-i da ascultare. Îl sili să-i accepte goliciunea, îi biciui simțurile cu trucurile ei de femeie depravată.

— Mă placi, *hein* ? îi șoptea ea întruna în semiîntunericul albăstrui al nopții cu clar de lună. Mă placi mult, hai ? Știu bine. Îți sînt dragă, nu-i așa ? Te bucuri că m-am întors. Nu dorești să plec, dorești să rămîn, nu-i așa ?

Pînă la urmă adormiră istoviți, înlănțuiți, cu buzele lipite, cu părul ei așternut ca o mătase galbenă peste umărul lui.

În zori se trezi o clipă și se uită la ea cu ochii întredeschiși.

Zadarnic, era zadarnic... Nu mai conta ce-i spusese Patou. ce gîndea doamna Loubet, ce-și făgăduise singur, cine era ea, unde fusese. Important era doar că se afla aici, cuibărită lîngă el. Că-i putea simți apăsarea caldă a trupului, că putea s-o mîngîie să facă cu ea ce-i place... Că la noapte va fi iar a lui.

Ochii i se închiseră. Lupta lăuntrică luă sfîrșit. Așa cum se lasă înserarea peste un cîmp de bătălie, liniștea coborî în el — liniștea înfrîngerii.

XIII

S-a mutat la el.

Camera de baie se umplu cu lucrurile ei de prost gust. Pieptenele, acele de păr, fierul de frizat se amestecară cu garnitura lui de toaletă încrustată cu blazon. Îi folosea periile de păr, polisoarele pentru unghii, săpunul scump. Începu să se deprindă cu micile neplăceri ale coabitării : prosoape pătate cu ruj de buze, ciorapi mototoliți aruncați pe podea, miros de pudră, lenjerie azvîrlită peste tot.

Toate astea îi făceau plăcere.

Pentru prima oară în viaţă participa la tainicele intimităţi ale unei femei. O urmărea făcînd baie, rujîndu-şi buzele, făcîndu-şi sprîncenele cu creionul, frizîndu-şi părul. Această descoperire a culiselor feminităţii era oarecum un alt mod de posesiune, aproape la fel de captivant ca şi celălalt. Nu cunoşti bine o femeie pînă n-o vezi făcîndu-şi toaleta.

Pentru întîia oară avea o amantă. Nu — nu chiar...

— Dacă doreşti să mai vin, trebuie să mă plăteşti, zise ea într-o dimineaţă.

Simţi că o mînă nu atît lăcomia cît mentalitatea prostituatelor de a face dragoste numai pe bani. Trupul ei era o marfă de vînzare. Era de închiriat, cu ora sau cu noaptea, dar în nici un caz nu putea fi folosit pe gratis.

— Şi dacă doreşti pentru toată noaptea, zise ea — citind în ochii lui răspunsul şi în minte plimbînd degetul pe-o listă de preţuri — atunci trebuie să-mi plăteşti zece franci.

Cînd îi spuse că doreşte să rămînă cu el şi în timpul zilei, îl privi cu neîncredere. De ce dorea să rămînă cu el ? Nimeni nu-i ceruse pînă atunci aşa ceva. Ei bine, dacă asta dorea...

În labirintul creierului ei avu loc un nou calcul complicat.

— Atunci trebuie să-mi plăteşti încă cinci franci.

Era obişnuită să se tocmească şi rămase surprinsă cînd îl văzu că acceptă fără să mai discute. Trebuie să fie bogat...

A doua dezamăgire veni cîteva zile mai tîrziu. Dorise s-o arate prietenilor săi de cafenea, să savureze omagiul invidiei lor. Ea, însă, îi spulberă iluziile.

— Nu doresc să cunosc pe nici unul din prietenii tăi. De ce-aş asculta trăncăneala lor despre pictură, pe care nici măcar n-o înţeleg ?

Nu dorea să-l însoţească nici la Moulin, sau să iasă cu el la Drouhant.

— Nu doresc să merg în aceste localuri *chichi*, unde chelnerii te privesc de sus.

Descoperi că n-are nici un fel de ambiţie, nici o dorinţă să se ridice. Visul oricărei lorete, de-a găsi un *riche*

monsieur, nu-i trecuse niciodată prin minte. Venea de la periferie și nu avea deloc dorința să evadeze de acolo. Înțelese că trebuie s-o accepte așa cum e, sau s-o piardă. Nu-și va schimba, de dragul lui, deprinderile. Dacă dorea să rămînă, trebuia să și le schimbe el pe-ale sale.

Așa și făcu.

Renunță la prieteni, la aperitive, la serile de la Moulin. Și acum nu adormeau înainte de ivirea zorilor și nu se trezeau decît după-amiază tîrziu — cînd lumina zilei scurte de iarnă începea să pălească — renunță și la lucrul său. Nu se mai duse la Père Cotelle, nu sfîrși portretul făgăduit Sarăi, uită de afișul lui Zidler. Încetă să mai frecventeze reuniunile ținute de *Comité Exécutif*. Evită să-l mai vadă pe Maurice. Modul său obișnuit de trai se destrăma ca răsfirat de-o nevăzută mînă.

Legătura lor deveni o aventură amoroasă tăinuită, clandestină, care nu admitea nici prieteni, nici distracții. Se îmbrăcau pe îndelete, luau micul dejun odată cu prînzul, într-o oarecare *gargote* [1]-ă murdară, serviți de-un patron ursuz, în cămașă și papuci. Și își petreceau cea mai mare parte a timpului la Carmen Bar, un local infect, frecventat de codoși și prostituate, care îi amintea Mariei speluncile din cartierul Sébastopol. Acolo ședeau ore întregi. Fumau, beau, vorbeau foarte puțin, urmăreau pe codoși jucînd biliard și așteptau să vină noaptea. Apoi, se întorceau tîrîș-grăpiș la atelier — pentru că ea insista să meargă pe jos, refuzînd să ia o trăsură.

În primele săptămîni ale aventurii lor se întrebă de mii de ori de ce-o suportă, cum de acceptă felul de viață impus de ea.

„Ce se întîmplă cu mine ?" se întreba el revoltat.

Răspunsul era de fiecare dată același. O dorea — desfrînarea ei, lascivitatea ei, îmbătătoarea și tot mai puternica atracție a cărnii ei. Ca s-o păstreze, trebuia să-i îndure prezența... S-o lase să plece, ar fi fost riscant. Era o vagabondă și strada îi era în sînge. S-ar putea întîlni cu careva... S-ar putea să nu se mai întoarcă...

Era de-o inerție, de-o sărăcie mintală care-l uluia. Nu-și putea explica acest contrast dintre lirismul simțu-

[1] Birt (fr.).

rilor, inventivitatea trupului și opacitatea minții ei, decît că așa se născuse, cu geniul depravării, așa cum unii se nasc cu geniul muzicii sau al matematicii.

În zadar se dojenea pentru rușinoasa capitulare în fața condițiilor ei. Pentru întîia oară descoperi că putea fi laș și ajunse să cunoască mocirla înjosirii din adîncul fiecărui om. Din cunoașterea de sine învață să fie tolerant.

Totuși, pentru nimic în lume nu și-ar fi schimbat situația de acum. Era a lui. Fiecare centimetru din trupul ei înalt și zvelt era al lui. În fiecare noapte se simțea din nou înfiorat de atingerea mîinilor ei, de aroma sînilor, de savoarea limbii — și toate astea pentru cincisprezece franci pe zi.

Într-o dimineață de martie Marie se trezi mai devreme ca de obicei.

— Ai o țigară ?

Privi lung pe fereastră, fumînd cîtva timp tăcută. Apoi sări din pat și începu să se îmbrace.

Își trăgea ciorapii cînd îl întrebă :

— Cum se deschide un cont de economii ?

Reflectase desigur multă vreme asupra acestei întrebări.

— Foarte simplu.

Întrebarea îi păru ciudată, dar își ascunse surprinderea.

— Te duci la filiala de cartier a Casei de economii din rue Provins și-i spui casierului că dorești să deschizi un cont de economii. Asta-i tot.

— Asta-i tot ? Și nu-ți pune tot felul de întrebări ?

— Oamenii nu pun întrebări cînd le dai bani. Totuși, te va întreba probabil cum te numești. Ca să te treacă în registrele lui.

— Nimic altceva ?

Își plimbă degetele de-a lungul piciorului, trase jartiera deasupra genunchiului și se aplecă să ridice celălalt ciorap.

— Altceva nu te mai întreabă ?

— Nimic altceva.

— Și pot ridica banii oricînd vreau ?

Îl urmărea atentă printre gene.

— Oricînd vrei.

Acest neașteptat impuls de-a economisi bani era prima trăsătură casnică pe care-o manifesta. Însemna oare că se fixa ?

— Pot să te întreb de ce vrei să-ți deschizi un cont ? Nu răspunse imediat.

— Pentru permisul meu... permisul pentru cărucio-rul de mînă. În glasul ei se simțea ecoul unei copilării chinuite de foame. Mama spunea mereu că, de îndată ce am posibilitatea, trebuie să pun deoparte banii pentru un permis. Cînd ai căpătat permisul, nu mai rabzi de foame.

— Cît costă ? întrebă el amabil.

— O mie cinci sute de franci, zise ea șovăitor, intimi-dată de enormitatea sumei. Dar e pe viață. Odată ce l-ai căpătat, nu mai trebuie să cumperi altul.

— Cîți bani ai ?

— Aproape trei sute.

Se gîndi să-i dea diferența, dar se stăpîni. Era în stare să-l părăsească...

— Nu-ți mai lipsește mult, în curînd vei avea cît îți trebuie, zise el.

Cînd se întoarse de la bancă, era emoționată ca un copil.

— Uite ! strigă ea fluturînd livretul. Și omul acela nu mi-a pus nici o întrebare. Doar numele... exact cum ai spus.

Da, așa era, scris frumos cu litere cursive înflorate — Marie Françoise Charlet. Și suma. Prețul nopților ei, al mohorîtelor ore petrecute cu el...

— Felicitări, zise el cu un zîmbet forțat. Dacă ai să continui așa, în curînd ai să fii o femeie bogată.

Din acel moment livretul ocupă un loc important în viața ei. Îl purta cu ea, îl scotea din geantă, îl ținea în mînă. Vorbea despre el, și astfel ajungea indirect să vor-bească despre ea.

— Ai fost vreodată în rue Mouffetard ? îl întrebă ea într-o zi, pe neașteptate. Acolo m-am născut...

Zugrăvi în cuvinte simple putreziciunea periferiei, sumbra condiție umană a unui furnicar de oameni cu mîini bătătorite, dogari, muncitori care trăgeau vinul la sticle, magazioneri cu șorțuri soioase de piele și bocanci cu ținte. Descrise huruitul furgoanelor cu vin trase de

cai Percheron [1], ciocănitul dopurilor la butoaie, mocirla roşietică de pe caldarîm, duhoarea vinurilor în fermentare, amestecată cu putoarea de gunoi putrezit.

Îi povesti despre jocurile ei, alături de alte *gamines* cu cosiţe, în curţi interioare umede şi reci, nopţile de sîmbătă petrecute flămîndă şi în frig, cînd părinţii erau prea beţi ca să se mai gîndească la masa de seară, palmele trase de maică-sa şi bătăile tatălui, urmate de ambigue accese de tandreţe.

— Mai întîi mă punea să-mi scot chiloţii, apoi îmi trăgea o mamă de bătaie ! Şi mai tîrziu, cînd plîngeam în pat, venea să mă sărute cerîndu-mi iertare.

Deodată, în mijlocul aducerilor-aminte, se opri şi privi chiorîş spre Henri, cu răutatea din ochi a săracului cînd se uită la bogat.

— Nu ştiu de ce ţi-oi fi povestind eu toate astea. N-aï fost niciodată flămînd ; nu poţi să înţelegi...

El nu stărui, dar după o oră sau o săptămînă îşi relua pe neaşteptate firul confidenţelor.

Cu o nestingheritä lipsă de ruşine, sau vreun simţămînt de vinovăţie, îi descria penibilele relaţii promiscue cu tinerii din vecinătate.

— Într-o noapte de sîmbătă... aveam atunci paisprezece ani... un bărbat m-a înşfăcat în gangul casei noastre şi m-a dus după scară. Era un dogar din acelaşi depozit unde lucra tata. Era beat, totuşi mi-a plătit. Un franc. Cu banii am cumpărat o panglică pentru rochie.

După inevitabilul tărăboi, fugise de acasă şi se dusese la soră-sa din cartierul Sébastopol. Acolo, sub îndrumarea surorii mai vîrstnice, începuse ucenicia de prostituată. În cuvinte simple, naive, îi descrise încîntarea pe care-o simţise la prima pălărie, la primul capăt de dantelă, uimirea văzînd cît de uşor se cîştigau banii, emoţia serilor petrecute în spelunci îmbîcsite de fum, primele valsuri cu derbedei pomădaţi.

— Într-o zi l-am cunoscut pe Bébert. O privire visătoare îi apăru în ochi. Era într-adevăr foarte chipeş şi fetele se dădeau în vînt după el. Apoi, pentru că min-

[1] Cai de tracţiune (n. t.).

ciuna îi venea instinctiv pe buze, adăugă : Dar eu nici măcar o privire nu i-am aruncat.

Pînă la urmă, după ce se bătuse cu o fată — asta era versiunea ei — fusese nevoită să plece din cartier. De atunci dusese o viață de vagabondă, hoinărind prin Paris, mîncînd pe apucate, ferindu-se de poliție, dormind pe băncile din grădinile publice sau în paturi străine.

— Apoi am venit în blestematul ăsta de Montmartre, și porcul ăla de *rouquin* m-ar fi trimis la Saint-Lazare, dacă n-ai fi fost tu. Grozav l-ai dus de nas în noaptea aia !

Pentru întîia oară în glasul ei era ceva care aducea a recunoștință.

Se uită la el cu un aer amuzat amestecat cu milă.

— Ești urît și nu poți umbla, dar ești drăguț. Ai fost drăguț cu mine.

In aceste ultime zile mohorîte de martie au trăit cele mai fericite clipe ale aventurii lor.

Nu trecu mult și noutatea livretului își pierdu savoarea. Continuă să se ducă la Caisse d'Epargne și să-și depună economiile, dar entuziasmul dispăruse. Încetă să mai vorbească despre ea. Privirea Mariei trecea iar repede peste el, fără să-l vadă. Fisura din indiferența ei se închisese.

Odată cu primele adieri ale primăverii, se petrecu în ea o schimbare. Ieșea din letargia iernii, ca un animal care se trezește din hibernare. Deveni posacă și nervoasă. O urmărea îngrijorat cum privește pe fereastră cu sprîncenele încruntate, sau cum zace nemișcată pe sofa cu ochii deschiși și inexpresivi.

— Se plictisește, își zise el speriat.

Făcu tot ce putu.

Îi cumpără rochii scumpe, o splendidă pălărie de primăvară, care îi fu adusă într-o cutie nostimă, împodobită cu panglicuțe roz. O deschise apatic, ținu un moment pălăria în mînă ; apoi o azvîrli cît colo.

Acum îl repezea, avea toane, îi făcea dinadins împotrivă. Dacă erau pe punctul să iasă, îl anunța că dorește să rămînă acasă. Cînd se întorceau acasă, dacă îl auzea răsuflînd greu, insista să meargă în alt bistrou — de fiecare dată îndepărtat. Se uita lung la picioarele lui, îl tri-

mitea să-i facă mici comisioane, îi reproşa încetineala mersului.

— Ei, drăcia dracului, nu poţi umbla ceva mai iute ? El totuşi încerca.

— Nu ţi-ar plăcea să mergem cu trăsura la Versailles ? o întrebă el într-o după-amiază, stînd lîngă ea pe sofa.

— De ce ?

— Palatul e plin de lucruri interesante. Grădinile sînt splendide. Aerul curat ţi-ar face bine.

Nu-i răspunse şi se întoarse cu spatele la el.

— Poate ţi-ar plăcea să mergem la teatru ? Sarah Bernhard joacă în *La Dame aux camélias*, la Renaissance... Poate ţi-ar plăcea să mergem la un music-hall ?

— Nu doresc să merg nicăieri cu tine, îi ripostă ea violent. Cum îţi închipui că aş dori să mă vadă lumea cu un schilod ?

Se făcu alb la faţă şi se îndepărtă şchiopătînd.

Plictiseala îi ascuţea cruzimea latentă. Îl jignea din amuzament, să-şi mai treacă vremea. O ascunsă ură de clasă, străvechea pornire a săracului împotriva bogatului, o îmboldea să-l terorizeze, ca să vadă cît poate să îndure de la ea acest schilod bogat, care nu cunoscuse niciodată frigul şi foamea.

Îşi bătea joc de eleganţa lui rafinată, de atenţia pedantă pe care o da curăţeniei.

— Fandosit mai eşti ! Te alinţi singur ? Bărbaţii pe care-i cunosc nu pierd atîta timp cu spălatul şi periatul pe dinţi. În schimb, sînt bărbaţi adevăraţi, nu schilozi ca tine.

Ştia că vorba „schilod" îl făcea să tresară şi începu să-l folosească tot timpul, numai ca să vadă crisparea dureroasă de pe faţa lui.

Începură să se certe. şi el rămase uimit de stupiditatea ieşirilor ei violente. Nu încerca să discute. Striga, făcea gesturi triviale, profera cuvinte murdare. Ţipetele ei puteau fi auzite în toată casa. Se deschideau uşile. Chiriaşii se adunau pe paliere ca să asculte ocările ei piţigăiate. Doamna Loubet plîngea în lojă.

Cînd simţea că ajunsese la limita îndurării, Marie se ducea ruşinată spre el, îi cerea iertare şi-l convingea cu

vorbe linguşitoare să se aşeze pe sofa. Cît ai clipi, cu unul din gesturile ei prompte şi graţioase care-l fermecau, îşi descheia bluza şi îşi sumetea fusta. Şi încă o dată vechea vrajă reuşea. În contopirea jilavă a respiraţiilor lor, uita de situaţia lui înjositoare şi de aversiunea ce-i provoca. O zi, două era veselă, linguşitoare, aproape tandră.

În timpul unuia din aceste interludii de căinţă, o rugă într-o după-amiază să-i pozeze. Spre surprinderea lui, acceptă imediat.

— Portretul meu ? Un portret adevărat ?

— Da. Şi dacă îţi va plăcea, ţi-l voi dărui.

Fugi repede sus şi zăbovi mult timp în camera de baie ca să se fardeze şi să-şi frizeze părul. Cînd coborî, purta rochia neagră de catifea — rochia de cincizeci de franci. Gulerul boa din pene îi atîrna pe-un umăr.

În primul moment vru s-o roage să se schimbe, dar se stăpîni. Rugămintea lui ar fi iscat o nouă scenă. Fusese drăguţă în ultimele două zile.

Ea insistă să-şi aleagă singură poza.

— Profilul e trăsătura mea cea mai frumoasă.

Luă loc pe podiumul modelului şi-şi netezi uşor părul cu palma.

— Şi gura să mi-o faci mică, nu uita.

Toată naturaleţea ei dispăruse. Ea, care avea o graţie înnăscută, devenise un model dizgraţios.

— E greu să stai nemişcată, zise ea enervată după un timp. Nu poţi picta mai repede ?

Apoi, ca şi cum atunci îi venise în minte :

— Cît plăteşti modelelor ?

— Rar folosesc modele de profesie. Dar preţul obişnuit e trei franci dimineaţa, cinci franci ziua întreagă.

— Atunci trebuie să-mi plăteşti, zise ea repede, fără să se întoarcă. Mi-ai cerut să-ţi pozez, aşa-i ? Nu eu ţi-am cerut să-mi faci portretul. Ai spus că doreşti să mă pictezi, deci trebuie să mă plăteşti la fel ca pe orice model.

Dintre toate trăsăturile ei, cel mai mult detesta această caracteristică a prostituatelor de a tarifa orice făcea, pentru că-l lipsea de plăcerea de a-i da de bunăvoie. Patou avea dreptate — era o stricată...

— Am spus că-ți voi dărui tabloul, nu-i destul ? întrebă el plictisit. Și banii pe care ți-i dau în fiecare zi, ăștia ce sînt ?

Se întoarse repede spre el, ochii îi scăpărau de mînie.

— Ăștia sînt pentru că stau cu tine. Și dă-mi voie să-ți spun că n-ai putea găsi multe fete care să stea toată ziua cu tine pentru cinci franci. Dacă trebuie să și lucrez, atunci să-mi plătești în plus. Trei franci.

— Un model pozează patru ore ca să cîștige atîta. Tu n-ai pozat nici măcar o oră.

Sări jos de pe podium.

— Dacă nu vrei să-mi plătești, atunci nu-ți pozez.

Traversă repede camera, scotoci prin geantă, scoase o țigară și se întoarse să examineze pictura.

— Nu seamănă cu mine. Eu sînt mai drăguță. Știam eu că nu te pricepi la pictură. Bărbatul care picta farfurii de supă era un adevărat...

— Oh, pleacă ! Cuvintele răsunară puternic. Lasă-mă în pace ! Întoarce-te la el, du-te unde vrei. Nu-mi pasă !

— Dar cu cei trei franci ai mei ce faci ? Fiindcă nu mai vrei să-ți pozez, pe viitor nu-mi vei mai plăti. Dar acești bani mi-i datorezi.

Știa din experiență că orice încercare de a discuta cu ea era de prisos. Luă trei monezi mici de argint și i le azvîrli. Ea le prinse din zbor, le strecură în corsaj și se îndreptă spre ușă.

— Unde te duci ? strigă el.

— Ce-ți pasă ? Nu mi-ai spus să plec ? Ei bine, plec ! Mi-e silă de acest loc, mi-e silă de tine. Dacă dorești o prietenă, ai face bine să-ți cumperi altă mutră și altă pereche de picioare !

Ușa se închise cu zgomot.

— După o oră se întoarse, pocăită și zîmbitoare.

— Iartă-mă, *chéri*.

Se ghemui la picioarele lui, cu obrazul lipit de genunchi.

— Nu vreau să ne mai certăm. Statul ăsta în casă mă scoate din sărite.

Vru să-i amintească de cîte ori stăruise să iasă cu el, dar tăcu. La ce bun ?

— Înțelege-mă, niciodată n-am stat atîta vreme într-un loc. Dacă aș putea...

— Dacă ai putea, ce ?

Îi mîngîie mîhnit părul blond.

— Dacă aș putea să ies din cînd în cînd. Dacă mi-ai da voie s-o văd pe soră-mea. n-aș mai fi nervoasă. Și aș fi drăguță cu tine, într-adevăr drăguță...

Mințea, bineînțeles, dar ce importanță avea ? Dorea să se plimbe țanțoșă în jurul speluncilor din cartierul Sébastopol, să se uite cu dispreț la fostele ei rivale, să se laude cu contul de la bancă, să jubileze vorbindu-le despre bogatul *miché* care era nebun după ea. Îi scăpa din mînă... Știuse că așa se va întîmpla cîndva, dar acum era prea plictisit ca să se mai frămînte. Nu mai putea îndura această continuă ciondăneală. Îi rămîneau totuși nopțile ei...

— Nu e prea amuzant să trăiești cu un schilod, așa-i ? zise el privind-o îndurerat. Înțeleg. Du-te să-ți vezi sora, dacă asta dorești.

Sări în picioare și fugi repede sus să-și pună pălăria cumpărată de el. Nu și-o pusese niciodată pentru plăcerea lui, reflectă trist cînd o văzu coborînd, dar și-o punea pentru prietenii din Sébastopol...

— Am să mă întorc devreme și ai să vezi cît de drăguță am să fiu, îi strigă de la ușă. Într-adevăr drăguță.

Nu-i răspunse.

Pașii ei pe scară sunau ca o fluturare veselă de aripi.

Acum se trezea înainte de amiază, se îmbrăca în grabă, îi cerea banii ce i se cuveneau și pleca. Se întorcea seara, îmbujorată, ochii scăpărîndu-i de emoțiile trăite în timpul zilei. În vreme ce se dezbrăca, începea să-i înșire un torent de minciuni gogonate despre orele petrecute lîngă patul surorii. Cum nu era inteligentă, în cursul istorisirilor se încurca, lăsînd să-i scape amănunte revelatoare despre dans, petreceri desfrînate în speluncile din cartierul Sébastopol, escapade în bîlciurile de cartier, plimbări în carusel.

Din încîlcitele ei istorisiri înțelese că petrecea de minune, reînnoind vechi cunoștințe, hoinărind împreună cu

sora ei, risipind banii pe care i-i da. El nu vorbea mai deloc, rar îi punea întrebări și se prefăcea că o crede.

Pe neașteptate, constată că dispune de foarte mult timp liber. Îi păru ciudat că stă iar singur în atelier, fără silueta ei tolănită pe sofa, fără să mai audă obișnuitele-i cuvinte : „Ai o țigară ?" Poate că era mai bine așa. Nu se mai certau și ea continua să se întoarcă seara. Nopțile ei încă îi aparțineau. Poate că în acest fel va mai rămîne la el...

Încercă să lucreze și constată că pierduse gustul și deprinderea de a lucra. Cîteva încercări de a schița afișul pentru Moulin Rouge se încheiară cu creionări într-o doară, fără tragere de inimă.

Se învîrtea fără rost prin atelier sau dormita.

Într-o după-amiază auzi un ciocănit timid în ușă. Era Balthazar Patou, însoțit de fiica lui.

„Micuța Eulalie" se dovedi a fi o *demoiselle* cu înfățișare îngrozitoare, nas lung, buza superioară păroasă și breton aidoma unui pieptene negru. Henri îl compătimi din inimă pe tînărul temnicer temerar care era pe punctul să se însoare cu această înspăimîntătoare fărîmă de feminitate.

— Am venit pentru portret, zise Patou răsucindu-și fîstîcit melonul. Bineînțeles, dacă mai sînteți de acord, domnule Toulouse.

Eulalie îi poză trei ședințe la rînd, țeapănă și tăcută, sufocîndu-se stoic în corsajul de culoarea vinului roșu și gulerul cu fanoane [1].

Portretul îl emoționă pe polițist pînă la lacrimi.

— Nu știu cum am să vă pot mulțumi vreodată, domnule Toulouse. Îl voi atîrna deasupra căminului și-mi va aminti de fetița mea, după ce va pleca.

Îi vorbi lui Henri despre cununie, care urma să aibă loc în iulie și-l invită la *réception dansante* de după-amiază. Va fi o cununie grozavă !

— Va participa Monsieur le Préfet de Police — Patou rosti augustul nume aproape închinîndu-se — ...și cîțiva inspectori și șefi de serviciu din Siguranță.

---

[1] Celebra pînză *Fiica polițistului* e menționată în catalogul Joyant ca făcînd parte din colecția Bernheim (n. a.).

Henri acceptă invitaţia cu o încîntare bine simulată.

Cînd fu pe punctul de a pleca, Patou aruncă o privire în jur, trase pe nas de cîteva ori ca un cunoscător şi zise cu glas scăzut :

— Miros de pudră. E tot aici, nu-i aşa ?

Henri confirmă din cap.

— Îmi pare rău că nu mi-aţi urmat sfatul, domnule Toulouse.

Patou îşi răsuci îngîndurat mustaţa.

— Fata asta e o ticăloasă, dar înţeleg. Cînd o femeie reuşeşte să-ţi intre pe sub piele, nu mai poţi face nimic. Am cunoscut multe situaţii din astea. Jumătate din cei care se află la închisoare sînt acolo din cauza unei femei. E îngrozitor să fii îndrăgostit de-o femeie stricată. Rămase un moment tăcut ; apoi ridică din umeri. În fine, treaba dumneavoastră. Cît timp nu încearcă să „facă meserie“ în sectorul meu, o las în pace. Dar nu uitaţi, un cuvînt de la dumneavoastră, şi-o expediez la Saint-Lazare.

După ce termină portretul Eulaliei, Henri îşi petrecu cea mai mare parte a timpului în afara atelierului. Făcu o vizită, mult timp aminată, mamei sale, care nu putu să-şi ascundă tristeţea din ochi.

— Te rog, Henri, te rog, fii atent ! îi şopti ea la plecare.

Luă masa de seară cu Maurice, care-i observă nervozitatea.

— Ce s-a întîmplat ? Ai vreun necaz ? Ce e ? Te dor picioarele ? Te frămîntă ceva ? O femeie ?

Henri jură că niciodată, în viaţa lui, nu se simţise mai bine, punînd starea lui de agitaţie pe seama surmenării.

— În curînd vine vara şi plec din Paris. Voi închiria, probabil, o mică vilă în provincie. Poate la Dieppe, sau Trouville. sau Arcachon.

Începu să frecventeze iar cafenelele, unde îşi găsi prietenii angajaţi în aceleaşi cunoscute învinuiri la adresa patronilor de galerii şi a criticilor, şi dornici să-şi potolească setea pe care fuseră nevoiţi să şi-o înfrîneze pe timpul absenţei lui.

Făcu tot ce putu să-şi omoare timpul şi constată cît de greu era să-l omoare.

Deveni un pierde-vară care-și deranja prietenii, pica la ei acasă pentru cîteva minute și rămînea toată după-amiaza. Îl urmări ore de-a rîndul pe Seurat aplicînd punctele lui colorate, cu răbdare de schimnic. Petrecu o după-amiază cu Gauzi, stînd unul lîngă altul plecați deasupra ilustrațiilor din cataloage ; o altă după-amiază cu Anquetin, în timp ce lucra la patru „Înălțări" deodată. Dibui atelierul lui Desboutin și-l găsi pe bătrînul gravor, înfășurat într-un halat de baie pătat, nespălat și cu ochii împăienjeniți, aplecat peste o soluție de acid azotic.

Rătăci prin Luvru, studie pînzele pictorilor Lippi și Pollaiuolo, asistă la matineuri și moțăi în fotoliul de orchestră ; împărți arahide elefanților de la Jardin des Plantes și urmări clovneriile maimuțelor din cuști. Petrecu multe ore în prăvălia lui Père Tanguy, scotocind prin mapele lui cu stampe japoneze, comandînd tuburi de vopsea de care n-avea nevoie. Acceptă cu plăcere invitația la cină a doamnei Tanguy :

— Spre sfîrșitul lunii, zise ea, cînd serile sînt calde.

Cu o rotire a brațului, Tanguy arătă spre curticica din spatele prăvăliei :

— Vom lua masa în grădină. Exact ca la țară.

Îi vizită pe frații Dilhau, unde află că César Frank a fost lovit de-un omnibuz.

— Știam că așa o să se întîmple ! se văicări Clémentine. Știam ! Era prea distrat. În loc să fie atent la circulație, se gîndea ca de obicei la compozițiile lui...

Ba chiar se întoarse la Moulin, unde Zidler veni să se așeze la masa lui și-l rugă stăruitor să-i facă afișul.

— Domnule Toulouse, cînd aveți de gînd să-mi faceți afișul acela ? Uitați-vă, jumătate din mese sînt goale.

Și o duse tot așa.

Se plimba în birjă, bea coniac, vorbea, chiar rîdea, dar toate astea le făcea într-un fel de transă, ca și cum nu el ci un străin le făcea.

Constată că poate să discute pictură, să rîdă ascultînd pălăvrăgelile de atelier, dar totodată întrebîndu-se ce-o fi făcînd Marie în acel moment. Viața lui luă astfel un aspect himeric, nereal, care dispărea numai cînd ea se întorcea și o ținea în brațe.

Într-o seară, Marie sosi neobișnuit de bine dispusă. Sora ei, îl înștiință ea, se vindecase în sfîrșit de ciudata boală.

— Și știi ce-am făcut ? zise ea în felul spontan-prefăcut al oamenilor care spun o minciună. Ne-am dus amîndouă la un bistrou, și cît de bucuroși au fost cînd au văzut-o ! Cîțiva prieteni au venit la masa noastră și am băut ceva. Am început să le povestesc ce drăguț atelier ai, despre cadă și ce frumoase picturi faci. Nu le venea să creadă, și atunci le-am spus să vină și să le vadă cu ochii lor. O să vină mîine seară și-o să facem o mică petrecere...

— Nu va fi nici o petrecere. Nu doresc să vină aici prietenii tăi. Nu vreau să-i cunosc.

Se smuci de lîngă el.

— Te crezi prea distins pentru prietenii mei ! Dă-mi voie să-ți spun...

— N-am spus asta.

Scutură din cap plictisit.

— Am spus doar că nu vreau să-i cunosc, atît

— Nici pe soră-mea ?

— Nu... nici pe sora ta.

Observă săgețile de mînie din ochii ei căprui, și-și dădu seama că armistițiul lor era pe sfîrșite. Îi va plăti ea pentru asta !

Ceva în tonul lui o avertiza să nu stăruie.

— Foarte bine. Credeam că ți-ar face plăcere. Eugène acel *chou-chou* al Rozei — urma să-și aducă acordeo-, și-am fi putut să dansăm. Dar dacă nu dorești...

Petrecerea nu avu loc, dar ea începu să se întoarcă acasă din ce în ce mai tîrziu. Venea posomorîtă și arțăgoasă, aducînd cu ea mirosul bistrourilor și ecourile muzicii de acordeon din speluncile unde își petrecea după-amiezile. Cînd o întreba unde a fost, îl repezea.

— Nu te privește unde am fost. Dacă nu vrei să vină aici prietenii mei, nu sînt obligată să-ți spun unde am fost.

Dacă se abținea să-i pună întrebări, ea îl provoca cu tot felul de născociri, înadins ticluite ca să-i stîrnească gelozia.

— Venind încoa, m-a urmărit un domn. Foarte elegant. Mi-a făcut cu ochiul. Era cît pe-aci să mă duc cu el.

Sau vorbea despre picioarele lui.

— Cum ți le-ai rupt ?

— Ți-am spus. Am alunecat pe podea.

— Trebuie să se fi petrecut ceva neobișnuit cu tine. Mai cad copiii, dar nu-și rup picioarele. Ai avut nevoie de cîrje ?

— Da. Cîtva timp.

— Ce-a făcut mama ta cînd...

— Du-te la dracu, tacă-ți fleanca ! Tacă-ți fleanca și ieși afară !

— Uite, vezi, iar începi să înjuri și să țipi. Greu îți mai intră omul în voie. Vorbeam de picioarele tale, atît.

— Ei bine, încetează să mai vorbești de ele.

Necontenit îl cicălea sau îl lingușea, ca să-i permită surorii și prietenilor ei să vină în atelier. Fu singurul punct asupra căruia nu cedă, și acest punct deveni motiv de harță între ei. Începu să-l amenințe că-l părăsește.

— Ai să vezi, într-o bună zi n-am să mă mai întorc. Ai să mă aștepți și n-am să mai vin. Ce-ai să te faci atunci ? Uite, ești alb ca varul. Nu-ți convine, *hein ?*

Începu să-i pretindă mai mulți bani.

— Zece franci nu-s de-ajuns. Acum vreau douăzeci.

O săptămînă mai tîrziu voia treizeci. Apoi cincizeci...

Această continuă ciondăneală pentru bani îl convinse că se întîlnește iar cu Bébert.

Acum, la tortura așteptării, se adăugă tortura geloziei. De ce-l durea atît de mult că împarte cu altul ce nu fusese niciodată al său ? Nu era o proprietate comună, o prostituată ? Mai conta că avea sau nu un iubit ? Încercă să raționeze, dar constată că-i era cu neputință.

În cele din urmă, nervii săi cedară. Izbucnea în accese violente de furie. Îi replica țipînd, la insultă răspundea cu insultă.

Serile se transformară în scandaluri de beți, nopțile în desfrîuri posomorîte care le ofereau prilejul să-și descarce ranchiuna reciprocă — o reflexă căutare de mîini și guri, o învălmășeală de trupuri care le învinețea carnea și-i contopea într-o scurtă identitate de senzații în-

nebunitoare, din care ieșeau gîfîind, istoviți — și la fel de învrăjbiți ca înainte.

În lipsa ei, cădea într-o stare de moleșeală copleșitoare, cînd și cea mai simplă acțiune îi părea un extraordinar efort. În timpul zilei, de bine de rău reușea să facă baie, să se îmbrace și să prînzească, dar încetă să se mai ducă la cafenea, nu se mai văzu cu prietenii. Nervii lui hărțuiți nu mai puteau suporta larma străzilor, flecăreala despre negustorii de tablouri și despre critici, gălăgia din *brasseries*. Rămînea în atelier, lungit pe sofa, cu mîinile sub cap, o sticlă de coniac alături, torturîndu-se cu gîndul la Marie, iubind-o și totodată urînd-o imaginînd tot felul de planuri ca să scape de ea. După cîtva timp — și multe coniacuri — creierul lui își pierdea luciditatea. Imaginea Mariei îi plutea lin prin fața ochilor. Chinul se domolea. Uneori adormea.

Așa îl găsi Maurice într-o după-amiază.

— Surmenat, *hein* ? Mi-am dat eu seama că nu spui adevărul. Nu ți se potrivea. Totdeauna ai putut să lucrezi mai mult decît oricare dintre cei pe care-i cunoșteam. Îți amintești la Fontanes ? Ce vorbă-i aia !

— Lasă-mă în pace. De ce nu ești la serviciu ? Nu e duminică. De ce nu lucrezi ? Credeam că nu se pot lipsi de tine la revistă ?

— Lasă sarcasmul, *mon vieux*.

Maurice se așeză tacticos pe fotoliul de răchită, aruncă pălăria pe masă și aprinse o țigară.

— Mi-am luat o după-amiază liberă. Eram neliniștit de starea ta. Și nu plec pînă nu-mi spui ce se petrece cu tine.

— Te-ai dus să-l vezi pe domnul Boussod ?

Maurice clătină afirmativ din cap.

— Cum s-a purtat ?

— Cît se poate de amabil. Ai avut dreptate, e îngrijorat de starea lui Théo. Treburile nu merg prea bine la galerie. Își dă seama că Théo are nevoie de-un repaus, dar nu-și poate permite să-i dea un om de ajutor. Așa că și-a însemnat numele și adresa mea și mi-a spus că, în cazul în care ar interveni ceva, va lua contact cu mine... cum se obișnuiește. Dar n-am venit aici să vorbesc

despre mine. Am venit să văd ce te frămîntă și nu plec pînă nu-mi spui.

— De ce nu-ți vezi de treburile tale ?

— Nu vreau !

— Du-te la naiba și lasă-mă în pace.

— Ți-am spus, nu vreau. *Ești* la ananghie, și poți să-mi spui cît poftești să mă duc la naiba. Nu mă voi clinti de aici pînă nu aflu ce te frămîntă. Se aplecă înainte și vocea deveni stăruitoare. Trebuie, Henri, trebuie să-mi spui. Oricare ar fi motivul, nu-l poți ține ascuns în tine. Și cui l-ai putea împărtăși dacă nu mie. Sîntem frați de cruce. ai uitat ?

— Foarte bine ! Ce dorești să știi ? Am cunoscut o fată. Numele ei e Marie. E o prostituată — o prostituată nătîngă. vulgară. mincinoasă, escroacă. Și...

Trase lung din țigară și sufiă fumul printre buzele țuguiate.

— ...și nu pot trăi fără ea. Atît și altceva nimic. Ei bine. acum știi tot. Ești mulțumit ?

— Ești îndrăgostit de ea ?

— Îndrăgostit ? Pfui ! Exclamația sfîrși cu o înălțare din umeri și un hohot de rîs acru. Cine a pomenit ceva de dragoste ? N-am spus „sînt îndrăgostit de ea", am spus „nu pot *trăi* fără ea". Una din cauzele pentru care acest gen de conversație nu-i decît pierdere de vreme e faptul că vorba *dragoste* are o sută de înțelesuri diferite și niciodată nu știi despre care anume vorbești. Îl iubești pe Dumnezeu, dar iubești și cărțile ; îți iubești mama, dar îți iubești și cîinele ; îl iubești pe Rembrandt, dar iubești și florile. Nu sînt îndrăgostit de Marie, dacă asta te îngrijorează. Nu doresc cîtuși de puțin s-o țin de mînă pe clar de lună sau să scriu sonete pentru ea. Dar mi-s dragi gura și sfîrcurile sînilor ei, felul cum sărută. Și totuși o urăsc — o urăsc cum n-am urît pe nimeni vreodată. Din clipa în care am cunoscut-o, fiecare cuvînt al ei, fiecare gest al ei m-au înfuriat. Primele ei cuvinte...

Spre surprinderea lui, vorbind de ea, simțea o ciudată ușurare, aproape o stare euforică. Îi povesti întîlnirea lor în plină noapte, episodul Patou, cum i-a spus sub felinar „Dumnezeule, că urît mai ești !", prostia și vulgaritatea ei, lăcomia ei — și cît de mult îl înfiora carnea ei.

— Nu mă întreba cum de poţi urî o femeie şi totodată s-o doreşti. Nu ştiu. Dar ştiu un lucru : ura e probabil cel mai puternic afrodisiac, iar dragostea în toiul furiei tot ce poate fi mai fascinant.

Rămase o clipă cu ochii pironiţi în tavan.

— Singurul neajuns al acestui gen de dragoste e că nu-ţi stinge dorinţa, nu-ţi aduce nici linişte, nici uşurare, nu rezolvă nimic, şi...

Se ridică în capul oaselor, trase din ţigară şi îşi turnă calm coniac.

— ...şi încetul cu încetul te duce la nebunie.

Maurice îl urmări dînd pe gît coniacul şi aşteptă să pună paharul gol pe pervazul ferestrei.

— Ce-o face atît de irezistibilă ? întrebă el, cu o privire nedumerită în ochii lui albaştri inocenţi.

Buzele lui Henri schiţară un zîmbet ironic plictisit.

— Mă aşteptam să-mi pui această întrebare. Mi-am pus-o şi eu de mii de ori, dar nu-i cunosc încă răspunsul. Vezi, Maurice, cînd începi să intri mai adînc în viaţa sexuală, aproape în acelaşi moment îţi pierzi capul. Nu mai ştii pe ce lume eşti, nu vezi nimic clar, şi ce vezi nu-ţi place. Crezi că eşti perfect normal, că ai cea mai sănătoasă minte din lume ; şi deodată descoperi că, dintr-o nimica toată, eşti în stare să devii un sadic sau unul dintre acei obsedaţi care frecventează *maisons de spécialités*. Viaţa sexuală e asemenea acelor mari adîncuri ale oceanului unde veşnic e noapte şi unde mişună făpturi monstruoase. De ce Marie e irezistibilă pentru mine ? Repet, tot ce-ţi pot spune e că nu ştiu. Pentru nimeni altul nu e irezistibilă. S-a culcat cu bărbaţi de la paisprezece ani şi nici unul n-a săvîrşit vreodată cea mai mică nebunie de dragul ei. Zîmbi trist : Afară de mine.

Se ridică într-un cot şi se uită atent la prietenul său : ochii lui negri apăreau enormi prin lentilele ochelarilor.

— E nebună după un codoş necioplit şi nici măcar nu-l poate face să se îndrăgostească de ea ! Atunci, de ce pentru mine e irezistibilă ? Nu ştiu. La început am crezut că graţia gesturilor ei ar putea fi explicaţia — de fapt, atitudinile ei au un farmec plastic înnăscut, care mă fascinează. A trăi cu ea e ca şi cum ai trăi cu o figurină de Tanagra. Dar, bineînţeles, nu asta-i explicaţia. Apoi

am crezut că ar putea fi lascivitatea ei, felul ei pervers de a face dragoste. E toată numai sex, numai femelă. În jurul ei dăinuie un fel de trivialitate poetică, un farmec lipicios. Se opri brusc. Sînt cît de cît clar ? Mă poți cîtuși de puțin înțelege ? E, poate, indiferența ei. Felul înnebunitor cum se uită la mine de parcă nu mă vede. Nu sper să mă înțelegi, pentru că tu nu ești infirm, și nici o fată nu s-a uitat vreodată la tine în felul ăsta. Dar, crede-mă, Maurice, dacă există ceva mai profund, mai complicat decît sexul, aceasta e mîndria... nu mîndria condiției sociale, ci mîndria ta ca ființă umană. Se uită la mine cum te-ai uita la un vierme sau la o broască rîioasă, ca și cum aș fi o arătare bărboasă grotescă, travestită în om. Există un gen de indiferență jignitoare, zeflemitoare, care te poate duce la nebunie mai repede ca orice. Am citit cîndva o relatare despre prima ascensiune a Matterhornului. De șapte ori a încercat un om să escaladeze acest „înspăimîntător munte", cum îi spun elveții. Cînd în sfîrșit a izbîndit, lumea l-a întrebat ce l-a făcut să revină an de an, riscîndu-și viața de mii de ori. Și știi ce-a răspuns ? „Pentru că tîrfa asta de munte rîdea de mine !" Exact așa simt eu cînd o privesc pe Marie. Turbez văzînd că o pot poseda, dar n-o pot face să simtă ceva pentru mine. A devenit o obsesie, *une idée fixe ;* întruchiparea indiferenței, a disprețului compătimitor, pe care l-am simțit din partea a nenumărate alte femei.

În cameră se întunecase. În vasta fereastră cerul începea să se înroșească.

— Și acum ? întrebă calm Maurice.

— Acum ? Sîntem ca doi luptători prinși în aceeași capcană. Ne jignim unul pe altul cît putem mai mult.

Rămaseră un moment tăcuți. Întunericul pătrundea și se întindea în cameră ca o pată de cerneală.

— Ce-ai de gînd să faci ?

Henri înălță din umeri.

— Nu știu. Poate că, într-un fel sau altul, situația se va rezolva de la sine. Probabil că într-una din zilele astea mă va părăsi, și cu asta se va sfîrși. Sau, poate, spre surprinderea mea, voi dovedi suficientă tărie ca s-o gonesc... Sau, poate, mă voi plictisi de ea. Nu știu... Sincer, nu știu...

XIV

— *Sînt banii mei ? I-am cîștigat prin munca mea ? Pot face ce vreau cu ei ?*

Rostise aceste cuvinte țipînd, ochii ei privindu-l ca două fante sclipitoare.

— Firește că i-am dat lui. Îl iubesc, pricepi ? Sînt nebună după el. Și acum mă întorc la el și nu mai vreau să-ți văd în veci mutra hidoasă.

Pe scară începuse să cînte.

În acea zi dăduse din întîmplare peste livretul ei de pe etajera din camera de baie și constatase că își retrăsese economiile. Cît ai clipi, o nestăpînită gelozie îl cuprinsese. Într-un torent de insulte, îi poruncise să plece, ridicase bastonul s-o lovească, și-ar fi lovit-o, dacă nu s-ar fi dat repede în lături.

Asta se întîmplase cu două săptămîni înainte. Acum furia îi trecuse ; chinul reapăruse. Cu fiecare oră simțea mai puternic tortura dorinței. Oh, da, la început încercase să se felicite pentru curajul său, să se convingă cît de încîntat era că scăpase de ea. Dar în zadar. Nu-ți poți potoli hămeseala trupului cu elogiile ce-ți aduci singur. Amintirea sînilor ei mici, a coapselor ei docile îl torturase noapte de noapte.

Cutreierase labirintul de străduțe din cartierul Sébastopol, o căutase prin bistrouri obscure. Își petrecuse serile acasă, bînd, așteptînd, tresărind de cîte ori auzea zgomot de pași. Acum știa că nu se va mai întoarce niciodată.

În acea dimineață — era douăzeci și șapte mai — sta pe marginea sofalei, privind fix la covorașul de lumină așternut de soare pe podea, cînd auzi zgomot de pași afară. Încă o dată pîlpîi nesăbuita lui speranță.

Nu, nu era Marie. Erau pași de bărbat — greoi, apăsați și obosiți.

Se ridică repede, se duse șchiopătînd la șevalet și începu să-și încarce paleta.

Auzi un ciocănit în ușă.

— *Entrez !*

Cînd uşa se deschise scoase un strigăt de bucurie :

— VINCENT !

Lăsă din mînă tubul de vopsea şi apucă repede pastonul.

— Cînd ai sosit ? Cît timp rămîi ? Aşază-te pe sofa şi lasă-mă să te privesc ! Cum te simţi ?

În timp ce vorbea, ochii transmiteau mesaje creierului. Da, era Vincent, dar un Vincent diferit... Potolit, speriat, cu ochi întunecaţi, urmăriţi de vedenii... Fără mapa de schiţe, fără tărtăcuţa cu rom, fără obişnuitele lui gesticulări... Un Vincent decent, manierat, sfios, într-un costum nou de gata prea strîmt pentru el şi o pălărie de fetru prea mare.

— Mă simt foarte bine, zise Vincent cu glas tărăgănat.

Se aşeză pe sofa.

— Mă bucur că te revăd, Henri. Am sosit ieri şi am petrecut ziua cu Théo şi Johanna. Ştiai că şi-au botezat copilul cu numele meu ?

Era întîia oară cînd zîmbea — un zîmbet mirat, extaziat, care-i inunda cu lumină faţa slabă şi trasă.

— Ai fi crezut ? L-au botezat Vincent... după mine ! Şi e un copilaş atît de frumos ! Şi tot cu păr roşcat, ca mine.

Încă zîmbind, îşi umplu pipa şi privi afară pe fereastră.

— E un soare plăcut, nu-i aşa ?

Vocea îi era stinsă, ca după o boală lungă.

— La Arles e uneori prea cald. Cred că soarele m-a dus la nebunie.

— Ai avut în sfîrşit ocazia să foloseşti cît galben ţi-a plăcut, nu-i aşa ? zise repede Henri. Îţi aminteşti cît de mult doreai să foloseşti galbenul pentru că era culoarea lui Dumnezeu, iar eu îţi spuneam că lui Cormon îi place cafeniul Vandyke ?

Stînjeneala din primele momente dispărea. Vechea intimitate se trezea. Îşi zîmbiră.

— Mă bucur că te-ai întors, Vincent. M-am gîndit mult la tine. Montmartre n-a mai fost acelaşi după ce-ai plecat... Îţi aminteşti de atelierul lui Cormon ? Îţi aminteşti de *sternocleidomastoideus* şi de *rhomboideus major* ?

— Da, mai bine mergeam la *atelier* în iarna asta, în loc să pictez acasă sau pe străzi, cum am făcut. Cunoștințele mele de anatomie sînt încă slabe.

— Dă-o dracului de anatomie ! Tu ai naturalețe. Pînă la urmă ți-ai descoperit adevărata vocație.

— Da, bănuiesc că așa e.

Vincent privi fix la mîinile sale noduroase.

— Totuși, aproape m-a ucis. Dar poate că merita... chiar azilul... Henri, nu-ți poți imagina ce înseamnă să stai închis într-un azil !

— Nu mai vorbi despre asta. Încearcă să uiți. Acum ești perfect sănătos.

— Dar doresc să vorbesc, insistă blajin Vincent. Poate că, vorbind, voi înceta să mă mai gîndesc la asta. Nu izolarea era grea, ci vecinătatea nebunilor. Unii dintre ei se trezeau peste noapte țipînd îngrozitor și le puteai auzi țipetele mult timp după ce gardienii îi scoteau tîrîș din cameră. Uneori simțeam că înnebunesc cu adevărat...

Ai fi zis că ceva dinlăuntrul lui îi deszăvorîse stăvilarele graiului. Într-un torent de cuvinte îi istorisi lui Henri viața sa la Arles : ceasurile petrecute pe cîmp sub arșița soarelui, pictînd cu o frenezie nu departe de nebunie ; cum se întorcea în oraș la apusul soarelui, abia ținîndu-se pe picioare, umblînd pe drumuri de țară prăfuite, cu șevaletul prins în chingi la spate și cu pînza încă umedă în mînă. Apoi multașteptata sosire a lui Gauguin ; fericita conviețuire din primele zile ; călătoria împreună la Avignon ; apoi, înapoierea la Arles și primele neînțelegeri ; discuțiile care degenerau în certuri grave ; reîmpăcările cu absint la Café de la Gare ; serile la bordei și penibila compătimire a prostituatelor. La sfîrșit, prăbușirea : paharul cu absint zvîrlit în obrazul lui Gauguin, încăierarea, furia ucigașă. În capul său, pocnet de talgere. Creierul care începea să se învîrtejească în craniu... Nebunia de-o clipă, cînd pereții se clătinau înaintea ochilor și podeaua se legăna sub picioare. Briciul ; retezarea urechii ; drumul la bordel cu înfiorătoarea ofrandă din carnea lui, înfășurată în ziar. Apoi, întoarcerea la hotel, cu sîngele prelingîndu-i-se pe gît. Talgerele din cap care pocneau tot mai puternic, mai puternic... Și la urmă atacul

de epilepsie. Prăbușirea pe pat. Talgerele se auzeau tot mai slab... Apoi, tăcere, întuneric — liniște...

— Știi ce-a urmat. Théo a venit valvîrtej de la Paris și a aranjat să fiu internat în azilul de la Saint Rémy, ca să nu fiu închis într-un ospiciu de stat sau trimis înapoi în Olanda. Călugărițele de acolo au fost foarte binevoitoare. M-au lăsat să pictez în curtea interioară. Veneau să se uite la mine și rîdeau între ele pe furiș. Dar fără răutate. Și așa trecură luni de-a rîndul. Într-un azil pierzi socoteala timpului. Și acum sînt iar aici. Mă simt ca abia trezit dintr-un vis și parcă n-am plecat niciodată din Montmartre.

Henri puse blajin mîna pe brațul lui.

— A fost un vis, Vincent, un vis urît. Dar acum ești bine. În pragul unei vieți noi.

Vincent zîmbi — zîmbetul lui lent, visător.

— Da, poate...

— Un moment tăcu.

— Și aici ? întrebă el. Cum merg lucrurile în Montmartre ? Ce-ai mai făcut ?

— Eu ?

Henri înălță din umeri.

— Nimic de seamă, ca de obicei. Îmi trec timpul cum pot mai bine. Pictez. Am făcut cîteva desene pentru revistele ilustrate, cîteva coperte de cîntece. Ba chiar am promis să fac un afiș. Mai rămîi un timp la Paris ?

Vincent scutură din cap.

— Mîine plec la Auvers. Apartamentul lui Théo e acum prea înghesuit...

— De ce nu stai cu mine ? Am putea lucra împreună, cum obișnuiam. Sînt absolut singur... acum...

Vincent își puse mîna peste mîna lui Henri.

— Îți mulțumesc pentru invitație, dar e mai bine să plec. Parisul nu-mi face bine.

Se ridică de pe sofa și se îndreptă spre perete.

— Mă pot uita la picturile tale ? De luni de zile n-am mai văzut picturi noi.

— Desigur. Uită-te la cîte vrei pînă mă reped sus să mă spăl. După aceea luăm prînzul împreună. Ce-ar fi să mergem la Agostina ?

Privirile lor se întîlniră. Se uitară un moment unul la altul, tăcuți, zîmbind, gîndindu-se la trecut. Trecutul atît de apropiat, totuși atît de îndepărtat, oh, cît de îndepărtat...

Agostina veni repede din bucătărie, urmată de cei doi cîini lupi ai ei.

— Vincente ! *Carissimo* Vincente !

Îi strînse în brațe și-l sărută pe obraji. Cînd, în sfîrșit îi dădu drumul, fața îi era brăzdată de lacrimi.

— Sînt atît de fericită ! zise ea plîngînd, scotocindu-se în sîn ca să-și scoată batista. Am crezut că n-am să te mai văd niciodată ! Mi-am zis : „Vincente nu se va mai întoarce niciodată". Și pe dumneavoastră, domnule Toulouse, nu v-am mai văzut de multă vreme. Și veniți tocmai acum, cînd toată lumea a plecat și *past'asciutta* [1] s-a răcit...

Exuberanța ei de totdeauna era încă vie, dar și Agostina se schimbase. Obrajii începuseră să i se scofîlcească. Fire argintii se întrețeseau cu splendidul ei păr negru.

Mîncară liniștiți în restaurantul pustiu. Cînd sfîrșiră, Agostina le aduse o sticlă de lichior și se așeză lîngă ei.

— Asta, ca să sărbătorim, zise ea umplînd trei pahare. Se numește *La Strega*. Cel mai *meravigliosissimo* [2] lichior din lume. Te unge pe suflet, adăugă ea melancolic.

— Ce-i cu tine, Agostina ? întrebă Henri. Ești tristă...

În frumoșii ei ochi apăru o privire nostalgică.

— Doresc să mă întorc acasă. Acolo soarele strălucește tot timpul și pămîntul e rumen și cald sub picioare. Doresc să mă uit la mare și să privesc valurile spumegînd în lumina soarelui...

În sfîrșit, plecară de la Agostina și se urcară într-o birjă.

— Minunată zi pentru o plimbare cu birja, remarcă Henri. Ai văzut Turnul Eiffel ?

Se plimbară pe străzi zgomotoase, trecură pe lîngă Operă, traversară Place de la Concorde și intrară pe Champs-Elysées.

---

[1] Macaroane (it.).

[2] Cel mai minunat (it.).

— Uitasem cît de frumos e Parisul, zise Vincent după o lungă tăcere.

— Da, e frumos... o scenă unde decorul lasă în umbră actorii. Uneori mă întreb dacă arhitectura nu e cea mai sublimă dintre toate artele. Mai mult chiar decît muzica.

Văzură Turnul Eiffel. La Conciergerie, blocul patrat al palatului Luvru, care de departe părea un grifon stînd pe labe și meditînd la comorile lui, silueta catedralei Notre-Dame, ca o corabie ancorată în inima Parisului. Traversară Sena și colindară prin întortocheatul cartier de pe Malul Stîng, în hurducăturile și scîrțiitul birjei pe străzi înguste și întunecoase, cu caldarîm colțuros. Trecură pe lîngă prăvălioare somnolente, bistrouri liniștite, biserici vechi înghesuite între case murdare. Traversară scuaruri, fiecare cu murmurul lui de fîntînă, statuia de bronz a unui general, patru sau cinci platani și o bancă de lemn pe care sta un rentier cu barbișon, pardesiu și melon, citind ziare. Uneori, un mic carusel se învîrtea zăngănind, pentru o ceată de puști cu priviri extaziate.

— N-ai vrea să intrăm ? propuse Henri în timp ce birja traversa piața din fața catedralei Notre-Dame.

Intrară în imensul naos întunecos, cu mireasmă de tămîie și izul de mucegai al edificiilor străvechi. Ici-colo siluete de femei cu glugi, îngenuncheate, cu mîinile împreunate în dreptul gurii. Dinapoia unei coloane, o femeie tînără plîngea în tăcere.

Henri se uită spre Vincent, care privea fix la firava flacără din fața tabernacolului, mișcînd imperceptibil din buze ca și cum sta de vorbă cu dumnezeul de dincolo de poarta aurită a altarului. Sărmanul Vincent biruise, dar era istovit... Nepotolitul lui torent de vitalitate era în declin, în vădit declin...

— Sînt așteptat la cină de familia Tanguy, zise Henri în timp ce ieșeau din biserică. Nu vrei să vii cu mine ? Ar fi încîntați să te revadă.

Rue Clauzel era deja învăluită în ceața crepusculară cînd birja se opri în fața prăvăliei lui Père Tanguy. Clinchetul clopoțelului de la intrare aduse într-o clipă la ușă pe bătrînul meșter de vopsele. La vederea lui Vincent, își desfăcu larg scurtele-i brațe.

— *Monsieur* Van Gogh ! Ce plăcere, ce surpriză !

Îl strînse pe Vincent la piept și, înălțîndu-se în vîrfurile picioarelor, reuși să sărute bărbia olandezului.

— Acum masa e completă. Aţi venit la ţanc ca să mîncaţi *ragoût à l'oignon* [1] !

Continuînd să vorbească, îi conduse la bucătărie, unde soţia sa, cu braţele goale și asudînd, sta de veghe ca o vrăjitoare grijulie lîngă o cratiţă care fierbea înăbușit. După alte exclamaţii de bucurie la neașteptata apariţie a lui Vincent, cei trei bărbaţi trecură unul după altul în curticica din spatele prăvăliei. Acolo masa era deja aranjată pentru cină.

— Exact ca la ţară, *n'est-ce pas* ? Sorbiţi acest aer ! zise radios Tanguy, umflîndu-și pieptul. Și uitaţi-vă la pomul meu !

Arătă spre un tei noduros, pavoazat cu frînghii, de care atîrnau rufe pînă-n pămînt.

— Mereu am spus că n-ai nevoie să pleci din Paris ca să guști farmecul vieţii de la ţară.

Nu trecu mult și apăru doamna Tanguy purtînd o cratiţă aburindă, pe care-o așeză pe masă. Cina începu. *Ragoût à l'oignon* fu declarată o capodoperă.

— E cea mai delicioasă *ragoût* gustată de mine vreodată. Cum o faceţi ? strigă Henri.

— Nu-i mare lucru, zise ea îmbujorată de mîndrie. Pui cîteva frunze de dafin, puţină salbie, puţin cimbru, puţin pătrunjel, puţină păpădie, puţin rozmarin, puţin arpagic, cîteva cepe...

Ochii ei obosiţi străluceau de fericire.

Henri observă că Tanguy nu mîncase mai nimic și lăsase neatins paharul cu vin.

— Ce-i cu dumneata, Tanguy ? Nu-ţi mai place vinul ?

Bătrînul anarhist își întoarse spre el faţa rotundă nebărbierită și-l privi trist.

— Din pricina stomacului, domnule Toulouse. Mă doare, dar nu știu de ce.

— I-am spus să se ducă la doctor, dar e mai încăpăţînat ca un catîr, interveni soţia.

Se ridică de la masă și începu să strîngă farfuriile una peste alta.

---

[1] Tocană cu ceapă (fr.).

— N-am să cer niciodată unui doctor burghez să se chiorască în stomacul meu. Pentru mine e o chestiune de principiu, declară ritos Tanguy. Am să vă arăt acum, domnilor, o mică gravură splendidă de Hokusai [1], pe care am dibuit-o deunăzi...

— Tanguy, vino-ncoace și ajută-mă la farfurii !strigă soția din bucătărie.

Se uită descurajat la musafiri, oftă și plecă supus spre bucătărie.

Se lăsase noaptea. Aerul era plăcut. În curte era liniște și întuneric, cu excepția micului petic de lumină așternut de lampă. Teiul era acum o pată neagră cu contur dantelat. Fluturi de noapte filfîiau stîngaci în jurul lămpii, se repezeau spre sticla fierbinte și cădeau pe masă. După o clipă începeau să miște, băteau din firavele lor aripi și o luau din nou de la capăt.

— Și ei doresc ce nu pot avea, reflectă Henri. Atît de mult s-a scris despre admirabilul instinct al animalelor, și totuși uită-te la proștii ăștia de fluturi...

— Henri...

— Da.

— În timp ce te îmbrăcai, m-am uitat la picturile tale. Fata aia... cea blondă. Ia seama... n-o lăsa să-ți distrugă viața ! Nu-i permite să te împiedice să lucrezi. Zîmbi trist. Ești cu zece ani mai tînăr ca mine și n-ai spus încă tot ce ai de spus. Așterne totul pe pînză, căci s-ar putea ca nimeni altul să nu-l mai spună vreodată. Și nu permite unei femei să te împiedice a-l spune.

Henri avu în acel moment presimțirea că nu-l va mai vedea niciodată pe Vincent. Vincent pe care-l cunoscuse era de pe-acum mort. Minunata lui față urîtă căpătase o seninătate pe care n-o mai avusese înainte. Ochii lui albaștri păreau îndreptați spre un țărm care se apropia.

Șezură de vorbă mult timp după ce soții Tanguy plecară să se culce. Apoi, porniră tăcuți spre Cité Pigalle,

[1] *Hokusai Katsushika*, renumit gravor japonez (1760—1849) (n. t.).

unde locuia Théo. La ușă, Vincent se aplecă adînc și-i întinse mîna sa osoasă, vînjoasă.

— *Waarwell, myn vriend.*

Pentru o ultimă oară zîmbi — zîmbetul lui dureros.

— În olandeză asta înseamnă : *Adieu, mon ami.*

Adieu ? Așadar și el știa că nu se vor mai revedea.

Ținu un moment mîna lui Vincent și se mai uită o dată la fața lui slabă cu barbă roșcată.

— *Adieu, mon ami,* zise cu glas tremurat. *Adieu,* Vincent.

Cununia micuței Eulalie se desfășură așa precum dorise înflăcăratul ei tată. *La réception dansante,* îndeosebi, fu foarte reușită datorită orchestrei de patru instrumente, împrumutate din fanfara poliției. Erau de față reprezentanții Siguranței, ai Brigăzii pentru ucigași, ai Ministerului de Finanțe, ai Poliției secrete, numeroși inspectori și înalți funcționari. Și — Monsieur le Préfet de Police în persoană ! Privit de aproape, acest supraomenesc demnitar se dovedi a fi un domn cu barbă în formă de cazma, chel, mieros, în redingotă și pantaloni reiați, și cu aerul maestrului de ceremonie al întreprinderilor de pompe funebre. Ținu o frumoasă cuvîntare, stătu cîteva minute și plecă, adresînd subordonaților binecuvîntări pontificale, condus de un Patou prosternat și bîlbîit. La ușă se opri să dea mîna cu Henri, cu care schimbă cîteva cuvinte de circumstanță.

După plecarea prefectului, orchestra atacă o polcă săltăreață. Jandarmii își prinseră nevestele de talie și porniră să țopăie cu avînt ostășesc.

Patou, peste măsură de mîndru și emoționat, insistă să-i prezinte lui Henri diferitele personalități prezente.

— Domnule conte, permiteți-mi să vă prezint pe căpitanul Culot, de la Brigada pentru ucigași. A trimis douăzeci de oameni la ghilotină... Dînsul e căpitanul Guilguet. Specialist în furturile de bijuterii. Acesta-i gardianul Ponjel, de la închisoarea Roquette...

Recepția era pe sfîrșite cînd reveni însoțit de-un bărbat îndesat, cu față jovială :

— Domnule conte, dînsul e vechiul meu prieten, inspectorul Rempart, șeful brigăzii de moravuri din cartierul Sébastopol. Știți, cel despre care v-am vorbit...

Clipi cu înțeles și plecă.

Inspectorul Rempart se așeză lîngă Henri și începu prin a-i vorbi cu multă căldură despre Patou, lăudîndu-i probitatea și capacitatea.

— Mi-a pomenit despre interesul pe care-l purtați uneia dintre fetele Charlet, zise el cu glas scăzut. Ar fi bine, credeți-mă, să vă descotorosiți de ea. Fata asta nu-i cinstită. A revenit în cartierul meu, dar n-o scap din ochi. S-a înhăitat iar cu codoșul acela al ei și-și pierde toată vremea în bistroul din rue de la Planchette. Dar să bage bine de seamă. Un singur pas greșit, și s-a zis cu ea.

Cînd Henri se întoarse acasă în seara aceea, tîmplele îi zvîcneau. Din întuneric zeci de glasuri îi șopteau „Rue de la Planchette... Rue de la Planchette... Acolo e... Hai, du-te s-o vezi... Poate o aduci înapoi..."

Ore întregi luptă cu amintirea obsedantă a gurii ei fascinante, a trupului ei mlădios. Își reaminti josnicia, lăcomia, prostia ei.

După miezul nopții capitulă...

Rue de la Planchette era o străduță sumbră, o simplă fîșie de întuneric mărginită de case păduchioase. Spuse birjarului să oprească și se îndreptă spre bistrou, se chiorî prin fereastra aburită și zări silueta estompată a patronului clătind pahare dinapoia tejghelei și doi bărbați care jucau cărți.

Și apoi o zări pe ea ! Sta alături de Bébert și-i vorbea, cu o expresie imploratoare în ochi. Aceiași ochi care puteau fi atît de neîndurători... Zări pe codoș îmbrîncind-o, strigîndu-i ceva și ridicînd mîna ca și cum voia s-o lovească. Ea clătină umil din cap și-i zîmbi înfricoșată. Cîtă înjosire putea să însemne dragostea !

Se întoarse la birjă.

— Vrei, te rog, zise el birjarului, să intri acolo și să întrebi de o fată cu numele de Marie Charlet ? Spune-i că cineva de afară dorește să stea de vorbă cu ea.

Așteptarea îi păru fără de sfîrșit. În cele din urmă îi recunoscu silueta zveltă în cadrul luminat al ușii.

— Marie ! strigă el emoționat. Marie !

— Oh, dumneata erai !

Veni spre el.

— Ce dorești ?

— Doresc să te întorci, Marie, o imploră el, bucuros că nu-i putea zări expresia rușinată din ochi. Am greșit. Te rog, vino înapoi !

— Nu știu, îl necăji ea. O duc foarte bine și umblă după mine o droaie de domni bogați. Afară de asta, mereu țipi la mine.

— N-am să mai țip, îți promit. Te rog, Marie !

— Și mai e ceva. Dacă mă întorc, trebuie să-mi plătești șaizeci... nu, șaptezeci și cinci de franci.

Biruise și-i impunea condițiile ei.

— Vrei ?... Atunci așteaptă o clipă.

Se duse repede în bistrou, iar el o aștepta, ghemuit în fundul trăsurii, înfrînt, rușinat și scîrbit de sine. Da, cîtă înjosire putea să însemne dragostea !

După un moment de așteptare, reveni. Din pragul ușii făcu o bezea iubitului ; apoi, cu o rotire a fustei, sări în birjă.

— Rue Coulaincourt, zise el birjarului.

— Știam că ai să vii, îi șopti ea vîrîndu-se în el. Mă bucur că ai venit, Henri. Și eu ți-am simțit lipsa.

Mai avea vreo importanță dacă mințea ? Mai avea importanță ceva ?

Era lîngă el și o aducea înapoi.

Acum totul era ca înainte. El o plătea : ea își petrecea ziua aiurea, se întorcea noaptea și „era drăguță" cu el.

Era totuși o deosebire, și nu trecu mult ca el s-o observe. Marie pe care o cunoscuse fusese o ființă liberă, o nomadă enigmatică și crudă. Noua Marie era o femeie îndrăgostită, care acționa din ordin.

— N-ai să mă crezi, zise ea la cîteva zile după ce se întorsese, dar în aceeași noapte în care ai venit să mă iei Bébert vorbea despre tine. Și știi ce-mi spunea ?

— Nu, nu știu.

Nu era deșteaptă. După expresia concentrată a feței își putu da seama că repetă o minciună dinainte ticluită.

— Îmi spunea că e ruşinos felul cum m-am purtat cu tine, care ai fost totdeauna atît de drăguţ cu mine, şi că ar trebui să-ţi cer iertare.

Da, Bébert trebuie să fi zis ceva asemănător în acea seară, cînd a ridicat mîna s-o pălmuiască. Trebuie să-i fi spus cît de proastă fusese ca să piardă un *miché* care-i „scuipa" cincizeci de franci pe zi, şi că mai bine s-ar întoarce la el, dacă îşi cunoştea interesul...

Se uită la ea. Dispăruse smuceala răzvrătită a capului, strîmbătura dispreţuitoare a gurii. Acum era o prostituată supusă, făcînd doar ce-i poruncise codoşul ei — şi asta fără îndemînare.

— Foarte bine, Marie. Nu-i nevoie să-ţi ceri iertare. Eu am fost de vină. În definitiv, erau banii tăi, livretul tău de economii, şi aveai dreptul să faci orice cu el.

— Nu, eu am fost de vină, stărui ea. Mi-a spus că trebuie să-ţi cer iertare.

— Foarte bine. Poţi să-i spui că mi-ai cerut iertare.

Umplu din nou paharele.

— Să nu mai vorbim de asta.

— Nu vreau să mă mai cert cu tine niciodată. Îmi placi prea mult ca s-o mai fac.

— Bine.

O urmărea din cealaltă parte a mesei. Pînă şi sclipirea din ochii ei limpezi dispăruse. Îi zîmbea — un zîmbet simulat stîngaci.

Într-o dimineaţă, în loc să plece grăbită, se oferi să-i pozeze.

— Chiar goală, dacă doreşti.

Indiferenţa vădită a tonului o trăda. Aproape că-i auzea pe Bébert dîndu-i instrucţiuni, expunîndu-i planul campaniei de seducere.

— Uite !

Aruncă deoparte cuvertura.

— N-am un corp drăguţ ? Nici o bubuliţă sau altceva. Şi pielea e într-adevăr catifelată, nu aspră ca la atîtea fete. Pune mîna.

Îi luă mîna şi i-o plimbă peste coapsele ei.

— Şi sînii mei sînt tari, nu-i aşa ? zise ea ridicîndu-i mîna la piept. Îţi plac, nu-i aşa ?

— Da, Marie. Ai sîni delicioși, zise el amabil, retrăgîndu-și mîna. Nu crezi totuși că ar trebui să pleci ? S-ar putea să întîrzii.

— Nu ești obligat să-mi plătești pentru pozat. O fac gratis.

— Foarte drăguț din partea ta. Poate altă dată... Acum ar fi mai bine să te îmbraci.

În altă zi se oferi de bunăvoie să facă ordine în atelier.

— Mă pricep să deretic prin casă. Mama mă punea adesea să frec dușumeaua cu peria. Dacă aș avea puțină ceară, aș putea să lustruiesc mobila, s-o fac să lucească.

Slugărnicia ei îl uimea. Ce nu face o femeie pentru dragoste ! Întorcea capul dezgustat cînd se prefăcea că-i admiră picturile, căci și asta intra în strategia subjugării ticluite în bistroul din cartierul Sébastopol. „Măgulește-l, spune-i că-ți plac picturile lui", așa trebuie să-i fi spus Bébert. Și ea făcea întocmai, convinsă că admirînd picturile piticului avea să primească o răsplată — un sărut sau o mîngîiere.

Făcu și mai mult.

Pentru dragoste renunță la dragoste, încetă să-l mai vadă zilnic pe Bébert, doar o dată pe săptămînă, cînd se presupunea că-și petrece ziua cu sora ei.

— Știi bărbatul despre care ți-am vorbit, cel după care eram nebună, ei bine... nu-l mai iubesc, îl anunță ea într-o seară.

Ochii înroșiți de plîns îi spuneau cît de mult o durea fiecare cuvînt.

— Nu mai vreau să-l văd niciodată. Tu îmi placi mai mult. Ești un adevărat domn.

Pentru întîia oară devenea metresa lui, trăia cu el, pregătea mici prînzuri în bucătăria din dos, făcea tot ce visase el s-o vadă făcînd. Se oferi să-i cunoască prietenii, să iasă cu el, și Henri se minuna de cîtă abnegație era în stare această prostituată, ca de altfel multe de teapa ei. Ce le determina să accepte cele mai înjositoare munci, doar ca să dăruiască altuia răsplata înjosirii lor ? De unde această sete de autoumilire ?

Acum era tot timpul cu el, incomodîndu-l cu atențiile ei stîngace. Uneori, însă, nu se mai controla, se cufunda într-o tăcere visătoare și pe fața ei se așternea o expresie

luminoasă, tandră. El își dădea seama că se gîndea la omul ei, că în minte îl giugiulea, pentru el îndurînd plictiseala, jalnica ei prefăcătorie. Era ceva ascetic în pasiunea ei pentru acest derbedeu cretin. Pînă și gesturile ei își pierduseră grația felină de altădată. Dragostea o îngreuia ca o sarcină.

Schimbarea atitudinii ei aduse și o schimbare a legăturii lor trupești. Vrăjmășia reciprocă fusese condimentul actelor de dragoste. Acum era doar o prostituată, dornică să placă. Își da silința, simulînd nespusă plăcere, înfrumusețîndu-și strădaniile cu suspine și șoapte drăgăstoase.

— Ești un amant extraordinar, Henri.

Tăcere.

— Am spus că ești un amant extraordinar.

— Mai bine dormi, Marie. E tîrziu.

— Mă iubești ?

— Îmi placi foarte mult.

— Nu asta te-am întrebat. Vreau să spun, *mă iubești ?*

— Iubire înseamnă atît de multe lucruri...

— Dar tu mă iubești, nu-i așa ? Ești mulțumit de mine. Sînt drăguță cu tine, nu-i așa ? Nu fac tot ce dorești ? Ai avut vreodată o fată ca mine, așa de bună ca mine ? Spune că niciodată n-ai avut o fată așa de bună ca mine.

— Niciodată... S-a făcut aproape ziuă... Te rog, Marie, dormi.

Îi simțea buzele atingîndu-i alene gura.

— Noapte bună, *chéri*. Pune-ți capul pe umărul meu.

Ce admirabile cuvinte, dacă ar fi fost sincere ! Erau însă minciuni, și nu făceau decît să-l indurereze.

— Noapte bună, Marie.

Treptat ajunse să-și dea seama că pasiunea lui pentru ea e în declin. Această tîrfă stîngace, insipidă, îi stîrnea o vagă milă. Senzualitatea ei dușmănoasă îi stimulase, odată cu mînia, și pasiunea. Acum, slugărnicia ei o făcea docilă ca un burete, cu nimic diferită de femeile din bordel.

În dragoste politețea ascunde adesea plictiseală. Cum dorința lui începea să scadă, o trata cu o curtoazie rece,

pe care ea o luă drept dovadă de subjugare. Cînd îi aprindea ţigara sau o ajuta să-şi încheie nasturii de la bluză, observa în ochii ei o sclipire de triumf. Nu-i spulberă iluzia. Era obosit ; dorea liniște. Aventura lor era pe sfîrșite. Dorea să se termine natural, pașnic — așa cum cade la pămînt un fruct putred.

De sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului — o înăbușitoare zi de august — îi oferi în dar o pereche de cercei de aur.

— Aur adevărat ? strigă ea ținînd cerceii în palmă.

El confirmă printr-o mișcare a capului.

— În noaptea cînd te-am întîlnit mi-ai spus că ai avut cîndva o pereche de cercei de aur și i-ai pierdut. Ți-amintești ? Aceștia îi vor înlocui.

— Dar aceia nu erau de aur adevărat.

— Aceștia sînt. La nevoie poți oricînd să-i amanetezi.

— Niciodată ! Îi voi păstra pentru totdeauna. Niciodată nu-i...

— Foarte bine, zise el clătinînd plictisit din cap. În orice caz, încearcă-i. Să văd cum arată pe tine.

O urmări cum și-i trece prin lobii urechilor, întrebîndu-se cît timp o va lăsa Bébert să-și păstreze bagatela aceea din metal prețios. Spre surprinderea lui, acest gînd nu-i stîrni deloc gelozie.

Cu o imperceptibilă înălțare din umeri, se întoarse la șevalet.

Abia în ultimele săptămîni ale lunii august recunoscu în sine că se tămăduise de ea. Începu să pregătească cu grijă finalul legăturii lor. Sfîrșitul trebuia să fie de astă dată categoric, irevocabil. Și, pe cît posibil, demn — cel puțin decent.

Ca un convalescent care își încearcă puterile după o boală lungă, o înștiință că fusese chemat afară din Paris și va lipsi trei zile.

— Trei zile ! strigă ea.

În ochii ei zări o sclipire de nețărmurită bucurie. Trei zile și trei nopți cu Bébert...

Se stăpîni totuși.

— Îmi pare rău că trebuie să pleci, zise pînă la urmă. Dacă vrei, nici măcar n-am să ies din casă. Am să te aștept aici. Da, am să stau aici și am să te aștept.

I se făcu scîrbă. O asigură că pentru el ar fi mult mai plăcut să-şi petreacă cele trei zile cu sora ei, insistă să-i plătească pe timpul absenţei, îi oferi peste suma obişnuită o substanţială retribuţie suplimentară şi începu să-şi pregătească în grabă bagajul.

Timp de trei zile rămase închis în atelier, mîncînd prînzuri trimise acasă de la restaurantul Drouant, lucrînd cu poftă şi gîndindu-se prea puţin la ea.

Era tămăduit !

Şi acum, *le coup de grâce* [1] !...

Deodată descoperi cît de chinuitor şi greu era s-o rupi complet cu orice fel de viaţă casnică, chiar cu una de cel mai frivol gen. Înţelese de ce atîtea perechi nefericite preferau să trăiască toată viaţa în duşmănie decît să înfrunte greaua încercare şi complicaţiile despărţirii. Veşmintele ei, puţinul ei bagaj, nenorocitele ei *articles de toilette* încă se aflau amestecate cu lucrurile lui din dulapuri şi din camera de baie. Trebuia să le împacheteze şi să le trimită la o adresă oarecare, probabil a surorii ei. Apoi era chestiunea banilor. Se cuvenea să facă un ultim gest, să-i ofere un dar de despărţire. Bineînţeles, nu-i datora nimic, dar în săptămînile din urmă se gîndise cu părere de rău la soarta ei. Ce se va întîmpla cu ea ? O „gonea". Tot aşa va face probabil şi Bébert în momentul în care va înceta să-i mai aducă bani. Se va pomeni fără locuinţă, fără bani, fără dragoste. Ce va face ? N-avea calităţile unei *grande cocotte* şi se va întoarce probabil la vechiul ei gen de viaţă. Prostituţia clandestină prin ganguri şi străduţe întunecoase... Apoi Saint-Lazare, „condicuţa", poate bordelul... Mai tîrziu, mizeria... Şi într-o zi... coşciugul de brad, groapa comună...

Mai aşteptă o săptămînă. După aceea, într-o după-amiază de septembrie, îi spuse ceea ce voise să-i spună în noaptea cu rochia de „cincizeci de franci".

— Marie, începu el calm, am reflectat mult şi cred că ar fi bine să nu ne mai vedem. Spune-mi, unde vrei să-ţi trimit lucrurile ?

Îl privi lung, nedumerită.

---

[1] Lovitura de graţie (fr.).

— Vrei să spui... dorești să plec ?

— Te rog, încearcă să înțelegi. Ai venit aici pentru o noapte și ai stat șapte luni. Totul a fost foarte plăcut și îți rămîn recunoscător. Acum a venit timpul să ne despărțim. Fără scandal. S-o facem cuviincios.

Scoase un plic din buzunarul interior al hainei.

— Uite, am aici un cadou pentru tine...

Se opri. Marie se făcuse galbenă la față. Observă că tremură din cap pînă-n picioare, ca prinsă de friguri. Mintea ei slabă nu înțelesese încă întregul sens al dezastrului ce se abătea asupra ei. dar trupul — totdeauna mai perceptiv decît creierul ei — se scutura ca trupul unui animal la apropierea morții. Acest reflex de groază al organismului, care precede înțelegerea, era un spectacol înfiorător.

— Mai bine stai jos, Marie, zise el blajin.

Ea nu se clinti.

— Dar cu... cu ce-am greșit ? gîngăvi ea în timp ce dinții îi clănțăneau. Am fost drăguță cu tine, nu ? Am făcut tot ce-ai dorit... Am... am zis chiar că pentru tine aș poza goală, dacă dorești... Aș curăța mobila...

Își etala jalnica ei apărare, gîfîind, clipind ca și cum nu-i venea a crede, vorbind ca dintr-un gîtlej sugrumat. De la o frază la alta își plimba nervos vîrful limbii peste buze. Părea că mintea îi e paralizată de-un coplesitor sentiment de nedreptate. Își dăduse toată silința, făcuse ce i se spusese să facă, și acum era pedepsită !

— N-ai greșit cu nimic, o liniști el. Ai fost foarte drăguță. Numai că eu...

— Vezi !

Se agăță de cuvintele lui binevoitoare, luîndu-le drept o recunoaștere de vinovăție.

— Vezi, tu singur spui că am fost drăguță !

— Te rog, Marie, să nu...

— Dar tu singur ai spus adineauri că am fost drăguță !

Pentru ea aceste cuvinte constituiau dovada evidentă a unei contradicții absurde.

— Arată-mi o singură împrejurare cînd n-am făcut ceea ce tu...

— Te rog, Marie ! o rugă el. Să nu discutăm. Justificările niciodată nu justifică. Să zicem că eu sînt vinovat.

Îi întinse plicul.

— Ai aici autorizația pentru căruciorul de mînă. Dorreai s-o ai, nu-i așa ? Iată, o ai. E pe numele tău. Nu poți s-o vinzi sau s-o cedezi. Adu-ți aminte, nu pentru asta ai deschis contul de economii ?

Un val de înțelegere începea acum să-i inunde mintea. Henri putea urmări în ochii ei dilatați înaintarea valului.

— Dar ce tot vrea să spună ? murmură ea.

Uitase că el era de față și se tînguia de una singură, îngrozită.

— Ce tot vrea să spună cînd eu îl întreb dacă mă mai dorește ?

Își ridică privirea și se aplecă repede spre el, cu mîinile împreunate într-un grațios gest de rugă.

— Te rog, Henri, te rog ! Nu mă goni...

Disperarea îi trezise felinitatea mișcărilor și întregul trup se înclină acum spre el într-o atitudine imploratoare.

— Te rog, Henri... Am să fac orice... orice...

Cuvintele sfîrșiră într-un vaiet. Ochii i se căscară enormi, pironind spre el două pupile verzi scăldate în lacrimi.

— Orice-mi vei spune... Orice vei dori... repetă ea.

În timp ce vorbea, îngenunche înaintea lui, îi apucă mîna și o acoperi cu săruturi jilave, însoțite de plînset.

— Te rog, Marie, nu face asta !

Henri își întoarse privirea, incapabil să suporte acest spectacol de înjosire umană.

— Te rog !

Dar în starea ei de umilire nu mai era atentă la ce-i spunea, nici măcar nu-l auzea, și continuă să-i sărute mîna, murmurînd incoerent.

Apoi, deodată, ca și cum atunci îi venise în minte, își desfăcu febril bluza și-și smulse legăturile brasierei.

— Uite, Henri, uite !

Își ținea sînii goi cu amîndouă mîinile.

— Sînt drăguți, nu-i așa ? Spuneai mereu că-ți plac... Odată ai spus că sînt delicioși... Îți plăcea să-i pipăi. Hai, poți să-i pipăi, să-i săruți, să faci orice... Orice...

Henri nu va uita niciodată ora care urmă. Ciufulită, cu lacrimile şiroindu-i pe faţă, se rugă, îşi ridică fusta, încercă să-l tragă pe sofa. Printre hohote de plîns, se oferi să-i gătească, să-i pozeze, să-i spele şi să-i repare rufăria, să frece podeaua.

Henri îşi acoperi ochii cu mîna şi rămase chircit pe taburetul şevaletului. Fără să vrea, atitudinea ei îi aminti ce citise despre Madame du Barry pe eşafod. Şi ea fusese blondă ; şi ea venise de la periferie ; şi ea îngenunchease în faţa călăului, îi sărutase mîinile, îşi dezgolise sînii şi-i implorase îndurarea. *„Une minute, monsieur le bourreau ! Encore une minute !“* [1]

Deodată sări în picioare. Acum era scorpionul gata să înţepe.

— Te urăsc, înţelegi ? Totdeauna te-am urît, pe tine, şi faţa ta hidoasă, şi picioarele tale boante. O stîrpitură, asta eşti. O stîrpitură schiloadă. Un blestemat de schilod. care nu poate nici măcar să umble. Te-am urît din clipa în care mi-am aruncat privirea asupra ta. Chiar şi cînd îţi spuneam că te iubesc, în suflet te uram. Se încreţea pielea pe mine cînd mă atingeai. Niciodată nu m-aş fi întors, dacă n-ar fi fost Bébert. El m-a silit s-o fac...

Îşi apropie de el faţa schimonosită de mînie.

— Şi să-ţi mai spun ceva ! Mă bucur că eşti schilod. Mă bucur, auzi ? Mă bucur ! Mă bucur !

Îi azvîrli cuvintele cu răutate, izbucnind în hohote de rîs piţigăiat, încărcînd fiecare cuvînt cu venin.

— Şi afară de asta, nu plec ! Îţi convine ? Nu, nu plec, şi ştii de ce ? Pentru că-mi datorezi bani. Da, îmi datorezi. Să nu negi... mi-ai spus că-mi vei plăti o sută de franci pe zi şi mi-ai dat numai şaptezeci şi cinci. M-ai înşelat !...

Vorbea ca o dementă într-un acces de furie şi cu reaua-credinţă şi lipsa de logică care o caracterizau. La început îi fu aproape recunoscător pentru această reacţie răzbunătoare. Simplifica situaţia. Cu fiecare jignire hotărîrea lui devenea tot mai fermă. Pînă la urmă îi aminti

[1] Un minut, domnule călău ! Încă un minut !“ (fr.)

de Patou. „Încă o vorbă, şi Patou va fi aici şi te va expedia la Saint-Lazare."

Asta o trezi la realitate.

Se prăbuşi pe sofa, înfrîntă, istovită, scîncind ca un copil, încheindu-şi pe bîjbîite bluza.

— Poţi să-mi trimiţi lucrurile la sora mea. Am să le iau de-acolo.

El se duse lîngă ea şi-i luă mîna.

— Nu te întorci la Bébert ?

Ea scutură din cap şi o clipă pe faţa ei se aşternu o expresie de nespusă durere.

— Nu pot... nu mă iubeşte, iubeşte altă fată, o roşcată... Doar banii mei îi vrea...

— E dureros să iubeşti pe cineva care nu te iubeşte, nu-i aşa ? zise el cu glas scăzut. Noi doi ştim ce înseamnă asta. Ai să vezi, după un timp te obişnuieşti cu singurătatea... Poate că într-o zi ai să găseşti pe cineva care să se poarte frumos cu tine...

Nu era atentă la ce-i spunea el, probabil nu-l auzea. Îşi aranjă mecanic părul, îşi şterse lacrimile cu dosul palmei — un gest de copil care-l mişcă. Apoi, se ridică şi luă plicul pe care i-l întindea, fără să-i mulţumească. Ieşi din cameră ca un automat, lăsînd uşa deschisă. Henri îi ascultă un moment paşii grei coborînd scara.

Deodată în atelier se făcu linişte deplină. Într-o rază de soare zumzăiau muşte. În aer mai dăinuia miros de pudră. În două-trei zile o să dispară...

Se întoarse şchiopătînd la şevalet, prinse cu degetul mare paleta şi începu să picteze.

XV

Atelier de Lithographie Artistique, unde lucra Père Cotelle, era un şopron dărăpănat în fundul unei curţi pavate cu cărămizi, situate în spatele bisericii Notre-Dame de la Croix din cartierul Ménilmontant. Cîndva fusese un grajd pentru cai de închiriat şi în încăpere se mai simţea un subtil iz de băligar, care se îmbina, nu neplăcut,

cu mirosurile pătrunzătoare de acid azotic, cerneală de tipar, gumă arabică, tutun și cafea.

Henri se prezentă și-i explică scopul vizitei sale. Père Cotelle îl ascultă atent, cu ochii spre piatra groasă pătrată de litografie, așezată pe patul presei de imprimat, cu boneta neagră dată pe ceafă, mîngîindu-și îngîndurat răzlețele fire de păr din bărbie care-l făceau să semene cînd cu un înțelept chinez, cînd cu un țap bătrîn — Henri nu se putea decide cu care dintre ei.

— Un afiș ați spus ? I-ați promis domnului Zidler un afiș...

— În culori, preciză Henri.

— ...un afiș în culori, repetă Père Cotelle clătinînd din cap. Și din explicațiile dumneavoastră înțeleg că pînă acum n-ați mai făcut niciodată o lucrare litografică. Este exact ?

— Exact.

— Nu posedați nici cele mai elementare cunoștințe despre acest meșteșug ?

— Într-adevăr.

Urmă o lungă tăcere, în care Père Cotelle se trase de firava-i barbă. Ochii lui Henri se plimbau peste pietrele împrăștiate ici și colo, sau stivuite lîngă pereți, bidoanele cu cerneală de tipar, ligheanul ciobit din colț, ibricul albastru smălțuit de pe reșoul cu gaz în care clocotea cafea. În fața ferestrei era o masă. Deasupra presei de imprimat cu pat-plan se deschidea un vast luminator din geam mat. Afară, firma ruginită de deasupra ușii scîrțîia în briza jucăușă de septembrie. Undeva cînta o pasăre.

— Și pot să vă întreb cînd vă propuneți să predați acest afiș în culori ? întrebă Père Cotelle cu o ușoară nuanță de ironie în glas.

Era întîia oară cînd își lua ochii de la piatra presei și-i fixă asupra lui Henri.

— Cît mai curînd posibil. Zidler are mare nevoie de el. Dacă nu-i dau zor, nici urmă de Moulin nu va mai rămîne.

— Înțeleg.

În pauza ce urmă, Henri ar fi putut jura că firele de păr din bărbia lui Père Cotelle se lungeau văzînd cu ochii din cauza nervozității cu care erau trase.

În sfîrşit, Père Cotelle ieşi din starea de meditaţie.

— Aş zice că cinci ani ar fi o apreciere rezonabilă, declară el calm.

— CINCI ANI ?

— Mai degrabă şase. Nu vă daţi probabil seama că, dintre toate procedeele grafice, litografia e cel mai complicat şi mai delicat. Iar cînd e vorba de cromolitografie, adică de litografie în culori, tehnica e şi mai dificilă. Poate v-ar interesa să aflaţi, de pildă, că pentru realizarea cunoscutei litografii pe calcar „Cucerirea Ierusalimului" a fost nevoie de doi ani şi de talentele reunite ale tuturor experţilor de la atelierul domnilor Day şi Haghe din Londra.

Se uită neîncrezător la Henri.

— Situaţia dumneavoastră seamănă cu aceea a unui om care, neavînd habar de compoziţie, s-ar apuca să scrie o simfonie. Trebuie să vă spun aceste lucruri înainte de-a vă lansa orbeşte în această acţiune îndrăzneaţă. Dacă totuşi nu renunţaţi şi doriţi să învăţaţi muncind din greu, voi fi încîntat să vă arăt.

— Bun. Cînd începem ?

— Imediat, dacă vreţi. Atîrnaţi-vă în cui haina şi pălăria şi puneţi-vă acest şorţ. Putem, bunăoară, să începem prin a spune că vorba „litografie" vine de la două cuvinte greceşti, *lithos* şi *graphein*, care înseamnă *a scrie pe piatră*. A fost inventată în secolul al optsprezecelea de un tipograf bavarez Alois Senefelder. Un geniu, domnule ! Acum, primul lucru pe care trebuie să nu-l uitaţi în momentul cînd începeţi să desenaţi pe piatră...

Aşadar, porni la lucru.

Trecu septembrie ; apoi octombrie. De-a lungul bulevardelor vînturile de toamnă smulgeau din castani ultimele frunze îngălbenite şi le mînau în vîrtejuri spre rigole. Dar în *Atelier de Litographie Artistique* totul decurgea normal. Ploaia bătea în luminator, însă munca nu contenea. Henri venea în fiecare dimineaţă, îşi punea şorţul albastru şi ziua întreagă şi-o petrecea aplecat peste o piatră, învăţînd tehnica cretei litografice şi mijloacele posibile de gravare. Nu trecu mult şi comandă să i se aducă la şopron lăzi cu coniac, şi constată că Père

Cotelle nu avea nimic împotrivă să tragă cîte-o duşcă din cînd în cînd, „ca să combată umezeala sezonului".

— Ştiţi, e ceva bizar, declară bătrînul tipograf privind atent peste capul lui Henri, dar s-ar părea că posedaţi un simţ înnăscut pentru litografie. Sînteţi sigur că n-aţi mai studiat-o pînă acum ?

În curînd Henri îşi permitea să facă experienţe, căutînd noi tehnici, abătîndu-se mult de la metodele obişnuite. Père Cotelle îl urmărea cu un amestec de uimire şi îngrijorare.

— *Mais non, mais non, mais non !* Nu puteţi face asta.

— De ce nu ?

— Pentru că nu s-a mai făcut niciodată pînă acum. Nici un litograf n-a mai făcut aşa ceva vreodată.

Într-o dimineaţă, Henri aduse o periuţă de dinţi, o înmuie în cerneală litografică şi începu să-şi treacă vîrful degetului peste peri, împroşcînd piatra cu mii de punctuleţe.

— *Mon Dieu,* ce faceţi ? se văită Père Cotelle, venind repede la masa unde lucra Henri.

— Încerc o nouă metodă de gravare a pietrei.

— Cu periuţa de dinţi ! *Mais non, mais non, mais non !* E imposibil. Nici un litograf n-a făcut vreodată *crachis* [1] cu periuţa de dinţi.

Henri îi zîmbi peste umăr.

— Pare că merge. Nu vrei să încerci ?

Bătrînul meşteşugar apucă periuţa cu mare grijă, se aplecă deasupra pietrei şi îşi trecu degetul peste peri.

— S-ar părea într-adevăr că merge, murmură el mirat. Dar de ce pînă acum nu i-a trecut nimănui prin gînd aşa ceva ? Sînteţi litograf înnăscut, domnule Toulouse. Sînteţi sigur că n-aţi mai studiat litografia ?

Într-o după-amiază de octombrie, în timp ce Henri puncta o piatră, amicul său Maurice dădu buzna în şopron, gîfîind de emoţie.

— Ce crezi că s-a întîmplat ? strigă el din prag. Théo Vag Gogh a avut un atac de paralizie şi a fost transportat

[1] Împroşcare (fr.).

în Olanda ! Domnul Boussod dorește să iau asupra mea întreaga răspundere a galeriei.

După aceea, Henri îl văzu zilnic pe Maurice, uneori de două ori pe zi. Noaptea, cînd părăsea șopronul, niciodată nu neglija să treacă pe la galerie, unde își găsea prietenul în cămașă, inventariind stive de picturi și munți de gravuri, verificînd registrele, punînd în ordine operațiile financiare ale firmei, întrerupte din cauza bolii lui Théo. Luau masa de seară împreună, își făceau confidențe, fiecare simțindu-se mai tare și mai fericit în prezența celuilalt.

În *atelier* treaba mergea într-un ritm vertiginos.

— Trebuie să mă grăbesc, zicea Henri cînd Père Cotelle îl sfătuia s-o lase mai domol. Zidler e disperat.

Între timp, devenise un autentic litograf, cu vîrfurile degetelor pătate de cerneală și obrajii mîzgăliți de cretă. Stăpînea deja tehnica desenului pe piatră, pătrunsese în tainele hașurării și ale gravării prin punctare, și acum se străduia să rezolve complicațiile cromolitografiei.

Père Cotelle își mai părăsea din cînd în cînd presa de imprimat ca să privească atent peste umărul lui, trăgîndu-se de firava-i barbă și bombănind *mais non, mais non, mais non !* Totuși în relațiile lor intervenise o subtilă schimbare. Urmărise progresele ucenicului său cu un sentiment de uimire, fusese martor la dovezile lui de extraordinar talent în arta desenului, remarcase desăvîrșita siguranță a mîinii, pentru care părea că nu există dificultăți tehnice. Începu să se frămînte. Acest schilod pitic și mare bețivan era de fapt un tînăr cu totul excepțional. Nu cumva e un geniu ?

La scurt timp după Crăciun, Henri îl înștiință pe Père Cotelle că va lipsi cîteva zile.

— Acum sînt gata să mă apuc de afișul acela.

Săptămîna ce urmă o petrecu în atelierul său, împreună cu La Goulue și Valentin. În tot acest timp nu ieși din casă, nu văzu pe nimeni în afară de cele două modele, dormi foarte puțin. Mînca acasă, mestecînd absent indiferent ce-i aducea doamna Loubet, de cele mai multe ori uitînd cu desăvîrșire să mănînce.

Prins de febra creației, sta zile și nopți de-a rîndul la masa de desen, întrerupîndu-se doar ca să-și aprindă

ţigara sau să-şi umple iar paharul cu coniac. Podeaua era presărată cu mucuri de ţigară şi cu schiţe preliminare ale afişului, tot mai simple, tot mai îndrăzneţe, tot mai viguroase decît cele dinainte, pînă ce, în sfîrşit, atinse perfecţiunea liniei şi efectul optic dorit.

Cînd reveni la şopron, îi înmînă lui Père Cotelle acuarela originală. Bătrînul litograf aruncă o privire la silueta cadaverică a lui Valentin şi la belşugul de lenjerie etalată de La Goulue, şi simţi că barba îi încremeneşte şi puţinul păr de pe cap i se face măciucă.

— Nu puteţi tipări asta !

— De ce nu ?

— Mai întîi, pentru că n-au existat niciodată asemenea culori în litografie...

— Le vom pregăti noi.

— Al doilea, dacă acest afiş apare pe străzi, intrăm cu toţii în puşcărie. Dumneavoastră pentru că l-aţi făcut, eu pentru că v-am ajutat, Zidler pentru că l-a expus şi Charles Lévy pentru că l-a tipărit.

— Bine. Să trecem la lucru.

Începu cu operaţia nespus de grea a desenării de-a-ndoaselea a fiecărei „faze“ pe care o necesita complicatul original. După asta trecu la meticuloasa operaţie de haşurare cu cretă de diferite granulaţii, punctarea şi „umplerea“ cu cerneală litografică a părţilor ce urmau să fie imprimate în negru. Lucrarea luă zile de muncă neîntreruptă, într-o atmosferă de rău augur şi sumbre prorociri.

În sfîrşit, pietrele fură gata de gravat. Aceasta era treaba lui Père Cotelle şi el o îndeplini cu maximum de ostentaţie. Îşi ţinea răsuflarea, se trăgea de barbă, invoca sprijinul din cer al lui Alois Senefelder, inventatorul litografiei.

— O singură mişcare greşită şi totu-i pierdut !

Îşi scotea boneta şi se scărpina în cap. Turna cu mare grijă cîteva picături de acid azotic într-o soluţie de gumă arabică.

— Dacă pun prea puţin acid, soluţia nu va „muşca“. Dacă pun prea mult, liniile fine vor ieşi întrerupte. Mă aştept, bineînţeles, ca două-trei pietre să nu reuşească...

Gravarea decurse bine și începură să imprime exemplarele de probă. Père Cotelle se da de ceasul morții.

— Nu există cerneală *chartreuse* [1], domnule... Și ce fel de verde e ăsta ? Pare verde, dar nu-i. E albastru, galben, roz, gri... orice, dar nu-i verde. Cum credeți că am să imprim asemenea culori ?

— Să amestecăm cernelurile. Uite, dă-mi voie să încerc...

În sfîrșit, într-o seară Henri intră șchiopătînd la Moulin Rouge și se îndreptă spre bar, abia ținîndu-se pe picioare.

— *Bonsoir, monsieur* Toulouse, strigă Sara în clipa cînd îl zări. De multă vreme nu v-am mai văzut. Dumnezeule, ce-i cu fața dumneavoastră ? Aveți toate culorile curcubeului pe obraji.

Se opri în fața ei gîfiind, cu o mînă ținîndu-se strîns de marginea tejghelei.

— Un coniac, Sara, zise el printre gîfîieli.

Îi umplu un pahar cu picior înalt și se aplecă să i-l dea.

— Vedeți, abia mai răsuflați... Și n-ar trebui să beți atît de repede... Vă arde stomacul.

Se opinti în baston și se urcă pe unul din scaunele înalte de la bar.

— Spune-i lui Zidler că-l poate trimite pe Lévy să ia pietrele de la Père Cotelle. Totul e gata ca să înceapă imprimarea afișului.

În ochii ei mari apăru o expresie tandră.

— Știam eu că pînă la urmă o să-l faceți, domnule Toulouse. Știam că o să vă țineți de cuvînt.

În timp ce se imprima afișul lui Henri, Société des Artistes Indépendants organiza Salonul de primăvară. Cum era firesc, Henri asistă la ședințele pe care *Comité Exécutif* le ținea în camera din spate a unei cafenele din Montmartre.

Într-o seară, cînd ședința comitetului începuse deja, Henri intră în camera îmbîcsită de fum și se duse să se așeze lîngă Seurat. Președintele, *monsieur* Dubois-Pil-

[1] Verde-gălbui deschis (n. t.).

let. bătu furios cu lingura în paharul său de absint, chemînd asistența la ordine.

— Tăcere, domnilor, tăcere ! Nu uitați că sîntem în ședință. Regulamentul nostru interzice conversațiile particulare în timpul reuniunilor. Vă rog, domnilor, vă cer...

Membrii Comitetului continuară să schimbe glume de la un capăt la celălalt al camerei, să-și împrumute chibrituri, să-și aprindă pipele, să comande băuturi. *Monsieur* Dubois-Pillet înălță resemnat din umeri, puse lingura pe masă, se așeză la loc pe bancheta capitonată cu piele și intră în vorbă cu vecinul său din stînga despre o chestiune personală.

— De o oră tot așa a mers, remarcă Seurat, în timp ce Henri își descheia paltonul și își scotea melonul. N-ai pierdut nimic. Poate că se vor potoli, adăugă el flegmatic.

— Un coniac dublu, strigă Henri către chelnerul care tocmai trecea.

Sfîrșise cina cu puțin timp înainte și era un pic ameţit de băutură.

— Cum merg punctele ? întrebă el, întorcîndu-se spre prietenul său.

— Încă trudesc la „Circul“ [1] meu, zise tînărul placid, frecîndu-și obrazul bărbos cu un gest de resemnată răbdare. Compoziția e nespus de dificilă și lumina asta de interior e mai înșelătoare chiar decît cea de soare. „Grande Jatte“ [2] a fost o jucărie pe lîngă asta. Dacă ai un moment liber după ședință, aș vrea să ți-o arăt.

Deodată, președintele începu să bată iar cu lingura în pahar. De data aceasta nu mai folosi cuvinte amabile. Mînia îi așternea pete roșii pe fața gălbejită.

— *Nom de Dieu*, aveți de gînd să tăceți ? se răsti el, aruncînd priviri fioroase pe sub sprîncenele încruntate. Aveți sau nu de gînd să tăceți ? Vă amendez pe toți.

În cameră se făcu întrucîtva liniște.

— Asta ar trebui să fac, zise el pufnind și continuînd să se uite fioros la membri.

---

[1] Pînză celebră de Seurat (n. t.).

[2] *O duminică la Grande Jatte*, altă pînză celebră de Seurat (n. t.).

Se întoarse spre un bărbat îndesat, îmbrăcat cu un costum jerpelit, care privea spre el cu aerul melancolic al unei morse în călduri.

— Și dumneata, Rousseau, poți continua cu ce tot îndrugai acolo. Dar, pentru Dumnezeu, nu mai ține încă un discurs.

Henri Rousseau se ridică încet în picioare.

— *Monsieur le Président,* începu el înclinîndu-se în direcția președintelui, *messieurs* și dragi colegi. Acum o sută de ani, în acea glorioasă zi de paisprezece iulie...

— Treci la subiect. Ce plîngere mai ai de astă dată ? Nu putem sta aici toată noaptea.

Rousseau îi aruncă o privire ofensată.

— În ultimul an au fost multe plîngeri în legătură cu expunerea picturilor. N-au fost expuse corect. Au fost așezate fără să se țină seama de efectul lor cromatic. Cum putem impresiona criticii, dacă picturile noastre nu sînt expuse corect ? Luați, bunăoară, picturile mele, frumoasele mele picturi...

— Destul, îl întrerupse președintele. Ai vorbit destul.

— Dar n-am terminat !

— Ba da. Ai terminat. Îți retrag cuvîntul. Stai jos.

Seurat își ieși în sfîrșit din fire.

— Ei, Rousseau, de ce nu-ți iei dumneata răspunderea expunerii ? Eu aș fi bucuros să mă retrag în favoarea dumitale.

Propunerea ridică o furtună de proteste.

— Nu, nu, stai jos, Rousseau ! strigă președintele. Mereu te ridici în picioare.

Bătu cu pumnul în masă.

— Tăcere, domnilor ! Trezorierul nostru, domnul Pipinette, ne va prezenta darea de seamă financiară.

O liniște apăsătoare se lăsă peste sală, cînd un bărbat cu priviri posomorîte se ridică și scoase din buzunarul hainei un mic blocnotes negru.

— Cu regret informez comitetul — începu el potrivindu-și pe nas ochelarii pince-nez de aur și uitîndu-se la membri peste rame — că tezaurul nostru e gol. A mai rămas atît de puțin în casă încît nu merită să mai vorbim despre asta. Și situația nu se va îndrepta pînă ce unii dintre noi nu se vor hotărî să-și achite cotizațiile.

Se aşeză pe scaun în mijlocul unei tăceri încordate.

Finanţele erau un subiect delicat. Pentru a atenua stînjeneala, preşedintele se avîntă într-o cuvîntare bombastică, în care mulţumi domnului Pipinette pentru devotamentul său faţă de Societate şi lămuritoarea dare de seamă. Da, artiştii erau cam uituci cînd era vorba de îndatoriri băneşti. Păi, ce mai încoace şi-ncolo, nici ei nu-şi îndeplinise această îndatorire. Îi scăpase pur şi simplu din minte. Subtila aluzie a trezorierului îi fu însă de ajuns. În curînd tezaurul se va umple cu vîrf.

Preşedintele se întoarse grăbit spre Henri.

— Domnul Toulouse-Lautrec, care răspunde de apariţia catalogului, va fi acum onorat cu atenţia comitetului, pentru a ne spune care e rezultatul negocierilor sale cu tipograful.

Nu sînt prea multe de spus, îi informă Henri. Negocierile fuseseră întrerupte, deoarece tipograful ceruse stăruitor ca, înainte de a pune în lucru catalogul din acel an, să i se achite costul celui din anul precedent. N-ar fi poate cazul să se caute un tipograf mai puţin mercantil ?

Preşedintele îi veni iar în ajutor.

— Ahtiat după bani. Toţi oamenii de afaceri sînt ahtiaţi după bani, zise el revoltat. Nu preţuiesc onoarea de a tipări catalogul Societăţii. Poate n-ar fi rău să urmăm propunerea domnului Toulouse-Lautrec şi să căutăm... de preferinţă într-o periferie îndepărtată... un tipograf mai puţin hrăpăreţ, mai puţin cinic.

Henri Rousseau se ridică în picioare.

— Stai jos, Rousseau ! izbucni preşedintele.

— Dar, domnule preşedinte...

— Nu, nu, nu ! Nu vreau să te ascult. Vorbeşti tot timpul şi nu spui niciodată nimic.

După aceea şedinţa merse strună. Una după alta fură citite şi aprobate în grabă minuta dezbaterilor, hotărîrile luate, moţiunile propuse, susţinute şi votate. Se aprobă în unanimitate ca o întreagă încăpere a expoziţiei să fie rezervată lucrărilor lui Vincent Van Gogh, ca un omagiu adus amintirii pictorului olandez şi a fratelui său.

Ședința era pe sfîrșite și președintele își pusese deja melonul pe cap, cînd un membru propuse moțiunea de numire a unui Juriu de Admitere la expoziția anuală a Societății.

În ceasul ce urmă, nu numai reuniunea fu la un pas să se dizolve, dar însăși *Société des Artistes Indépendants*. Veșnica problemă „cu juriu sau fără juriu", deseori discutată în particular, nu fusese niciodată ridicată oficial. N-ar trebui oare ca *Salon des Indépendants* să aibă un juriu de admitere, ca și Salonul Oficial al Academiei ? N-ar trebui să capete prestigiu închizînd porțile pentru zmîngălitorii, cîrpacii, amatorii și smintiții care se jucau cu pensula ?

— Sprijin moțiunea, strigă Henri Rousseau, ridicîndu-se repede în picioare. Numai un Juriu de Admitere, compus din distinșii membri ai acestui comitet, poate stîrpi acele picturi naive, acele picturi de amatori, care pun într-o lumină ridicolă expoziția noastră și-i compromit prestigiul.

În mod surprinzător, măsura propusă găsi larg sprijin. Unul după altul membrii se ridicau să-și exprime aprobarea.

— Adevărat... Salonul nostru e o bufonerie, un circ... Lumea vine la expoziția noastră doar ca să rîdă... Dacă am fi lăsați să selecționăm picturile expuse...

Sub masca ipocritelor lor proteste, își trădau frustrările multă vreme înăbușite, setea revoluționară pentru ierarhie și recunoaștere oficială. Oh, de-am fi noi judecători ! Să avem putere asupra altora, să fim și noi undeva elita, mandarinii, aristocrații, fie și numai la Societatea Artiștilor Independenți !

— Sînt împotriva moțiunii, strigă Henri, bătînd cu bastonul în placa de marmură a mesei.

— Și eu, repetă Seurat din spatele unui nor de fum.

Această dublă declarație provocă uimire și o clipă se făcu liniște.

— E adevărat, continuă Henri, că lumea rîde de picturile noastre, dar ce importanță are ? Lumea a rîs de *Rondul de noapte* al lui Rembrandt și de *Olympia* lui Manet. Rîsul e prima reacție a proștilor. E mai ușor

să rîzi decît să încerci a înțelege. E adevărat că în Salonul nostru au fost expuse și picturi oribile, dar am expus și picturi foarte bune, care n-ar fi avut altminteri șansa să fie vreodată văzute. În afară de asta, cine naiba sîntem noi ca să hotărîm ce e bun și ce e rău în artă ? Se știe prea bine că artiștii i-au apreciat greșit pe colegii lor. Michelangelo l-a subapreciat pe Leonardo, David a rîs de Watteau, Ingres de Delacroix. Impresioniștilor le-a fost rușine de Cézanne, și acum Cézanne crede că în afară de el nimeni nu mai poate picta ! Să rămînem așa cum sîntem. Să oferim fiecăruia o șansă. Timpul va decide care dintre noi sînt artiști de valoare și care nu sînt. Dacă vă trebuie un juriu, să lăsăm Timpul să ne fie Juriu.

Moțiunea fu respinsă cu o foarte mică majoritate. Președintele se grăbi să ridice ședința.

— Hai să plecăm, zise el pînă nu vine alt nerod cu altă moțiune.

Trecuse de miezul nopții cînd Henri porni împreună cu prietenul său Seurat la atelierul acestuia, să-i vadă picturile.

Într-o după-amiază de februarie, Henri sta cocoțat pe-un scaun, într-una din sălile de la Pavillion de la Ville de Paris, ajutîndu-l pe Seurat să atîrne picturile lui Vincent pentru *Salon des Indépendants*, care urma să se deschidă în curînd. De fapt, el citea numerele din catalogul deschis pe genunchi, iar voinicul pointilist bătea cuiele în perete, fixa șuruburile pe dosul ramelor și făcea cea mai mare parte a lucrului.

— Care-i numărul acesteia ? întrebă Seurat cu gura plină de cuie.

— Douăzeci și opt, *Chiparoși*. Ceva mai la stînga, Georges.

Seurat îndreptă pînza.

— E bine ?

Henri se chiorî prin lentilele sale groase.

— Perfect. Vino și te uită.

Seurat se duse lîngă el, își aprinse luleaua și cu un geamăt se așeză pe podea.

Studiară un moment pînza lui Vincent.

Seurat clătină din cap și oftă.

— Al dracului să fiu dacă pricep cum i-a făcut. Optic, totul e anapoda și totuși e superb.

— Nu-ți fac impresia unor limbi de foc verde ? zise Henri examinînd tumultuoșii chiparoși ai lui Vincent. Cînd te gîndești că putea să facă așa ceva în cîteva ore ! Știai că în cele opt săptămîni petrecute la Auvers a pictat aproape cincizeci de pînze ? Și că dorea să devină pointilist ? Sărmanul Vincent !

— Cincizeci de pînze în opt săptămîni ! repetă Seurat neîncrezător.

Izbucni într-un violent acces de tuse. Fața i se făcu stacojie și-i trebui cîtva timp pînă să-și poată recăpăta răsuflarea.

— Ai face bine să fii atent cu tusea asta, *mon vieux*, zise Henri uitîndu-se la el. E foarte îngrijorătoare.

— Am răcit probabil noaptea trecută în atelier. S-a stins focul în sobă și nu m-am învrednicit să-l aprind din nou.

Expectoră și își șterse gura cu batista.

— Apropo, ai auzit că Gauguin pleacă luna viitoare în Tahiti ?

— Într-adevăr ? întrebă Henri, aprinzînd o țigară. Era și timpul. În ultimii zece ani a vorbit întruna de blestemații ăia de cocotieri și de fetele lui goale. Dar ai să vezi, se va întoarce. Ca acum cîțiva ani, cînd s-a dus în Martinica, îți reamintești ? Avea de gînd să rămînă acolo toată viața, dar a constatat că vara era prea cald. Și nu i-a plăcut nici să fie muncitor la Canalul Panama.

— I se dă o masă de despărțire.

— Sînt sigur că la gară va avea și fanfară. Omul ăsta nu poate să facă nimic fără fast.

Seurat se uită la el cu coada ochiului.

— Nu-l agreezi prea mult, nu-i așa ?

Zîmbi.

— Nu-mi place ce i-a făcut lui Vincent la Arles. Închipuiește-ți, să-i ceară lui Vincent să-i spună „maestre" ! Apoi, nu-mi place poza lui, saboții lui sculptați și tricoul brodat. Are talent, dar cred că nu-i nici pe jumătate pictor

pe cît era Vincent. Ai văzut pînza lui *Iacob luptîndu-se cu îngerul* ? Arată de parcă îngerul îi ia pulsul lui Iacob. Şi *Crist Galben* ? Toate aceste *bretonneries* [1] cu subiect religios nu-mi par sincere. De fapt, n-am încredere în financiarii care devin primitivi. Rousseau e poate îngust la minte şi plictisitor, dar îl cred sincer. Şi, întîmplător, unele din picturile lui cu subiect din junglă sînt... cred... remarcabile. Le-ai văzut ? Dacă vrei, să mergem într-o zi la atelierul lui. Merită într-adevăr să le vezi. Dar Gauguin... nu ştiu. De fiecare dată îmi face impresia omului care încearcă să te uimească, să-ţi arate cît e de grozav. Naivitatea lui e o mască. Cel puţin aşa simt eu. Şi dacă detest ceva e pseudonaivitatea.

— Poate nu şi-a descoperit încă vocaţia, zise Seurat din simplă generozitate.

— Se prea poate, zise Henri înălţînd din umeri. Poate că în Tahiti va reuşi. În sfîrşit, să ne întoarcem la treaba noastră... Numărul douăzeci şi nouă, *Floarea soarelui*.

Cînd dădu să se ridice, Seurat se încovoie, prins de-un nou spasm de tuse, chiar mai violent decît primul.

— Mă doare îngrozitor gîtul, zise el cînd, în sfîrşit, putu să vorbească. Nu ştiu ce-i cu mine. Niciodată nu m-am simţit ca acum.

— Mai bine du-te acasă. Putem termina mîine atîrnarea pînzelor. Haide, în drum te las acasă. E tîrziu şi ştii cîte griji îşi face maică-ta.

A doua zi, Seurat nu veni la Pavillon. Henri se duse în Boulevard Magenta şi află că prietenul său zace în pat, cu febră mare.

— Acum doarme, şopti doamna Seurat cu un deget la buze. Abia adineauri a reuşit să adoarmă. Totuşi doctorul spune că în cîteva zile se face bine.

La 10 martie *Salon des Artistes Indépendants* se deschidea, şi impunătoarele săli ale Pavillon-ului răsunau de rîsetele mulţimii de vizitatori.

Henri Rousseau în redingotă şi bocanci cu ţinte lustruiţi făcea de gardă în faţa picturilor sale şi intra în vorbă cu oricine se oprea întîmplător să le privească.

---

[1] Peisaje bretone (n. t.).

— Permiteți-mi să mă prezint.

O plecăciune adîncă.

— Sînt Henri Rousseau, fost sergent şi vameş. Eu sînt creatorul acestor remarcabile picturi. Priviţi acest copac ! Are o măreţie decorativă superbă, nu găsiţi ? Seamănă şi cu un burete. Îl puteţi cumpăra cu douăzeci şi cinci de franci. Apoi, cu glas mai scăzut : Să zicem douăzeci şi doi !... Douăzeci !... Un chilipir. Nu ? Optsprezece ? Nu ?

Pînzele lui Vincent trecură aproape neobservate, dar în faţa lucrărilor lui Seurat vizitatorii se strîngeau grupuri-grupuri, rîzînd în hohote. Acele diafane pînze cu mări scînteietoare şi privelişti odihnitoare fură declarate cele mai caraghioase picturi din expoziţie. Un glumeţ lansă termenul de „pictură cu confeti", care prinse numaidecît.

Dar artistul fu cruţat de zeflemele şi sarcasme. Ud leoarcă de transpiraţie, cu faţa congestionată din cauza sufocaţiei, abia mai sufla şi se lupta cu moartea.

Henri se duse în fiecare zi în Boulevard Magenta şi, în timp ce afla veşti de la doamna Seurat, îi auzea respiraţia horcăită de muribund. Într-o dimineaţă ea îi deschise uşa şi se uită la Henri cu ochii împăienjeniţi, incapabilă să vorbească. Apoi îşi ascunse faţa în palme şi izbucni în plîns înăbuşit. La sfîrşit degetele îi alunecară în jos, peste obrajii scăldaţi în lacrimi.

— Acum îl puteţi vedea, zise ea copleşită de durere. A murit acum o oră.

Venind la atît de scurt timp după sinuciderea lui Vincent, moartea lui Seurat îl impresionă profund pe Henri. Amîndoi fuseseră tineri, în plenitudinea măiestriei lor artistice — şi amîndoi erau acum morţi...

La cîteva zile după înmormîntare, în timp ce Henri sta aşezat în faţa şevaletului ascultînd vocea tărăgănată a doamnei Loubet, în atelier dădu buzna Zidler, cu părul vîlvoi de emoţie.

— Chiar acum vin de la Lévy. Afişul dumitale e gata. Peste noapte urmează să fie lipit în tot Parisul. Mîine dimineaţă va fi pe străzi !

XVI

— *L-ai văzut ?*
— L-ai văzut ?
— L-ai văzut ?

De dimineaţă se auzea ca un murmur ; către seară, ca un cor în continuu crescendo.

— Ce să văd ?

— Afişul acela, bineînţeles ! Fata aia care dansează cancan...

— E un ultraj la bunele moravuri !

— E o operă de artă !

— *Une cochonnerie !*

— O capodoperă !

Era ceva neaşteptat, absurd, irezistibil, dar era, îl vedeai. Parisul era cutremurat. Parisul era scandalizat ! Parisul nu ştia ce să creadă despre acest afiş ! Era pretutindeni : nu puteai să-l ocoleşti sau să-l uiţi. Îţi sărea în ochi de pe fiecare zid, fiecare chioşc, fiecare *pissotière* Oamenii se adunau grămadă în faţa lui, schimbau comentarii obscene, împiedicau circulaţia. Jandarmii se rugau, ameninţau, îşi agitau nervos braţele în aer.

— *Nom de Dieu,* n-aţi mai văzut pînă acum nici o *hooplapla* arătîndu-şi *derrière*-ul. Hai, circulaţi ! Circulaţi, vă rog !

Oamenii îşi întindeau gîturile şi se chiorau să citească semnătura. Da, uite-o, în colţul din stînga : LAUTREC.

— Lautrec !
— Lautrec !
— Lautrec !

Numele era rostit de nenumărate guri, pe terasele cafenelelor, în birouri, cluburi, frizerii, în atelierele marilor *maisons de couture,* în restaurantele mondene de pe Champs-Elysées şi în obscurele *gargotes,* unde *les cochers* îşi leorpăiau supa cu un ochi la birjele lor.

Ziarele îl comentau pe larg. Unele declarau că afişul e o creaţie satanică şi cereau să fie imediat înlăturat de pe străzi. Altele îl considerau primul afiş care era totodată şi o mare operă de artă. Exponenţi ai opiniei pu-

blice şi moralişti avertizau că inocenţa *des jeunes filles parisiennes* era primejduită şi că doamnele nu se mai puteau plimba pe stradă fără să roşească.

Pe de altă parte, cîţiva artişti şi critici se ridicară spontan în apărarea afişului.

— O operă de artă excepţional de morală... O satiră hogarthiană[1] a moravurilor din acest *fin de siècle*... Epitaful grafic al unei civilizaţii muribunde... Afişul Moulin Rouge-ului era un *tour de force*. Silueta lui Valentin, de pildă, era desenată cum însuşi Holbein ar fi desenat-o. Acest schelet cu joben era o creaţie vrednică de maestrul care pictase „Dansul Morţii". Cu acest afiş, litografia înceta să mai însemne doar imprimarea de etichete pentru sticle şi banderole pentru ţigări de foi, şi lua loc printre artele grafice. Domnul Toulouse-Lautrec adusese arta în stradă !

Cel mai uimit om din Paris era Henri. Avea sentimentul aceluia care zvîrle o piatră în rîpă şi constată cu mirare că a stîrnit o avalanşă.

— Nu înţeleg. Nu înţeleg ce-i toată vîlva asta, se destăinui el într-o seară lui Maurice, în timp ce cinau.

— Ei, afişul tău e cam şocant, trebuie să recunoşti.

— Pe naiba ! Aşa trebuie să fie un afiş. N-am vrut altceva decît să-l ajut pe Zidler să-i vină lume la afurisitul lui de Moulin Rouge. Nu să stîrnesc o revoluţie !

— Mănîncă şi nu te mai enerva atîta. Ce părere are maică-ta despre afiş ?

— Nu ştiu. Nu mi-a pomenit de el niciodată. Nici nu sînt sigur că l-a văzut. Pînă una-alta, afurisitul ăsta de afiş îmi dă viaţa peste cap.

— Cum adică ?

— Nu mai pot lucra. Nu ştiu de unde îmi află oamenii adresa, dar vin cîrduri-cîrduri în atelier. Fiecare doreşte un afiş... fabricanţi de corsete, de parfumuri, de creme pentru faţă. Directori de teatre, actriţe şi mai ştie Dumnezeu care.

— Ce le spui ?

---

[1] De la numele lui *Hogarth, William* (1697—1764) pictor şi gravor englez, cunoscut prin picturile lui satirice la adresa societăţii engleze din secolul al XVIII-lea (n. t.).

— Să se ducă la dracu. În fiecare dimineață doamna Loubet îmi aduce un teanc de invitații de la oameni despre care n-am auzit niciodată.

— Ce faci cu ele ?

— I le dau înapoi să aprindă focul. Ce vrei să fac cu ele ?

— Poate n-ar strica să deschizi cîteva. Ai putea chiar să accepți unele dintre ele și eventual să te întîlnești cu cîțiva oameni de treabă, în loc să-i consideri pe toți o gloată. Apropo, ai de gînd să stai tot restul vieții în Montmartre ?

— Desigur.

— Nu te-ai plictisit să te tot duci noapte de noapte la Moulin ? De ce nu frecventezi societatea oamenilor culți, care au reușit în viață, în loc să stai în gașca rataților din Montmartre ? Aș putea să te prezint soților Natanson. Doamna Natanson e una dintre cele mai încîntătoare și inteligente femei din Paris. M-a rugat să te aduc...

— Nu doresc să mă duc nicăieri. Mă simt foarte fericit la Moulin. Toți mă cunosc și toți sînt drăguți cu mine. Oh, apropo, dansează acolo o fată nouă pe care aș vrea s-o cunoști. Numele ei e Jane Avril...

De cîțiva ani relațiile lui Henri cu tatăl său erau încordate. La stăruința mamei, continuase să-i facă rare vizite de politețe tatălui său, în cursul cărora amîndoi se străduiau să-și ascundă stînjeneala.

Într-o dimineață, nu mult după apariția afișului, tatăl intră buzna în atelier.

— Cum îndrăznești ?

Contele era livid de mînie.

— Cum îndrăznești să pui numele nostru pe acest revoltător afiș de dancing ! Dacă n-ai fi infirm, te-aș bate cu biciul !

Fața lui Henri îngălbeni. Auzise de accesele de mînie ale tatălui său și că puteau fi într-adevăr înspăimîntătoare. Cîteva secunde se făcu mic, de teama bastonului cu măciulie de aur pe care contele îl frămînta în pumn. Apoi, deodată, nu se mai temu. Dimpotrivă, îl cuprinse o nestăpînită furie paricidă împotriva acestui bulevardier spilcuit care îndrăznea să-l amenințe cu biciuirea. Ei

drăcie, şi el era un Toulouse-Lautrec şi, infirm sau nu, n-are să permită nimănui să-i vorbească în felul ăsta !

Ridică ochii.

— Nu cred că această vizită ajută la ceva constructiv, începu el pe-un ton calm, glacial. Dinapoia lentilelor groase, ochii îl priveau pe conte deschis, neînfricoşaţi. Regret că nu-ţi place munca mea. Regret că nu mă pot plimba călare pe Champs-Elysées, alături de tine. Îmi dau seama cît de mare suferinţă îţi pricinuieşte infirmitatea mea, dar tot ce pot face e să te asigur că la fel de dureroasă e şi pentru mine. N-am cerut să mă nasc şi regret că sînt singurul tău vlăstar şi ultimul din dinastia noastră. Ştiu că nu mă aprobi, dar şi eu mă îndoiesc că te aprob. Nu mi-e teamă de tine, Papà. Te-am adorat, dar acum nu te mai ador. Maman şi eu am dorit dragostea ta, prezenţa ta, înţelegerea ta. Le-am dorit cu deznădejde şi tu ne-ai înşelat aşteptările. Aşadar, dacă n-ai nimic împotrivă, să punem capăt acestei scene şi pe viitor să ne ferim fiecare din calea celuilalt. Cît priveşte munca mea, o voi semna cum îmi place, pentru că e munca *mea* şi numele e *al meu,* şi chiar de-ai *vrea,* nu mi-l poţi schimba.

— Muncă ! zise cu dispreţ contele. Numeşti asta muncă ?

Arătă spre pînzele de pe pereţi.

— Fleacuri pornografice ! Un pretext ca să bei şi să-ţi pierzi vremea prin bordeluri şi dancinguri !

— Da, o numesc muncă ! îi ripostă Henri. Dar *tu,* cum ai putea să-ţi dai seama ? Cum ai putea să recunoşti dacă e sau nu muncă ? Tu n-ai muncit niciodată. Cei de speţa noastră n-au muncit niciodată. Munca e înjositoare, bună doar pentru burghezi şi şerbi. Noi sîntem *grands seigneurs,* seniori ai spadei ! Sîntem mai presus de muncă. Lumea încă ne mai acordă respect, pentru care noi nu-i mai dăm nimic în schimb. Sîntem atît de nobili, atît de sînge-albastru, de-o rasă atît de pură, atît de plini de orgoliu şi prejudecăţi, încît am ajuns inutili, şi tot ce ne mai rămîne de făcut e să ucidem animalele fără apărare sau să ne plimbăm ţanţoşi călare şi, dacă avem noroc, să murim bravi pe-un cîmp de luptă. Ne învesmîntăm cu strălucirea numelui nostru, ca şi cum simplul fapt de-a

ne fi născut ar fi o extraordinară ispravă. Adevărul e că lumea noastră a dispărut odată cu Versailles şi Marie Antoinette, şi ar fi trebuit, poate, să dispărem şi noi odată cu ea. De fapt, sîntem fosilele unor vremuri trecute, la fel de perimaţi ca dinozaurul şi cam tot atît de importanţi. Spui că m-am înhăitat cu prostituatele. Firește că da. Şi le sînt recunoscător că au acceptat să se înhăiteze cu mine. Care alt gen de femei m-ar accepta ? Spui că beau. Da, beau ! Cu fiecare zi tot mai mult. De ce ? Fiindcă atunci cînd beau, uit de urîţenia mea, de singurătatea mea, de necontenita durere din picioarele mele. Ţi-ar plăcea să fii în locul meu ? Ţi-ar plăcea să te tîrăşti ca mine ? Crezi oare că ţi-ar plăcea ? Beau, firește. Şi tu ai bea, dacă ai fi cum sînt eu. Fiecare avem felul nostru de-a ocoli realitatea. Maman are rugăciunea ; tu ai şoimii şi caii. Iar eu... eu am coniacul ! Ce-ar trebui să fac după tine ? Să-mi petrec viaţa pe-un şezlong ? Am încercat. N-am putut rezista. Nici tu n-ai putea.

Se opri şi se uită la tatăl său.

Contele sta în faţa lui, neclintit ca o statuie. Ochii pierduseră asprimea şi scînteierea mînioasă. Arăta foarte bătrîn, foarte semeţ şi foarte singur. Redingota cu revereuri de mătase păru un moment că dispare şi că în locul ei s-au ivit acum zalele, coiful de aur şi scutul oblong al lui Raymond al IV-lea, Conte de Toulouse. În spatele lui fluturau stindardele Cruciatului şi steguleţele de luptă cu panaş. Armurile şi spadele scînteiau în soare şi nechezatul cailor se îmbina cu sunetul trîmbiţelor...

Viziunea pieri. Tatăl său era acelaşi bulevardier parizian cu ghetre albe şi cravată ascot. Henri se simţi o clipă foarte aproape de acest straniu senior feudal decăzut, care se născuse cu cinci sute de ani prea tîrziu, într-o lume care nu mai avea loc pentru el. I-ar fi plăcut să-l prindă de mînă, să-i spună că-i înţelege mîhnirea, morbida lui mîndrie, zadarnica venerare a trecutului. I-ar fi plăcut să-i spună că, infirm sau nu, şi el aparţine castei lor în dispariţie ; şi el e un Toulouse-Lautrec. Dar ce rost avea ? Nimic nu mai putea fi schimbat...

— Henri, cu asta s-a sfîrşit... Vocea tatălui era severă, distantă. Nu ne vom mai vedea. Fă ce vrei, trăieşte cum

îți place, dar să nu-mi ceri vreodată un ajutor, pentru că nu ți-l voi da.

— Nu mi l-ai dat nici pînă acum, zise Henri tăios. Nu-l voi aștepta de la tine nici de acum înainte.

Contele duse mîna la pălărie, ca și cum își lua rămas bun de la un străin, și ieși grav din cameră.

Henri simți deodată că-l ia cu frig. Se duse șchiopătînd la masă și-și turnă un pahar de coniac.

Trecuseră cîteva luni de la apariția afișului și Henri continua să rămînă în Montmartre.

— Nu te-ai plictisit de acest blestemat Moulin ? îl întreba mereu Maurice. Nu ți-e silă să te tot duci noapte de noapte în același local, să vezi aceeași lume, să auzi veșnica trăncăneală despre patronii de galerii și critici ? Ești probabil pictorul cu cel mai mare succes în Paris și totuși te încăpățînezi să trăiești printre rataţi. Te înconjuri cu tot felul de fanfaroni și paraziți, cînd ai putea să fii în societatea celor mai fermecători, culți și celebri oameni din Paris ?

— Niște snobi plicticoși, care n-ar face decît să se zgîiască la picioarele mele...

— Picioarele tale. Mereu picioarele tale ! Crezi că oamenii nu pot să vadă altceva decît picioarele tale. Greșești, Henri, ți-am spus de mii de ori ! De pildă, m-ai auzit vorbind de soții Natanson, așa-i ? Sînt poate cei mai încîntători oameni pe care ai putea spera vreodată să-i întîlnești. De luni de zile Missia Natanson mă roagă să te aduc în casa ei. E o excelentă pianistă și o interesează foarte mult pictura. Are o colecție superbă...

— Pe femei nu le interesează pictura, zise Henri ridicînd din umeri disprețuitor. Pe femeile din lumea bună, cel mai puțin dintre toate. Pentru ele colecționarea picturilor e doar un subterfugiu ca să colecționeze pictori. Nu înțeleg pictura. E o fandoseală a lor, un pretext ca să sporovăiască ! Afară de asta, ce rău găsești în Moulin ? Îmi place. Îmi plac luminile, zgomotul, mulțimea, trăncăneala. Îmi place să stau la taifas cu Sara și cu fetele care dansează cancan. Zidler nu știe ce să mai facă pentru a-mi arăta cît de mult mă apreciază. Îmi trimite șampanie

la masă, nu mă lasă să plătesc nici băuturile pe care le comand...

— După cîte ai făcut pentru el, atîta lucru poate să-și permită.

— Oh, nu mă mai bate la cap. Rămîi cu Natansonii tăi, și eu cu Moulin-ul meu.

Totuși, în ciuda emfaticelor lui proteste, Henri începea să se plictisească de Montmartre. Nu-și făcea prea mari iluzii despre cei mai mulți dintre oamenii care se grăbeau să vină la masa lui cînd intra într-o cafenea. Dar felul lor de-a se grozăvi, veșnicele lor cîrteli începeau să-l obosească. Și fetele de la cancan se schimbaseră. Cancanul nu mai era acea *gaminerie* de drăcușori din zilele de altădată de la L'Ely. În trei ani Moulin le transformase în profesioniste afectate și *cocottes* hrăpărețe. Lansată pe culmile celebrității datorită afișului, La Goulue își purta cu antipatică aroganță coroana de regină a cancanului. Ajunsese să creadă că atrăgea singură mulțimile care umpleau noapte de noapte sala de dans. Obrăznicia ei nu cunoștea margini. Odată, în timpul unui spectacol de cancan, strigase către Prince of Wales : „*Alors*, Wales, dai șampanie astă-seară ?“ Pentru Henri încetase să mai întruchipeze veselia plebeiană a Montmartre-ului. Sub aspect plastic nu-l mai interesa.

A fost însă nevoie de o serie de întîmplări dramatice ca să-i înfrîngă bolnăvicioasa sensibilitate și, așa zicînd, să-l smulgă din cartierul pe care jurase să nu-l părăsească niciodată.

Într-o seară, una dintre fetele de la cancan rămase moartă pe ringul de dans în timp ce executa *grand écart*, și episodul îl afectă mai mult decît voia el să mărturisească. Cîteva zile mai tîrziu, buna lui prietenă Berthe intră plîngînd în atelierul său și-i povesti cum un bărbat o ucisese pe una dintre fete. Le Perroquet fusese închis de poliție. Berthe fu găzduită trei zile la Henri, pînă ce își găsi o „situație“ într-o *maison* de pe rue d'Amboise. Celelalte fete se împrăștiaseră prin tot Parisul. Henri se văzu nevoit să-și schimbe deprinderile de ordin erotic. Acum trebuia să parcurgă distanțe lungi în trăsură, ca să găsească ceea ce pînă atunci îi fusese la îndemînă.

De-abia își revenise din aceste șocuri, cînd Jane Avril îl înștiință că a obținut un angajament de mîna a doua la Folies Bergère.

Ultima lovitură veni o lună mai tîrziu.

În acea seară, Zidler se așeză la masa lui, molfăind obișnuita lui țigară de foi neaprinsă și frecîndu-și fericit mîinile.

— În sfîrșit, s-a făcut ! Semnat și parafat. Am vîndut Moulin-ul, domnule Toulouse. Vă amintiți cînd vă spuneam că am să cîștig un milion ? Ei bine, l-am cîștigat ! Dar să nu credeți că o să pun banii sub saltea și o să mă culc pe-o ureche. Nu sînt eu omul ăla ! Am să deschid alt local. Pe Champs-Elysées. Îl voi numi *Le Jardin de Paris*. Și pe Sara o iau cu mine...

Henri se simțea ca în acea îndepărtată după-amiază de septembrie, cînd mama îi spusese că trebuie să meargă la școală. Lumea lui se prăbușea văzînd cu ochii. Fără Sara, fără Zidler, Moulin n-ar mai fi același. Ce-i rămînea de făcut ? Pictase multe tablouri cu Moulin și spusese despre acest local aproape tot ce avusese de spus. De acum înainte n-ar mai face decît să se repete. Poate că Maurice avea dreptate. Poate că ar trebui să plece, să cunoască și altă lume...

În acea seară urmări cancanul, dar nu făcu nici o schiță. După spectacol se opri la bar să-și ia rămas bun de la Sara ; apoi de la Gaston, chelnerul lui favorit. În drum spre ieșire dădu mîna cu Trémolada. Se opri un minut în fața tabloului său cu subiect de circ atîrnat în hol.

Apoi, ieși.

Cînd cupeul se puse în mișcare, scoase capul pe fereastră. Strălucitoarele aripi roșii se învîrteau în noapte, așa cum spusese Zidler. Și, în starea sufletească în care se afla, avu impresia că pentru el se învîrteau, numai pentru el, în chip de rămas bun semnalizat printr-o volbură de lumini scînteietoare.

— Rămas bun, Moulin !

Rosti cuvintele în șoaptă și făcu un mic semn cu mîna, ca și cum se despărțea de un vechi prieten.

— Rămas bun, Moulin !

Apoi, mai încet :

— Rămas bun, Moulin !

Cîteva zile mai tîrziu, Maurice îl introducea la soții Natanson. La ușă, un valet în livrea le primi pălăriile și mănușile și-i ajută să-și dezbrace pelerinele. Cei doi tineri traversară vestibulul și se opriră pe treptele largi de la intrarea în salon. În timp ce-și recăpăta răsuflarea, Henri aruncă o privire peste imensa încăpere — puțin cam întunecoasă, în ciuda profuziunii de lămpi cu abajur de mătase — peste bușteni care ardeau în căminul de marmură, pianul cu coadă dintr-un colț, asemeni unei cutii pentru harpă, mobila tapisată cu catifea matlasată, grupurile răzlețe de doamne în rochii de seară împodobite cu bijuterii și bărbați bărboși cu plastroane lucioase, care sorbeau vin de Xeres și conversau politicos. Valeți cu mănuși albe se mișcau încoace și încolo, purtînd tăvi.

Henri o recunoscu imediat pe Missia Natanson, nu pentru că era cea mai frumoasă femeie de acolo, ci pentru că instinctiv simți că această somptuoasă încăpere i se cuvenea.

Missia se scuză, își prinse trena roz a rochiei de tafta și, zîmbitoare, cu o mînă întinsă, se îndreptă spre ei cu foșnet de mătase.

— Domnule Joyant, ce drăguț ați fost că l-ați adus pe prietenul dumneavoastră.

Apoi se întoarse spre Henri.

— Domnule Toulouse-Lautrec, în sfîrșit, după atîta așteptare ! zise cu vocea ei domoală de slavă. Poate că nu aveți cunoștință, domnule, dar de luni de zile plănuim și complotăm să vă aducem aici. Acum, însă, cînd în sfîrșit vă aflați printre noi, vă voi acapara. Aveți ceva împotrivă ?

Și zîmbetul ei îl vrăji — zîmbetul ei irezistibil...

Cartea a treia

MYRIAME

XVII

Cît de mult... cît de mult timp îi trebuie unui prost ca să deschidă ochii ? Să-şi dea seama că totul e o iluzie, o necruţătoare farsă ?

— Aproape cinci ani...

Rosti cuvintele tare şi cu un chicot scurt.

—Atît mi-a trebuit.

Se lăsă un moment în voia legănatului domol al trăsurii. În jurul lui, Avenue de l'Opéra fremăta de larma circulaţiei la sfîrşitul după-amiezii. O actriţă blondă, ţipător îmbrăcată, îi făcu un semn graţios din landoul ei. Duse absent mîna la pălăria sa de mătase, scuturâ scrumul de ţigară de pe reverul de blană al paltonului şi se aplecă înainte.

— *Cocher,* nu mai merg la Weber [1]. Du-mă, te rog, la Galeria Joyant, 9 rue Forest.

Da, cinci ani întregi îi trebuise ca să-şi dea seama că totul fusese doar o glumă extravagantă. Cinci ani, un timp mult prea lung... Dar, fir-ar să fie, la început totul păruse atît de aievea... de parcă toată lumea se vorbise să-l facă să uite că e un infirm. Missia, de pildă. Nu trebuia să-i zîmbească în felul acela.

Era un zîmbet pe care-l folosea ca să obţină ce doreşte — pentru că era mult prea inteligentă ca să se bizuie numai pe inteligenţa ei — zîmbetul cu care reuşise să facă din salonul ei unul din cele mai cunoscute din Paris, cu care ademenise şi răpise amfitrioanelor rivale celebrităţi consacrate şi căutate, ca Zola, Clemenceau, Anatole France... Închipuiţi-vă ce însemnase acest zîmbet pentru un biet pitic infirm ! Îl nimerise în punctul sensibil, îi răscolise inima, îi orbise şi puţina raţiune de

[1] Braseria Weber (n. t.).

care dăduse vreodată dovadă, şi-l cufundase într-un vis de cinci ani !

Şi cît de frumoasă arăta în noaptea aceea ! Cînd frumuseţea, gustul şi banii lucrează mînă-n mînă — şi ea le avea pe toate trei — rezultatul e uimitor. Eleganţa ei era desăvîrşită, avea o ţinută şi o graţie fără seamăn, mărturie vie a ce poate înfăptui banul cînd e bine investit. Bogăţia nu stă bine oricui, dar ei i se potrivea de minune. Dintr-o privire îţi puteai da seama că cel mai scump coafor îi aranjase părul ; că *femmes de chambres* se învîrtiseră în jurul ei în timp ce se îmbrăca, se uitaseră ca fiecare agrafă să fie prinsă, fiecare copcă încheiată ; că rochia ei roz de tafta venea direct de la Worth sau Paquin [1] şi că trebuie să fi costat o groază de bani.

Iar el, avînd doar douăzeci şi şapte de ani la acea vreme şi fiind acel gen de bărbat, cu acea fire, îşi dăduse numaidecît seama că sub rochie se ascundea farmecul celei mai fine, celei mai vaporoase lenjerii pe care banul o putea cumpăra, o orgie de dantelă d'Alençon ; iar sub lenjerie — trupul, fraged şi catifelat ca piersica, al unei blonde în floarea tinereţii...

Acum, privind înapoi, îşi spunea că n-ar fi trebuit să-i zîmbească în felul acela. Era un zîmbet necruţător. Exagerat — ca şi cum ai trage cu tunul într-un iepure. Un zîmbet obişnuit, de politeţe, ar fi fost de ajuns. Şi oamenii pe care i-a cunoscut în acea seară mai bine nu s-ar fi purtat cu el atît de drăguţ. N-ar fi trebuit să-i elogieze afişul aşa cum au făcut-o. Ar fi trebuit să spună : „*Mon Dieu*, uitaţi-vă la el cît e de urît ! Uitaţi-vă la faţa aia, uitaţi-vă la picioarele acelea !" Ar fi fost mai bine. Dimpotrivă, îl măguliseră, îl încurajaseră să se creadă primit cu căldură — mai rău, îl încurajaseră să se creadă celebru...

Îşi putea aminti cel mai mic amănunt din acea seară. Cine era acolo, ce toalete purtau doamnele, ce spunea fiecare, ce spunea el, chiar şi ce gîndea el. Îşi amintea sufrageria decorată în verde şi auriu, care îţi evoca răceala severă a unei bolţi din subsolul Băncii Franţei,

[1] Vestite case de modă (n. t.).

dar care, pînă să se servească friptura de fazan, reușea să arate primitoare, aproape intimă.

Sarah Bernhardt, așezată între Claude Debussy și Oscar Wilde, purta o rochie albă de moar și avea pistrui pe umeri. Anatole France ducea o discuție ceremonioasă cu episcopul — căci era și un episcop în acea seară, unul din acei *prélats mondains* care ajung cardinali. O discuție cu zîmbete, mici plecăciuni, gesturi dojenitoare — un duel cu ace de cusut... Clemenceau îi istorisea simpaticei lui vecine despre războiul civil din America : „Lee era un general mai priceput, dar n-avea decît entuziasm, doamnă ; Grant avea tunuri..." Ba chiar își amintea că enormul solitar al doamnei Gortzikoff îi trezise curiozitatea și se întrebase ce greutate o fi avînd și cît costă... Reflectase că oamenii care reușiseră în viață — și toți cei de la masă reușiseră — erau în general mai interesanți decît ratații, și mai puțin dezagreabili... Acești bărbați inteligenți aveau nevoie de atenția femeilor frumoase ca să dea tot ce puteau... Că mulți oameni aveau spirit, dar puțini îl aveau la momentul potrivit, și că cele mai multe *mots*[1] cu adevărat celebre se nășteau noaptea în cercurile distinse... Reflectase că femeile arătau într-adevăr mai frumoase în toalete confecționate la marile case de mode decît în rochii cusute în casă... Că femeile extrem de bogate — chiar dacă înfățișarea lor era prea puțin omenească — aveau totuși un farmec aparte, și că banii aveau un subtil dar foarte real vino-ncoace, și poate de aceea orice midinetă încerca să arate ca o fiică de bancher...

Îndeosebi de Missia își amintea. Missia vorbindu-i despre Polonia unde se născuse, despre fratele ei Cipa, despre cît de mult îi plăcea muzica și baletul, cît de mult admira afișul lui și cît de mare plăcere i-ar face — în acest moment intrase în acțiune faimosul ei zîmbet — dacă ar colabora cu cîteva desene la *Revue Blanche*, o revistă-magazin lansată de soțul ei ca s-o amuze... „Mă bucur că ai venit, Henri... nu te superi că-ți spun Henri, nu-i așa ? Ai să mai vii, nu-i așa ? Des, foarte des..."

Atunci făcuse el marea lui descoperire. Păi și el era unul dintre acești oameni încîntători și cu succes ! Și el

[1] Cuvinte (fr.).

era încîntător, şi el avea succes ! Un infirm... cine era infirm ? El era Lautrec, acel „tînăr şi îndrăzneţ artist“ ! Era celebru ! Celebru ! Parisul îi era deschis. Se putea duce pretutindeni, să vadă orice, să cunoască pe oricine... Se putea duce oriunde îi plăcea, era primit, căutat, celebru !...

Se năpustise asupra Parisului. Se dusese pretutindeni. Avea impresia că nu putea să vadă îndeajuns, să schiţeze îndeajuns, să audă îndeajuns, să viziteze îndeajuns de multe localuri într-o singură noapte. Întrucît în timpul zilei lucra, trebuia să petreacă noaptea. Ca să petreacă noaptea, nu mai dormea, şi ca să reziste fără să doarmă, bea...

Viaţa deveni un necontenit urcat şi coborît din trăsură.

— Pst, pst, *cocher* ! *Chez* Weber... Le Café Anglais !... Irish-American Bar, Rue Royale !... Pst, pst, *cocher ! Chez* Maxim !... *Cocher*, L'Eldorado !... L'Alhambra !... Les Ambassadeurs !... La Casino de Paris !... Pst, pst, *cocher !* Les Folies Bergère. Nu, nu la intrarea principală, la intrarea artiştilor... şi repede ! *Cocher*, 21, rue de la Boétie. Întreabă-l pe portar dacă *madame* Sarah Bernhardt e acasă... *Cocher*, la Palais de Glace !... *Cocher* la Vélodrome !... *Cocher, chez madame* de Gortzikoff, 16, rue Montaigne... *Madame la Duchesse* de Clermont-Tonnerre... *Madame la Princesse* de Caraman-Chimay... Pst, pst, *cocher ! Chez* Larue !... *Chez* Voisin !... La Tour d'Argent !...

Ciudat, prea puţin îşi mai amintea din aceşti cinci ani frenetici şi fără somn : doar cîteva viniete fără importanţă, fără legătură între ele, care pentru un motiv sau altul i se lipiseră de minte, ca acele confeti pe care le găseşti sub gulerul hainei la două luni după un bal mascat. Braseria Weber la ora şase cu ţiganii în dolmane roşii, aplecaţi peste diblele lor, şi Charles, *maître d'hôtel,* păşind maiestuos printre mese... Barul de la Maxim. Gérard, *chasseur* [1]-ul cu monoclu, în uniforma lui roşie-albastră... Ralph, barmanul, jumătate indian

[1] Salariatul unui bar, hotel etc., îmbrăcat în livrea, folosit de clientelă pentru mici servicii (cumpărături şi diverse alte comisioane mărunte) (fr.).

Cherokee și jumătate chinez, care obișnuia să-i spună *Monsieur le Vicomte-Marquis.*

Baruri, baruri și iar baruri... Fete-blonde, brunete, roșcate. Cu șolduri rotunde în rochiile ca niște clepsidre și zîmbete cu buze țipător rujate întipărite pe fețele lor drăgălașe... Femei tinere cu inimi bătrîne — liliecii fosforescenți ai nopților pariziene... Actrițe cu sutele. Polaire Réjane cu trăsura ei trasă de catîri albi, Sarah și sicriul ei căptușit cu mătase, așezat la picioarele patului, Eve Lavallière, Anna Held, May Milton, Yvette Gilbert, Jeanne Grenier, Marcelle Lender... Loie Fuller după *Dansul Focului* ștergîndu-și fața, povestindu-i despre orășelul ei din statul Illinois... May Belfort în cămașă de noapte, cu o pisică în brațe, cîntînd „Am o pisicuță neagră"... Jeanne Derval intrînd la Maxim la ora două dimineața, însoțită de cățeaua ei briardă [1] într-o centură de castitate împodobită cu pietre prețioase... Jane Avril după spectacol mîncînd cu poftă un *Welsh rabbit* [2] la Café Riche și spunîndu-i : „Henri, de astă dată e altceva. E un bărbat atît de delicat, atît de tandru, atît de inteligent și... atît de viguros..." Cabine de teatru. Albastre, roz, verzi, cu lenjerie azvîrlită pe mobile sau atîrnată ademenitor pe paravane și prosoape mîzgălite și mototolite printre borcane cu fard...

Asta era cam tot ce-și mai amintea. Fetele de la Folies îmbulzindu-se spre culise după un număr, poticnindu-se în trenele lor lungi, înjurînd în șoaptă... Debussy îndopîndu-se cu ecleruri de șocolată și vorbind despre aventurile lui din Rusia... Zimmerman antrenîndu-se la cinci dimineața în imensul Vélodrome gol... El ducîndu-se în trăsură la atelierul lui Père Cotelle, la șase dimineața, încingîndu-se cu un șorț albastru peste hainele de seară și începînd să lucreze la o nouă piatră... Maurice clătinînd dojenitor din cap : „Ori lucrezi ori te distrezi, Henri, dar, pentru Dumnezeu, nu încerca să le faci pe amîndouă deodată..." Doamna Loubet implorîndu-l să se culce... Alte dineuri la Missia... *Weekend*-uri în casa ei de la țară...

---

[1] Rasă de cîini ciobănești din regiunea Brie, Franța (n. t.).

[2] Un fel de mîncare pregătită din brînză topită, adesea amestecată cu bere, servită pe pîine prăjită (n. t.).

Întoarcerea la Paris într-o *tallyho* [1], după cursele de la Longchamps... Grandioasa sufragerie de la *madame* de Gortzikoff, cu valeţi îmbrăcaţi în uniforme căzăceşti... O seară cu Prince of Wales la Jardin de Paris...

Şi altceva ? Tanguy murind de cancer la Hôpital de la Pitié, cu ochii scobiţi, sticloşi, uitîndu-se la el şi încercînd să-i vorbească... Prînz cu Maurice la soţii Dreyfus cu cîteva luni înainte de scandal... La Goulue şi Aicha înfruntîndu-se la miezul nopţii pe podul de peste Cimitirul Montmartre, reprezindu-se una la cealaltă, lovindu-se cu picioarele, zgîrîindu-se, muşcîndu-se. Şi cîteva zile mai tîrziu, La Goulue — înfrîntă, cu ochii învineţiţi, faţa zgîrîiată — venind la atelier şi rugîndu-l să-i picteze perdelele cabinei ei de la Foire de Trône [2].

„Tante" Armandine moare... Două luni mai tîrziu călătoreşte împreună cu Maman la Celeyran, pentru înmormîntarea bunicului. Imensa casă, care cîndva răsuna de rîsete, acum era atît de tăcută şi neînsufleţită... Unele case mor odată cu stăpînii lor... Şi altceva ? Londra... Amsterdam... iar Londra, de astă dată împreună cu Maurice. Îl desenează pe Whistler în atelierul lui din Chelsea, cinează cu el la Criterion... Oscar Wilde, prăbuşit într-un fotoliu, privind năuc spre covor, aşteptînd să fie arestat... Călătoria cu vaporul la Lisabona... Drăgălaşa pasageră de la bord, care se ducea să-şi întîlnească soţul la Dakar... Madrid — străzile pline de lume la ora două dimineaţa... Toledo şi splendidele pînze ale lui El Greco... Întîlneşte o fată de la fostul Perroquet într-un bordel din Barcelona...

Apoi întoarcerea la Paris. Iar *music-hall*-uri, iar baruri, iar „pst, pst, *cocher !*"

La o petrecere în casa Natanson făcuse pe barmanul în jachetă scurtă şi, drept vestă, drapelul englez. Inventase un cocteil, „Cutremur de pămînt", şi începu să se

[1] Trăsură trasă de patru cai (n. t.).

[2] La Goulue a vîndut aceste perdele, după care un negustor de tablouri ignorant le-a tăiat în bucăţi şi mulţi ani n-au mai apărut. În 1929, după asidue cercetări, Muzeul Luvru a reuşit să recupereze bucăţile care lipseau şi să le restaureze cu migală în starea lor iniţială (n. a.).

laude cu talentul lui de barman. Oferise dineuri la care servise oaspeților carne de maimuță, iar în carafele cu apă pusese peștișori aurii... Și alte lucruri absurde de felul acestora. Dar pentru că se simțea singur și deprimat, se controla tot mai puțin, bea tot mai mult, umbla țipător îmbrăcat, cu mănuși roz, cămașă roșie și jachetă verde croită din postavul unei mese de biliard.

Cam asta fusese tot... Nu prea mult pentru cinci ani. Săptămîni întregi, luni întregi trecuseră fără să lase cea mai mică urmă. Începem să murim cu mult înainte de a muri.

Și acum ? Situația era cam aceeași. Își vînduse trăsura și poneii Shetland. Nu mai umbla îmbrăcat ca un comic de *music-hall*, dar numai pentru că era prea obosit ca să mai facă pe clovnul. Tot mai frecventa culisele teatrelor și *cafés-concerts*-urile. Dar mai mult din deprindere, pentru că nu vedea ce altceva ar fi putut face. Tot mai colinda din local în local, dormea în birje. Și tot singur era. Acum știa că nici o femeie nu l-ar putea iubi vreodată, că toate zîmbetele frumoase nu-i erau adresate lui, ci faimei lui de artist. Acum avea doar treizeci și doi de ani, dar arăta de patruzeci și cinci. Sănătatea i se șubrezea ; nu mai era în stare să lucreze nici pe jumătate de cît lucra înainte. După un pahar de coniac îi tremura mîna și trebuia să și-o țină de încheietură cu cealaltă. Alcoolul nu-l mai ajuta să-și calmeze durerea din picioare, și uneori suferea îngrozitor.

Cît va putea s-o mai ducă așa ? Nu știa, de fapt nu-i păsa...

Birja coti pe-o stradă lăturalnică pustie și se opri în fața unei modeste prăvălii de tablouri, deasupra căreia atîrna o firmă cu litere aurii : „Galerie Joyant". Henri coborî, împinse ușa de sticlă dintr-un singur batant și își făcu drum cu greu prin cele două camere goale și neluminate ale expoziției. Cînd se apropie de birou, îl zări pe Maurice așezat la masa de lucru și scriind. Lumina lămpii de masă cădea peste fața lui serioasă, accentuîndu-i culoarea blondă a părului și a mustății și adîncindu-i cuta de concentrare dintre sprîncene. Dragul Maurice, cît de mult muncise în ultimii ani ca să deschidă această

prăvălioară de tablouri ! Cît de serios şi grav arăta în redingotă !

Maurice îşi ridică privirea de la masa de lucru.

— *Bonsoir*, Henri... oh, *mon Dieu*, iar ai băut !

— N-am luat decît două aperitive... hai, să zicem trei... şi unul repede venind încoace. Nu sînt beat.

— Nu, nu eşti beat, dar ochii îţi sînt congestionaţi şi ai privirea aceea ciudată...

— Pot să iau loc ?

Se instală în confortabilul fotoliu de piele.

— Uite, zise îmbufnat Maurice întinzîndu-i ziarul, pînă termin scrisoarea, citeşte ce spun despre expoziţie.

— Venind încoace, zise Henri luînd ziarul, am aruncat o privire peste ultimii mei cinci ani şi am ajuns la concluzia că sînt un om la fel de inutil ca sfîntul Iosif...

— Taci. Lasă-mă să termin scrisoarea.

— ...Mi-am irosit tinereţea. Şi asta numai din vina ta ! Nu uita că tu m-ai dus la Missia în noaptea aceea...

— N-am dorit decît să-ţi fac cunoştinţă cu cîţiva oameni de treabă... Pentru Dumnezeu, lasă-mă să termin scrisoarea. Doar o clipă, şi după aia stau eu de vorbă cu tine ! adăugă el ameninţător.

Henri foşni enervat ziarul.

— Ascultă ce scrie ! „Prima expoziţie personală a acestui tînăr şi îndrăzneţ artist, care se va deschide mîine după-amiază la Galerie Joyant, promite să fie..." Et-cetera, et-cetera... Criticii ăştia de artă ar trebui să-şi mai schimbe din cînd în cînd epitetele. Şi cînd voi fi de nouăzeci de ani vor continua să-mi spună acel „tînăr şi îndrăzneţ artist".

— Nouăzeci !

Maurice termină scrisoarea şi o introduse în plic.

— După felul de viaţă pe care-l duci, să fii mulţumit dacă atingi patruzeci.

— Rafael nu i-a atins, nici Corregio, nici Watteau... Dar să trecem peste asta ! Văd că ai o dojană gata pregătită şi nimic nu-i mai rău ca o dojană nerostită. Hai, dă-i drumul. Ce mai e de astă dată ?

Maurice se lăsă pe spatele scaunului, îşi prinse mîinile înapoia capului şi se uită atent la prietenul său.

— Uneori mă întreb dacă nu cumva noaptea te trezești și te gîndești în ce fel ai mai putea să-ți distrugi cariera. De pildă : ce reputație crezi că-ți creează faptul de-a te duce la Balul Operei cu acea madamă de bordel notorie și de-a o prezenta drept mătușa ta ?

— Oh, va să zică asta-i ! Mai întîi, *madame* Potieron nu e notorie. E discreția personificată. Al doilea, în seara aceea arăta foarte onorabil. Al treilea, nu mai fusese niciodată la Balul Operei și murea să-l vadă. Afară de asta, ar fi putut să-mi fie mătușă.

— Dar nu era, și toată lumea știa. Știa de asemeni că petreci uneori săptămîni de-a rîndul în bordelul ei. Toți vorbeau despre asta.

— Într-adevăr ? Ei bine, lasă-i să vorbească. Nu știi că bîrfa e sufletul conversației și că majoritatea oamenilor n-ar avea ce vorbi dacă n-ar bîrfi pe seama altora ? De ce te frămîntți, cînd mie nu-mi pasă ? Știi perfect de bine, Maurice, că de n-ar fi existat Fleur Blanche aș fi fost de multă vreme mort. E, slavă Domnului, singurul loc unde mă pot odihni, unde lumea mă lasă în pace și pot lucra netulburat. Foarte bine, cînd și cînd petrec săptămîni într-un bordel. Interesează pe cineva treaba asta ? Și ce rău fac ? Berthe, vechea mea prietenă de la Perroquet, e acolo *sous-maîtresse* [1]. Fetele vin în camera mea cînd pictez și mîncarea e delicioasă. Nici nu-ți dai seama cîte vezi trăind într-un bordel !

— Cred că-mi dau seama, zise Maurice cu un zîmbet ironic.

— Nu, nu-ți dai ! Și renunță la mentalitatea asta dezgustătoare a tuturor ipocriților care fac pe sfinții. M-am referit la subiectele, pozele. expresiile de acolo... aspecte care pînă acum n-au fost niciodată pictate.

— Știi cum te-a calificat un critic ? „Velasquez-ul tîrfelor."

— N-am știut, dar consider asta un compliment. Uite ce-i, Maurice, încetează pentru un minut să fii atît de încuiat și puritan, și fii rezonabil. Sub aspect moral, nu există nici o deosebire între a picta un nud în atelierul tău sau într-un bordel, așa-i ? Dar din punct de vedere

[1] Ajutoare de patroană (n .t.).

artistic deosebirea e uriașă. Cum te-aș putea face să înțelegi ? E ca deosebirea dintre o panteră în junglă și o panteră împăiată. Una e liberă, firească, splendidă ; cealaltă e ceva umplut cu paie neînsuflețit și grotesc. Pe podiumul modelului un nud e o femeie dezbrăcată. După ce ai pictat-o, ai un afrodiziac preparat din vopsele, o carte poștală obscenă care va trece drept artă. În bordel un nud se simte la largul său, se mișcă liber ; umblă, stă în picioare, se așază, se culcă, așa cum trebuie să fi făcut Eva în Grădina Edenului. Descoperi că femeia nu e portmantoul umblător pe care-l vezi pe stradă. Că e un biped cu piele catifelată, extrem de suplu, în stare să ia cele mai felurite poziții. Ai privit vreodată atent abdomenul unei femei cînd rîde ? Eu, da... Într-o zi, Rolande povestea ce pățise într-o noapte cu un client care îi ceruse insistent să se îmbrace în călugăriță. Istorisea întîmplarea foarte fidel, cu mimica și gesturile corespunzătoare. Felul cum istorisea nu era cîtuși de puțin profanator, doar extrem de hazliu, și fetele se strîmbau de rîs. Ședeau tolănite pe patul meu, unele pe spate, altele pe burtă. Am putut urmări reacțiile lor după zvîcnetul buricelor și trepidațiile crupelor. Întregul lor trup rîdea. Pînă și degetele de la picioare li se arcuiau și li se răsuceau de rîs. Îmi amintesc că altă dată am urmărit încordarea mușchilor din coapsele unei femei, fața ei încremenită de groază, cînd doctorul Bouchon i-a spus că are sifilis. A fost cel mai sfîșietor lucru pe care l-am văzut vreodată... Dar tu ești negustor de tablouri și nu poți înțelege...

— Foarte bine, nu pot înțelege. Atunci, dacă îți închipui că bordelele sînt ceva atît de admirabil, de ce atîrni în subsol picturile de la bordel și nu le expui laolaltă cu celelalte ? Ca să menajezi pudoarea publicului ? adăugă el cu ascunsă ironie.

— Cîtuși de puțin, ci mai degrabă ca să le cruț curiozitatea lascivă. Doresc să le arăt numai cîtorva oameni care cred că sînt destul de inteligenți să le înțeleagă. Afară de asta, s-ar putea să facă o publicitate neplăcută, pentru La Fleur Blanche, și *madame* Potieron să dea de bucluc. În definitiv, nimeni n-ar crede că ține o pensiune pentru artiști. Nu doresc să repet greșeala pe care am făcut-o cu afișul meu pentru Moulin : să atrag acolo

atît de multă lume încît pînă la urmă localul să devină insuportabil și să fiu nevoit a-l părăsi. Apropo, s-a pregătit ceva jos ? Bar, lichior ? Cît coniac s-a cumpărat ?

— Destul cît să plutească pe el un cuirasat. Sper totuși că tu și prietenii tăi nu veți face prea mult zgomot încît lumea să înceapă a se întreba ce se petrece în subsol.

— Fii fără grijă, vom fi liniștiți. Se va veni și se va pleca pe ușa din dos. Vine și Missia. Cel puțin, așa mi-a scris. Jane Avril, de asemeni, mi-a spus că nu va lipsi. Dar știi cum sînt actrițele astea, nu te poți niciodată bizui pe vorba lor... doar dacă urmăresc ceva. În total, nu mă aștept la mai mult de douăzeci, douăzeci și cinci de persoane. Oh, am uitat să-ți spun, l-am invitat pe Degas. Dar mi-a spus că nu s-ar duce la o expoziție pentru nimic în lume. Detestă mirosul făpturilor umane. Îmi pare rău, pentru că țineam mult să-i arăt picturile mele de la bordel. El le-ar înțelege. Speram să vină însoțit de Whistler.

— Ce trebuie să spun dacă cineva întreabă unde ești ? Camondo, de pildă. E cel mai mare colecționar de artă din Franța. Poate dorește să stea de vorbă cu tine.

— Spune-i că sînt bolnav. Spune-i că am murit. Exact ! Spune-i că am murit ! Sigur va cumpăra ceva, dacă aude că am murit. Un pictor mort e de zece ori mai valoros decît unul în viață.

— Și dacă e însoțit de regele Serbiei ? Camondo mi-a spus că s-ar putea să vină împreună cu el ; îl ajută să-și completeze colecția. Dacă vine regele și întreabă de tine, ai să vii sus din subsol ?

— De ce ? Spune-i să vină el jos, dacă dorește să mă vadă.

— Henri, ești snob !

— Hotărăște-te, zise zîmbind Henri. O dată spui că mă înjosesc stînd în cîrdășia femeilor din bordel și luînd-o pe *madame* Potieron la Balul Operei. Apoi, că sînt snob, fiindcă nu dau buzna sus să fac cunoștință cu regele tău din Balcani. De ce-ar trebui ? De fapt, l-am cunoscut. E foarte amabil și tot ce vrei, dar nu înțeleg de ce-ar trebui să mă cațăr pe toate treptele alea ca să-l văd.

— Foarte bine, foarte bine ! zise Maurice clătinînd plictisit din cap. În orice caz, nu despre asta doream să

vorbesc cu tine. Ce naiba ai avut în minte jucînd festa aia domnului Durand-Ruel ?

Henri pufni în rîs.

— Oh, ţi-a spus ?

— Da, mi-a spus ! Şi nu rîdea !

— Ce-ai fi vrut să fac ? zise Henri continuînd să rîdă pe-nfundate. A dorit să vină la atelier ca să-mi vadă picturile. I-am spus să vină să le vadă. Păcat că nu i-ai văzut mutra cînd a intrat la Fleur Blanche şi fetele au început să-l ia în primire. „Dar, *mesdemoiselles*, am venit aici pentru o treabă serioasă... Sînt om însurat !"

— Îţi dai seama că Durand-Ruel e cel mai mare negustor de tablouri din Paris şi ce-ar putea să facă pentru tine ?

— Ce-ar putea să facă ?

— Nu încerca să faci pe naivul. Ştii al naibii de bine ce-ar putea să facă. Artiştii îi cad în genunchi cînd vorbesc cu el, şi tu îl inviţi într-un bordel ! Pentru Dumnezeu, Henri, nu mai ţii seama de nimic ?

— Foarte puţin. Totuşi regret incidentul Durand-Ruel. Sper că faptul de a trece drept prietenul tău nu-ţi va pricinui nici un fel de prejudiciu. N-aş fi în stare, ştii bine, să fac ceva care să te prejudicieze. Am vrut doar să ofer o mică distracţie fetelor. Au atît de rar prilejul să se distreze. Acum vorbeşte-mi despre expoziţie. Crezi că va veni multă lume ? Tot mai speri să vinzi ceva ? N-ai vrea să-ţi pictez cîteva flori ? Lumea cumpără de fiecare dată flori.

— Fii pe pace, vom vinde. Lumea începe să-şi dea seama că poţi face şi altceva decît afişe. Sper să vină Camondo. Dacă cumpără el, ai dat lovitura, Henri. Nu cumpără decît din cele mai bune... Manet, Degas, Renoir. Şi nu de mîna a doua, ci *toiles maîtresses* [1]. Nu-i place să scoată bani din buzunar, dar pentru o pînză importantă plăteşte foarte bine. Se spune că are intenţia să-şi lase Luvrului colecţia... Ce-i cu tine ? Nici măcar nu asculţi. Nu cumva eşti îngrijorat de expoziţie ?

— Sînt, bineînţeles, zise indiferent Henri. Grozav de îngrijorat.

---

[1] Pînze de mîna întîi (fr.).

— Eşti un mincinos. Puţin îţi pasă de expoziţie, de Camondo, de orice. Să nu-ţi închipui că nu ştiu de ce faci această expoziţie.

— Eşti prietenul meu, nu-i aşa ? *À la vie et à mort...* ţi-aduci aminte ? Din moment ce nu mă laşi să te ajut cu bani la magazin, singurul lucru ce mai pot face e să te las să-mi expui picturile. Aş dori totuşi să fie mai comerciale, ca să poţi cîştiga mai mulţi bani. Acum, ce-ar fi să cinăm ?

Maurice nu răspunse imediat.

— Înţeleg, zise Henri zîmbind trist. Iei cina cu Renée şi vrei să fiţi singuri. Şi eu aş dori la fel, dacă aş fi în locul tău.

Se ridică anevoie în picioare şi rămase în faţa biroului.

— Mă bucur că în sfîrşit ai găsit o fată, *mon vieux*. Şi încă una atît de drăguţă ! Dar prea mult timp îndrăgostit e desigur indecent. Dacă te hotărăşti să te însori, nu uita că doresc să fiu naşul primului tău prunc. Noapte bună, Maurice. La revedere, pe mîine.

La cina din acea seară, Maurice şi iubita lui vorbiră despre Henri.

— Nu poate nimeni să-l ajute în vreun fel ? întrebă ea.

— Mă tem că nu. Maurice scutură îngîndurat scrumul ţigării. Se topeşte văzînd cu ochii din cauza singurătăţii. Îl cunosc destul de bine pe Henri. Nimeni n-a avut vreodată atîta sete de viaţă, şi el nu s-a bucurat niciodată de viaţă. Unii oameni nu pot trăi fără dragoste, şi el e unul dintre aceştia. Pînă acum un an, doi încă mai spera. Acum nu mai speră. Dorinţa de a trăi l-a părăsit. Ce poţi face cînd un om simte în felul ăsta ?

Deschiderea dublei expoziţii a lui Henri avu loc în după-amiaza următoare. La scurt timp după ora patru sosiră primele trăsuri. Criticii veniră ceva mai tîrziu, încercînd să pară rezervaţi, dar făcînd tot ce le sta în putinţă să nu treacă neobservaţi. Cu umbrelele agăţate pe braţ, se plimbau agale prin faţa pînzelor ca nişte generali care-şi trec trupele în revistă, se opreau ici şi colo să examineze o pînză, păşeau înapoi, înclinau capul şi făceau însemnări în catalog. Pe la cinci şi jumătate

mica galerie era ticsită de lume. Oamenii se uitau la picturi, căutau în jur fețe cunoscute. Domnii își întindeau gîturile printre pălăriile doamnelor ca să arunce o privire la pînze. Maurice, în pantaloni reiați și jachetă, trecea repede de la un grup la altul, doar cît să se încline, să spună cîteva cuvinte și să prezinte regretele artistului care se îmbolnăvise pe neașteptate.

Mai tîrziu, în aceeași după-amiază, își făcură intrarea contele Isaac Camondo și un domn cu ținută marțială în palton îmblănit; și imediat în sală se stîrni un freamăt de șoapte.

— Cel înalt e regele Milan al Serbiei... știi, cel care a abdicat acum cîțiva ani...

— Pictura asta îmi place, zise Camondo, oprindu-se în fața unei pînze care reprezenta o femeie costumată în clovn încheindu-și corsetul. Dar unde-i semnătura ? Nu văd semnătura.

Își plimbă ochii bulbucați, miopi, peste pictură.

— Nu cumpăr nimic nesemnat. Toate picturile din colecția mea sînt semnate.

— Cît de prudent sînteți, *monsieur le Comte !* zise zîmbind Maurice care-i însoțea. Semnătura e aici, în colțul din dreapta. Și data. E de prisos să vă atrag atenția asupra perfecțiunii fără egal a acestei lucrări, cursivitatea compoziției, cromatica fără cusur...

— Cît costă ?

— Doar șase mii de franci.

Marele amator de artă tresări.

— Șase mii de franci ! Ia ascultă, Lautrec e totuși un om foarte tînăr...

— La fel de tînăr era și Raphael, *monsieur le Comte.* În expoziție există, bineînțeles, și alte pînze mai puțin scumpe. Dar aceasta e întîmplător *une toile maîtresse.*

— Totuși... șase mii de franci ! Păi, acum trei ani am cumpărat un Degas cu prețul ăsta !

— Și azi l-ați putea vinde cu de două ori pe-atît. Colecția dumneavoastră, domnule, e o mărturie vie de perspicacitate comercială și, totodată, de pasiune pentru artă.

Contele Camondo respiră adînc și examină din nou pictura.

—Sînteți sigur că e *une toile maîtresse* ? Sper să aveți dreptate...

Era ora șapte cînd ultimul invitat părăsi galeria. Maurice coborî repede rahitica scară ce ducea la subsol. Henri, cu paharul în mînă, o conducea pe Jane Avril la ușă.

— E-n regulă, draga mea, te întîlnesc la Le Riche după spectacol. Dar dacă îți închipui că măgulindu-mă am să-ți fac afișul, răspunsul meu e „Nu" ! Nu mai fac afișe. Cer prea multă trudă.

Actrița îi făcu o bezea și plecă grăbită.

— Ei, Maurice, cum a mers treaba sus ? întrebă Henri cu paharul ridicat. Ai vîndut ceva ? Pari mulțumit. A venit Camondo ?

— Mulțumit ! Ar trebui să spun că sînt mulțumit. Nu numai că a venit, dar a cumpărat Cha-U-Kao. Șase mii ! Regele era cu el ; a cumpărat și el o pictură ![1] Ai dat lovitura, *mon vieux* ! De astă dată ca pictor, nu în postură de creator de afișe artistice. Mă gîndesc să-ți organizez o expoziție la Londra. Poate anul viitor. Și apoi la New York. Ah, la New York, acolo sînt banii !

Fu întrerupt de clinchetul clopoțelului de la ușa de sus.

— Cine naiba o mai fi ? Pun rămășag că e o femeie care și-a uitat mănușile.

Se duse repede sus, aprinzînd în drum becurile de gaz, și cînd deschise ușa, în galerie intrară doi domni cu joben pe care îi recunoscu imediat.

— Domnul Degas ! Domnul Whistler ! Ce onoare ! Dar... mi-e teamă că nu mai e nimeni.

— De-aia am și venit, zise repede Degas intrînd în galerie. Unde-i Lautrec ?

— Jos, îl aduc numaidecît.

---

[1] Pictura cumpărată de contele Camondo era pe carton și azi se găsește la Muzeul Luvru. Cea cumpărată de regele Milan al Serbiei era pictată pe pînză. Era tot un portret Cha-U-Kao, iar în Catalogul Joyant e menționată printre pînzele din colecția regelui. De atunci a trecut prin cîteva mîini (n. a.).

Cînd Henri apăru din subsol, Degas și Whistler ședeau în fața unei pînze mari cu subiect de la Moulin Rouge [1] — două femei și trei bărbați așezați în jurul unei mese.

— Ce-ai vrut să spui pictînd în verde fața acelei femei ? strigă de departe Degas. Știu, bineînțeles, de ce-ai pictat-o așa, și bine ai făcut, dar stai să vezi ce-or să spună criticii ! oh-la-la !...

Se aplecă înainte și își apropie nasul de pînză.

— Sînt aproape orb. Nu mai pot vedea bine, dar părul acestei femei e superb.

— Culoarea e foarte apropiată de-a părului din pînza mea, *Fată în alb*, remarcă Whistler, potrivindu-și monoclul în orbită. Admir îndeosebi maniera în care mascați orice urmă de efort. Vă reamintiți discuția noastră de anul trecut la Londra ? *Il faut cacher l'effort* ! [2] Ei bine, tinere, nu uita asta niciodată...

— Acum, Jimmy, îl întrerupse Degas, nu începe iar cu prelegerile tale. Nu ești la Londra.

Se scărpină în barba-i scurtă și căruntă.

— Ei, Lautrec, arată-mi și celelalte picturi...

Mai bine de o oră studie atent picturile din subsol, făcînd obișnuitele sale comentarii ursuze, pe măsură ce le examina.

Cînd fu pe punctul să plece, se întoarse brusc spre Henri.

— Ce vîrstă ai, Lautrec ?

— Treizeci și doi, domnule Degas.

— Treizeci și doi ! Exact cu treizeci și doi de ani mai tînăr decît mine ! De-aș fi știut la vîrsta dumitale ce s-ar părea că știi acum ! Și de-aș fi avut curajul să petrec cîteva săptămîni în bordelul acela al dumitale. Ce revelație !

Ochii i se înnourară și în glas vibră o neobișnuită notă caldă.

— Ai reușit, Lautrec, ai reușit. Ești unul din cei șaizeci și ceva de oameni din istoria artelor care au avut ceva de spus și l-au spus.

---

[1] Această pictură, *La Moulin Rouge*, se află azi în colecția Institutului de Artă din Chicago (n. t.).

[2] Trebuie ascuns efortul (fr.).

Se răsuci pe călcîie, își potrivi emoționat fularul de lînă și păși în noapte, urmat de Whistler.

— Ce-ai zice să luăm cina împreună ? întrebă Henri, în timp ce Maurice stingea pentru a doua oară becurile de gaz.

— Nu pot. Astă-seară nu. Vreau să trimit criticilor o notă că regele Milan a cumpărat unul din tablourile tale. *Mon vieux*, asta *da*, zic și eu publicitate !

După o cină excelentă, Henri trecu pe la Folies Bergère și urmări din culise finalul primului act, scena *L'Amour à Venise*. O gondolă de mucava se legăna sub un Ponte Rialto de carton, un cuplu de îndrăgostiți își cîntau nepieritoarea lor dragoste, în timp ce figurante cu tricornuri venețiene, măști de catifea și mai nimic pe ele coborau în șir pe punte și defilau sclifosindu-se prin fața rampei cu mîinile în șolduri, țipînd cît le țineau gura : *C'est l'amooooooour vénitien ! C'est l'amooooooour vénitien* ! Orchestra execută un crescendo final și cortina se lăsă în ropote de aplauze. Pe scenă se produse imediat o învălmășeală de nedescris. Lumina de lună fu stinsă. Gondola încetă să se mai legene și îndrăgostiții coborîră fără să-și mai spună o vorbă. Figurantele își lepădară măștile și se repeziră spre culise sporovăind între ele.

— *Merde*, tocurile astea înalte mă omoară !... L-ai văzut pe tipul ăla cu față de caniș din primul rînd ? Mă duce după spectacol la Maxim...

Plecînd de la Folies Bergère, Henri simți nevoia să mai bea ceva și se opri la bistroul din vecinătate, frecventat de personalul teatrului. Actorii veneau aici între numere ca să ia un *café-calvados* și să fumeze în fugă o țigară. Cînd și cînd, o coristă înfofolită într-un palton bărbătesc dădea buzna înăuntru, comanda gîfîind o stacană cu cafea fierbinte și pleca în fugă spre cabină.

Henri savura al doilea coniac, cînd își aduse aminte de întîlnirea ce-și dăduse în săptămîna precedentă cu Polaire. Ajunse la Eldorado tocmai bine ca s-o vadă pe *diseuse*-ă stînd în mijlocul scenei, cu picioarele depărtate și bărbia împinsă înainte, cîntînd plictisită ultimul bis.

— Credeam că ai uitat, strigă ea intrînd veselă în cabină.

Se așeză și începu să se demachieze.

— Cum vrei să-ți pozez ? Ai zis că-i pentru *Le Rire*, nu-i așa ? Bun. Unei actrițe nu-i strică reclama. Ce faci în seara asta ? Ce-ar fi să ne întîlnim mai tîrziu la Maxim ?

Trecuse de miezul nopții cînd sfîrși schița și plecă de la music-hall.

— Ascultă, îi zise birjarului. Trebuie să fiu la Café Riche în mai puțin de cinci minute. Crezi că poți ?

După miezul nopții, Café Riche era locul favorit de întîlnire al actorilor. Mulți veneau cu machiajul de pe scenă încă pe față, să soarbă pe nerăsuflate obișnuita *soupe à l'oignon*, să mănînce ouă jumări sau *Welsh rabbit*, să se întîlnească cu impresarii, prietenii, iubiții sau iubitele lor. În local domnea atmosfera de învălmășeală și simplitate din culise. Actorii și actrițele se adresau unul altuia de la mesele lor cu obișnuitul „tu" al profesiunii, făceau comentarii cu glas tare despre spectacolul serii, vorbeau cu gura plină. Între sandvișuri și sorbituri de bere, consumate în zornăit de vesèlă, frînturi de cîntece populare și vuietul neîncetat al circulației nocturne, se încheiau diverse tranzacții. Reporterii ziarelor și colportorii de zvonuri trăgeau cu urechea, făceau pe furiș însemnări pe manșetă. Nimeni nu-și da aere la Le Riche. Chiar *vedettes*-le consacrate, cu numele lor afișate la intrarea teatrelor, își uitau manierele recent însușite și se comportau degajat, ca *grisettes*-le și modestele *cocottes* ce fuseseră cu puțini ani înainte.

— Mor de foame ! exclamă Jane Avril.

Azvîrli capa de blană pe spatele unui scaun și începu să-și scoată mănușile.

— Nu știu ce-ai de gînd să iei, dar eu am să iau *soupe à l'oignon*... hait !... Plesni din degete : Nu pot mînca ceapă. Petrec noaptea cu... ei bine, în loc de asta am să iau *soupe au fromage*, ouă jumări și cafea. Dar tu ?...

Își ridică voaleta și se uită la Henri, așezat în fața ei la masă.

— ...Tu ce iei ?

Henri transmise chelnerului comanda actriței.

— Și mie adu-mi un coniac, adăugă el descheindu-și paltonul îmblănit.

— Stai ! zise ea făcînd semn chelnerului să nu plece. Henri, trebuie să mănînci ceva ! Nu-i de mirare că eşti numai piele şi oase ; nu mănînci nimic.

Se întoarse spre chelner.

— Adu-i ouă jumări.

— Şi un coniac dublu, zise repede Henri fără să se întoarcă. Acum spune-mi de ce doreşti un afiş. Ţi-am spus că nu mai fac afişe.

Îi întinse tabachera şi aprinse cu greu un chibrit.

Ea observă că-i tremură mîinile.

— Henri, nu trebuie să mai bei. Pe micuţa ei faţă drăgălaşă se citea îngrijorarea. N-o mai poţi duce în felul ăsta. Unde vrei s-ajungi ? Nu mănînci nimic şi bei, bei, bei !

— Oh, Dumnezeule, şi tu ! Nu pot să mă aşez pe-un scaun şi să mă simt bine zece minute fără să nu-mi ţină cineva o predică. Ascultă, tînără doamnă, te iubesc foarte mult, eşti foarte simpatică, de ani de zile sîntem prieteni, dar dacă mai pomeneşti o dată că beau, îţi scot dinţişorii ăia perlaţi ! Să revenim la afiş. N-ai nevoie de altul. Cel pe care-l ai e foarte bun.

— Nu, nu este.

Cu obrazul sprijinit în palmă, îl privea descurajată. Nimeni nu-l putea convinge să se lase de băutură. La ce bun să-i mai spună ?

— În primăvara asta mă duc la Londra. Debutez în luna mai la Palace şi vreau ceva care să-i facă pe englezi să tresară şi să se uite atent. Te rog, dragul meu ! Ai pictat afişe pentru toţi, şi pentru mine n-ai făcut niciodată nimic.

— Doar o duzină de portrete şi nu mai ştiu cîte crochiuri, zise el zîmbind.

— La ce-mi foloseşte un portret ? Ceea ce îmi lipseşte e un afiş. Te rog, Henri. Angajamentul de la Londra înseamnă totul pentru mine. Dacă am succes, impresarul meu crede că anul viitor îmi poate obţine un angajament la New York. Afară de asta, afişele tale poartă noroc. Uite, Yvette Guilbert, de exemplu. Crezi că ar fi unde e azi, dacă nu i-ai fi făcut tu afişul ? Şi Loie Fuller ? Şi May Milton ? Şi scîrba aia mică de irlandeză, May Belfort ? Nu face altceva decît se plimbă pe scenă în cămaşă

de noapte, cu o pisică în braţe, şi ţipă : „Am o pisicuţa neagră ! Am o pisicuţă neagră !“ Ce găseşti de rîs ?

— Nimic, zise el zîmbind pe sub mustaţă. Mă gîndeam tocmai cît de liniştită ar fi lumea dacă femeile nu s-ar mai bîrfi. Acum, continuă el în timp ce chelnerul aşeza supiera pe masă, uită de May Belfort şi mănîncă supa cît e fierbinte.

O urmări tandru printre gene în timp ce-şi punea supa în farfurie.

— Ai făcut un salt mare în ultimii ani, nu-i aşa, Jane ? Gîndeşte-te ! Doar cinci sau şase ani au trecut de cînd dansai la Moulin. Şi acum, la douăzeci şi nouă de ani, eşti o stea în plină ascensiune.

Ea îşi ridică repede privirea din farfurie.

— N-am douăzeci şi nouă, am douăzeci şi cinci.

— Douăzeci şi cinci ? Cum se poate ? Mi-ai spus că te-ai născut în '68.

— Nu-mi pasă. Am douăzeci şi cinci.

Cu un zîmbet dezarmant, adăugă :

— Douăzeci şi cinci am avut în ultimii patru ani, şi-am de gînd să mai rămîn cîtăva vreme la această vîrstă.

Erau vechi prieteni şi conversaţia lor continuă plăcut, cu amintiri de la Moulin, Folies, Casino de Paris şi alte music-hall-uri unde Jane dansase cîndva, pe drumul şerpuit pînă să ajungă stea. Mîncară pe-ndelete, cînd şi cînd oprindu-se să facă semne cu mîna sau să adreseze cîteva cuvinte cunoştinţelor de la mesele vecine.

— Săptămîna trecută m-am dus în Montmartre cu nişte prieteni.

Aşteptă pînă ce chelnerul aşeză pe masă farfuriile cu ouă jumări.

— S-a schimbat atît de mult... Mănîncă ouăle, Henri, chiar dacă nu ţi-e foame... încît mai-mai să nu-l recunosc. Numai turişti şi străini.

— Ştiu. Dacă n-ar fi la mijloc doamna Loubet, cred că l-aş părăsi. Dar am stat amîndoi acolo atîta vreme...

— Uite-o pe tîrfulița aia, zise în şoaptă Jane Avril, făcînd semne prietenești cu mîna spre May Belfort, care intra în cafenea însoţită de un domn cu înfăţişare de bogătaş. E cu contul ei de bancă.

Henri nu întoarse capul, ci privi visător în farfurie. Da, Montmartre se schimbase. Devenise zgomotos și cosmopolit. Devenise cartierul petrecerilor de noapte, nu numai al Parisului, al lumii ; un fel de Pittsburg al viciului comercializat, unde patronii de circiumi și de bordele din cele patru colțuri ale pământului veneau să-și aleagă marfa. L'Ely se închisese, precum și cele mai multe din vechile localuri. În locul lor răsăriseră ca din pământ un roi de baruri de noapte : bombe sumbru luminate pentru pervertiții de ambe sexe, cuiburi de cocainomani și morfinomani...

— La ce te gîndești ? îl întrebă ea. Mănîncă ouăle.

Glasul ei îl trezi din reverie.

— Știi, Jane, zise el ca reflectînd cu glas tare, dacă ar fi să iau totul de la capăt, nu cred că aș mai face afișul acela pentru Moulin. Pe Zidler l-a ajutat, dar am făcut mult rău. Îmi amintesc...

— Ce-i cu Georges ? zise ea deodată, uitîndu-se îngrijorată la ceas. Mi-a spus că vine aici după spectacol.

— Georges ? Cine-i Georges ? Și cu Albert ce s-a întîmplat ?

— Albert ! Nu-mi mai pomeni de acest om ! Îmi spunea într-una că mă iubește și se învîrtea tot timpul în jurul ăleia mici...

O asculta cu un zîmbet în ochii lui căprui, triști. Da, era iar îndrăgostită. Cum putea ? Cum reușea ca la fiecare trei luni să se îndrăgostească de alt bărbat, și de fiecare dată cu pasiune ? Nu era avidă de bani ; pentru ea dragostea era un amuzament, o aventură — niciodată o chestiune bănească. Preferințele ei se îndreptau spre arte și litere, și veșnic descoperea cîte-un poet, sau sculptor, sau romancier, sau compozitor, care era inteligent, ingenios, onest, entuziast și de fiecare dată sărac.

— ...Dar Georges e altfel. E scriitor. N-a publicat încă nimic, dar așteaptă, nu va trece mult și se va face cunoscut. Ai să vezi !

Plăcerea de a vorbi despre noul ei iubit îi lumina fața. Imperceptibilele riduri de la colțurile ochilor dispăruseră. Arăta într-adevăr de douăzeci și cinci de ani...

— Oh, Henri, de astă dată e ceva serios ! Ceilalți n-au contat. Credeam că-i iubesc, dar nu-i iubeam. Georges

e atît de diferit ! Are o minte atît de subtilă și pătrunzătoare, și e atît de robust, atît de... viguros !

— Mă așteptam să spui asta, zise el zîmbind. Știi, Jane, te cunosc de multă vreme și cred că ești cea mai drăguță fată din cîte am cunoscut vreodată, dar niciodată n-am fost în stare să spun dacă nu cumva ești, ori cea mai credulă femeie de pe pămînt, ori o nimfomană.

— Dar îți spun că-l iubesc. Îl iubesc din toată inima. Mă gîndesc chiar să mă mărit cu el.

— Ei, fii atentă ! Din cîte am constatat, căsătoria e un prînz plictisitor, care începe cu desertul. Fii atentă, Jane. Să nu faci ceva pe care după aceea să-l regreți. Și promite-mi să nu faci nimic înainte de a-mi spune și mie.

— Promit.

Jane aprinse o țigară, trase adînc de cîteva ori și fumă un timp în tăcere.

— Henri, zise ea luînd deodată un aer tandru, de ce bei atît de mult ? De ce te ucizi cu acest blestemat coniac ?

— Te rog, Jane ! Din glasul lui dispăruse acum orice urmă de glumă. Știu că beau prea mult, dar în privința asta nimeni, tu sau altul, nu poate face nimic. Nu mă pot opri. Aș vrea să pot, dar nu pot.

Ea rămase pe gînduri, mușcîndu-și ușor buza de jos, examinîndu-i barba zburlită și fața urîtă, pe care paloarea obrajilor și roșeața vie a buzelor lui răsfrînte o făceau și mai urîtă.

— Ești singur, nu-i așa ? continuă ea și, cu tot vacarmul din sală, Henri reținu nota compătimitoare din glasul ei. Nu spune că nu ești, pentru că ești. Ești atît de singur încît ți se vede pe față. Doresc să...

Făcu ochii mari și rămase privind fix. Buzișoarele ei roșii se destinseră și se arcuiră într-un imperceptibil suspin reținut.

— Myriame ! exclamă ea ca pentru sine. Myriame !... Cum de nu m-am gîndit la ea mai demult ?

— Ce tot bombănești acolo ?

— Oh, nimic, mă gîndeam la ceva.

Trecuse de ora două cînd își luă rămas bun de la Jane și de la noul ei iubit, și ieși șchiopătînd din Café Riche.

— *Cocher*, la Maxim.

Dădu un bacșiș tînărului *chasseur* care-i adusese trăsura.

— Nu te grăbi.

Cînd birja porni în josul bulevardului, acum liniștit și aproape pustiu, își așternu pătura peste genunchi, băgă mîinile în buzunarele paltonului și se instală confortabil în colț. În noaptea asta nu era, slavă Domnului, frig... Uneori în birjă era al naibii de frig pe la trei, trei și jumătate dimineața... În sfîrșit, pornea iar pe drumul lui obișnuit. De astă dată spre Maxim. Și după Maxim la Irish-American Bar, sau Chez Achille, sau alt local. Cîte mii de mile parcursese în acest fel, la toate orele din noapte, în ultimii cinci ani ?... Poate că nu avea, pur și simplu, astîmpăr — ca acei oameni care nu pot sta mult timp în același loc ? Ca Gauguin...

Gauguin era altă amintire din acești ultimi cinci ani... Gauguin îmbrăcat țipător, cu redingotă bleu-deschis, vestă galbenă și mănuși albe, plimbîndu-se țanțoș de-a lungul bulevardelor, răsucind bastonul acela cioplit și cu o perlă în măciulie... Un unchi îi lăsase moștenire treisprezece mii de franci și de asta dată, oh, de astă dată pornea să cucerească Parisul cu picturile lui din Tahiti, cu ceaiurile de după-amiază din atelier și cu fleacurile lui polineziene. Dar nu-l cucerise, și asta era altă amintire... Întîlnindu-l doi ani mai tîrziu, la două dimineața, în acel bistrou de pe Malul Stîng. Fără mănuși, fără guler, fără cravată. Prăbușit peste masă în fața paharului cu absint. După cîteva zile avea să plece iar spre plajele galbene și fetele lui goale, dar de astă dată nu aveau să fie nici banchete, nici discursuri. Rămăsese fără o lescaie, avea cincizeci de ani și era înfrînt. Din cei treisprezece mii de franci se alesese doar cu înfumurarea, boala, o gleznă fracturată și destule amintiri să-i otrăvească tot restul vieții. Sărmanul Gauguin ! Și el dorise ce nu putea avea... Ce-o fi făcînd acum ?

— Ei, *m'sieu*, am ajuns. Maxim. N-auziți muzica ?

Henri ridică privirea spre ferestrele luminate de la primul etaj. Da, se cînta un vals... Îndrăgiții Rigo și

Ţiganii lui ! Îndrăgitul Maxim cu marii duci incognito şi lamentabilii *noceurs* [1] între sticle de şampanie şi *cocottes de luxe*. Oare într-adevăr nu-l mai atrăgea să urce ? Polaire n-o să se supere. De fapt, prea puţin îi pasă dacă vine sau nu... Ce-ar fi să se ducă la Ralph... Sau la Irish-American Bar ?... Poate mai tîrziu... Era o noapte plăcută. De ce nu s-ar mai plimba puţin cu trăsura ?

— Mînă, *cocher*.

— Unde, *m'sieu*. Nicăieri anume ?

— Oriunde vrei. De-a lungul cheiurilor, oriunde...

Din nou simţi legănatul domol al birjei şi degetele delicate ale nopţii ceţoase dezmierdîndu-i faţa.

Cîtva timp merseră de-a lungul cheiurilor. Cînd şi cînd zărea Sena licărind de sub arcadele unei punţi. Trecură pe lîngă un mic scuar pustiu, cu portic şi susur de fîntînă, tainic şi romantic ca o *plaza* spaniolă. Putea oare această lunară pustietate, această tăcută armonie, să fie Parisul, veselul Paris din ghiduri ? Din cînd în cînd zărea o siluetă mişcîndu-se înapoia unei ferestre luminate sau umbra încovrigată a vreunui vagabond adormit pe-o bancă, cu picioarele înfăşurate în ziare. La un moment dat auzi paşii rari a doi jandarmi care se plimbau agale, glasurile lor răsunînd în tăcerea străzii.

— Vă supără dacă-mi aprind pipa, *m'sieu* ? zise birjarul întorcîndu-se pe jumătate. Aici pe capră te simţi oarecum singur, mînînd aşa fără ţintă.

— N-ai decît. Cred că am să fumez şi eu. Doreşti o ţigară ?

— Nu, mulţumesc, *m'sieu*. Eu sînt fumător de pipă. De cînd mă ştiu.

Puse hăţurile în poală şi se scotoci în buzunare.

— Pipa-i ca femeia, s-ar putea zice. Te obişnuieşti cu ea. Îţi ţine de cald şi-ţi dă o senzaţie plăcută. Şi nu-ţi întoarce vorba.

Aceste reflecţii îi stîrniră birjarului o stare de nestăpînită veselie. Izbucni într-un acces de rîs sufocant, gîfîitor, şi Henri observă *en passant* cît de asemănătoare erau reflexele veseliei şi ale jalei.

— Dacă vreţi să ştiţi ce cred eu...

[1] Cheflii, petrecăreţi (fr.).

Fără să se oprească din rîs, aprinse un chibrit și, cu pipa între dinți, continuă :

— ...femeile-s ca bureții. Trebuie să-i înmoi din cînd în cînd, altfel te zgîrie.

Smuci hățurile pufăind nori groși de fum, plescăi din limbă și doar de dragul veseliei pocni din bici. Calul se cutremură și porni brusc în trap săltat.

Henri azvîrli țigara, închise ochii și dintr-o dată se închipui la Arcachon, culcat pe puntea bărcii, cu fața spre soare, ascultînd bătaia valurilor în carenă.

Arcachon !... Verile la Arcachon — erau amintirile lui cele mai fericite... Golful sclipind în lumina soarelui de dimineață, golful neclintit și cu reflexe roz la apusul soarelui, golful sub clar de lună...

Peste cîteva luni va fi iar vară... Pînă atunci mai trebuia să treacă iarna... Expoziția, slavă Domnului, pornise bine. Dar pe Maurice nu va putea să-l vadă prea des în următoarele săptămîni... Maurice va fi foarte ocupat — și apoi era Renée. Iubitele trec înaintea prietenilor. Foarte firesc — dar cînd tu erai prietenul nu-ți convenea. După sărbători ar avea de făcut afișul lui Jane. O treabă mărunță, dar i-o datora... Pînă atunci cum își va petrece următoarele săptămîni ?... Ce-ar fi să se ducă la Fleur Blanche ? Doamna Loubet nu s-ar supăra. Ar ști unde se află. Nu te puteai ascunde prea mult de ea... Era cam tot atît de severă ca Maman...

Deschise ochii. Era încă întuneric, dar întunecimea ca cerneala, cu un moment înainte, devenise acum cenușie ca ardezia. Din mijlocul Senei se înălță silueta de lance a catedralei Notre-Dame.

— *Cocher*, La Fleur Blanche, rue des Moulins.

Rue des Moulins era o stradă atît de scurtă și neînsemnată încît cele mai multe hărți ale Parisului o omiteau cu desăvîrșire. Nimic nu se întîmplase vreodată pe rue des Moulins ; nici o *crime d'amour* senzațională nu-i tulburase vreodată liniștea ; nici un masacru istoric nu-i pătase pavelele cu sînge. Napoleon, care locuise aproape pretutindeni, la o epocă sau alta a carierei lui, nu domiciliase niciodată acolo.

Casele din piatră cenușie mai purtau urmele eleganței din secolul optsprezece în balcoanele de fier forjat

și coloanele dorice, dar în interior ascundeau un labirint de apartamente modeste în care locuiau familii calice, fără însemnătate. Una dintre aceste case îți atrăgea atenția îndeosebi prin calitatea ornamentelor și prestanța ei aristocratică. Fusese capriciul unui bancher din timpul Regenței, care o clădise pentru o fermecătoare lăptăreasă și o folosise drept refugiu, ca să scape de hărțuielile profesionale și de atențiile unei soții devotate dar urîte.

După moartea bancherului, un destin binevoitor veghease asupra grațioasei case, cruțind-o de umilințele care se abătuseră asupra vecinelor ei. Nu fusese împărțită în apartamente burgheze și își păstrase destinația ei dintru început : *une maison d'amour*. Cum însă vremea capriciilor trecuse, eleganta casă — cu blazon sculptat, îngerași cu gropițe în obraz, scară de marmură și oglinzi în camerele de dormit — fusese transformată în bordel.

În timpul celui de-al doilea imperiu, La Fleur Blanche cunoscuse o scurtă perioadă de prosperitate. Datorită așezării ei în vecinătatea palatului Tuileries, devenise un loc favorit pentru întîlnirile amoroase ale demnitarilor de la curtea imperială. Pe divanele ei de pluș, lorete cu sîni provocatori se cuibăriseră lîngă uniforme strălucitoare și se jucaseră cu găitanele marelui stat-major. Odată cu înfrîngerea de la Sedan, totul sfîrșise brusc. Dispăruseră șambelanii frivoli, dispăruseră aghiotanții îndrăgostiți. Severii și virtuoșii *républicains*, care luaseră puterea, priviseră încruntați spre acest cuib de depravare imperială. Se vorbise de revocarea prețioasei autorizații, cu toate că patroana susținuse sus și tare că fetele ei dorm cu portretul domnului Thiers sub pernă și sînt gata, chiar dornice, să acorde *aux républicains* aceleași favoruri excepționale pe care le acordaseră — fără tragere de inimă și împotriva convingerilor lor — acelor *cochons de bonapartistes*.

Pînă la urmă, cîțiva demnitari se hotărîseră să cerceteze temeinicia acestor afirmații și să aprofundeze problema. Veniseră, cercetaseră. Reveniseră unul cîte unul și neoficial, și cercetaseră mai profund. După care nu se mai vorbise de revocarea autorizației.

Cînd intră în acea noapte la Fleur Blanche, Henri rămase în salon doar cît să salute de departe fetele care

erau ocupate în felurite chipuri şi să schimbe cîteva cuvinte cu Berthe, care şedea decent la casă între două teancuri de prosoape frumos împăturite.

Îi vorbi despre intenţia lui de-a petrece acolo cîteva săptămîni ; ea îl aprobă din toată inima.

— Arăţi pur şi simplu groaznic, remarcă ea oprindu-se din croşetat şi examinîndu-l cu ochi dojenitori. Arăţi ca un cadavru.

Se întrerupse să-i dea Adriennei două prosoape proaspăt spălate şi să primească cei zece franci în monedă mărunţă, pe care clientul i-i numărase pe masă.

— Toată această alergătură noapte de noapte nu-ţi face bine, continuă ea după ce Adrienne şi *miché*-ul ei plecaseră. Vrei să-ţi trimit sus pe una din fete ?

— Mulţumesc, Berthe. În noaptea asta nu. Cred că am să dorm, şi mîine dimineaţă devreme mă apuc de lucru.

Urcă pe scara de marmură în spirală care ducea la biroul doamnei Potieron, pentru o scurtă conversaţie amicală. O găsi aplecată peste registru, cu Tutu, cîinele ei papillon [1], adormit în poală.

Plînsese şi pe obrajii ei fleşcăiţi mai luceau urmele lacrimilor şterse în grabă.

— *Bonsoir, monsieur* Toulouse, zise ea zîmbindu-i stînjenită. Rămîneţi mai mult, sau doar cît să plătiţi o vizită ?

Doamna Potieron era una dintre erorile naturii. Urîţenia ei era desăvîrşită, iremediabilă, necompensată de nici o trăsătură remarcabilă ; inima ei dornică se pierdea într-un munte de carne revărsat în valuri, şi ascuţitul ei spirit comercial se ascundea dinapoia unei feţe care, fără să vrei, îţi amintea pe aceea a unei purcele. Panglicele de fetiţă pe care şi le prindea în păr, în nădejdea de-a atrage atenţiile soţului, izbuteau doar să-i dea o înfăţişare de purcea frivolă [2].

Henri era, poate, unicul ei prieten şi singura persoană dispusă să asculte necazurile acestei femei nefericite şi lipsite de orice farmec.

---

[1] Rasă spaniolă de prepelicari mici, cu păr lung (n. t.).

[2] Portretul *Patroana de bordel, soţul şi căţeluşul din poală*, executat de Lautrec, se află azi în Muzeul de la Albi (n. a.).

— E un om cumsecade Alexandre al meu, zise ea încheind istorisirea decepţiilor ei conjugale. E fidel şi bun, dar cînd e vorba de... înţelegeţi ce vreau să spun, domnule Toulouse... numai e în stare de nimic. Cred că nu-l mai atrag, încheie ea cu un oftat sfîşietor.

După ce-o consolă pe *madame* Potieron cum se pricepu mai bine, Henri se sui în camera lui şi se culcă. Cearşafurile erau reci. Briza nopţii umfla perdelele ferestrelor. Cîtva timp ascultă zgomotul înăbuşit al glasurilor şi scîrţîitul somierelor din camerele vecine. Apoi adormi.

Se trezi mult mai tîrziu decît se aşteptase şi rămase surprins găsind-o pe Elsa în patul lui.

— Nu-mi place să dorm singură, îi explică ea, şi Lucie a avut un *michê* toată noaptea. Aşa că m-am gîndit să dorm la tine.

Elsa-Vieneza fusese cîndva o fată foarte frumoasă, şi încă mai era uneori. Simţea o atît de profundă indiferenţă faţă de bărbaţi încît le satisfăcea fără dificultate cele mai esoterice dorinţe [1].

În dimineaţa asta şedea tolănită pe pat, fuma şi-l urmărea pe Henri pictînd. În halatul cafeniu de baie semăna cu un călugăr, îi spuse ea. Cînd se aplecă să ridice sticla cu coniac de la picioare, ea îi atrase atenţia că alcoolul nu-i face bine.

— Într-o bună zi are să te omoare, zise ea lustruindu-şi calm unghiile.

El fu de acord că probabil aşa se va întîmpla, dar cum tot trebuie să mori odată, cauza morţii e mai mult o problemă academică. Apoi, ea îi povesti despre Viena, frumuseţea parcurilor şi farmecul berăriilor, firea veselă a locuitorilor. Cu aceeaşi indiferenţă flegmatică, îi vorbi despre familia ei şi pomeni în treacăt că fusese siluită de un unchi cînd avea doar doisprezece ani. În glasul ei nu era nici indignare, nici regret. Cînd Henri îşi aruncă privirea spre ea, îşi scărpina de zor laba piciorului.

— Are să plouă, prezise ea. De cîte ori mă doare bătătura, plouă.

---

[1] Portretul *Elsa-Vieneza*, executat de Lautrec, se află azi la Muzeul din Albi (n. a.).

Cîtva timp brodă pe extraordinara precizie higrometrică a bătăturii ei. Apoi, prin cine știe ce tainică asociație de idei, ajunse să vorbească despre femeile pe care le iubise și bărbații care o iubiseră.

— Mi-aduc aminte de unul, zise ea lustruindu-și din nou unghiile. Era căpitan de ulani. Îmi plăcea mult. Obișnuia să mă îmbrace în uniformă de ulan... din cap pînă-n picioare, afară de pantaloni... și mă punea să fac instrucție militară în fața lui. Era foarte sever. Dacă săvîrșeam cea mai mică greșeală, se înfuria groazv. Ah, *mein Gott*, ce se mai înfuria ! Ca să mă pedepsească, mă degrada. Întîi îmi smulgea chipiul de husar și-l călca în picioare. Apoi îmi sfîșia găitanele de aur ale dolmanului... Am auzit de curînd că l-au închis.

Pînă la urmă plecă, repetînd prezicerea în legătură cu schimbarea vremii.

În primele ore ale după-amiezii, începură să vină și celelalte fete în camera lui Henri. Intrau una cîte una, înfășurate în capoate largi, cu ochii buhăiți și părul despletit. Căscînd plictisite cît le ținea gura, îi adresau un miorlăit „*Bonjour*, Henri", îi examinau pictura și se opreau un moment la fereastră, privind jos în stradă, în speranța că ar putea fi martore la cine știe ce eveniment senzațional. Dar pe rue des Moulins nu se întîmpla niciodată nimic și, cu un oftat de dezgust, se trînteau, se făceau colac sau se tolăneau pe pat.

Cléo scoase un pachet de cărți și începu să-și citească viitorul.

— Am să primesc o scrisoare ! exclamă ea. Ei bine, cine credeți că...

Fu întreruptă de Rolande, o lungană brunetă cu rîs nechezat și priviri de iapă nărăvașă.

— Știi, Henri — remarcă ea smucind din cap ca să-și dea pe spate o șuviță de păr — în halatul ăsta de baie arăți exact ca un călugăr.

— Nostim, îi replică amuzat Henri, tot așa mi-a spus și Elsa azi-dimineață.

Puse paleta deoparte și se aplecă să ridice sticla cu coniac de la picioare.

— Poate n-ar fi fost rău să mă fac călugăr.

— Oare călugării or fi purtînd sub sutană pantaloni sau absolut nimic ? întrebă Yvonne, poreclită „Trompette" din cauza timbrului strident al vocii.

Constatară că nici una nu știe și schimbară păreri cuviincioase despre ordinele călugărești.

În timp ce-și curăța unghiile, Liane se pomeni întrebîndu-se cu glas tare dacă te puteai ruga și stînd pe scaun, sau trebuia să îngenunchezi pentru ca rugăciunea să-ți fie primită. Din cine știe ce motiv, întrebarea le strică buna-dispoziție și conversația degeneră într-o ceartă nespus de violentă. Peste cîteva secunde țipau una la alta, aruncîndu-și cu ură adevăruri crude, fără legătură cu discuția, privindu-se fioros, gata să se încaiere.

Elsa, care revenise atrasă de zgomot, îndrăzni să-și exprime părerea că lui Dumnezeu îi este poate indiferent cum te rogi.

Această remarcă o irită pe Yvonne, care susținea „îngenuncherea". Îi aruncă Elsei o ploaie de ocări.

— În orice caz, între austrieci și nemți nu-i mare deosebire, așa-i ?

Rosti cuvintele disprețuitor, străfulgerînd-o cu priviri nimicitoare.

— Și nemților, știi ce le fac ? *Asta* le fac !

Încheie fraza cu un gest agresiv.

— Dar, protestă Elsa, n-am spus decît că lui Dumnezeu...

— Ce știi tu despre Dumnezeu ?

Cu o fluturare a mîinii, Yvonne semnală imensa distanță dintre ele.

— Dumnezeul vostru nici măcar nu poate vorbi franțuzește ! Și afară de asta, dă-mi voie să-ți spun...

Henri urmărea de la șevalet cearta neghioabă dintre aceste călugărițe ale păcatului, cu nervii zdruncinați de viața fără soare pe care-o duceau, de ciocnirile inerente ale traiului în comun și de repetarea la nesfîrșit a actului de dragoste fără dragoste. Observă bărbiile lor împinse înainte, palpitațiile sînilor, buzele strîns întinse deasupra dinților în semn de mînie. Curtezanele din lupanarele corintiene sau romane probabil că tot așa se certau...

Și imediat le schiță, din trăsături sigure.

În toiul altercației, ușa se deschise brusc și în cameră dădu buzna Marcelle cu vestea că, dintr-o greșeală a comisionarului spălătoriei, la Fleur Blanche se livraseră prosoapele unei alte *maison* [1].

— Vă asigur că eu una n-am să le folosesc, zise ea cu dispreț. Aș putea să mă molipsesc de ceva...

Cearta fu imediat uitată și incidentul cu spălătoria fu viu discutat de toate fetele, afară de Cléo, care se întoarse la cărțile ei de ghicit.

— Mătușă-mea e singura care ar dori să-mi scrie, zise ea îngîndurată, fața exprimînd nedumerire.

Își vîrî înapoi sînul alunecat afară din *neglijé*.

— Cu toate că nu mi-a mai scris de zece ani.

Cu o strîmbătură din nas, strînse repede cărțile și o invită pe Trompette și pe Elsa la o partidă de pichet în trei. Invitația fu primită și cele trei femei tăcură absorbite de joc.

Mai tîrziu, în aceeași după-amiază, Marcelle intră în cameră și, după o scurtă clătinare din cap către fetele din jur, începu să șușotească repede cu Rolande, cea mai bună prietenă a ei.

— ...Așadar, i-am spus : „Ia ascultă, o fată trebuie să-și păstreze respectul de sine“...

Încă vorbea de zor, cînd Berthe apăru în cameră să-i înștiințeze că e aproape cinci și se servește cina.

Henri puse jos paleta și își șterse pensulele. Apoi își mai turnă un pahar de coniac, se spălă cu grijă pe mîini și le urmă pe fete în sufragerie.

Ca de obicei, mîncarea era excelentă. Bucătarul era Alexandre Potieron, nu atît din economie, cît să-și mai treacă timpul. Era un om redus la minte, iar bucătăria devenise pentru el un mijloc de a-și consuma energiile nefolosite și totodată o mîngîiere. De cîte ori o fată îl complimenta, pe fața lui spînă se așternea un zîmbet șters și în ochii gălbejiți, inexpresivi, se ivea o scurtă strălucire.

Cît șezu la Fleur Blanche, Henri lucră, bău coniac, făcu dragoste și respectă programul acestei *maison*. Fetele se obișnuiseră cu prezența lui și nu se mai jenau de el.

---

[1] Pînza lui Lautrec *Comisionarul spălătoriei* se află azi expus în Muzeul din Albi (n. a.).

Fără cea mai mică stinghereală, se îmbrăcau, se dezbrăcau, făceau baie sau duș, se spălau, își pieptănau și frizau părul în fața lui, și fără voia lor îi dezvăluiau tainica și străvechea lume a prostituției, prea puțin schimbată din vremurile babiloniene încoace.

Așa cum într-o mănăstire ar fi putut trăi stări de profundă răscolire a spiritului și descoperi extazele misticismului, tot astfel, la Fleur Blanche, Henri sondă întunecatele străfunduri ale erosului uman. Ascultă trăncăneala și certurile fetelor. Îi făcură confidențe de-o uluitoare naivitate și altele de-o înfiorătoare perversiune. În peisajul fără de hotare al sufletului uman dădu peste neștiute grote și genune de turpitudine, dar și peste nebănuite limanuri de inocență.

Pătrunse în întortocheatul labirint al eticii lor. O înțelese și o consolă pe Adrienne cînd, într-o dimineață, intră buzna în camera lui, și, cu lacrimi în ochi, îi povesti că dezmierdările unui *miché* îi făcuseră plăcere.

— Da, e adevărat ! Da, e adevărat ! zise ea plîngînd în hohote, într-un acces de cumplită remușcare. Sînt o cățea, o tîrfă, o lepădătură ! Sînt *déshonorée !* Acum ce-am să-i spun lui *chouchou* al meu, săptămîna viitoare, cînd mă va întreba dacă i-am fost fidelă ?

O auzi la cină pe *madame* Potieron bătînd grav cu lingura în masă și curmînd orice conversație obscenă cu un sever : „Vă rog, *mesdemoiselles*, nu uitați unde vă aflați !" Ba asistă și la temuta *visite médicale* de fiecare luni, urmări fetele făcînd coadă și tremurînd de frică la ușa camerei de consultație, și cu o inegalabilă măiestrie prinse patosul grotesc și aspectul nespus de umilitor al scenei, așa cum în anii dinainte redase chinurile sfîșietoare din amfiteatrele spitalelor și veselia dezmățată de la Moulin Rouge și Elysée-Montmartre [1]

După cina din preziua plecării jucă domino cu Alexandre Potieron.

— Îmi pare rău că plecați, domnule Toulouse, zise mîhnit soțul patroanei.

---

[1] *Vizita*, una din puținele pînze de bordel ale lui Lautrec, aflate în proprietate particulară, se găsește azi în colecția Chester Dale (n. a.).

Erau singuri în sufragerie. Lumina lămpii din tavan imprima scenei atmosfera intimă dintr-o pînză olandeză de interior.

— De fapt, nu doresc să plec, zise Henri. Dar am promis unei prietene să-i fac un afiș.

Fața de lespede a lui Alexandre reflecta un vag sentiment de invidie.

— Dumneavoastră, cel puțin, puteți să vă duceți oriunde vreți ! A fost plăcut să vă avem aici, ca pe-un membru al familiei, s-ar putea spune. V-ați plictisit de femeile astea din jur. Mișună peste tot, ca libărcile.

Îi umplu iar paharul lui Henri.

— Ce-ați zice să mergem să bem ceva ?

Cînd Henri și însoțitorul său intrară în acea seară la Café de la Patrie, *popotes* ședeau la o masă absorbiți într-un joc de cărți.

Erau trei pașnici patroni ai bordelurilor din vecinătate, bărbați între două vîrste, care se întîlneau noapte de noapte ca să se relaxeze cîteva momente și să schimbe noutăți profesionale. Ca și Potieron, mai păstrau unele vestigii de frumusețe atletică. Dar vîrsta, viața sedentară pe care o duceau și grijile meseriei își lăsaseră urmele pe fețele lor. Sub ochi aveau pungi și pe frunte cute de frămîntare. La vîrsta de aproape cincizeci de ani sau ceva peste această vîrstă, nu mai semănau cu chipeșii codoși ce fuseseră cîndva. Își răsuceau mustățile îngînduraţi și-și frecau bărbile cu aerul oamenilor de afaceri împovărați de răspunderi. Cu pălăriile lor melon, ăcele de cravată și lanțurile de ceas, arătau ca niște respectabili negustori prosperi — dar nu foarte fericiți.

— Peste un minut terminăm, zise Marius posesorul unei *maison* de pe rue Montesquieu.

Cu un semn curtenitor al mîinii, îi invită pe Henri și Alexandre să ia loc pe cele două scaune libere de la masă.

Jucară un moment tăcuți. Apoi, unul după altul azvîrliră repede cărțile pe masă și partida luă sfîrșit.

Henri îl felicită.

— Iar ai cîștigat, Marius. Ești un om norocos.

— Aici greșiți, domnule Toulouse.

În glasul lui Marius se simțea o vădită notă de nemulțumire.

— Cunoaşteţi proverbul : „Noroc la cărţi, nenoroc în...", adică în afaceri, în cazul meu.

Muie un capăt de creion pe limbă, scrise repede cîteva cifre pe un petic de hîrtie.

— Tu, Philibert, îmi datorezi doi franci şi cincizeci de centime. Şi tu, Antoine, un franc şi cinci.

Pierzătorii scoaseră banii din pungile lor de piele şi-i numărară cu grijă.

— Spuneaţi adineauri că sînt un om norocos, zise Marius întorcîndu-se spre Henri, în timp ce băga banii mărunţi în buzunarul vestei. De fapt, aveţi în faţa dumneavoastră omul cel mai ghinionist din lume. Azi am avut *la visite*. Şi ce credeţi că am păţit ? Două pierderi. Două din cele mai bune porumbiţe ale mele ! Acum trebuie să caut înlocuitoare. În afacerea asta nu termini niciodată cu necazurile. Nu mai merge meseria ca înainte. Aveţi cuvîntul meu.

— Fetele-s de vină, se grăbi să declare Philibert. S-au schimbat. Pe vremuri erau supuse, respectuoase, harnice, grijulii faţă de bunul renume al casei. Şi cu sentimente alese. În '85, cînd a murit Victor Hugo, îmi amintesc că porumbiţele mele au fost atît de îndurerate că şi-au pus funde de doliu peste tot...

Făcu gesturile corespunzătoare.

— ...şi în noaptea aia au refuzat să facă *specialités*.

— Şi iubeau *la Patrie*, întări Antoine. De paisprezece iulie purtau jartiere tricolore şi cocarde bleu, alb şi roşu, ca să-şi arate patriotismul.

— Şi asta nu-i tot, adăugă Marius. Pe vremuri o fată era ori *jeune fille* [1], ori tîrfă. Ştiai cum stai. Azi fiecare midinetă face pe de lături şi trotuarul. Pe strada mea găseşti sub fiecare felinar o fată. Prostituţia practicată de amatoare — asta păgubeşte profesia. Şi, încă ceva. Înainte vreme inspectorii de poliţie se mulţumeau cu un mic ciubuc şi poate o sticlă, două de vin. Acum vor bani cu grămada ! Profiturile au scăzut. Mă credeţi, domnule Toulouse, că a fost o vreme cînd un om cu o mică *maison*... să zicem şase porumbiţe... putea să cîştige cinci-şase mii pe an şi să doarmă liniştit ? La cincizeci şi cinci de ani

[1] Fecioară (fr.).

se putea retrage. Azi zici bogdaproste dacă scoți cît să nu mori de foame.

Își răsuci mustața, descurajat.

— Prietenii mei de față vă pot spune că sînt, cum s-ar zice, un om care a răzbit prin propria lui muncă. Am luat-o de la început. Numai cu soția și cumnată-mea. Ele se îngrijeau de *michés*, eu eram cu ideile. Ne-am străduit din greu și am pus bani deoparte, pînă ce în sfîrșit am agonisit cît să putem cumpăra o mică *maison* de cinci franci, pe rue Sainte Anne. Opt ani, domnule, am muncit din răsputeri. Vreau să spun, nevastă-mea. N-are creier nici cît o muscă, dar e avidă de muncă. „Doar încă unul, *chéri*, îmi spunea cînd o rugam să se mai odihnească un pic. Lasă-mă să mai iau doar unul." Vă dați seama, mă iubea și dorea să reușesc. Credeți-mă, domnule Toulouse, dragostea unei femei de treabă e un lucru minunat...

XVIII

Doamna Loubet goli găleata de cărbuni în sobă, scuturînd dojenitoare din fălci.

— Era bine să mă fi înștiințat că vă întoarceți, se plînse ea. Aș fi dereticat prin cameră și ați fi găsit-o curată și caldă.

— Te rog, doamnă Loubet, nu fi atît de posomorîtă. Cum puteam să te înștiințez ? M-am dus să vizitez o mătușă din provincie.

Aceeași scenă se petrecea de fiecare dată cînd se întorcea din misterioasele lui călătorii inopinate. Ea afla unde se ducea, luîndu-se cu binele pe lîngă Maurice, și încetase de mult să mai aibă ceva împotrivă. Întrucîtva era mai bine decît să cutreiere străzile noaptea... Dar arătîndu-se prost dispusă, putea să-și ascundă bucuria de a-l vedea iar acasă și îi dădea totodată prilejul să-i arate că nu se lasă păcălită de scornelile lui.

— N-are măcar un oficiu poștal acolo unde locuiește... în fundul pădurii, continuă el brodînd mai departe cu sporită fantezie, fără să-i ia în seamă fornăielile. Cît am

stat acolo, tot bolnavă a fost. Nu m-am dezlipit o clipă de lîngă patul ei.

Îi zîmbi afectuos de pe sofa ; ea se prefăcu că nu-l vede.

— Aceste trei săptămîni la țară mi-au făcut nespus de bine, nu-i așa ? Nu arăt mai bine ?

Ea îi aruncă o privire încruntată peste umăr.

— Doar că nu arătați atît de gălbejit ca înainte... atîta. Și sper că ați dormit un pic, cît ați stat la țară... cu sărmana dumneavoastră mătușă bolnavă, adăugă ea cu vădit sarcasm. Aș fi dorit totuși să mă fi înștiințat că vă întoarceți.

O urmărea cum își face de lucru cu soba.

— Nu ți-a fost cît de cît dor de mine, cît de puțin ? zise el ca s-o îmbuneze. Lasă, te rog, în pace soba aia și vino lîngă mine.

Făcu alene cîțiva pași spre el.

— Stai jos, zise el trăgînd-o de mînecă. Aici, lîngă mine.

Cu un mormăit ursuz, se așeză alături de el, pe marginea sofalei.

— În lipsa dumneavoastră a venit foarte multă lume. Aveți jos un maldăr de scrisori.

— Oh, să aștepte !

Ridică din umeri și scoase din buzunar o cutiuță.

— Uite ce ți-am adus de la țară.

— Ei, domnule Toulouse, nu trebuia...

Așa se petrecea de fiecare dată, și de fiecare dată îi dejuca strategia atitudinii posomorîte de reproș.

— Nu trebuia ! repetă ea cu o ultimă privire dojenitoare.

Cînd deschise cutiuța și privirea îi căzu pe broșa cu camee, fața i se schimonosi într-un zîmbet înlăcrimat.

— Nu trebuia, într-adevăr... zise pentru a treia oară, foarte timid.

Glasul i se curmă și începu obișnuita scotocire prin numeroasele buzunare ale rochiei.

— Poftim, ia-o pe-a mea, zise el cu un zîmbet amabil, întinzîndu-i batista. Dar ce fel de întoarcere acasă e asta ? Mă înapoiez de la țară, îți aduc o broșă drăguță, și pe dumneata te podidesc lacrimile ?

Plînse, înghiți în sec, se smiorcăi, își suflă nasul și se șterse la ochi, cu acea pasiune a oamenilor care deseori s-au aflat la un pas de-a izbucni în lacrimi și au găsit în plîns singura mîngîiere a necazurilor. Uită de broșă și-l privi lung, cu un sentiment de disperare mută. I se frîngea inima văzînd cum un tînăr atît de amabil își ruinează sănătatea cu acel nenorocit coniac, cutreierînd toată noaptea Dumnezeu știe pe unde, venind acasă dimineața aproape beat și atît de obosit încît adesea nu mai are puterea să-și scoată hainele... Vara trecută făgăduise să se odihnească la Arcachon și, în loc să se ducă acolo, plecase în căutare de aventuri galante prin țări străine. De la Lisabona îi adusese o brățară de argint, de la Madrid un șal brodat, dintr-un loc numit Toledo o cutie de argint. Doar cît să-ți faci o vagă idee despre ce se petrecuse cu el între timp... Dar, oare, îi păsa de ceva ? Îi puteai citi în ochi că nu-i mai pasă de nimic, nici chiar de viața lui... N-o mai poate duce așa multă vreme. De-ar vrea *le bon Dieu* să facă o minune ! Numai de s-ar grăbi, altminteri în curînd va fi, poate, prea tîrziu...

— Te rog, doamnă Loubet, nu mai plînge, zise el cu glas tandru, șoptit. Știu la ce te gîndești, și asta mai mult strică. Te rog, nu mai plînge !

Îi mîngîie mîna liberă și o ținu cîteva secunde. Apoi, ca să-i arate cît de bine se simte, se ridică repede de pe sofa și se duse șchiopătînd la șevalet.

— Peste o oră vine domnișoara Jane Avril. Dar pînă vine, te rog să stai cu mine și să-mi spui ce mai e nou.

Pe strada lor toată lumea era bolnavă... Din pricina acestui dezgustător aer al Parisului, plin de aburi și de mici făpturi vătămătoare, mici de nu le puteai vedea cu ochii liberi... Cocota de la etajul doi plecase pe furiș a doua zi după Anul Nou, fără să plătească chiria. Așa pățești cînd ai în casă oameni de teapa ăstora ! Situația era însă cam aceeași dinaintea plecării lui la țară...

— Ca s-o vizitați pe sărmana dumneavoastră mătușă bolnavă, zise ea cu un mic zîmbet malițios.

În timp ce vorbea, se instalase în obișnuitul ei fotoliu, potrivise cu coatele perna de la spate și-și pusese ochelarii cu ramă de oțel. Acum deschise jurnalul, trecu repede peste titlurile articolelor, întoarse pagina și dădu

un țipăt care-l sili pe Henri să-i arunce o privire peste umăr.

— Ce s-a întîmplat, doamnă Loubet ? Nu te simți bine ?

— Un omor, domnule Toulouse ! S-a petrecut un omor pe strada noastră !

— Unde ?

— Nu știu încă.

Începu să citească pe nerăsuflate :

Enigma crimei pasionale din Montmartre

Hôtel de la Lune, un han sordid de pe rue Coulaincourt, a fost scena unuia din cele mai fioroase omoruri din analele cartierului Montmartre.

După informațiile date de *Laboratoire de Criminalogie Scientifique*, crima a fost săvîrșită acum cîteva zile. Pentru a satisface curiozitatea cititorilor noștri, domnul Pipiton, specialist în *crimes passionnels*, a avut amabilitatea să-și sacrifice din timpul consacrat îndatoririlor sale presante, ca să reconstituie pas cu pas această oribilă întîmplare.

— *Quelle horreur !* suspină doamna Loubet.

Reconstituirea crimei, de către domnul Pipiton, era concluzia unei strînse argumentări, logică în ce privește mobilul pasional și plină de înfiorătoare amănunte. Cînd Bouche-de-Sang îi înmînase codoșului ei puținul cîștig de peste noapte, acesta o ocărîse pentru trîndăvia și lipsa ei de elan. Femeia îi replicase că e prea bolnavă ca să mai aibă vreun elan. De fapt, își exprimase via dorință să se lase de meserie.

Această veleitate fusese primită cu mare nemulțumire. Urmase o ceartă aprinsă în cursul căreia Caillette, cunoscut dintotdeauna drept un om violent, o înșfăcase de beregată pe nefericita creatură și o strangulase. Pînă acum nu se dăduse de urma criminalului, dar jandarmii parizieni

erau în posesia unor importante indicii și se aștepta din clipă-n clipă arestarea lui.

— Sper că-l vor prinde și-i vor reteza capul, se burzului doamna Loubet scoțîndu-și ochelarii.

Era pe punctul să treacă la comentarii, cînd se auzi o ciocănitură în ușă și Jane Avril intră agitată în atelier.

— Ce se întîmplă ? Strada e plină de jandarmi. Credeam că n-o să dea voie trăsurii să treacă.

În timp ce Henri îi explica pricina neobișnuitei animații, doamna Loubet se scuză și plecă.

— Am să dau o fugă pînă la Hôtel de la Lune, să văd ce mai pot afla, zise ea.

O oră mai tîrziu actrița cobora de pe piedestalul modelului.

— Te superi dacă nu-ți mai pozez azi ? Trebuie să probez o rochie la Paquin. Nu vii cu mine ? Te rog, stărui ea, pune-ți pălăria și paltonul și hai cu mine.

În timp ce trăsura îi hurduca pe rue Lafayette, atenția lui Henri fu atrasă de-un splendid coș de trandafiri albi, expus în vitrina unei florării.

— Îmi dai voie să mă opresc o clipă ? zise el. Aș dori să trimit aceste flori mamei.

Puțin după aceea ieși din prăvălie și se sui în trăsură.

— Poftim, sînt pentru tine ! Pe vremuri îți plăceau violetele. Ți-amintești ? Dar poate că acum, cînd ești o stea, ai devenit prea *chichi* ca să-ți mai placă violetele.

Ea își îngropă fața în buchet și inspiră mireasma florilor.

— Henri, ești drăguț, zise ea ridicînd capul și privindu-l tandru. Totdeauna te gîndești la ceilalți !

Încă protesta spunînd că nu poate înțelege de ce dorește să-l tîrască la Paquin, cînd trăsura se opri în fața faimoasei *maison de couture*. Un portar în uniformă le deschise larg ușa de la intrare. Fură conduși într-o mică încăpere rotundă, cu covor gros și foarte multe oglinzi.

— Ați avea ambilitatea s-o rugați pe domnișoara Hayem să vină numaidecît aici, dacă nu e ocupată ? întrebă Jane pe un domn cu barbișon și pantaloni reiați, care o salutase înclinîndu-se.

Henri luase loc pe sofa și bombănea în șoaptă, cînd în cameră intră o brunetă fermecătoare, îmbrăcată cu o

rochie neagră simplă. Era destul de înaltă și se mișca cu o grație naturală care-i amintea pe Marie Charlet. Părul ei negru lucios, cu cărare la mijloc și răsucit la ceafă într-un coc, îi accentua paloarea fildeșie a feței ovale. Ochii erau însă trăsătura ei cea mai izbitoare ; aproape negri — brun-închis, aprecie el — strălucitori și depărtați, iar privirea lor pătrunzătoare contrasta cu linia senzuală a gurii.

— *Bonjour*, Jane.

O salută cu neașteptată familiaritate.

— Myriame, îți prezint pe domnul de Toulouse-Lautrec.

Manechinul se întoarse spre Henri.

— Am fost la expoziția dumneavoastră, domnule, zise ea zîmbind — și el observă că avea dinți splendizi — dar n-am putut să mă uit prea mult la picturile dumneavoastră. Era atîta lume !

Privirile lor se întîlniră și în ochii ei nu observă nici ironie, nici compătimire, ci mai degrabă o apreciere rezervată.

— Îmi pare grozav de rău. Dacă aș fi știut...

La ce-ar fi folosit ? Era probabil însoțită de un *monsieur* bogat. Orice manechin are amanți...

Dar acum Myriame se întorsese spre actriță.

— Ai vrea să încerci rochia ?

Spre surprinderea lui Henri, Jane exclamă :

— *Mon Dieu*, aproape uitasem ! Am o întîlnire importantă. Revin mîine.

Cele două femei clătinară repede din cap în semn de înțelegere.

— Ei, ce părere ai despre ea ? îl întrebă Jane pe Henri în timp ce traversau în trăsură Place Vendôme ?

— Cum se face că-ți spune Jane ?

— Am să-ți explic mai tîrziu. Mai întîi, spune-mi ce părere ai despre ea ?

— N-am nici o părere. E o fată foarte frumoasă. Ce importanță are părerea mea despre ea ?

— Te-a plăcut.

— De unde știi ?

— Mi-a spus ea.

— N-a spus nimic în acest sens. Doar că...

— N-a spus prea mult, dar o cunosc.

Henri se uită la ea, zîmbind încruntat.

— Asta ce mai e ? Ce se petrece de astă dată în căpşorul tău drăgălaş ?

— Ei bine, te-am luat la Paquin pentru că doream să vă cunoaşteţi. I-am vorbit despre tine, înţelegi ? I-am spus nu numai cine eşti, dar şi ce fel de viaţă duci — şi părţile bune, şi cele rele.

— De ce naiba ai făcut asta ?

— Deoarece cred că aţi putea fi foarte buni prieteni. Te admiră.

— De unde ştii ?

— Pentru că o cunosc pe Myriame, şi tot ce admiră ea mai mult pe lumea asta e succesul, iar tu ai reuşit să-l ai. Dar trebuie să te avertizez că Myriame e o fată ciudată. La un moment dat locuiam împreună şi m-am gîndit că n-ar strica să facă teatru. Am prezentat-o lui Brasseur, care a găsit-o foarte potrivită pentru scenă. A încercat s-o convingă, spunîndu-i cum ar putea s-o ajute. Şi ea ce crezi că a făcut ? A căscat tot timpul ostentativ ! Da, e o fată ciudată şi în multe privinţe n-o înţeleg. De fapt, nu ştiu prea multe despre ea. E evreică şi, cred, orfană. Extrem de ambiţioasă, o fată care ştie ce vrea. Dragostea nu se numără printre năzuinţele ei. Nu doreşte să se îndrăgostească de-un tînăr drăguţ şi sărac. Îşi doreşte o casă aristocratică pe Avenue du Bois şi tot ce decurge din asta. Dacă nu mă înşel prea mult, o va avea într-o zi. Deocamdată, nu se grăbeşte şi aşteaptă să apară bărbatul potrivit. Îşi poate permite să aştepte, n-are decît douăzeci şi unu de ani.

— Şi ce amestec am eu în treaba asta ?

— Ţi-am spus. M-am gîndit că aţi putea deveni foarte buni prieteni. Prieteni, Henri. Ţine minte. Doar prieteni, atît !

— Şi cu mine se va simţi în siguranţă, zise el acru. Nici o primejdie să se îndrăgostească, nu-i aşa ?

— Pă...i... Da, într-un fel. E dornică de camaraderie, Henri, nu de dragoste. Poate nu crezi, dar sînt fete cărora le place prietenia unui bărbat, fără a dori neapărat să se culce cu el.

— Vrei să spui că doreşte să fie prietena mea ? Să cineze, să meargă la teatru cu mine... ceva de genul ăsta ?

— Da. Bineînțeles, trebuie s-o faci să te placă îndeajuns ca să accepte acest lucru. Ea, însă, e dispusă să încerce. Și mai e ceva. Nu te aștepta să dureze la nesfîrșit. Într-o bună zi va apărea bărbatul care-i va oferi ceea ce dorește și în acest caz... Dar pînă atunci, șase luni sau poate un an, te vei bucura de compania unei fete încîntătoare. Ei bine, Henri, asta-i situația. O accepți sau renunți. Și dacă judeci cît de cît, o vei accepta. Săptămîna viitoare, dacă vrei, ne întîlnim la Café Riche după spectacol și vei avea prilejul s-o cunoști mai bine.

În seara stabilită, o recunoscu de îndată ce intră în Café Riche. Era îmbrăcată tot cu o rochie neagră. Sta alături de Jane și Georges, cu cotul sprijinit pe masă și obrazul în palmă, privind atent împrejur, așteptîndu-l desigur și arătînd foarte plictisită, reflectă el. Și încă o dată străduințele bine intenționate ale Janei i se părură zadarnice.

— Oh, ai sosit ! îi strigă Jane de departe, cu un aer de vădită ușurare. Ce te-a reținut atît de mult ? Începusem să cred că nu mai vii !

Se înclină în fața lui Myriame, dădu mîna cu Georges și se scuză pentru întîrziere. În timp ce el comanda un *Welsh rabbit*, Jane nu-și precupeți modestele însușiri de actriță ca să creeze o atmosferă de comunicativitate în jurul mesei.

— Georges, îl îmboldi ea, vorbește-i Myriamei și lui Henri despre romanul tău. Sînt sigură că-i va interesa nespus de mult.

— Cu plăcere, consimți tînărul scriitor. E o intrigă pe tema geloziei, în manieră dostoievskiană...

Plăcerea îi fu de scurtă durată, deoarece Jane luă cuvîntul, începînd să descrie acțiunea romanului. Făcu asta cu verva ei naturală și cu lux de amănunte neesențiale, omisiuni, comentarii personale și propuneri de modificare a acțiunii, care provocară numeroase plîngeri din partea autorului ofensat, la început timide, apoi energice, la urmă pe ton irascibil nestăpînit. Peste puțin, îndrăgostiții uitaseră de oaspeții lor și discutau foarte înflăcărat numai între ei.

În timp ce ei discutau, Myriame se întoarse spre Henri.

— Mai lucrați afișe, domnule ?

— Da, domnișoară, fac unul pentru Jane.

— Sînt greu de făcut ?

Încerca desigur să lege o conversație cu el ; faptul însă de-a arăta că o interesează afișele era un semn de amabilitate din partea ei.

— Unele da, altele nu, domnișoară. Totul depinde dacă te interesează sau nu litografia. Dacă te interesează, atunci nu contează dificultățile, și a face un afiș e o muncă fascinantă. Dacă nu, e o operație lungă și nespus de plictisitoare.

— Care din afișele dumneavoastră v-a dat cel mai mult de furcă ?

Răspunsul era de la sine înțeles și Henri nu se putu stăpîni să nu zîmbească.

— Primul, domnișoară, răspunse el politicos, dar oarecum ironic. Afișul pe care l-am făcut acum cîțiva ani pentru Moulin Rouge.

— Oh, mi-amintesc. Afișul cu cancanul ! Mi-amintesc că în drum spre serviciu m-am oprit să-l privesc. Nu puteam, bineînțeles, să-i apreciez calitățile artistice, dar mi-am dat seama că e de foarte mare efect. De altfel, așa trebuie să fie un afiș, nu ?

Cu mîinile împreunate sub bărbie, Henri o urmărea în timp ce vorbea și nu știa ce să creadă : dacă interesul manifestat de ea era sincer sau foarte bine simulat. Jane nu greșise : avea ceva ciudat care te atrăgea. Îi plăcea naturalețea ei, faptul că menționase în treacăt condiția ei socială de fată care trebuie să muncească, privirea ei deschisă. Bineînțeles, nu era deloc exclus ca totul să fie jocul abil al unei fete de douăzeci și unu de ani care alungase dragostea din viața ei și se hotărîse pentru cariera de *grande cocotte*. Ieșea din comun — și era într-adevăr frumoasă. Cu cît te uitai mai bine la ea, cu atît îți părea mai frumoasă. Avea ceva din prospețimea fructului abia copt, a unui fruct suculent cu mireasmă atrăgătoare, de prin părțile răsăritului.

— Cînd am ajuns la magazinul unde lucram atunci, continuă ea, toți vorbeau despre afiș. În timpul pauzei

de masă fetele tot despre asta discutau. Era prima oară cînd auzeam rostit numele dumneavoastră.

— Mă tem că nu vorbeau prea măgulitor. Părerile despre acel afiş au fost foarte împărţite. Mulţi l-au considerat indecent. Eu unul cred că nu era, dar...

— Dar v-a făcut cunoscut !

Zîmbi şi în ochii ei apăru o sclipire de admiraţie.

— Nu ştiu dacă e chiar aşa, protestă el zîmbind, dar ştiu că mi-a pricinuit atîtea necazuri încît aproape regretam că mă angajasem să-l fac.

— V-a luat mult timp să-l faceţi ?

— Cîteva luni. Bineînţeles, la vremea aceea habar n-aveam de litografie.

— Tare aş dori să ştiu ce e litografia.

Ciudăţenia remarcei şi tonul ei afectat îi reaprinseră bănuielile. Juca teatru... Toată această conversaţie despre afişul Moulin-ului era simplă născocire şi prefăcătorie... Poate ca să-i facă plăcere Janei, care cînd şi cînd se uita la ea neliniştită, sau ca să pară cultă şi iubitoare de artă... Probabil că nici măcar nu-i văzuse expoziţia...

— Nu mă credeţi, aşa-i ? zise ea, observînd licărirea ironică din ochii lui. Îmi dau seama.

— Dimpotrivă, domnişoară, protestă el cu un zîmbet care-i trăda îndoiala. Vă cred, cum să nu. Vă interesează, poate, şi ceramica etruscă, sau metafizica esoterică. Daţi-mi voie să vă felicit. Aveţi înaintea dumneavostră o viaţă de studii fascinante.

Ea îşi plecă ochii şi nu răspunse. Cînd în sfîrşit vorbi, vocea nu mai era entuziastă şi vioaie, ci vocea unei persoane jignite, dar resemnate — vocea unei persoane obişnuite cu dezamăgirile.

— Îmi pare rău că nu mă credeţi, pentru că întîmplător acesta e adevărul. Dar îmi dau seama cît de ridicol şi nesincer trebuie să fi sunat auzind o vînzătoare de magazin că doreşte să ştie ce e litografia. Totuşi, am vorbit serios. Totdeauna am fost curioasă să aflu cît mai multe lucruri.

— Şi de ce ? întrebă el, de astă dată fără ironie, însă sincer surprins. Cum e cu putinţă să vă intereseze un lucru ca litografia ?

Ea își ridică privirea.

— Nu știu de ce. V-am spus, îmi place să cunosc cît mai multe lucruri.

Îl simți că regretă și că încearcă s-o dreagă. Un zîmbet sfios îi reveni pe buze.

— Așa am fost totdeauna. Cînd locuiam împreună cu Jane, ea făcea glume pe tema asta. Cred că sînt curioasă din fire.

— Știți ce se spune despre curiozitate ?

— Da, zise ea, zîmbind acum cu toată fața. Se spune că cine știe prea multe moare devreme, dar nu cred. Am citit undeva că știința e mama înțelepciunii. Nu știu dacă e adevărat, totuși mie mi-ar plăcea să aflu ce e litografia și tot mai doresc să-mi vorbiți despre asta.

— Dar o să vă plictisească îngrozitor, stărui el mai puțin ferm.

— Nu, n-o să mă plictisească. De ce nu încercați, să vă convingeți ? Hai, o să vă dați repede seama dacă mă plictisește sau nu.

— Știu. N-o să vă jenați să căscați.

Ea rîse.

— Oh, v-a povestit Jane despre Brasseur ! *Mon Dieu,* mă întreb ce-a putut să vă mai spună despre mine.

Se aplecă spre el și coborî vocea.

— Între noi fie zis, cred că Jane nu mă aprobă.

— Pentru că vă place să cunoașteți cît mai multe lucruri ?

Îi vorbi despre litografie : istoricul acestui meșteșug, evoluția diferitelor tehnici. Din cînd în cînd desena o mică diagramă pe fața de masă. Vorbi fără întrerupere, lăsîndu-se pe nesimțite furat de plăcerea de-a monopoliza atenția acestei ciudate fete frumoase.

— Ce-ar fi să mergem la Maxim ? îi întrerupse Jane, care se împăcase cu iubitul ei.

Se făcuse tîrziu. Lumea începea să plece ; alții chemau prin semne *garçon*-ul sau trimiteau *chasseurs*-ii să le aducă trăsura. Afară zăpada înăbușea zgomotul circulației.

— Dacă n-aveți nimic împotrivă, eu aș dori să mă duc acasă, zise Myriame, prinzîndu-și agrafele capei scurte garnisite cu blană și începînd să-și încheie nasturii de la

mănuşi. Nu uitaţi că trebuie să fiu la magazin la nouă dimineaţa cel tîrziu.

— Pot să vă conduc acasă, domnişoară ?

Pe drum nu vorbiră prea mult. Acum, cînd erau singuri, nu mai găsea ce să-i spună. Îi zări o clipă faţa cînd un felinar de pe stradă lumină în trecere interiorul trăsurii. Îşi întorsese ochii de la el şi privea calm pe fereastră. Tăcerea ei părea firească... Sau poate uitase că era şi el acolo, aşa cum obişnuia Marie...

Planul Janei îi apăru mai absurd ca oricînd. Cum era cu putinţă să se uite la el o fată ca ea ? În sfîrşit, fapta bună fusese săvîrşită. Acum era în drum spre casă şi nici măcar nu-şi exprimase dorinţa să se mai întîlnească. Peste cîteva minute îi va întinde mîna şi-i va spune: „*Bonsoir, monsieur.* A fost o seară încîntătoare.“ Apoi o să dispară şi n-o s-o mai vadă niciodată...

Cupeul se opri în faţa unei case de pe rue des Petits Champs. Era o clădire modestă cu trei etaje, înnegrită de vreme, cu o ceasornicărie la parter.

Se întrebă cum reuşea, dintr-un salariu de manechin, să aibă o locuinţă aproape de rue de la Paix.

— Bineînţeles, zise ea, de parcă-i citise gîndurile, n-am de fapt un apartament. Doar o cameră dosnică cu vedere spre curtea interioară. Dar are cămin şi bucătărie... nu prea mare, dar destul de mare pentru mine. V-aş invita sus, dar mă tem că-i prea tîrziu. Întîlnirea noastră din seara asta mi-a făcut multă plăcere, domnule.

— Mie îndeosebi mi-a făcut plăcere, domnişoară, zise el protocolar. Pot spera să vă mai văd ?

— V-ar face plăcere să mă întîlniţi mîine ?

Răspunsul ei prompt îl luă prin surprindere.

— Mîine ?

— Da. Am putea eventual să luăm cina împreună, dacă vă face plăcere. Eu sfîrşesc lucrul la ora şase.

La lumina slabă din trăsură nu putea să-i vadă decît albul estompat al feţei acoperite de voaletă şi gura ca o pată roşie. Nu ştia ce să creadă. Era oare posibil... era oare cu putinţă să dorească sincer acest lucru ? Poate că încerca doar să-şi respecte făgăduiala făcută Janei.

— Sînteţi sigură că doriţi să vă mai întîlnesc ? De astă dată în vocea lui era o nuanţă de reţinere. Vreau să spun, nu doar să vă întîlnesc cînd şi cînd, ci cît mai des. Jane mi-a spus că v-a rugat să ieşiţi cu mine. Ştiţi, de fapt nu sînteţi obligată. Aş înţelege.

Simţi degetele ei înmănuşate apăsîndu-i grăbit mîna.

— Mîine la şase şi jumătate. Colţ cu Place Vendôme.

Două săptămîni mai tîrziu, Henri o aştepta pe Myriame la obişnuitul loc de întîlnire din Place Vendôme, colţ cu rue de la Paix, privind prin fereastra trăsurii scurgerea circulaţiei şi silueta întunecată a Columnei înălţîndu-se ca o uriaşă lumînare în crepusculul timpuriu de iarnă.

Se uită la ceas.

Mai avea de aşteptat o jumătate de oră... Nu-l supăra. Aşteptarea e o mare plăcere cînd ştii că nu aştepţi în zadar... Că peste treizeci de minute ea îşi va face apariţia pe uşa de serviciu a casei Paquin şi se va îndrepta zorită spre el, zîmbitoare, cu o mînă la pălărie şi cu silueta-i zveltă conturată în bătaia vîntului.

Myriame. Îi şopti tandru numele. Myriame... În două săptămîni îi adusese fericire cît nu bănuia să existe. Îi schimbase întreaga viaţă. Bea mai puţin, mult mai puţin. De ce-ar mai fi dorit să bea cînd era atît de fericit ? Nu mai frecventa music-hall-uri şi baruri, nu mai cutreiera străzile pînă-n zori. Dormea ; lucra. Maman era iar fericită... sau măcar mai puţin nefericită. Maurice era ocupat cu întocmirea planurilor pentru expoziţia de la Londra. Cît despre doamna Loubet, nu mai contenea proslăvindu-l pe *bon Dieu*. Faptul că minunea lui luase chipul unei fete frumoase nu conta ; miracolul era miracol, indiferent de întruchiparea lui...

Zece minute...

Începu să pîndească intrarea de serviciu de la Paquin. Întîi ieşiră midinetele, vînzătoarele, *les petites mains* [1], ucenicele — toţi atomii fără nume, fără chip, ai caselor pariziene de *haute couture*. Se revărsau din coridorul întunecos ca şcolăriţele, în grupuri vesele, zgomotoase, scrutau trotuarul să-şi găsească respectivii *amoureux*, aler-

[1] Lucrătoarele necalificate (n. t.).

gau spre ei, se înălțau în vîrfurile picioarelor să-i sărute, îi luau de braț și dispăreau în mulțime. După aceea, salariatele mai vîrstnice : *couturières, mouleuses, essayeuses, coupeuses, finisseuses.* Nimeni nu le aștepta. Ieșeau îmbulzindu-se, modeste, înfofolite în paltoane prost ajustate și o luau la fugă în josul străzii, pînă la cel mai apropiat tramcar sau omnibuz care le ducea zilnic spre căminele lor periferice și mesele sărăcăcioase. Apoi veneau salariații bărbați : recepționeri, casieri, contabili, expeditori. Ieșeau îmbrăcați cu paltoane, fulare și pălării melon, căutînd să arate a oameni de afaceri importanți ; își strîngeau mîinile ca și cum ar pleca într-o călătorie de șase luni și se împrăștiau care încotro.

În sfîrșit, apăreau manechinele, ușor de recunoscut după eleganța și mersul lor sclifosit. Se opreau în prag și aruncau în jur o privire distinsă și sfidătoare, în timp ce-și încheiau nasturii mănușilor sau își înfoiau fulgii gulerelor boa ; apoi traversau alene trotuarul și dispăreau în trăsurile care le așteptau, ajutate de mîini bărbătești înmănușate.

Apoi o văzu pe ea.

Nu se opri, cum făcuseră celelalte, ci se îndreptă grăbită spre cupeu.

— *Bonsoir,* Henri, strigă veselă, luînd loc alături de el. Ai așteptat mult ?

— Doar cîteva minute, dar mă bucur că n-ai întîrziat. La Comédie Française se joacă *Les Précieuses Ridicules*, și-am cumpărat bilete. M-am gîndit că ți-ar face plăcere să mergi astă-seară la un spectacol.

— Îmi place nespus de mult să merg la spectacole. N-am fost niciodată la Comédie Française.

Henri scoase capul pe fereastra cupeului.

— La Voisin.

Cinară cu poftă tinerească, vorbiră și rîseră mult, nu atît de ce spuneau, ci pentru că se simțeau fericiți și rîsul le venea ușor pe buze. Ca de obicei, discutară tot timpul în contradictoriu. Încă din prima zi a legăturii lor susținuseră puncte de vedere cu totul opuse, aproape asupra oricărui subiect, de cele mai multe ori doar de dragul conversației.

În această seară, Henri deschise discuția remarcînd că, în calitate de regalist, nu agreează Columna Vendôme.

— Obraznicul ăsta de aventurier corsican ! Să-şi pună statuia în vîrful acestei columne, ca un fitil în vîrful lumînării ! Știi, Myriame, națiunile își pierd capul la fel de ușor ca orice individ. Guvernările bune le tolerează, dar de dictatori se îndrăgostesc. Cu cît sînt mai răi... cu atît îi iubesc mai mult.

Observă dezaprobarea din ochii ei.

— Nu mă crezi, așa-i ? Foarte bine, privește în jurul tău. Napoleon a ruinat Franța, a stors-o de vlagă, a masacrat mai mulți oameni decît toți regii laolaltă, totuși Parisul e un altar înălțat lui. *Arc de Triomphe, Les Invalides,* această blestemată *Colonne Vendôme, L'Obélisque.* Ei bine, nu poți face un pas fără să te ciocnești de acest om. Ca regalist, mă revoltă.

— Ascultă. Henri, doar nu vrei să spui că eşti într-adevăr regalist ?

— Bineînțeles că sînt ! Ce altceva aș putea fi ? Ce întrebare ! Ca și cum ai întreba pe un cardinal dacă e de partea Papei.

— Nu cred, răspunse ea repede, cu paharul la gură. Cum poți să fii ? Cum poți să-i aperi pe regii aceia bătrîni și depravați ?

— Mai întîi, nu erau bătrîni. Ludovic al cincisprezecelea a ajuns rege la cinci ani...

— Foarte bine. Atunci pe regii aceia tineri și depravați.

— Mă opun. Respectuos te rog să ții seama că regii nu erau mai depravați decît instalatorii, casierii, artiștii sau diaconii de biserică. De fapt, unii dintre ei... cei mai răi, din păcate... au fost realmente virtuoși. Cel puțin unul dintre ei, Ludovic al IX-lea, a fost trecut oficial în rîndul sfinților.

Ea îi aruncă o privire provocatoare și un moment se mulțumi să mănînce în tăcere.

— Și nobilii aceia, aristocrații aceia ! strigă ea revenind la atac. Și ei erau virtuoși ? Nu, nu erau ! Erau grosolani, insolenți și plini de ei.

El făcu un gest larg, teatral.

— Trebuie să-ți aduc la cunoștință, draga mea Myriame, că slugile sînt grosolane, nu *les grands seigneurs*. Ai să observi că de obicei mai-marele slugilor e snob și insolent, nu stăpînul casei. La castel aveam un majordom, „Bătrînul Thomas", care era cel mai grozav snob din cîți am cunoscut vreodată.

Se uită la ceas.

— Și acum, scumpa și tînăra mea *sans culotte* [1], te rog să te grăbești, altfel nu mai prindem primul act.

În acea zi văzură piesa lui Molière, *Les Précieuses Ridicules* ; a doua zi o luă cu el la serata de muzică a fraților Dilhau, unde ea îi încîntă pe toți — inclusiv pe Degas — prin grația și frumusețea ei, și sincera prețuire a muzicii. În seara următoare se duseră la Renaissance. După spectacol, Henri o conduse în culise și o prezentă Sarăi Bernhardt.

Dar cealaltă seară o petrecură în camera ei, lîngă cămin ; el pe sofa, sorbind cînd și cînd din paharul cu coniac ; ea pe podea, cu ochii ațintiți asupra flăcărilor și cu brațele aduse în jurul genunchilor.

Era o noapte furtunoasă de februarie, cu rafale de ploaie și vînt care zgîlțiiau ferestrele, dar în cameră era liniște și cald. El sta rezemat comod de peretele din spate privind fața ei îmbujorată de văpaia focului. Cît de drag îi era focul !... Din clipa în care intrase în cameră, primul ei gînd fusese să-l aprindă. Toată seara îi purtase de grijă, își făcuse de joacă cu el, se așezase cît mai aproape, lăsîndu-se în voia dogoarei lui cu o plăcere senzuală de felină.

Și o bună bucată de timp nu-și vorbiră. Era una din cele mai subtile trăsături ale camaraderiei lor, această savurare în comun a tăcerii.

— Fericită ? întrebă el tandru.

— Torc.

— Mereu mi-am zis că ești pe jumătate pisică.

Deși ea nu întorsese capul, putu să-i observe zîmbetul întîrziat de pe buze. Din nou se lăsă în jurul lor tă-

---

[1] Denumire dată de aristocrați revoluționarilor din 1789, pentru că purtau pantaloni lungi, în loc de *culotte*, pantalonii scurți pînă la genunchi (n. t.).

cere, întreruptă doar de mugetul furtunii de afară și de trosnetul buștenilor din cămin.

Își mîngîie alene barba și-și plimbă privirea peste cameră. Era mică, scundă și sărăcăcios mobilată. Un covor verde acoperea cea mai mare parte a podelei. Raftul de cărți și gravurile de pe pereți creau o vagă ambianță studioasă. Avea intimitatea locurilor în care îți petreci cea mai mare parte a timpului și lui îi plăcea pentru că era exact genul de cameră în care și-o închipuise ; și pentru că era o parte din ea, așa cum erau și ochii ei căprui-închis, micul *grain de beauté* de pe obrazul stîng, obiceiul de a sta așezată pe podea, felul cum își ținea buzele întredeschise cînd asculta muzică.

— Henri, zise ea deodată, spune-mi ce știi despre Dreyfus. La magazin vorbesc tot timpul despre asta. Nu știu dacă e vinovat sau nu, dar aș vrea să știu ce-i cu toată povestea asta. Mai întîi de toate, cine e ?

— E un alsacian. S-a născut la Mulhouse, ca și prietenul meu Maurice. A intrat în armată, a ajuns căpitan de artilerie și într-o bună zi, acum patru ani, a fost pe neașteptate arestat, judecat, condamnat, degradat și expediat în Insula Diavolului, unde putrezește acum pentru o crimă pe care n-a săvîrșit-o.

— De unde știi că n-a săvîrșit-o ? Toată lumea spune că da.

— Ceea ce e un motiv aproape destul de întemeiat ca să fii sigură că n-a săvîrșit-o, zise el zîmbind. Există însă și alte motive.

Îi vorbi pe-ndelete despre tragica afacere : incertitudinea experților în privința scrisului lui Dreyfus, atmosfera de taină în care fusese judecat, ticluirea probelor, sperjurul martorilor.

— Nu, Myriame, încheie el, golind paharul și întinzîndu-se să-și ia bastonul. Nu e vinovat. Și mai există cîțiva oameni onești în Franța care luptă să repare o mare greșeală. Sper să reușească. Totuși, mă tem că nu va fi ușor.

Cînd plecă în seara aceea, ea luă lampa de pe masă și-l conduse prin îngustul coridor exterior.

— N-a fost o seară prea amuzantă. Doar așa, la gura sobei ? zise ea cînd ajunseră lîngă scară.

— N-aș putea să-mi imaginez una mai plăcută. Cred, cea mai plăcută din cîte am petrecut vreodată. Știi, de fapt, în adîncul inimii sînt un om grozav de casnic... Te văd mîine ?

După o imperceptibilă ezitare. adăugă :

— Nu te plictisești pierzîndu-ți toată vremea cu mine ? Mai vrei să...

— Ssst ! Mîine. În același loc, zise ea repede.

Privirea din ochii ei trecu peste el ca o mîngîiere. I-ar fi plăcut să-i ia mîna și să o țină mult timp în a lui. În loc de asta îi spuse aproape șoptit :

— Mulțumesc, Myriame.

Cînd începu să coboare scara, ea ținu lampa sus deasupra capului. În timp ce-l urmărea coborînd încet, cu mișcări penibile, mila îi umbri ochii și-și stăpîni cu greu un suspin.

La capătul scării, se opri să-și recapete răsuflarea și să-și odihnească picioarele. Privi o clipă în sus spre ovalul perfect al feței ei scăldate în lumina galbenă.

Îi făcu semn cu mîna fericit.

— *Bonsoir,* Myriame.

Peste două săptămîni, cînd ea îi propuse să meargă într-o duminică după-amiază la Luvru, el se opuse cu îndîrjire.

— Luvru ! Cimitirul acela de vechituri ! Cine mai dorește să se ducă la Luvru ?

— Eu doresc.

— Nu știi că la Luvru se duc numai turiștii ? Turiștii și studenții la bele-arte. Te asigur că nimic în lume nu e mai deprimant ca sălile acelea pline cu statui, mumii, sarcofage, lespezi de marmură ciobite. E ca magazia unui imens cimitir. Galeriile acelea kilometrice cu mii de picturi...

— Dar, Henri, îmi plac picturile, îmi place să le privesc. Mi-ar plăcea să-mi vorbești despre ele, să-mi explici în ce constă valoarea unei picturi celebre.

— Imposibil ! E totuna cu a-mi cere să-ți explic de ce o femeie e frumoasă. Nu-i adevărat că marea artă e sim-

plă ; e al naibii de complicată. În definitiv, de ce n-ar fi ? Nici viaţa nu e simplă. Nici mintea omului nu e simplă. Inima omului sigur nu e. Nici muzica aleasă nu e simplă. Poate pare simplă, dar în realitate nu e. Nici matematica nu e simplă.

— Un motiv mai mult să mă duci la Luvru duminica viitoare şi să începi instruirea mea, zise ea cu un zîmbet strengar în ochii ei orientali catifelaţi. Dacă arta e atît de complicată, treaba asta ne va lua, poate, ani de zile ! Parcă mă văd alături de tine, cînd vom da în mintea copiilor, mergînd în fiecare duminică la Luvru să ne uităm la Mona Lisa !

— Nu-mi pomeni de burgheza aia florentină cu surîs fandosit !

— Credeam că e foarte drăguţă, dar dacă tu eşti de altă părere...

Tonul ei supus trăda totuşi încrederea calmă în rezultatul acestei discuţii. Zîmbetul ei exprima certitudinea intimă a victoriei, ceea ce lui nu-i scăpă.

— Am spus „nu merg la Luvru", şi cu asta, basta ! declară el cu un gest de hotărîre irevocabilă. Şi să nu crezi că, zîmbind în felul ăsta, mă poţi linguşi, ca să-mi impui voinţa şi să mă joci pe degete cum vrei.

— De ce vorbeşti aşa, Henri, protestă ea cu un aer de vădită nedreptăţire. Nu zîmbeam în legătură cu tine.

— Atunci zîmbeai în legătură cu altcineva, şi cu atît mai rău.

O ameninţă dojenitor cu degetul.

— Cunosc genul ăsta de zîmbet. Missia zîmbea la fel. Aşa că, vezi, n-are rost să-ţi iroseşti zîmbetele cu mine.

Era atît de fermecătoare, aşa cum sta pe podea, cu picioarele ei zvelte strînse sub fusta de serj, văpaia căminului aşternîndu-i reflexe pîlpîitoare pe păr şi pe o parte a feţei, încît îşi pierdu şirul gîndurilor şi cîteva secunde rămase cu privirea aţintită spre ea.

— Cînd spun „nu merg la Luvru", înseamnă că „nu merg la Luvru"... şi nu mai discut.

În duminica următoare se duseră totuşi la Luvru, şi după aceea în fiecare duminică după-amiază.

Spre surprinderea lui, aceste vizite se dovediră prilej de noi și fermecătoare trăiri. Simți o nespusă plăcere privind-o cum făcea ochii mari la vederea unei pînze celebre, răspunzînd la întrebările ei, atrăgîndu-i atenția asupra amănuntelor tehnice. În timp ce traversau agale răsunătoarele galerii, îl încînta curiozitatea avidă a spiritului ei ager și perceptiv. Pe nesimțite, ajunse să vorbească despre artă, explicîndu-i de ce Rembrandt era mai mare decît Peter de Hooch, și Fragonard mai mare decît Nattier, analizînd pînze, arătîndu-i ce era geniu și ce era simplă dibăcie.

Într-o duminică ședeau în fața Venerei din Milo, albă și distantă în lumina palidă a acelei după-amiezi de martie.

— E splendidă, nu-i așa ? îi șopti el. Nu știm despre ea decît că a fost descoperită într-o peșteră de un tînăr grec, care a vîndut-o guvernului francez pentru șase mii de franci. Singura afacere bună pe care a făcut-o vreodată guvernul nostru, cu excepția, bineînțeles, a acelor minunate pînze furate de Napoleon din Italia. Știi, continuă el după o pauză, e atît de splendidă încît uităm cît e de foarte — foarte veche. Îți dai seama că e mai veche decît Parisul, mai veche decît Cezar, mai veche decît Hristos ? Uneori doresc ca sfîntul Paul să nu se fi dus niciodată la Atena.

Vorbiră cîtva timp în șoaptă, pășind încet în jurul impunătoarei statui, privind-o din toate unghiurile.

— Ar trebui să plecăm, zise el. E tîrziu. Am văzut basoreliefurile egiptene, cariatidele grece și marmurile feniciene. Astea ar trebui să-ți potolească pe-o săptămînă setea de cultivare.

— Dar, Henri, ai promis să-mi arăți *Madonna* lui Filippo Lippi. Îți amintești ?

— Oh, Doamne, nu uiți niciodată nimic ! Atunci să ne grăbim ; în curînd se închide.

Urcară pe scara largă de marmură care ducea la primul etaj, traversară Salon Carré și intrară în Salle des Sept Mètres. În sală nu mai era nimeni.

— Nu vom avea timp decît pentru Lippi.

Se îndreptă spre tabloul unei Madone blonde, cu trăsături foarte fine și cu privirea plecată spre copilul de pe genunchii ei.

— La celelalte ne putem uita, dacă dorești, duminica viitoare.

Se opriră unul lîngă altul în fața tabloului, privindu-l în smerită tăcere.

— Iată, Myriame, ce înseamnă o mare pictură, zise el într-un tîrziu. Observi că lumina pare că vine de sub piele, de parcă ar lumina dinăuntru ? Asta pentru că Lippi a aplicat dedesubt un strat de ocru. E un procedeu artificial, dar de foarte mare efect. Creează un fel de iradiație interioară. Acum orice student îl folosește, dar la vremea lui Lippi a fost o noutate. Nu arată eterică și angelică?

În ochi îi miji o sclipire.

— Privind-o, nu ți-ar trece niciodată prin minte că, probabil, chiar în clipa asta se prăjește în iad. De altfel, și Lippi. Erau o pereche tare păcătoasă...

Fu întrerupt de-un paznic în uniformă, care-și vîri nasul prin deschizătura ușii.

— Peste cîteva minute închidem, *mesdames et messieurs*.

Rosti cuvintele cu răsuflarea tăiată, aruncînd o privire admirativă spre Myriame, una nedumerită spre Henri, înălță din umeri și dispăru.

— Arta datorează nespus de mult păcatului, adăugă Henri în timp ce se îndreptau spre ieșire. Printr-o bizară coincidență, prea puține femei virtuoase au fost pictate de pictori celebri. Adu-mi aminte să-ți istorisesc într-una din zilele astea idila lui Filippo Lippi cu frumoasa lui călugăriță.

— Cînd ajungem acasă... în timp ce pregătesc ceaiul.

În duminica următoare nu s-au mai dus la Luvru, ci la Salon des Indépendants, care se deschisese în cursul săptămînii. Henri prezentă Myriamei cîțiva membri din *Comité Exécutif* și-l încîntă nespus de mult admirația lor nereținută. Porniră apoi să se plimbe prin diferitele săli ale expoziției, uitîndu-se în grabă la nenumăratele tablouri, pe măsură ce înaintau.

— Acum înțelegi de ce pictorii mor de foame, remarcă Henri în timp ce făceau înconjurul unei galerii cu pereții

acoperiți pînă la refuz de tablouri. Arta e marfa cea mai abundentă și cea mai puțin necesară. Numai proștii, sau geniile, sau cei care, ca mine, n-au altă alternativă, sînt în stare să-și aleagă de bunăvoie pictura drept carieră.

Îl zăriră pe Henri Rousseau stînd de pază în fața picturilor lui. În bocancii grosolani lustruiți și redingota peticită, fostul sergent și vameș îți atrăgea imediat atenția.

— Myriame, îți prezint pe vechiul meu prieten, domnul Rousseau. Dacă ai avea vreodată intenția să înveți vioara sau să compui o scrisoare delicată de dragoste, el e omul cel mai potrivit. Întîmplător, e și un excelent pictor.

Henri Rousseau se înclină adînc, mormăi ceva pe sub mustața lui pleoștită, după care o luă pe Myriame de braț și o conduse la un tablou mare intitulat *La Carmagnole* [1]. Pe ramă bătuse în ținte o inscripție care suna : „O, Libertate ! Fii în veci călăuza acelora care doresc ca prin truda lor să contribuie la gloria și măreția Franței."

La întoarcere, în drum spre rue des Petits Champs, Henri o făcu pe Myriame să rîdă, povestindu-i comicele ședințe ale faimosului *Comité Exécutif*. Din una în alta, ajunse să vorbească despre Seurat și Vincent.

— De ne-am fi cunoscut atunci ! Ți-ar fi plăcut... Amîndoi erau pictori mari, deși diferiți ca ziua de noapte. Cred că mai ales Vincent ți-ar fi plăcut. Era greu să nu-ți placă, deși era un om ciudat. Dar era un democrat ca tine ; și ați fi căzut de acord în privința regilor bătrîni și depravați și a aristocraților insolenți. Probabil că s-ar fi îndrăgostit de tine. Era atît de nesăbuit, sărmanul Vincent, încît nu-i intra în cap că unii oameni nu se pot bucura niciodată de dragoste.

— Ce s-a întîmplat cu el ?

— S-a sinucis...

---

[1] *Carmagnole* (fr.), haină de-o croială specială, la început purtată de muncitorii piemontezi, originari din Carmagnole (provincia Torino), adoptată mai tîrziu de revoluționarii francezi din 1789. E, de asemeni, titlul unui cîntec revoluționar din aceeași epocă (n. t.).

Şi aşa trecură săptămîni. În fiecare seară o aştepta pe Myriame în Place Vendôme. Mergeau la teatru sau la operă, la concerte sau la circ. O duse la Vélodrome d'Hiver şi fu nespus de emoţionată cînd o prezentă vestitului Zimmerman. Într-o zi o întrebă dacă a asistat vreodată la o *séance cinématographique.*

— *Mon Dieu*, ce-i aia ?

— Nu ştiu exact. Cred. ceva în genul unui spectacol de lanternă magică, dar imaginile se schimbă atît de repede încît oamenii par că se mişcă.

Asistară la o *séance cinématographique* de la Salon Indien, o sală la subsol pe Boulevard des Capucines. Au trăit clipe cutremurătoare de neuitat, cu locomotive năpustindu-se din ecran, cai alergînd în galop de-a dreptul spre sală, lumea ţipînd îngrozită, părăsindu-şi locurile şi fugind afară sau leşinînd.

Din cînd în cînd cinară cu Maurice şi Renée şi petrecură împreună seri plăcute, stînd la taifas sau jucînd cărţi. În dimineţile de duminică, ea venea adesea pe neaşteptate la atelier şi, în timp ce el picta, îl urmărea, ghemuită pe sofa cu o carte în mînă. Se împrietenise repede cu doamna Loubet şi între ele aveau loc lungi conversaţii pe şoptite, în spatele lui.

Încetul cu încetul, prietenia dintre Henri şi Myriame se transformă într-o legătură strînsă.

El îi povesti din viaţa lui, despre singurătatea din ultimii ani. Îi povesti chiar despre Denise şi, într-o seară ploioasă, despre Marie Charlet.

Treptat, îi făcu şi ea confidenţe, vorbindu-i despre unele întîmplări din copilăria ei.

— Ştii de ce doresc mereu să aflu fel de fel de lucruri ? Pentru că n-am avut posibilitatea cînd eram mică. N-am putut să-mi termin şcoala. Părinţii mei erau prea săraci, şi cînd a murit tata, am intrat ucenică la un atelier de croitorie. Un franc pe zi. Aveam treisprezece ani...

Îl cuprinse mila închipuindu-şi-o ca *petite main* într-o cameră supraaglomerată şi neaerisită, stînd zece ore pe zi gheboşată peste o masă lungă, însăilînd şi înţepîndu-şi

degetele. La treisprezece ani... Cît de nemiloasă putea fi sărăcia !

— Nu știi, Henri, ce înseamnă să fii sărac, într-adevăr sărac. Te îngrozești. Am să-ți povestesc într-o zi.

În acea zi nu-i spuse mai mult, dar o lună mai tîrziu îi povesti despre tatăl ei.

— Era desenator de modele pentru bijuterii. Venise de tînăr la Paris, dintr-un orășel polonez...

Un bărbat blond, cu vorbă blîndă, ftizic, naiv și evlavios, care o lua cu el la sinagoga din rue de Nazareth, umplîndu-i copilăria cu poezia *Talmudului* și vaietele deznădăjduite ale psalmodiilor ebraice. Murise după o boală lungă, care irosise puținele economii ale familiei și lăsase o mamă și un copil în neagră mizerie. Anii care au urmat fuseseră un neîntrerupt coșmar de lipsuri și trudă. La sfîrșitul zilei de muncă în istovitorul atelier, își petrecuse serile chircită lîngă soba din bucătărie, ajutîndu-și mama să coasă nasturi la mănuși. Mese de seară cu cartofi reîncălziți și coji de pîine veche muiate în apă caldă. Și mereu spectrul proprietarului. Fără duminici libere, fără picnicuri pe malul Senei, fără plimbări pe călușei, fără jocuri de-a v-ați ascunselea cu ceilalți copii. Totuși, de bine de rău, supraviețuise. Firava *gamine* cu ochii triști ajunsese femeie. Filfizonii începuseră s-o aștepte la ora închiderii și s-o conducă acasă.

— Apoi, într-o bună zi, l-am întîlnit pe André și m-am îndrăgostit de el. Era contramaistru într-o fabrică de instrumente optice. Era amabil, blajin. Aveam aceleași gusturi, aceeași religie, aceleași speranțe. Ne iubeam foarte mult. Atît de mult încît atunci cînd mama se afla pe patul de moarte André m-a rugat să-i fiu soție... și era cît pe-aci să fac acest pas.

Vocea ei se pierdu în tăcerea camerei și ochii îi rămaseră privind țintă la foc.

— De ce ? De ce nu te-ai căsătorit cu el ?

— Pentru că era sărac.

Tonul ei categoric îl surprinse.

— Era inteligent, harnic, bun și frumos... dar sărac. Și tatăl meu fusese inteligent și harnic, și am văzut ce

fel de viaţă îi oferise mamei. Şi l-am văzut cum a murit, l-am auzit noapte de noapte tuşind şi iar tuşind, pentru că nu aveam cu ce să-i cumpărăm medicamente. Şi de fiecare dată cînd îl auzeam prin perete, îmi îngropam faţa în pernă şi juram să nu mai fiu săracă, juram să fac orice să nu mai fiu săracă. De aceea l-am părăsit pe André. Fără o vorbă, fără un rînd scris. Ştiam că, văzîndu-l, aş fi putut da înapoi. Şi în felul ăsta am scăpat. Nu l-am mai văzut niciodată, zise ea aproape şoptit.

Apoi veni luna mai, şi încă o dată miracolul primăverii înveşmîntă întregul Paris cu vraja străvechilor edificii zărite prin frunzişul proaspăt. Pe bulevarde îşi făceau apariţia canotierele şi veselele umbrele de soare. În Parc Monceau se redeschidea teatrul de păpuşi şi acum alţi copii urmăreau aprigele dispute dintre *Guignol*[1] şi *le Diable*. Sub portaluri se sărutau perechi de îndrăgostiţi.

Jane Avril, însoţită de iubit, subretă, impresar, doi pudeli şi douăzeci şi şase de cufere, pleca la Londra, într-o învălmăşeală de bagaje puse alandala, telegrame de ultim moment şi daruri de *bon voyage* potrivite cu plecarea unei stele de music-hall.

Înainte de plecarea trenului, actriţa reuşi să rămînă cîteva minute în compartiment numai cu Henri.

— Arăţi ca un om renăscut, zise ea făcîndu-şi vînt cu mănuşile. Cum stau lucrurile între tine şi Myriame ?

— Splendid. E exact aşa cum mi-ai spus, ba chiar mai mult. Niciodată nu voi şti cum să-ţi mulţumesc îndeajuns pentru ce-ai făcut. Poţi avea cîte afişe doreşti.

Tonul lui înflăcărat o făcu să-i arunce o privire bănuitoare.

— Nu cumva te-ai îndrăgostit de ea ?

— Bineînţeles că nu. Ce crezi că sînt... nătîng ?

— Nu uita, Henri. Prietenie... nimic altceva !

În seara aceea o duse pe Myriame la un festival Brahms, organizat drept omagiu adus compozitorului, decedat cu puţin înainte la Viena. Se cînta simfonia în do

[1] Personajul principal în teatrul de păpuşi francez (n. t.)

minor și Myriame asculta cutremurătoarele-i accente cu ochii închiși și mîinile împreunate în poală. O urmări cu coada ochiului și își gravă în minte chipul ei, fața extaziată de vraja muzicii, buzele întredeschise ca pentru sărut, linia zveltă a gîtului. Momentul era ideal pentru a fi păstrat ca o comoară și retrăit la nesfîrșit cînd nu va mai fi lîngă el.

În timpul ultimei părți a simfoniei ea își trecu degetele printre degetele lui.

— Îți mulțumesc, Henri, îi șopti ea. De cîte ori voi asculta această simfonie mă voi gîndi la tine.

În cupeu își puse din nou mîna peste a lui.

— Ai fost foarte bun cu mine.

Încet-încet, palmele lor se atinseră și degetele se împletiră ca sub un impuls senzual nedeslușit, aproape inconștient.

Cînd intrară în cameră, ea își azvîrli capa pe-un scaun și se chirci ca să aprindă focul.

— Mi-ar fi plăcut să fac eu treaba asta în locul tău, zise el de pe sofa.

Ea nu-i răspunse și, ca să treacă peste clipa de stînjeneală ce urmă, el continuă ca și cum nimic nu spusese :

— Mă întreb ce faci vara cînd e prea cald să mai aprinzi focul.

— Bombănesc tot timpul și aștept să vină toamna. În orice caz, detest vara. Parisul e groaznic vara.

— Nicidecum ! Parisul e încîntător vara. Ai să vezi. Am să te duc la bîlciuri. Vom mînca bomboane de zahăr ars și vom vizita toate barăcile. Ne vom duce la Foire de Trône ca s-o vedem pe vechea mea prietenă La Goulue. Ne vom plimba pe Sena în *bateau-mouche* [1] și vom lua prînzul în localuri modeste în sunete de acordeon. Vom merge la Saint Cloud, la Versailles și la...

— Nu te duci în vara asta la Arcachon ? întrebă ea mirată. Jane mi-a spus că ai acolo o vilă și o ambarcațiune.

— Nu, în vara asta nu, zise el repede. Sînt prea ocupat.

---

[1] Vaporaș fluvial (fr.).

— Știi, Henri, zise ea după un moment de tăcere, că eu n-am ieșit niciodată din Paris și n-am văzut niciodată marea ?

— Arcachon nu e chiar lîngă mare, ci în jurul unui golf. Cred, cel mai fermecător golf din lume. Există un oraș de iarnă risipit în pădurea de pini și un oraș de vară lîngă plajă. Acolo e vila mea, Vila Denise. Are o terasă cu vedere direct spre golf. Nu-ți poți închipui ce plăcut e dimineața cînd cobor pentru micul dejun : soarele, pînzele albe ale iahturilor, copiii care se joacă pe plajă. După micul dejun, fac o mică plimbare cu barca împreună cu Laurentin și înot. Acest Laurentin e un *numéro !* În tinerețe a fost marinar și a colindat lumea în lung și-n lat. Acum e pescar, dar numai iarna. Vara, el și soția lui, Mariette, se angajează ca oameni de serviciu. M-a învățat cum să conduc o ambarcațiune, și acum doi ani am participat la regatele locale. N-ai de unde să știi, dar sînt un autentic conducător de iaht, cu mai multe trofee cîștigate. Iar orele acelea matinale de înot !

Își dădu seama că, în înflăcărarea lui, exagerase și dădu din umeri nemulțumit.

— Nu crede ce-ți spun. Arcachon e un biet oraș de coastă plictisitor, ca multe altele. Anul acesta nu mă duc acolo. Nu pot părăsi Parisul. Am făgăduit să ilustrez cartea lui Clemenceau și nici măcar nu m-am apucat de lucru. Apropo, cred că te-ar putea interesa. E o culegere de scurte povestiri evreiești. Mi-a dat să citesc șpalturile, Am să ți le aduc, dacă vrei.

Ea acceptă clătinînd din cap, se ridică repede în picioare și își netezi fusta.

— Mă duc să pregătesc cafeaua. Vrei ?

Dispăru în minuscula bucătărie și cîtva timp Henri ascultă hîrșîitul rîșniței de cafea. Ce puțin îți trebuie ca să te simți fericit ! Un cămin, o cafea, o fată... O fată ca ea. Cît de catifelată și caldă fusese mîna ei în cupeu...

— Ai fost splendidă în seara asta, îi strigă el de pe sofa.

Ea apăru din bucătărie.

— Vă mulțumesc, domnule. Era și timpul să-mi faceți un compliment.

— N-ai nevoie de complimentele mele sau ale altuia. Știi prea bine că ești o fată foarte drăguță. De fapt, chiar prea drăguță. În afară de asta, nu poți să-i spui niciodată unei femei ceva plăcut despre ea pe care să nu-l știe dinainte.

— Îi place totuși să-l audă, zise ea tare, rîzînd, ca să acopere zgomotul rîșniței. Dar dacă m-ai vedea dimineața, te-ai îngrozi.

— Sînt sigur, îi replică el pe același ton glumeț. Dar în seara asta nu știu cum ai făcut, dar ai reușit să arăți foarte frumoasă. La concert bărbații îți aruncau priviri galeșe și aș putea să-ți spun ce gîndeau.

— Ai putea ?

O auzi iar rîzînd cu poftă.

— Ce gîndeau ?

— Cît de oribilă trebuie să arăți dimineața !

— Ești îngrozitor. Te detest !

Apăru în ușa bucătăriei și scoase limba la el.

— Jane avea dreptate. Spunea că ești...

— Nu contează ce spunea Jane, zise el rîzînd. Poftim, vezi ? Cînd iei femeile în serios și ești de acord cu ele, te detestă, îți spun vorbe de ocară și scot limba la tine. Măgulire, asta doresc. Măgulire și iar măgulire. Totuși, nu-i mai puțin adevărat că la concert erai un motiv de distragere a atenției. Femeile ca tine sînt un pericol public și n-ar trebui lăsate să circule libere.

— Dar nu eram liberă. Eram cu tine.

În trecut se mai tachinaseră în acest fel, dar în seara asta Henri simțea o ascunsă pornire spre tandrețe, spre un gen nou de intimitate, întrucîtva libertină.

— Poftim, servește-te cu coniac.

Puse pe masa de lîngă el o sticlă de coniac și un pahar.

— Nu pentru că meriți, ci fiindcă sînt o fată drăguță, iertătoare, generoasă și bună la suflet.

— Exact cuvintele astea voiam să ți le spun eu, o necăji el, dar mi-a fost teamă să nu-ți ofensez modestia naturală. Sînt încîntat că împărtășim aceeași părere.

Cînd ea deschise gura să protesteze, el își încovoie umerii în semn de prefăcută spaimă.

— Foarte bine, foarte bine, îmi cer scuze. Nu eşti nimic din toate astea. Şi acum nu crezi că ar fi poate nimerit să-mi permiţi să plătesc băutura pe care o consum. Pe nesimţite, te jefuiesc de coniac.

— Nu. Şi dacă mai spui o vorbă...

— Dar tu, Myriame, nu-mi permiţi să-ţi fac cadouri. Nu-mi permiţi să-mi plătesc băutura. Cum vine asta ? Te rog !

— Nu.

— Eşti încăpăţînată ca un catîr. Hai, Myriame, încearcă să...

— Nu. Încă o vorbă şi-ţi iau sticla.

Se duse iar în bucătărie şi după o clipă reapăru aducînd două cești cu cafea.

— Bea-o cît e fierbinte.

Se ghemui pe podea lîngă cămin, cu picioarele ei zvelte strînse sub fusta neagră de catifea.

O vreme, nici unul nu vorbi.

Cît de atrăgătoare era în noaptea asta ! Lunile de cînd se cunoşteau nu micşoraseră uimirea pe care i-o stîrnea prezenţa ei, înfiorarea pe care i-o da farmecul ei. Toată viaţa visase o fată ca ea. Pe ea sperase s-o găsească în acei ani furtunoşi, trăiţi fără rost. Şi ea fusese tot timpul aici, în această cămăruţă ! De cîte ori nu trecuse în trăsură pe această stradă, fără să bănuiască vreodată că ea trăia în una din aceste case vechi ! De-ar fi cunoscut-o atunci ! Oh, ce trist e să regreţi ce-ar fi putut să fie...

— De ce te uiţi lung la mine ? întrebă ea fără să-şi întoarcă ochii de la foc.

— De unde ştii că mă uit la tine ? Pe lîngă că eşti drăguţă, iertătoare, generoasă şi bună la suflet, cum spuneai, mai ai şi ochi la spate ? Bănuiesc că ştii şi ce gîndeam.

— Ce gîndeai ?

— Dacă ţii să ştii, mă întrebam dacă erai cu adevărat aici sau e doar o nălucire a mea. Am foarte multă imaginaţie. Pot să văd lucruri care n-au existat vreodată şi să aud cuvinte niciodată rostite. Uneori mă trezesc noaptea gîndindu-mă că nu exişti şi nu te-am întîlnit nici-

odată. Oh, Myriame, sînt atît de fericit că te-am întîlnit! Atît de fericit și atît de recunoscător.

— Recunoscător, pentru ce ?

— Pentru că exiști, pentru că te afli aici aproape de mine, pentru că mă lași să stau lîngă tine și-mi îngădui să fiu prietenul tău.

Ea nu făcu nici o mișcare. Imobilitatea ei sugera nehotărîre. Își puse ceașca în poală și privi lung spre foc. Fața avea o expresie absentă, cufundată în gînduri.

— Henri, ești îndrăgostit de mine ?

Tonul glumeț, cu o clipă înainte, dispăruse.

Simți că se sufocă și că paharul cu coniac îi tremură în mînă. Îl va părăsi... Toată seara fusese ciudată. Prea drăguță... Avea să-i spună că multașteptatul bogătaș sosise... Sau ghicise că se îndrăgostise de ea... Se trădase cu acea remarcă stupidă că se trezește noaptea și se gîndește la ea.

— Îndrăgostit de tine ? Ce te face să spui asta ? Vezi bine că nu.

Fiecare celulă din creierul lui era în stare de alarmă. De astă dată trebuia să mintă bine, să mintă nespus de bine... Trebuia, trebuia s-o convingă, altfel îl părăsea...

— Sîntem buni prieteni. Îmi place să fim împreună. Dar îndrăgostit... nu, Myriame. Nu, mulțumesc ! Am învățat greu lecția, dar am învățat-o, te asigur.

— Ești sigur ?

— Sigur ? Bineînțeles că sînt sigur...

Instinctul îi spunea să-și pună toată nădejdea în minciuna sfruntată, căutînd s-o încurce cu întrebări, cu ironii, prefăcîndu-se că se amuză. Dacă se apăra, era pierdut.

— Asta ce mai e ? Un joc de-a prinselea ? Voi femeile sînteți atît de vanitoase încît nu vă puteți imagina că un bărbat se poate simți bine în compania voastră fără să-și piardă capul și să se lase dus tăvălug de dragoste. Regret că te dezamăgesc, dar eu nu doresc decît prietenie. Cred că îmbătrînesc. Nu mă atrage deloc volbura dragostei. Rîvnesc la apele liniștite ale prieteniei.

Încet-încet, antrenat de ecoul vorbelor lui, aproape crezîndu-le, prinse curaj.

— Cum ți-ar plăcea dacă, pe neașteptate, m-aș întoarce spre tine și te-aș întreba : „Myriame, ești îndrăgostită de mine ?“ Hai, să nu mai vorbim de asta. Și acum, sărmana mea *amoureuse* dezamăgită, dă-mi voie să beau în liniște cafeaua.

— Foarte bine, zise ea, te cred. Dar... dar mă dorești, nu-i așa ?

— Ha-ha, asta-i altceva ! Dragostea e un teren mlăștinos, nesigur, o capcană sentimentală. Dar pofta trupească e un sentiment normal, plăcut, onorabil. Te doresc, firește, scumpa mea Myriame, așa cum aș dori orice femeie frumoasă. În definitiv, nu arăți chiar oribil... exceptînd dimineața, bineînțeles... iar eu n-am încă nouăzeci de ani. N-ar fi oare jignitor pentru amîndoi dacă aș rămîne cu totul indiferent la farmecele tale vizibile ? Dar nu te neliniști, n-am de gînd să te leg, să-ți pun căluș la gură și apoi să-mi potolesc cu tine poftele trupești. Există în Paris locuri unde poți să-ți satisfaci asemenea pofte destul de mulțumitor.

— Știu, zise ea zîmbind. Mi-a povestit Jane.

— Dumnezeule, femeia asta ar trebui împușcată ! Ei bine, din moment ce știi, asta ar trebui să te liniștească și să te încredințeze încă o dată că n-am să mă arunc asupra ta pe neașteptate și, după o luptă sălbatică, să te silesc a-mi face pe plac... dacă asta te neliniștește.

Era pe punctul să izbîndească ; s-o convingă. Nu se mai apără.

— Nu, Myriame, zise el zîmbind calm. Doresc să-ți fiu doar prieten. Nu sper, nu doresc de la tine decît farmecul prieteniei tale. Știu că într-o bună zi ai să pleci și sînt pregătit, dar pînă atunci îngăduie-mi să-ți fiu prieten.

Ea îi scrută fața cu ochi severi, sfredelitori.

— Mă bucură ce-mi spui, Henri. Și eu doresc să-ți fiu prietenă. Și eu îți sînt recunoscătoare. Mai mult decît îți dai seama, mai mult decît îți închipui. Jane ți-a spus ce aștept eu de la viață. Știi că nu te iubesc și că nu doresc să mă iubești, pentru că te-aș face să suferi, și nu doresc să suferi. Tot ce doresc e să te fac fericit.

— Mulțumesc, Myriame, zise el înviorat. Și acum, cînd totul s-a lămurit, cred că ar fi bine să plec. Mîine e dumi-

nică și s-ar părea că va fi o zi frumoasă. Ți-ar plăcea să facem o plimbare cu trăsura la Versailles ?

Lăsă paharul gol pe masă și se aplecă să-și ia bastonul.

Înainte de a apuca să se ridice de pe sofa, ea era lîngă el, cu buzele aproape de-ale lui.

— Nu trebuie să pleci, Henri.

XIX

Încă înainte de-a fi deschis ochii, știa că e o dimineață splendidă de vară, că întreaga cameră e inundată de soare și că deasupra golfului se întinde un cer albastru imaculat. Prin fereastra deschisă se auzea rîsul zglobiu al copiilor care se jucau pe plajă și murmurul liniștitor al valurilor. Ușoara agitație a aerului îi spunea că dintr-un moment într-altul avea să se stîrnească briza de la ora unsprezece și că în curînd bărcile cu pînze vor ieși lin din port.

Nu deschise ochii și rămase nemișcat în pat, ascultînd răsuflarea liniștită, ca o adiere caldă dinlăuntrul trupului gol cufundat în somn adînc, întins alături de el. Era ora divină, care venea o singură dată în viață. Diafană, irizată, copleșitoare prin fericirea fără seamăn ce-ți aducea. În această dimineață de vară sosise în sfîrșit și pentru el ora divină, și acum trăia fiecare secundă prețioasă a ei...

Nimeni nu putea fi mai fericit decît se simțise el în ultimele săptămîni. I se dăruise. Nu din milă, nu din bunăvoință, ci cu dragă inimă, bucuroasă, ca sub un impuls păgîn de îndreptare. Dorise să-l despăgubească de tot ce suferise din cauza Denisei și a Mariei, a anilor de singurătate, a urîțeniei, a durerii din picioare — să repare nedreptatea vieții prin dăruirea ei spontană.

În trecut se întrebase adesea ce-ar simți făcînd dragoste cu o fată frumoasă, inteligentă și senzuală. Acum știa. Era cea mai sublimă încîntare de pe pămînt, ceva pentru care nu degeaba Adam pierduse Paradisul...

Fusese pătimașă și dezlănțuită, căci dragostea trupească nu înseamnă nimic dacă nu e pătimașă și dezlănțuită. Nu-i refuzase nimic, căci dorise ca el să trăiască, măcar o dată în viață, extazul deplin al dragostei, și era genul de fată care dăruia tot sau nimic. În penumbra căminului din camera ei de la Paris, și aici în obscuritatea albastră ca safirul a nopților de vară, îl lăsase să profite cît vrea, fără măsură, de trupul ei, să ia tot ce dorește de la ea.

De astă dată își binecuvînta voracitatea carnală, le binecuvînta pe umilele prostituate care-l învățaseră anatomia plăcerii și meșteșugul dragostei. Iar el îi dăruise plăcerea din plin — de asta era sigur. Simțise înfiorarea cărnii ei, arcuirea șirei spinării sub mîinile lui. Înfățișarea nu mai contează cînd faci dragoste. Nici inteligența, nici celebritatea, nici prejudecățile sociale... Dacă atingi anumite limite ale voluptății, trecînd peste convenienţe și bunele maniere, nimic nu mai contează în afară de simpla poftă animalică și puterea de îndurare a simțurilor. Învăluiți în întuneric, încetaseră să mai fie o fată frumoasă și un bărbat urît, ci doar două umbre fără chip, posedate de aceeași frenetică pasiune și dornice de a-și oferi una alteia o plăcere cît mai deplină.

N-o va uita niciodată, dar nici ea nu-l va uita. Își va aminti de piticul urît care-o iubise atît de pătimaș și deplin. Își va aminti de el cînd va asculta simfonia I de Brahms, cînd se va duce la Luvru, cînd va trece în trăsură pe lîngă Voisin sau Columna Vendôme. Undeva, în mintea ei, în inima ei, în eul ei erotic, va continua să dăinuie, ca parte din ea, chiar după ce se vor despărți. Căci se vor despărți. Legături ca a lor n-au durat niciodată prea mult. Viața nu le-a tolerat. Ceva a trebuit să se petreacă și să le curme.

Myriame nu-l iubea — și de asta era sigur. Niciodată nu-l va iubi. Îi dăruise trupul, nu inima ei. Dacă ar fi mai tînăr, mai nesăbuit, ar mai putea spera, așa cum sperase la Malromé. Dar nu acum, la treizeci și trei de ani și cu barba care începea să încărunțească... Un lucru pe care-l înveți cu timpul e o anumită resemnare, înțelepciunea

renunțării, capitularea în fața inevitabilului. Încetezi să mai dorești imposibilul.

Cît despre el, era îndrăgostit, îndrăgostit la nebunie — și regreta nespus de mult. De-ar fi putut să-și înfrîneze sentimentele ! Dar nu izbutise. Asta era însă problema lui, pe care singur trebuia s-o rezolve. O minţise, iar pentru asta va plăti. Cînd va sosi clipa să-și ia rămas bun, va avea curajul, buna-cuviință, să se încline, cruțînd-o de spectacolul ridicol al îndrăgostitului implorînd cu lacrimi în ochi.

Deocamdată, viitorul era încă departe. Ea se afla aici, alături de el. Mai aveau trei săptămîni înaintea lor. Trei săptămîni de înot, de plimbări cu barca, de prînzit pe terasa scăldată de soare. Trei săptămîni cu nopți de vară...

Deschise ochii, se ridică cu grijă într-un cot, sorbindu-i cu nesaț farmecul, mărturisindu-i în șoaptă dragostea lui. Își stăpîni impulsul de a-i mîngîia sînii dezgoliți, de a-i săruta pielea catifelată a gîtului. Instinctiv se opri. Dragostea lor aparținea nopții...

Se strecură pe nesimțite din pat, se îmbrăcă și coborî. În coridor îl aștepta Laurentin, în livreaua lui de dimineață, silindu-se din greu să facă pe sluga ocupată.

— *Bonjour, monsieur le comte.*

Se opri cu pămătuful de praf pe jumătate ridicat și-i zîmbi lui Henri în felul lui sofisticat.

— Frumoasă zi, minunată pentru o mică plimbare cu barca, remarcă el cu un oftat nostalgic.

De la sosirea tinerei doamne, totul se schimbase. Mai puțină băutură, mai puțină conversație între patru ochi, mai puțin pescuit dimineața în zori. Domnul conte se gîndea acum la altceva decît la pescuit și, sincer vorbind, nu puteai să-i aduci vreo vină. Era ceva cu totul aparte această tînără doamnă pe care o adusese de la Paris. Drăguță și prietenoasă, și nu una din acelea cu nasul pe sus, ca multe altele... Totuși, femeile încurcau lucrurile.

— Pornește briza, zise el într-o doară, în timp ce ștergea praful de pe balustradă. Ar fi păcat s-o lăsăm să treacă.

— Du-te atunci și pregătește barca, zise Henri zîmbind. Mă găsești pe terasă.

Se așeză pe scaun și aprinse o țigară.

Bărci cu pînze albe încrucișau golful, spintecînd apa scînteietoare. Pe plajă copiii săpau de zor gropi, în timp ce mamele lor, în halate de baie, croșetau sau citeau romane cu coperte galbene, sub umbrele mari de soare. Domni în costume de baie vărgate și pălării de paie se plimbau semeți încoace și-ncolo înainte de-a înfrunta valurile.

Apăru Mariette cu un zîmbet pînă la urechi pe fața-i rotundă.

— Frumoasă zi, *hein, monsieur le comte ?* făcu ea radioasă, punînd tava pe masă. Arcachon e splendid vara... ca și iarna, de altfel, adăugă din spirit de dreptate.

Schimbară cîteva cuvinte în șoaptă, să n-o trezească pe tînăra doamnă care dormea în camera de sus. Apoi, Laurentin își vîrî, printre două gratii ale balustradei, fața zîmbăreață de *cooli* [1]. Nu mai purta uniforma de majordom, ci o pălărie de paie ponosită, cămașă descheiată la piept și pantaloni albaștri decolorați, suflecați pînă la genunchi. Și era, firește, desculț.

— Gata, *m'sieu.* La dispoziția dumneavoastră.

O clipă mai tîrziu navigau în golf. Henri, întins pe punte, savura înțepăturile blînde ale soarelui pe față, în vreme ce Laurentin, cu o mînă pe eche și pieptul păros și tatuat în bătaia brizei, făcea conversație cu el :

— Știți, domnule conte, perechea foarte șic care s-a mutat peste drum ? Nu sînt căsătoriți. Deși n-ar fi de mirare, după coarnele pe care i le pune ea bărbatului... Iar doamna aia, știți, aia care locuiește la Vila Mon Plaisir, ei bine, judecînd după lenjeria ei...

— Dar cum ai ajuns să-i cunoști lenjeria ? zise Henri rîzînd. Laurentin, ești mai rău ca o babă. Asta faci tu în timpul cît te plătesc ca să ai grijă de casă ? Îți pierzi vremea uitîndu-te pe gaura cheii ?

— D-aia am ochi, domnule conte. Și slugii îi place să trăncănească.

Bătrînul pescar scoase o sticlă de coniac de sub bancă.

---

[1] În Orient, muncitor băștinaș, necalificat, salahor.

— Ce-aţi zice de-o duşcă înainte de înot, cum obişnuiaţi ?

— Nu, mulţumesc, bea tu. Că tot ai să bei în spatele meu, zise el zîmbind.

Ajunseră într-un colţ retras al golfului, care sclipea dintr-un semicerc de dune şi pini maritimi. Henri îşi scoase pince-nez-ul şi-şi muie degetele picioarelor în apă ; apoi, cu o mişcare de avînt a braţelor, se aruncă peste bord. Cîteva minute mai tîrziu apăru la pupă, cu părul lipit de frunte, gîfîind, pufăind, micul lui trup răsucindu-se vesel în apa verzuie transparentă. Făcu semn cu mîna lui Laurentin, se dădu iar la fund, făcu o tumbă şi se îndepărtă de barcă.

— Nu vă duceţi prea departe, îl preveni Laurentin, trăgînd a doua înghiţitură din coniacul lui Henri.

Henri se răsuci, împroşcă apă şi se zbengui o bună bucată de vreme. Apoi, porni înot spre barcă, prinse mîna noduroasă a pescarului şi se urcă la bord.

În timp ce se apropiau de coastă, o zări pe Myriame, îmbrăcată într-o rochie albă, stînd la capătul debarcaderului şi făcîndu-i semn cu mîna. Îi răspunse la fel şi din nou se simţi nespus de fericit, dar de astă dată fericirea îi aduse pe buze o rugăciune :

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că m-ai miluit cu atîta fericire !... Nu te mai urăsc. N-am să te mai urăsc... După plecarea ei, nu mă lăsa să trăiesc prea mult... Dar, acum, te implor, fă ca timpul să treacă încet... cît mai încet...

După aceea, navigară şi pescuiră zilnic. Şedeau tolăniţi pe punte, cu ochii închişi, cu feţele spre soare, cu mîinile în uşoară atingere. Rîdeau din orice şi îşi spuneau tot felul de lucruri caraghioase fără sens, din cele ce-şi spun oamenii în clipele de fericire. Prînziră şi cinară pe terasă ; se plimbară cu trăsura prin pădurea de pini a „oraşului de iarnă", leneviră pe terasele micilor cafenele de pe faleză, dînd pe gît cu poftă vestitele stridii de Arcachon, alternate cu înghiţituri de *blanc* Bordeaux. Aruncară în treacăt o privire prin magazinele de cadouri şi trimiseră doamnei Loubet o statuetă de porţelan a sfîntului Francisc stînd în picioare pe-o uriaşă cochilie de stridie, pe care scria : *Souvenir d'Arcachon*. Noaptea

ascundea din nou sub mantia ei de întuneric extazul îmbrățișărilor lor ; zorile găseau din nou trupurile lor adormite, desfătarea lor împlinită.

Spre sfîrșitul lunii august sosiră, pentru cîteva zile, Maurice și Renée. După cină, cele două fete vorbiră despre modă, în timp ce Maurice îi expunea lui Henri planurile de viitor.

— Totul e gata pentru expoziția ta de la Londra. Domnul Marchand, directorul Galeriilor Goupil din Londra, te-a inclus în programul lui de primăvară. Două săptămîni în mai. Apoi, anul viitor... la New York ! Ah, să nu uit, un anume Herr Moraw, care ține o galerie la Dresda, ar vrea să-ți expună lucrările. Garantează vînzarea și plătește transportul. Sînt sigur, Henri, că în cinci ani vei atinge prețuri la fel de mari ca Degas.

După plecarea prietenilor, Henri și Myriame își reluară obișnuita viață de trîndăveală. Mai făcură cîteva plimbări cu trăsura, petrecură serile pe terasă. Dar concediul lui Myriame era pe sfîrșite și asupra lor plana melancolia apropierii unui sfîrșit.

În ajunul întoarcerii la Paris, ședeau unul lîngă altul și urmăreau soarele apunînd pe-un cer fără pic de nor. Cîțiva înotători întîrziați ieșeau din valuri, frecîndu-se la ochi din pricina sării. Briza încetase.

Ea întinse mîna și o prinse pe-a lui.

— A fost cea mai fericită vară din viața mea. Am trăit patru săptămîni divine, pe care nu le voi uita niciodată.

El nu îndrăzni să deschidă gura, de teamă să nu se trădeze. Viitorul devenise o obsesie chinuitoare, Parisul un rival cu mii de brațe care se pregătea să i-o răpească.

Myriame se întoarse spre el.

— M-ai făcut foarte, foarte fericită, Henri. Doresc să știi asta.

— Și eu am fost fericit, murmură el, privind în jos spre mîna ei. De aceea mi-e ciudă că se termină.

— Dar nu se termină. Tot așa va fi și la Paris.

El scutură din cap.

— Nu, nu va fi la fel. La Paris am să te văd în trăsuri, în restaurante. Cîteva ore seara. Duminica, eventual...

— Dar, Henri, aşa a fost şi iarna trecută, şi spuneai că te simţi fericit.

Îl privi lung, cu un aer de tandru reproş.

— Ţi-aduci aminte cînd spuneai să ne mulţumim cu ce avem şi să nu dorim mai mult ?

— Am vrut să spun că nu trebuie să dorim imposibilul. Ar fi totuşi atît de simplu.

— Ce ?

— Să petrecem toamna aici şi să ne întoarcem la Paris după Crăciun.

Cuvintele îi scăpaseră, furat de melancolia momentului şi de atingerea mîinii ei. Simţi degetele ei crispate.

— Iartă-mă. N-am vrut să spun...

— Te-ai îndrăgostit de mine, aşa-i ?

De astă dată nu mai era o întrebare, ci o afirmaţie.

— De cîtva timp bănuiam, dar nu eram sigură...

El dădu din cap afirmativ, prins de-o subită silă de-a se mai preface, ca acei criminali care îşi recunosc pe neaşteptate vina din simplă plictiseală.

— Da, Myriame, m-am îndrăgostit de tine. De fapt, de la prima noastră întîlnire. Eram îndrăgostit de tine şi cînd îţi juram că nu doresc decît prietenie. Am minţit bine în noaptea aceea, nu ? Am minţit pentru că nu puteam îndura gîndul de-a te pierde. Şi de atunci am minţit mereu. Dar speram că nu vei afla sau observa, şi-mi făgăduisem să nu-ţi spun niciodată. Acum, însă, din moment ce ştii, îmi vei îngădui să-ţi port de grijă ?

Îşi ridică faţa şi privi rugător spre ea.

— Ştiu că nu mă iubeşti, şi nici nu sper să mă iubeşti. Dar nu-ţi displac, aşa-i ? N-ai vrea să-mi dai aceeaşi şansă pe care ai da-o oricărui alt bărbat ? Jane mi-a spus ce doreşti tu de la viaţă. E ceea ce eu pot să-ţi ofer. Te rog, Myriame, te rog...

Cuvintele i se opriră pe buze, simţind-o că-şi retrage mîna.

— Regret că a trebuit să se întîmple aşa. Regret nespus de mult, zise ea cu glas scăzut şi trist. Nu, nu sînt supărată că m-ai minţit. Înţeleg. Şi eu aş fi făcut la fel. Regret însă foarte mult, pentru că asta năruie ceva care ne oferea multă fericire, şi amîndoi aveam dreptul la pu-

ţină fericire. Nici unul dintre noi n-a avut prea multă.

După un moment de tăcere, continuă :

— Spui că nu speri să te iubesc. Greşeşti, Henri. Oricine iubeşte speră să fie iubit. Şi tu speri. Să nu negi. N-ai încetat să crezi că, arătîndu-te destul de bun, destul de generos, destul de răbdător cu mine, îmi vei cîştiga dragostea. Ţi-aduci aminte cînd spuneai că ai învăţat lecţia ? Atunci te-am crezut, dar acum ştiu că n-o vei învăţa niciodată. Niciodată. Vei trece prin viaţă neresemnat, mereu sperînd că te va iubi o fată, şi mereu dezamăgit şi chinuit. Chinuit, dragul meu, aşa cum te chinuiesc eu acum. Vezi, într-un fel ne găsim în aceeaşi situaţie. Amîndoi dorim ce nu putem avea ; amîndoi dorim dragostea, şi nici unul dintre noi n-o poate avea. Eu, pentru că am renunţat la ea ; tu, pentru că eşti infirm şi urît.

Cuvintele îl izbiră cu o violenţă ucigătoare. În gura ei căpătau o notă de irevocabil, de iremediabil. Deodată cerul îi păru cenuşiu, aerul rece, golful plumburiu.

Ea observă că se făcuse alb la faţă, totuşi continuă încet, calm :

— Da, Henri, eşti infirm şi urît. Îţi trăieşti viaţa încercînd să uiţi, încercînd să-i faci pe oameni să uite cum eşti, dar e zadarnic. Nici o fată nu te poate iubi aşa cum vrei tu să fii iubit. Dacă ar fi cu putinţă, te-aş iubi eu, pentru că am încercat. Dar nu te iubesc şi niciodată nu te voi iubi !

El deschise gura s-o întrerupă.

— Nu, nu acum, zise ea cu un gest obosit. Şi ştii de ce nu te iubesc, de ce nu te-am iubit niciodată ? Pentru că n-am încetat să-l iubesc pe André, bărbatul despre care ţi-am vorbit, cel care dorea să-i fiu soţie. Dacă mi-ai oferi cea mai frumoasă casă de pe avenue du Blois, dacă mi-ai oferi rochii, blănuri, bijuterii, tot nu te-aş iubi. Dimpotrivă, mi-ai plăcea poate mai puţin, ai înceta poate cu desăvîrşire să-mi mai placi. N-ai mai fi cel mai bun prieten pe care l-am avut vreodată ; ai deveni un tînăr bogat care poate plăti ce primeşte. Aş înceta să te văd pe tine şi n-aş mai vedea decît banii tăi. Şi din cauza banilor tăi aş începe poate să te urăsc. Doresc toate acele lucruri, dar nu le-aş putea primi decît de la cineva care nu-mi

place... nu de la tine. Nu-ţi vine a crede, dar e adevărat. Nu ţi-aş da mai mult decît ţi-am dat pînă acum ; probabil că ţi-aş da chiar mai puţin. Aş putea uşor să devin crudă. E atît de uşor să fii crud cu cineva care iubeşte. E fără apărare. Există multă înverşunare în mine şi pot fi crudă cu alţii tot aşa cum pot fi neînduplecată cu mine. Te-aş chinui, Henri... şi nu doresc să te chinuiesc. Îmi placi atît cît îţi poate plăcea cineva fără să-l iubeşti, şi doresc să-mi placi şi de acum înainte. Banii n-ar face decît să înveninezе prietenia noastră, ar face din ceva frumos ceva urît.

Cîtva timp privi lung spre mîinile ei.

— Şi acum ce ne rămîne de făcut ? Să încetăm a ne mai vedea, bănuiesc. Aşa mi-am zis că voi face, dacă vreodată te-ai îndrăgosti de mine.

Se întoarse spre el şi-i zîmbi trist. În lumina asfinţitului ochii ei păreau două hăuri de întuneric.

— Dar, vezi, sînt prea slabă. Îmi placi atît de mult, mi-ai devenit atit de drag, încît nu-mi vine să renunţ. Am fost atît de fericiţi astă iarnă ! Adu-ţi aminte Luvru, serile la gura căminului, acea *séance cinématographique* cînd era cît pe-aci să leşin. E încă posibil să mai fim aşa. Dar să nu te mai aud niciodată, niciodată vorbind de dragoste. Depinde de tine, Henri. Te rog, încearcă.

Soarele dispăruse în spatele dunelor. Două bărci cu pînze alunecau încet spre punctele de ancorare. Peste golf se lăsa acum liniştea nopţii.

Se întoarseră la Paris.

Aşa cum se temuse, între ei îşi făcu loc viaţa. După intimitatea de fiecare clipă de la Arcachon, îi venea greu s-o vadă doar pentru cîteva clipe seara. În locul acelei Myriame îmbrăcată în diafana rochie albă, sau tolănită aproape goală pe puntea bărcii, regăsi manechinul cochet, cu pălărie, mănuşi şi faţa ascunsă sub filigranul voaletei. Întrucît ea trebuia să se trezească devreme şi deci să doarmă, le rămînea prea puţin timp pentru dragoste : desfătarea trupească trăită pe îndelete în nopţile de vară era acum un act grăbit, inopinat, care nu-l mulţumea nici pe unul, nici pe celălalt. Dar Henri îşi respectă cuvîntul

dat : nu mai pomeni niciodată de dragostea lui. Se duse iar în fiecare după-amiază în Place Vendôme și o aștepta în forfota circulației de seară. Luară iar masa la Voisin și Larue, rîzînd și discutînd în timp ce mîncau *crêpes-susette ;* frecventară concerte, ascultară *Carmen* și *Manon* la *Opéra Comique,* participară la o nouă *séance cinématographique.* Și șezură la gura căminului din cămăruța ei de pe rue des Petits Champs...

Se strădui din răsputeri să fie prietenul glumeț din iarna trecută, dar în relațiile lor intervenise o subtilă schimbare. Sub veselia lor se ascundea stînjeneala. Se iveau pe neașteptate goluri de tăcere, acoperite în grabă cu zîmbete stinghere și încercări căznite de conversație. Prietenia lor, atît de naturală cu cîteva luni în urmă, se transformase într-o abilă prefăcătorie.

Acum oamenii din preajma lor îl agasau, nu-i mai făcea plăcere să iasă cu ea în lume. Îl prindea groaza ori de cîte ori observa un bărbat chipeș privind-o cu atenție. Frumusețea și eleganța ei aproape îl indignau. Deoarece se temea că ar putea cunoaște un bărbat care s-o atragă, evita s-o ducă la soții Natanson sau să-i facă cunoștință cu prietenii săi mondeni. La teatru, de bine de rău, oamenii nu puteau vorbi cu ea...

Pe măsură ce-i sporea teama că l-ar putea părăsi, devenea tot mai acaparant. Dacă întîrzia, și-o închipuia prezentînd rochii decoltate vreunui milionar libidinos, și cînd sosea, o întreba de ce-a întîrziat. Chiar cînd ședea lîngă cămin îi suspecta gîndurile. Myriame îi simțea gelozia și-o durea. O surprinse în cîteva rînduri privindu-l insistent și trist.

Dragostea nefericită e o boală care urmează cursul obișnuit al oricărei maladii. Progresează și se agravează, sau regresează și dispare ; nu stă pe loc. Pe măsură ce săptămînile treceau, dragostea neîmpărtășită a lui Henri începea să învenineze clipele petrecute împreună, să întunece fericirea pe care i-o da prezența ei. Își blestema ușurința de-a se fi îndrăgostit și își reproșa aspru că o făcea să sufere. Totuși, de îndată ce era cu ea, repeta exact aceleași greșeli pe care jurase să nu le mai săvîrșească.

Constată că gelozia, la fel ca dorința, nu admite logica și că inima poate fi un despot nu mai puțin asupritor decît carnea. Gîndul că-l va părăsi nu-i da o clipă de răgaz. Tresărea noaptea din somn năzărindu-i-se că-l părăsise. Dimineața se ducea în rue des Petits Champs doar ca s-o zărească ieșind din casă și plecînd la lucru.

De ciudă, se puse iar pe băutură. Dar nu exagerat, de teamă că ea ar putea face din asta un motiv să-l părăsească. Ca pe vremea legăturii cu Marie Charlet, timpul înceta să mai curgă cînd nu era cu ea. Zilele îi păreau fără de sfîrșit. Își făcu din nou apariția în cafenelele din Montmartre, unde își găsi foștii colegi angajați în aceleași veșnice incriminări în legătură cu *l'Académie* și cecitatea publicului incapabil să-i aprecieze. Iar își trecu vremea în lungi plimbări fără nici o țintă prin Paris, sau vizitîndu-și pe neașteptate prietenii. Petrecu o după-amiază ploioasă cu Debussy, care lucra la opera sa [1]; îl vizită pe Gauzi și află că vechiul său coleg de *atelier* e pe punctul să se însoare.

— *Une femme parfaite, mon cher !* O frumusețe. Excepțional de fină. Un temperament grozav. Și, între noi fie zis, o zestre frumușică...

Făcu o călătorie la Plaisance, unde Henry Rousseau îi arătă ultimele pînze, îi cîntă la vioară și-i citi un lung discurs pe care intenționa să-l țină la următoarea reuniune a faimosului *Comité Exécutif*. Încă odată îl dibui pe Desboutins în atelierul său de la subsol, unde-l găsi pe bătrînul gravor plimbîndu-se nervos, îmbrăcat într-un halat zdrențăros, cu coama lui de păr cărunt învăluită în fum de tutun și vapori de acid azotic.

— Ei, *mon cher* Lautrec ! Ce plăcere, ce încîntătoare surpriză ! Ia loc. N-ai cumva cincizeci de franci ? Sper să realizez cîteva vînzări importante, dar blestematul ăsta de proprietar...

Aceste vizite îl consolau prea puțin. Dimpotrivă, îi adînceau sentimentul de singurătate. Toți acești oameni erau absorbiți de treburile lor. Aveau încurcăturile lor și nu-i interesau necazurile lui. De ce i-ar obliga să-i ac-

[1] *Pelléas și Mélisande* (n. t.).

cepte prezența ? În afară de Maurice, nu avea nici un prieten adevărat, iar Maurice era ocupat. Oricum, ce-ar fi putut să-i spună ? Că-l roade gelozia, că-l îngrozește gîndul de-a se vedea părăsit de Myriame, că o pierde numai din pricina stupidității lui ?

Toamna era pe sfîrșite. Octombrie se încheia cu o vreme mizerabilă, nori grei de ploaie și picurul streșinilor.

Într-o dimineață, cînd se trezi, Henri găsi pe măsuța de lîngă pat o carte de vizită din partea doamnei Loubet, cu urări de fericire pentru ziua lui de naștere.

Puțin mai tîrziu intră foarte emoționată în cameră.

— Mulți ani fericiți, domnule Toulouse ! Știți ce s-a întîmplat ? L-au prins !

— Pe cine l-au prins ? întrebă el ridicîndu-se în capul oaselor și căscînd.

— Pe Caillette ! Monstrul care a sugrumat-o astă-iarnă pe fata aceea.

— Era și timpul. A trecut aproape un an de cînd a omorît-o.

— L-au prins la Marsilia. Gîndiți-vă, domnule, la Marsilia. Mii și mii de kilometri de aici.

— Nu mii, doamnă Loubet, zise el zîmbind. Aproape opt sute.

— Și știți cum l-au prins ? continuă ea netulburată. Încerca să vîndă unul dintre inelele ei unui bijutier, și acesta a anunțat poliția.

În timp ce-și lua micul dejun, Henri află amănuntele prinderii lui Caillette. Individul se luptase „ca un lup". Se cățărase pe-un acoperiș și azvîrlise cu cărămizi în jandarmi. Dar pînă la urmă fusese încolțit, imobilizat și pus în cătușe.

— Acum îl aduc la Paris să-l judece. Și dacă nu-i retează capul, atunci nu mai există justiție.

Așa cum obișnuia de ziua lui de naștere, Henri luă masa de prînz cu Maman. Ca de fiecare dată, primi urările de fericire ale lui Joseph și ale Annettei și, de asemeni, pe cele ale bucătăresei și ale jupînesei. Făcu tot ce putu ca să participe la veselia oarecum forțată a zi-

lelor de naștere și să se arate încîntat că reușise să atingă vîrsta de treizeci și patru de ani.

Cînd ajunse în Place Vendôme, începuse să plouă și Myriame întîrzia. Aprinse o țigară și pufăi de cîteva ori nervos. Prînzul cu Maman îi sporise proasta dispoziție și dezgustul de sine. Sărmana Maman ! Ce calvar era pentru ea ! Bănuia că se petrece ceva rău cu el. Era speriată. De fapt, și el era... Se temea să nu-l părăsească Myriame, se temea să nu se apuce iar de băut, îl îngrijora viitorul... Unde va fi la următoarea zi de naștere ? Pînă atunci Myriame îl va părăsi. Doar pentru că era o fată admirabilă nu-l părăsise pînă acum, nu-i spusese încă să se ducă la dracu, cu bănuielile lui, cu întrebările lui, cu gelozia lui...

Prin fereastra înceţoşată de ploaie urmări ultimul slujbaș ieșind pe ușa de serviciu. De ce nu venea ? Ce-o reținea ? Probabil vreun crai bătrîn care se preface că alege o rochie pentru soție... Care îi face propuneri... Poate că ea îi zîmbește, strecurînd cartea lui de vizită în corsajul rochiei ? Și ce dacă ? Ce amestec are el în treaba asta ? Ce drepturi are asupra ei ? E vina ei că nu-l iubește ? Nu-i dăruise oare mai mult decît îi dăruise orice altă fată ? Dar, nu ! Nu era de-ajuns. Trebuia să aibă și ce nu putea să-i dea. Paietele dragostei, vorbele, privirile, suspinele, flecărelile de cînd lumea ale îndrăgostiților din parcurile publice ! Și dacă a făcut prostia de-a se îndrăgosti, barem să-și fi ținut gura ! Dar, nu ! A trebuit să se dea de gol, ca un școlar care tînjește după dragoste. La vîrsta lui de treizeci și patru de ani ! În acea dimineață la Arcachon, în acea dimineață a „orei divine“ jurase s-o cruțe de spectacolul ridicol al îndrăgostitului ieșit din minți, care se ține scai. De ce nu-i da pace ? De ce ? De ce naiba se purta așa cu ea ? Pentru că o iubea. Asta era toată pricina. Pentru că o iubea...

Cînd iubești, încetezi să mai fii onest, încetezi chiar să mai fii inteligent. Gîndești cu inima în loc să-ți pui la lucru creierul, și devii un idiot egoist și crud. Inima e un mușchi făcut să pompeze sînge, nu să gîndească...

— Îmi pare rău că am întîrziat, Henri.

N-o văzuse venind şi în primul moment clipi surprins.

— Oh, tu eşti ! suspină el uşurat, şi mai să nu-i vină a crede. Mă întrebam...

— Îmi pare rău, mai ales azi, de ziua ta. Dar n-am avut încotro. Cu puţin înainte de ora închiderii a venit o clientă din acelea care nu ştiu ce vor şi nu se pot decide. A trebuit să-i arăt toate rochiile din magazin şi pînă la urmă a cumpărat o pereche de mănuşi ! Uf, sînt obosită !

Îi zîmbi prin voaletă şi-i luă mîna.

— Dar tu, ce-ai făcut azi ?

Cinară la Tour d'Argent, şi el ţinu să comande şampanie. Se străduiră din greu să fie veseli şi, cu ajutorul şampaniei, aproape reuşiră.

— Trebuie să sărbătorim ziua de azi, zise el, cînd sfîrşiră de băut cafelele. Unde ţi-ar plăcea să mergem, draga mea ?

— Acasă, dacă n-ai nimic împotrivă. Să mergem acasă şi să stăm la gura sobei. Am avut o zi îngrozitoare şi sînt foarte obosită. În afară de asta...

Se sili să zîmbească.

— ...am un mic cadou pentru tine.

Cadoul se dovedi a fi *L'Anthologie de l'Estampe Japonaise,* în ediţie de lux, legată în marochin, cu blazonul lui imprimat pe copertă. Ca de fiecare dată cînd era foarte emoţionat, cuvintele refuzau să-i vină pe buze. Înghiţi în sec, plimbă degetele peste carte şi se uită la ea cu ochii umezi.

— Nu... nu trebuia... reuşi în sfîrşit să spună.

— Nu ştiam ce cadou să-ţi fac, zise ea ghemuindu-se lîngă el pe sofa. Ai de toate. În sfîrşit, mi-am amintit ce spuneai despre stampele japoneze şi cît de mult îţi plac. Am găsit asta. Îţi place, dragul meu ?

— Nu trebuia, o dojeni el tandru. Costă desigur o avere. De ce nu mi-ai dat cîteva batiste ?

— Am dorit să-ţi dau ceva pe care să-l păstrezi toată viaţa.

— Da, o voi păstra. Toată viaţa.

Vorbiseră cu glas coborît și obrajii aproape lipiți. După o clipă, el se întoarse și-i șopti la ureche :

— Îți mulțumesc pentru că ești atît de răbdătoare cu mine... Dragostea e o boală... Va trece...

— Crezi într-adevăr, dragul meu ?

În ochi i se citea tristețea și îndoiala.

— Crezi într-adevăr ?

Fu una din ultimele lor seri plăcute, deși pentru asta el trebui să se străduiască din răsputeri, judecînd și căutînd să fie cît mai stăpîn pe sine, iar față de ea cît mai agreabil și mai degajat. Dar nu era omul care să se resemneze sau să joace teatru. Dezolarea stăruia pe fața lui ca o mască, i se citea în ochii lui enormi.

— De ce să mai continuăm, dragul meu ? se plînse ea într-o seară. Nu facem decît să ne chinuim unul pe altul.

El protestă atît de disperat și-i făgădui atît de implorator că-și va schimba atitudinea, încît Myriame consimți să continue a se întîlni cu el, deși își da seama că plăcerea pe care i-o prilejuia prezența ei nu-i provoca decît amărăciune. Și iar încercă, mai greu ca niciodată. Prea greu. Trebui să constate că spectacolul veseliei lui forțate era mai jalnic decît cel al suferinței.

În ciuda acestor străduințe, ruptura dintre ei se adîncea tot mai mult. Clipele petrecute împreună erau pline de reproșuri nerostite și priviri bănuitoare. În timpul cinei îi urmărea fiecare gest, fiecare expresie a feței. La teatru refuza să iasă în foaier în timpul antractelor. Iar o hărțuia cu întrebările. Încă o dată ea stărui să nu se mai vadă. Încă o dată el o imploră ; încă o dată ea îl iertă.

În cele din urmă își dădu seama că o adusese la capătul răbdării. Nu mai puteau petrece o noapte singuri fără o scenă penibilă. Înțelese că, dacă dorea s-o mai păstreze, trebuia s-o împartă cu alții... și probabil s-o piardă.

Începu s-o prezinte prietenilor săi din lumea bună. Participară la cîteva *soirées mondaines*. O luă la soții Natanson, și Missia o primi cu multă bucurie pe această fată frumoasă și rezervată, care știa cum să se îmbrace, cînd să vorbească și cînd să tacă. Simpatia lor reciprocă

aruncă o punte peste abisul social dintre ele ; se înțelegeau foarte bine și se împrieteniră.

Într-o noapte, Henri o conducea pe Myriame la unul din dineurile Missiei. Ea sta în colțul cupeului ; capa de zibelină, pe care i-o dăruise de Crăciun, era descheiată, lăsînd liber decolteul rochiei negre de moar. El reflectă că niciodată nu arătase atît de frumoasă ca acum cînd privea îngîndurată pe fereastră, și-ar fi vrut să-i comunice această impresie, așa cum făcuse în seara Festivalului Brahms. Atunci acceptase bucuroasă complimentul lui. Glumiseră ; ea se strîmbase și scosese limba la el. Pe vremea aceea erau fericiți. Dar acum orice urmă de naturalețe dispăruse din prietenia lor. Nu mai îndrăznea să-i spună ce gîndește, pentru că se gîndea numai la lucruri pe care nu trebuia să le spună.

— Crezi că domnul Clemenceau și domnul Zola vor veni în seara asta ? întrebă ea cînd trecură de Arc de Triomphe.

— Foarte probabil, pentru că amîndurora le place mîncarea bună și, în afară de asta, sînt pe jumătate îndrăgostiți de Missia. Numai dacă, bineînțeles, nu sînt reținuți de afurisita asta de afacere Dreyfus. Ți-am spus că amîndoi sînt vîrîți pînă-n gît în această afacere, silindu-se să-i dovedească nevinovăția.

Ea își puse în mod reflex mîna pe-a lui, gest pe care nu-l mai făcuse de multă vreme.

— Cît de recunoscătoare îți sînt că mi-ai oferit șansa de a-i cunoaște pe toți acești oameni iluștri !

— Dacă vrei să știi, șansa e de partea lor, zise el zîmbind, încercînd să revină la curtoazia din trecut. Străzile sînt pline de oameni iluștri, dar femeile frumoase sînt o raritate.

Ea îi mulțumi din ochi pentru compliment.

— Sper totuși că această afacere Dreyfus nu va mai dura mult. Dacă e nevinovat...

— Nu spune „dacă". E nevinovat. Orice om de bună-credință poate să-și dea seama.

— Sper. În orice caz, doresc să se termine cît mai curînd, indiferent cum. Apoi, după un moment de șovăială : La magazin situația mea a devenit destul de grea.

Nu știu cît mă vor mai ține. Ieri una dintre cele mai bune cliente ale noastre m-a întrebat direct dacă sînt evreică, și, după ce i-am confirmat, l-a chemat pe director și i-a spus că nu va mai călca prin magazin. Închipuie-ți, de parcă eu aș fi vîndut nemților planurile acelea!

Vorbele ei îi stîrniră simțăminte contradictorii. Dacă își pierdea slujba, poate îi îngăduia s-o ajute... Pe de altă parte, putea să accepte mai ușor propunerea altui bărbat...

— Sînt sigur că firma nu te va lăsa să pleci din cauza unei bătrîne stupide. Chiar dacă ar face-o, nu-ți va fi greu să găsești altă slujbă.

— Nu sînt sigură. Nici altor firme nu le-ar conveni să-și piardă clienții din cauza mea. În orice caz, sper să se termine odată această afacere Dreyfus, și pentru totdeauna...

Nimic nu se schimbase : holurile pardosite cu marmură, valeții cu mănuși albe care te întîmpinau cu plecăciuni, portretul Missiei într-un nor de tul roz, deasupra căminului din salon, doamne în rochii cu trenă și bărbați în frac care conversau... Și totuși nimic nu mai semăna cu ce fusese. Atmosfera era apăsătoare, ca înaintea unui dezastru iminent. Bărbații priveau grav și vorbeau în șoaptă ; femeile păreau să fi renunțat la obișnuita lor cochetărie. Asupra casei plana spectrul afacerii Dreyfus.

Cînd se opriră pe treptele de marmură de la intrarea în salon, Henri și Myriame îl putură auzi pe Zola citind cu glas coborît, totuși cu accente cutremurătoare, dintr-un teanc de hîrtii pe care le ținea în mînă. Cînd ultimul *J'accuse* se stinse într-o tăcere de mormînt, Henri recunoscu obișnuitul chicotit al lui Clemenceau.

— Cînd se va publica această scrisoare, scumpa mea Missia, vei pierde doi foarte fideli oaspeți la dineurile tale. Vei fi nevoită să ne trimiți la închisoare respectivele porții de fazan fript.

Missia Natanson se grăbi să-i întîmpine pe noii-veniți.

— Iertați-mă. Domnul Zola ne citea un articol scris cu puțin înainte și care urmează să fie publicat în *L'Aurore*.

Un moment mai tîrziu intrară unul după altul în sufragerie.

— Și acum, zise Missia, plimbîndu-și privirea în jurul mesei, vă rog ! Nici o vorbă despre Dreyfus în timpul cinei. Bucătarul mă amenință cu plecarea. Zice că în zadar își irosește talentul, pentru că nimeni nu mai apreciază *sa cuisine*. Vorbiți despre pictură, despre muzică, bîrfiți dacă vreți, dar nici o vorbă despre politică ! Apoi, întorcîndu-se spre Anatole France, care își despătura șervețelul de masă : Ce-ați mai făcut în ultima vreme, *mon cher*, acum cînd sînteți membru al ilustrei noastre Académie Française ?

Academicianul scoase un suspin.

— Scriu, draga mea Missia, nimic în afară de scris. La vîrsta mea munca e singura plăcere ce mi-a mai rămas și, crede-mă, e cea mai insipidă dintre plăceri.

Ca prin farmec, atmosfera jovială de la dineurile Missiei reînvia. Bărbații se întreceau în vorbe de spirit ; femeile își aminteau că trebuie să mai și rîdă. Henri își trecea vremea mîncînd, flecărind cu vecinii, ascultînd conversațiile tot mai însuflețite din jurul mesei.

— O femeie, *cher monsieur*, poate fi o soție admirabilă sau o amantă admirabilă, dar să fie și una și alta pentru același bărbat, ar însemna să-i ceri prea mult...

— Nu împrumuta niciodată cărți, draga mea Missia, eu mi-am făcut biblioteca cu cărți ce-mi fuseseră împrumutate...

— Ați văzut invențiile acelea noi pe care le numesc automobile ?

— Era firesc ca Isus s-o ierte pe femeia adulteră ! Nu era soțul ei !...

— Ați observat că cei care colecționează pictură modernă angajează academicieni să le picteze portretele ?

Henri o urmărea în ascuns pe Myriame, așezată vizavi de el. Asculta ce-i spunea Jules Dupré, un bărbat înfigăreț, cu ceafă de taur, care strînsese una din cele mai mari averi din Franța. Henri spera să se uite la el, dar ea continuă să-și țină ochii plecați, cu un vag zîmbet enigmatic pe buze. Slavă Domnului, părea plictisită...

Jules Dupré observă însă privirea lui și se aplecă spre el.

— Îi povesteam domnișoarei Hayem despre un anume Caillette, un codoș din Montmartre care acum cîtva timp și-a ucis una din fete. Sîntem pe punctul de a publica un roman-foileton în legătură cu cazul lui, de îndată ce se termină procesul și este executat. Ați auzit de el ?

— Dacă am auzit ! De aproape un an îmi tot vorbește portăreasa despre el. Am înțeles că în sfîrșit a fost prins și adus înapoi la Paris.

Dupré dădu din cap afirmativ.

— E tocmai genul de povestiri care place cititorilor noștri, și-am pus pe unul din oamenii mei să brodeze pe marginea faptelor și să scrie un roman-foileton. Vom începe publicarea lui cam peste trei luni. Nu v-ar interesa să faceți un afiș cu acest subiect ?

— Nu... nu cred, zise Henri, luat prin surprindere. Nu prea mai fac afișe. Afară de asta, peste cîteva luni trebuie să plec la Londra pentru expoziția mea.

Myriame îi zîmbea de vizavi și avu impresia că privirea ei îi da de înțeles să accepte.

— Și totuși... stați ! Poate reușesc să-l fac. Un om trimis la ghilotină ar putea fi un subiect grozav de afiș...

În timp ce se întorceau cu trăsura în rue des Petits Champs, Henri era foarte bine dispus.

— Da, ar fi un afiș extraordinar, nu crezi ? Se spune că Da Vinci asista deseori la execuții ca să schițeze fețe de condamnați. Nu pentru că aș fi un Da Vinci... Cea mai înfiorătoare expresie de groază prinsă vreodată de-un pictor o găsești în *Judecata de Apoi* a lui Michelangelo, din Capela Sixtină. Este expresia unui om care află că a fost condamnat să meargă în iad. Nu-i vezi decît o jumătate a feței, dar îți îngheață pur și simplu sîngele. Apropo, de ce mi-ai făcut semn ?

— Nu ți-am făcut semn. Zîmbeam, pentru că mă așteptam să accepți afișul. Sînt sigură că ai realiza ceva foarte frumos. Poate mă lași să privesc și eu cînd tipărești prima corectură. Crezi că Père Cotelle ar avea ceva împotrivă ?

— Firește că nu. Se va trage de barbă, se va scărpina în cap, va căuta să-ți arate că e cel mai greu lucru din lume, dar va fi încîntat. Fiindcă veni vorba, cum ți-a plăcut Dupré ?

— Nu prea mult. E deștept, dar necioplit și teribil de încrezut. Îi place să facă paradă de averea lui. Nu știu de cîte ori mi-a pomenit despre caii lui de curse și de iahtul de la Monte Carlo.

Cînd trăsura se opri în fața casei, ea își strînse capa în jurul umerilor și-l sărută urîndu-i noapte bună.

— A fost o seară plăcută, zise ea. Te-aș invita să vii sus, dar e prea tîrziu.

— Înțeleg, zise el clătinînd din cap și încercînd să-și ascundă dezamăgirea. Atunci, pe mîine ?

— Nu... nu mîine, Henri, dacă nu te superi. Săptămîna asta am ieșit aproape în fiecare seară și aș vrea să mai recuperez din somn. Lasă pe poimîine. Te superi ?

— Firește că da, zise el zîmbind. Mă supăr chiar foarte mult, dar înțeleg.

Două zile fără s-o vadă, o eternitate...

— Noapte bună, scumpa mea. Vineri, în același loc.

O urmări traversînd trotuarul așternut cu zăpadă, fusta fluturîndu-i în jurul gleznelor. La ușă se întoarse și-i făcu semn cu mîna. Apoi, doar noapte, neagră și pustie.

În săptămînile ce urmară o văzu și mai puțin. Venea cînd cu un pretext, cînd cu altul, refuzînd întîlnirea la locul obișnuit. El, totuși, se ducea în Place Vendôme și pîndea de departe intrarea de la Paquin, așteptîndu-se și totodată îngrozindu-se s-o vadă întîlnindu-se cu altul. Dar Myriame nu se întîlnea niciodată cu nimeni și se ducea direct acasă. Cu toate acestea, cînd erau împreună, nu-și putea ascunde suspiciunile și-i punea tot felul de întrebări, căutînd s-o prindă cu afirmații contradictorii.

Pînă la urmă, n-a mai putut să îndure.

— Cu neputință, e pur și simplu cu neputință să continuăm în felul acesta ! se plînse ea într-o seară, ducîndu-și mîinile la tîmple. N-aș îngădui nici unui alt bărbat ce-mi faci tu !

— Pentru că-ți pare rău de mine, nu-i așa ? Ți-e milă de mine fiindcă sînt un infirm. Zi așa ! Zi așa !

— Încetează ! Încetează, Henri, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu-ți mai dai seama ce spui. Ai stricat tot

ce era între noi. Regret că te-am cunoscut. Da, regret. Nu doresc să te mai văd !

Vorbele ei îl treziră la realitate. Faţa i se făcu galbenă ca ceara.

— Te rog, Myriame, te rog, nu mă alunga ! N-aş putea trăi fără tine ! Eşti tot ce am. N-am să mai pun niciodată întrebări. N-am să te mai bănuiesc. Dar, te rog, nu mă alunga !

Ea privi deznădăjduită în ochii lui îndureraţi. Remarcă tremurul buzelor umflate şi al sărmanelor lui picioare.

— Bine, zise ea suspinînd. Bine. Să mai încercăm o dată.

Se mai bucurară totuşi de cîteva clipe fericite. Reveniră la Luvru, se uitară iar la Venus din Milo. Îi istorisi, în sfîrşit, povestea lui Filippo Lippi şi a Madonei lui.

— Se numea Lucrezzia Buti. Era o tînără florentină blondă... şi călugăriţă. El era trecut de vîrsta mijlocie, un călugăr rătăcitor. O zărise în timp ce picta o frescă în capela mănăstirii ei şi-o rugase pe stareţă s-o lase să-i pozeze. În timpul şedinţelor s-au îndrăgostit, şi cînd fresca a fost gata, au fugit împreună. Şi precum în basmele franţuzeşti, s-au căsătorit, au avut mulţi copii şi au trăit fericiţi pînă la sfîrşitul vieţii.

Într-o zi îi spuse :

— Cunoşti cartea lui Clemenceau ? Am început, în sfîrşit, să lucrez la ilustrarea ei. Cum ţi-am spus, e o culegere de scurte povestiri evreieşti. Poate ai vrea să-mi arăţi cartierul Templului. N-am fost niciodată acolo, şi-aş dori să fac cîteva schiţe.

Pentru Henri plimbarea în trăsură prin cartierul evreiesc fu ca o călătorie într-o lume necunoscută şi misterioasă, implîntată în inima Parisului. Firmele erau scrise în ebraică şi oamenii vorbeau o limbă pe care n-o înţelegea... Myriame îi arătă locuinţa unde crescuse în mizerie şi singurătate. Îi povesti întîmplări despre locurile şi oamenii pe care-i cunoscuse : brutarul de unde cumpăra pîine nedospită pentru Paştele evreiesc, sinagoga din rue de Nazareth, casa municipală de amanet unde amanetase cerceii mamei ca să cumpere doctorii. Pe drum auziră sunete de vioară venind din cocioabe sumbre,

așezate în fundături mizere. Zăriră interioare rembrandtiene, prăvălii de zdrențe, dughene de vechituri în subsoluri unde bătrîni gîrbovi, cu calote și caftane, ședeau ghemuiți în întuneric visînd absenți la o Țară a Făgăduinței. Luară prînzul într-un mic restaurant care duhnea a usturoi și a ulei prăjit... La desert ea îi povesti istorioare evreiești și pentru prima oară, după săptămîni, rîseră iar nestingheriți.

— De ce nu putem să fim mereu așa ? zise ea în timp ce se întorceau acasă. Ar fi atît de plăcut !

În altă duminică o duse la Versailles. Vremea era capricioasă, cu bruște rafale de vînt, care-i mulau fusta pe coapse și amenințau să-i smulgă canotiera cea nouă. Vizitară apartamentele regelui, Galerie des Glaces, Capela, colindară prin săli impunătoare și sumbre. În cele din urmă se plictisiră de atîtea ornamentații aurite și *rocaille* [1]-uri și ieșiră în grădină. Se așezară pe-o bancă de piatră și ascultară ciripitul păsărelelor.

— Vezi fereastra aceea ? zise el, arătînd cu bastonul lui cu vîrf de cauciuc. E fereastra doamnei de Pompadour. Lîngă ea ședea cînd a murit. După cum știi, nu putea sta culcată.

Îi povesti istoria celebrei curtezane și cum murise ghemuită în *bergère*-a ei, rujată și pudrată, privind același peisaj la care se uitau ei acum.

— Ce elegant mod de-a muri ! încheie el.

În zorii unei dimineți mohorîte de martie Henri asistă la execuția lui Caillette. Îl schiță pe ucigaș, ras în cap, cu fața schimonosită de spaimă, traversînd curtea pavată a închisorii Roquette și îndreptîndu-se tîrșind picioarele spre ghilotină. Văzu strălucirea oțelului, sîngele țîșnind și gestul de absolvire al preotului. O oră mai tîrziu, Henri sta aplecat peste o piatră din șopronul lui Père Cotelle.

În cîteva zile afișul fu gata, și Myriame veni să vadă tipărirea primei corecturi. Cu nespusă bucurie și emoție,

[1] Gen de ornamentații care imită grote, roci, frunze, scoici — la modă sub Ludovic al XV-lea, caracteristic stilului rococo (n. t.).

îl urmări pe bătrînul meşter ungînd rulourile cu cerneală, văicărindu-se şi prezicînd dezastre, împingîndu-şi pe ceafă calota, montînd pietrele şi, în sfîrşit, manevrînd cu greu roata presei de tipar-plan.

— E splendid, strigă ea, ţinînd afişul la distanţa braţului. E înfiorător, dar splendid. Eşti un mare artist, Henri.

Cîteva minute mai tîrziu sosi Jules Dupré, se scuză de întîrziere şi-l copleşi pe Henri cu complimente.

— Cel mai bun din cîte aţi făcut pînă acum ! Cînd vă întoarceţi de la Londra, îl veţi vedea pe toate zidurile.

Spre sfîrşitul lunii aprilie, Henri o luă pe Myriame la Eragny, să petreacă ziua cu Camille Pissaro. Plecară din Paris cu un tren foarte matinal, îl schimbară mai tîrziu cu un *train de campagne,* care zdrăngănea, pufăia, se oprea la fiecare cîteva minute fără motiv vădit şi îşi vestea trecerea prin sate somnolente cu şuiere vesele, frivole. Pissaro îi aştepta în gară, semănînd mai mult ca niciodată — în pelerina-i lungă cu falduri, bocancii grosolani şi pălăria rotundă — cu un păstor biblic. Prînziră *en famille* sub un castan înmugurit, serviţi de copii. La desert, bătrînul pictor îşi aprinse uriaşa lui pipă arcuită şi, printre rotocoale de fum, le povesti amintiri din zilele de început ale impresionismului, serile de la Café Guerbois, cu Manet, Degas, Zola, Cézanne, Renoir, Whistler ; discuţiile aprinse în legătură cu pictura *plein-air* şi umbrele albastre [1], anii îndelungaţi de sărăcie. Dar în ochii înceţoşaţi ai bătrînului pictor nu era nici un pic de amărăciune.

— Toate astea se petreceau cu mult timp în urmă, cu mult înainte de-a te fi născut, zise el zîmbindu-i lui Henri din cealaltă parte a mesei, cu faţa pe jumătate ascunsă într-un nor de fum, aidoma unui zeu binevoitor din Olimp. Mă gîndeam adesea că ar fi trebuit să rămîn acasă, pe insula Saint Thomas [2]. Oh, apropo, am primit

[1] Conflictul dintre pictura impresionistă — cu subiecte pictate direct, la faţa locului, folosind culori vii — şi pictura „academică" de atelier — cu subiecte istorice, mitologice şi sentimentale — care practica forma „linsă" şi coloritul sumbru (n. t.).

[2] Insulă în arhipelagul Antilelor (n. t.).

o scrisoare de la Gauguin. Acum se află în arhipelagul Marquises[1], trăiește chinuit într-o colibă și suferă groaznic de singurătate. Sărmanul Paul ! E dintre cei care nu se pot împăca cu viața. Vincent era la fel. Nu-și găsesc liniștea decît în moarte.

Se plimbară prin mica grădină năpădită de buruieni, cercetară cu atenție atelierul maestrului, pitit într-un desiș de copaci bătrîni. În timp ce-și conducea oaspeții la gară în modesta lui șaretă, se întoarse deodată spre Henri.

— Dacă-l vezi pe Degas, transmite-i salutări din partea mea. Nu ne-am mai văzut de cînd cu nenorocita asta de afacere Dreyfus... E regretabil să vezi o veche prietenie distrusă dintr-un fleac ca ăsta ! Își închipuie că toți evreii sînt agenții nemților. Cu el nu se poate discuta. Sărmanul Edgar, nu e prea fericit. Îl lasă vederea, ca și pe mine. E singur, și doar aleanul îi ține tovărășie. Și aleanul nu-i o tovărășie prea plăcută.

Pe măsură ce se apropia plecarea la Londra, Henri devenea tot mai prost dispus și neliniștit. O vagă teamă îl cuprindea la gîndul că o lasă pe Myriame singură la Paris. Cu trei zile înainte de data stabilită a plecării, îi spuse fără înconjur lui Maurice că nu se mai duce.

La auzul veștii, Maurice rămase uluit.

— Nu te mai duci ?

Expresia feței trecu repede de la panică la mînie.

— NU TE MAI DUCI ? se răsti el de astă dată. Ți-ai pierdut mințile ?

— N-au picturile mele ? Asta vor, nu ? Nu să se uite la mine. Atunci de ce trebuie să mă duc ?

— De ce trebuie să te duci ?

Ochii albaștri ai lui Maurice scăpărau de furie.

— Am să-ți spun eu de ce trebuie să te duci ! Pentru că de un an și mai bine muncesc pentru această expoziție. Pentru că sosirea ta a fost anunțată în presă. Pentru că li s-au făgăduit interviuri. Pentru că s-a programat un dineu în onoarea ta. Pentru că domnul Marchand are nevoie de părerea ta pentru expunerea tablourilor. Și, în sfîrșit, pentru că Prince of Wales...

---

[1] Situat în sudul Oceanului Pacific (n. t.).

— Oh, da, fir-ar să fie ! Am uitat că el va deschide expoziţia. Foarte amabil din partea lui.

— Amabil ! Uite vorbă ! Pentru Dumnezeu, Henri, ce-i cu tine ? S-ar părea că nu-ţi dai seama de onoarea pe care ţi-o face prinţul !

— Onoare ?

Fu rîndul lui Henri să-şi iasă din fire.

— Ia ascultă, Maurice. Ca amabilitate, apreciez vizita prinţului, dar, dacă-i vorba de onoare, dă-mi voie să-ţi spun eu cine pe cine onorează. Pentru Dumnezeu, Maurice, ai uitat cine sînt ? Sînt conte de Toulouse ! Un Toulouse a condus cruciadele şi un unchi al meu era rege al Angliei cînd cei din familia de Saxa-Coburg [1] erau nişte simpli ţărani turingieni !

A fost nevoie de străduinţele unite ale lui Maurice, ale Missiei şi ale Myriamei spre a-l convinge că trebuie să se ducă.

— Bine, bine, consimţi el fără tragere de inimă. Dar numai o săptămînă... nici o zi mai mult.

Myriame îl însoţi la gară şi rămase cu el în compartiment pînă la plecarea trenului.

— Doar o săptămînă, murmură el sorbind-o din ochi. Îmi vei scrie, nu-i aşa ? Ţine minte adresa : „Claridge, Grovesnor Square". Dacă ai nevoie de mine, scumpa mea, dacă pentru un motiv sau altul, indiferent care, ai nevoie de mine, telegrafiază-mi. Vin imediat.

Rămaseră o clipă tăcuţi, fiecare ascultînd în minte tic-tacul ultimelor secunde.

— Cînd mă întorc, lucrurile vor merge altfel, ai să vezi...

Ea rămase tăcută, părînd că nu aude ce i se spune ; se mărgini să-l privească lung, stînjenită, încercînd parcă să-i vorbească din ochi.

— În curînd vine vara, zise el strîngîndu-i mîna. Ne vom întoarce la Arcachon. Ţi-aminteşti golful, terasa, cămăruţa noastră... Eram foarte fericiţi, nu-i aşa ?

Pe obrajii ei se rostogoliră, neobservate, cîteva lacrimi.

---

[1] Numele familiei domnitoare a Angliei înainte de 1917, cînd a fost schimbat oficial în acela de Windsor (n. t.).

— Da, foarte fericiți. N-am să uit niciodată.

Locomotiva dădu un șuier strident. De-a lungul trenului trecu un zgîlțîit cu zgomot de fiare.

— La revedere, Henri...

Îl sărută pe buze.

— La revedere, scumpa mea... Nu mă uita.

Cînd trenul se puse în mișcare, scoase capul și umerii pe fereastră și flutură batista.

— Doar o săptămînă ! strigă el spre pata albă, fața ei, care se îndepărta.

Apoi n-o mai putu zări, rămase totuși la fereastră, cu părul zburlit de vînt, continuînd să-și fluture batista și privind țintă în gol.

Galeria Goupil era o casă comercială de lux, în cel mai strict sens. Săracul și umilul puteau să ajungă în cer, dar nu în Galeria Goupil. Înfricoșătorul ei portar putea să aprecieze dintr-o privire contul de bancă al vizitatorului care se apropia și, de la caz la caz, lua o atitudine servilă sau neînduplecată și rece ca stînca. Înăuntru, doar tăcere și rafinament. Larma forfotei comerciale din Regent Street nu străbătea prin draperiile groase de catifea de la ușă, iar lumina naturală de zi trebuia să se cearnă prin vitraliile stil Tudor înainte de-a i se îngădui să se așeze pe întunecatele tablouri cu rame aurite ale galeriei. Pretutindeni domnea un aer de subtil și imperturbabil plictis, o ambianță de cerească monotonie, de-ai fi zis că „Arta" sălășluiește între pereții drapați cu catifea, căscînd de una singură întru eternitate. În semiobscuritatea de catedrală, afacerile erau negociate în șoapte rituale, iar funcționarii cu gulere înalte, în jachete și pantaloni reiați, își purtau discuțiile persuasive cu gesturi de acoliți ai altarului.

Cît despre domnul Spencer Dawson Marchand, directorul, acesta era aproape invizibil pentru ochiul muritorului, afară doar de rare momente de crucială necesitate, cînd era în cumpănă vînzarea unei pînze întunecate și lucioase. Atunci, și numai atunci, apărea din biroul său, îmbujorat și hotărît, scăfîrlia-i lucioasă iradiind bonomie și supremă autoritate în materie. Pe clientul șovăitor îl subjuga cu rafinamente de *grande amoureuse*, adulîn-

du-i eul, măgulindu-i orgoliul şi înceţoşîndu-i mintea cu expresii ca „polifonia tonurilor picturale, sinteza criptică a valorilor cromatice". Această luptă inegală ajungea la inevitabilul ei deznodămînt în intimitatea biroului directorial, unde pictura fusese discret strămutată. Acolo, în mireasma subtilă a vinului de Xeres şi a havanelor, descumpănitul amator de pictură vedea, în sfîrşit, clar : acum înţelegea cele mai ascunse intenţii ale pictorului, descoperea nevăzute frumuseţi în pînza pe care înclina s-o cumpere, savura de pe-acum invidia prietenilor şi, în sfîrşit, semna cecul. Galeria Goupil mai realizase o vînzare.

Domnul Marchand se afla în cea mai exuberantă dispoziţie în dimineaţa cînd Henri apăru şchiopătînd dintre draperiile biroului său.

— Sper, domnule, că v-aţi odihnit bine după plictisitoarea traversare a Canalului ? Dacă mi-e îngăduit să vă spun, ieri, la sosire, păreaţi destul de obosit. Sînteţi mulţumit de hotel ? Bun. Acum putem trece la treabă. Adineauri am primit frahtul, şi pînzele dumneavoastră ne vor fi predate în această după-amiază. Nu vă pot spune cu cîtă emoţie aştept să le examinez.

— Nu le-aţi văzut ? întrebă surprins Henri. Nici una ?

— Nu, spre regretul meu, n-am văzut nici una. Ştiu că v-aţi concentrat îndeosebi asupra scenelor din viaţa de noapte a Parisului, dar cred că un pic de realism nu va fi considerat deplasat, mai ales cînd vine din Franţa... Ha-ha-ha ! Nu vă supără gluma mea, nu-i aşa ? Ştiţi, Pari, vesel Pari, şi aşa mai departe... Am fost la Paris în '89, cu prilejul Expoziţiei, şi sînt în măsură să apreciez personal atracţiile încîntătorului dumneavoastră oraş. Cum vă spuneam, de multă vreme am simţit că galeria noastră ar trebui să manifeste interes şi pentru pictura contemporană. O firmă atît de importantă ca Goupil nu poate rămîne pasivă şi trebuie să arate un interes neîngrădit pentru expresiile de orice gen ale creaţiei artistice, nu credeţi ?

— Fără îndoială, aprobă distrat Henri.

— Cînd am citit relatările despre reuşita dumneavoastră expoziţie de la Galeria Joyant, de anul trecut,

şi am aflat că maiestatea-sa regele Serbiei şi un colecţionar cu atîta discernămînt cum e contele Camondo au cumpărat cîteva pînze, mi-am dat seama că Goupil e firma indicată să prezinte lucrările dumneavoastră la Londra. Am intrat imediat în corespondenţă cu domnul Joyant şi trebuie să recunosc că totul a decurs cît se poate de mulţumitor. Scurta notă biografică pe care mi-a trimis-o despre dumneavoastră a fost reprodusă pe larg în presă şi a stîrnit un neobişnuit de mare interes în lumea amatorilor de artă. Toată Londra va fi aici joi... vreau să spun Londra care contează. Şi, bineînţeles, cînd un aghiotant a venit să mă înştiinţeze că alteţa-sa regală a avut marea bunăvoinţă de-a accepta să inaugureze expoziţia dumneavoastră... o onoare fără precedent, domnule... mi-am dat seama că am obţinut o nepreţuită publicitate pentru firma noastră. Şi acum, domnule, dacă doriţi, putem să revedem lista diferitelor întîlniri programate în timpul şederii dumneavoastră...

Pentru Henri, zilele următoare trecură într-un vîrtej de activitate, fără o clipă de răgaz. Îi plăcea Londra, măreţia monumentelor şi calmul mulţimilor ei. Îi plăcea să revadă Piccadilly, Trafalgar Square şi Monumentul lui Nelson — atît de asemănător cu Coloana Vendôme — şi semeţii lei care-i serveau drept soclu ; să se plimbe în cabriolete „hansom“ [1] ; să se uite la înmănuşaţii „bobby“ [2] cu ciudatele lor căşti, arătînd ca nişte soldaţi de plumb crescuţi pînă la mărimea naturală ; să se amuze în compania lui Conder, Rothenstein şi a altor pictori englezi, pe care-i întîlnise în diferite rînduri la Paris.

Dar distracţia nu-i tihnea din cauza lipsei de veşti de la Myriame. Fusese decepţionat că la sosire nu găsise o telegramă de la ea, dar îşi spusese că o fată cu judecată ca ea nu trimite telegrame decît atunci cînd are ceva urgent de spus. N-avea, evident, nimic urgent să-i spună...

[1] Vehicul cu două roţi, acoperit, tras de un singur cal ; cu două locuri pentru pasageri şi un scaun în spate pentru vizitiu. Denumite astfel după numele inventatorului, J. A. Hansom (n. t.).

[2] Poliţişti londonezi, după numele lui Sir Robert (Bobby) Peel, care a reorganizat poliţia din Londra (n. t.).

Următoarele două zile nu-i aduseră nici o scrisoare, și nerăbdarea lui se transformă în frămîntare. De ce, de ce nu-i scria ? De ce nu-i mulțumea pentru florile primite după plecarea lui ? Era prea ocupată să-i scrie ? Era bolnavă ?

Neliniștea îl urmărea ca o vrajă. În timpul interviurilor, ziariștii se văzură nevoiți să repete întrebările, ca să primească răspunsuri distrate, aproape incoerente. Cuvîntările după prînzul de la Chelsea Club îi sunară în urechi ca un murmur confuz. Oh, de ce, de ce nu-i scria ?

La un moment dat, spaima cumplită ce-l cuprinsese pe Marchand în fața realismului excesiv al picturilor sale îi oferise o speranță de scăpare.

— Aveți perfectă dreptate, îl aprobase el din toată inima. Sînt prea sordide, prea scandaloase. Nu se potrivesc, desigur, cu un loc ca acesta. Vor stîrni o furtună de critici defavorabile. Afară de asta, mă îndoiesc că veți vinde vreuna. De ce n-am contramanda totul ? V-aș rambursa bucuros toate cheltuielile.

Speranța i se năruise în clipa în care patronul galeriei scuturase din cap.

— Prea tîrziu, domnule. Vine alteța-sa regală. Vin criticii. Invitațiile au fost expediate. E prea tîrziu ! Tot ce mai putem face e... cum spunem noi englezii... să nu ne pierdem cumpătul, și ce-o fi o fi.

În ziua deschiderii, nervii lui Henri ajunseseră la limita îndurării. Alte două telegrame expediate lui Myriame rămăseseră fără răspuns ; de asemeni, o telegramă adresată lui Maurice. De astă dată nu mai putea fi nici o îndoială. Se petrecea ceva grav, foarte grav. De ce venise în această țară blestemată ? De ce plecase din Paris ? Noaptea din ajun o petrecuse singur în camera lui de la hotel, bînd whisky, torturîndu-se cu aceste întrebări, în minte apărîndu-i imagini care-l înfiorau și-l făceau să-și treacă înnebunit degetele prin păr sau să-și acopere fața cu brațul. Myriame manechin prezentînd rochii decoltate unui plutocrat libidinos ; Myriame cinînd la Voisin cu un admirator chipeș și bogat : Myriame bolnavă, țintuită în patul din cămăruța ei, în neputință să ia legătură cu el ; Myriame victima unui accident, întinsă pe-o targă,

transportată în grabă cu ambulanța la spital, muribundă într-un salon.

Cînd sosi în după-amiaza aceea la galerie, era bolnav de îngrijorare și cu febră mare. Nu observă coșurile cu flori și funcționarii în jachete. Opintindu-se în baston, trecu tîrșind picioarele printre draperiile de la ușa sălii de expoziție. Era goală, sufocantă din cauza mirosului de gladiole și ciudat de tăcută în atmosfera de încordată așteptare care plana asupra galeriei.

Da, se petrecea ceva grav, și n-ar fi trebuit să plece din Paris... Se trînti pe sofaua cu pluș verde. Ei bine, mîine va ști ce s-a petrecut. În aceeași seară, la șase, pleca un tren spre Dover și era hotărît să nu-l piardă ! Ar avea numai bine timp să se repeadă la hotel, să-și dezbrace jacheta aia stupidă și să se ducă la gară. Mîine ar fi la Paris... Niciodată, niciodată n-ar mai risca să treacă printr-o astfel de frămîntare ! Dacă anul viitor se va duce la New York, o va lua pe Myriame cu el. Niciodată, niciodată, niciodată n-ar mai lăsa-o departe de el !... De ce nu-i scrisese ? Era ceva ce nu se potrivea cu ea — o fată care se străduise în fel și chip să găsească acea *Anthologie de l'Estampe Japonaise* pentru ziua lui de naștere... Cît de tristă arăta în acele ultime momente din compartimentul trenului ! Cît de tristă și cît de fermecătoare ! Dumnezeule, ce cald e în sala asta...

Ridică ochii grei de nesomn și-și trecu un deget în jurul gulerului. Nici un pic de aer, nici o ventilație... Afurisitele astea de galerii sînt totdeauna supraîncălzite, chiar și a lui Maurice... Băgă de seamă că nu și-a scos jobenul ; îl luă și-l așeză binișor pe covor, cu fundul în jos. Se uită la ceas. Aproape încă o oră de așteptare. Și mîine va aștepta, dar atunci va fi o așteptare fericită, la obișnuitul lor loc de întîlnire. Myriame !

În timp ce în minte îi apărea imaginea Myriamei ieșind pe ușa salariaților de la Paquin și îndreptîndu-se cu pași grăbiți spre cupeu, se întinse pe sofa. Acum îi făcea semn cu mîna, îi zîmbea de la fereastra trăsurii, fața iradiindu-i de bucurie. Și îi spunea cît de mult îi simțise lipsa și că nu putea înțelege de ce nu primise telegramele și lungile ei scrisori... Dar acum că s-a întors

toate astea nu mai aveau importanță, pentru că în timpul cît fusese plecat la Londra constatase că-l iubește — da, că-l iubește...

Ce începuse în gînd continuă în vis. Adormi și, cu un zîmbet pe buze și cu mîinile încrucișate pe piept, își depănă mai departe aleanul fierbinte al inimii.

— *Monsieur ! Sir !* Ei, drăcie, dar asta-i jignitor ! Mă preveniseră că e beţiv. Ar fi trebuit să-l supraveghez ! Pe legea mea, blestemații ăștia de francezi...

Prima senzație conștientă a lui Henri fu clătinarea corpului și un zgomot asurzitor în urechi. Apoi simți apăsarea unei mîini pe umăr. Cineva striga agitat. Printre pleoapele întredeschise, avu viziunea confuză a unei mulțimi strînse în jurul său și a lui Marchand aplecat peste el, un Marchand diferit, cu fața schimonosită, stacojie de furie. Clipi, se ridică anevoie în capul oaselor și se frecă la ochi.

— Trebuie să fi adormit, mormăi el buimac.

Apoi, tresărind :

— *Mon Dieu, le prince !*

— Alteța-sa a venit și a plecat ! zise repede Marchand. A venit și a plecat, auziți ?

Henri se uită lung la el.

— De ce nu m-ați trezit ?

— De ce ? Pentru că alteța-sa a dat ordin să vă lăsăm să dormiți.

Buzele lui Henri se depărtară într-un zîmbet larg, absent. Drăguț om, prințul... foarte amabil din partea lui...

Încă zîmbind, se uită atent la mulțimea din jur și deodată tresări.

— *Mon train ! Mon train !... Quelle heure est-il ?* Cît e ceasul ? repetă el bîjbîind să și-l scoată din buzunar.

— Cinci, zise cineva.

— *Cinq heurs ! O mon Dieu !...*

Acum se trezise de-a binelea, își luă repede jobenul de pe podea, întinse mîna după baston și se ridică din fotoliu.

La ușă se întoarse și se înclină spre mulțime.

— *Mes excuses, mesdames et messieurs, mais j'ai un train à prendre...* trebuie să prind trenul... *Vous comprenez, n'est-ce pas ? C'est très important...* Foarte important... Doamnelor și domnilor, respectele mele... Scuzele mele alteței-sale...

O ultimă înclinare împrejur și plecă. Draperiile de catifea de la ușă se cutremurară o clipă, apoi rămaseră nemișcate.

Trenul gonea prin suburbiile Parisului. Putea deja să distingă binecunoscuta siluetă a Turnului Eiffel. Cu obrazul sprijinit în pumn, urmărea goana stîlpilor de telegraf prin fața ferestrei compartimentului. Ca să-i treacă vremea, încercase să-i numere, dar le pierduse socoteala. Încă o jumătate de oră și va fi la Paris ! Va avea timp să treacă pe acasă și să se spele înainte de-a se duce în Place Vendôme.

Deodată, fără nici o legătură, un gînd îi fulgeră prin minte și șocul fu atît de puternic încît un moment rămase cu ochii larg deschiși și gura căscată, privind fix la imaginea lui reflectată în fereastră. Nătărăule, nătărău fără pereche, de ce nu se gîndise la asta mai demult ? Bineînțeles că asta era soluția ! Asta ar fi trebuit să facă în acea zi la Arcachon, în loc s-o jignească oferindu-i bani ! Ar fi trebuit s-o ceară în căsătorie ! Îl obsedase atît de mult groaza că o pierde încît nu se gîndise că cea mai sigură cale de-a nu o pierde niciodată era căsătoria... Poate că asta așteptase și ea, de aceea se arătase atît de jignită cînd îi vorbise de bani. Avea dreptate, de o mie de ori dreptate. Banii n-ar face decît să înjosească legătura lor. Nu bani ar fi trebuit să-i ofere, ci numele său ! Te implor, Doamne, ajută-mă să nu fie prea tîrziu !

Astă-seară, în cămăruța ei, își va repara greșeala. „Myriame, îi va spune, vino, te rog, și așază-te lîngă mine." Un moment vor privi lung spre foc, mînă-n mînă. Apoi, solemn și tandru, îi va spune : „Myriame..." Cît de bine ar purta ilustrul și străvechiul său nume ! Myriame, Comtesse de Toulouse-Lautrec... Și-ar lua locul printre prințesele cu nume exotice, căsătorite cu alți Toulouse-

Lautrec. Sibille, Princesse de Chypre... Richilde, Princesse de Provence... Elvire, Princesse de Castille...

Trenul se apropia de gară ; în sfîrşit, se opri cu un zgîlţîit scurt. Coborî repede pe peron şi-şi făcu drum cu coatele prin mulţime. La jumătatea drumului spre ieşire îşi dădu seama că uitase valiza în compartiment, dar nu se mai întoarse.

— Douăzeci şi unu, rue Coulaincourt, strigă el către *cocher*. Şi cinci franci bacşiş dacă te grăbeşti.

Era plăcut să te întorci acasă. Jandarmii cu favoriţi, mersul sprinten al femeilor, florăresele, prelatele vărgate ale cafenelelor... Observă pe ziduri afişul său cu Caillette, dar era prea preocupat ca să-i reţină mai mult de-o clipă atenţia.

— Aşteaptă, zise birjarului cînd cupeul ajunse în faţa casei. Mă întorc în cîteva minute.

Doamna Loubet nu era în lojă şi, un moment, absenţa ei îl contrarie. Nu era nici în atelier, cum sperase. I-ar fi făcut plăcere s-o revadă. În schimb, camera era cufundată în beznă şi în sobă focul nu era aprins. Prin imensa fereastră se vedea cerul însîngerat de apusul soarelui.

Se spălase, îşi schimbase hainele şi era pe punctul să plece, cînd auzi paşii greoi ai doamnei Loubet.

Uşa se deschise.

— Treptele astea ! zise ea gîfiind. Cu fiecare an sînt tot mai drepte. Îmi pare rău că n-am fost acasă, domnule Toulouse. M-am dus la biserică pentru...

— Ce s-a întîmplat, doamnă Loubet ? întrebă el îngrijorat.

Îşi dădea seama că se întîmplase ceva rău. Îşi dădea seama după expresia ei. Rămase pironit locului şi simţi că tremură din cap pînă-n picioare, aşa cum tremurase Marie în ziua aceea...

— Ce s-a întîmplat ? repetă el.

Abia acum îşi ridică privirea spre el. Ochii îi erau larg deschişi, privirea stinsă şi nespus de tristă.

— Mai bine staţi jos, domnule Toulouse.

Tot aşa îi spusese şi el Mariei în ziua aceea...

Cînd doamna Loubet trase din şorţ un plic, nu mai putu scoate o vorbă şi rămase uitîndu-se buimac la ea. Din cauza tremurului, dinţii îi clănţăneau. Probabil că aşa simţi cînd mori...

— L-a adus domnişoara în ziua cînd aţi plecat...

Desfăcu plicul şi apropie scrisoarea de ochii săi miopi.

„Plec în seara asta cu domnul Dupré. E mai bine aşa, *chéri*...“

XX

— *Absint ! Nom de Dieu, Victor, mai dă-mi un absint. Și repede !*

— Scuză-mă, Dodo, zise Victor către bărbatul de lîngă tejghea. Știi cum sînt beţivii ăştia...

Apoi, cu glas tare, întorcîndu-se spre masa lui Henri :

— Dar, domnule Toulouse, nu credeţi că aţi băut destul ?

— Mă, mîrlan nenorocit, mai dă-mi un absint, că de nu, sfărîm totul în...

Strigătul lui se pierdu într-un bîlbîit neinteligibil. Capul i se lăsă în jos, se rostogoli într-o parte și cu un zgomot surd, lugubru, se izbi de tăblia de marmură a mesei.

— Să nu se fi lovit ! făcu Dodo îngrijorat.

— Beţivii nu se lovesc niciodată. Și ăsta mai puţin ca oricare. După toate izbiturile și căzăturile pe care le-a suferit, ar trebui să fie mort de mult.

Se uită peste umăr la silueta prăbuşită a lui Henri.

— Poftim ! Acum doarme.

Oftă compătimitor, ridică din umeri și șterse un pahar.

— De un an îi spun să-și mute năravul în altă parte. Da' de unde, tot aici vine. Are necazuri. Dar cine n-are necazuri ? Cînd doarme ca acum, mai merge, dar cînd se trezește ! Uneori are chef să se bată. Și uită-te la el. Dacă-l sufli, cade lat. Dar nu-i pasă. Cînd și cînd, citește și iar citește aceeași scrisoare, și plînge ca un copil. Ai zice că pînă acum a învăţat-o pe de rost, da' de unde, o citește întruna.

— Probabil o fată, presupuse într-o doară Dodo, scoţîndu-și melonul ponosit ca să se scarpine în cap. Nimic nu te poate amărî mai mult ca o fată.

— Dacă nici asta n-o fi adevărat atunci nimic nu mai e ! întări Victor. Apoi, uneori cîntă. Asta-i mai rău ca orice. Nici nu bănuiești ce glas are omulețul ăsta. Îl auzi din capul străzii. Și pot să-i fac ceva ? Absolut nimic ! De ce ? Pentru că e prietenul lui Patou. Știi... *le rouquin.* Și Patou mi-a spus ce-a spus de altfel în toate bistrourile din cartier : „Dacă i se întîmplă ceva, strîng șurubul". Și nimănui cu judecată nu-i place să se pună rău cu șeful brigăzii de moravuri, este ?

— Nimănui, aprobă Dodo, care acum se scobea în nas.

— Ascultă-mă pe mine, viața e un nesfîrșit șir de necazuri, se lamentă Victor compătimindu-și propria soartă.

— Nu-i om să n-aibă necazuri, confirmă Dodo, scobindu-se în cealaltă nară.

— Da, dar nu ca mine ! Și cel mai mare necaz al meu... Arătă cu degetul spre Henri.

— ...el e.

— Absint ! Absint ! Unde-i absintul meu ?

Henri se trezise pe neașteptate și ciocănea cu bastonul în masă.

— Înțelegi ce vreau să spun ? zise Victor oftînd.

Se duse spre Henri și se opri la capătul tejghelei.

— Știți bine că dau de bucluc cu Patou...

— Patou ! Patou e un porc, asta e. Adu-mi un absint, îți spun. Nu ! Vino-ncoace. Vreau să stau de vorbă cu tine. VINO-NCOACE ! strigă el amenințător.

Omul se apropie de masă, fără tragere de inimă.

— Ce vreți ?

Henri îl examină foarte atent.

— Ascultă, Victor, tu și eu sîntem vechi prieteni, nu-i așa ? Ești un om rafinat și cu mult discernămînt. Să nu zici „nu" ! Pot citi asta în fața ta plăcută, în expresia ironică a gurii tale, în ochii tăi pătrunzători. Ascultă, Victor, spune-mi sincer, ce părere ai despre femei ?

— Dacă țineți cu tot dinadinsul să știți, după părerea mea femeile n-aduc decît necaz. De pildă, nevastă-mea. Sforăie, șuieră și vorbește în somn. A dormi cu ea e totuna cu a încerca să dormi alături de toată afurisita aia de Opéra Comique.

— Asta-i groaznic ! N-ai încercat să-i legi o pernă pe față ? îl compătimi Henri, cu cordialitatea exuberantă a beţivilor. Aşa a făcut un prieten al meu şi a reuşit să-şi lecuiască nevasta. Nu numai că n-a mai sforăit, dar n-a mai răsuflat deloc. Acum du-te şi adu-mi un absint, şi după aia stăm de vorbă serios...

În timp ce vorbea, durerea pricinuită de lovitură i se reflecta în cap sub formă de zvîcnete însoţite de penibile senzaţii de ameţeală. Cîteva secunde privi fix spre Victor ; pupilele i se răsuceau ca şi cum încerca să urmărească imaginea învîrtejită a acestuia. Apoi capul i se lăsă iar într-o parte, se aplecă brusc înainte şi se prăbuşi pe mînecă. Deodată avu senzaţia că gîtlejul i se contractă. O bulboană de întuneric îl înghiţi şi scoase un uşor orăcăit gîlgîitor. Îi venea să vomite... În gură simţea deja gust amar de fiere. Rămase chircit, neîndrăznind să se mişte, încercînd să-şi ţină răsuflarea. Apoi apăsarea din gîtlej scăzu întrucîtva şi începu să respire mai liber. Gemu uşurat, îşi înălţă capul şi căută pe bîjbîite ochelarii. Pfui... aşa mai merge ! o indigestie, fără îndoială... Dar nu mîncase de la micul dejun... Atunci, foamea ! Asta era. Era lihnit. Totuşi, nu-i era foame, dar poate... Trupul i se înţepeni. Fierea se revărsa acum în gură ca un şuvoi de şampanie dintr-o sticlă desfundată.

Apucă pe dibuite bastonul. Cu o mînă la gură, se îndreptă clătinîndu-se spre latrină. Cînd deschise uşa, îl trăsni duhoarea şi se opri brusc. Se bălăbăni o clipă în prag, cu ochii închişi ; apoi se înclină înainte, se aplecă peste latrină şi vărsă. Urechile îi zvîcneau de parcă ţeasta sta să-i plesnească. Genunchii i se încordară. Cu mîna liberă se opinti în perete şi se ţinu în picioare prin simpla apăsare pe vîrfurile degetelor.

Spasmul cedă, ca să revină peste cîteva secunde cu o violenţă sporită. Podeaua se legăna şi pereţii veneau spre el. Umerii i se înălţară, gîtlejul i se blocă şi dădu un horcăit şuierător. Din gură se prelinse un firicel de salivă şi fiere. Dintr-o dată greaţa dispăru şi plămînii cerură aer. Îşi trecu vlăguit dosul mîinii peste gură. Transpiraţia de pe obraji se scurgea încet în jos şi se pierdea în barbă.

Rămase așa cîteva secunde, clătinîndu-se, așteptînd să-i revină greața. Nu mai simți greață și scoase cu băgare de seamă batista din buzunar, își șterse gura și fața, scutură cîteva filamente de salivă de pe reverul hainei.

Se întoarse șchiopătînd la masă, încercă să ridice mîna, dar nu-și mai putu urni brațul. Se prăbuși peste masă și totul se cufundă în beznă. Timpul încetă să existe... timpul, și durerea, și amintirile.

O vreme pluti în uitarea de sine, deplină și inertă ca moartea însăși.

Apoi, din acest neant veni o voce clară, totuși nespus de îndepărtată.

— Domnule Toulouse ! Trezește-te, domnule Toulouse !

Nu se mișcă. Simți căldura plăcută a mîinii de sub obraz.

— Hai, domnule Toulouse, trezește-te ! TREZEȘ-TE-TE !

Vocea creștea tot mai puternică, supărător de puternică. Cineva îl scutura de umăr. Se sili să deschidă pleoapele, dar nu-și vedea decît vîrful nasului strivit între încheieturile falangelor și firicelele de păr negru de pe dosul degetelor.

— Hai, fiți cuminte, domnule Toulouse. E timpul să vă duceți acasă.

Își ridică fața și-l recunoscu pe Patou, în paltonul lui negru și melon.

— Oooooo.... dumneata erai !

Zîmbi prostește.

— Da, eu sînt.

Detectivul îi întinse o ceașcă cu cafea.

— Acum beți asta, domnule Toulouse. Totul e-n regulă.

— Ce ca... ?

Vru să spună : „Ce cauți aici ?“, dar cuvintele i se opriră pe buze. Pleoapele i se închiseră și, ca un copac retezat ce nu mai poate fi oprit din prăvălire, capul i se prăbuși iar pe braț.

Și încă o dată îl înghiți neantul ; de astă dată însă era împrejmuit cu un hotar de veghe subconștientă, ca

şi cum o parte din el rămînea trează. Auzea în preajmă zgomot confuz de voci care şuşoteau, urmat de strania senzaţie că e ridicat de subsuori şi dus pe sus. Apoi simţi răcoarea jilavă a zorilor scăldîndu-i faţa şi pătrunzîndu-i în mîneci ; legănarea plăcută a birjei în acompaniamentul bătăilor ritmice de copite. Clip-clop, clip-clop — ca nişte stropi grei de ploaie picurînd într-un lighean de tinichea.

Se trezi pe la mijlocul după-amiezii cu durere de cap, gust scîrbos în gură şi un vag simţămînt de vinovăţie. Se petrecuse ceva, dar ce ? Îşi îngropă faţa în pernă şi, ca să-şi reamintească, încercă să adoarmă, dar mecanismul stării de veghe intrase în funcţiune şi somnul refuză să-i vină.

Bine-bine, dar ce se petrecuse ? Cu mîinile sub cap, privea întrebător spre tavan, străduindu-se să reconstituie evenimentele din noaptea precedentă. Plecase din atelier spre sfîrşitul după-amiazii, coborîse pe rue Coulaincourt şi...

— Oh, Doamne, iar am uitat ! oftă iritat de absenţa lui.

Era a treia oară cînd uita de întîlnirea cu Maurice. Şi tocmai cu Maurice ! Începea să fie îngrijorător. În curînd îşi va pierde toţi prietenii. Missia fusese furioasă ultima oară. Florile şi scuzele nu slujiseră la nimic. Amfitrioanelor nu le plac scaunele goale de la mese. Ca un dinte din faţă lipsă... Aici te-a adus băutura. Ţi-a luat minţile. Şi ţi-a dat dureri de cap chinuitoare. Şi singurul leac al durerilor de cap e o duşcă de coniac...

Se duse spre masă, înşfăcă sticla şi îşi umplu paharul. Alcoolul îi spălă amăreala din gură, îi arse gîtlejul încă inflamat şi-i umplu ochii de lacrimi. Dar durerea de cap începu să cedeze. Încă un pahar şi îi va trece de tot.

Se pregătea să dea pe gît băutura. cînd auzi un ciocănit în uşă. Tresări iritat.

— Intră, pentru Dumnezeu ! răcni el. Intră !

În prag sta Maurice, privindu-l fără să zîmbească.

— Ei bine, ce s-a întîmplat ? se răsti Henri. N-ai mai văzut pînă acum un om trăgînd o duşcă ?

Ruşinea de-a fi surprins în acest hal, cu sticla şi paharul în mînă, cu părul ciufulit şi hainele mototolite, îi înteţi furia.

— Intri sau nu ?

Ar fi vrut să se ducă repede spre el, să-i ia mîna şi să-i ceară iertare, dar un resentiment pervers pîlpîi în el, stîrnit de ţinuta îngrijită a prietenului său, de eleganţa şi aerul lui grav. Pînă şi Maurice îl privea cu dispreţ pentru că bea un pic prea mult. Ca şi doamna Loubet, ca toţi în blestemata asta de lume ipocrită...

— Bănuiesc că vrei să afli de ce n-am venit aseară. Am o scuză întru totul justificată. Întru totul justificată. Ceva neaşteptat...

Era ridicol, dezgustător, acest mod de a minţi şi de a striga la Maurice — la Maurice, fratele lui de cruce, prietenul lui dintotdeauna... De ce nu ripostează ? De ce nu se supără ?

— Bănuiesc că ai venit să mă spionezi, să afli la ce oră m-am întors acasă. *Nom de Dieu,* zi ceva ! Nu sta aşa, cu gura căscată !

Vărsă pe jos băutura, trînti paharul pe masă, se întoarse la sofa cu paşi mici, spasmodici şi se culcă.

— N-am venit să discut în legătură cu noaptea trecută.

Maurice închise uşa fără zgomot şi traversă atelierul.

— Am venit... dar văd că n-ar fi trebuit să vin deloc. Regret.

— Din moment ce te afli aici, ce doreşti ?

— O doamnă ar vrea să-i pictezi portretul. Trei mii...

— Şi ce să fac cu trei mii de franci ? Să cumpăr mai mult coniac ? Afară de asta, sînt peste măsură de ocupat. Am foarte mult de lucru... Am planuri mari...

— Înţeleg, zise calm Maurice. Ei bine, n-am să te mai deranjez.

Urmă un moment de tăcere apăsătoare.

— Rămîi cu bine, Henri.

Cînd uşa se închise, Henri îşi acoperi faţa cu mîinile.

— S-a dus, murmură el distrus, ca şi cum aflase de moartea neaşteptată a prietenului său. Cum am putut, cum am putut să-i vorbesc în felul ăsta ?

Oh, alcoolul ! Deodată, în minte îi apăru cu toată

claritatea episodul de la Apollo Bar : latrina murdară, vomitarea, starea de abrutizare în care-l adusese băutura, transportarea acasă. Doamne, în ce abis căzuse ! El, Comte de Toulouse ! Taică-său avusese dreptate. Se îndrepta cu paşi repezi spre un sfîrşit timpuriu şi jalnic. Oh, alcoolul !

Rămase cocîrjat pe sofa, cu faţa în palme. Poate... Poate nu era prea tîrziu ? Există oameni care s-au lăsat de băutură. Dar chiar în clipa cînd aceste gînduri îi treceau prin minte, simţi dorinţa să mai bea un pahar. Doar unul — ultimul ! Numai la gîndul băuturii saliva îi inundă reflex gura. Nu, nu trebuia să mai rămînă aici, cu toate sticlele astea în preajmă. Trebuia să plece. Dar unde ? Bistrouri erau pretutindeni. La Maman ! Lîngă ea ar fi în siguranţă. Ar putea să reziste.

Îşi înnodă şireturile ghetelor cu mîinile tremurînde.

— Trebuie să rezist... trebuie să rezist...

Încă repeta cuvintele, cu dinţii strînşi, cînd trase de cordonul clopoţelului de la apartamentul mamei. Drumul în trăsură fusese o tortură. Toate cafenelele şi barurile acelea, unde puteai să bei un pahar, două, trei, cîte pofteai. Rezistase totuşi. În drum se luptase pentru fiecare minut cîştigat, pentru fiecare secundă. Şi fuseseră regimente de minute, armate de secunde. Acum, în sfîrşit, era în siguranţă !

— Mă bucur că ai venit, Henri, zise mama din jilţul cu spătar înalt, cînd dădu buzna în salon. Nu te-am văzut de multă vreme, şi am nevoie de sfatul tău. Dar mai întîi să mănînci ceva.

Se întoarse spre Joseph, care deschisese uşa.

— Adu, te rog, încă o ceaşcă şi cîţiva biscuiţi pentru domnul Henri.

Îndată ce rămaseră singuri, Henri o sărută, şi buzele lui zăboviră un moment pe obrazul mamei de parcă ar fi vrut să absoarbă o parte din tăria ei senină.

— Oh, Maman, îi şopti el la ureche, ce bine mă simt aici ! Ce dor mi-a fost de tine !

Ea îşi trecu braţul în jurul lui şi-l ţinu aproape.

— Şi mie mi-a fost dor de tine.

Simţi că pielea îi arde şi trupul îi tremură. Sărmanul Riri ! Era bolnav, suferea, avea necazuri şi venise la ea.

Poate că în curînd va ajunge la capătul nesăbuitei lui călătorii prin lume, al disperatei lui călătorii, şi se va întoarce acasă — de astă dată, ca să rămînă.

— Trebuie să fii obosit. Scoate-ţi pălăria şi aşază-te pe taburet, cum obişnuiai.

Uşa se deschise şi în cameră intră grăbită Annette, aripile bonetei fluturîndu-i de emoţie. Aşează pe masă ceaşca şi farfuria, luă mîna lui Henri, o sărută de mai multe ori şi plecă repede, zîmbindu-i cu gura ştirbă.

— Mănîncă, Henri, zise mama.

Înfulecă lacom un biscuit. Extraordinare fiinţe sînt mamele ! Cum de ghicise că e lihnit de foame ? Ce bine se simţea aici !

— Şi bea-l cît mai e fierbinte, zise ea turnîndu-i ceai în ceaşcă.

În aceeaşi clipă gîndul îi zbură la Myriame. Tot aşa îi spusese şi ea în noaptea aceea, noaptea Festivalului Brahms...

Ora care urmă trecu iute. Băuse două cești de ceai, mîncase toţi biscuiţii şi acum — la dogoarea focului şi ocrotit de apropierea mamei — ascultînd-o zîmbind cum se preface că are nevoie de sfatul lui în legătură cu Annette, simţi că picotește.

— A îmbătrînit şi a surzit de tot. O ocărăşte pe bucătăreasă şi pe fata-n casă în dialectul ei, pe care ele nu-l înţeleg, şi-i vorbeşte lui Joseph, care are şaizeci şi opt de ani, de parcă ar fi un tinerel de numai zece zile în serviciu...

Apoi îl cuprinse o neliniște.

Începu cu încordarea tuturor muşchilor. O sete nestăpînită, imperioasă, care-i usca gîtlejul şi-i ascuţea nervii. Dintr-o dată camera se umplu de sticle învîrtejite. Vocea mamei o auzea cînd slabă, cînd puternică. „Trebuie să rezist... trebuie să rezist", îşi spunea înspăimîntat. Ca pe vremea acelor *attaques*, închise ochii şi instinctiv bîjbîi să prindă mîna mamei. Apoi, fără să-şi dea seama, buzele se mişcară şi rostiră :

— Maman, trebuie să beau.

Ea înţelese nota de stringentă necesitate din glasul lui. Fără să scoată o vorbă, se ridică din jilţ, ieşi repede din

cameră şi, cît ai clipi, se întoarse cu o sticlă de coniac.

— Uite, Henri, bea, zise ea turnîndu-i coniac în ceaşca goală.

Înşfăcă ceaşca cu amîndouă mîinile şi bău atît de lacom încît o parte din coniac i se împrăştie pe haină. Imediat se simţi mai bine.

— Iartă-mă, Maman.

Şterse cu batista coniacul de pe haină şi-şi tamponă gura. Apoi înălţă capul şi se uită în ochii ei.

— Acum ştii.

— De multă vreme ştiam.

— Dar nu ştii cît de mult beau, o întrerupse el cu glas ruşinat. Am căutat de fiecare dată să te înşel, ferindu-mă să-mi miroase gura a băutură. La început eram mîndru. Credeam că pot bea ca un domn. Alcoolul îmi alina durerea din picioare şi-mi oferea un prilej de lăudăroşenie. Compensa alte lucruri. Aşa cel puţin credeam. Dar acum alcoolul nu-mi mai alină durerea din picioare şi mă îmbăt. Mă îmbăt, Maman, mă îmbăt într-un hal fără de hal. Ieri mi s-a făcut rău într-un bistrou şi a trebuit să mă ducă pe sus acasă. Mai tot timpul nu ştiu unde mă aflu şi cum am ajuns acolo. Nu mai lucrez. Uit să mă duc la întîlniri. Mi-am pierdut aproape toţi prietenii. Înainte de-a veni aici m-am certat cu Maurice... Te rog, Maman, ajută-mă ! Ia-mă cu tine undeva. Oriunde... într-un loc unde sînt doctori. Am citit că alcoolismul poate fi vindecat. Vreau să mă vindec. Voi face orice. orice. Să mergem la Barèges. Nu, nu la Barèges... la Evian ! Să mergem la Evian ! Îţi aminteşti de Evian ? Ne-am dus pe vremuri acolo. Ne vom plimba cu barca pe lac...

În timp ce el vorbea, mama îl privea cu ochi neîncrezători. Înflăcărarea lui era înduioşătoare. Cum e cu putinţă să vezi atît de clar şi totuşi să fii atît de orb ? Unele trăsături ale firii lui nu mai evoluaseră. Mereu îşi va face iluzii în privinţa picioarelor, în privinţa lui însuşi, în privinţa vieţii.

— Evian ar fi excelent. Cînd ai vrea să plecăm ? întrebă ea, străduindu-se să-i împărtăşească entuziasmul.

Poate că avea dreptate. Poate că doctorii ar şti să-l ajute chiar împotriva voinţei lui.

— Ai putea fi gata pînă mîine ?

— Firește.

Nerăbdarea lui îi aduse un ușor zîmbet pe buze.

— În două ore pot fi gata ! Doar cît să-mi iau rămas bun de la Maurice și de la doamna Loubet. Știi cumva cînd pleacă trenul, dimineață sau după-amiază ?

— Cred că am un mers al trenurilor în camera mea. Nu, nu te ridica. Nu știi unde să-l cauți. Nici eu nu știu exact unde e. Într-un minut sînt înapoi.

Rămas singur, continuă să se îmbărbăteze. Evian. Da, se vor simți de minune acolo... Vor face plimbări cu barca, excursii cu trăsura. Împrejurimile erau frumoase. Vor...

O voce dinlăuntrul lui porni să rîdă — un rîs înfundat, sec, care-i tăie avîntul, apoi un hohot zeflemitor care-i cutremură tot trupul. Mă, prostule, crezi într-adevăr că te poți lecui de alcool chiar așa de ușor ? Doar spunînd : „Maman, ia-mă cu tine la Evian", și gata ? Plimbare în barcă cu Maman... ce înduioșător ! Și ce-ai să faci cînd vei rîvni la băutură, și gîtul ți se va usca, și limba ți se va umfla, că nici saliva n-ai să ți-o poți înghiți ? Ce-ai să faci atunci ? Dar noaptea cînd vei dori să ai o femeie și nu va fi un Fleur Blanche ? Ce-ai să faci atunci ? Ai să te plimbi cu barca ? Pe lacul acela minunat ? Și pentru că nu te poți plimba tot timpul cu barca, vei petrece ore întregi în șezlong pe terasa hotelului, contemplînd maiestuoșii Alpi... Prostule, nu vezi că pretutindeni va fi același Malromé sub altă înfățișare ? Nu-l puteai suporta cînd erai un tinerel și crezi că-l vei suporta acum cînd ești matur... și alcoolic ? Pleacă ! Întoarce-te în Montmartre și la bistrourile tale. Pleacă înainte de-a săvîrși ceva care să-ți facă mama de rîs și să-i frîngă iar inima. Grăbește-te ! Grăbește-te cît nu e prea tîrziu. Ridică-te și fugi ! Fugi înainte de se întoarce Maman, înainte de-a fi prins în cursă.

Își luă bastonul și ieși din cameră. Apoi, ca un hoț, ținîndu-și răsuflarea, aruncă o privire atentă în vestibul, îl traversă repede, trase încet zăvorul ușii de la intrare și fugi.

Doamna Loubet tresări din somn şi deschise ochii. El era, fără îndoială ! Venea acasă — sau, mai degrabă era adus din nou acasă. Şi bineînţeles, beat. De fiecare dată beat.

Se rezemă în cot şi ascultă atent. Striga la cineva. Îi recunoscu vocea venind din stradă, odată cu tropot de copite şi huruit de roţi pe caldarîm. Striga, ţipa ca un nebun, trezind toţi vecinii. El care de obicei era atît de manierat, atît de liniştit la vorbă ! Ce se mai petrecuse cu el de astă dată ? Ce mai făcuse acum ? Dumnezeu ştie în ce hal o fi ! Poate cu nasul însîngerat, sau cu un cucui în creştet ! Probabil cu gulerul sfîşiat, cu cravata scoasă afară din haină şi fără pălărie. Cîte melonuri nu pierduse în ultimele şase luni ! În ce hal ajungea pînă la urmă acasă...

Dădu repede cuvertura deoparte, aprinse lampa şi deschise fereastra. Era o noapte rece de februarie şi dîrdîia de frig numai în cămaşa de noapte, se aplecă totuşi în afară şi ascultă, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de pervazul ferestrei. El era, fără îndoială.

Se dădu îndărăt îngrozită, clătină din cap deznădăjduită şi începu să se îmbrace.

De n-ar fi domnul Patou, nu s-ar mai întoarce niciodată acasă... Ar dormi pe-o bancă, sau în vreun gang. Cum s-ar nimeri, ca orice vagabond. Puţin i-ar păsa ! De cînd primise scrisoarea aceea parcă-şi pierduse mintile. Nimic nu-l mai interesa, nici măcar să-şi pieptene barba sau să-şi curete unghiile. Costumele erau sfîşiate şi pătate, şi tot ce-i mai putea face era să-l pună să-şi schimbe rufăria. El... el care altădată era un adevărat *dandy* ! Şi arăta atît de bolnav şi de îmbătrînit încît uneori mai să nu-l recunoască. Faţa îi era galbenă ca ceara, ochii de două ori mai mari ca de obicei... Nu mai putea s-o ducă aşa multă vreme. Ceva groaznic avea să se întîmple într-o bună zi.

Îşi înnodă legăturile juponului în jurul taliei, îşi trase fusta şi se duse iar la fereastră. Birja ajunsese în vîrful dealului, şi acum îl putea distinge clar pe Henri, cu părul vîlvoi, fluturînd ameninţător bastonul. Strigătele lui răsunau puternic în liniştea străzii.

— Nu eşti decît un *cochon de rouquin*, auzi ? *Un sale cochon de rouquin !* Asta eşti, Patou. Toată vremea îţi vîri nasul în treburile oamenilor. De ce nu încetezi odată să mă mai sîcîi ? Sînt un cetăţean. Ai mandat să mă arestezi ? Pentru asta or să te trimită în Insula Diavolului !

Vocea i se preschimbă brusc într-un tînguit împleticit de om beat.

— Ascultă, Patou, tu şi cu mine sîntem vechi prieteni. N-am să uit niciodată sfatul bun pe care mi l-ai dat în privinţa Mariei. Nu înţelegi că nu doresc să mă duc acasă ? E plină de libărci. Să mergem undeva, numai tu cu mine, şi să bem ceva, ce zici ? Să stăm de vorbă despre toată tărăşenia asta ? Nu ?

Începu iar să strige.

— Atunci nu eşti decît un porc, un jandarm nesuferit, un *cochon de rouquin !*

Doamna Loubet urmărea de la fereastră cum se luptă cu agentul, încercînd să sară din birja în mers. Îţi venea să plîngi ! Se duse repede în bucătărie şi turnă cafea fierbinte într-o ceaşcă. Apoi îşi înnodă şalul roşu de lînă în jurul umerilor şi ieşi repede în stradă.

Îl ajută pe Henri să coboare din trăsură şi-l ţinu de braţ cît timp Patou plăti birjarului. Mai tîrîndu-l, mai ducîndu-l pe sus, îl urcară împreună cele patru rînduri de trepte, îl întinseră pe sofa şi începură să-l dezbrace. El se împotrivi, îi împinse, dădu din mîini, totuşi izbutiră să-i tragă cămaşa de noapte peste cap, să-i scoată ochelarii şi să-l vîre în aşternut. Treptat, ţipetele lui se domoliră pînă la un bombănit monoton, apoi un bîlbîit incoerent şi la sfîrşit o imperceptibilă schimonosire a buzelor.

Adormi. Dar nu îndrăzniră să-l lase singur, şi rămaseră lîngă pat vorbind în şoaptă.

— De astă dată nu ne-a dat prea mult de furcă, remarcă ea, privindu-l îngrijorată.

— Nu, nu ne-a dat prea mult de furcă.

Lumina palidă a lămpii accentua expresia îngîndurată de pe faţa colţuroasă a lui Patou.

— N-a mai vărsat ca ieri.

Apoi, muşcîndu-şi uşor marginea mustăţii şi privind în jos spre mîinile încleştate, continuă :

— Dar dacă vă închipuiţi că merge cumva mai bine cu sănătatea, vă înşelaţi, doamnă Loubet. Nu merge mai bine. Merge tot mai rău. Ştiu că-l iubiţi mult, şi eu îl iubesc. A pictat portretul micuţei mele Eulalie şi-mi pare rău de el. Dar în felul ăsta n-o mai poate duce mult. Niciodată nu-i treaz ; se ia la harţă cu toţi ; îmi dă de furcă mai mult decît zece tîrfe vagabonde. Săptămîna trecută era cît pe-aci să se încaiere cu un codoş care-şi bătea fata. Noroc că omul meu a sosit la timp ! Şi face cele mai trăsnite lucruri ! Ştiţi ce-a făcut astă-noapte ? A plecat pe furiş din Montmartre... nu departe, doar pînă la Villette, crezînd că n-am să-l mai găsesc. A intrat într-un bistrou unde nu-l cunoşteau şi a comandat toate soiurile de alcool din local... whisky, rom, coniac, vermut, absint, calvados... a făcut din toate o amestecătură groaznică şi a băut-o ! Destul cît să omori un cal. Şi, de fapt, cred că asta şi încearcă să facă... să se omoare.

Doamna Loubet strînse din buze şi-şi plecă ochii, în timp ce Patou, ca omul nerăbdător să spună tot ce are pe suflet şi să termine, continuă :

— La ce bun să ne amăgim, doamnă Loubet ? Am văzut destui beţivi, dar ăsta nu-i beţiv ; e smintit. Asta cred. E dement ! E nebun !

Nebun ! Cuvîntul se înfipse ca un pumnal în inima doamnei Loubet. Rămase cu ochii plecaţi, să-şi ascundă lacrimile. Nebun ! Era oare cu putinţă ca *le petit monsieur* să fie într-adevăr nebun ? Sincer vorbind, nu ştiai ce să crezi ! Dacă te gîndeai la unele lucruri pe care le făcuse în ultimele luni — lucruri de care nici Patou n-avea cunoştinţă — mai că te întrebai dacă nu cumva îşi pierduse minţile ! De pildă, cînd împrăştiase gaz în tot atelierul ca să omoare libărcile. Ar fi putut să ia foc toată casa ! Apoi, cînd pusese să i se aducă sus găleţile alea cu nisip, deoarece dorea ca atelierul să semene cu o plajă. Iar el, grozav de încîntat, în timp ce i se aduceau : „Vezi, doamnă Loubet, uite, acum arată ca la Arcachon". Şi broasca aia rîioasă oribilă ! Dumnezeu ştie unde o găsise. O lună întreagă o ţinuse în camera lui, nefăcînd tot timpul altceva decît să prindă muşte pentru biata făptură. De ce îndrăgise broasca aia ? „Ea şi cu mine semănăm. Înţele-

geţi, doamnă Loubet, e foarte urîtă. Nimeni n-o iubeşte. De-aia trebuie să fiu bun cu ea.“ Şi maşina aia blestemată de vîslit, care avea să-l ajute chipurile să-i crească picioarele ! Cum putea un om inteligent să creadă asemenea prostii ? Iar el le credea ! „E garantat, doamnă Loubet, absolut garantat !“ Şi dă-i întruna cu vîslele alea, trage la ele, trage la ele zi şi noapte ! Doar în indispensabili şi tricou, pufăind ca o locomotivă, cu faţa şiroindu-i de năduşală. Trage la ele ! „E garantat, doamnă Loubet ! Absolut garantat !“ Îţi venea să plîngi ! Dar şi mai rău era cînd sta liniştit, întins pe sofa, privind fix, cu ochii pironiţi în tavan, şi nu era greu să-ţi dai seam că la fata aceea se gîndea ! Chiar cînd era beat vorbea de unul singur despre ea...

Observă că Patou se uită la ea şi-şi ridică faţa înlăcrimată. Un moment nu se auzi decît răsuflarea lui Henri.

— Ştiu că vă îndurerează auzindu-mă vorbind în felul acesta, zise agentul, şi vă asigur că nici mie nu-mi place. Ştiu însă că domnul prefect al poliţiei ne-a dat ordin să-l supraveghem, şi toţi oamenii din brigada mea sînt cu ochii pe el. Le mai scapă însă din mînă. A început să iasă pe furiş din Montmartre. Dumnezeu ştie ce mai face mîine. Trebuie să vorbiţi cu mama lui, înainte de-a se întîmpla ceva grav. Dacă nu vorbeşti dumneata, vorbesc eu. Dar, venind din partea dumitale, va fi mai uşor pentru ea. Ca femeie, mă înţelegi, vei şti mai bine ce să-i spui.

Bărbia bătrînei se înfundă în şal şi un hohot de plîns îi zgudui umerii.

— N-o lua chiar aşa în tragic, zise el bătînd-o uşor pe mînă. E spre binele lui.

— Îl vor interna într-un ospiciu, laolaltă cu nebunii.

— Ospiciu ? Oh, nu ! Nu într-un ospiciu, doamnă Loubet, într-o casă de sănătate ! se grăbi el s-o asigure. Oameni ca el nu sînt internaţi în ospicii. Într-o casă de sănătate au tot confortul, tot ce le trebuie. Nu va sta acolo decît două-trei săptămîni...

Faţa bătrînei se lumină întrucîtva şi se uită la el cerîndu-i din ochi o nouă asigurare.

— Şi-l vor lecui, adăugă el.

— Îl vor lecui ? Vreţi să spuneţi că n-o să mai bea ?

— Nici o picătură. Doctorii ăia știu ei ce fac ! În cîteva săptămîni va fi ca mai înainte.

Bătrîna cumpăni în minte vorbele agentului.

— Nu-l vor jigni... nu-l vor bate, dacă face ceva rău ? întrebă ea îngrijorată.

Cu un gest al mîinii. Patou îi alungă asemenea gînduri.

— Nu într-o casă de sănătate, doamnă Loubet ! Se vor purta cu el exact ca dumneata și cu mine, numai că vor ști ce să-i facă. Îi vor da ceva să doarmă. Și-l vor ține departe de clondir.

— Și-l vor lecui ?

— Cît ai bate din palme. Fac lucruri extraordinare în casele alea.

Asta păru s-o convingă, totuși nu cedă de tot.

— Să văd cum se simte mîine, și dacă nu e cît de cît mai bine...

— E-n regulă, faceți așa, dar nu așteptați prea mult. În sfîrșit, cred că e timpul să plec.

— Am puțină cafea pe sobă. Înainte de-a pleca, să bem o ceașcă. După aceea mă întorc să văd cum se mai simte.

Se ridică anevoie în picioare, se aplecă peste Henri și-i trase cu grijă cuvertura pînă la gît.

— Doarme liniștit, șopti ea peste umăr.

Ieșiră unul după altul din cameră, ferindu-se să facă cel mai mic zgomot, și începură să coboare scara.

Ajunseseră la al treilea etaj, cînd auziră un țipăt strident de om nebun. Aproape în aceeași clipă ușa atelierului se deschise brusc și Henri, numai în cămașa de noapte, ieși împleticindu-se pe palier, cu ochii holbați de groază.

— Doamnă Loubet ! Doamnă Loubet ! Unde sînteți ? Iar au apărut libărcile ! Milioane !

Era fără ochelari și căuta pe bîjbîite balustrada.

— Milioane, doamnă Loubet ! Unde sînteți, doaa... a... a !

Călcîiul i se prinse în tivul cămășii. Îl văzură îngroziți cum se clatină înainte și înapoi, căutînd disperat să se prindă de perete și, continuînd să țipe, se prăbuși în gol.

Apoi nu mai auziră decît zgomotul înfundat al corpului rostogolindu-se pe scară.

XXI

La maison de santé *a doctorului Selamaigne era situată în suburbia aristocratică Auteuil,* şi nu avea cîtuşi de puţin aspectul unui azil pentru alienaţi mintali. Era instalată într-un splendid castel din secolul al optsprezecelea, cîndva proprietatea prinţesei de Lamballe, prietena Mariei Antoinette, al cărei blazon împodobea şi acum eleganta şi impunătoarea ei poartă. Cu maiestuoasa ei grădină, răzoarele de flori bine îngrijite şi ambianţa de linişte şi meditaţie, nu se deosebea cu nimic de-o reşedinţă rustică somptuoasă şi romantică. De fapt, asta şi era, susţinea doctorul Selamaigne. O reşedinţă rustică, un loc de retragere, un ermitaj pentru pacienţii bogaţi, suferinzi de tulburări nervoase sau mintale.

Pentru Henri era un loc respingător, înfricoşător. În cele trei săptămîni, de cînd „şedea" acolo, ajunsese să-i deteste imaculatele coridoare, medicii veşnic zîmbitori, infirmierii îmbrăcaţi în alb, misterioasele ei camere cu uşi încuiate, din spatele cărora ajungeau pînă la el sunete stranii, ca din altă lume. După căderea nopţii, devenea un locaş al duhurilor rele, un castel al tăcerilor sinistre, întrerupte de urlete care-ţi îngheţau sîngele, un cimitir fără pacea morţii.

În această după-amiază de martie, în timp ce se prefăcea că priveşte afară prin fereastra cu zăbrele groase a apartamentului său, o detesta pînă în cele mai ascunse unghere ale minţii. De-ar putea să strige după ajutor ! Dar acea brută de paznic, care sta alături molfăind o scobibitoare şi citind ziarul, i-ar spune doar : „Hai ! strigă cît pofteşti. Nu te aude nimeni." Şi asta îndeosebi îl îngrozea. Odată intrat aici, nimeni nu te mai putea auzi, nimeni nu mai dorea să te audă. Erai mort, erai *fou !* Cînd vor binevoi să înţeleagă aceşti specialişti mieroşi şi înguşti la minte că el nu e nebun ? Beţiv, da. Nu însă *fou !*

— Ai zis ceva ?

Gardianul îl privea atent pe deasupra ziarului.

— N... nu. Trebuie să fi fost femeia de vizavi.

Îşi dădu seama că bombănise singur. Asta era rău. Se zice că oamenii sănătoşi nu vorbesc singuri. Ei, fir-ar să

fie, încă o lună în acest loc şi va duce lungi conversaţii de unul singur, cu întrebări şi răspunsuri. Peste alte trei luni va jura că e Napoleon sau Sfîntul Duh...

— Mă întrebam dacă azi n-a venit cineva să mă viziteze.

— N-aş putea să vă spun. În orice caz, n-aveţi voie să primiţi vizitatori.

La ce bun să se înfurie şi să-i spună acestui fetus adult că el e perfect sănătos şi deci poate să primească oricîţi vizitatori doreşte. Nici doctorul Selamaigne, nici asistenţii lui nu puteau fi convinşi că el e sănătos. Totuşi, nu mai departe de săptămîna trecută încercase, doar ca să se aleagă cu aceeaşi privire blajină şi veşnicul zîmbet indulgent care-l scoteau din sărite.

— Dar firește că sînteţi sănătos ! Perfect sănătos. În orice caz, acesta nu e un ospiciu ; e un ermitaj. Repaus, asta-i tot ce vă trebuie — un repaus cît mai îndelungat.

Toţi îl credeau nebun ; o puteai citi în ochii lor. Făcuseră cercetări. Grozav le mai plăcea doctorilor să cerceteze ! Erau mai rău ca avocaţii ; puteau oricînd să facă din alb negru. O trăseseră de limbă pe doamna Loubet şi aflaseră povestea cu maşina de vîslit, episodul cu gazul şi cu nisipul de pe podea. Aflaseră chiar despre isprava cînd se travestise în cerşetor şi provocase un scandal la uşa galeriei de artă Durand-Ruel. Despre Fleur Blanche, despre libărci, despre încurcătura aceea cînd adormise în timp ce prinţul deschidea expoziţia. Aflaseră despre jacheta din postav verde de biliard, cămaşa roşie, mănuşile roz, dineul cu carne de cangur — tot. Îşi vîrîseră nasul pretutindeni, aşa cum scormonesc porcii trufele. Şi pe hîrtie toate astea arătaseră rău. Cum ar spune latinul, arătaseră îngrozitor [1].

Contemplă cerul printre zăbrelele ferestrei. Încă nu se obişnuise cu zăbrelele acelea, şi nici să fie tot timpul supravegheat, să i se poruncească, să i se dea să înghită tot felul de hapuri, să se culce la nouă seara, să nu se mai agite — deşi acum începea să se obişnuiască să stea liniştit. Dar primele zile, primele nopţi — nu existau cuvinte să

[1] *Horribile visu* (n. t.).

le descrie ! Legat fedeleş de pat, în neputinţă să se mişte, arzînd de dorinţa să bea... Şi, pe deasupra, durerea din clavicula fracturată. Chemase, strigase, ţipase, protestase vehement, dar în casa asta foarte mulţi oameni ţipă... Acum nu mai ţipa şi, drept răsplată, nu-l mai legau. Nu mai era considerat un *fou dangereux* : avansase — era un *fou tranquille !* Întrebarea era : cît timp aveau să-l mai considere un *fou tranquille* şi să-l mai ţină aici ?

Îşi trecu deznădăjduit mîna peste frunte.

— Te doare capul ? îl întrebă paznicul.

— Nu, nu, zise Henri, trăgînd repede mîna. Mă simt foarte bine. Excelent.

Se întoarse de la fereastră :

— Frumoasă zi, nu-i aşa ?

— Pfui.

— Crezi că am putea face o plimbare în grădină ?

Paznicul îl examină bănuitor.

— Nu ştiu. Cred totuşi că se poate. Dar fără prostii... *hein ?*

Aşa ţi se vorbea cînd erai un *fou*. Tot ce spuneai era tălmăcit, pus la îndoială. Îţi duceai mîna la cap ? Te durea capul şi deci erai *fou*... Propuneai să faci o plimbare în grădină ? Plănuiai să te caţări într-un copac sau s-o zbugheşti pe poartă... Căscai, erai *fou*. Vorbeai, erai *fou*. Nu vorbeai, erai *fou*...

— Mă gîndeam doar că puţin aer proaspăt nu mi-ar strica, zise el supus. Dar, firește, dacă socoteşti că n-ar trebui...

— Cred că se poate.

Paznicul se ridică din scaunul-balansoar.

— Dar numai zece minute.

Primăvara timpurie zîmbea din răzoarele de narcise galbene ; liliacul sta să înflorească. Flori — tăcuţi şi fideli prieteni ai nefericiţilor, ai bolnavilor, ai morţilor... Alţi pensionari, escortaţi şi ei de supraveghetorii lor, se plimbau agale sau şedeau pe bănci. O doamnă cu părul alb şi înfăţişare distinsă îi zîmbi, apoi scoase limba la el. O grădină a sufletelor rătăcite... Vincent avusese dreptate. Nu izolarea era grea, ci tovărăşia nebunilor...

— Aş putea lua asta ? întrebă el, plecîndu-se să ridice de jos o pană de sitar.

— Ce vrei să faci cu ea ?

Păi, s-o mănînc, bineînţeles ! Să-mi crestez beregata cu ea ! Aşa ar fi răspuns cu trei săptămîni în urmă, dar acum se învăţase minte. Bruta asta cretină ar fi alergat numaidecît la birou, ar fi repetat cuvintele rostite şi doctorul Selamaigne ar fi clătinat din cap şi ar fi ţîţîit din limbă.

— Mă gîndeam că aş putea desena cu ea, zise el, dacă aş avea puţină cerneală şi hîrtie. Desenam... înainte de-a veni aici.

Omul încruntă din sprîncene, îl privi pătrunzător, totuşi îi dădu voie să păstreze pana.

În seara aceea Henri făcu un prim desen cu subiect de circ. Pentru întîia oară orele trecură repede. Alături de el, paznicul îl urmărea atent ; apoi, treptat, cu oarecare interes şi înţelegere...

— Văd că ai fost de multe ori la circ, remarcă el destul de amabil. Şi mie îmi place să mă duc la circ. În zilele mele libere mă duc adesea la Cirque d'Hiver. Îmi plac trapeziştii.

— Sînt favoriţii mei. I-ai văzut vreodată pe Morelli ?

— Sînt buni. Dar nici comparaţie cu Zuppini ! obiectă înviorat paznicul. Zuppini puteau să facă trei salturi mortale... nu numai două, ca Morelli. Şi fără plasă...

Henri îl îndemnă la vorbă, îl măguli şi-i dărui desenul.

Cîteva zile mai tîrziu, Henri fu chemat la birou, unde îl găsi pe doctorul Selamaigne, între cei doi asistenţi ai săi, zîmbindu-i afabil din cealaltă parte a unei mese lungi.

— Sîntem încîntaţi, pur şi simplu încîntaţi ! începu doctorul mîngîindu-şi barba. Am susţinut mereu că nu aveţi nevoie decît de un bun repaus, şi am avut dreptate. Pofta de mîncare s-a ameliorat. Amnezia pare să meargă mai bine, iar simptomele depresive, atît de vizibile în momentul cînd aţi sosit, au dispărut aproape cu desăvîrşire. Am examinat cu cel mai mare interes micile schiţe pe care le-aţi făcut. Vă rog să folosiţi oricînd biblioteca noastră pentru orice fel de ilustraţii pe care aţi dori să le copiaţi.

— Să le copiez ? Dar nu le-am copiat...

— Va ajuta să vă recăpătați memoria. Ce-ați spus ? Desenele acelea nu le-ați copiat ?

— Bineînțeles că nu. Le-am făcut din memorie.

— Imposibil ! În starea dumneavoastră...

— Starea mea !

Henri nu mai ținu seama și pronunță cuvintele răstit.

— Nu vedeți că mi-am păstrat memoria ? Am fost alcoolic, recunosc, dar nu mi-am pierdut memoria. Întrebați-mă orice. Ce doriți ? Date ? Întrebați-mă, întrebați-mă orice...

— Dosarele noastre arată că...

— Fir-ați ai dracului cu dosarele voastre ! Sînteți surzi sau orbi ? Vă asigur că nu mi-am pierdut memoria, că nu sînt mai nebun decît voi, și în orice caz, judec mai inteligent. Pentru Dumnezeu, de ce nu mă puneți la încercare. Vă asigur că mintea mea e sănătoasă. Sănătoasă, mă auziți ? Sănătoasă, sănătoasă, sănătoasă ! ! !

Cu resemnată scîrbă înțelese că nu-i poate convinge. Fețele doctorilor erau măști împietrite de neîncredere. Numai un alienat mintal țipă că e sănătos.

— Dar bineînțeles că sînteți sănătos.

Doctorul Selamaigne îi adresă cel mai mieros zîmbet.

— Sănătos, pe cît posibil. Mai aveți nevoie de încă puțin repaus, atîta tot. Cîteva luni...

— LUNI ? țipă Henri. Cîteva luni în această casă de nebuni ? Acum îmi dau seama că doriți să înnebunesc de-a binelea ! Vreți să rămîn aici ! Să putrezesc aici tot restul vieții ! Vă asigur că sînt sănătos ! Întrebați-mă, întrebați-mă orice... Puneți-mă să desenez în fața voastră... Lăsați-mă să fac dovada...

Tot mai striga în timp ce doi paznici vînjoși îl scoteau cu forța din birou.

Întors în cameră, se aruncă pe pat, bătînd cu pumnii în pernă, plîngînd în hohote, chemîndu-și mama în ajutor :

— Maman ! Maman !

În ziua următoare fu liniștit. Liniștit, dar neresemnat. Numai tatăl lui l-ar putea scoate de aici. El și-ar da seama că nu e nebun. Nu s-ar lăsa impresionat de tîmpiții ăștia de

doctori, de dosarele lor şi de tot ce trăncăneau despre amnezie şi simptome depresive.

În după-amiaza aceea îi scrise tatălui, îl mitui pe paznic să-i ducă scrisoarea la poştă şi aşteptă cu încredere fulminanta sosire a contelui.

Trecură zile după zile. O săptămînă, două, trei. Tatăl nu sosi.

Henri căzu într-o stare de resemnare apatică, trecîndu-şi zilele lîngă fereastra zăbrelită, legănîndu-se la nesfîrşit în scaunul său. Era prins în cursă, nu va mai ieşi în veci...

Dar, cu totul pe neaşteptate, medicii interpretară starea lui de toropeală meditativă drept o ameliorare. Mama primi învoirea să-l viziteze.

— Înţelegi, nu-i aşa, Henri ? îi şopti ea cînd fură lăsaţi singuri. N-am avut încotro. Dacă nu te-aş fi adus aici, autorităţile te-ar fi internat într-un ospiciu.

El clătină din cap fără să-şi ridice privirea.

— Da, Maman, înţeleg.

Dorea să se agaţe de gîtul ei, s-o roage să-l ia cu ea, să-i spună că nu e nebun, dar n-ar fi făcut prin asta decît să-i sporească amărăciunea. Cîtă greutate putea să aibă cuvîntul lui faţă de al celor trei distinşi oameni de ştiinţă ? Afară de asta, văzuse hîrtiile de la dosar... Şi apoi, poate că era într-adevăr nebun şi nu-şi dădea seama ? În definitiv, cum poţi să ştii dacă eşti nebun sau nu ?

— Îţi sînt foarte recunoscător, continuă el, privind spre covor. Ai făcut-o spre binele meu, ca atîtea altele. Şi eu nu ţi-am adus în schimb decît chin. Te rog, iartă-mă, Maman.

Ea îl strînse în braţe şi îi trecu degetele prin păr, aşa cum obişnuia la castel cînd era copil.

— Curaj, Riri. Curaj...

Se plimbară agale prin grădină, se aşezară pe bancă, sub un copac înmugurit. Fără nici o inflexiune în glas, Henri îi răspunse la toate întrebările. Da, clavicula se vindecase. Nu-l mai durea... Da, a fost o minune că nu-şi fracturase picioarele în noaptea aceea... Doctorii erau foarte îndatoritori şi amabili... Oh, da, se simţea foarte bine şi avea voie să citească... Nu, nu suferea de singurătate...

— Mi-au îngăduit chiar să desenez. Mă ajută să-mi treacă timpul.

— Caută să ai răbdare. Ai suferit un şoc nervos. Aşteaptă să-ţi recapeţi puterile. Am să vin să te văd de cîte ori îmi vor îngădui doctorii.

La poartă se aplecă să-l sărute şi-i şopti :

— Dacă poţi, roagă-te, dragul meu. Rugăciunea îţi va aduce linişte.

O urmări, din spatele porţii, urcîndu-se în trăsură. Pe capră nu era Joseph. N-a vrut să-l vadă în halul în care e, reflectă Henri trist în timp ce se întorcea şchiopătînd.

Maurice fu singurul care-i sări în ajutor.

Cînd Henri îl văzu în pragul uşii, izbucni în hohote de plîns nervos.

— TU ! Cum de... Cum de te-au lăsat... Cum...

— Da, zise zîmbind Maurice, închizînd uşa în urma lui, e mai uşor să iei micul dejun cu regina Angliei decît să pătrunzi în casa asta blestemată. Din cîte mi-a spus secretarul acela de jos, mă aşteptam să te găsesc în cămaşă de forţă, într-o celulă capitonată, dar nu-ţi închipui cît de convingătoare poate fi o bancnotă de cincizeci de franci pentru un secretar prost plătit. În sfîrşit, iată-mă. Mie nu-mi pari nebun. Aşază-te pe scaunul acela şi să stăm de vorbă. N-avem prea mult timp. Spune-mi tot. Ziarele sînt pline de cele mai fantastice poveşti. Ce s-a petrecut în realitate ? N-am vrut s-o întreb pe maică-ta. Cît despre doamna Loubet, e uluită, şi din spusele ei nu m-am putut dumeri prea mult. A plîns tot timpul cît am stat cu ea. Ai avut un atac de *delirium tremens,* ai ieşit brusc pe palier şi ai căzut pe scări... aşa e ?

Într-un torent de cuvinte, Henri îi povesti tot ce-şi mai reamintea, îi descrise groaza ce-i inspira această casă, ţipetele femeilor de pe cealaltă parte a coridorului, refuzul doctorilor de-a recunoaşte că e sănătos la minte.

— Uite ! strigă el, ducîndu-se la masă şi înşfăcînd un teanc de desene. Uite ! La început au spus că le-am copiat. Chiar după ce-au constatat că nu le copiasem... cum puteam să le copiez ?... au continuat să susţină că sînt nebun. Oh, Maurice, cum să-i conving pe nătărăii ăştia că nu sînt nebun ? Te rog, ajută-mă. Eşti ultima mea speranţă. Am scris tatălui meu. Nu mi-a răspuns.

Maurice examină desenele, unul cîte unul. La sfîrșit ridică privirea spre prietenul său, cu un zîmbet larg de ușurare.

— Dacă un nebun a făcut desenele astea, atunci și eu sînt nebun ! Blestematele astea de ziare m-au indus în eroare și cînd am sosit aici aveam unele îndoieli. Ai făcut în cîteva rînduri lucruri destul de trăsnite, știi bine. Dar nu ești un *fou* și am să te scot de aici. Acum ascultă-mă. Am o idee, dar nu știu dacă va reuși. Dacă nu, voi încerca altceva. Pînă atunci rămîi aici, fii cuminte ca un înger și continuă să desenezi. Peste cîteva zile îți voi da de veste. Pot să iau desenele cu mine ?

— Firește, ia tot ce vrei.

Cînd fu pe punctul să plece, Maurice băgă mîna în buzunar.

— Uite cîteva scrisori pe care le-am luat cînd m-am dus s-o văd pe doamna Loubet. La revedere, Henri, și nu deznădăjdui. Adu-ți aminte, *„À la vie et à la mort“*. Te voi scoate de-aici, chiar de va trebui să arunc în aer casa asta.

Una din scrisori purta antetul Ministerului Artelor. În stilul sec protocolar al scrisorilor oficiale, i se aducea la cunoștință că numele său fusese trecut pe lista viitoarei promoții a Legiunii de Onoare, ce urmează a fi supusă spre semnare Domnului Președinte al Republicii. Era rugat să comunice cît mai curînd cu putință acordul său, decorația neputînd fi altfel acordată. Înalta distincție urma să-i fie conferită ca recunoaștere a excepționalelor sale creații artistice și a serviciilor aduse artei și culturii franceze.

La vîrsta de treizeci și cinci de ani, cînd cei mai mulți pictori nu erau încă recunoscuți și flămînzeau în mansarde, lui i se oferea Legiunea de Onoare ! Ciudat, acest succes nedezmințit în viața sa... Faima era singura femeie care nu contenise să-l urmeze neobosită... Să accepte ? Nu, bineînțeles. Mai ales după scandalul detențiunii sale. Legiunea de Onoare conferită unui pictor nebun ! Așa ar spune ziarele. Nu. I se făcuse destulă publicitate. Și foarte favorabilă, și foarte nefavorabilă. Nu mai dorea să-și vadă numele tipărit. Maman s-ar sinchisi prea puțin dacă o

acceptă sau nu. Nu mai putea să fie fericită. Tatăl ? N-ar face decît să bombăne ceva la adresa acestui guvern imbecil care agaţă decoraţii pe pieptul zmîngălitorilor de fleacuri pornografice. Dar pe Myriame ar fi impresionat-o. Ea îi admira pe oamenii de succes.

În aceeaşi clipă îi apăru în minte, ghemuită lîngă focul din cămin. Era o seară liniştită de iarnă şi noaptea îşi trăsese perdeaua peste ochiurile ferestrei. După o lungă tăcere, el remarca : „Oh, apropo, iubito, mi-au dat Legiunea de Onoare". Şi ea se întorcea spre el, întrucîtva emoţionată, ochii strălucindu-i de mîndrie...

Se aplecă şi-şi prinse capul în mîini. Nu va înceta oare niciodată să se mai gîndească la ea ?

— Veşti rele ? întrebă paznicul, intrînd cu tava de mîncare.

— Nu... nu.

Se îndreptă.

— Nimic important.

Rupse încet scrisoarea şi azvîrli bucăţelele în coşul de gunoi.

Maurice reveni după o săptămînă, însoţit de domnul Arsène Alexandre, critic de artă al ziarului *Le Figaro*.

— Uite, Maurice, am făcut cum mi-ai spus, zise Henri zîmbind, şi ridicîndu-se de la masă să-i salute. Am lucrat.

— Pot să mă uit la desenele dumitale ? întrebă criticul, potrivindu-şi pe nas pince-nez-ul de aur.

Rămase o clipă tăcut.

— Şi numai din memorie, ai spus ?

Îşi scoase ochelarii şi-i bătu încet în palmă.

— Fără însemnări, fără schiţe preliminare după natură ?

Henri scutură din cap.

— Cum aş fi putut ? Toate însemnările mele sînt la atelier.

— De necrezut ! De fapt, nu-mi amintesc să fi existat în întreaga istorie a artei un caz similar de memorie picturală atît de extraordinară. Dacă dumneata eşti nebun, tot ce pot să spun e că doresc să existe cît mai mulţi asemenea pictori nebuni.

Ieşiră în grădină. Henri, ştiindu-se observat cu atenţie, se abţinu de la orice remarcă glumeaţă şi dădu răspunsuri

simple — perfect normale. La sfîrşitul după-amiezii criticul era convins.

Doctorul Selamaigne citi articolul lui Alexandre în timpul micului dejun şi nu se bucură deloc. Era vorba de un eminent critic de artă care, după ce petrecuse o după-amiază cu un pictor considerat dement, îl găsise în posesia tuturor facultăţilor şi la apogeul talentului său artistic.

Cînd Henri fu introdus în biroul său, medicul îşi recăpătase sîngele rece şi aerul blajin obişnuit.

— Totdeauna am susţinut că puţin repaus era singurul lucru de care aveaţi nevoie — începu el zîmbind părinteşte, cu mîinile încrucişate peste pîntece — şi acum faptele dovedesc că am avut dreptate. Încă o dacă micul nostru ermitaj a înfăptuit o vindecare miraculoasă. Ei bine, cum vă simţiţi acum cînd sînteţi vindecat, complet vindecat ?

— Foarte bine, zise Henri, căutînd să se comporte cît mai normal.

— Firește ! zise prietenos alienistul. Apoi, şi mai comunicativ : Aţi scăpat ca prin urechile acului, dar consider cazul dumneavoastră aproape rezolvat. Altă mare victorie a ştiinţei medicale ! V-ar plăcea să primiţi vizitatori ? Să pictaţi şi să desenaţi tot ce doriţi ? Chiar să faceţi cîteva plimbări în trăsură... însoţit, bineînţeles. Ar fi minunat, nu-i aşa ? Ei bine, asta veţi face în următoarele două săptămîni...

Henri nu încercă să-i arate că ar dori să plece imediat. De fapt, acum, cînd era sigur că-şi va recăpăta libertatea, nu mai era chiar atît de nerăbdător să plece. Ce-ar putea face după eliberare ? Din nou vechiul stil de viaţă : „Pst, pst, *cocher*“, music-hall-uri... Nu s-ar mai atinge, bineînţeles, de băutură, n-ar mai călca prin cafenele... Viaţa ar fi nespus de plictisitoare...

Camera de zi a apartamentului său fu transformată în atelier. I se procură un şevalet. Maurice — tot Maurice — îi trimise vopsele şi pînze. Acum, cînd vestea însănătoşirii lui ajunsese la cunoştinţa tuturor, o procesiune pestriţă de vizitatori veni în pelerinaj la Auteuil. Doamna Loubet fu prima care sosi, arătînd distinsă în rochia ei de modă veche din alpaca neagră şi purtînd ostentativ

broşa cu camee dăruită de el. Missia Natanson şi cîţiva prieteni din societatea bună îşi sorbiră ceaiul în neobişnuitul şi bizarul decor al unui salon cu ferestre zăbrelite. De la Fleur Blanche veniră domnul şi doamna Potieron şi Berthe, toţi arătînd cît se poate de onorabili în veşmintele lor negre de rigoare. *Le Comité Exécutif* al Societăţii Artiştilor Independenţi trimise o delegaţie în frunte cu Henri Rousseau. Bătrînul Desboutins se prezentă la poartă şi ceru semeţ să fie condus la Monsieur le Comte de Toulouse-Lautrec, „prietenul meu intim". Ca de obicei, ponosita pălărie de fetru îi sta pe ceafă, pipa îi atîrna pe piept şi în picioare purta saboţi. În timp ce întindea portarului o carte de vizită scioasă, din pelerină îi alunecă jos o sticlă de coniac, care se făcu ţăndări. În pofida protestelor lui, că nu putea înţelege cum de se petrecuse aşa ceva, fu imediat dat afară cu forţa. Henri îl zări de la fereastră pe bătrînul gravor, cu o mînă gesticulînd furios şi cu cealaltă ţinîndu-şi pălăria să nu cadă, zbătîndu-se în pelerina lungă pînă la pămînt, între doi paznici vînjoşi.

Jane Avril veni însoţită de un tînăr înalt, cu o faţă de cal în călduri şi o claie de păr negru.

— Îţi prezint pe Christophe, zise ea. Compozitor.

După ce schimbară cîteva cuvinte de politeţe, Christophe le spuse că va aştepta în grădină.

— Nu-i aşa că e încîntător ? zise ea aprinzînd o ţigară. Un mare muzician. N-a publicat încă nimic, dar lucrează la o operă. Mă înfior la gîndul că eram cît pe-aci să mă mărit cu Georges. Ce-am putut vedea la el ? Platitudine şi nici un pic de talent. Romanul acela era o harababură. În sfîrşit, cred că a fost o simplă înflăcărare oarbă. Dar Christophe... ah, Christophe e altceva.

O urmărea zîmbind uimit.

— Draga mea, ai descoperit taina tinereţii veşnice.

Stătură cîtva timp de vorbă, evitînd cu grijă să pomenească de Myriame. Dar amîndoi îi simţeau prezenţa.

— Regret atît de mult că s-a sfîrşit aşa, zise Jane oftînd, în timp ce-şi punea mănuşile. Am avut cele mai bune intenţii, crede-mă. N-am dorit decît să...

— N-ai ce regreta, zise el calm. Mi-ai dăruit singura fericire din viaţa mea.

Cu cîteva zile înainte de eliberare, Henri primi vizita mamei.

— Și acum, Henri, zise ea privindu-l îngrijorată, ți-ai făcut vreun plan ? Ce-ai de gînd să faci ?

— Păi... nu știu exact, se eschivă el, ferindu-se s-o privească în ochi.

Ca totdeauna, îl lua prin surprindere cu felul ei de a-i vorbi fără ocolișuri.

— Cred că am să mă întorc în Montmartre. Am impresia că asta-i cam tot ce pot face. Vreau să-mi reiau lucrul și să pictez portretul lui Maurice. Știi că nu i-am făcut niciodată portretul ? Ciudat, nu ? Niciodată nu mi-a cerut, dar cred că i-ar face plăcere.

— Atunci ar trebui neapărat să i-l faci. Maurice e un om fin.

— Să nu crezi că nu știu. Nimeni n-o știe mai bine ca mine. Niciodată n-am să mă pot plăti de tot ce-a făcut pentru mine.

— Dar nu mi-ai spus ce planuri ai.

— Ți-am spus. Mă întorc în Montmartre... După asta, nu știu. Nu mi-am făcut nici un plan. Planurile mele mai niciodată nu ies bine. Maurice mi-a vorbit despre o expoziție la New York anul viitor. Poate îl conving să meargă cu mine. O vizită în Statele Unite ar fi ceva interesant.

— Dar pînă atunci ce-ai să faci ?

— Ce vrei să spui ? Am să lucrez, firește. Am cîteva lucrări pe care doresc să le termin. În iunie poate mă duc la Dieppe sau la Trouville. Nu doresc să mă mai duc la Arcachon. Locul acela nu mă mai atrage.

Pe fața palidă, clarvăzătoare a mamei, Henri îi citi gîndurile.

— Oh, înțeleg... Ți-e teamă să nu mă apuc iar de băutură, nu-i așa ? Poți fi liniștită, Maman, n-am să mă mai ating niciodată de băutură. Niciodată. Îți dau cuvîntul meu.

— Știu că vorbești serios, Henri. Știu că într-adevăr așa gîndești, zise ea pronunțînd rar cuvintele.

Îl privi în ochi cu căldură, dar neîncrezătoare.

— Pentru unele lucruri ai o extraordinară putere de voință, dar pentru altele n-ai. Și te poți ușor lăsa înșelat, deși în alte privințe ești extrem de ager. Vezi, sub multe

aspecte te cunosc mai bine decît te cunoşti tu, şi ştiu cît eşti de nefericit şi deprimat din cauza acelei fete. Singurătatea te va împinge să cauţi o diversiune. Treptat, te vei întoarce la vechiul gen de viaţă. Va veni tentaţia şi nu vei fi în stare să-i rezişti. Nu, dragul meu, nu vei fi în stare. Crezi că-i vei rezista, dar nu vei putea. Ca să evadezi, te vei întoarce iar la alcool. Şi atunci ?

Henri îşi ţinu ochii plecaţi şi nu răspunse.

— Atunci, continuă ea cu glasul ei domol, vei ajunge repede să bei peste măsură, pentru că asta de asemeni îţi stă în fire. Nu va trece mult şi te vei afla exact unde erai cînd ai venit aici. Trebuie oare ca viaţa ta să fie un necontenit du-te-vino între Montmartre şi acest loc ? Am reflectat foarte mult asupra situaţiei tale. N-aş avea o clipă liniște dacă te-aş şti iar singur în Montmartre, şi l-am rugat pe domnul Viaud, un vechi prieten al familiei, să vină la Paris şi să stea cu tine. Paul e celibatar, un om de bună condiţie, amabil şi cult. Vei găsi în el un tovarăş agreabil şi inteligent.

Henri ridică încet privirea.

— Un paznic ?

— Da, Riri... un paznic.

Mai bine de-un an, Henri nu se atinse de băutură şi savură subtilele delicii ale căinţei. Ca o amantă deseori părăsită, dar de fiecare dată iertătoare, Virtutea îl primi bucuroasă înapoi şi-l strînse la sînu-i cast. El îi răspunse înflăcărat la îmbrăţişare. Luni de zile îşi făcu o desfătare din a nu se abate de la calea dreaptă. Cu obişnuita-i impetuozitate a firii, porni la drum hotărît să se comporte ca un păcătos pocăit, deplîngînd nesocotinţele din trecut, trăind cu nespusă bucurie emoţiile partidelor de loto cu Paul Viaud şi cu doamna Loubet, binefacerile vieţii ordonate şi mulţumirea unei conştiinţe curate.

— Cînd stau şi mă gîndesc la milioanele de bărbaţi şi de femei care-şi distrug sănătatea din cauza băuturii, la familiile ruinate, la copiii nevinovaţi victime ale eredităţii alcoolice, zic că ar trebui pornită o cruciadă... o cruciadă a lumii întregi împotriva alcoolismului...

Convertirea lui era totală, fără nici o rezervă. Chiar

obişnuitele cerinţe ale cărnii şi le împlinea în limita strictei necesităţi. Dacă din cînd în cînd stringenţa lor îl silea să viziteze La Fleur Blanche, o făcea numai după ce obţinea învoirea lui Paul Viaud, cu multe scuze şi cu aerul celui constrîns să-şi satisfacă o nevoie urgentă al cărei nume nu poate fi rostit.

În această stare de înălţare spirituală pictă mai multe portrete ale lui Maurice şi alte cîteva portrete de bărbaţi. Lucrări în culori întunecate, lipsite de siguranţa mîinii, care aminteau de studiile lui din vremea cînd era la *atelier*. O pictă şi pe Renée, drăgălaşa modistă, şi viziunea profilului ei delicat şi a coamei de păr blond ca o vîlvătaie în lumina lămpii îi stimulă geniul în declin ca să realizeze una din ultimele lui capodopere. Destul cu nudurile, cu fetele de la bordel, cu actriţele. Virtutea îl ţinea acum strîns la piept şi, încet-încet, îmbrăţişarea ei îl sufoca.

Severii şi înfumuraţii critici de artă, care înfieraseră „revoltătoarea brutalitate" a picturii lui, sacrificară viţelul cel gras ca să-l primească cu braţele deschise pe Fiul Risipitor printre adepţii portretisticii onorabile. Acum, cînd era recunoscut ca pictor renumit, negustorii de tablouri îşi reamintiră de picturile pe care li le dăruise în timpul nesăbuitei lui tinereţi. Încadrate în rame impresionante, începură să împodobească vitrinele galeriilor de artă pretenţioase. Apărură contrafaceri, multe semnate fără ruşine cu numele său, şi fură vîndute drept opera maestrului, acum în vîrstă de treizeci şi şase de ani [1].

Cînd întîmplător, şi de fiecare dată însoţit de Viaud, se oprea la terasa unei cafenele pentru o inofensivă citronadă sau o ceşcuţă de cafea, studenţii de la bele-arte se întrerupeau din discuţii ca să-şi dea coate şi să privească galeş la infirmul cu barbă căruntă, aşa cum se uitase el odinioară la Degas. Unii, cei mai îndrăzneţi, veneau la masa lui, şi el le vorbea despre pictură, hărnicie

[1] Contrafacerile picturilor, desenelor şi afişelor lui Lautrec erau atît de numeroase încît Maurice Joyant s-a văzut nevoit să insereze o listă a lor în catalogul operelor originale ale pictorului (n. a.).

şi viaţă ordonată, cu acea prefăcută bonomie şi modestie caracteristice celebrităţilor.

Asemeni celor mai mulţi oameni virtuoşi, începu să dea crezare complimentelor cu care era copleşit şi să se ia în serios. Renunţă la modestele cartoane şi se apucă să picteze pe panel. Acum, cînd era vlăguit, îşi îndrepta privirile spre posteritate. Cîtva timp se amuză făcînd gravuri, execută nouă „dry-points“ [1].

Faima, fidela şi niciodată descurajata sa *amoureuse*, bătu din nou la uşa lui. I se oferi a doua oară Legiunea de Onoare şi, după o matură chibzuinţă, o acceptă. „Monsieur le Président de la République“ îl numi preşedinte al Comitetului de elaborare a afişelor pentru „La Grande Exposition“, ce avea să inaugureze miraculosul secol douăzeci. Examină cu toată seriozitatea sute de afişe şi făcu observaţiile de rigoare. În jurul lui se făurea o legendă. Încă în viaţă era încununat cu nimbul gloriei.

Secolul nouăsprezece îşi da ultima suflare în bezna înlăcrimată a unei nopţi cu burniţă. În seara aceea, cînd Moulin Rouge răsuna de urletele trompetelor de carton şi de veselia delirantă a orgiilor de Anul Nou, Henri se duse în Boulevard Malesherbes şi-şi vizită mama. La cină nu conteni a-i da asigurări de viaţă cumpătată şi întrucîtva îl afectă puţinul entuziasm cu care îl ascultă.

Îi zîmbea obosită din cealaltă parte a mesei. Părul îi albise, buzele erau palide.

„Ar trebui să arate mai fericită, reflectă el, dar nu mai are probabil puterea să arate astfel.“

În timp ce li se servea cafeaua, zise în treacăt :

— Maman, nu crezi că acum ne-am putea lipsi de serviciile lui Paul ? E foarte drăguţ şi-mi face plăcere să joc loto şi să merg cu el la grădina zoologică. Şi-ai avut perfectă dreptate să stărui în privinţa lui, cînd am plecat de la Auteuil... Atunci eram lipsit de voinţă şi aş fi putut uşor aluneca iar pe panta vechilor năravuri. Dar acum mi-am recăpătat întreaga voinţă şi nu mai am într-adevăr nevoie de el.

— Poate...

---

[1] Gravuri cu acul pe placă de aramă, fără a folosi acid (n. t.).

Vocea ei șovăi o clipă.

— Despre asta vom vorbi peste cîteva luni.

— Dar, Maman, te asigur...

— Paul duce lipsă de bani, se grăbi ea să mintă ca să pună capăt discuției.

— Oh, dacă-i așa...

XXII

— *Te rog, Victor !*

În semiobscuritatea încremenită a bistroului gol, vocea se auzi ca un scîncet de rugă.

— Te rog, mai dă-mi un absint. Doar unul mic...

Scîncetul deveni implorator.

— Te rog, Victor... Nu înțelegi că trebuie să beau ?

Fața lui lividă luă o expresie schimonosită de tînguire.

— Îți dau douăzeci de franci... o sută de franci... cinci sute de franci...

— Ah, Doamne, beților ăștia ! se văicări Victor.

Bombănind în șoaptă, luă o sticlă de pe raftul din spate și se îndreptă alene spre masă.

— Poftim.

Turnă în paharul gol o licoare verde și puțină apă.

— Și, pentru Dumnezeu, lăsați-mă în pace. E ultima băutură pe care v-o mai dau. Vorbesc serios, domnule Toulouse. Ultima...

Henri trase lacom o dușcă. Alcoolul îi stîrni în creier o senzație de vîrtej amețitor. Podeaua unduia. Tăblia de marmură a mesei plutea pe dinaintea ochilor. Urechile îi țiuiau îngrozitor.

Se bălăbăni o clipă pe scaun, încercînd cu cealaltă mînă să se cumpănească, ținîndu-și răsuflarea, contractîndu-și gîtlejul ca să oprească scurgerea fierei în gură. I se va face iar rău ?

Încet-încet își recăpătă echilibrul. Masa nu se mai clinti ; podeaua încetă să se mai legene. Numai creierul continuă să i se clatine ; de fapt, acum se clătina aproape tot timpul.

Puse cu grijă paharul pe masă. Fără nici un motiv, atenția îi fu atrasă de pîrîiașele de ploaie care șerpuiau

de-a lungul geamului gros al vitrinei. Își apropie ochii congestionați și privi afară la strada mohorîtă.

Ploua într-adevăr prea mult la Paris. Avea dreptate doamna Loubet ; vremea Parisului era dezgustătoare. Întreaga sa viață părea că se scursese pe un fundal cu susur de burlane și picuri de la streșini.

Sărmanul Viaud ! Trebuie să se fi udat pînă la piele cutreierînd prin ploaie, căutîndu-l prin toate bistrourile din Montmartre. Nu era croit să fie garda personală a unui beţiv. Nu știa că beţivul minte și înșeală cînd jinduiește după băutură ? Maman ar fi trebuit să angajeze pe unul din paznicii de la azil.

În fine, Viaud se va duce să-i spună lui Patou și în zece minute diavolul acela îl va găsi. Îl va vîrî iar într-o birjă și-l va duce acasă. Viaud și doamna Loubet îi vor da să bea cafea, îl vor dezbrăca și-l vor băga în pat. Mîine, sub un pretext sau altul, se va furișa din nou, și încă o dată se va petrece la fel.

Și poimîine... Și răspoimîine...

Amintirile erau de vină. Pînă la urmă îl doborîseră și-l siliseră să-și calce cuvîntul. Într-o bună zi simţi că nu mai poate îndura o clipă amintirea Myriamei. Trupul ei arcuit de plăcere, gura întredeschisă pentru sărut, sfîrcurile întărîte ale sînilor... Că nu mai poate îndura s-o ştie plecată, că poate chiar în acel moment era iubită de alt bărbat... Că, poate, mîngîierile acestuia îi făceau plăcere...

În acea zi, pentru prima oară, îi trăsese chiulul lui Viaud și se îmbătase. Nu se îmbătase — i se făcuse rău. Căci asta era suprema ironie. Minţeai, zdrobeai inima lui Maman, beai ca să uiţi, doar ca să constaţi că nu mai poţi bea ! Două absinturi și — latrina ! Stomacul răscolit, ochii împăienjeniţi, gura plină de fiere, pereţii prăvălindu-se peste tine...

O dusese așa aproape patru luni. Amintirile rămăseseră la fel de vii, și continua să trăiască... Ruşinat, veșnic chinuit...

— Le pot lua, *m'sieu* ?

Tresări și se întoarse.

O bătrînă în zdrenţe, cu ochii urduroși, se uita la el. Părul cărunt îi atîrna în smocuri jilave de o parte și de

cealaltă a feţei. Un şal cu franjuri negre, ud, îi acoperea pieptul.

— Să luaţi ce ?

Clipi spre ea nedumerit.

— Mucurile de ţigări, *m'sieu,* zise ea arătînd spre scrumieră. Le pot lua ? Le vînd.

Înfăţişarea ei evoca ceva iremediabil sfîrşit, ca şi cum ajunsese la ultima treaptă a decăderii umane şi nu putea coborî mai jos. Dar, în chip ciudat, asta îi da un aer de calmă nepăsare, un fel de demnitate a decăderii. Nimic n-o mai putea atinge.

— Bineînţeles. Luaţi cîte vreţi.

Împinse scrumiera spre ea şi se scotoci în buzunare.

— Uite, luaţi-le şi pe-astea, zise el, golindu-şi tabachera de aur în mîinile ei făcute cupă. Aţi dori, poate, să beţi ceva ? Luaţi loc, vă rog. Ce-aţi dori ?

— Aş putea să beau puţin rom ?

Se aşează pe scaun, îşi desfăcu şalul şi, cu o nebănuită graţie, îşi dădu înapoi o şuviţă de păr cărunt.

— Sînteţi *artiste-peintre, hein ?* întrebă ea, încreţind din ochii puchinoşi.

— Da, sînt, sau mai degrabă am fost. Cum ai ghicit ?

— Pictorii sînt uşor de recunoscut. Am cunoscut mulţi pictori.

Aşteptă pînă ce patronul îi puse băutura în faţă.

— *A votre santé, m'sieu* [1].

— *A votre santé, madame,* zise Henri ridicînd curtenitor paharul.

O urmări plimbînd băutura prin gură, de la un obraz la celălalt, dînd-o apoi pe gît cu o smucitură iute a capului.

Puse paharul pe masă, îşi şterse buzele cu încheietura mîinii şi chicoti încet ca pentru sine.

— *Madame...* mi-a spus *madame !*

Încă rîzînd înfundat, îşi puse cotul pe masă şi se uită curioasă la Henri.

— Ca dumneavoastră era, zise ea. Politicos, pînă şi-n pat. Un adevărat domn. Poate aţi auzit de el ? Manet.

— Manet ? Edouard Manet ?

Apoi, cît ai clipi, o recunoscu.

---

[1] În sănătatea dumneavoastră, domnule (fr.).

— Dumneata eşti Olympia ?

— Da, aşa îmi spunea el. Nu ştiu de ce. Numele meu e Victorine, dar el spunea : „Nu, nu, pentru mine eşti Olympia". Poate aţi văzut tabloul pictat de el ?

— Dacă l-am văzut ?

Ignoranţa ei îl făcu să zîmbească.

— Toată lumea l-a văzut ! Toată lumea ! E una dintre cele mai celebre picturi din lume !

— Cît s-a mai fîţîit pînă să-l înceapă ! Să-l fi văzut în atelier cum mă privea din cap pînă-n picioare. Şi eu, goală puşcă, întinsă pe sofa. Întîi a pus sub mine o pernă mare galbenă. Apoi mi-a înfipt o floare în păr. Dar vedeai bine că tot nu-i place. Atunci a ieşit repede din cameră şi s-a întors cu o panglicuţă neagră. „Asta-i de-ajuns ! asta lipsea", a zis el rîzînd. Ştiţi cum sînt artiştii. Mai niciodată nu ştii ce vor. Ei bine, mi-a legat panglicuţa în jurul gîtului şi după aia a fost mulţumit. „Nu mişca", mi-a spus. Şi după aia a început să picteze tabloul.

Olympia ! Această epavă hîdă şi diformă ! Ah, ce grozăvie, cît de groaznică e această nimicitoare năruire a tot ce e viu ! Această dezintegrare a tot ce e tînăr şi frumos ! Arta e într-adevăr mai presus de viaţă. Numai arta opreşte timpul în loc.

Femeia îşi împinse înapoi scaunul.

— Acum trebuie să plec. Trebuie să mai strîng mucuri, altfel n-am ce mînca. Îmi dădeau de obicei patru franci pe kilogram, acum nu-mi mai dau decît trei franci şi jumătate. Lucrurile merg tot mai prost. În fine, asta-i viaţa, bănuiesc. Mulţumesc pentru băutură, *m'sieu.*

Henri îi strecură în mînă o bancnotă.

— Luaţi-o. Şi nu-mi mulţumiţi. Vă rog.

Ea se uită la bani fără lăcomie, chiar fără surprindere.

— Era ca dumneavoastră. Generos...

Se întoarse, îşi strînse şalul în jurul umerilor şi ieşi cu paşi tîrşiţi din bistrou.

Rămas singur, îşi termină absintul. Auzi iar vibraţiile ţiuitoare din urechi, simţi iar contracţiile stomacului şi încordarea nervilor. Durerea îi schimonosi o clipă faţa.

Dinaintea lui sta paharul gol, irizat, ca o neînsufleţită întrupare de sarcasm.

„Unele lucruri plîng, altele rîd", reflectă el.

Paharul, acest potir al diavolului, rîdea de el. Pentru că-i venise de hac... Nu mai putea bea. Şi acum alte victime aveau să fie prinse în capcană, alţi proşti amăgiţi de himerica, ucigătoarea evadare.

— Eşti otravă, absintule ! zise el cu glas tare. Eşti otravă şi te scuip !

Strînse puţină salivă pe limbă, scuipă spre pahar şi cu o rotire a dosului mîinii îl zdrobi de podea.

•

Afară se întuneca şi ploaia încetase.

Se opri o clipă pe trotuar, neştiind de ce plecase şi unde dorea să se ducă. Privi nehotărît în susul şi în josul străzii. Ca să găsească o birjă se putea duce în rue des Martyrs. Bun. Mersul pe jos nu-i va lua prea mult timp şi cîteva minute va avea ce face. Odată instalat în birjă, se va hotărî ce să facă după aceea, unde să-şi treacă seara.

Porni cu capul în pămînt, opintindu-se din greu în baston, oprindu-se la fiecare cîţiva paşi ca să răsufle. Dădu colţul. Spre surprinderea lui, se pomeni în rue Clauzel. Peste drum, prăvălia lui Tanguy, cu faţada ei albastră, ştearsă de ploaie, sta goală şi întunecată.

Traversă strada şi îşi lipi faţa de fereastră. Tejgheaua unde doamna Tanguy îi împachetase tuburile de vopsea era tot acolo, aşternută cu praf. Pe pereţi, acolo unde cîndva atîrnaseră tablouri de Cézanne şi Van Gogh, urmele patrate, decolorate, păreau o expoziţie de fantome. Cît de liniştit era totul — şi cît de neînsufleţit ! Tanguy ţinînd stampa japoneză între degete. „Un Utamaro, domnule... Un triptic Utamaro..." Doamna Tanguy aplecată peste acea *ragoût à l'oignon* pregătită de ea... Vincent, legănîndu-se pe scaunul din curte, trăgînd din pipă... Toţi erau morţi, şi fiindcă nimeni nu mai era în viaţă, însemna că cei vii erau strigoii... Ce făcea el aici la căderea nopţii, privind la ce nu mai era ?

Îşi ridică gulerul paltonului şi porni mai departe cu mersul lui canonit. Ajunse în rue des Martyrs, cînd începu iar să burniţeze. Bineînţeles, nici o birjă. Viaţa era o şcoală a dezamăgirilor, mari şi mici...

Simţi că-l ia cu frig şi porni mai departe.

Cînd ajunse în Place Pigalle, burnița se înteți. Ploaia bătea ritmic pe fundul melonului și din cînd în cînd o picătură rece de gheață i se prelingea pe grumaz.

Zări un cupeu staționat la bordura trotuarului.

— Liber ?

— *Oui, m'sieu.*

Birjarul duse un deget murdar la pălărie.

— Vreme bună pentru broaște, *hein* ? Încotro, *m'sieu* ?

Henri se trînti pe banchetă și-și scutură melonul ud leoarcă.

— Încotro ? repetă vizitiul, apucînd hățurile.

— Te aud ! *Nom de Dieu,* dă-mi voie să mă gîndesc ! Nu vezi că sînt ud pînă la piele ?

Încotro ? Asta era problema — încotro ? Unde dorea să se ducă, unde putea să se ducă ? Mintea îi era un gol. Să se ducă acasă și să-și schimbe hainele, asta s-ar cuveni să facă. De fapt, n-ar fi trebuit să tragă chiulul unui om în vîrstă și atît de amabil ca Paul. Oare îl mai căuta și acum, pe ploaia asta ? Așa se întîmplă cînd ești bețiv. O iei razna fără să te mai gîndești la consecințe. După aceea îți pare rău. Îți treci viața regretînd. Îți pare rău de ceea ce faci. De ceea ce nu faci. De Maman. De doamna Loubet. De Viaud. De tine însuți. Oh, la dracu cu asta !

— Du-mă la Moulin, strigă el la nimereală.

— Moulin ? Dar, *m'sieu,* la ora asta nu-i deschis.

— Pardon. Du-mă atunci la L'Ely.

— Îmi dau seama că nu sînteți de pe-aci. Păi, sînt ani de cînd s-a închis L'Ely, *m'sieu.*

— De bună seamă ! Mă gîndeam la altceva. Du-mă la Gare du Nord, aruncă el la întîmplare.

Își scoase tabachera. Din fericire, îi mai rămăsese o țigară. Aprinse un chibrit, pufăi de cîteva ori și dădu fumul pe nări ca doi colți lungi, încovoiați de elefant. Oh, Doamne ! Reflectă o clipă că nu va mai putea să aprindă fleacul ăsta ! Mîinile îi tremurau mai rău ca înainte de azil. Hurducătura cupeului. Hurducătura, desigur ! Cînd va sfîrși odată cu alibiurile ? Era mai rău ca un avocat. Oh, foarte bine, foarte bine, îi tremurau mîinile. Și ce dacă ?

Cîtva timp fumă liniştit, cu ochii închişi, ascultînd zgomotul înăbuşit al copitelor pe pavelele umede. Şi după Gare du Nord unde s-ar mai putea duce ? La La Nouvelle ? Da. La La Nouvelle. De multă vreme nu mai fusese acolo. I-ar face plăcere să revadă vechiul local...

Deschise fereastra şi scoase capul afară.

— M-am răzgîndit. Du-mă, te rog, înapoi în Place Pigalle. La Nouvelle Athènes.

Cînd cupeul se opri în faţa cafenelei, nu mai dori să intre. De ce ar intra ? Burghezi vîrstnici citind ziare ; studenţi la Bele-Arte cu unghiile negre şi gălăgioşi ; boemi între două vîrste în haine de catifea reiată sorbind absint, meditînd la penuria lor, întrebîndu-se uimiţi de ce nu reuşiseră... Şi strigoi : Rachou, Fanny, Julie, Vincent, el însuşi... Leonardo... „Te scuip în ochi... *Merde alors !...*“ Nimic din toate astea... În aer pluteau vorbe demult rostite...

— Păi, am ajuns !

Birjarul îşi pierdu răbdarea şi se aplecă de pe capră.

— Nu aici doreaţi să mergeţi ?

Nu-l auzi. Nu, nu dorea să se ducă acolo. Nu dorea să se ducă nicăieri. Nu ştia ce doreşte. Nu mai dorea nimic de cînd... de cînd primise scrisoarea aceea. O avea şi acum în portofel.

În fine, dacă nu dorea să se ducă la La Nouvelle, ce-ar fi să ia o masă bună la Drouant ? Nu mîncase nimic de cîteva ore. Dar nu-i era foame. Îl durea stomacul. Atunci, pentru Dumnezeu, unde ?

— Te rog, *cocher,* du-mă înapoi la Gare du Nord, zise el ca să-l împace. Şi mergi încet, te rog.

Birjarul dădu din umeri, şi cu o smucitură trăsura se îndepărtă de la bordura trotuarului.

Dar ce-ar fi să facă o scurtă vizită la Natanson-i ? N-o mai văzuse pe Missia de luni de zile. „Ce plăcere, Henri, ar zice ea. Unde ai dispărut ?“ Dar n-ar mai fi ca altădată. Puşcăria şi azilul erau două lucruri pe care nu le puteai niciodată şterge din memoria celorlalţi. Fără să vrea, oamenii se aşteptau să te vadă bătînd cîmpii, sau să te dai de-a tumba pe podea, sau să bagi în buzunar

tacîmurile de argint... Wilde trecuse prin această situaţie. Adevărata lui pedeapsă începuse după ieşirea din închisoare. Ce crudă şi neiertătoare putea fi această lume creştină ! Sărmanul Oscar, în cele din urmă murise. Nu mai era nevoit să-şi tîrască opulenta persoană din speluncă în speluncă, cerşind băutură. Arătase foarte impunător, aproape ca un rege, în sicriul ieftin, cu şiragul de mătănii în jurul gîtului şi medalia sfîntului Francisc pe piept. Nici inel cu scarabeus [1] nici garoafă la butonieră.

Nu, nu dorea să se ducă la soţii Natanson. Foarte bine, atunci unde ? Undeva trebuia să se ducă. Nu putea să se plimbe la nesfîrşit în această cutie capitonată. Ce-ar fi să se ducă la Moulin ? Nu. La Folies ? La Eldorado ? Le Riche ? Maxim ? Poate la circ... Iată ceva plăcut. Acrobaţi, călăreţe în fustiţe de balerine pe cai neînşeuaţi, elefanţi dresaţi. Nu, se săturase de ei. Îi văzuse prea des, îi desenase de prea multe ori. Nici clovnii nu-l mai amuzau.

Ce-ar fi să se ducă la teatru ? Un fotoliu de orchestră confortabil, un spectacol bun. Sarah juca la Renaissance în *L'Aiglon*... Şi să stea toată seara alături de năluca Myriamei ? N-ar auzi o vorbă din piesă. Ar vedea-o numai pe ea, ar încerca s-o ia de mînă, să-i vorbească, ar stîrni alt scandal... Şi-ar aminti cum arăta în seara cînd merseseră la *Phèdre*. La Voisin şi-ar reaminti ce-i spusese ea : „Cum poţi să-i aperi pe regii aceia bătrîni şi depravaţi ?“ La Comédie Française în sălile de concert, chiar la *cinématographe*, numai pe ea ar vedea-o. Era pretutindeni în Paris. Paris însemna ea.

La Fleur Blanche ! Asta, da. La Fleur Blanche ! Nimeni nu-l urmărea acolo... Alexandre Potieron, *les popotes*, sărmanele prostituate... Dar nu, nici acolo nu se putea duce. Nu mai era în stare să se uite la fesele lor moi, la sînii lor căzuţi, la gurile lor plictisite. Îl duceau cu gîndul la buzele calde ale Myriamei, la mijlocul ei subţire, la

[1] Insectă din ordinul coleopterelor, venerată de vechii egipteni ca simbol al nemuririi. Amuletă sub formă de scarabeu, avînd pe dos gravată o inscripţie hieroglifică (n. t.).

felul cum își înfunda obrajii în pernă și-și întorcea capul în clipele ei de extaz.

Așadar, și cu asta se sfîrșise.

Foarte bine ! Nu dorea să se ducă la Fleur Blanche. Nu dorea să se ducă la Natanson-i, la circ, la teatru. Atunci, unde dorea să se ducă ? Cum avea să-și treacă această seară ? Și seara de mîine ? Și serile din săptămîna următoare ? Și din luna următoare ? Și din anii următori ? Cum ? Cum ?

— CUM ? strigă el ca pentru sine.

Fața i se schimonosi ca prins brusc de-o durere acută. Țigara îi alunecă printre degete. Cu un țipăt înăbușit, se aplecă înainte și se încovrigă pe banchetă, ca împușcat în abdomen. Cîteva secunde se zvîrcoli și gemu printre dinții încleștați, cu unghiile îngropate în palme.

Treptat, contorsiunile cedară, dar rămase prăbușit în aceeași poziție, inert, aproape neînsuflețit, doar picioarele îi bălăngăneau grotesc.

— Maman !

Cuvîntul îi veni pe buze într-un hohot de plîns.

— Maman ! repetă el, ca și cum simpla rostire a acestui cuvînt îi aducea alinare.

O chema din abisul lui de înjosire și de groază. Pentru că avea să moară... Își da seama, era la fel de sigur ca omul care-și vede mîinile pătate cu primele semne ale ciumei. Nu era primul spasm. Curînd vor veni altele, tot mai dese, tot mai chinuitoare. Trupul i se dezintegra sub apăsarea anilor de necumpătare. Ca o mînă în jurul grumazului e această certitudine, că peste puțin vei muri, că nu vei mai avea ochi să vezi, nări să respiri, că inima va înceta să mai pompeze și că vei zace culcat sub pămînt, adînc sub pămînt, ca duhoarea stîrvului tău să nu-i supere pe cei vii.

E ceva straniu în acest fapt de-a ști că ai să mori. Te silește să simți și să gîndești ca și cum ai fi de pe-acum mort, ieșit din rîndurile celor vii. Dintr-o dată privești lucrurile altfel. Lucruri care cu o clipă înainte îți păruseră importante, nu le mai iei în seamă. Îi uiți aproape pe toți cunoscuții de altădată, pentru că și ei încep deja să te uite.

În schimb, alte lucruri îți apar clare — imperioase.

Întîi, nu trebuia să moară în Montmartre. Nu trebuia să sfîrșească într-un șanț, într-un bistrou, într-o birjă. Un Toulouse-Lautrec nu moare în Montmartre.

Al doilea, trebuia să-și recunoască vinile. Nu față de viață, nu. Viața nu l-a cruțat și nu aștepta dezvinuiri. Doar față de cele cîteva ființe care fuseseră bune cu el — cînd era în viață. Maurice, doamna Loubet, Patou, Berthe...

De asta se va îngriji mîine. Le va cere iertare pentru supărarea ce le pricinuise, le va mulțumi pentru tot ce făcuseră. Nu mai era timp pentru acte scrise. Doar cuvinte — și bani... Bineînțeles, nu lui Maurice sau Patou, cu toate că banii i-ar fi prins bine și unuia și celuilalt. Dar banul avea un renume atît de urît încît oamenii erau prea adesea înclinați să-l privească greșit. Toată viața se gîndeau numai la bani, se înrobeau pentru a-i avea și, cînd li se ofereau în dar, se considerau jigniți...

Berthe, însă, ar înțelege că nu era o plată, o jignire, ștergerea unei datorii. Doamna Loubet de asemeni ar înțelege. Era o femeie bătrînă și în multe privințe înțeleaptă. Știa că bogatul, ca și săracul, nu putea da decît ce avea. Cîteva mii de franci într-un plic, lăsați discret în lojă, i-ar dărui bucuria de a-și trăi ultimii ani în iubitul ei Chambéry. I-ar considera drept un gest — ca broșa cu camee, statuia de porțelan a sfîntului Francisc de la Arcachon, toate micile daruri ce-i făcuse în decursul anilor. Un modest gest de recunoștință. Cel mai modest, deoarece costa atît de puțin. Ultimul pe care-l mai putea face. Ar crede, poate, că e una din minunile înfăptuite de *bon Dieu* al ei.

Apoi, odată astea terminate, ar putea încerca să-și recunoască greșelile săvîrșite față de Maman. De-ar mai putea trăi un pic, să-i ofere cîteva luni de dragoste deplină, neștirbită, ar pleca împăcat... De-ar putea măcar să-i spună, să-i arate cît de mult, cît de nespus de mult regreta chinul ce-i pricinuise în acei ani de calvar, cînd îl aștepta ! Nu mai putea șterge trecutul, nu-și mai putea repara greșelile. Dar putea cel puțin să-i ceară iertare, să-i ofere inima lui strivită, zdrobită, nedorită.

XXIII

Malromé era cufundat în întuneric ; nu se mai zărea decît lumina din camera lui Henri de la etajul doi.

— Cred că la noapte va dormi.

Bătrînul doctor luă pulsul lui Henri, fără să-şi întoarcă privirea de la contesă.

— Acum, cînd e paralizat, nu mai suferă mult. E singurul lucru bun.

Aşeză cu grijă mîna descărnată pe cuvertură şi plecă de lîngă pat.

— Ar fi bine să vă duceţi în camera dumneavoastră, doamnă contesă. N-aţi dormit... şi veţi avea nevoie să fiţi tare.

La uşă se întoarse ca să se încline şi-i citi în ochi întrebarea.

— E greu de spus, murmură el înălţînd resemnat din umeri. Două zile, poate trei. Poate mai puţin. E tînăr. La treizeci şi şapte de ani organismul luptă. Totuşi noaptea asta o va trece cu bine. Revin mîine dimineaţă.

Continuă să se uite la ea cu aceiaşi ochi calzi.

— Încercaţi să dormiţi, stărui el în şoaptă, înţelegînd cît de greu îi venea.

Jos îl aştepta Joseph.

— Cum se simte în noaptea asta, *monsieur le docteur* ? întrebă el, ajutîndu-l pe medic să-şi îmbrace impermeabilul.

— Cam tot aşa. Nu ştiu cum a supravieţuit atacului. Mi-e teamă că nu mai poate dura mult. Vreo veste de la tatăl său ?

Joseph scutură din cap.

Bătrînul doctor de ţară începu să coboare treptele de la intrare spre şareta care-l aştepta.

— Dacă are totuşi de gînd să vină, ar fi bine să se grăbească.

Cu un geamăt de oboseală, îşi săltă trupul corpolent în firavul vehicul.

— Caută s-o convingi pe contesă să doarmă, zise el apucînd hăturile. *Bonsoir*, Joseph.

Joseph urmări cu privirea trăsura pînă ce dispăru la capătul aleii prunduite. Auzi poarta cum se deschide cu un scîrţîit şi ecoul îndepărtat al schimbului de *bonsoirs* în întuneric.

Apoi, numai tăcere — sau, mai bine zis, tăcerea miilor de sunete surde dintr-o noapte cu clar de lună.

Porni să urce greoi scara.

Contesa nu-l auzi intrînd în cameră. Sta lîngă patul cu baldachin, privind la copilul ei, întipărindu-şi în ochi, o dată mai mult, imaginea sărmanei lui feţe vlăguite. Barba zburlită şi încărunţită îi ascundea adînciturile din obraji. Nările aveau de pe-acum paloarea morţii. Ridurile de suferinţă din jurul ochilor scobiţi erau mărturia chinului din ultimele săptămîni. Pe cuvertură zăcea o mînă uscată şi inertă, cu pielea strîns întinsă peste articulaţiile degetelor, ca o mănuşă de cauciuc subţire, străvezie.

Se întorsese acasă şi-i dăruise prinosul deznădăjduit al dragostei lui drept recunoaştere a greşelilor săvîrşite. În aceste luni de pe urmă concentrase, într-o ultimă izbucnire a firii lui tumultuoase, o întreagă viaţă de adorare. Fiecare privire, fiecare zîmbet îi exprimaseră remuşcarea lui, regretul lui fierbinte.

Şi acum, peste puţin se va stinge. Oh, de ce nu venea Alphonse ? Nu putea, nu putea să-şi lase copilul să moară în acest fel, fără o vorbă, fără un sărut... „Două zile, poate trei, poate mai puţin", îi spusese doctorul... Mai bine aşa. Se chinuise destul. Dacă suferinţa purifică, atunci era pur ca flacăra. Şi se împăcase cu Dumnezeu. Moartea ar fi mai îndurătoare cu el decît fusese viaţa.

Cît de mic şi de resemnat arăta în acest pat impunător ! La fel de mic ca în acele zile de *attaques*. Fusese vreodată, în ciuda cinismului său, altceva decît un copil cu inima flămîndă, care dorise dragostea pe care n-o putea avea ? Orice făcuse, nu făcuse rău nimănui, doar sieşi...

— Doamnă contesă...

Se întoarse şi-l văzu pe Joseph stînd în spatele ei. Şi el se uitase la Henri, şi ochii îi erau umezi.

— Doctorul a spus că ar trebui să vă odihniţi puţin...

Se uitară o clipă unul la altul, uniţi în durerea lor.

— Ai dreptate, Joseph.

— Rămîn cu dînsul şi dacă se întîmplă ceva...

Ea îi prinse spontan mîna.

— Mulţumesc, Joseph, zise în şoaptă.

În glasul ei era toată recunoştinţa pentru o viaţă de devotament mut.

— Mulţumesc pentru tot.

Nu se crăpase încă de ziuă cînd Henri deschise ochii.

Pe fereastră, cerul se vedea tot violet, dar se simţea că noaptea e pe sfîrşite. Stelele începeau să pălească. Altădată era ora cînd spunea : „Du-mă, *cocher*, acasă, 21 rue Coulaincourt. Şi în drum opreşte la primul bistrou deschis..." Era ora cînd chelnerii de noapte şi ultimele prostituate se împrăştiau spre casele lor, iar primele cărucioare de mînă huruiau pe caldarîm în drum spre Halles. Poate că Marie împingea acum unul din acele cărucioare ? Poate dormea pe-o bancă ? Multe puteau să se petreacă în unsprezece ani. Poate murise ? Supărarea ucide cu timpul, dar ucide lent.

Cît de liniştită era casa ! Pe măsuţa de lîngă pat ardea lampa. Joseph moţăia în fotoliu. Sărmanul Joseph, cît de bătrîn şi de istovit arăta cu bărbia ţepoasă căzută pe piept şi mîinile osoase împreunate în poală ! La vîrsta lui n-ar trebui să-şi petreacă noaptea într-un fotoliu. Ar fi trebuit s-o lase pe Maman să angajeze o infirmieră de noapte, aşa cum ea voise. Dar el se împotrivise, era un fel de a-şi arăta devotamentul — de parcă i l-ar fi pus cineva la îndoială — petrecînd o noapte chinuitoare în fotoliu. Maman era atît de obosită că abia se mai ţinea pe picioare. N-ai fi crezut cu putinţă ca pe-o faţă omenească să fie întipărită atîta istovire şi întristare.

Aceasta e poate partea cea mai grea atunci cînd mori, chinul la care îi supui pe cei iubiţi numai prin faptul că eşti bolnav şi nu te înzdrăveneşti. De-ai putea măcar să-i faci să înţeleagă că totul e în ordine, că nu-ţi mai e frică de moarte, că eşti nerăbdător să mori — dar şi asta le-ar pricinui suferinţă.

Ce minunat ar fi fost dacă murea în timpul atacului de acum două săptămîni ! Joseph n-ar mai moţăi în fotoliul acela ; Maman n-ar mai fi atît de obosită. Moartea aduce uşurare. Speranţa e cea care istoveşte. După moarte rămîne tristeţea — în cazul lui Maman nu va conteni niciodată — dar încordarea dispare. Cei vii se întorc la treburile lor, la frămîntările lor, la regretele lor, la hrana lor, la rîsul lor. Morţii rămîn în veci morţi, indiferent ce însemna a fi mort.

În fine, nu mai putea dura mult. Curînd va pleca şi nu va mai chinui pe nimeni. Poate azi... Pînă şi nesăbuita lui inimă trebuie să fi înţeles pînă acum că în zadar mai zăboveşte. Nu mai rămăsese să treacă decît prin agonie şi totul se va sfîrşi... Se spune că agonia vine atunci cînd începi să horcăi... Intri în viaţă orăcăind şi ieşi horcăind... Nespus de umilitor ! Dar, ce să mai vorbim, cîtă umilinţă însemna boala !

În orice caz, nimic nu mai avea acum prea multă importanţă. Pînă şi vanitatea era pe sfîrşite. Iar moartea nu-l mai înfricoşa. Obişnuinţa, chiar cu gîndul morţii, nu însemna neapărat sfidare — ci pur şi simplu obişnuinţă. Doreai să vină odată moartea... Era pregătit să moară.

Se împăcase cu Dumnezeu. În primul rînd, ca s-o facă fericită pe Maman — îl rugase atît de fierbinte. Dar şi pentru că, atunci cînd nu mai aveai mult pînă să mori, înţelegeai o seamă de lucruri pe care înainte nu le înţelegeai... Simţeai nevoie mai mult de pace şi de speranţă decît de adevăr. Logica se arăta uneori foarte anostă. Dezbrăca totul de poezie. Îi scăpa esenţialul, nu explica nici unul din lucrurile cu-adevărat importante. Şi, în orice caz, nu-ţi folosea la nimic cînd erai vlăguit de chin şi aşteptai să mori. A raţiona însemna întrucîtva a fi întreg la trup şi la minte. Asta mergea cînd erai tînăr şi plin de vigoare, dar cînd erai sleit de puteri şi nu peste mult aveai să mori, tînjeai după culcuşul cald şi primitor al credinţei ; simţeai nevoia unei mîini care să te treacă dincolo.

Şi astfel într-o seară, după cină, cu o săptămînă înainte de atac, cînd Maman se retrăsese în camera ei, el şi Abbé Soulac ieşiseră pe terasă. Henri îi spusese : „*Mon-*

sieur l'Abbé, vă rog să-mi primiţi spovedania". Era o noapte de vară înmiresmată, cu plopi ce se înălţau ca niște cumpene în clarul de lună. Şi acolo, în ţîrîitul greierilor, îşi spovedise fluşturatica şi singuratica sa viaţă. Moulin, bistrourile, bordelurile — tot. Ciudat, toate astea sunaseră nespus de banale — şi nu prea păcătoase...

Aţipi. Cînd se trezi, mijea de ziuă şi cerul începea să se învăpăieze. Noaptea trecuse, luînd cu ea stelele.

Undeva cînta un cocoş şi Joseph se mişcă în fotoliu, se frecă la ochi şi se uită la Henri, care-i zîmbea.

— *Bonjour,* Joseph. Ai dormit bine ?

— Mă tem că m-a furat un pic somnul, domnule Henri. N-am vrut, dar...

— Eşti obosit. Ştiu. Toată lumea e obosită în casa asta. Du-te jos în bucătărie şi bea o ceaşcă de cafea. Îţi va face bine.

— Mai stau puţin. Bucătăreasa nu s-a trezit încă. E prea devreme. V-aţi trezit demult, domnule Henri ?

— Doar de cîteva minute. Ridică-mă puţin, te rog, şi dă-mi ochelarii, Joseph.

Bătrînul vizitiu îl ridică cu grijă în capul oaselor şi-i întinse pince-nez-ul.

— Mulţumesc. Mă mai pot folosi de-o mînă.

— Doriţi să închid fereastra, domnule Henri ?

Henri chicoti încet.

— Nu te-ai schimbat deloc. Ţi-aduci aminte cînd mă trezeai ca să mă duc la Fontanes şi eu mă prefăceam că sforăi ? Vino-ncoace, şopti el. Aşază-te aici pe marginea patului. Doresc să stau de vorbă cu tine.

— Vă rog, nu, domnule Henri. Doctorul zice...

— Sst ! Doresc să stau de vorbă cu tine cît mai sînt în stare. Apleacă-te ca să mă poţi auzi.

În timp ce examina faţa tăbăcită şi obosită a slugii, o lumină caldă îi învălui ochii afundaţi în orbite.

— Mai întîi, doresc să-ţi mulţumesc pentru tot ce-ai făcut... Sst ! Nu mă întrerupe. Ai fost pentru mine ca un tată. Ştii, de bună seamă, că ţi se va purta de grijă toată viaţa, totuşi aş vrea să-ţi dăruiesc ceva şi m-am gîndit

că singurele lucruri pe care aș putea să ți le dau sînt ceasul și tabachera. Știu că nu fumezi, dar păstrează-le în amintirea mea, vrei ?

Ochii i se închiseră și vocea îi scăzu pînă la șoaptă trudită.

— Acum, fii atent la ce-ți spun, continuă el deschizînd ochii cu o sforțare disperată. După ce mor, vreau ca Maman să nu rămînă prea mult timp singură. Sub un pretext sau altul, să intri în salon și cînd nu te cheamă. Te prefaci că ai venit să aţiți focul din cămin sau să vezi dacă draperiile de la ferestre sînt trase. Și nu umbla cu fața posomorîtă, spunînd doar : „Da, doamnă contesă... Nu, doamnă contesă". Caută să-i spui altceva, ceva agreabil. Încearcă să pari mulțumit. Spune-i cum merg caii, iar cînd e vreme frumoasă, caută s-o convingi să iasă la plimbare cu trăsura.

Din nou i se închiseră ochii și un moment răsuflă greu, cu gîfîieli șuierătoare.

— Vă rog, domnule Henri, îl imploră Joseph.

— Și încă ceva. Îi plac nespus de mult florile, mai ales trandafirii albi. Înțelege-te cu Auguste și faceți în așa fel ca în jurul casei să fie tot timpul flori. Tot timpul... Acum du-te jos. Bucătăreasa trebuie să se fi sculat.

Observă șovăiala lui Joseph, și pe buze îi apăru un zîmbet șters.

— Nu-ți fie teamă. N-am să mor în lipsa ta.

În ziua aceea Henri se simți mai bine. De dimineață veni doctorul Mouré, îi zîmbi și îndeplini de formă ritualul luării pulsului, ca oricare bătrîn doctor de țară conștiincios, cum de fapt și era. La prînz Henri reuși să înghită cîteva linguri de supă. Veni Annette, rămase un moment în picioare lîngă patul lui, zîmbindu-i printre ochii ei fără gene. Îi sărută mîna, murmură în provensală cîteva vorbe de alintare ; apoi, cu un oftat, ieși repede din cameră. Jupîneasa îi făcu și ea o scurtă vizită, la fel bucătăreasa. Auguste, grădinarul, își vîrî capul prin deschizătura ușii, se uită lung la Henri și dispăru. După-amiază, Abbé Soulac șezu tăcut lîngă patul lui, cu mîinile în poala sutanei peticite. Cînd plecă, făcu semnul crucii deasupra patului.

Apoi din nou timpul se opri în loc, gol și fără de sfîrșit. Pe fereastra cu storuri pe jumătate închise lumina soarelui zăbrelea podeaua. Și încă o dată erau singuri, numai el cu Maman.

— Maman, ce zi e azi ?

— Duminică *mon petit*. Opt septembrie.

— Îmi pare rău că ai pierdut liturghia din cauza mea...

Ea își duse degetul la buze.

— Sst ! Nu vorbi, Riri.

— Bine, Maman.

Totul era iar ca la Barèges, Nice, Lamalou, Amélie-les-Bains. Măsuța de lîngă pat încărcată cu medicamente inutile, în aer miros searbăd de boală. Își retrăia copilăria. Apoi, Paris, Montmartre, atelierul, „La Nouvelle", *le Comité Exécutif*, Le Riche, *rue des Petits Champs*, Natanson-ii, chiar Arcachon... Totul părea atît de îndepărtat, atît de ireal. Poate că nu fusese decît un vis, un vis lung, foarte lung, din care atunci se trezise, cu barba încărunțită și pe jumătate paralizat. Și Maman, tot lîngă patul lui. Dar un vis în timpul căruia îmbătrînise...

— Te simți bine, *chéri* ?

De astă dată ea îi vorbise și ochii îi zîmbeau în felul pe care-l cunoștea atît de bine. Ah, căldura glasului ei !

— Da, Maman.

Tăcere.

O urmări croșetînd. Maman, care veșnic croșeta. La Château broda. În ziua cînd îi făcuse portretul și-i spusese că trebuie să meargă la școală croșeta... Croșetatul era pentru ea un fel de paravan ca să-și ascundă gîndurile, amărăciunea din ochi... Ce deveneau acele lucruri la care tot timpul lucra ? Acele șosete, acele șaluri, acele plăpumioare pentru prunci ? Le dăruia probabil unui orfelinat. Sub plăpumioara roz pe care-o croșeta acum va dormi, poate, un prunc părăsit...

— Maman...

— Da, *chéri*...

— Ce s-a mai întîmplat cu Denise ? S-a măritat ?

— Da. S-a măritat cu un ofițer de marină. Acum au trei copii.

— Știi, Maman, n-am avut intenția să...

Ea își duse iar degetul la buze. Dorea desigur să-i spună cît de mult regreta ce făcuse atunci, supărarea pe care i-o pricinuise.

Încercă o clipă să-și amintească zilele petrecute cu Denise, plimbările în victoria cea albastră, portretul, dar constată că abia își mai amintea figura ei. Își amintea doar că avea un păr castaniu ca Maman. Cu timpul, pînă și amintirile mor.

Cît de ciudat era să zaci așteptînd îndurarea morții cu mintea întreagă, fără suferință, doar cu acea amorțeală din partea dreaptă a trupului — partea care de pe-acum era moartă. Totul se petrecea ca și cum ai coborî o scară. Cea mai mare parte a lumii încetase de pe-acum să mai existe. De pildă, știai că niciodată n-ai să mai vezi plopii din grădină, trandafirii agățători de pe terasă, norii colindînd alene pe cer.

Cea mai mare parte din Malromé dispăruse. Nu va mai sta niciodată în șezlongul său. Nu va mai avea niciodată nevoie de hainele sale, niciodată nu se va mai sprijini în bastonașul cu vîrf de cauciuc, pe care atît de des îl blestemase. Sărmanul bastonaș, ce se va întîmpla cu el ? Îl va moșteni poate un copil infirm ? Nu va mai stoarce niciodată vreun tub de vopsea, niciodată nu va mai pune mîna pe vreo pensulă. Morții nu pictează...

Poate că în cer — de aceea era atît de minunată credința, te îndemna să visezi — poate că în cer există un Montmartre, o Butte cerească. De ce nu ? Se spune că acolo există castele multe ; poate există și cartiere multe. Acest Montmartre ceresc s-ar găsi undeva la marginea cerului, ca un fel de suburbie, un fel de cer de categoria a treia, unde Dumnezeu îi trimite pe oamenii cu care nu știe ce să facă și nici nu-l lasă inima să-i trimită în iad. Pictori ca Vincent, Henri Rousseau, Desboutins, membrii acelui *Comité Exécutif*... Oameni ca Agostina, Julie, Père la Pudeur, la grosse Maria. Modele, midinete, lorete... Oameni ca Gaston, Trémolada, Tanguy, Père Cotelle, Sara, și chiar sărmana La Goulue... Pe sărmanele prostituate, care fuseseră atît de bune cu el ; pe Berthe, care spunea : „Dumnezeule, ăsta-i Henri !“ Oameni ca domnul

și doamna Potieron, și soția lui Marius, *le popote*, care muncise din greu pentru că dorea ca el să reușească. Și chiar pe Marie, deoarece, ca și Maria Magdalena, iubise, iubise deznădăjduit, și Dumnezeu nu putea trimite pe cineva în iad pentru că a iubit prea mult... Dacă exista un asemenea cer, acolo se va duce.

— Maman !

— Nu vorbi, *mon petit*.

— Maman, te iubesc.

— Știu. Ochii ei zîmbiră din nou. Și eu te iubesc, foarte mult.

— Așa mi-ai spus la castel în ziua cînd m-ai dojenit pentru Monseniorul Arhiepiscop.

— Te rog, nu vorbi.

— Doar un pic... Nu-mi face rău cînd vorbesc... Știi cartea aceea *L'Anthologie de l'Estampe Japonaise* ? Te rog să ai grijă de ea. Și de picturile mele... N-ai văzut prea multe, dar crede-mă, nu sînt scabroase. Sînt adevărate, și adevărul e uneori foarte urît... Lasă-l pe Maurice să facă ce crede cu ele. El se pricepe, înțelege...

Sute de picturi ! Nenumărate desene, acuarele, sanguine [1], litografii, desene în cărbune, în peniță și cerneală... Orice vor gîndi despre el, dacă se vor mai gîndi cît de cît la el, în nici un caz nu vor putea spune vreodată că fusese un pierde-vară. Dovedeau cel puțin cît de mult poți realiza cînd ești nevoit să-ți omori timpul. Săptămîni, luni, ani...

— Maman !

O văzu ducîndu-și degetul la buze. Ca în zilele copilăriei, încercă s-o înduplece.

— Încă puțin... Lasă-mă să mai vorbesc puțin. După aceea am să fiu cuminte. Tu ai fost totdeauna ascultătoare cînd erai fetiță ?

Lăsă în poală împletitura la care lucra.

— Nu totdeauna. Uneori făceam mici prostii. Toți copiii fac. Acum dormi, *mon petit*.

Închise ochii și deodată se văzu iar la Arcachon, iar Myriame sta la capătul debarcaderului de la vilă, făcîndu-i semn cu mîna. De sute de ori o văzuse în gînd fă-

[1] Desene executate cu cretă roșie (n. t.).

cîndu-i semn în acest fel. Dar de astă dată mai aievea ca oricînd. Simţea învălurarea golfului sub barcă, simţea dogoarea soarelui sub bătaia brizei din acea dimineaţă de vară. Dar pentru prima oară fără amărăciune, fără dorinţă, fără regret. Inima lui îşi găsise în sfîrşit astîmpărul.

Se auzi un uşor ciocănit în uşă.

— O telegramă, doamnă contesă, zise în şoaptă Joseph.

— Ce este ? întrebă Henri din pat. O telegramă ? De la Papà ?

O urmări cum desface febril plicul şi-i piere de pe faţă emoţia speranţei.

— Nu, Henri. E de la Maurice. Să ţi-o citesc ?

Îşi trase fotoliul lîngă pat şi acum feţele lor erau foarte aproape. Începu să citească :

„Guvernul a acceptat la Luvru
Colecţia Camondo. Ai reuşit,
Henri..."

— Luvru ? zise el abia răsuflînd. Luvru ?

Ea nu-şi mai putu stăpîni plînsul, se aplecă peste el şi-i sărută obrajii.

— Oh, dragul meu, ar fi trebuit să înţeleg... Nu mi-am dat seama... Sînt atît de fericită... Atît de fericită...

— Eşti mîndră, Maman ?

— Da, Riri. Sînt mîndră, nespus de mîndră...

— Luvru e mai grozav chiar decît Salonul, nu-i aşa ? Oh, Maman, dacă ai şti cît de mult doream să-ţi arăt Icar-ul meu ! Dar asta compensează cu prisosinţă ce-a fost atunci, nu-i aşa ? Luvru, Lu...

Vocea i se curmă şi se prefăcu într-un murmur gutural. Buzele continuau să se mişte, dar nu mai puteau vorbi.

Începea acum să se crape de ziuă — şi tatăl tot nu sosise. Joseph sta în picioare lîngă fereastră, cu capul plecat. Annette, îngenuncheată lîngă pat, plîngea liniştit, rugîndu-se în tăcere, ţinînd strîns şiragul de mătănii în dreptul gurii ei scofîlcite. Maman era şi ea acolo, plecată peste el, vorbindu-i în şoaptă, ştergîndu-i uşor faţa de sudoare, ca altădată...

— Nu încă, *mon petit*... Nu încă... În curînd va fi aici... Curaj, Riri... Curaj...

Va să zică așa se petrec lucrurile cînd mori ! Această pompare din greu a plămînilor, care sfîrșesc cu un gîfîit horcăitor, această veghe disperată a creierului prins în capcana unui trup ce se îneacă... Cîndva, pe Canal, trăise aceeași senzație de înălțare și cufundare. Deodată puntea se ridica sub picioare, de parcă vasul încerca să se smulgă din mare și să-și ia zborul. Simțeai că te înalți sus, sus, sus, ca într-un scrînciob. Nava rămînea cîteva secunde aninată pe creasta unui val, trepidînd de la proră pînă la pupă, elicea ieșită din apă biciuind spuma. Apoi, cu un huruit istovit, resemnat, cobora iar cu botul înainte.

A muri era la fel. Aerul năvălea în plămîni și te înălțai. Cînd ieșea, simțeai că te afunzi.

— Oh, Papà, grăbește-te, grăbește-te !...

Încă o scurtă suflare... Doar o scurtă suflare.

— Zăbovește, Moarte, zăbovește o clipă ! N-am trăit prea mult, știi doar...

Mulțumită trudei plămînilor, auzi clopotele pentru liturghia de dimineață și cîntatul cocoșului... Altă zi se ivea — o zi frumoasă de septembrie, caldă și însorită, întrucîtva tristă, ca orice zi de toamnă.

Ochii i se închiseră, mintea i se întunecă. Încetă un moment să respire și simți că se prăbușește într-un puț negru, fără fund. Apoi îi mai zvîcni o dată inima. Aerul pătrunse șuierînd prin gîtlejul sufocat. În piept plămînii îl sorbiră lacom și iar se umflară.

— Curaj, copilul meu... Te rog, Riri, te rog... Încă puțin... Încă puțin...

Glasul mamei ajungea la el ca un murmur întretăiat.

Încă o scurtă suflare pentru Maman... Încă puțin aer pentru Maman... Zăbovește, Moarte, zăbovește !

Afară se auzi un zgomot.

Zări fața mamei încremenită în emoția așteptării. Apoi se auzi obișnuitul scîrțîit al porții, urmat de-un crescendo de copite în galop.

Papà ! În sfîrșit, sosea.

Venea călare, cît de bine i se potrivea ! Sigur, coborîse din expresul pentru Bordeaux și, în loc să aștepte trenul spre Saint-André-du-Bois, închiriase — sau cumpărase, sau furase — un cal și călărise toată noaptea, galopînd pe drumuri luminate de lună, ca un cavaler legendar, de-a curmezișul ogoarelor, sărind peste zăplazuri, bizuindu-se pe instinctul animalului și pe minunata lui artă de-a călări. Așa făcuse probabil Papà, ca să ajungă la căpătîiul fiului muribund — ultimul din dinastia lui !

Jos se auzi larma unor voci agitate și glasul poruncitor al contelui.

— Am ajuns la timp ?

Aproape în același moment ușa dormitorului se deschise de perete și contele se îndreptă spre pat, cu pași mari, cu părul răvășit, cu cizmele împroșcate de noroi, cu cravașa în mînă. Încă gîfîind, se aplecă deasupra fiului ; fața îi era descompusă de durere.

— Henri !... Henri, fiul meu...

Cuvintele îi ieșiră înăbușite de plîns.

— Iartă-mă... Dacă ai ști cît de mult ți-am simțit lipsa...

Îl sărută pe frunte și pentru o clipă privirile lor se contopiră în iertarea reciprocă.

Oh, dacă Papà n-ar fi așteptat atît de mult. Dacă s-ar fi împăcat cu gîndul că are un copil schilod. În loc de asta, își trecuseră viața departe unul de altul, și amîndoi singuri, și unul și celălalt încercînd să uite. Iar acum era prea tîrziu.

Poate că moartea lui îi va aduce iarăși alături pe cei doi părinți. Amîndoi erau acum bătrîni, amîndoi singuri. Poate că în amintirea lui își vor împleti singurătatea, își vor uni durerea și-și vor sfîrși zilele unul lîngă altul...

Contele se ridică și se întoarse spre soția lui.

— Și tu, Adèle, încearcă să mă ierți, zise cu neobișnuită blîndețe.

Apoi se dădu un pas înapoi și-i făcu semn să se apropie de pat.

— Du-te la el. Pe tine te dorește.

Acum era numai cu Maman. Îi simțea fața alături, buzele aproape lipite de ale lui. Îi trecea degetele reci prin păr, ca atunci cînd era copil și dorea să-l adoarmă.

— Dormi, *mon petit*.

Lacrimile îi tremurau pe obraji, totuși zîmbea. Nu, propriu-zis nu zîmbea, dar era mulțumită. Putea să-și dea seama. Și era mîndru. N-o dezamăgise. Acum putea înceta lupta cu moartea. Nu-l mai reținea...

— Dormi, Riri...

Fața ei, blîndă ei față tristă, începea să piară în depărtare, tot mai întunecată, mai nedeslușită, deși prima lumină a dimineții pătrundea în cameră. De astă dată întunericul se înălța dinlăuntrul lui.

— Maman... Maman... *Adieu*, Maman.

CUPRINSUL

	CORTINA SE RIDICĂ . .	5
Cartea întîi	INIMA FLĂMÎNDĂ . . .	55
Cartea a doua	MARIE CHARLET . . .	170
Cartea a treia	MYRIAME	317
	SE LASĂ CORTINA . . .	416

Tehnoredactor : AURA IONESCU

Bun de tipar : 22.08.1975.
Coli de tipar : 29,50.

Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1 — București,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 50 397

Toulouse-Lautrec

Lei 16,50